

IBAD
Journal
■ ■ ■

ULUSLARARASI BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
JOURNAL OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH

Cilt/Volume: 4 Sayı/Issue: 2 Yaz/Summer Yıl/Year: 2019

IBAD
ULUSLARARASI BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
JOURNAL OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH

AMAÇ

IBAD, Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (e-ISSN 2536-4642) [Journal of the International Scientific Research], sosyal ve beşeri bilimler alanında özgün ve nitelikli çalışmalarını bilimsel bir yaklaşımla ele almak amacıyla yayımlanan uluslararası hakemli bir e-dergidir. Dergimiz 2019 yılından itibaren kış, yaz ve güz olmak üzere yılda üç defa düzenli olarak yayımlanmaktadır. Gerekli görüldüğü takdirde özel sayı(lar) da yayımlanır.

IBAD, Türkçe ve İngilizce dillerinde alanına yenilik getiren özgün veya derleme makalelere yer verir. Dergi, makaleler yanında bilimsel çeviri ve kitapların tanıtımlarını da yayımlar.

IBAD'da yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu, yazarlarına aittir. Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi'ne ait olup yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınamaz.

KAPSAM

IBAD'da insan ve toplum bilimlerinin tüm alanları ile (iktisat, işletme, maliye, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, edebiyat, tarih, psikoloji, sosyoloji, felsefe, eğitim bilimleri, dilbilimi, din bilimleri, güzel sanatlar vb.) alakalı konularda özgün ve nitelikli bilimsel çalışmalar yer almaktadır. Dergide yayımlanan tüm makalelere DOI numarası atanmaktadır.

IBAD'a yayın kurallarına uygun olarak gönderilen makaleler, yayımdan önce intihal denetiminden geçirilir. İntihal denetimi *iThenticate* veya benzeri bir intihal tarama paket programı aracılığıyla gerçekleştirilir ve intihal denetiminde, benzerlik oranının %30'nin üstüne çıkmaması gerekmektedir. Ancak ele alınan konunun içeriğine göre bu oran %50'ye kadar çıkabilir.

IBAD, yurtiçi veya yurtdışında akademik konferans, sempozyum, çalıştay vb. düzenler veya bunlara destek olur. Bu tür çalışmalarda sunulan bildirimlerin tam metinlerine başka yerde yayımlanmamış olması kaydıyla yer verir.

Cilt: 4 Sayı: 2 – Ağustos 2019

ibadjournaleditor@gmail.com - ibadconferences@gmail.com

<http://dergipark.gov.tr/ibad>

IBAD, Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (e-ISSN 2536-4642) [Journal of the International Scientific Research], sosyal ve beşeri bilimler alanında özgün ve nitelikli çalışmaları bilimsel bir yaklaşımla ele almak amacıyla yayımlanan uluslararası hakemli bir e-dergidir.

IBAD, Uluslararası indekslerce taranan uluslararası akademik hakemli bir e-dergidir. **IBAD**, aşağıda belirtilen dizinlerce taranmakta ve indekslenmektedir:

- DOAJ
- SOBIAD
- Google Scholar
- ASOS Index
- DRJI (Directory of Research Journals Indexing),
- ResearchBib (Academic Resource Index),
- SIS (Scientific Indexing Service)
- I2OR (International Institute of Organized Research
- JournalFactor (JF)
- COSMOS IF
- IdealOnline
- Bielefeld Academic Search Engine (BASE)
- Rootindexing (RT)
- MIAR
- CiteFactor

IBAD, EBSCO, SCOPUS, E-SCI ve TÜBİTAK/ULAKBİM(TR) SBVT tarafından DİZİNLENMEK ÜZERE değerlendirme sürecindedir.

KURULLAR

Baş Editör

Doç. Dr. Hayrullah KAHYA, Türkiye

hayrullahkahya@hotmail.com

(Unvana göre alfabetik olarak dizilmiştir.)

Danışma/Yayın Kurulu

Prof. Dr. Asuman BALDIRAN

Selçuk Üniversitesi, TÜRKİYE

Prof. Dr. John WENDEL

Dokkyo Üniversitesi, JAPONYA

Prof. Dr. M. Nazif SHAHRANI

Indiana Üniversitesi, AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Prof. Dr. Meltem ONAY

Celal Bayar Üniversitesi, TÜRKİYE

Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

Marmara Üniversitesi, TÜRKİYE

Doç. Dr. Nazile ABDULLAZADE

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, AZERBAYCAN

Doç. Dr. Senija TAHIROVIC

International University of Sarajevo, BOSNA HERSEK

Doç. Dr. Toğrul HALİLOV

Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, AZERBAYCAN

Doç. Dr. Wan Ahmad Jaafar WAN YAHAYA

Sains Malaysia Üniversitesi, MALEZYA

Dr. Öğr. Üyesi Admir MULAOSMANOVIĆ

International University of Sarajevo, BOSNA HERSEK

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EKŞİ

Kocaeli Üniversitesi, TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi Ali YILDIZ

Yıldız Teknik Üniversitesi TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi Elena TILOVSKA-KECHEDJI

"St.Kliment Ohridski" Üniversitesi, MAKEDONYA

Dr. Öğr. Üyesi Fatma YAŞAR EKİCİ

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi Nalan SINAY

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, KKTC

Dr. Öğr. Üyesi Selvira DRAGANOVIĆ

International University of Sarajevo, BOSNA HERSEK

(Unvana göre alfabetik olarak dizilmiştir.)

Hakem Kurulu

Prof. Dr. Arda ARIKAN, Türkiye

Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN, Türkiye

Prof. Dr. Hacer HÜSEYNOVA, Azerbaycan

Prof. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU, Türkiye

Prof. Dr. John WENDEL, Japonya

Prof. Dr. M. Nazif SHAHRANI, Amerika Birleşik Devletleri

Prof. Dr. Meltem ONAY, Türkiye

Prof. Dr. Nasip DEMİRKUŞ, Türkiye

Prof. Dr. Nigar PÖSTEKİ, Türkiye

Prof. Dr. Şahmurat ARIK, Türkiye

Doç. Dr. Artun AVCI, Türkiye

Doç. Dr. Ebru KARAMAN, Türkiye

Doç. Dr. Hasip SAYGILI, Türkiye

Doç. Dr. Medine YILMAZ, Türkiye

Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ, Türkiye

Doç. Dr. Oğuz YILDIRIM, Türkiye

Doç. Dr. Senija TAHIROVIC, Bosna Hersek

Doç. Dr. Toğrul HALİLOV, Azerbaycan

Doç. Dr. Wan Ahmad Jaafar WAN YAHAYA, Malezya

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EKŞİ, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Ali FİDAN, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Benan YÜCEBALKAN, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Elena TILOVSKA-KECHEDJI, Makedonya

- Dr. Öğr. Üyesi Eray YAĞANAK, Türkiye**
Dr. Öğr. Üyesi Esin SEZGİN, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Fatma CESUR, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Emre GÖKTÜRK, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Nalan SINAY, KKTC
Dr. Öğr. Üyesi Nurten KİMTER, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Ömer GEDİK, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Ömür Hakan KUZU, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Sezai ÖZTOP, Türkiye
Dr. Sevilay ARSLAN, KKTC

AIM

IBAD, Journal of the International Scientific Research (e-ISSN 2536-4642), is an international peer-reviewed academic e-journal, published with the aim of covering original and quality articles in social sciences and humanities in a scientific manner. As of 2019, our journal is published triannually: in winter, summer, and fall. Special issues are also published when necessary.

IBAD includes original and/or review articles in Turkish and English that bring novelty to their fields. Beside the articles, the journal publishes scientific translations and book reviews.

Scientific and legal responsibility of the articles published in **IBAD** belong to the authors. All rights of the published articles belong to Journal of the International Scientific Research, and they must not be published fully or partly, multiplied, or transferred to electronic media without the consent of the publisher.

SCOPE

IBAD includes original and quality scientific articles related to every field of humanities and social sciences (i.e., economics, management, finance, political science, international relations, literature, history, psychology, sociology, philosophy, educational sciences, linguistics, religious sciences, fine arts, etc.). DOI number is assigned to all articles published in the journal.

Articles that follow the writing rules and submitted to **IBAD** go through plagiarism auditing before publishing. Plagiarism check is done by *iThenticate* or a similar plagiarism detection service, and the similarity index should not be over 30%. However, this index can get up to 50% depending on the content and the topic at hand.

IBAD organizes and supports academic conferences, symposiums, and workshops that are domestic and/or abroad. It includes full texts of notices presented in such, unless they are published somewhere else before.

Volume: 4 Issue: 2 – August 2019

ibadjournaleditor@gmail.com - ibadconferences@gmail.com

<http://dergipark.gov.tr/ibad>

IBAD, Journal of the International Scientific Research (e-ISSN 2536-4642), is an international peer-reviewed academic e-journal, published with the aim of covering original and quality articles in social sciences and humanities in a scientific manner.

IBAD is an international peer-reviewed academic e-journal that is indexed by international indices. **IBAD** is scanned and indexed by the indices stated below:

- DOAJ
- SOBIAD
- Google Scholar
- ASOS Index
- DRJI (Directory of Research Journals Indexing),
- ResearchBib (Academic Resource Index),
- SIS (Scientific Indexing Service)
- I2OR (International Institute of Organized Research
- JournalFactor (JF)
- COSMOS IF
- IdealOnline
- Bielefeld Academic Search Engine (BASE)
- Rootindexing (RT)
- MIAR
- CiteFactor

IBAD is in the evaluation process to be indexed by EBSCO, SCOPUS, E-SCI & TUBITAK/ULAKBIM(TR) SBVT.

EDITORIAL BOARD

Editor-in-chief

Assoc. Prof. Dr. Hayrullah KAHYA, Turkey

hayrullahkahya@hotmail.com

(In alphabetical order, based on titles)

**Advisory-
Editorial Board**

Prof. Dr. Asuman BALDIRAN

Selçuk University, TURKEY

Prof. Dr. John WENDEL

Dokkyo University, JAPON

Prof. Dr. M. Nazif SHAHRANI

Indiana University, USA

Prof. Dr. Meltem ONAY

Celal Bayar University, TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Mehmet GÜNEŞ

Marmara University, TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Nazile ABDULLAZADE

Azerbaycan Devlet Pedagoji University, AZERBAIJAN

Assoc. Prof. Dr. Senija TAHIROVIC

International University of Sarajevo, BIH

Assoc. Prof. Dr. Toğrul HALİLOV

Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, AZERBAIJAN

Assoc. Prof. Dr. Wan Ahmad Jaafar WAN YAHAYA

Sains Malaysia University, MALEYSIA

Assist. Prof. Dr. Admir MULAOSMANOVIĆ

International University of Sarajevo, BIH

Assist. Prof. Dr. Ahmet EKŞİ

Kocaeli University, TURKEY

Assist. Prof. Dr. Ali YILDIZ

Yıldız Teknik University, TURKEY

Assist. Prof. Dr. Elena TILOVSKA-KECHEDJI

"St.Kliment Ohridski" University, MACEDONIA

Assist. Prof. Dr. Fatma YAŞAR EKİCİ

İstanbul Sabahattin Zaim University, TURKEY

Assist. Prof. Dr. Nalan SINAY

Uluslararası Kıbrıs University, TRNC

Assist. Prof. Dr. Selvira DRAGANOVIĆ

International University of Sarajevo, BIH

(In alphabetical order, based on titles)

Referee Board

Prof. Dr. Arda ARIKAN, Turkey

Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN, Turkey

Prof. Dr. Hacer HÜSEYNOVA, Azerbaijan

Prof. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU, Turkey

Prof. Dr. John WENDEL, Japon

Prof. Dr. M. Nazif SHAHRANI, USA

Prof. Dr. Meltem ONAY, Turkey

Prof. Dr. Nasip DEMİRKUŞ, Turkey

Prof. Dr. Nigar PÖSTEKİ, Turkey

Prof. Dr. Şahmurat ARIK, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Artun AVCI, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Ebru KARAMAN, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Hasip SAYGILI, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Medine YILMAZ, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Mehmet GÜNEŞ, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Oğuz YILDIRIM, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Senija TAHIROVIC, BIH

Assoc. Prof. Dr. Toğrul HALİLOV, Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Wan Ahmad Jaafar WAN YAHAYA, Malaysia

Assist. Prof. Dr. Ahmet EKŞİ, Turkey

Assist. Prof. Dr. Ali FİDAN, Turkey

Assist. Prof. Dr. Benan YÜCEBALKAN, Turkey

Assist. Prof. Dr. Elena TILOVSKA-KECHEDJI, Macedonia

Assist. Prof. Dr. Eray YAĞANAK, Turkey

Assist. Prof. Dr. Esin SEZGİN, Turkey

Assist. Prof. Dr. Fatma CESUR, Turkey

Assist. Prof. Dr. İbrahim Emre GÖKTÜRK, Turkey

Assist. Prof. Dr. Nalan SINAY, TRNC

Assist. Prof. Dr. Nurten KİMTER, Turkey

Assist. Prof. Dr. Ömer GEDİK, Turkey

Assist. Prof. Dr. Ömür Hakan KUZU, Turkey

Assist. Prof. Dr. Sezai ÖZTOP, Turkey

Dr. Sevilay ARSLAN, TRNC

Özgün Araştırmalar

1. [Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Özellikleri ve Tutumlarının İncelenmesi](#)
Sayfalar 157 - 166
Mukadder Mollaoğlu, Fatma Hastaoğlu, Esra Başer, Songül Mollaoğlu
2. [Türkiye'deki Belediyelerin Mali Sorunları ve Muhtemel Etkiler](#)
Sayfalar 167 - 182
Ahmet Ulusoy, Mustafa Tekdere
3. [Tunceli Kentinin Nüfus Özellikleri](#)
Sayfalar 183 - 200
Fethi Ahmet Canpolat
4. [Eğitim Portalları Hakkında Fen Bilimleri Öğretmenleri Ne Düşünüyor?](#)
Sayfalar 222 - 235
Esma Buluş Kırıkkaya, İrem Yıldırım
5. [Validity and Reliability Study of Teacher Training Curriculum Evaluation Scale \(TTCES\)](#)
Sayfalar 236 - 252
Muhammed Akıncı, Erdoğan Köse
6. [Transfer Baskı Tekniğinin Basım Yayın Teknolojileri Programlarında Okutulan Baskı Teknikleri Dersine Entegrasyonu](#)
Sayfalar 253 - 266
Engin Uğur
7. [KOBİ'lerde Sanayi 4.0'ın Uygulanabilirliği ve Yönetici Bakış Açılarının Değerlendirilmesi](#)
Sayfalar 277 - 291
Damla Çevik
8. [Türkiye'de Yaş Gruplarına Göre Nüfusun İller Açısından Değişiminin \(2007-2017\) Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Analizi](#)
Sayfalar 292 - 304
Salih Şahin, Okan Ertoğral, Muhammet Ali Yarıcı
9. [Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Bir Materyal Çalışması: Temalara Uygun Şarkılar Oluşturma](#)
Sayfalar 305 - 321
Nurdan Gürel
10. [Kıl Dokuma ile Kültürel Mirası Geleceğe Aktarmak Üzerine Deneysel Bir Çalışma](#)
Sayfalar 322 - 332
Lütfiye Gül Gündüz

11. [Kent İçi Raylı Sistem Yatırım Ölçütlerinin Üzerine Bir Araştırma: Erzincan Kent İçi Raylı Sistem Örneği](#)
Sayfalar 333 - 354
Hayri Ulvi, Furkan Akdemir
12. [Ortaokul 6. Sınıf İngilizce Ders Kitaplarında Yer Verilen Değerler](#)
Sayfalar 355 - 371
Halil İbrahim Aslan, Sevgi Coşkun Keskin, Selçuk Önder
13. [Ebeveyn ve Akran İlişkilerinin Genç Kızlarda Madde Kullanımına Etkisi](#)
Sayfalar 372 - 391
Elif Yalman
14. [Montessori Yaklaşım Temelli STEM Etkinliklerinin Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Yaratıcılık Becerilerine Etkisi](#)
Sayfalar 392 - 409
Zehra Çakır, Sema Altın Yalçın, Paşa Yalçın
15. [Yaygın Eğitim Kurumlarında Görev Yapan Usta Öğretici ve Kadrolu Öğretmenlerin Öğretmen Liderliğine İlişkin Bakış Açıları](#)
Sayfalar 426 - 435
Reyhan Şekerci, Süleyman Karataş
16. [Olasılık Kuramında Veni, Vidi, Vici](#)
Sayfalar 436 - 446
Adil Korkmaz, Ayşenur Avar
17. [Cumhuriyet Neslinin İnşasında Sosyoloji ve Pedagoji Üzerine Öncü Bir Eser: Hasan Zeynettin Akkök ve Millî Pedagoji ve Türk İçtimaiyatı / Sayfalar: 453-459](#)
Yeliz Okay

Derlemeler

18. [Soyut Resim Sanatı: Eğilimler, Öğretiler ve Karşı İddia](#)
Sayfalar 201 - 221
Zafer Kalfa
19. [“Çocuk yaşta evlilik” ya da “çocuk gelin” olgusuna psikososyal bir bakış](#)
Sayfalar 267 - 276
Nesrin Duman, Büşra Nur Coşkun
20. [Modernizm ve Post-Modernizm Arasında Sosyal Politika](#)
Sayfalar 410 - 425
Mustafa Hatipler

Kitap Tanıtımı

21. [Braudel, Fernand \(2016\), Bellek ve Akdeniz \(Tarihöncesi ve Antikçağ\), \(çev. Ali Berktaş\), Metis Yayınları: İstanbul](#)
Sayfalar 447 - 452
Alper Geçer

Original Articles

1. [Investigation of Social Media Usage Features and Attitudes of Vocational School of Health Services Students](#)
Pages 157 - 166
Mukadder Mollaoğlu, Fatma Hastaoğlu, Esra Başer, Songül Mollaoğlu
2. [Financial Problems of Municipalities in Turkey and Possible Effects](#)
Pages 167 - 182
Ahmet Ulusoy, Mustafa Tekdere
3. [Population Characteristics of the City of Tunceli](#)
Pages 183 - 200
Fethi Ahmet Canpolat
4. [What Do Science Teachers Think About Educational Portals?](#)
Pages 222 - 235
Esmâ Buluş Kırıkkaya, İrem Yıldırım
5. [Validity and Reliability Study of Teacher Training Curriculum Evaluation Scale \(TTCES\)](#)
Pages 236 - 252
Muhammed Akıncı, Erdoğan Köse
6. [Integration of Transfer Printing Technique to Printmaking Techniques Taught in Print Publishing Technology Programs](#)
Pages 253 - 266
Engin Uğur
7. [Applicability and Managerial Perspectives of Industry 4.0 In SMEs](#)
Pages 277 - 291
Damla Çevik
8. [An Analysis of Population Change as Age Groups by Provinces \(2007-2017\) in Turkey Using Geographical Information Systems](#)
Pages 292 - 304
Salih Şahin, Okan Ertoğral, Muhammet Ali Yarıcı
9. [A Material Development Study for Teaching Turkish as a Foreign Language: The Use of Suitable Songs](#)
Pages 305 - 321
Nurdan Gürel
10. [An Experimental Study to Transfer Cultural Heritage into Future](#)
Pages 322 - 332
Lütfiye Gül Gündüz
11. [A Research on Urban Rail System Investment Criteria: Erzincan Urban Rail System Example](#)
Pages 333 - 354
Hayri Ulvi, Furkan Akdemir
12. [Values in the 6th Grade English Textbooks](#)
Pages 355 - 371
Halil İbrahim Aslan, Sevgi Coşkun Keskin, Selçuk Önder

13. [The Effect Of Parent And Peer Relations On The Drug Use Of Young Girls](#)
Pages 372 - 391
Elif Yalman
14. [Investigation of the Effects of Pre-School Teacher Candidates Creativity Skills on Montessori Approach Based STEM Effectiveness](#)
Pages 392 - 409
Zehra Çakır, Sema Altın Yalçın, Paşa Yalçın
15. [The Viewpoints of Master Trainers and Staffed Teachers Working in Informal Education Institutions on Teacher Leadership](#)
Pages 426 - 435
Reyhan Şekerci, Süleyman Karataş
16. [Veni, Vidi, Vici in Probability Theory](#)
Pages 436 - 446
Adil Korkmaz, Ayşenur Avar
17. [A Pioneering Work on Sociology and Pedagogy in the Construction of the Republican Generation: Hasan Zeynettin Akkök and His Book "National Pedagogy and Turkish Sociology" / Pages: 453-459](#)
Yeliz Okay

Review Articles

18. [Abstract Painting: Tendencies, Doctrines and Anti-Thesis](#)
Pages 201 - 221
Zafer Kalfa
19. [A psychosocial view to the phenomenon of "child marriage" or "child bride"](#)
Pages 267 - 276
Nesrin Duman, Büşra Nur Coşkun
20. [Social Policy Between Modernism And Post-Modernism](#)
Pages 410 - 425
Mustafa Hatipler

Book Review

21. [Braudel, Fernand \(2016\), Memory and Mediterranean \(Prehistoric Time and Antique Age\), \(trans. Ali Berktaş\), Metis Publishing: İstanbul](#)
Pages 447 - 452
Alper Geçer

Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Özellikleri ve Tutumlarının İncelenmesi

Prof. Dr. Mukadder Mollaoglu¹
Öğr. Gör. Fatma Hastaoğlu²
Arş. Gör. Esra Başer^{3*}
Öğr. Gör. Songül Mollaoglu⁴

Geliş tarihi: 18.02.2019

Kabul tarihi: 10.03.2019

Atıf bilgisi:

*Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)*
Cilt: 4 **Sayı:** 2
Sayfa: 157-166 **Yıl:** 2019
Dönem: Yaz

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 22%

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye,
mukaddermollaoglu@hotmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-9264-3059

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye,
fhastaoglu@cumhuriyet.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-8929-2860

³ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye,
esra_baser568@hotmail.com,
ORCID ID: 0000-0003-3618-3622

⁴ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye,
songul.mollaoglu@cumhuriyet.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0002-3519-8702

* Sorumlu yazar

ÖZ

Hız, erişim ve kullanım kolaylığının vermiş olduğu kolaylıklar nedeniyle sosyal medyanın eğitim açısından iletişim, sorgulama, araştırma, aktif katılım, işbirliği sağlayıcı ortam, doküman, bilgi ve deneyimlerin paylaşımı gibi çok önemli olanaklar sağladığı bilinmektedir. Bu bağlamda sosyal medya, etkili kullanıldığında eğitimde avantajlı bir konuma sahiptir. Bu nedenle öğrencilerin sosyal medyayı nasıl kullandıkları ve sosyal medyaya yönelik tutumlarını belirlemek önem kazanmaktadır. Betimsel tasarımın kullanıldığı bu çalışmada veriler, çalışmaya katılmaya istekli 342 katılımcıdan yüz yüze görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Araştırmanın verileri literatürden yararlanarak oluşturulan ve toplam iki bölümden oluşan soru formu ve Sosyal Medya Tutum Ölçeği ile elde edilmiştir. Çalışma sonunda, öğrencilerin zamanlarının büyük bir kısmını sosyal medyada geçirdikleri ve sosyal medya kullanımının gençlerin günlük yaşam aktivitelerinin önemli bir bölümü haline geldiği belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin sosyal medyayı en çok sosyal paylaşım amaçlı aktiviteler (fotoğraf-video paylaşımı, sohbet etme) için kullandıkları, çok az öğrencinin eğitimlerine katkı amacıyla bu ağlardan yararlandıkları ve sosyal medyaya karşı olumlu tutum içinde oldukları ortaya çıkmıştır. Çalışmada öğrencilerin zamanlarının büyük bir kısmını geçirdikleri sosyal medyayı eğitimleri için etkili, yeterli ve bilinçli bir şekilde kullanamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnternet, Sosyal Medya, Sosyal Ağlar, Tutum, Öğrenci

Investigation of Social Media Usage Features and Attitudes of Vocational School of Health Services Students

Prof. Dr. Mukadder Mollaoğlu¹
Lecturer Fatma Hastaoğlu²
Res. Asst. Esra Başer^{3*}
Lecturer Songül Mollaoğlu⁴

First received: 18.02.2019

Accepted: 10.03.2019

Citation:

Journal of the International Scientific Research (IBAD)

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 157-166 **Year:** 2019

Session: Summer

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 22%

¹ Sivas Cumhuriyet University, Turkey,
mukaddermollaoğlu@hotmail.com,

ORCID ID: 0000-0002-9264-3059

² Sivas Cumhuriyet University, Turkey,
fhastaoglu@cumhuriyet.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-8929-2860

³ Sivas Cumhuriyet University, Turkey,
esra_baser568@hotmail.com,

ORCID ID: 0000-0003-3618-3622

⁴ Sivas Cumhuriyet University, Turkey,
songul.mollaoğlu@cumhuriyet.edu.tr,

ORCID ID: 0000-0002-3519-8702

* Corresponding author

ABSTRACT

It is known that social media provides important opportunities such as communication, questioning, research, active participation, sharing environment, document, information and experiences in terms of education, due to speed, access and ease of use. In this context, social media has an advantageous position in education when used effectively. Therefore, it is important to determine how students use social media and their attitudes towards social media. This research was conducted to examine the social media usage characteristics and attitudes of the students of the Vocational School of Health Services. In this study using descriptive design, the data were collected from 342 participants who were willing to participate in the study by face to face interview technique. The data of the study were obtained by using a questionnaire consisting of two parts and using the Attitude Scale towards Social Media. At the end of the study, it was determined that the students spent most of their time on social media networks and the use of social media became an important part of the daily life activities of young people. In addition, it was found out that the students mostly used social media for social sharing activities (photo-video sharing, chatting), few students benefited from these networks to contribute to their education and they had a positive attitude towards social media. In the study, it was concluded that the students could not use social media which they spent most of their time in an effective, sufficient and conscious way for their education.

Keywords: Internet, Social Media, Social Networks, Attitude, Student

GİRİŞ

Günümüzde neredeyse her alanda ve ortamda her yaştaki birey için sosyal medya, yaşamın vazgeçilmez bir parçası niteliğindedir. İnternet kullanımının önemli bir kısmını oluşturan sosyal medya özellikle gençler arasında yaygın kullanılmaktadır. Hız, erişim ve kullanım kolaylığının vermiş olduğu kolaylıklar nedeniyle sosyal medyanın eğitim açısından iletişim, sorgulama, araştırma, aktif katılım, iş birliği sağlayıcı ortam, doküman paylaşımı, bilgi ve deneyimlerin paylaşımı gibi çok önemli olanakları barındırdığı bilinmektedir. Bu bağlamda sosyal medya eğitimde avantajlı bir konuma sahiptir. Bu nedenle öğrencilerin sosyal medyayı nasıl kullandıkları ve sosyal medyaya yönelik tutumlarını belirlemek önem kazanmaktadır.

1. Sosyal Medya Kavramı

Sosyal medya, internet kullanıcılarının birbirleri ile etkileşim içinde oldukları, paylaşımlar yaptıkları ve görüş alışverişinde buldukları sosyal ağ ortamları olarak tanımlanabilir (Kırtış ve Karahan, 2011, s.262). Diğer bir tanıma göre sosyal ağlar, kullanıcıların kişisel bilgilerini paylaşma, özel veya çevrimiçi mesajlar gönderme, fotoğraf ve video paylaşımı gibi yollarla diğer kullanıcılarla iletişim kurmalarını sağlayan internet toplulukları olarak tanımlanmıştır (Pempek, Yermolayeva ve Calvert 2008, s.228).

Hızlı ilerleyen internet teknolojisiyle birlikte sosyal medya günümüzde en önemli iletişim araçlarından biri haline gelmiştir. İnternetin kullanımı yaygınlaşması sonucu sosyal medya kullanıcıları da önemli oranda artmaktadır. Günlük yaşamın vazgeçilmez iletişim araçlarından biri olan sosyal medya araçları, birçok kullanıcı tarafından sıklıkla tercih edilmektedir (Hazar, 2011, s.153). Sosyal medya sürekli olarak güncellenmekte, çoklu kullanım imkanı sağlayan ve paylaşımına açık olan platformları sayesinde popülaritesini her geçen gün daha fazla arttırmaktadır. Sosyal medya uygulamaları sadece bireyler arasında iletişimi sağlamakla sınırlı olmamakta aynı zamanda kullanıcıların bilgi taleplerini karşılamakta ve istedikleri konuda arama yapmalarını da olanaklı kılmaktadır (Akar, 2010; Vural ve Bat, 2010, S.3350; Fuvhs, 2017, s.30). Sosyal medya aracı olan sosyal ağ siteleri Facebook, Twitter, Instagram, MySpace vb. şeklinde sürekli gelişmekte ve yenileri eklenmektedir (Kim, Jeong ve Lee, 2010, s.218-219). “We Are Social” tarafından hazırlanan “*Digital in 2018 in Western Asia*” isimli 2018 yılı raporunda Türkiye’de 51 milyon sosyal medya kullanıcısı olduğu ve ilk sırada Youtube, sonrasında sırayla Facebook ve Instagram gelmektedir (We are social, 2018).

2. Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Görüşler

Sosyal ağların kullanımına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Sosyal ağlar kullanıcıları sosyalleştirdiğini savunanlar olduğu gibi tam tersini savunanlar da bulunmaktadır. Bir görüşe göre sosyal ağları kullanım amaçlarının farklı olması ile birlikte genelde eski arkadaşları bulma, yeni bir kimlik oluşturma, eğlenmek gibi amaçlar ile kullandıklarını. Bu nedenler ile bireylerin sosyalleşmediğini, mevcut olan ilişkilerini geliştirdiğini savunmaktadırlar (Hazar, 2011, s.153). Diğer görüşe göre ise kullanıcıların yeni arkadaşlar edinmesi, fotoğraf, metin gibi içeriklerin paylaşılması, bireyleri sosyalleştirmektedir (Kahraman, 2010, s.6). Günlük hayatta yalnızlaşan insanlar için sosyal medya farklı kişilerle tanışma ve etkileşim kurmalarını sağlamaktadır (Kuyucu, 2013, s.117).

Sosyal medya araçları geleneksel medya araçlarına göre birçok farklılığa sahiptir. Bu farklılıklardan en önemlileri daha az maliyetli ve erişim imkanlarının herkese açık olmasıdır. Sosyal medya araçları üzerinden kullanıcılar istedikleri bilgileri paylaşabilmekte ve istedikleri bilgiye rahatlıkla ulaşabilmektedir. Sosyal medyanın geleneksel medyadan en önemli farklılıklarından biri de sosyal medya içeriklerinin çoğunluğunun kullanıcılar tarafından oluşturulmasıdır. Bu durum sosyal medya içeriklerinin geleneksel medyaya göre oldukça yoğun olmasından kaynaklanmaktadır (Kaplan ve Haenlein, 2010, s.60; Patel, 2017, s.14). Ayrıca sosyal medya araçları her kullanıcı için kişisel sayfa imkanı sağlamak ve kullanıcılar profil bilgilerini bu sayfalar üzerinde paylaşabilmektedir. Sosyal medya araçları ile kullanıcılar iletişim kurmanın yanı sıra arkadaş edinebilmekte, gruplara

katılabilmekte, fotoğraf, video ve metin gibi içerik paylaşımında bulunabilmektedirler (Lin vd., 2016, s.329; Pangrazio ve Selwyn, 2018, s.1).

Geleneksel medya araçlarında aktarılmak istenen bilgi, hedef kitlelere aktarılmakta ve bireysel özellikler dikkate alınmamaktadır. Sosyal medya araçları ise merkezi bir paylaşım ortamı yaratmakla beraber bireysel özellikleri dikkate almaktadır. Sosyal medya araçlarında geleneksel medya araçlarında olduğu gibi tek yönlü bir iletişim söz konusu değildir ve interaktif bir erişim imkanı sağlanmaktadır. Kullanıcılar istedikleri bilgiyi paylaşabilmekte ve paylaştıkları bilgi ile ilgili geri bildirim alabilmektedir (Yağmurlu, 2011, s.6; Barutçu ve Tomaş, 2013, s.18).

Ayrıca sosyal medya araçları kullanıcıları bireyselleştirmekte aynı zamanda yeni bir toplumsal yapı oluşturmaktadır. Kullanıcılar sosyal medya araçları üzerinden kurdukları ilişkilerini gerçek yaşamlarında sürdürülebilir arzusu içinde olmaktadır. Bireyler kişisel ihtiyaçlarını ve yaşam tarzlarını dijital ortamlarda başkalarıyla paylaşmakta ve elde ettikleri deneyimlerle birbirleriyle bağlantı kurmaktadır. Bireyler sosyal medya araçları üzerinden başkalarıyla kurdukları bağlantılar ile grup kimliklerini yaratmaktadır (Solmaz vd., 2013, s.24; Öztürk ve Talas, 2015, s.109; Çağlar, 2014, s.488).

Günümüzde toplumsal olayların birçoğunun yaşanmasında sosyal medya araçlarının etkin olarak kullanıldığı görülmektedir. Sosyal medyanın kullanıcılar için özgür bir ortam olması ve mekandan bağımsız olması bireylerin istedikleri şekilde ortamı etkin olarak kullanmalarını sağlamaktadır (Onat, 2010, s.49). Özellikle gençler tarafından sıklıkla kullanılan sosyal paylaşım siteleri sayesinde bilgi paylaşımı yaygın şekilde yapılabilmektedir. Gençlerin sosyal medya kullanım amaçlarının belirlenmesi, gelecekte toplumsal davranışlar hakkında bir yargıya ulaşılması adına önemlidir (Çıldan vd., 2012, s.2; Eren ve Aydın, 2014, s.198).

3. Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanım Özellikleri

Üniversite öğrencileri yaşları ve buldukları konum gereği günlük hayatta sosyal medya araçlarını sık kullanmaktadırlar. Eğitim aldıkları süreçte bilgi paylaşımı, yeni arkadaşlar edinme, yeni kimlik ve kişilik kazanma, araştırma yapma ve eğlenme gibi birçok nedene bağlı olarak sosyal medyayı kullanmaktadırlar (Karaca, 2007: 11-16). Son yıllarda literatürde gençlerin sosyal medya kullanım alışkanlıklarını tespit etmek amacıyla birçok çalışma yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir (İnce ve Koçak, s.739; Shade ve Singh, 2016, s.2-3).

Yapılan araştırmalarda gençlerin sosyal medya kullanımlarının genellikle arkadaş edinme, video ve fotoğraf paylaşma gibi aktivitelerden oluştuğu belirtilmektedir. Gençler arasında özellikle belli gruplara dahil olmak amacıyla sosyal medya araçları sıklıkla kullanılmakta, bireylerin sosyal medya araçları üzerinden kimliklerini yansıtmaya imkanı bulunmaktadır. Sosyal ağlar ile bilgiye ulaşım kolay ve hızlı bir şekilde gerçekleşiyor olmakla beraber günümüzde gençlerin nitelikli bilgiye ulaşma durumları oldukça sınırlıdır (Yıldız, 2012, s.541; Yegen, 2013, s.121; Papathanassopoulos, 2015, s.1-2). Sosyal medya kullanım amaçları arasında akademik bilgiye ulaşmak yerine arkadaşlık ilişkileri kurmanın daha ön planda olduğu birçok çalışmada ifade edilmektedir (Yıldız ve Demir, 2016, s.20). Bu durum gençler arasında sosyal medyanın işlevsel olarak kullanılmadığının temel bir göstergesi olabilir. Sosyal medyanın gençler tarafından işlevsel olarak kullanılmaması akademik düzeyde öğrencilere önemli bir katkı sağlamayacaktır. Bu da gençlerin sosyal medya ağlarında gereksiz zaman harcamalarına ve ders başarılarının düşmesine neden olabilir (Gönenli ve Hürmeriç, 2012, s.213-214). Sosyal paylaşım sitelerinin yükseköğretimde akademik başarı ve öğrenme performansını artırmaya yönelik olumlu bir etkisinin olabileceği ancak bu kullanım sürecinin etkili ve verimli olabilmesi için öğrencilere gerekli kültürün oluşturulması gerektiği dikkate alınmalıdır (Öztürk ve Akgün, 2012, s.51-52).

Bu araştırmada öğrencilerin sosyal medyada geçirdikleri zaman, sosyal medya kullanım sıklıkları, sosyal medya kullanım amaçları gibi faktörlerin tespiti hedeflenmiştir.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Eğitimciler, sosyal medyayı öğrencilerin mesleki eğitim ve kişisel gelişimleri için nasıl kullanabilecekleri yönünde farkındalık sağlayabilir, eğitimi destekleyici bir avantaj haline getirilebilir ve bu etkileşimin sağlanmasında danışmanlık verebilirler. Bu bilgilerden hareketle, sağlık hizmetleri alanında eğitim gören öğrencilerin internet kullanımının önemli bir parçası olan sosyal medyayı kullanma özellikleri ve sosyal medyaya yönelik tutumlarının belirlenmesi konulu bu çalışmanın, eğitim-öğretim ortamlarında bilişim teknolojilerinden yararlanmaya yönelik daha detaylı çalışmalar yapılması konusunda veri tabanına önemli katkılar sunacağına inanılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada iki araştırma problemi sorusu yer almaktadır:

1. Öğrencilerin sosyal medyayı kullanım özellikleri (kullanma sıklığı, kullanılan sosyal medya hesabı, kullanma amaçları) nelerdir?
2. Öğrencilerin sosyal medyaya yönelik tutumları nasıldır?

YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini bir devlet üniversitesinin Sağlık Hizmetleri Bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmaya katılmaya istekli 342 katılımcıdan yüz yüze görüşme tekniğiyle veriler toplanmıştır. Verilerin toplanmasında kolayda örneklem yöntemi seçilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri literatürden yararlanarak (Yıldız ve Demir, 2016; Bedir, 2016) oluşturulan ve toplam iki bölümden oluşan soru formu ve Sosyal Medyaya Yönelik Tutum Ölçeği ile elde edilmiştir. Uygulanan soru formunun ilk bölümünde, öğrencilerin demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, okuduğu sınıf, bölüm), ikinci bölümünde ise öğrencilerin internet kullanım sıklıkları ile hangi sosyal medya araçlarını kullandıkları ve kullanım amaçlarının ne olduğu gibi sosyal medya kullanım özelliklerini belirlemeye yönelik kapalı uçlu sorular yer almaktadır. Öğrencilerin sosyal medyaya karşı tutumları ise ülkemizde geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış Sosyal Medyaya Tutum Ölçeği ile değerlendirilmiştir. Ölçek Bedir'in (2016) tez çalışmasından alınmıştır. Sosyal Medyaya Tutum Ölçeği 5 dereceli Likert tipi bir ölçek olup 11 maddeden alınan toplam puan katılımcının sosyal medyaya yönelik tutum puanını yansıtmaktadır. Ölçeğin değerlendirilmesinde yüksek puan sosyal medyaya olumlu tutumu ifade etmektedir.

Veri Analizi

Araştırma verilerinin istatistiksel analizi için SPSS 21.0 istatistik programı kullanılmıştır ve istatistiksel sonuçlar %5 güven aralığında değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler ve ortalama alınmıştır.

Etik Yönü

Bu araştırma için Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Müdürlüğünden Sayı:991 Tarih: 06.10.2017 kurum izni alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1: Öğrencilerin Bazı Özelliklerinin Dağılımı (n:342)

Özellikler	Sayı	%
Cinsiyet		
Kadın	120	36.8
Erkek	222	63.2
Yaş		
18-20	218	63.7
21 ve üstü	124	36.3
Sınıf		
1.sınıf	150	43.6
2.sınıf	192	56.4

Çalışmaya katılan öğrencilerin %36.8'i kadın, %63.2'si erkek olup örneklem grubunun büyük çoğunluğu (%95.9) 18-23 yaş arasındadır.

Tablo 2: Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanım Özelliklerinin Dağılımı (n:326)

Sosyal medya hesabı	Sayı	Yüzde
Var	326	94.5
Yok	16	5.5
İnternette ortalama geçirdiği süre (saat/gün)		
1 saatten az	11	3.3
1-3 saat	176	54.0
4-6 saat	115	35.3
6 saat ve üzeri	24	7.4
Sosyal medyada geçirdiği süre (saat/gün)		
1 saatten az	24	7.4
1-3 saat	170	52.1
4-6 saat	107	32.8
6 saat ve üzeri	25	7.7
Sosyal medyayı kullanma sıklığı		
Her gün bir	18	5.5
Her gün birden fazla	262	80.4
Haftada bir	14	4.3
Haftada birden fazla	23	7.1
Ayda birkaç defa	9	2.8
Sosyal medya sitelerini kullanmaya başlama Süresi (yıl)		
1 yıldan az	26	7.9
1-2 yıl	180	55.2
3-4 yıl	99	30.4
4 yıldan fazla	21	6.5
Sosyal medya sitelerine girdiği araç		
Bilgisayar	48	14.7
Cep telefonu	252	77.3
Tablet (iPad, Nexus vb.)	26	8.0
En çok kullandığı sosyal medya hesabı		
Facebook	202	62.0
Instagram	63	19.3
Youtube	48	14.7
Diğer (Linkedin.....)	13	4.0

Öğrencilerin sosyal medya kullanımlarına ilişkin özellikleri incelendiğinde; öğrencilerin %94.5'i sosyal medya hesabının olduğunu, sadece %5.5'i sosyal medya hesabının olmadığını ifade etmiştir. Öğrencilerin tümü her gün sosyal medya ortamına girdiğini ve %92.7'si günde bir saatten fazla süre sosyal medyayı kullandıklarını belirtmiştir. Öğrencilerin %80.4'ünün sosyal medya kullanma sıklığı her gün birden fazla sayıda iken, %92.1'inin sosyal medya sitelerini kullanmaya başlama zamanının bir yıl ve üzerinde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin %77.3'ü cep telefonu, %14'ü ise bilgisayarla sosyal medya sitelerine girdiğini ve sırasıyla facebook (%62), instagram (%19.3), twitter (%14.7), youtube'u (%4) kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 3: Öğrencilerin Sosyal Medyayı Kullanma Amaçlarının Dağılımı (n:326)

Sosyal Medya Sitelerini Kullanma Amacı	Sayı	Yüzde
Fotoğraf-video paylaşmak	106	32.5
Sohbet etmek	57	17.5
Gündemi takip etmek	54	16.6
Derslerime katkı sağlamak	32	9.8
İnteraktif oyunlar	25	7.7
Arkadaş/akrabalarımı bulmak	19	5.8
Dil geliştirmek	19	5.8
Yeni arkadaşlar edinmek	14	3.8

Öğrencilerin sırasıyla en çok fotoğraf-video paylaşmak (%32.5), sohbet etmek (%17.5), gündemi takip etmek (%16.6), derslerine katkı sağlamak (%9.8), interaktif oyunlar oynamak (%7.7) ve dil geliştirmek (%5.8) gibi nedenlerle sosyal medyayı kullandıkları saptanmıştır.

Örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin Sosyal Medya Tutum Ölçeğinden aldıkları puan ortalaması =40.14±12.97 olarak bulunmuştur.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışma, öğrencilerin zamanlarının büyük bir kısmını sosyal medya ağlarında geçirdikleri ve sosyal medya kullanımının gençlerin günlük yaşam aktivitelerinin önemli bir bölümü haline geldiği belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin sosyal medyayı en çok sosyal paylaşım amaçlı aktiviteler (fotoğraf-video paylaşımı, sohbet etme) için kullandıkları, çok az öğrencinin eğitimlerine katkı amacıyla bu ağlardan yararlandıkları ve öğrencilerin sosyal medyaya karşı olumlu tutum içinde oldukları saptanmıştır. Çalışmada öğrencilerin zamanlarının büyük bir kısmını geçirdikleri sosyal medyayı eğitimleri için etkili, yeterli ve bilinçli bir şekilde kullanmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmamızla benzer şekilde Bedir (2016) araştırmasında sosyal medya kullanımının gençler tarafından sosyalleşme aracı olarak sıklıkla tercih edildiğini belirtmiştir. Sosyal medya araçlarının gençler tarafından en yaygın kullanım şekli fotoğraf ve video paylaşımıdır. Öğrenciler sosyal medyayı sıklıkla günlük hayatlarına ve ilgi alanlarına yönelik fotoğraf ve videolar paylaşarak sosyal ortamlarda aktif olmaya çalışmaktadırlar.

İnternet üzerinden etkileşimin bir sonucu olan sosyal ağlar bireylere özgürlük, özerklik, içerik yaratabilme serbestliği sağlamaktadır (Akçay, 2011). Araştırmada öğrencilerin sosyal medya ağlarından facebook, instagram gibi içeriğini kendilerinin oluşturduğu platformları daha etkin kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmamızla benzer şekilde diğer çalışmalarda da sosyal medya kullanımında ilk sırada facebook ve twitter gelmektedir (Akyazı ve Ünal, 2013; Tektaş, 2014).

Öğrenciler arasında en yaygın medyaya girdikleri cihaz ise cep telefonlarıdır. Cep telefonlarının gençlerin sürekli olarak yanında olması, sosyal medya kanalları üzerinden sürekli aktif olarak etkileşim kurabilmelerini sağlamaktadır (Onat, 2010; Görenli ve Hürmeriç, 2012). Öğrenciler arasında bu durum gündelik yaşamın bir parçası olarak görülmektedir. Sosyal medyanın bir sosyalleşme aracı olarak kullanılması ve akademik anlamda önemli katkılar yaratmaması, sosyal medya araçlarının eğitime olan etkisini sorgulatmaktadır.

Bu çalışmada öğrencilerin sosyal medya tutumları olumlu bulunmuştur. Atalay'ın (2014) yaptığı çalışmada da öğrencilerin sosyal medya tutumları ve kullanım sıklıkları yüksek olarak bulunmuştur.

Sonuç olarak teknoloji çağının gereklilikleri olarak internet kullanım oranları tüm yaş gruplarında giderek artmaktadır. Çalışmadan elde edilen veriler eşliğinde, internet kullanımının büyük çoğunluğunu sosyal medya araçları oluşturmaktadır. Öğrencilerin sosyal medya ağlarını eğitimlerine katkı sağlayacak, kişisel gelişimlerini destekleyecek, akademik başarılarını arttıracak, eğitsel içeriklerle desteklenmesi için uygun programlar geliştirilmelidir. Öğrencilerin, eğitim aldıkları alanla entegrasyonu sağlanarak sosyal ağları daha verimli kullanmalarını sağlayacak ders içerikleri müfredat programlarına eklenmelidir.

Bilgilendirme / Acknowledgement: Bu çalışma 1. Uluslararası Sosyal, Beşeri ve Eğitim Bilimleri Kongresi, 22-23 Aralık 2017, İstanbul'da "Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Özellikleri ve Tutumlarının İncelenmesi" başlıklı sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akar, E. (2010). *Sosyal medya pazarlaması: Sosyal webde pazarlama stratejileri*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Akçay, H., (2011). Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı bağlamında sosyal medya kullanımı: Gümüşhane Üniversitesi üzerine bir araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 33: 137-161.
- Akyazı, E., & Ünal, A. T. (2013). İletişim fakültesi öğrencilerinin amaç, benimseme, yalnızlık düzeyi ilişkisi bağlamında sosyal ağları kullanımı. *Global Media Journal Turkish Edition*, 6(3): 1-24.
- Atalay, R. (2014). *Lise öğrencilerinin sosyal medyaya ilişkin tutumları ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Barutçu, S., & Tomaş, M. (2013). Sürdürülebilir sosyal medya pazarlaması ve sosyal medya pazarlaması etkinliğinin ölçümü. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi*, 1: 5-24.
- Bedir, A. (2016). *Sosyal medya kullanımının üniversite öğrencilerinin akademik başarılarına ve tutumlarına etkisi*. Yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Çağlar, B. (2014). *Yerel kimliğin sosyal ağlarda yeniden inşası: Hemşeri derneklerinin Facebook sayfalarının incelenmesi*. (Sayımer, İ., ed.). Yeni Medya Araştırmaları Kavramlar, Uygulamalar, Tartışmalar içinde, 488, Konya:Literatürk.
- Çıldan, C., Ertemiz, M., Tumuçin, H. K., Küçük, E., & Albayrak, D. (2012). Sosyal medyanın politik katılım ve hareketlerdeki rolü. *Akademik Bilişim*, 1-3.
- Eren, V., & Aydın, A. (2014). Sosyal medyanın kamuoyu oluşturmadaki rolü ve muhtemel riskler. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(Özel Sayı I): 197-205.
- Fuchs, C. (2017). *Social media: A critical introduction*. California: Sage.
- Gönenli, G., & Hürmeriç, P. (2012). Sosyal medya: bir alan çalışması olarak Facebook kullanımı. *Sosyal Medya/Akademi içinde*, 213-242.
- Hazar, M. (2011). Sosyal medya bağımlılığı-bir alan çalışması. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 32(1): 151-76.

- İnce, M., & Koçak, M. C. (2017). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım alışkanlıkları: Necmettin Erbakan Üniversitesi örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2): 736-749.
- Kahraman, M., (2010). *Sosyal medya 101*. 1. Baskı. İstanbul: Mediacat Yayınları.
- Karaca, Mehmet (2007). *Sosyolojik bir olgu olarak internet gençliği: Elazığ örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business horizons*, 53(1): 59-68.
- Kim, W., Jeong, O. R. & Lee, S. W. (2010). On social Web sites. *Information Systems*, 35(2): 215-236.
- Kırtış, K. A., Karahan, F. (2011). To be or not to be in social media arena as the most cost-efficient marketing strategy after the global recession. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 24: 260-268.
- Kuyucu, M., (2013). *Yeni iletişim teknolojileri ve yeni medya: Yeni iletişim aracı olarak sosyal medya ve sosyal ağlar üzerine bir güncelleme*. İstanbul: Zinde Yayıncılık.
- Lin, L. Y., Sidani, J. E., Shensa, A., Radovic, A., Miller, E., Colditz, J. B. & Primack, B. A. (2016). Association between social media use and depression among US young adults. *Depression and anxiety*, 33(4): 323-331.
- Onat, F. (2010). Bir halkla ilişkiler uygulama alanı olarak sosyal medya kullanımı: Sivil toplum örgütleri üzerine bir inceleme. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 31: 103-122.
- Öztürk, M. F., & Talas, M. (2015). Sosyal medya ve eğitim etkileşimi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 7(1): 101-120.
- Öztürk, M., & Akgün, Ö. E. (2012). Üniversite öğrencilerinin sosyal paylaşım sitelerini kullanma amaçları ve bu sitelerin eğitimlerinde kullanılması ile ilgili görüşleri. *Sakarya University Journal of Education*, 2(3): 49-67.
- Pangrazio, L., & Selwyn, N. (2018). "It's not like it's life or death or whatever": Young people's understandings of social media data. *Social Media+ Society*, 4(3):1-9.
- Papathanassopoulos, S. (2015). Privacy 2.0. *Social Media & Society*, 1-2.
- Patel, D. (2017). *Social media marketing: Social media marketing fundamentals*. VDS Developers.
- Pempek, T. A., Yermolayeva, Y. A., Calvert, S. L. (2009). College students' social networking experiences on Facebook. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30: 227-238.
- Shade, L. R., & Singh, R. (2016). "Honestly, we're not spying on kinds": School surveillance of young people's social media. *Social Media & Society*, 2(4): 1-12.
- Solmaz, B., Tekin, G., Herzem, Z., & Demir, M. (2013). İnternet ve sosyal medya kullanımı üzerine bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 7(4): 23-32.
- Tektaş, N. (2014). Üniversite öğrencilerinin sosyal ağları kullanımına yönelik bir araştırma. *Tarih Okulu Dergisi*, 2014(XVII).

- Vural, Z., & Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege Üniversitesi iletişim fakültesine yönelik bir araştırma. *Journal of Yasar University*, 5(20): 3348-3382.
- Yağmurlu, A. (2011). Kamu yönetiminde halkla ilişkiler ve sosyal medya. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 7(1): 5-15.
- Yegen, C. (2013). Demokratik ve yeni bir kamusal alan olarak sosyal medya. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2): 119-135.
- Yıldız, A. K. (2012). Sosyal paylaşım sitelerinin dijital yerlilerin bilgi edinme ve mahremiyet anlayışına etkisi. *Bilgi Dünyası*, 13(2): 529-542.
- Yıldız, A., ve Demir, F.M. (2016). Üniversite öğrencilerinin internet ve sosyal medya kullanım amaçlarının belirlenmesine yönelik bir araştırma: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi örneği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(37 Girişimcilik Özel Sayısı), 18-36.
- We are social. (2018). *Global Digital Report 2018*. 14 Mart 2019 tarihinde <https://digitalreport.wearesocial.com/> adresinden erişildi.

Türkiye'deki Belediyelerin Mali Sorunları ve Muhtemel Etkiler

Prof. Dr. Ahmet Ulusoy¹
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Tekdere^{2*}

Geliş tarihi: 20.02.2019

Kabul tarihi: 13.03.2019

Atf bilgisi:

*Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)*

Cilt: 4 **Sayı:** 2

Sayfa: 167-182 **Yıl:** 2019

Dönem: Yaz

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 08%

¹Beykent Üniversitesi, Türkiye,
ahmetulusoy@beykent.edu.tr,

ORCID ID: 0000-0001-8407-2770

²Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,
Türkiye, mtekdere@erzincan.edu.tr,

ORCID ID: 0000-0002-6570-8072

* Sorumlu yazar

ÖZ

Belediyeler kaynakların daha etkin ve verimli kullanımı yoluyla ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde, katılımcılık konusunda sağladığı avantajlarla demokrasi, hesap verebilirlik, mali disiplin ve mali sorumluluk üzerinde oluşacak pozitif birtakım gelişmelerin odak noktası konumuna gelmiş bulunmaktadır. Söz konusu faktörlerle birlikte refah devleti anlayışının gelişmesi, nüfus artışı, kentleşme süreci ve 1980 sonrası süreçte yaygınlaşan yerelleşme, yerinden yönetim, yönetişim ve hizmette yerellik (subsidiarity) olguları, belediyeleri kamusal hizmet arzı sürecinde ön plana çıkarmıştır. Ayrıca ilgili süreçte belediyeler ile merkezi yönetimler arasında gittikçe artan bir sorumluluk paylaşımı yaşanmış, nitelik ve nicelik bakımından belediyelerin üzerindeki kamusal hizmet yükü artış göstermiştir. Artan hizmet yükü sonucu belediyelerin harcama düzeyleri de yükselmiştir. Fakat görev tahsisi konusundaki müspet gelişmeler özellikle öz gelir tahsisi konusunda yaşanmamış ve genellikle belediyelerin gelirleri, görev ve sorumluluklarına kıyasla yetersiz kalmıştır. Vergilendirme yetkisine sahip olmayan, yeni gelir kaynakları oluşturamayan, mevcut kaynakları etkin kullanamayan ve genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından aktarılan paylara aşırı bağımlı olan Türk belediyeleri, etkin ve verimli hizmet birimleri çizgisinden uzaklaşmakta ve mali özerklik sonucu elde edilebilecek olası faydalardan mahrum kalmaktadır. Anlatılanlar kapsamında bu çalışmada, belediyelerin yaşadığı temel mali sorunlar ve bu sorunların neden olduğu muhtemel etkiler incelenmiştir. Daha etkin, verimli ve vatandaş memnuniyetini artıran belediyelere ulaşmak için sorunların acilen çözülmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Belediye, Yönetişim, Mali Sorunlar

Financial Problems of Municipalities in Turkey and Possible Effects

Prof. Dr. Ahmet Ulusoy¹
Asst. Prof. Dr. Mustafa Tekdere^{2*}

First received: 20.02.2019
Accepted: 13.03.2019

Citation:
*Journal of the International
Scientific Research (IBAD)*
Volume: 4 **Issue:** 2
Pages: 167-182 **Year:** 2019
Session: Summer

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 08%

¹ Beykent University, Turkey,
ahmetulusoy@beykent.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0001-8407-2770
² Erzincan Binali Yıldırım University,
Turkey, mtekdere@erzincan.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0002-6570-8072

* Corresponding Author

ABSTRACT

The municipalities have become the focal point of some positive developments on economic growth and development through more efficient use of resources. In addition, they have come to the fore in terms of democracy, accountability, fiscal discipline and fiscal responsibility with the advantages they provide for participation. The development of welfare state understanding with these factors, population growth, urbanization process and localization, widespread in the post-1980 period, decentralization, governance and locality in service, put municipalities in the foreground in the process of public service supply. Moreover, there has been an increasing share of duties between central governments and municipalities. Public service burden on municipalities increased in quality and quantity. As a result of the increased service burden, the spending levels of municipalities have also increased. However, the positive developments in the allocation of duties have not been experienced in especially own-revenues allocation and have generally been insufficient compared to the revenues, duties and responsibilities of municipalities. Turkish municipalities, which do not have the authority to tax, create new sources of income, cannot use the available resources effectively and overly dependent on the shares transferred from the general budget tax revenues collection are moving away from being efficient service units and are deprived of the possible benefits that may be obtained by financial autonomy. The context of aforementioned, in this study, the main financial problems of municipalities and possible effects of these problems are examined. It was concluded that the mentioned problems should be solved urgently, to reach municipalities more effective and efficient, increase citizens' satisfaction.

Keywords: Local Government, Municipality, Governance, Fiscal Problems

GİRİŞ

Belediyeler vatandaşların tercihleri ile tutarlı farklılaştırılmış hizmet arzı sayesinde kaynakların daha etkin ve verimli kullanımını sağlayarak¹, ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde pozitif birtakım etkiler meydana getirmektedir. Ayrıca yerel siyasete katılım konusunda sağladıkları katkılar nedeniyle demokratikleşme, hesap verebilirlik, saydamlık, mali disiplin ve mali sorumluluk gibi birçok konuda yaşanan olumlu gelişmelerin odak noktası haline gelmiş bulunmaktadır. Bunlara ilave olarak merkezi yönetimin kamusal hizmet sunum sürecinde oluşturduğu bazı yetersizliklerin giderilmesi açısından önemli bir dengeleme fonksiyonu üstlenmektedir. Kamusal hizmet arzı bakımından merkezi yönetimi tamamlayıcı bir işleve sahip olan belediyelerin görev ve sorumlulukları arttıkça, merkezi yönetimin kamusal hizmet sunum konusundaki rolü azalmakta ve merkezi yönetim daha makro plan ve programlara yoğunlaşabilmektedir. Ayrıca belediyeler sayesinde yerel düzeyde piyasa benzeri bir rekabet ortamının oluşması ve kamusal hizmet arzında yenilikçi yöntemlerin denenmesi gibi birçok gelişmenin altyapısı oluşturulmaktadır.

Belediyeler yerel yönetim birimleri arasında kilit taşı niteliğinde bir yere sahiptir (Nadaroğlu, 2001: s. 263). Bu nedenle Türkiye'de yerel yönetimler denildiğinde akla ilk gelen birim veya en önemli yerel yönetim birimi, belediyelerdir (Yakar ve Gündüz, 2014, s. 118). Yerindelik ruhunun şehrin yapısına adapte edilmesinde belediyelerin harcama, gelir ve nüfus potansiyeli nedeniyle en etkin birimler olacağı kabul edilmektedir (Alkan, 2005, s. 283, Çetinkaya ve Demirbaş, 2010, s. 2). Çünkü toplam nüfusunun büyük kısmı (2017 yılı verilerine göre %94.03) belediye (özellikle büyükşehir belediyeleri) sınırları kapsamında yaşamaktadır (TÜİK, 2019). Yerel yönetim harcamalarının (2017 yılı itibarıyla toplam yerel yönetim harcamalarının yaklaşık %75'i) yine önemli bir kısmı belediyelerin egemenliği altında gerçekleştirilmektedir (Muhasebat Genel Müdürlüğü, 2019).

Belediye hizmetleri devletle halkın birbirine en yakın olduğu hizmetlerdir. Halk devleti daha çok belediye hizmetleri ile tanır. Bu hizmetlere önem verildiğinde halk nazarındaki itibar artar ve halk ile idare birbirine yaklaşır (Baltacı, 2005, s. 92). Bu bakış açısı yerel düzeydeki sorunların çözümü konusunda da belediyeleri ön plana çıkarmaktadır. Nitekim kentleşme olgusu sonucu, hızla artan nüfusun ve boyutları sürekli büyüyen mekânların ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak, büyümeyi yönetmek, yönlendirmek ve denetlemek gibi sorumluluklar ile daha geniş alana ve daha çok insana

¹ Yerelleşme teorisinin rasyonalitesini oluşturan belli başlı görüşler vardır. Bu görüşler aslında devletin üstlendiği dört temel fonksiyondan biri olan kaynak tahsisi fonksiyonu çerçevesinde yerel birimlerin daha başarılı olduğu temel savından faydalanmaktadır. Yerel yönetimlerin kalan diğer fonksiyonları (dağıtım, istikrar ve düzenleme) ele almada çeşitli gerekçelerle başarısız olacağı kabulü, bu fonksiyonların yönetiminde merkezi yönetimleri ön plana çıkarmaktadır (Bailey, 1999, s. 6-12; Oates, 1999, s. 1121). Musgrave (2004, s. 3-22) ve Musgrave ve Musgrave (1994: 6-14) göre "Kamu Sektörünün Üçlü Tahsis Teorisi" çerçevesinde yerel yönetimler tahsis fonksiyonunu üstlenebilirken, gelir ve servetin yeniden dağılımı ve makroekonomik istikrar fonksiyonunu üstlenmede başarısız olmaktadır. Benzer bir görüş Tiebout ve Musgrave'in "Katlı Kek Modeli" nde de ifade edilmektedir (Oates, 1999, s. 1121-1122; Bülbül, 2013). Oates'in "Yerelleşme Teorisi'nin" özü ise; merkezileşmenin maliyetli bir sistem olduğu temeline dayanmaktadır. Eğer tercihler coğrafi olarak değişiklik gösteriyorsa, merkezi yönetim tarafından sunulan tek paket halindeki kamusal mal ve hizmetler, bazı yerleşim birimlerinin tercih ettikleri tüketim seviyesinden az veya fazla tüketmelerine neden olabilir. Bu nedenle her mal ve hizmet farklı yönetim kademelerince sunulmalıdır. Bu sayede hizmet sunum sürecinde farklı tercihlerin göz önüne alınması bakımından nispeten bir avantaj sağlanabilir (marjinal maliyet ve marjinal fayda eşitliği elde edilir). Bu noktada Oates yerel yönetim birimlerini vatandaşlara tercihleri doğrultusunda seçim imkânları tanımaları nedeniyle ön plana çıkarmaktadır (Oates, 1999: 1121-1122, Tanzi, 1996: 298-299, Faridi vd., 2012: 358-359). Tiebout (1956: 418) ise tüketici-seçmenleri kendi kamusal mal tercihlerini en iyi şekilde karşılayacak alanlara toplanan bir toplum olarak değerlendirmektedir. Ayrıca ona göre kamusal malların sunumu konusunda yerel ve merkezi sunum arasında büyük farklılıklar oluşmaktadır. Tüketici-seçmenlerin tercihleri merkezi seviyede ele alındığında hükümet bu tercih kalıplarını ayarlamayı denemektedir. Hâlbuki yerel seviyedeki çeşitli yönetim birimleri söz konusu tercihlere göre harcama ve gelir kalıplarını artırıp azaltarak kolayca ayarlamalar yapabilmektedir. Bu sayede tüketici-seçmenler kendi tercih kalıplarına uygun biçimde faydalarını maksimize etmek için en elverişli yerel yönetimlere hareket etmektedirler. Bir diğer ifadeyle tüketici-seçmenler faydalarını maksimize etmek için optimal hizmet/vergi paketi sağlayan yerel yönetimlere göç gerçekleştirmekte veya hizmet/vergi paketinden memnun olmadığı yerel yönetimlerden çıkabilmektedir. Böylece kamusal mal ve hizmetlerden elde ettikleri marjinal fayda ile faydalanmaları karşılığı ödedikleri vergileri, bir diğer ifadeyle maliyetlerini eşitleyebilmektedirler. Nihai olarak bu göç kaynakların etkin tahsisini sağlamaktadır. "Ayakları ile oylama (Voting by feet)" olarak adlandırılan bu teori, yerel kamusal mallarda tercihlerin açıklanması probleminde piyasa tipi bir çözüm getirmekte ve refahı artırmaktadır (Bailey, 1999, s. 62; Tanzi, 1996, s. 299; Gruber, 2010, s. 267; Seidman, 2008, s. 253; Dileyici ve Vural, 2006, s. 165).

hizmet sunulması sorunlarının giderilmesi gerekmektedir. Bu konu ise nüfusun büyük çoğunluğunun yaşadığı belediyelere önemli görevler yüklemektedir (Ökmen vd., 2010, s. 397). Bir diğer ifadeyle 1950 sonrası süreçte artan kentleşme eğilimi, yerel yönetim birimleri arasında belediyelerin önemini gün geçtikçe artırmıştır. Bu kapsamda kentleşmenin oluşturduğu problemlerin yerinde analiz edilmesi ve pratik - kalıcı önerilerle çözülmesindeki en büyük görev, yerel yönetimlere ve özellikle belediyelere düşmektedir.

Türkiye'deki belediyeleri daha etkin ve verimli hizmet birimleri çizgisinden uzaklaştıran; vergilendirme yetkisine sahip olmama, vergiler ile vergi dışı öz gelir kaynaklarının yetersizliği, genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından aktarılan paylara aşırı bağımlılık, yeni gelir kaynaklarının oluşturulamaması ve mevcut kaynakların etkin kullanılmaması gibi temel mali sorunlar bulunmaktadır. Ulusal sorunların çözümünde ve ulusal kalkınmanın sağlanmasında merkezi yönetimden sonra en önemli sorumlulukları üstlenen belediyelerin, nitelikli hizmet sunarak vatandaş memnuniyetini artırması için gerekli olanak ve kaynaklara sahip olması, mali sorunlarının ise ivedilikle çözülmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda çalışmada; belediyelerin temel mali sorunları ve bu sorunların neden olacağı muhtemel etkiler incelenmiş, ilgili sorunların acilen çözülmesi yolunda bir farkındalık oluşturulması amaçlanmıştır.

Türkiye'deki Belediyelerin Temel Sorun Alanları

Türkiye'de genel olarak yerel yönetimler, yerel yönetimler içerisinde de belediyeler gün geçtikçe önemi artan birimler olarak dikkat çekmektedir. Gelir ve harcama potansiyeli devamlı artış eğilimi gösteren belediyelerin sosyal ve ekonomik kalkınma konusunda üstlendiği fonksiyon, günümüzde daha önemli bir boyut kazanmıştır. Özellikle belediye harcamalarının daha etkin, verimli ve ekonomik biçimde gerçekleştirilmesi sonucu ulaşılabilecek faydaların maksimize edilme çabası, belediyelerin sorunlarının tespiti ve acil biçimde çözümü gibi sürekli bir motivasyon içinde yer alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda belediyelerin temel sorun alanları (Ulusoy ve Akdemir, 2014, s. 445-453; Parlak ve Ökmen, 2015, s. 323-324; Genç, 2015, s. 280-305; Özer ve Akçakaya, 2014, s. 428-442; Kutlar vd., 2011, s. 202-209):

- Görev ve sorumluluk sınırlarının net biçimde belirlenmemesi nedeniyle (hem dikey hem de yatay seviyede) yetki ve hizmet alanında ortaya çıkan çatışma ve çakışmalar.
- Gelir - gider dengesizliği, öz gelir kaynaklarının yetersizliği, mevcut kaynakların etkin ve verimli kullanılmaması, yeni gelir kaynaklarının oluşturulamaması ve vergilendirme yetkisinin olmaması nedeniyle merkezi yönetime siyasi, idari ve mali açıdan bağımlılık duyulması.
- Belediye görev ve gelirleriyle ilgili yasal mevzuatın güncel olmaması, eksikliği, sık sık değiştirilmesi, yeterince anlaşılabilmesi ve gerektiği gibi uygulanmaması.
- Hemşerilik bilincinin yeterince gelişmemiş olması.
- Teknik ve idari kapasite yetersizliği.
- Temel ve geleneksel belediye hizmetlerinin özelleştirilmesi.
- Katılımı teşvik eden ve demokrasiye işlerlik kazandıran belediye uygulamalarının (kent konseyleri vb.) etkisizliği.
- Belediyeye bağlı kuruluşların ve belediye iktisadi teşebbüslerinin yönetim ve denetim sorunları.
- Vesayetçi düzenlemeler.
- Merkezi yönetim ile belediyeler arasında veya belediyelerin kendi aralarında var olan koordinasyon eksikliği.
- Güçlü başkan, güçsüz meclis yapılanması.
- Turizm, sanayi, eğitim, sağlık ve tarım gibi kriterler dikkate alınarak farklı belediye sistemleri oluşturulamaması (tek tip belediye modeli).
- Sunulan hizmetlerle ilgili belirli standartların sağlanamaması.
- Belediyelerde e-belediye uygulamalarına yönelik altyapının gelişmemesi.
- Belediyeye ait teşebbüs ve mülklerin etkin değerlendirilememesi.
- Belediye birimlerinde meydana gelen politik yozlaşma, popülist istihdam politikaları ve nitelikli personel istihdam edilememesi sorunu.
- Belediye yönetimi ve vizyonunu belirleyen yerel seçimlerde, genel seçim saikleriyle hareket edilmesi.

- Bu kapsamda belediye başkan adaylarının seçim sürecinde istihdam ve benzeri makro iktisadi sorunları çözeceği teminatında bulunması.
- İmar planlamaları ile ilgili sorunlar ve rant alanlarının oluşması.
- Kamulaştırma sorunları.
- Küçük belediyelerin doğurduğu ölçek sorunu.
- Performans odaklı ve stratejik planlamaya dayalı çalışma sistemlerinin belediye yapısına entegre edilememesi.
- Kentleşme, çevre, ulaşım, kültürel ve tarihi dokunun korunması, atık toplama ve geri dönüşüm, sosyal belediyecilik, içme suyu ve diğer altyapı hizmetleri konusundaki politikaların rasyonel biçimde yürütülememesi, şeklinde ifade edilebilir.

Belirtilen sorunların arasında belki de en önemlisi, ifade edilen diğer sorunların ortaya çıkmasına da zemin hazırlayan temel problem; “öz gelir kaynaklarının yetersizliği, genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından aktarılan paylara aşırı bağımlılık, yeni gelir kaynaklarının oluşturulamaması, mevcut kaynakların etkin kullanılmaması ve vergilendirme yetkisinin olmaması” şeklinde belirtilebilecek mali odaklı sorunlardır (Yüksel, 2004). Dolayısıyla belediyelerin mali sorunları azaldıkça, eş zamanlı olarak diğer sorun alanlarında da iyileşmeler yaşanacak ve belediyeler sorumlulukları çerçevesinde daha ideal hizmet birimleri hüviyeti kazanacaklardır. Bu nedenle belediyelerin mali sorunlarını ve bu sorunların doğurduğu muhtemel etkileri incelemekte fayda vardır.

Türkiye’deki Belediyelerin Mali Sorunları ve Muhtemel Etkiler

Türkiye’de belediyelerin gelirleri konusunda en üst düzey yasal metinde yer alan bir hükmün diğer tüm düzenlemelere esas teşkil etmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Bu hüküm; Anayasa’nın 127. maddesinde yer alan “*Bu idarelere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.*” hükmüdür. Gelir kaynaklarının genel bütçe üzerinden aktarılan tahsilatlarla veya öz gelir artışıyla mı olacağı ifade edilmemiştir. Söz konusu eksiklik veya belirsizlik siyasi, idari, ekonomik ve mali birtakım amaç ve endişelerle birleşince belediyelerin kaynak sorunu, genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından aktarılan paylarla çözülmeye çalışılmıştır. Gelir yetersizliği, öz gelir oranlarının düşüklüğü, yeni gelir kaynaklarının oluşturulamaması ve mevcut kaynakların etkin kullanılmaması ile birlikte belediyelerin sahip olduğu öz gelirler kapsamında oransal düzenlemeler yapabilme (vergilendirme) yetkisi kaldırılmış ve yalnızca TBMM ile kanuni sınırlar dâhilinde Cumhurbaşkanı (önceki uygulamada Bakanlar Kurulu), yetkili organlar olarak belirlenmiştir². Dolayısıyla belediyelere artan görevleriyle orantılı gelir kaynağı tam olarak sağlanamamakla birlikte, gerçekleştirilen iyileştirmeler genel bütçeden yapılan transferlere odaklı bir yapı kazanmıştır (Ulusoy ve Akdemir, 2010: s. 132, Sevindik, 2011: s. 40, Yüksel, 2003: s. 52-53). Bir diğer ifadeyle belediyeler (özellikle büyükşehir belediyeleri) merkezi yönetim tarafından yapılan transferlere aşırı bağımlı hale gelmiştir. Belediyelerin yaşadığı temel mali sorunların birtakım etkileri bulunmaktadır. Bunlar:

Kaynak sorununun en önemli etkisi belediyelerin sorumlu olduğu hizmetlerin etkin ve verimli sunumunu, nitelik ve niceliğini olumsuz etkilemesidir (Ulusoy ve Akdemir, 2013: s. 89, Akdemir, 2011: s. 367). Ayrıca belediyelerin kaynak yönünden merkezi yönetime bağlı olması, onları ekonomik etkinlik öncelikli bir hizmet birimi olmaktan öte, siyasi çıkarlara hizmet eden bir araca dönüştürmekte ve siyasi-idari bağımlılığı arttırmaktadır. Bu durumda merkezi yönetimin izin verdiği ve kaynak aktardığı oranda hizmet verebilen bir belediye sistemi (merkezi yönetimin taşra birimi gibi bir yapı) ortaya çıkmaktadır (Yüksel vd., 2010, s. 317; Şahin, 2011, s. 19; Özmen, 2012, s. 175).

Belediyelerin mali açıdan merkezi yönetime bağlı olması, merkezi yönetim nezdinde yaşanacak konjonktürel mali sorunlardan son derece olumsuz etkilenmesine neden olabilmektedir (Yontar ve Dağ, 2014, s. 156; Egeli ve Diril, 2012, s. 35). Örneğin 2009 yılında küresel kriz nedeniyle elektrik ve hava gazı tüketim vergisi kısa süreliğine merkezi idare geliri haline getirilmiştir. Bu durum mali özerkliği olumsuz etkilemekle birlikte, belediyelerin etkin bir hizmet planlaması yapabilmesi için gelirleri

² 1982 Anayasası’nın 73. maddesi belediyeler açısından bir diğer sorun alanı olarak ifade edilebilir. İlgili maddeye göre belediyelerin vergilendirme yetkisi bulunmamaktadır. Bu durum, belediyelerin sahip olduğu öz gelir kaynaklarının ve mali özerkliğinin sınırlı düzeyde kalmasının temel nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Fakat ilgili sorun ayrı bir çalışma konusu olacak kadar kapsamlı olduğu için burada kısaca değinilmiştir.

konusunda öngöründe bulunmasını da engellemektedir (Gündüzöz, 2012, s. 755-75; Çetinkaya ve Demirbaş, 2010, s. 11). Buna ilave olarak merkezi yönetim ile belediye yönetimi farklı siyasi partilerin elinde olduğunda merkezi yönetim, belediyelere transfer edilecek bir fonu bloke edebilmekte, transferi geciktirebilmekte veya miktarını azaltabilmektedir (Nadaroğlu, 2001, s. 60; Topal, 2004, s. 122; Çelik, 2013, s. 24).

Belediyeler hizmet sundukları toplumun sürekli değişen ve artan ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yeterli mali kaynağa sahip olamadıkça, borçlanma yoluna gitmekte ve bu durum ülke kredibilitésini olumsuz etkilemektedir. Gelir yetersizliği nedeniyle borçlanan belediyelerin bu borçları zaman zaman silinmekte veya hazine tarafından üstlenilmektedir. Bu şekilde dolaylı bir kaynak sağlanmış olsa da belediyelerin kötü bir borçlanma alışkanlığı (ahlaki riziko) (Akdemir, 2011, s. 367; Bali, 2006, s. 155) edinmesine neden olan durum, kaynak israfı problemine sebebiyet verebilmekle birlikte belediyeleri öz gelir oluşturma konusunda pasifliğe itmektir (Şengül, 2014, s. 197). Ayrıca büyük belediyeler küçük belediyelere oranla daha çok borçlandığı için gelişmiş bölge belediyelerinin borçlanma ve daha sonra borçların silinmesi gibi uygulamalarla elde edilen dolaylı kaynaklardan daha fazla yararlandığı söylenebilir (Yüksel, 2003, s. 54). Belediyelerin hizmet önceliklerini ve finansman imkânlarını belirleyememeleri, bu idareleri teknoloji transferi ve büyük finansman gerektiren yatırım projeleri dışında diğer projeler için de borçlanmaya yöneltmektedir (Acar ve Aydın, 2015, s. 27).

Seçmenler genellikle oy verdikleri belediye yönetiminden daha fazla hizmet talep etmekle birlikte daha az mali külfete katlanmak istemektedir. Bu nedenle seçmenler belediyelerin tahakkuk ve tahsilatını yaptığı öz gelir kaynaklarının tahsilatının yapılmaması³, düşük veya geç yapılması yönünde bir beklenti içerisinde olmaktadır. Bu isteğe oy kaygısı güden belediye yönetiminin boyun eğmesi ile öz gelirlerde yaşanacak azalış genellikle borçlanmayla kapatılmaktadır. Seçmen üzerinde kısa dönemde borçlanmanın negatif etkisi daha azdır. Fakat uzun vadede borçlanma nedeniyle katlanılan faiz yükü belediye bütçesinin etkin hizmet sunma kabiliyetini azaltmaktadır (Sevinçhan, 2015, s. 50-56; Ökmen ve Koç, 2015, s. 564). Bu durum 6360 sayılı Kanun ile hizmet sunumunda öncü haline gelen belediye birimlerini (özellikle büyükşehir belediyelerini) zor durumda bırakabilmektedir.

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu yürürlüğe gireli otuz yıldan fazla bir süre geçmiştir. Fakat bazı vergilerin konusu, kapsamı, mükellefiyeti, istisna ve muafiyetleri⁴ noktasında güncelleme yapılmamıştır. Bu nedenle belediyeler bazı gelir kaynaklarından hala etkin biçimde yararlanamamakta ve öz gelirlerini arttıramamaktadır (Arikboğa, 2016, s. 292; Bülbül, 2015, s. 20; Şener, 1998, s. 14). Örneğin haberleşme vergisinin mükellefi PTT olarak belirlenmekle birlikte, 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu kapsamında mükellefler Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi (Türk Telekom) ve Türkiye Cumhuriyeti Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü olarak belirlenmiştir. Oysa aynı veya benzer hizmeti sunan birçok kurum bulunmasına rağmen bu vergiye tabi değildir. Kanunun içeriğindeki telefon kavramından kasıt sabit telefondur. Fakat günümüzde cep telefonu, araç telefonu ve telefon yerine geçen tabletler olmak üzere aynı işlevi gören farklı araçlar mevcuttur. Ayrıca haberleşme hizmetlerinin gittikçe mobil telefonlarla yapılması haberleşme vergisinden elde edilebilecek potansiyel geliri azaltmaktadır. Bununla birlikte data ücreti kavramı, internet bağlantısı ücretini de içermesine rağmen günümüzde mobil veya sabit hatlar kapsamında gerçekleşen internet bağlantısı işlemleri üzerinden haberleşme vergisi hesaplanmamaktadır. Ayrıca haberleşme vergisi, özel iletişim vergisi nedeniyle hala çifte vergilendirme konumunu korumaktadır. İlgili gerekçe yüzünden haberleşme vergisi üzerinde ciddi değişiklikler

³ Nacar Karabacak (2013, s. 134)'e göre; "öz gelir yaratma arzusunun zayıflatmada çeşitli etkenlerden bahsedilebilir. Örneğin birikmiş vergi borçlarının (emlak, çevre temizlik) veya vergi dışı gelirlerinin tahsilatında çekingen davranma, emlak vergisi gibi temel bir verginin rayiç bedelinin doğru bir şekilde tespitini sağlayamama gibi siyasi kaygılar ve büyükşehir belediyelerinin kendi sınırları içinde toplanan merkezi yönetim vergi gelirlerinden ayrıca pay alması gibi yasal düzenlemeler."

⁴ 6360 sayılı Kanunun Geçici 1. maddesinin 15. fıkrasında vergisel kolaylıklar sağlayan bir geçiş hükmü bulunmaktadır. Köy tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülen yerlerde uygulanacak bu hüküm ile 2014 yılı Mart ayı öncesinde köy statüsünde olan ancak, belediye mücavir alan sınırları içine alınmış ve belediye hizmetleri götürülen ve bu haliyle 2014 yılına kadar vergileri ödeyen köy statüsündeki yerlerden de vergi alınmamaya başlanmıştır. Söz konusu durum düzenlemenin amacına aykırılık teşkil etmektedir. Önceden yerel hizmetlerden yararlanan ve vergilerini ödeyen mükellefler durumlarında herhangi bir değişiklik olmaksızın geçici muafiyet elde etmiş ve belediyeler öz gelir kaybına uğramıştır (Marmara Belediyeler Birliği, 2015, s. 20).

yapılmamakta ve vergi göz ardı edilmeye çalışılmaktadır. Haberleşme vergisinin oranının %6 iken %1'e düşürülmesi söz konusu anlayışın bir tezahürüdür. (Bülbül, 2015, s. 26-30; Marmara Belediyeler Birliği, 2015, s. 4; Arıkboğa, 2016: s. 292, Türkiye Belediyeler Birliği, 2017: s. 48). 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nda elektrik ve hava gazı tüketim vergisi ile ilgili 34, 35 ve 37. maddelere bakıldığında belediyelerin hava gazı üzerinden vergi alması gerekmektedir. Oysa günümüzde hava gazı artık gelir getiren bir matrah olma özelliğini kaybetmiştir. Doğalgaz uygulaması ise neredeyse tüm kentlerimizde bulunmaktadır. Fakat kanun kapsamında doğalgaz üzerinden vergi alınamamaktadır. Bununla birlikte LPG de kapsam dışıdır. Ayrıca tellallık harcı işlevini yitirmekle birlikte, eğlence vergisi ile kaynak suları harcında beyan ve ödeme koşulları günümüz koşullarına uygun değildir (Arıkboğa, 2016, s. 292; Marmara Belediyeler Birliği, 2015, s. 4-6; Türkiye Belediyeler Birliği, 2017, s. 49). İşgal harcında mükellefin türü ve işgalin niteliği dikkate alınmadan m² başına aynı tarife uygulandığı için mükellef grupları arasında adaletsizlikler olmaktadır (Marmara Belediyeler Birliği, 2015, s. 5). Belediyeler tarafından çeşitli kanun hükümlerine göre kesilen para cezalarından gecikme zammı alınmaması, özellikle cezaların geç tahsil edilmesi durumunda belediyeleri gelir kaybına uğratmaktadır (Marmara Belediyeler Birliği, 2015, s. 21). Bazı çalışmalarda Emlak Vergisi Kanunu 8. maddede yer alan muafiyet ve istisnaların fazla olduğu ve belediyeleri gelir kaybına uğrattığı da ifade edilmektedir (Marmara Belediyeler Birliği, 2015, s. 19).

Anlatılanlara ilave olarak Belediye Gelirleri Kanunu'nun çıktığı 1981 yılından günümüze reklam yöntemleri (led ekran, lazer vb.) değişmiştir. Fakat bu yöntemlere uygulanacak tarife konusunda belirsizlik vardır. Bu durum farklı uygulamalarla birlikte gelir kaybına neden olmaktadır (Marmara Belediyeler Birliği, 2015, s. 5). Ayrıca ilan ve reklam vergisinde büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyeleri arasında yetki karmaşası bulunmaktadır. Ana arterlerde vergi büyükşehir belediyeleri, ilçelerde ilçe belediyeleri tarafından tahsil edilmektedir. Ancak ana arterlerin belirlenmesi büyükşehir belediyeleri tarafından yapılmakta ve sık sık değişikliğe uğramaktadır. Bu durum ilçe belediyelerini öz gelir kaybına uğratmaktadır (Marmara Belediyeler Birliği, 2015, s. 19). 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'un 7. maddesinin 9. fıkrasında "Bu Kanun uyarınca yapılacak olan işlem, sözleşme, devir ve tesciller ile uygulamalar, noter harcı, tapu harcı, belediyelerce alınan harçlar, damga vergisi, veraset ve intikal vergisi, döner sermaye ücreti ve diğer ücretlerden; kullanılan krediler sebebiyle lehe alınacak paralar ise banka ve sigorta muameleleri vergisinden müstesnadır." denilmektedir. Bu hüküm uyarınca kentsel dönüşüm alanlarındaki yeni inşaatlardan imar harcı alınamamakta ve belediyeler öz gelirlerini arttıramamaktadır.

Belediye vergi gelirlerinin en önemli kısmını oluşturan emlak vergisinde (Can ve Gündüzöz, 2011, s. 24) vergiye tabi matrahlar (vergi değeri) taşınmazın gerçek alım-satım bedelini yansıtmamaktadır. Çünkü vergi değeri belirlenirken asgari değerler düşük tutulmakta ve maliyet esaslı bir yaklaşım izlenmektedir. Tapu ve kadastro harçlarının yüksek olması nedeniyle mükellefler gerçek alım-satım değerini beyan etmemektedir (Öztürk, 2015, s. 64; Marmara Belediyeler Birliği, 2015, s. 18; Güngör, 2015, s. 14). Dolayısıyla emlak değerleri piyasa rayiç bedellerinde belirlenmemektedir. Emlak vergisinde belediyelerin tek yetkisi, takdir komisyonuna iştirak etmektir. Ayrıca vergi oranlarının düşük olduğu da dile getirilmektedir (Gündüzöz, 2012, s. 755-758; Toksöz, 2010, s. 102). Belirtilen nedenler kapsamında belediye hizmetlerinden dolayı artan taşınmaz rantları belediyelere kazandırılmamaktadır. Oysa kentleşmenin tüm olumsuzluklarına belediyeler katlanmaktadır. Neticede emlak vergileri gittikçe verimli ve istikrarlı bir gelir kaynağı olma potansiyelini kaybetmektedir (Şener, 1998, s. 12-13; Türkoğlu, 2012, s. 304). Emlak vergisinde vergi matrahının gerçek değeri yansıtmaması sorunu dolaylı olarak harcamalara katılma paylarını da etkilemektedir. Nitekim 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 89. maddesinde "Harcamalara katılma payları bina ve arsalarda vergi değerinin %2'sini geçemez." denilmektedir. Bu nedenle harcamalara katılma payı gelirlerinde, emlak vergisi matrahı üzerinden dolaylı bir sınırlama gerçekleşmektedir (Şener, 1998, s. 13-14).

Belediye gelir yapısı çok sayıda fakat verimsiz (emlak vergisi ve çevre temizlik vergisi dışında) vergi ve harçlardan oluşmaktadır. Bununla birlikte özellikle maktu şekilde belirlenen öz gelirler, gelir matrahındaki gelişmelere uyum sağlayamamakta ve zaman içinde (özellikle enflasyon dönemlerinde) önemini yitirmektedir. Bazı kaynaklardan toplanacak vergilerin tahsil maliyetini bile karşılamaması (ayak bağı vergiler) ise belediyelerin bu tür gelirlerden vazgeçmesine neden olmaktadır. Bu nedenle gelirlerin artırılması bir yana, mevcut gelir kaynaklarından bile feragat edilmek zorunda kalınmaktadır

(DPT, 1996, s. 126; Yüksel, 2004; Kerimoğlu vd., 2009, s. 81). Ayrıca belediye kararlarına uymayanlara uygulanacak ceza gelirlerinin caydırıcılığı ve enflasyon karşısında yaşadığı değer kaybı konusunda adım atılmamaktadır (Şener, 1998, s. 14). Oysa yerel kaynaklar etkin kullanıldığında, kamuda kaynak ihtiyacının azalmasına bağlı olarak vergilerin de azalması beklenebilir. Bunun sonucunda ise vatandaş memnuniyeti artar, kamu hizmetlerine olan eleştiriler azalır ve toplumsal destek güçlenebilir (Yüksel vd., 2010, s. 319).

Genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan kaynakların dağıtım esaslarında geçmişe kıyasla iyileşmeler yaşansa da farklılıkları gözetken ek kriterler (gelir kapasitesi farklılıkları, milli gelire katkı, nüfus yoğunluğu, yaşlı nüfus, eğitim çağındaki nüfus, turistik özellikler, mevsimsel özellikler, işsiz sayısı, konut sayısı, sosyal yardıma muhtaç kişi sayısı, göçmen sayısı vb.) hala getirilemediğinden ve pay oranlarında merkezi yönetim tarafından zaman zaman tek taraflı değişiklikler yapıldığından dağıtım mekanizması istikrarsız bir görünüm arz edip, ihtiyaçları tam olarak karşılamamaktadır (Ulusoy ve Akdemir, 2009, s. 278-282; Kaplanhan ve Korkut, 2014, s. 3; Marmara Belediyeler Birliği, 2015, s. 26). Buna ilave olarak 5779 sayılı Kanunun 7. maddesinin 2. fıkrasına göre genel bütçe vergi gelirlerinden belediyelere İller Bankası aracılığı ile pay aktarımı yapılırken çeşitli kanunlar kapsamında "Aydınlatma Gideri Kesintisi", "Kalkınma Ajansı Payı" ve "İller Bankası Ortalık Payı" gibi kesintiler yapılmaktadır. Türkiye'de genel bütçe vergi gelirleri payının belediyeler için önemli bir gelir kaynağı olduğu açıktır. Bu paydan belediyeler bilgilendirilmeden çok sayıda kesinti yapılması (özellikle anlaşma sağlanmamış borçlar için), belediyelerin gelir kaybına ve mağduriyetine yol açmaktadır (Marmara Belediyeler Birliği, 2015, s. 21-22; Türkiye Belediyeler Birliği, 2017, s. 45-46). Ayrıca 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir ilçe belediyelerinin genel bütçe vergi gelirlerinden aldıkları paydan (%4,50) %30 oranında büyükşehir belediyesine, %10 oranında su ve kanalizasyon idarelerine pay ayrılmaktadır. Bu durum daha önce İller Bankası payını doğrudan alan, ancak büyükşehir ilçe belediyesi olduktan sonra büyükşehir belediyesi ve su kanalizasyon idarelerine pay ayırmak ve kendilerine bağlanan köy nüfusuna da hizmet sunmak durumunda olan ilçe belediyelerini pek olumlu etkilememiştir. Ayrıca büyükşehir belediyelerinin gelirleri artırılrsa da İl Özel İdareleri'nin kaldırılması ve büyükşehir belediyelerine yeni sorumlulukların verilmesi gibi nedenlerle gelir-gider dengesi açısından ciddi bir iyileşme beklenmemektedir (Marmara Belediyeler Birliği, 2015, s. 25).

Belediyeler vergilendirme yetkisine sahip olmaması nedeniyle öz gelirler üzerinde matrah, oran ve tarife açısından tasarrufta bulunamamakta ve yine merkezi yönetimin ilgili konulardaki kararlarına muhtaç kalmaktadır⁵. Fakat merkezi yönetimin bu konudaki kararlarının yerel koşullara ve belediyelerin ayrı ayrı ihtiyaçlarına ne derece uyum sağlayacağı tartışmalıdır. Bu nedenle vergi ve harç tarifeleri etkin biçimde güncellenememekte ve belediye gelirleri zamanla önemini kaybetmektedir (Gündüzöz, 2012, s. 755-758; Güngör, 2015, s. 17-18). Örneğin emlak vergisi ve çevre temizlik vergisi dışında vergi ve harç tarifeleri 1992 ve 2004 yıllarında güncellenmekle birlikte, 2004 yılından günümüze kadar güncellenememiştir (Marmara Belediyeler Birliği, 2015, s. 6; Çetinkaya ve Demirbaş, 2010, s. 12). Anayasa Mahkemesi'nin belediyelerin bazı vergi ve harç tarifelerini belirleme yetkilerini iptal etmesinin ardından kısa sürede üç farklı düzenleme yapılmış ve belediyeler uygulama konusunda bir belirsizlik ve istikrarsızlık içine düşmüş, sürekli farklı tarifelerle karşılaşan belediyelerin vatandaş bazında güvenilirliği zedelenmiştir. Yeni tarifelerin belirlenmemiş olması ve ne zaman belirleneceğinin belirsizliği de belediyeler için bugün halen istikrarsızlık kaynağı olmaya devam etmektedir (Marmara Belediyeler Birliği, 2015, s. 12-13; Arıkboğa, 2016, s. 293). Anlatılanlara ilave olarak verimsiz gelir kaynakları fiyat ve gelir hareketliliğine karşı gittikçe duyarsız hale gelmektedir (Gündüzöz, 2012, s. 901). Gelirlerin esnek bir yapıya sahip olmamasına neden olan bu durum, belediyelerin yerel ihtiyaçları daha çabuk ve etkin bir şekilde karşılama potansiyelini azaltmakta ve kaynaklarını ihtiyaçlarına göre ayarlamalarını engellemektedir (Güner, 2006, s. 80; Arıkboğa, 2015, s. 10). Ayrıca belediyeler nitelikli elemanlarının bulunmaması, teknoloji altyapısının yetersizliği ve yapılan mali uygulamalarda politik kaygıların egemen olması gibi

⁵ Mesela küçük bir yerleşim yerinde bir ağacın gövdesine çakılmış reklam unsurundan, belediyenin hangi kanuni sınırdan vergi alacağı konusu ya da mahalle arasında kaldırımı işgal eden dükkândan hangi kanuni sınırdan işgal harcı alınacağı konusu, yerel yönetimlerin yetki alanında olması gereken hususlardır. Merkezi idarenin bu hususlarla uğraşması gereksiz biçimde üzerindeki yükü arttırmakta ve ilgili konularda tüm çeşitliliği ve dinamizmi kucaklayacak çözümler üretmesini engellemektedir (Arıkboğa, 2014, s. 42).

sorunlar yüzünden, vergilendirme konusunda yetki verilmesi gibi önemli bir süreci hala üstlenememektedir (Dulupçu vd., 2014, s. 42-44).

Vesayet ve mali bağımlılık nedeniyle belediyeler kendi önceliklerine göre harcama yapamamakta ve takdir yetkisini kullanamamaktadır (Yüksel, 2004). Özellikle düşük nüfuslu ve gelişmemiş kentlerdeki belediyelerin öz gelirleri cari giderlerini bile karşılayamamakta ve bu belediyelerde ileri teknoloji ve uzmanlık gerektiren yatırım harcamaları ile sosyal harcamaların boyutu çok yetersiz düzeylerde kalmaktadır (Kaplanhan ve Korkut, 2014, s. 6; Yüksel, 2003, s. 57). Gelir ve kaynak kısıtları nedeniyle e-belediye uygulamaları için gerekli altyapı sağlanamamakta ve bu uygulamalar genişletilememekte, kent konseyleri gibi birimlere yeteri kadar kaynak ayrılmadığı için demokratik mekanizmalar işlevsiz kalmaktadır. Örneğin TAKBİS⁶, MERNİS ve POLNET gibi yazılımlar kullanılmadığı ya da eksik kullanıldığı için sürekli yazışma trafiği hem belediyeler hem de ilgili kurumlar için kaynak israfına (zaman, emek, para) ve belediye alacaklarının tahsilatı ve takibi işlemlerinin gecikmesine neden olmaktadır (Marmara Belediyeler Birliği, 2015, s. 14). Belediyeler 6183 sayılı Kanun'un 62. ve 79. maddeleri ve Tahsilat Genel Tebliği'nin ilgili maddeleri kapsamında vergi dairelerinin mal varlığı araştırmalarını ve haciz yapmalarını kolaylaştırmak amacıyla kullandığı e-haciz sisteminden faydalanamamaktadır. Bu nedenle genellikle 10.000 TL'nin altındaki borçların haczini (banka genel müdürlükleri ile yazışmalar yapılamadığı için) gerçekleştirememektedir (Marmara Belediyeler Birliği, 2015, s. 15).

Yerel mali reform çabaları (5779 sayılı Kanunda olduğu gibi) genel bütçeden daha fazla pay vermek olarak algılandığı için belediyelerin öz gelirlerinin artırılması konusunda ciddi adımlar atılamamakta veya bu yöndeki çalışmalar dizginlenmektedir (Ulusoy ve Akdemir, 2014, s. 450; Ulusoy ve Akdemir, 2010, s. 133; Çalçalı, 2018, s. 477). Mali kapasiteyi artırma çabasını dikkate almayan yönetimler arası transfer sistemi etkin olmayan, verimsiz ve adaletsiz sonuçlar oluşturabilmektedir (Yılmaz ve Beriş, 2006, s. 96; Arıkboğa, 2016, s. 294). Ayrıca merkezden yapılan transferleri elde etmek için hiçbir çaba harcamayan belediyelerin, kaynakları etkin kullanma gibi bir motivasyonları da bulunmamaktadır (Ökmen ve Koç, 2015, s. 563). Merkezi transferlere bağımlı gelir yapısı ve öz gelirlerin düşüklüğü, bütçe tahminlerinin gerçekçi yapılabilmesini ve katılımcı bütçe çalışmalarını olumsuz etkilemektedir (Arıkboğa, 2015, s. 10; Gündüzöz, 2012, s. 757-758).

Belediyelerin mali kaynaklarının öz gelir odaklı olmaması ve ağırlıklı olarak merkezi transferlere dayanması, hemşerilerin bu idarelere karşı duyarlılıklarını, sorumluluk duygularını ve katılımını olumsuz etkilemektedir⁷. Bu nedenle belediye harcama ve hizmetleri üzerindeki demokratik denetim mekanizmaları akim kalmaktadır (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 435; Topal, 2004, s. 122; Ökmen ve Koç, 2015, s. 563). Demokratik denetim mekanizmaları gelişmeyince belediyelerin hesap verebilirliği ve saydamlığı konusundaki tartışmalar artmakta ve belediyeler rant devşirme kapısı olarak görülüp yerel elitlerin temel ilgi alanı haline gelebilmektedir.

Gelirlerin yetersizliği ve gelir konusunda merkezi yönetime olan bağıllık, hizmetlerin finansmanında bütçe dışı uygulamalara başvurma, hizmetlerin merkezileşmesi (Egeli ve Diril, 2012, s. 28; Tortop, 2008, s. 13; Özer, 2015, s. 534) veya özelleştirme ile hizmet sorumluluğundan kurtulma çabalarının gelişmesi gibi sorunlara neden olabilmektedir. Ayrıca belediyelerin teknik, donanımsal ve idari kapasitesi gelir yetersizliği nedeniyle gelişmemekte ve belediyeler iş makinesi gibi temel araçların edinilmesinde bile merkezi yönetimin aynı ve nakdi yardımlarına ihtiyaç duymaktadır. Bir diğer ifadeyle belediyelerin kurumsal yapısı güçlenememektedir (Yayman, 2013, s. 13).

Gelirlerin yetersizliği ve gelir kapasitesindeki farklılıklar ülke düzeyinde hizmet bütünlüğünün sağlanmasına engel olmakta ve belediyeler, merkezi yönetim tarafından yapılan eşitsizliği giderici yardımlarla bu sorunu kısmen gidermeye çalışmaktadır. Ayrıca öz gelir yetersizliği nedeniyle belediyeler doğrudan veya dolaylı olarak ticari faaliyetlere yönelip gelir elde etme çabası içine girebilmektedir

⁶ TAKBİS sisteminin ülke genelinde yaygınlaşması halinde, yerel yönetimlerin kent bilgi sistemi kurma çalışmaları daha aktif biçimde işleyebilecektir. Ayrıca belediyelerin en önemli vergi geliri kaynağı olan emlak vergisi ile çevre temizlik vergisi daha sağlıklı biçimde takip ve tahsil edilecek, devletin yaşadığı kayıp-kaçak oranı ise azaltılabilecektir (TAKBİS, 2019).

⁷ Çevre ve temizlik için vergi alınması ve verginin belediyeler tarafından toplanması sonucu, vatandaşlar çöplerin toplanması ile ilgili talepte bulunmaya başlamışlar, artan hesap sorma sorumluluğu temizlik hizmetlerinin etkinliğini arttırmış ve kentlerimiz daha temiz bir ortama kavuşmuştur (Toksöz vd., 2010, s. 86).

(Toksöz, 2010, s. 102). Bu durum belediyeleri hizmetlerin niteliği veya niceliğinden öte finansına odaklanan bir birime dönüştürmekte ve harcama verimliliği ikinci planda kalabilmektedir. Gelir yetersizliği ile birlikte gelirlerin büyük kısmının (personel, mal ve hizmet alım harcamaları) cari harcamalara ayrılması, belediyelerin prim ve teşvik gibi uygulamalar ile performans odaklı çalışmalarını teşvik etme gücünü kısıtlamakta ve daha etkin hizmet sunum süreçleri işletilememektedir. Belediyeler gelir yetersizliği ve merkezi yönetim transferleri ile yardımlarına bağımlı gelir yapısı şeklindeki çıkmaz içerisinde kaldıkça, aşırı merkezileşmenin olumsuz sonuçlarını elimine etme gücünü kaybetmekte, yenilikçi uygulamaların odak noktası haline gelememekte ve vatandaşların istek ve sorunlarını ayrıntılı biçimde ele alarak onların taleplerine uygun hizmet sunma potansiyelini geliştirememektedir. Ayrıca merkezden yapılan toptan/genel yardımlar, aynı miktarda yardıma denk gelecek ve harcanabilir geliri artıracak merkezi bir vergi kesintisinden (ortanca seçmen nezdinde) daha fazla yerel harcamalarda artış etkisi yapmaktadır. Buna sinek kâğıdı etkisi (flypaper effect) denmektedir (Bailey, 1999, s. 233; Bülbül, 2013). Ülkemizdeki mevcut yerel gelir yapısının bu etkiyi tetikleyeceği açıktır. Belediyelere yapılan yardımların siyasi amaçlarla yapılması ve proje finansmanına yönelik şartlı yardımlar ise, idari ve mali vesayete neden olmaktadır (Şener, 1998, s. 15; Türkoğlu, 2012, s. 302; Yüksel, 2003, s. 55). Ayrıca yardımların zaman ve miktarının belli olmaması, belediyelerin mali planlama yapmasını engellemektedir (Ulusoy ve Akdemir, 2009, s. 278). Belediyelerin özellikle vergilerden elde edeceği gelirler harcamalarını finanse etmede çok yetersiz kaldığı için bu yönetimler, genellikle üzerinde tasarruf hakkının olduğu bazı gelirlere zam yaparak aşırı yüklenebilmekte ve o yörede yaşayan kişiler üzerindeki mali yük artarak, kent yaşamı pahalı hale gelebilmektedir (Keleş, 2009, s. 347).

Görüldüğü üzere belediyelerin yaşadığı mali sorunların birçok olumsuz etkisi mevcuttur. Aslında merkezi yönetimin mali bakımdan sıkıntı içinde olması, yerel nitelikli kaynakların da merkezileşmesi sonucunu doğurmuş ve Anayasa'nın 127. maddesindeki hüküm işlevsiz hale gelmiştir. Merkezi transferlere dayalı bir sistemle hükmün içeriği kısmen yerine getirilmeye çalışılmıştır (Yakar ve Gündüz, 2014, s. 132; Topal, 2004, s. 120; Çevikbaş, 2009, s. 10). Özellikle 2000'li yıllar ve sonrasında önemli görevler tahsis edilen belediyelerin öz gelirlerini arttırıcı düzenlemeler henüz yapılmamıştır. Yapılan mali iyileştirme veya reformlarda ise genel bütçeden daha fazla pay verme üzerine odaklanan yanlış politikalar izlenmiş ve bu yöntem temel finansman kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır. Bir diğer ifadeyle yerelin merkez eliyle kalkındırılması politikası benimsenmiştir (Yontar ve Dağ, 2014, s. 160; Siverekli ve Duman, 2015, s. 34-36; Yüksel, 2003, s. 56). Bu nedenle belediyeler merkezi yönetim tarafından yapılan transferlere, bağış ve yardımlara son derece bağımlı hale gelerek (Ulusoy ve Akdemir, 2014, s. 450) mali özerklik açısından ciddi eleştirilere maruz kalmıştır.

SONUÇ

- Daha etkin, verimli ve nitelikli hizmet sunan,
- Kamusal hizmet üretim süreçlerini idari ve mali açıdan daha bağımsız biçimde yürütebilen,
- Yerel önceliklerle/koşullarla tutarlı ve vatandaş tercihlerine göre farklılaştırılmış hizmet sunum süreçleri işletebilen,
- Merkezi düzeydeki mali sorunlardan minimum düzeyde etkilenen,
- Gelirler hakkında daha doğru tahminde bulunarak gerçekçi bütçeler düzenleyebilen, etkin hizmet planlaması yapabilen ve katılımcı bütçe süreçleri geliştirebilen,
- Borç-faiz sarmalına yakalanmayan ve dolayısıyla etkin hizmet sunma potansiyelini kaybetmemiş bütçelerle faaliyetlerini gerçekleştiren,
- Bütçe içerisindeki yatırım harcamaları ile sosyal harcama oranı yüksek,
- Öz gelir oluşturma, öz gelirleri tahsil etme ve kaynakları etkin kullanma konusunda sürekli bir motivasyon içinde olan ve ilgili konularda popülist yaklaşımlar sergilemeyen,
- Kaynakları enflasyon gibi olgular karşısında değer kaybına uğramayan,
- Merkezden yapılan transferlerin ihtiyaçları tam olarak karşıladığı,
- Kent konseyi gibi mekanizmaları aktif çalışan, demokratik denetim mekanizmaları gelişmiş, e-belediye alanında gerekli dönüşümleri sağlamış,
- Hesap verebilirlik, saydamlık, mali ve siyasi sorumluluk ile katılım konusunda gelişme gösteren,
- Ülke genelindeki hizmet bütünlüğüne katkı sağlayan,
- Kurumsal kapasitesi gelişmiş,
- Prim ve teşvik gibi yöntemlerle performans odaklı çalışma süreçlerini teşvik edebilen,

-Yerel düzeyde mali aldanma riskini azaltan,

-Bütçe dışı uygulamalar, merkezileşme veya özelleştirme gibi yöntemlerle özellikle temel belediye hizmetleri konusundaki yükümlülüklerden kurtulmaya çalışmayan ve merkezileşmenin neden olduğu olumsuz sonuçları elimine edebilen belediyelere ulaşmak için ilgili yerel birimlerin mali odaklı sorunları acilen çözümlenmelidir.

Bununla birlikte belediyelerin temel finansman kaynağı; vergiler ve (vergi dışı) diğer öz gelirler olmalıdır. Gelir yetersizliğinin merkezi transferler ile telafi edilmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan muhtemel olumsuz etkiler şeklindeki kısır döngü, toplam gelirler içerisindeki öz gelirlerin⁸ payı artırılarak kırılmalıdır.

Belirtilen amaçlar için öncelikle; belediyelerin vergileri ve (vergi dışı) diğer öz gelirleri takip ve tahsil etme konusundaki yasal, idari, teknik ve donanımsal kapasitesi güçlendirilmeli, kurumsal yapısı sağlamlaştırılmalıdır. Ayrıca gelir takip ve tahsil birimlerindeki personel eğitilerek daha nitelikli hale getirilmelidir. Vergilere ve diğer öz gelirlere ait temel öğelerin tespiti ve güncellenmesi ile takip ve tahsil süreçlerinde, siyasi veya popülist amaçlarla hareket edilmemelidir. Matrah tespitleri objektif ve doğru biçimde gerçekleştirilmeli, gelir tarifeleri maktu değil nispi olmalı ve tarifeler artan oranlı biçimde düzenlenmelidir. Ayrıca tarifeler sürekli olarak ve otomatik şekilde güncellenmelidir. Bu sayede enflasyon vb. nedenlerle belediye gelirlerinde yaşanan değer kayıpları önenebilecektir. Belediye hizmetlerinin maliyeti konusunda gerçekçi hesaplamalar yapılmalı, fayda yaklaşımını esas alan finansman yöntemleri ile mükellef uyumu artırılmalı ve mali aldanma engellenmelidir. Vatandaşlık bilinci artırılmalı ve vatandaşa somut biçimde kamusal hizmet geri dönüşü sağlanmalıdır. Gelir paylaşımına veya tahsisine yönelik düzenlemelerde, nüfus kriterini tamamlayıcı ek kriterler getirilmelidir. Kalkınma endeksi, gelir kapasitesi farklılıkları, kişi başı gelir, milli gelire katkı, nüfus yoğunluğu, yaşlı nüfus, eğitim çağındaki nüfus, turistik özellikler, mevsimsel özellikler, işsiz sayısı, konut sayısı, sosyal yardıma muhtaç kişi sayısı, göçmen sayısı ve vergi hasılatına katkı gibi ek kriterler ile belediyeler arasında harcama sorumlulukları açısından yapılacak tarife farklılaştırmalarına derinlik kazandırılmalıdır. Belediyelerin finansman sistemi öz gelirleri artırma güdüsünü azaltmamalıdır. Ayrıca belediyelerin finansal yapısını transferler ile güçlendirme anlayışından vazgeçilmelidir. Özellikle görev ve gelir tahsisi arasında tutarlılık olmasına özen gösterilmelidir.

Anlatılanlar çerçevesinde 1982 Anayasası'nın 73. maddesinde değişikliğe gidilerek belediye meclislerine öz gelir kaynakları üzerinde vergilendirme yetkisi hakkı tanınmalıdır. Bu hakkın hazırlık aşaması olarak belediyelere, merkezi yönetim tarafından belirlenen limitler kapsamında oranları düzenleme yetkisi verilmelidir. İlgili süreçte bölgelerarası dengesizliklerin artmaması ve makro ekonomik istikrarsızlıkların oluşmaması amacıyla tedbirler alınmalıdır. Bununla birlikte yerel ve merkezi yönetimlere birbirini tamamlayıcı unsurlar olarak bakılmalıdır. Yerel düzeyde kayıt dışılıkla mücadele edilmeli, demokratik katılım ve denetim mekanizmaları güçlendirilmelidir. Belediyelerin hizmet sunumunda gösterdiği etkinliği gelir yönetiminde de göstereceği mali bir dönüşüme yönelik kamuoyu hazırlanmalıdır. Dönüşüm sürecinde, belediyelerle ilgili neredeyse her mali düzenlemede karşılaşılan üniter yapının bozulacağı konusundaki endişelerin giderilmesine yönelik adımlar atılmalıdır. Son olarak, öz gelirlere odaklı iyileşmeler gerçekleştirilirken harcamaların etkinleştirilmesi konusu göz ardı edilmemelidir. Vatandaşların talepleriyle ve yerel önceliklerle tutarlı maliyet-etkin hizmet üretimi için politikalar uygulanmalıdır.

Bilgilendirme / Acknowledgement: Bu çalışma yazarın Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalında kabul edilen “*Yerel Vergi Sistemlerinin Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye'deki Belediyelerin Finansmanı Açısından Bir Model Önerisi*” başlıklı doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

⁸ Öz gelirler, yerel yönetimlerin genel bütçe vergi gelirlerinden aldığı paylar, yurtdışı ve yurtiçi kurum, kuruluş ve kişilerden alınan her türlü yardım, bağışlar ve borçlanma dışında kalan diğer tüm gelirleri olarak tanımlanabilir (MİGM, 2015: 116). Öz gelirler belediyelerin toplanması, muhasebeleştirilmesi, bütçeleştirilmesi ve harcanmasında tamamen kontrol sahibi olduğu gelirlerdir (Yılmaz vd., 2012, s. 239; Kerimoğlu vd., 2009, s. 79; Arıkboğa, 2016, s. 278).

KAYNAKÇA

- Acar, F. ve Aydın, F. (2015). *Tüm yönleri ile belediye gelirleri*. Güncellenmiş 2. Baskı. Ankara: TBB, 18 Ağustos 2016 tarihinde http://www.tbb.gov.tr/online/yayinlar/tum_yonleri_ile_belediye_gelirleri/files/web%20belediye%20gelirleri.pdf adresinden erişildi.
- Akdemir, T. (2011). *Küresel krizin yerel yönetimlerin mali yapılarına etkileri. Küreselleşme ve kamu yönetiminde dönüşüm*. (Kesik, A., ve Canpolat, H., ed.). 359-389. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Alkan, A. T. (2005). *Şehir ve şehir kavramlarını yeniden yorumlamakta belediyelerin yeni görevleri üzerine düşünceler. İslam geleneğinden günümüze şehir hayatı ve yerel yönetimler, II*. (Akyüz, V., ed.). 281-285. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Arikboğa, Ü. (2015). Türkiye'de yerel vergi yönetimi. *Maliye Dergisi*, (168): 1-19. 10 Kasım 2016 tarihinde https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/168/168-01.pdf adresinden erişildi.
- Arikboğa, Ü. (2016). Türkiye'de belediyelerin gelir yapısı: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(33): 276-297. 10 Temmuz 2017 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/183470> adresinden erişildi.
- Arikboğa, E. (2014). Belediyelerin vergi oranlarını belirleme yetkisi. *İller ve Belediyeler Dergisi*, (795-796): 36-42. 10 Kasım 2016 tarihinde <http://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/yayinlar/dergi/> adresinden erişildi.
- Bailey, S. J. (1999). *Local government economics: Principles and practice*. UK: Macmillan Press Limited.
- Bali, B. B. (2006). *Mali desentralizasyon sürecinde yerel yönetimlerin borçlanması: Bir teorik çerçeve denemesi. Mali yerelleşme: Teori ve uygulama üzerine yazılar*. (Güner, A., ve Yılmaz, S., ed.). 149-177. 1. Basım. İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Baltacı, C. (2005). *Dört halife devri şehir hayatı ve yerel yönetim hizmetleri. İslam geleneğinden günümüze şehir hayatı ve yerel yönetimler, I*. (Akyüz, V., ed.). 81-103. İstanbul: İlke Yayıncılık
- Bülbül, D. (2013). Türkiye'de yerel yönetimlerin kamu kesimi bütçesi üzerine etkileri. *IAAOJ Social Science*, 1(2): 48-69. 3 Temmuz 2016 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/470271> adresinden erişildi.
- Bülbül, D. (2015). Haberleşme vergisinde yaşanan mali sorunlar, Türkiye Belediyeler Birliği. *İller ve Belediyeler Dergisi*, (807-808): 26-30. 10 Kasım 2016 tarihinde <http://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/yayinlar/dergi/> adresinden erişildi.
- Can, H. H. ve Gündüzöz, İ. (2011). *Türk mahalli idarelerinin mali yapısı: Gelir ve giderlere analitik yaklaşım, borçlanma sistemlerinin AB ülkeleri ile mukayesesi*. Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği.
- Çalcalı, Ö. (2018). Yönetimler arası transferlerin yerel vergileme gayreti üzerine etkisi: Doğu Karadeniz bölge belediyeleri üzerine bir uygulama. *Maliye Dergisi*, (174). 18 Kasım 2018 tarihinde https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/174/174-21.pdf adresinden erişildi.
- Çelik, A. (2013). Yerel özerklik açısından 5393 sayılı belediye kanununun genel bir değerlendirmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(1): 17-28. 5 Şubat 2016 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/sduiibfd/issue/20819/222786> adresinden erişildi.
- Çetinkaya, Ö. ve Demirbaş, T. (2010). *Belediye gelirlerinin analizi ve mali özerklik açısından değerlendirilmesi*. İstanbul Üniversitesi, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 53. Seri, 1-18. 4 Şubat 2016 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/iuamamk/issue/742/8012> adresinden erişildi.

- Çevikbaş, R. (2009). Belediyelerde idari ve mali özerkliğin uygulanmasında ortaya çıkan sorunlar ve çözüm önerileri. *İller ve Belediyeler Dergisi*, (738-739). 7 Şubat 2016 tarihinde file:///C:/Users/Samsung/Downloads /iller-ve-belediyeler-dergisi.pdf adresinden erişildi.
- Dileyici, D. ve Vural, İ. Y. (2006). *İdarelerarası rekabet ve mali yerinden yönetim. Kamu ekonomisi ve kamu politikası*. (Aktan, C., Dileyici, D., ve Vural, Y., ed.). 159-178. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- DPT (1996). *Yedinci beş yıllık kalkınma planı*. 15 Ağustos 2016 tarihinde [http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma %20Planlar/Attachments/3/plan7.pdf](http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/3/plan7.pdf) adresinden erişildi.
- Duluççu, M. A., Özkul, G., Ünlü, H. ve Sayın, M. (2014). Yerel yönetimlerin vergilendirme yetkisine ilişkin değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(20): 27-54. 7 Temmuz 2016 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/215708> adresinden erişildi.
- Egeli, H. ve Diril F. (2012). Türkiye'de yerel yönetimlerde mali özerklik ve vergilendirme yetkisi. *Sayıştay Dergisi*, (84): 25-44. 7 Ağustos 2016 tarihinde <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423911477.pdf> adresinden erişildi.
- Faridi, M. Z., Chaudhry, M. A. ve Ansari, F. N. (2012). The impact of fiscal decentralization, inequality and poverty on employment: Evidence from Pakistan. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 32(2): 347-369. 2 Temmuz 2016 tarihinde http://www.bzu.edu.pk/PJSS/Vol32No22012/Final_PJSS-32-2-06.pdf adresinden erişildi.
- Genç, F. N. (2015). *Belediyelerin temel sorun alanları. İdari ve mali açıdan türkiye'de yerel yönetimler*. (Mecek, M., Doğan, M., ve Parlak, B., ed.). 275-310. Antalya: BEKAD Yayınları.
- Gruber, J. (2010). *Public finance and public policy*. Third Edition. USA: Worth Publishers.
- Gündüzöz, İ. (2012). *Belediye ekonomisi: Belediyelerin ekonomideki yeri ve önemi*. Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği. 1 Ağustos 2016 tarihinde http://www.tbb.gov.tr/online/yayinlar/belediye_ekonomisi/ adresinden erişildi.
- Güner, A. (2006). *Yönetimler arası gelir bölüşümü: Temel ilke ve uygulamalar. Mali yerelleşme: Teori ve uygulama üzerine yazılar*. (Güner, A., ve Yılmaz, S., ed.). 61-82. 1. Basım. İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Güngör, H. (2015). Belediye öz gelirlerinin tahsilatı ve denetimi. *İller ve Belediyeler Dergisi*, (811): 10-20. 15 Ağustos 2016 tarihinde <http://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/yayinlar/dergi/> adresinden erişildi.
- Kaplanhan, F. ve Korkut, C. (2014). *Merkezi yönetim vergi gelirlerinin yerel yönetimlere dağıtımı: küreyelleşme*. International Conference on Eurasian Economies, 1-9. 4 Ağustos 2016 tarihinde <https://www.avekon.org/papers/1127.pdf> adresinden erişildi.
- Keleş, R. (2009). *Yerinden yönetim ve siyaset*. Genişletilmiş 6. Basım. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kerimoğlu, B., Güngör, H. ve Koyuncu, E. (2009). *Belediye bütçesi nasıl izlenir? Yerel paydaşlar için rehber*. Ankara: TEPAV Yayınları. 5 Temmuz 2016 tarihinde http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271241449r7524_Belediye_Butcesi_Nasil_Izlenir.pdf adresinden erişildi.
- Kutlar, A., Yüksel, F. ve Bakırcı, F. (2011). Türkiye'de belediyelerin ekonomik etkinliği ve etkinliğe etki eden faktörler üzerine bir araştırma. Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği. 7 Ağustos 2016 tarihinde http://www.tbb.gov.tr/online/yayinlar/ekonomik_etkenler/ adresinden erişildi.
- Marmara Belediyeler Birliği (2015). Belediyelerin mali sorunları ve çözüm önerileri. Çalıştay Raporu, İstanbul. 9 Ağustos 2016 tarihinde <http://marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2017/04/14/7d174b70-19d6-4e93-a8e6-2559cce259d9.pdf> adresinden erişildi.

- MİGM (2015). *2014 yılı mahalli idareler genel faaliyet raporu*. 9 Ağustos 2016 tarihinde http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/YAYINLAR/FAAL%C4%B0YET%20RAPORLARI/2014_Faaliyet_Raporu.PDF adresinden erişildi.
- Muhasebat Genel Müdürlüğü (2019). *Genel Yönetim Bütçe İstatistikleri*. 9 Ağustos 2016 tarihinde <https://www.muhasabat.gov.tr/content/genel-yonetim-mali-istatistikleri/genel-yonetim-butce-istatistikleri-yeni> adresinden erişildi.
- Musgrave, Richard A. ve Musgrave, Peggy B. (1994). *Public finance in theory and practice*. Fifth Edition. USA: McGraw-Hill, International Edition.
- Musgrave, R. A. (2004). *Kamu maliyesi teorisi*. (Şener, O., ve Methibay, Y., çev.). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Nacar Karabacak, B. (2013). Yerel yönetimlerde esnek bütçe kısıtı: Kavram, ülke deneyimleri ve Türkiye. *Sayıştay Dergisi*, (90): 119-141. 11 Haziran 2016 tarihinde <https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der90m6.pdf> adresinden erişildi.
- Nadaroğlu, H. (2001). *Mahalli idareler: Teorisi-ekonomisi-uygulaması*. Yenilenmiş 7. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Oates, W. (1999). An essay on fiscal federalism. *Journal of Economic Literature*, 47: 1120-1149. 9 Ağustos 2016 tarihinde https://www.jstor.org/stable/2564874?seq=1#page_scan_tab_contents adresinden erişildi.
- Ökmen, M., Yılmaz, A. ve Mazı, F. (2010). Kentleşme sürecinde yerel yönetimlerin sosyal sorumluluğu ve çevre. (Parlak, B., ed.). *Yerel Yönetimler: Yerel Siyaset ve Kentsel Politikalar, IV. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 93-414. 1. Baskı. Bursa: Dora Yayıncılık,
- Ökmen, M. ve Koç, N. (2015). Türkiye'de belediye gelirleri içinde borçlanma ve borçların azaltılması için öneriler. *Yönetim ve Ekonomi*, 22(2): 551-565. 5 Mayıs 2016 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/yonveek/issue/13703/165912> adresinden erişildi.
- Özer, M. A. ve Akçakaya, M. (2014). *Yerel yönetimler*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özer, M. A. (2015). Yerel yönetim merkezi yönetim ilişkilerinde gelir bölüşümü sorunu ve Türkiye'deki son durumun değerlendirilmesi. *Türk İdare Dergisi*, (481): 525-558. 12 Temmuz 2016 tarihinde <http://www.tid.gov.tr/makaleler/yerel%20y%C3%B6netim%20merkezi%20y%C3%B6netim%20C4%B0li%C5%9Fkilerinde%20gelir%20b%C3%B6l%C3%BCm%C5%9F%C3%BCm%C3%BC%20sorunu%20ve%20t%C3%BCrkiye'deki%20son%20durumun%20de%C4%9Ferlendirilmesi.pdf> adresinden erişildi.
- Özmen, A. (2012). Osmanlı'dan cumhuriyet'e anayasalarda merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkileri. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2): 171-175. 12 Temmuz 2016 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/403193> adresinden erişildi.
- Öztürk, S. (2015). Belediyelerde vergi tahsilatı ve sorunları, Türkiye Belediyeler Birliği. *İller ve Belediyeler Dergisi*, (807-808): 58-64. 12 Temmuz 2016 tarihinde <http://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/yayinlar/dergi/> adresinden erişildi.
- Parlak, B. ve Ökmen, M. (2015). *Yerel yönetimler*. Genişletilmiş, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 4. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Seidman, L. S. (2008). *Public finance*. McGraw-Hill Series in Public Finance, USA: McGraw-Hill/Irwin.
- Sevinçhan, Y. (2015). Belediyelerin borçlanması, Türkiye Belediyeler Birliği. *İller ve Belediyeler Dergisi*, (807-808): 48-57. 7 Ağustos 2016 tarihinde <http://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/yayinlar/dergi/> adresinden erişildi.

- Sevindik, S. (2011). AB fonlarının belediyelerin mali sorunlarının çözümündeki etkisi. *İller ve Belediyeler Dergisi*, (755): 40-43. 7 Ağustos 2016 tarihinde <http://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/yayinlar/dergi/> adresinden erişildi.
- Siverekli, E. ve Duman, A. K. (2015). Küreselleşme sürecinde yerelleşme ve Türkiye'ye yansımaları: Kapanan belediyelerin borçları erteleniyor. *İller ve Belediyeler Dergisi*, (802): 24-36. 7 Ağustos 2016 tarihinde <http://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/yayinlar/dergi/> adresinden erişildi.
- Şahin, Y. (2011). *Yeni anayasada Türkiye'nin idari yapısı ve yerinden yönetim ilkesi*. Ankara: SDE Analiz.
- Şener, M. (1998). *Türkiye'de belediyelerin finansman sorunları ve çözüm önerileri*. 7-24. 7 Ağustos 2016 tarihinde <http://cu.dergipark.gov.tr/download/article-file/50033> adresinden erişildi.
- Şengül, R. (2014). *Yerel yönetimler*. 4. Baskı. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- TAKBİS (2019). 7 Ağustos 2016 tarihinde <https://www.takbis.com/takbis-nedir.html> adresinden erişildi.
- Tanzi, V. (1996). Fiscal federalism and decentralization: A review of some efficiency and macroeconomic aspects, annual world bank conference on development economics. *The World Bank*, 295-315. 15 Ağustos 2016 tarihinde https://www.mef.gob.pe/contenidos/pol_econ/documentos/Fiscal_Federalism_Decimalization.pdf adresinden erişildi.
- Tiebout, C. (1956). A pure theory of local expenditures. *The Journal of Political Economy*, 64(5): 416-424. 19 Nisan 2016 tarihinde http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/PLSC541_Fall08/tiebout_1956.pdf adresinden erişildi.
- Toksöz, F. (2010). *Avrupa Birliği ve Türkiye'de yerel yönetimler*. Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği. 22 Mart 2016 tarihinde <http://projects.sklinternational.se/tuselog/files/2013/07/AVRUPA-BIRLIGI-VE-TURKIYEDE-YEREL-YONETIM1.pdf> adresinden erişildi.
- Toksöz, F., Özgür, A. E. ve Koç, L. (2010). *Küreselleşme ve yerelleşme bağlamında yerel yönetimler: Türkiye örneği. Türkiye'de yerel yönetimlerin sorunları ve geleceği*. (Falay, N., Kesik, A., Çak, M., ve Karakaş, M., ed.). 63-92. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Topal, A. K. (2004). Belediyelerin öz gelirlerinin arttırılmasında vergilendirme yetkisi: Ülkeler arası bir karşılaştırma. *İİBF Dergisi*, 18(3-4): 119-133. 19 Nisan 2016 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/29963> adresinden erişildi.
- Tortop, N. (2008). Yerel yönetimlerin hizmet ve gelir bölüşümünün önemi ve saydamlık. *İller ve Belediyeler Dergisi*, (727): 13-14. 7 Temmuz 2016 tarihinde <http://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/yayinlar/dergi/> adresinden erişildi.
- TÜİK (2019). <https://biruni.tuik.gov.tr>
- Türkiye Belediyeler Birliği (2017). *Faaliyet raporu*. 24 Temmuz 2018 tarihinde <http://www.tbb.gov.tr/online/faaliyetraporu/2017/html5forpc.html> adresinden erişildi.
- Türkoğlu, İ. (2012). Belediye gelirleri ve yeni bir gelir kaynağı olarak şehirleşme rantı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(40): 293-305. 13 Ağustos 2016 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/70374> adresinden erişildi.
- Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2009). Yerel yönetimler ve mali özerklik: Türkiye ve OECD ülkelerinin karşılaştırmalı analizi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21): 259-287. 14 Ağustos 2016 tarihinde <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c12s21/makale/c12s21m17.pdf> adresinden erişildi.
- Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2010). *Yönetimlerarası transferler: Teori ve Türkiye uygulaması. Türkiye'de yerel yönetimlerin sorunları ve geleceği*. (Falay, N., Kesik, A., Çak, M., ve Karakaş, M., ed.). 113-142. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2013). Yerel yönetimlerin finansman sorunlarının çözümünde motorlu taşıtlar vergisi önerisi. *Sosyoekonomi*, 2013(1): 87-116. 4 Mart 2018 tarihinde <http://sosyoekonomi.dergipark.gov.tr/download/article-file/197743> adresinden erişildi.
- Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2014). *Mahalli idareler*. Güncellenmiş 9. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yakar, S. ve Gündüz, İ. O. (2014). Türkiye'de belediyelerin vergilendirme yetkisi: "Var" mı "Yok" mu işte bütün mesele bu. *Sayıştay Dergisi*, (92): 117-141. 7 Ağustos 2016 tarihinde <https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der92m5.pdf> adresinden erişildi.
- Yayman, D. (2013). Türkiye'de yerel yönetimlerin mali yapısı. *Akademik Bakış Dergisi*, (34): 1-18, 21 Haziran 2016 tarihinde <https://www.akademikbakis.org/eskisite/34/21.pdf> adresinden erişildi.
- Yılmaz, S. ve Beriş, Y. (2006). *Yönetimlerarası mali transferler: Teorik çerçeve ve Türkiye uygulaması. Mali yerelleşme: Teori ve uygulama üzerine yazılar*. (Güner, A., ve Yılmaz, S., ed.). 95-119. 1. Basım. İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Yılmaz, H. H., Emil, M. F. ve Kerimoğlu, B. (2012). *Yerel Yönetimler Maliyesi – Temel İlkeler ile Mevzuat ve Uygulama Açısından Türk Yerel Yönetim Yapılanmasında Mali Yönetim ve Kaynak Kullanım Sistemi*. Ankara: Mali Hizmetler Derneği.
- Yontar, İ. G. ve Dağ, M. (2014). Avrupa yerel yönetimler özerklik şartı çerçevesinde Türkiye'de mali özerklik. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(21): 147-162. 8 Nisan 2016 tarihinde <http://ijmeb.org/index.php/zkesbe/article/view/8> adresinden erişildi.
- Yüksel, F. (2003). Belediye gelirlerinde yetersizlikler ve alternatif çözüm önerileri. *S.Ü. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*: 49-60. 8 Nisan 2016 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/289641> adresinden erişildi.
- Yüksel, F. (2004). Türkiye'de belediyeciliğin mali sorunları. *Mevzuat Dergisi*, 7(73). 8 Nisan 2016 tarihinde <https://www.mevzuatdergisi.com/2004/01a/04.htm> adresinden erişildi.
- Yüksel, F., Bakırcı, F. ve Kutlar, A. (2010). *Yerel yönetimlerin ekonomik etkinliği ve ilgili faktörler üzerine teorik bir değerlendirme*. (Parlak, B., ed.). Yerel Yönetimler: Yerel Siyaset ve Kentsel Politikalar, IV. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 315-331. 1. Baskı. Bursa: Dora Yayıncılık.

Tunceli Kentinin Nüfus Özellikleri

Arş. Gör. Dr. Fethi Ahmet Canpolat^{1*}

Geliş tarihi: 08.03.2019

Kabul tarihi: 14.03.2019

Atıf bilgisi:

*Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)*
Cilt: 4 **Sayı:** 2
Sayfa: 183-200 **Yıl:** 2019
Dönem: Yaz

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 05%

¹ Fırat Üniversitesi, Türkiye,
facanpolat@firat.edu.tr,

ORCID ID 0000-0002-6084-7735

* Sorumlu yazar

ÖZ

Doğu Anadolu bölgesinin, Yukarı Fırat bölümünde yer alan Tunceli kenti, 26,7 km²'lik yüz ölçüme sahiptir. Nüfus bakımından 2017 yılı itibarıyla 973 ilçe içinde 386. il merkezleri arasında ise 79. sıradadır. 2004 yılında DPT tarafından hazırlanan sosyo-ekonomik gelişmişlik araştırmasına göre 6 gruba ayrılan ilçeler içinde, gelişmişlik bakımından 2. grupta yer almaktadır. Kentin 1935 yılında kurulmasına karar verilmiş ve 1947 yılında valiliğinin Elazığ'dan buraya taşınmasıyla il merkezine dönüşmüştür. Çalışmada TÜİK'ten 1940-2018 yıllarına ait nüfus verilerine ulaşılmış, ayrıca kentte mahalle bazında değerlendirme yapabilmek için nüfus, eğitim, konut ve ekonomi gibi başlıklarda veriler talep edilerek değerlendirilmiştir. Kentteki nüfusun gelişimi durağan artış dönemi (1940-1960), dinamik artış dönemi (1960-1990) ve ikinci durağan artış dönemi (1990-2018) olarak belirtilebilir. Kentin en önemli problemi, nüfus tutma kapasitesinin düşük olmasıdır. Bu problemi azaltmak için 1968 yılından beri kalkınmada öncelikli bölge olarak kabul edilen il'de, il merkezi başta olmak üzere kamusal yatırımlar artırılmaktadır. Tunceli'nin bir mahalle olarak baştan inşa edilmesinden, orta ölçekli bir kente dönüşme süreci, nüfusun değişimiyle doğrudan ilişkilidir. Ancak bu nüfusun değişimi ve bileşenleri üzerinde kentin konumu, sosyo-kültürel yapısı, tarihsel süreç içinde meydana gelen olaylar ve devletin müdahaleleri oldukça belirleyici olmuştur. Dolayısıyla Tunceli kenti hem yerleşme özellikleri açısından hem de demografik yapısı bakımından farklılaşan, kendine özgü bir karaktere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Tunceli, Nüfus, Göç, Sosyo-Ekonomik Yapı, Kent.

Population Characteristics of the City of Tunceli

Res. Asst. Dr. Fethi Ahmet Canpolat^{1*}

First received: 08.03.2019

Accepted: 14.03.2019

Citation:

Journal of the International Scientific Research (IBAD)

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 183-200 **Year:** 2019

Session: Summer

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 05%

¹ Firat University, Turkey,

facanpolat@firat.edu.tr,

ORCID ID 0000-0002-6084-7735

* Corresponding Author

ABSTRACT

Located in the Upper Euphrates region of the Eastern Anatolia region, the city of Tunceli has a surface area of 26.7 km². As of 2017, it is 386 in 973 districts. It is 79th among the provincial centers. According to the socio-economic development survey prepared by the State Planning Organization in 2004, it is included in the second group in terms of development in the districts divided into 6 groups. The city was decided to be established in 1935 and the governorship was moved to Elazığ in 1947 and it became a city center. In the study, population data from TurkStat for the years 1940-2018 were reached. In addition, data on population, education, housing and economy have been evaluated in order to be able to evaluate the neighborhood in the city. The development of the population in the city can be defined as the period of stagnant increase (1940-1960), the period of dynamic increase (1960-1990) and the second stationary rise period (1990-2018). The most important problem of the city is the low population holding capacity. In order to reduce this problem, public investments have been increased in the province and the city, which have been accepted as the priority region in development since 1968. The process of being transformed into a middle-sized city from the beginning of its construction as a neighborhood in Tunceli is directly related to the change of population. However, the city's location, socio-cultural structure, the events that took place in the historical process and the interventions of the state were very determinant on the change and its components. Therefore, the city of Tunceli has a unique character, which is different in terms of its settlement characteristics and demographic structure.

Keywords: Tunceli, Population, Migration, Socio-Economic Structure, Urban.

GİRİŞ

Nüfus coğrafyası; nüfusun büyüklüğünü, bileşimini, mekânsal dağılımını ve zaman içinde meydana gelen popülasyondaki değişimlerini araştırmaktadır. Bu araştırma nüfusun yapısının doğumlar, ölümler ve göçler yoluyla nasıl değiştiğini anlamaya çalışır. Söz konusu değişim, sosyal ve kültürel coğrafya, ulaşım coğrafyası, ekonomik coğrafya ve sağlık coğrafyasının yanı sıra diğer çalışma ve disiplinlerle de ilgilidir (Newbold, 2014:3, s. 258).

Demografik yapı ve bileşenlere ait bilgiler sağlık, eğitim ve ulaşım gibi kamusal yatırımlarda, pazarlamada ve politikada etkin bir şekilde kullanılmaktadır (Newbold, 2014, s. 258-261). Örneğin günümüzde kurumsal firmalar bir işletme açmadan önce cadde-sokak ölçeğinde nüfus bilgilerini (yaş grubu, cinsiyet, eğitim, gelir seviyesi vb.) incelemeyi tercih etmektedir.

Yerleşmelerin idari taksimattaki yeri, genellikle tarihsel geçmişi ve nüfus büyüklükleri üzerinden belirlenir. Ancak bu çalışmada 20.yy'ın başına kadar herhangi bir yerleşmenin bulunmadığı bir alanda, yönetsel müdahalelerle ortaya çıkarılan Tunceli kentinin, nüfus özellikleri ele alınmıştır. Bu kent kurulduğu dönem itibarıyla diğer il merkezleriyle karşılaştırıldığında bir köy görünümünde olan, zamanla kasabaya evrilen ve kent formuna ulaşan bir yerleşmedir. Dolayısıyla hem nüfusun gelişim seyri hem de kentsel gelişim süreci açısından dikkati çekmektedir.

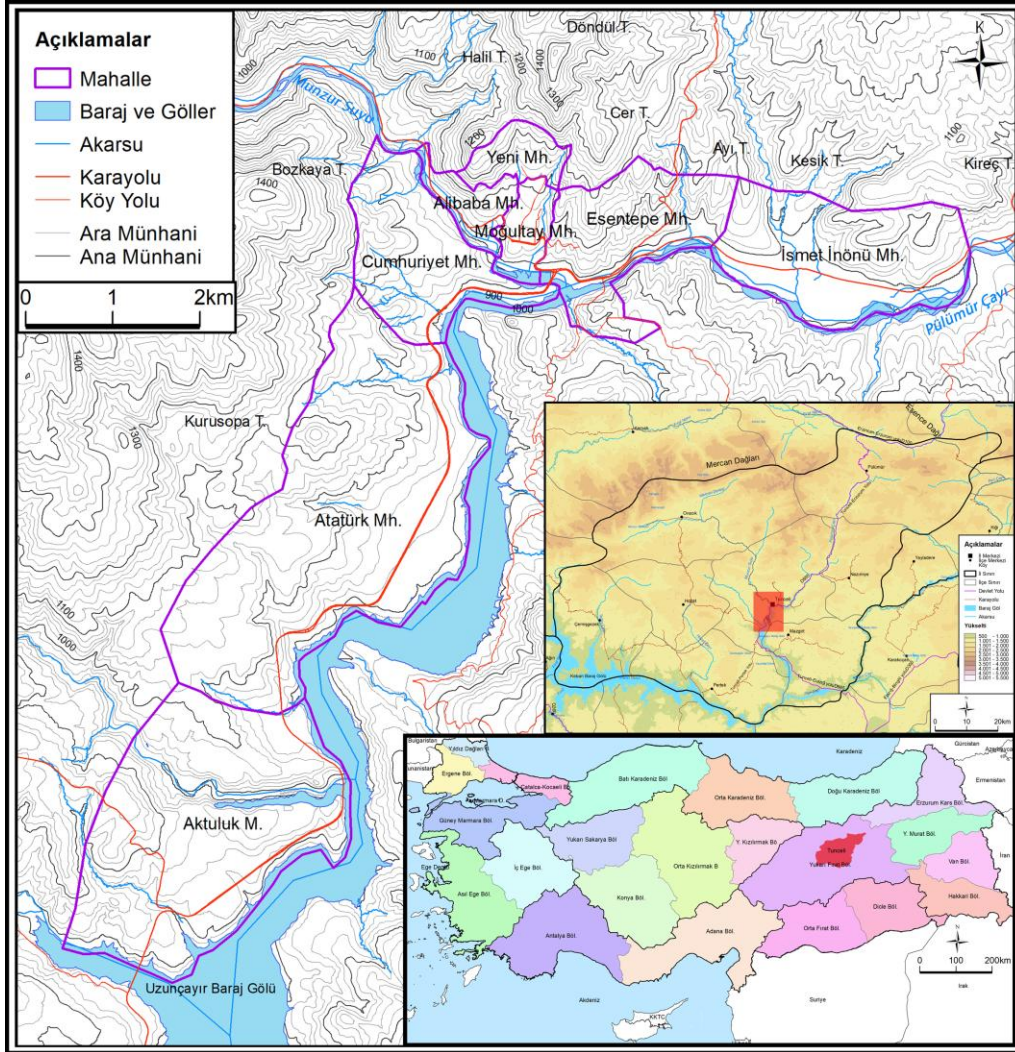
Tunceli kenti kuzey kesiminde batıdan doğuya doğru Halil Tepe (1131 m), Düdümlü Tepe, Cer Tepe (1298 m), Ayı Tepe, Kesik Tepe ve Kireç Tepe (1099 m) ile; batı kesiminde ise kuzeyden güneye doğru Bozkaya Tepe, Kurusopa Tepe ve Rabat deresi ile; doğusunda Munzur suyu ile Pülümür çayının birleşerek oluşturduğu Munzur çayı üzerinde kurulu olan Uzunçayır Baraj Gölü'nün¹ suları ile çevrilidir. Doğu kesiminde yalnızca Batman köyü sınırları içinde inşa edilen toplu konutlar yer almaktadır. Zamanla bu köyün kent bünyesine dâhil olacağı söylenebilir. Kentin yerleşme alanı yaklaşık olarak 26,7 km²'dir (Şekil 1).

Oldukça eğimli dağların ve ırmakların çevrelediği kent Munzur suyu vadisi üzerinden Ovacık ilçesine, Pülümür çayı vadisi üzerinden ise Erzincan ve Erzurum'a bağlanmaktadır. Bu iki ırmağın şehir merkezine yakın bir konumda birleşmesiyle Munzur çayı ortaya çıkmaktadır. Munzur çayının açmış olduğu vadi üzerinden ise Elazığ kentine Kovancılar ilçesinden bağlanan D-885 karayolu geçmektedir. Munzur çayı vadisi günümüzde Uzunçayır Baraj Gölü suları altında kalmıştır. Bu yollardan iller arası en önemli bağlantı aksı D-855 karayolu kuzeyden Erzincan (120 km), güneyden de Elazığ kentlerine bağlanmaktadır. Etki sahasında bulunduğu Elazığ kentleriyle bağlantısı, iki ana güzergâh üzerinden gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki Pertek ilçe merkezine ulaştıktan sonra Keban Baraj Gölü üzerinden feribotlarla gerçekleşen 83 km uzunluğundaki yol, ikincisi ise Tunceli'den Elazığ'ın Kovancılar ilçesine ve buradan Elazığ'a bağlanan 140 km'lik yoldur. Kentte demiryolu hattı ve havaalanı mevcut değildir. Karayolu ulaşımı ise engebeli arazi nedeniyle zordur. Mevcut ulaşım problemlerine bağlı olarak ortaya çıkan izole yapı, kentin gelişimini yavaşlatmıştır (Şekil 1).

Tunceli'nin ayrı bir il olarak kurulmasından sonra, Tunceli kentinin kuruluş yeri olarak, o sırada hiç yerleşme olmayan boş bir alan seçilmiştir. Bu alan yerleşime çok elverişli değildir. Kent çevresi tepelik alanlarla çevrili Munzur suyu ve kollarının oluşturduğu drenaj ağı üzerindeki basamaklı düzlükler, taraçalar ve yamaçlarda yer almaktadır. Dolayısıyla Erzincan-Tunceli (D-885) çevre yolu dışındaki yollar dar ve kısa yollardan oluşmaktadır. Bu yollar genellikle eğim değeri fazla olan yollardır. Kentin jeomorfolojik özellikleri konutların yapısal özelliklerine, yerleşme dokusuna, merkezi iş sahasına, gelişim akslarına da belirgin bir şekilde yansımıştır. Aynı zamanda kentin doğal ortam özelliklerine bağlı olarak yapılaşma yasağı olan alanlar da mevcuttur. Bu alanlar arasında şehrin kuzeye doğru gelişimini engelleyen Düdümlü Tepe ve Zeytin Tepe eteklerinde sağanak yağışların etkisiyle kaya düşmesi riskine bağlı, Munzur suyunun güney sahili boyunca taşkın riskine bağlı; Esentepe, Cumhuriyet ve Alibaba mahallelerinde ise kaya düşmesi ve heyelan riskine bağlı yapılaşmanın yasak olduğu alanlar mevcuttur.

¹ Uzunçayır Barajı Munzur suyu ve Pülümür çayının birleştiği yerden 17 km güneyde, 1993-2003 yılları arasında inşa edilmiş ve 2009 yılında su tutulmaya başlanmıştır. Kurulu gücü 84 MW olup yıllık ortalama üretimi 330 milyon kWh'tir. Normal su kotunda göl alanı 13,4 km²'dir.

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından başlatılan 1968 yılında Program Kararnamesi (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2018) ile kalkınmada öncelikli yöreler kapsamına alınan Tunceli ili ve kenti daha sonra çıkarılan 18'den fazla kararnamenin hepsinde yer almasına rağmen dikkate değer bir gelişme göstermemiştir.

Şekil 1. Tunceli Kentinin Lokasyon Haritası

Türkiye'de kentleşme politikalarından çıkarılan yasalardan ve uygulamalardan hareketle Rodwin'in (1964'ten aktaran Towfighi, 1970, s. 42) merkezietçi yaygınlaştırma politikasını takip ettiği söylenebilir. Buna göre ekonomik ve toplumsal kalkınmada kentleşmeden yararlanmayı olanaklı kılacak çekim veya büyüme merkezleri oluşturma düşüncesi kentlerin önemini daha da arttırmıştır. Bu kapsamda Tunceli kenti de Türkiye'deki diğer küçük ve orta ölçekli kentler gibi kentsel fonksiyonların etkisinin ve öneminin artırılmaya çalışıldığı kentler arasında olduğu belirtilebilir. Dolayısıyla kentleşmeye bağlı değişim, Tunceli'de kentsel nüfus üzerinde de değişime neden olmaktadır.

AMAÇ VE YÖNTEM

Çalışma Tunceli kenti nüfusunun temel değişkenlerini ve bunlardaki değişimi analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda TÜİK'ten 1940-2018 yıllarına ait nüfus verilerine ulaşılmış, ayrıca kentte mahalle bazında değerlendirme yapabilmek için nüfus, eğitim, konut ve ekonomi gibi başlıklarda veriler talep edilerek metin içinde analiz edilmiştir. Nüfusun dağılışı ve kentin genel durumunu anlayabilmek için Tunceli Belediyesinden İmar Planı açıklama raporu, Tunceli Belediyesi ve diğer resmi kuruluşlardan brifing raporlarına ulaşılmıştır. Zamansal ölçek açısından 1940-2018 yılları arasındaki süreç değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın sınırlılıkları arasında nüfus hareketleri konusu içinde kente yönelik verilerin bulunmaması, bazı başlıklarda bulunan verinin tarihinin yalnızca yakın ve kısa bir zaman dilimini kapsamaması, sosyo-ekonomik yapıda kent nüfusunun iktisadi faaliyetlere dağılışına yönelik güncel bir verinin bulunamayışı yer almaktadır.

Tunceli'nin bir Cumhuriyet dönemi kenti olması, ilk kuruluş yerinde daha önce herhangi bir yerleşmenin olmaması, kuruluşundan günümüze kentin büyümesi üzerinde yönetsel kararların oldukça belirleyici olması, son yıllarda kamusal yatırımların artmasıyla birlikte mekânsal büyümenin arttığı bir kent olması araştırma alanı olarak seçilmesinde belirleyici olmuştur. Genellikle Tunceli ilini kapsayan bilimsel çalışmaların kenti açıklamada ve değerlendirmede yetersiz kalması, kent özelinde böyle bir çalışmanın yapılmasını teşvik etmiştir.

Çalışma nüfusun temel bileşenlerinin kent ölçeğinde resmi istatistik, yapılandırılmamış kısa mülakatlar ve arazi gözlemleriyle birlikte sentezlenmesi şeklinde bir yol izlemektedir. Bu kapsamda verilerin düzenlenmesi, tablolara ve tematik haritalara dönüştürülmesiyle konular somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

1. Nüfusun Gelişimi

Şehirler yaşamlarını sürdürebilmek ve beslenebilmek için yakınlarındaki kırsal alanlara ihtiyaç duydukları gibi sınırlarının ötesindeki alana da çeşitli hizmetleri sunarak buldukları alanın mübadele merkezleri niteliğindedirler. Bu durum özellikle orta büyüklükteki şehirler için ayrı bir öneme sahiptir (Timor, 1997, s. 99). Buna göre Tunceli kentinin etki sahasının kısıtlı olmasının yanında, kırsal kesimindeki nüfusun da azalması kentteki nüfusun gelişimine olumsuz yansımaktadır.

Tunceli'de genel nüfus yapısı üzerinde, doğal ortam özelliklerinden kaynaklı değişkenler önemli bir role sahip gözükmektedir. Nitekim nüfusun gelişiminde, göçlerde, sosyo-ekonomik yapıda ve kültürel özelliklerde bunun etkilerini görmek mümkündür.

Günümüzdeki Tunceli şehrinin kurulduğu mevki, Osmanlı Devleti döneminde Erzurum eyaletinin Dersim sancağına bağlı Mazgirt kazası sınırları içinde bulunuyordu. 1877 isyanından sonra Dersim sancağı Erzurum'dan alınarak merkezi Hozat olan bağımsız bir vilâyet durumuna getirildi... 1879-1886 (bazı yayınlarda 1880-1888) yıllarını kapsayan bu dönemden sonra Dersim tekrar sancak durumuna getirilip Ma'mûretülazîz vilâyetine bağlandı. Millî Mücadele yıllarındaki Koçgiri isyanı (yörenin dışında olmasına rağmen), 1925'teki Şeyh Said isyanı ve 1930'lu yıllarda patlak veren bazı isyanlar güvenliği sağlamak için yeni bir vilâyetin kurulmasını gündeme getirdi ve 25 Aralık 1935'te Tunceli Vilâyeti Kuruluş Kanunu kabul edildi. Korgeneral rütbesinde bir askeri vali tayin edildi. Fakat valinin oturacağı vilâyet merkezi yoktu; bu sebeple yeni bir şehrin temelleri atıldı. Önceleri bu yerleşmeye bir aşiretin adından hareketle Kalan denildi. Kalan'ın inşası devam ederken vali komşu ilin merkezi Elaziz'de oturdu. 1 Ocak 1947 tarihinden itibaren vali, Tunceli'nin merkezi Kalan'ın inşası tamamlandığından buraya geçti (Tuncel, 2012, s. 379). 3223 sayılı kanun ile kurulmuş Kalan kasabasının adı, 1952 yılında, 1580 sayılı kanunun 9. maddesine göre Tunceli olarak değiştirilmiştir (Şaşmaz, 2014, s.260).

Tunceli kentinde nüfusun gelişimini, sayım dönemleri itibariyle 3 dönemde ele almak mümkündür. Bunlar 1940-1960 durağan artış dönemi, 1960-1990 dinamik artış dönemi, 1990 günümüz ise ikinci durağan artış dönemidir. Kuruluş döneminde Tunceli ilinin merkez ilçesi Kalan olarak geçmektedir. 1935-1947 yılları arasında kuruluşu gerçekleştirilen bu yeni yerleşme, başlangıçta tek bir mahalleden (Mameki Mahallesi) ibarettir ve 1940-1945 sayımlarında nüfusu 1000'in altındadır. Bu mahalle günümüzde Alibaba Mahallesi olarak geçmektedir. 1950'den sonra ise bugünkü Moğultay ve Atatürk Mahallelerinden geçen karayolu güzergâhı üzerinde yeni yerleşmeler oluşmuştur. 1960 yılına kadar Munzur nehrinin kuzey kesimi boyunca iki mahalleden oluşurken nüfus henüz 4 bin civarındadır (Tablo 1, Şekil 2).

Tablo 1. Tunceli Kentinde Dönemlere Göre Mahalleler

Tarih	Mahalle Sayısı	Mahalleler
1935-1949	1	Mameki
1949-1960	3	Mameki, Siğank, Alpdoğan (Moğultay)
1960-1975	6	Alibaba (Mameki ve Siğank), Alpdoğan (Moğultay), Cumhuriyet, Yeni, Esentepe, Atatürk
1975-2017	8	Alibaba, Moğultay, Cumhuriyet, Yeni, Esentepe, Atatürk, İsmet İnönü, Aktuluk

Kaynak: Tuncel, 2012, s. 379, Tunceli Belediyesi

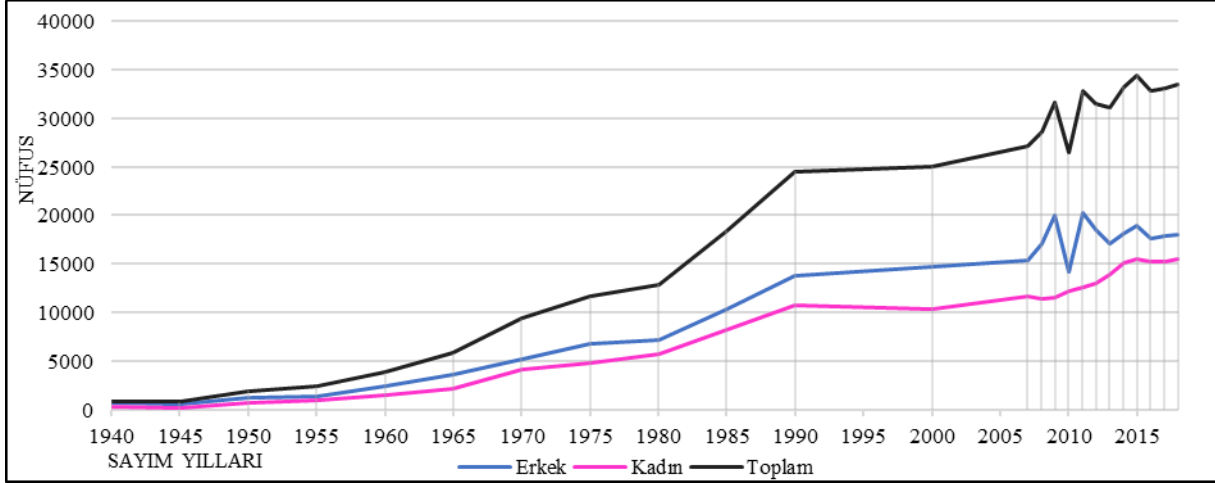
1960-1990 arasında nüfus önceki döneme göre daha hızlı bir artış sürecine girmiştir. Bu büyüme süreciyle birlikte Munzur çayının güney kesimine doğru sıçrayan yerleşmede nüfus; 1975 yılında 10 bin, 1990 yılında ise 20 bin kişinin üzerine çıkmış ve 30 yıllık bir süreçte, yaklaşık 5 kat artış göstermiştir. 1970'lere kadar şehir merkezi silik bir yapıda iken, bu kesimdeki yapılaşmaların artması ile merkezi iş alanı ortaya çıkmaya başlamıştır.

1960-1975 döneminde kentin büyümesiyle Cumhuriyet, Yeni, Esentepe ve Atatürk mahalleleri ortaya çıkmıştır. 1990 yılından sonra il genelinde güvenlikle ilgili yaşanan problemlerden dolayı il dışına göç olayları artarak, nüfus artışında belirgin bir duraklama yaşanmıştır. Nitekim 1990-2017 yılları arasındaki 28 yıllık dönemde nüfus 24 binden 33 bin'e yükselmiştir. Bu dönemde kentin büyüme istikametinde yer alan Aktuluk köyü mahalleye dönüştürülerek belediye sınırlarına dâhil edilmiştir.

Tablo 2. Tunceli Şehrinde Nüfusun Gelişimi, Cinsiyet Oranları ve Nüfus Artış Oranları ile Tunceli Kentinin İl Nüfusuna Oranı

Yıllar	Tunceli Kenti			Cinsiyet Oranı	Nüfus Artış Oranı		İl Nüfusu	Kent'in İl Nüfusuna Oranı
	Erkek	Kadın	Toplam		Dönemler	Tunceli Kenti		
1940	614	223	837	275	-	-	94639	1
1945	558	204	762	274	1940-1945	-8,96	90446	1
1950	1223	660	1883	185	1945-1950	147,11	105759	2
1955	1385	975	2360	142	1950-1955	25,33	121743	2
1960	2349	1469	3818	160	1955-1960	61,78	140068	3
1965	3644	2181	5825	167	1960-1965	52,57	154175	4
1970	5187	4179	9366	124	1965-1970	60,79	157293	6
1975	6801	4836	11637	141	1970-1975	24,25	164591	7
1980	7146	5713	12859	125	1975-1980	10,50	157974	8
1985	10302	8169	18471	126	1980-1985	43,64	151906	12
1990	13789	10724	24513	129	1985-1990	32,71	133143	18
2000	14698	10343	25041	142	1990-2000	2,15	93584	27
2007	15374	11717	27091	131	2000-2007	8,19	84022	32
2008	17139	11447	28586	150	2007-2008	5,52	86449	33
2009	20011	11588	31599	173	2008-2009	10,54	83061	38
2010	14194	12216	26410	116	2009-2010	-16,42	76699	34
2011	20244	12571	32815	161	2010-2011	24,25	85062	39
2012	18546	12923	31469	144	2011-2012	-4,10	86276	36
2013	17092	13955	31047	122	2012-2013	-1,34	85428	36
2014	18123	15147	33270	120	2013-2014	7,16	86527	38
2015	18969	15492	34461	122	2014-2015	3,58	86076	40
2016	17613	15245	32858	116	2015-2016	-4,65	82193	40
2017	17819	15227	33046	117	2016-2017	0,57	82498	40
2018	17970	15545	33515	116	2017-2018	1,42	88198	38

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları (1940-2000), Nüfus İstatistikleri (2007-2017)

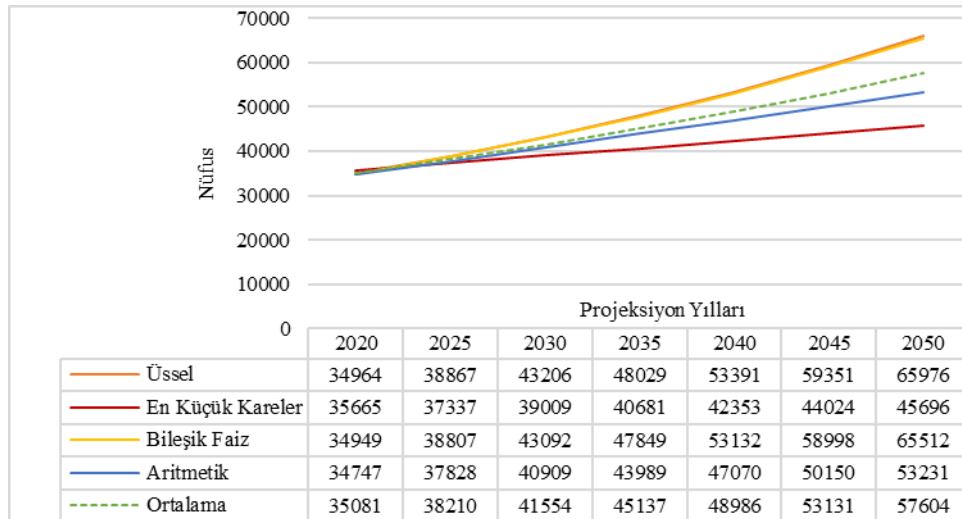

Şekil 2. Tunceli Şehrinde Nüfusun Gelişim (1927-2018)

Nüfus artış oranı bakımından Tunceli’de 1990’lı yıllara kadar Türkiye geneli kentlerinden daha yüksek bir yapı gösterirken, 1990’lı yıllardan sonra ise genel olarak daha düşük ve bazen negatif artış oranları görülmektedir. Ancak son yıllarda yapılan kamusal yatırımlarla ve toplu konut projeleriyle kent nüfus bakımından tekrar hareketlenmeye başlamıştır. Özellikle Munzur Üniversitesi, Organize Sanayi Bölgesindeki gelişmeler ile il geneli ve kente yönelik kamusal yatırımlar nüfus artışını pozitif yönde etkilediği söylenebilir (Tablo 2).

Tunceli’nin cinsiyet oranı bakımından değişimi ve güncel durumu da sıra dışı bir görünüm sergilemektedir. Kuruluş döneminde 275 olan cinsiyet oranı her zaman sahadaki erkek nüfusun fazlalığı nedeniyle 100’ün çok üzerinde seyretmiştir. Süreç içinde belirgin iniş ve çıkışların olduğu bu oran üzerinde ve nüfus sayısında, kentteki güvenlik görevlisi sayısı belirleyici olmuştur. Örneğin 2010 yılında erkek nüfusta, 5817 kişilik azalmanın çok büyük bir bölümü kentteki güvenlik görevlisi sayısında yaşanan değişiklikten kaynaklanmaktadır. Bu değişiklik aynı zamanda, kentin toplam nüfusunda da belirgin bir düşüşe neden olmuştur. Günümüzde 116’ya inen cinsiyet oranı, süreç içindeki en düşük seviyesindedir (Şekil 2).

Kent nüfusunun il nüfusuna oranı oldukça dikkat çekici bir yapıya sahiptir. Bir Cumhuriyet kenti olan Tunceli, başlangıçtaki nüfusuyla il nüfusunun yalnızca %1’ini oluştururken, 2000’li yıllara kadar il nüfusunun ancak %25’ini meydana getirmektedir. 2015 yılında %40’a ulaşan bu oran, hem il nüfusundaki hem de kent nüfusundaki artışın birbirine paralel seyretmesi ve durağanlığı nedeniyle bu oranın stabil kalmasına neden olmuştur (Tablo 2).

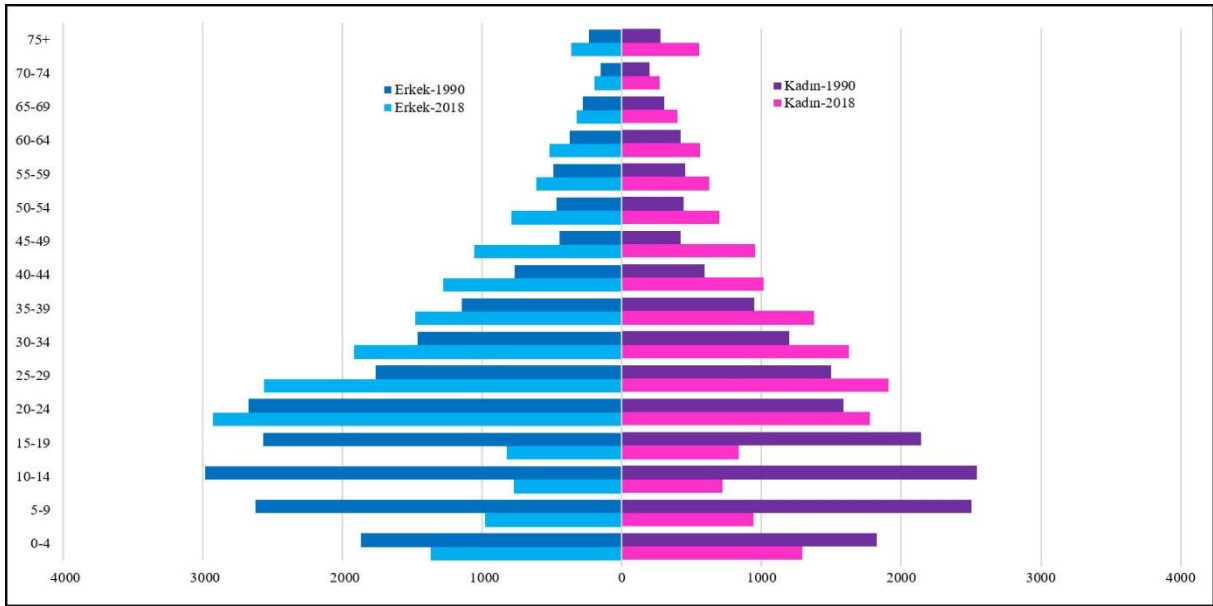
Şekil 3. Tunceli Kent Nüfusunun Projeksiyonu (2020-2050)

Kent nüfusunun gelecekteki nüfusu, mevcut eğilime göre durağanlığını sürdürmektedir. Kentte 2020 yılında nüfusun ortalama 35 bin'e ulaşması beklenirken, 2030 yılında 41 bin'e ve 2050 yılında 57 bin'e ulaşması tahmin edilmektedir. Bu sonuçlardan en yüksek olanı 2050 yılı itibariyle kent nüfusunun 66 bin civarında olacağını öngörmektedir (Şekil 3). Nüfusun gelişimi üzerinde doğumlar ve ölümler kadar göçler de önemli bir değişken olduğundan tahminlerde yanılma payı, her zaman söz konusudur. Nitekim mevcut imar planı hazırlanırken ise 2040 yılında kent nüfusunun 75 bin olacağı kabul edilerek planlama yapılmıştır (Tunceli Belediyesi, 2018, s. 6).

2. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Bir yerin nüfus özellikleri içinde cinsiyet/yaş yapısının durumu nüfusun büyüklüğü kadar önemli bir değişkendir. Bu yapının mevcut durumu ve gelişim süreci üzerinde doğal değişimin yanında, göçler de belirleyici olmaktadır. Sonuçta cinsiyet/yaş yapısı, toplumsal ve iktisadi duruma etki etmekte ve böylece coğrafi görünüm üzerinde, belirleyici değişkenlerden biri haline gelmektedir (Canpolat, 2017, s. 125).

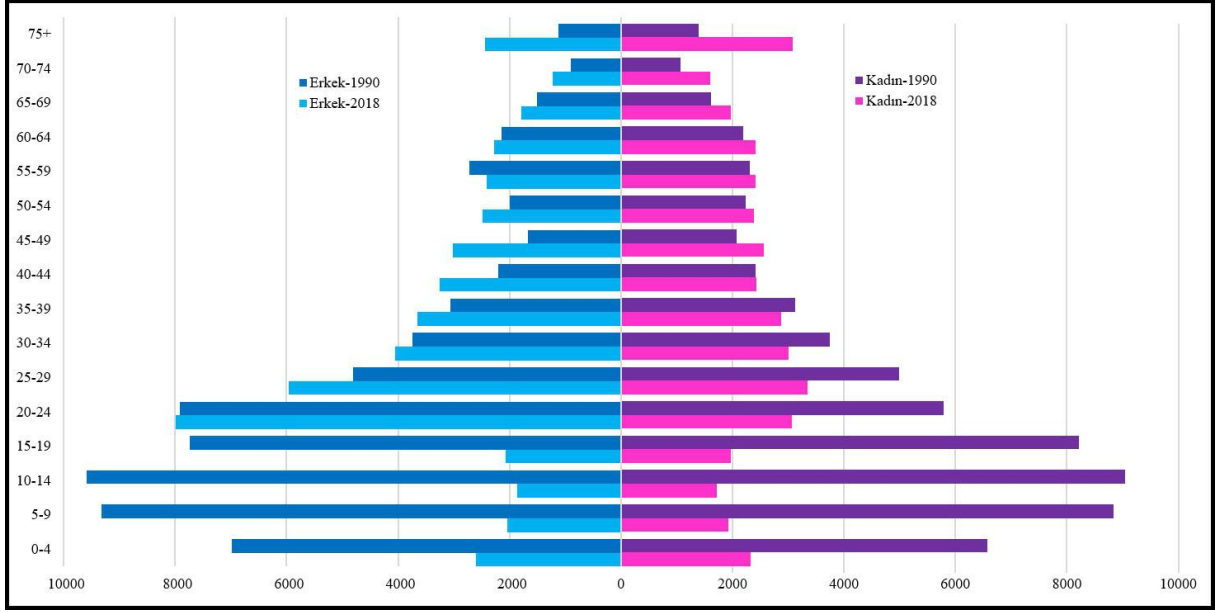
Nüfusun uzun yıllar içerisindeki yaş ve cinsiyet yapısı ile ilgili gelişim ve değişimini analitik olarak değerlendirme araçlarından biri olan nüfus piramidinin Tunceli kentindeki görünümünü incelendiğinde 0-4 yaş grubundan 20-24 yaş grubuna kadarki tüm gruplarda, 1990 ile 2018 yılları arasında önemli bir azalma olduğu görülmektedir. 0-4 yaş grubundan yukarı doğru genel olarak daha fazla belirginleşen bu azalma üzerinde doğum oranlarının düşmesinin yanında, özellikle eğitim amacıyla kentten ayrılan nüfusun artması da etkili olmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Tunceli Kentinde Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı (1990-2018 Yılları)

Nüfus piramidinde 20'li yaşlardan sonraki bütün yaş gruplarında 2018 yılı nüfusu, 1990 yılına göre daha fazladır. Bu fazlalık iş sahibi olma, eğitim ve evlenme gibi göç davranışı ihtimalini arttıran sebeplerin daha az etkili olduğu yaş grupları olması nedeniyledir. Yaş grupları içinde 25-34 yaş arası erkek nüfusta farkın diğerlerine göre daha yüksek olması, kentteki asker sayısı olmak üzere, buraya çalışmaya gelen devlet memurlarının etkisiyle gerçekleşmiştir (Şekil 4).

Kentteki nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı ile il genelindeki yapı arasında bariz bir benzerlik bulunmaktadır. Örneğin 0-4 yaş grubu ile 15-19 yaş grubu arasında kalan nüfusta 1990-2018 yılları arasında kentte olduğu gibi düşüş yaşanmış ancak bu düşüş kente nazaran çok daha fazla gerçekleşmiştir. Söz konusu farklılık üzerinde il genelinde, kırsal nüfustaki azalma önemli bir etken olarak belirtilebilir. 15-19 yaş grubundan sonra ise kent nüfusunda 2018 yılında bir artış gözlenirken il nüfusunda azalma yaşanması yine aynı faktörün etkisiyle gerçekleştiği söylenebilir. Piramitler arasındaki bir diğer önemli farklılık yetişkin ve yaşlı nüfus miktarında görülmektedir. Bu fark ilde tarım/ hayvancılık yapan ve göç etmeyen kırsal nüfusla ilgilidir (Şekil 5).

Şekil 5. Tunceli İlinde Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı (1990-2018 Yılları)

Genel bir kabul olarak, birçok ülkede 15-64 yaş grubu içindeki nüfusa, çalışma çağındaki nüfus veya aktif nüfus denilmektedir. Faal ve faal olmayan nüfusun miktarı; toplam nüfusa, nüfusun yapısına, nüfus artışına, çalışma çağındaki nüfusa, göçe, şehirleşmeye ve eğitim seviyesine göre farklılıklar göstermektedir. Buna göre Tunceli kentinde nüfus geniş aralıklı olarak değerlendirildiğinde 0-14 yaş grubunun 2018 yılında, önceki sayıma göre oranı %40'tan, %17'ye gerilediği, 15-64 yaş grubunun ise %62'den %77'ye yükseldiği görülmektedir. 65 yaş üzeri nüfus ise %4'ten %6'ya yükselmiştir. Verilerden hareketle kentte bağımlı nüfus sayısı, %72'den %32'ye gerilediği görülmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Tunceli Kentinde Nüfusun Geniş Yaş Aralıklarına Bölünüşü ve Bağımlı Nüfus Oranı (1990-2018)

Yaş Grubu	1990		Bağımlı Nüfus Oranı	2018		Bağımlı Nüfus Oranı
0-14	14346	% 40	% 72	6073	% 17	% 32
15-64	21850	% 62		25336	% 77	
65+	1447	% 4		2106	% 6	
Toplam	37643			33515		

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımı (1990), Nüfus İstatistikleri (2018)

Kentte nüfusun cinsiyet oranının sayım yıllarına göre gösterdiği büyük değişikliklerin mahalle bazında yansımalarına bakıldığında Askeri kurumların bulunduğu Atatürk ve Cumhuriyet Mahallelerinin özellikle 2000 yılında diğerlerinden ayrıldığı görülmektedir. Ancak günümüze doğru bu oran azalma göstermiştir. Moğultay, İsmet İnönü ve Yeni Mahallelerinde ailelerin, yeni yapılan konutların bulunduğu Atatürk Mahallesi'ne doğru göç etmesi nedeniyle cinsiyet oranı artış göstermiştir. Aktuluk Mahallesinde de yeni açılan üniversitede çalışan nüfus içinde erkek nüfusun biraz daha fazla olması cinsiyet oranını arttırmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Tunceli Kentinde Mahallelere Göre Kadın-Erkek Nüfusunun ve Cinsiyet Oranının Durumu (2000-2018)

Mahalle	2000		2010		2018		Cinsiyet Oranı		
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	2000	2010	2018
Aktuluk*	238	226	158	156	512	426	105	101	120
Alibaba	1965	1797	1796	1528	1156	1079	109	118	107
Atatürk	5019	2091	5164	4571	10605	8958	240	113	118
Cumhuriyet	4030	3173	3287	2793	2634	2258	127	118	117
Esentepe	761	767	840	685	520	498	99	123	104
İsmet İnönü	163	159	190	163	508	550	103	117	92
Moğultay	1833	1607	2154	1802	1598	1299	114	120	123
Yeni	773	748	763	674	434	476	103	113	91

* Aktuluk Mahallesi 2013 yılına kadar merkez ilçe sınırları içinde yer alan bir köydür.

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımı (2000), Nüfus İstatistikleri (2010, 2018)

3. Nüfus Hareketleri

Nüfus hareketleri yaşamsal süreçleri (doğum ve ölüm) ile göç olaylarını kapsayan temel demografik konulardan biridir. Doğumlar ve ölümler ile birlikte doğum çağındaki kadın sayısı arasındaki bağlantı, gerçeğe en yakın nüfus artışı hakkında bilgi verir. Bu artış oranı ile gerçekleşen nüfus artış oranı arasındaki fark ise göçlere bağlı olarak meydana gelmektedir.

Tunceli'nin 2017 yılı itibariyle yalnızca doğum ve ölüm sayılarına bağlı olarak hesaplanan doğal nüfus artış oranı %5 olarak gerçekleşmiştir. 2016-2017 döneminde gerçekleşen nüfus artış oranı ise %0,57'dir. Dolayısıyla kentin nüfus tutma kapasitesi bakımından zayıf bir durumda bulunması, negatif göç hızını tetiklediği söylenebilir (Tablo 5).

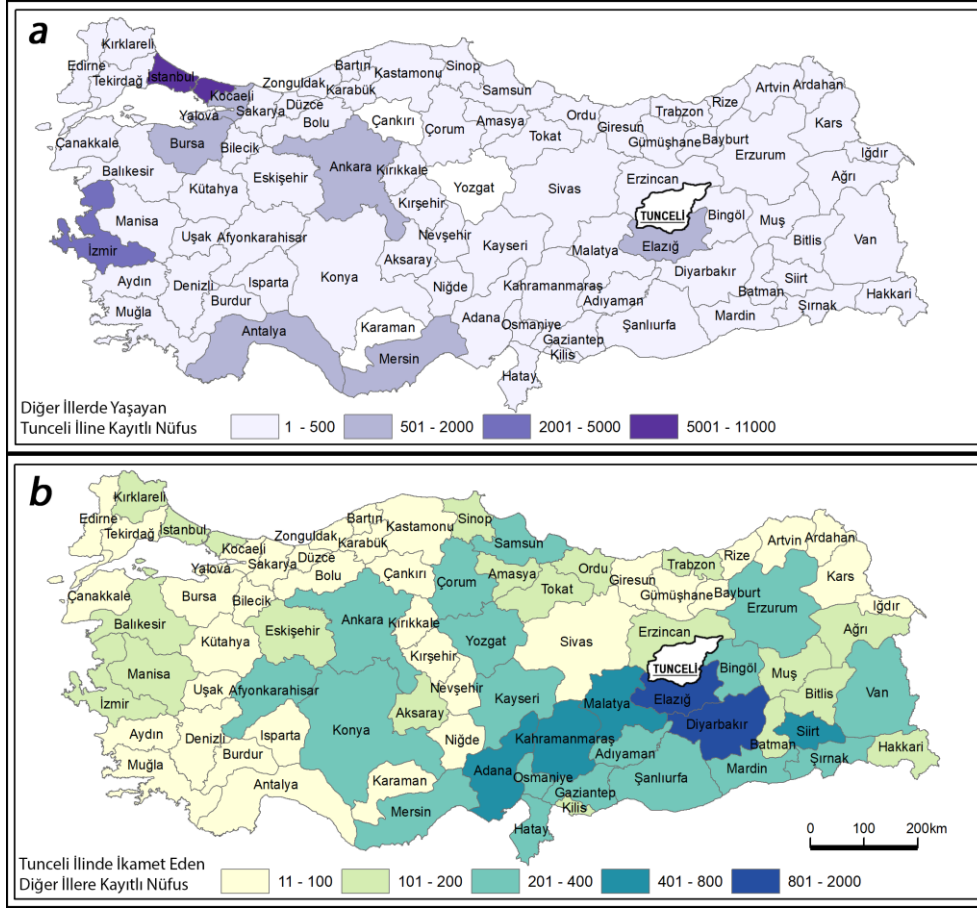
Tablo 5. Tunceli Merkez İlçesinde Doğumlar, Ölümler ve Doğal Nüfus Artış Oranı (1990, 2000, 2017)

Tunceli	15-49 Kadın Nüfus	Toplam Nüfus	Doğum	Ölüm	Genel Doğum Oranı %	Genel Ölüm Oranı %	Doğal Nüfus Artış Oranı %
1990	8387	37643	602	34	71,8	0,9	7,1
2000	7110	30323	375	28	52,7	0,9	5,2
2017	9395	33046	527	187	56,1	5,7	5,0

Kaynak: TÜİK, Doğum İstatistikleri, Ölüm İstatistikleri, Nüfus İstatistikleri (1990, 2000, 2017)

Nüfus hareketlerinden göç, insanlık tarihiyle içi içe olan ve toplumsal değişiklikler içerisinde çok önemli bir yere sahip harekettir. Bu hareketin kaynağında çok çeşitli faktörler yer almakla beraber, ortaya çıkardığı sonuçlar itibariyle de hem toplumda hem de mekânda çok sayıda durumu etkileyen ve bu açıdan insanı ve mekânı açıklamada oldukça önemli olan bir faktördür.

Tunceli oldukça karmaşık bir göç aktivitesine sahiptir. Bir yandan nüfusa istihdam oluşturulamadığı için yurt içi ve yurt dışına yönelimler olmaktadır. Doğu bölgelerinde sınırlı olan iş olanaklarından faydalanamayan faal nüfus, iş olanaklarının görece fazla olduğu daha gelişmiş bölgelere ya da büyük kentlere göç etmektedir. Öte taraftan hala kırsal alandan yakın büyük şehirlere doğru (Elazığ, Malatya) olan nüfus hareketi devam etmektedir. Son 30 yılda bu göçlere güvenlik nedeni ile olan göçler de eklenmiştir. Köylerin boşalması, terör tehdidi ve can güvenliği farklı bir göç dalgasına sebep teşkil etmektedir (Solak, 2015, s. 86).

Şekil 6. Tunceli İlinin Doğum yerine ve İkamet Yerine Göre İller Bazında Dağılışı (2018)

Tunceli kent ölçeğinde göç ile ilgili veri bulunmadığından, dolaylı bir veri seti olarak doğum yerine ve ikamet yerine göre nüfusun illere dağılışı kullanılmıştır. Buradan hareketle Tunceli doğumlu olup diğer illerde ikamet eden nüfusun dağılışında en fazla yoğunluk İstanbul ve çevresi ile Ankara'da görülmektedir. Kıyıda yer alan İzmir, Antalya ve Mersin illeri ise ikinci bir küme olarak değerlendirmek mümkündür. Elazığ ilini yakınlığa ve kolay ulaşımına bağlı olarak, ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir (Şekil 6-a).

Diğer illere kayıtlı nüfusun dağılışına bakıldığında, Elazığ ve Diyarbakır illerinin mesafenin ve kültürel bağların fazlalığı nedeniyle ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Malatya, Kahramanmaraş, Adana ve Siirt illeri aldığı göç sayısı bakımından ikinci grubu oluşturmaktadır (Şekil 6-b).

2018 yılı itibariyle Tunceli merkez ilçesine kayıtlı nüfustan il dışında yaşayanların sayısı 24 bin civarında iken, diğer illerin nüfusuna kayıtlı olup Tunceli merkez ilçesinde ikamet eden nüfus miktarı 15 bin civarındadır. Buna göre mevcut merkez ilçe nüfusunun yaklaşık %40'ı il dışından buraya gelen nüfustan oluşmaktadır (Şekil 6-b).

Tunceli'de göç edenlerin göç etme nedenleri ise sırasıyla geçim sıkıntısı, işsizlik, yerleşim alanlarının boşaltılması, eğitim olanaklarının zayıflığı, sağlık sorunları ve güvenlik nedenleridir (Solak, 2015, s. 137).

4. Nüfusun Dağılışı

Tunceli kenti, birbirinden belirgin eşiklerle ayrılmış beş bölümden oluşmaktadır. Kentin tarihi merkezinin de bulunduğu Munzur çayının kuzeyindeki ilk bölümü Cer Tepesi, Düldül Tepesi ve Zeytin Tepesi'nin yüksek eğimli yamaçları üzerinde kurulu olan ve artık gelişimi çok azalan bölümdür. Bu kesimde Alibaba, Moğultay, Yeni ve Esenkent Mahalleleri yer almaktadır. Gelişimin azalması üzerinde yüksek eğime bağlı yapılaşmanın oldukça zor olmasının yanında, ulaşımın zorluğu ve ekstrem yağışlarda gerçekleşen afetler belirleyici olmaktadır. Kentin ikinci bölümü Munzur çayının

güneyindeki Bozkaya tepesinin güneydoğusundaki sırtı ve iki yamacı üzerinde kurulu olan Cumhuriyet Mahallesi'dir. Kentin günümüzdeki gelişim alanını oluşturan Atatürk Mahallesi'nin yer aldığı üçüncü bölüm olan Sigank deresi ve kolları tarafından oluşturulan küçük bir birikinti konisinin Munzur suyunun oluşturduğu sekiyle birleştiği, Deribirik düzünün üzerinde az eğimli bir sahadır. Bu düzlüğün doğusunda ise topografik açıdan yerleşmeye elverişli olmayan aynı zamanda kentten, Uzunçayır Baraj Gölü'nün suları tarafından hidrografik olarak ayrılan, vadiler tarafından çok fazla parçalanmış bir alan yer almaktadır. Kentin dördüncü bölümü Atatürk Mahallesi'nden Abbas deresi vadisiyle ayrılan ve Rabat deresine kadar olan kesimi kapsayan Aktuluk Mahallesi'nin olduğu alandır. Kentin son bölümü ise Pülümür çayı vadisi içinde Erzincan-Tunceli karayolu üzerinde eğim ve engebenin kısmen izin verdiği bir kesimde yer alan İsmet İnönü Mahallesi'nin bulunduğu kesimdir (Şekil 1).

Tunceli kentinin 2700 hektara yakın arazisi bulunmaktadır. Ancak mahallelerin sınırları içinde kalan arazilerin bir bölümü eğim, arazinin parçalı yapısı, jeolojik riskler ve bitki örtüsü nedeniyle kullanım dışındadır. Dolayısıyla kent yerleşkesinin yüz ölçümü 2000 hektarın altındadır. Bu arazinin de 215 hektarı, imar planında kentsel gelişim alanı olarak görülmektedir. Mevcut yüz ölçümü ve nüfusa bağlı olarak kentin nüfus yoğunluğu 2018 yılı itibariyle 12,6'dır (Tablo 6). Bu değer komşu kentlerdeki nüfus yoğunluğunu oldukça altındadır. Nitekim Elazığ'da 2018 yılı itibariyle yoğunluk değeri 58 iken, Erzincan'da ise 23'tür.

Mahallelere göre nüfus yoğunluğunda en yüksek değere Moğultay Mahallesi ulaşırken, en düşük değer 2013 yılında Munzur Üniversitesinin inşaatının tamamlanmasıyla kente bağlanan Aktuluk Mahallesi'dir (Tablo 6).

Tunceli kenti tek merkezli (monocentric) bir yapı göstermektedir. Bu merkezi iş sahasının bulunduğu Moğultay Mahallesi, resmi kurum binalarının da yer alması nedeniyle önemlidir. Mahallenin konut gelişim alanlarının bulunmaması nedeniyle, nüfus bakımından daha fazla büyümesi beklenmemektedir. Sadece kentsel yenilemeye bağlı olarak bir değişiklik beklemek mümkündür. Ancak kentin iş-ticaret sahalarının Atatürk Mahallesi'ne doğru taşınmasına/büyümesine bağlı olarak Moğultay Mahallesi'nde bir büzüşme eğilimi görülmektedir. Son 17 yılda nüfusunun % -11 oranında azalması bu olguyu doğrulamaktadır. Dolayısıyla kent çok merkezli (policentric) bir yapıya doğru evrilmektedir.

Tablo 6. Tunceli Kentinde Mahallelere Göre Nüfusun Dağılışı (2000-2010-2018)

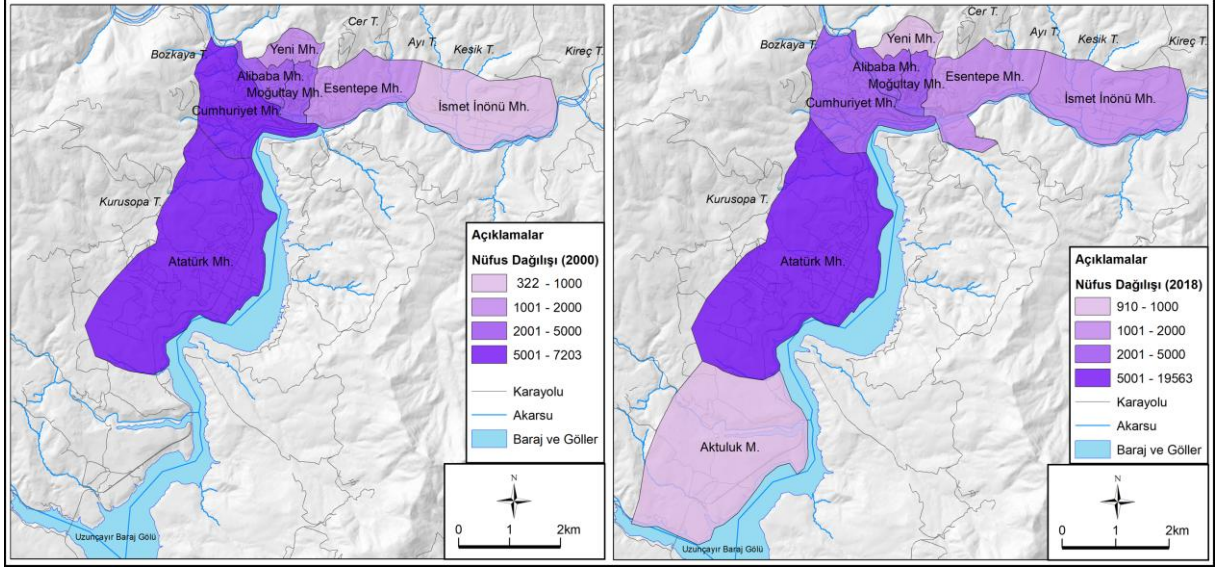
Mahalle	Yüz Ölçümü (Hektar)	Toplam Nüfus			Nüfus Artış Oranı 2000-2018 %	Nüfus Yoğunluğu	
		2000	2010	2018		2000	2018
Aktuluk*	704,5	464	314	938	102	1	1,3
Alibaba	60,5	3762	3324	2235	-41	62	36,9
Atatürk	919	7110	9735	19563	175	8	21,3
Cumhuriyet	259	7203	6080	4892	-32	28	18,9
Esentepe	257	1528	1525	1018	-33	6	4,0
İsmet İnönü	348	322	353	1058	229	1	3,0
Moğultay	59,4	3440	3956	2897	-16	58	48,8
Yeni	62	1521	1437	910	-40	25	14,7
<i>Toplam</i>	<i>2669,4</i>	<i>25350</i>	<i>26724</i>	<i>33511</i>	<i>32</i>	<i>9</i>	<i>12,6</i>

* Aktuluk mahallesi 2013 yılına kadar merkez ilçe sınırları içinde yer alan bir köydür.

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımı (2000), Nüfus İstatistikleri (2010-2018)

Alibaba, Yeni, Cumhuriyet ve Esentepe mahalleleri genel olarak eğim değerlerinin izin verdiği arazilerin büyük kısmının kullanıldığı yerlerdir. Bu mahallelerin bazı kesimlerinde ise eğim ve litolojiye bağlı olarak yapılaşma yasağı olan alanlar mevcuttur. Alibaba Mahallesi Munzur suyu vadisi ve gerisindeki eğimli arazi tarafında gelişimi sınırlandırılmış, merkezi iş sahasının bulunduğu Moğultay Mahallesi'ne yakınlığına bağlı olarak daha çok gününbirlik ve periyodik ihtiyaçlara yönelik ticaretin geliştiği ancak nüfusun azalma eğiliminde olduğu bir mahalledir. Nitekim 2000-2017 yılları arasında nüfusunun 3'te birini kaybetmiştir.

İsmet İnönü Mahallesi Pülümür çayının kuzey sahilinde yer alan ve organize sanayi bölgesinin 2001 yılında bitirilmesiyle oluşturulmuş bir mahalledir. İsmet İnönü Mahallesi 1980'den sonra gelişmeye başlamıştır. Kaçak yapılaşma problemi olan mahallenin nüfusu OSB'nin etkisiyle yaklaşık 3 kat artmıştır. OSB'nin aktif iş yeri sayısının artmasıyla birlikte mahallenin bu artış eğilimini sürdürmesi beklenebilir (Tablo 6, Şekil 7).

Şekil 7. Tunceli Kentinde Nüfusun Mahallelere Dağılışı (2000 ve 2018 Yılları)

Kentin en önemli gelişme aksı olan Tunceli-Elazığ karayolu üzerinde yer alan Atatürk ve Aktuluk Mahallesi, diğer mahallelere göre yapılaşmaya daha uygun arazilere sahip olması nedeniyle nüfus artışının en fazla yaşandığı yerlerdir. Aktuluk Mahallesi günümüzde yapılan konutlarla büyüme eğiliminde olan bir mahalledir. Nitekim kente bağlanmadan önce 300 civarında olan nüfusu 3 kattan fazla bir artış göstermiştir (Tablo 6, Şekil 7).

Cumhuriyet Mahallesi şehir merkezinin bulunduğu kesime göre eğitim değerlerinin nispeten azaldığı ve yapılaşmaya uygun arazinin daha fazla olduğu bir mahalledir. Bu nedenle resmi kurumlar dışında, çevre yolu üzerinde yer alan ticari alanların da etkisiyle Atatürk Mahallesi'nden sonra en fazla nüfusun bulunduğu mahalledir.

Nüfusun gelişimini ve dağılımını açıklamada mahalleler bazında konut ve işyeri sayılarındaki değişim değerlendirildiğinde nüfus artış oranları ile merkezi iş sahalarındaki farklılaşmanın paralel bir seyir izlediği görülmektedir. Mahallelere göre konut sayısında en belirgin değişim Atatürk ve İsmet İnönü mahallelerinde gerçekleşmiştir. Kentin birincil gelişim aksı üzerinde olan Atatürk Mahallesi'nin son 7 yılda yapılan yeni 4021 konut ile hızlı bir büyüme sürecinde olduğu görülmektedir. Cumhuriyet Mahallesi'nin çevre yolu üzerinde yapılan konutları, Esentepe Mahallesi'nin ise Batman köyü sınırları içinde yapılan toplu konutları yapılaşmayı hızlandırmıştır. Moğultay, Alibaba ve Yeni Mahallede konut gelişim alanlarının az olması ve engebelilik, konut sayısındaki değişimi yavaşlatmıştır (Şekil 7).

İşyeri sayısı bakımından birincil merkezi iş sahası olan Moğultay Mahallesi ile ikincil iş merkezinin yer aldığı Atatürk Mahalleleri en fazla artışın yaşandığı yerlerdir. Alibaba Mahallesi'nde Ovacık karayolu üzerinde Munzur suyu yakınında açılan işyerleriyle az da olsa bir artış yaşanırken diğer mahallelerin hepsinde özel işyeri sayısının azalması, kent ekonomisi açısından önemli bir problem olarak görülmektedir. Söz konusu ekonomik daralma üzerinde kent nüfusunun artış hızının durağan olması ve kentin etki sahasındaki nüfusun azalması öncelikle etkili olmaktadır. Ayrıca kent içi ticaret alanlarının hareketi de işyeri sayısının değişimi üzerinde etkilidir (Tablo 7, Şekil 7).

Tablo 7. Tunceli Kentinde Mahallelere Göre Konut ve Özel İşyeri Sayıları

Mahalleler	Konut Sayısı		Fark	Özel İşyeri Sayısı		Fark
	2011	2018		2011	2018	
Aktuluk	-	228	-	-	12	-
Alibaba	1178	1303	125	8	17	9
Atatürk	3023	7044	4021	34	475	441
Cumhuriyet	2030	2435	405	190	115	-75
Esentepe	481	601	120	53	19	-34
İsmet İnönü	243	618	375	22	13	-9
Moğultay	1385	1493	108	370	964	594
Yeni	456	467	11	8	4	-4
<i>Toplam</i>	<i>8796</i>	<i>14189</i>	<i>5393</i>	<i>685</i>	<i>1619</i>	<i>934</i>

Kaynak: TÜİK, Konut ve İşyeri İstatistikleri (2011,2018)

Kentteki özel işyeri sayısının yaklaşık yarısı Ticaret ve Sanayi odasına (809) kayıtlıdır. Kalan diğer yarısı ise Esnaf ve Sanatkarlar Odasına kayıtlı(842) işyerlerinden oluşmaktadır (Tunceli Esnaf ve Sanatkarlar Odası, 2018). Ancak Ticaret ve Sanayi odasına kayıtlı işyerlerinden 246'sı pasif durumdadır (Tablo 8).

Tablo 8. Tunceli Kentinde Ticaret ve Sanayi Odasına Kayıtlı İşyerleri Sayısı

Şirket Tipi	Aktif	Pasif
Anonim Şirketi	56	8
Gerçek Kişi	238	131
Kooperatif	49	18
Limited Şirket	220	89
Toplam	563	246

Kaynak: Tunceli Ticaret ve Sanayi Odası (2018)

Kentteki işyeri sayısındaki artış üzerinde 2009 yılında başlayan güvenlikle ilgili problemlerin azaltılması yönündeki değişikliklerin etkisiyle özellikle yurt dışında ve il dışında yaşayan Tuncelililerin kente yaptığı yatırımlar, belirleyici olmaktadır. Kentte inşaat ve turizm sektöründe ortaya çıkan hareketlilik, doğalgazın kente gelmesiyle açılan firmalar ile arazileri üzerinde konut+işyeri şeklinde oluşturulan yapılar ekonomik açıdan bir değişim yaşandığını göstermektedir.

5. Nüfusun Sosyo-Ekonomik Yapısı

Tunceli Osmanlı arka planı ve Cumhuriyetle devam eden gelişim sürecinde toplumsal ve siyasal muhalefetin merkezi kentlerinden birisi olmuştur (Solak, 2015, s. 84). Ayrıca tarihi faktörler, doğal ortam özelliklerinden kaynaklanan problemler, sosyal yapı ve yönetim politikaları kentin mevcut ekonomisi üzerinde oldukça belirgin etkilere sahiptir (Solak, 2015, s. 87). İl topraklarının büyük bir kesiminin dağlık olması, ulaşım imkânlarının zor olması, 1950'lere kadar Tunceli'nin çevre illerle olan ulaşımının çok sınırlı kalmasına ve uzun yıllar dışa kapalı ve durağan bir ekonomik yapının hâkim olmasına neden olmuştur. İl ekonomisi tümüyle tarıma dayanmakla birlikte ne bitkisel üretim ne de hayvancılık gelişkin değildir (Tunceli Belediyesi, 2017, s. 2). İl geneline hâkim olan ve kente de yansıyan ekonomik olarak az gelişmişlik durumu nedeniyle bağlı ilçelerine dahi, ticaret ve hizmet fonksiyonları açısından yetmeyen bir kent haline gelmiştir. Bu nedenle ilin ve kentin katma değer oluşturmada sınırlı kalması, diğer şehir kasaba ve köyleri ekonomik açıdan Elazığ'a bağımlı hale getirmektedir (Solak, 2015, s. 86)

Tunceli kentinin ekonomisi üzerinde il genelindeki güvenlikle ilgili gelişmelerin etkisi çok fazladır. Kente yönelik olumsuz algıların kırılabilmesi için yapılan kamusal yatırımlar ve problemlerin giderilmesine yönelik çalışmalar, son yıllarda iktisadi faaliyetlerde bir hareketlilik oluşturduğu görülmektedir.

Kentte organize sanayi bölgesi kurulma aşamasında olduğu için ağır sanayi mevcut değildir. Organize sanayi bölgesinde 42 parselden 22 tanesi için ruhsat alınmıştır. Ruhsat alınan parseller de birkaç işletme dışında genel olarak pasif durumdadır.

Nüfusun iktisadi faaliyet türlerine göre dağılımında en önemli husus kamuda çalışan sayısının fazlalığı nedeniyle hizmet sektörünün çok daha fazla çıkmasıdır. Dolayısıyla tarım ve sanayi sektöründe çalışan sayısı toplam %10 civarındadır. Bu oran kente yönelik güncel ekonomik faaliyet verisi olmamasına rağmen İŞKUR'un il genelinde çıkardığı istatistiklerde de 2016 yılı itibariyle önemli bir değişim yaşanmadığını göstermektedir (İşkur İstatistikleri). Nitekim 2000 yılında 129 kişi imalat sanayinde çalışırken (Tablo 9), 2010 yılı itibariyle sanayi tesisi olarak nitelendirilen 10 kuruluşta 105 kişi çalıştığı belirtilmektedir (Akın, 2010, s. 50). Günümüzde ise et entegre tesisi (1), süt işleme tesisi(1), hazır yemek(1), paketleme, ambalaj(1), alüminyum doğrama(1), pvc (2), ve tekstil atölyeleri (2) olmak üzere toplam 10 sanayi tesisinde 400'e yakın işçi çalışmaktadır (Tunceli TSO, 2018).

Mahalle bazında en fazla çalışan sayısı 4.komando tugayı, jandarma komutanlığı ve askeri lojmanların yer aldığı Atatürk Mahallesi'ndedir. Cumhuriyet Mahallesi'nde ise yine askeri alan dışında yer alan kamu kurum ve kuruluşları ile ticari alanların mevcudiyeti çalışan sayısını arttırmıştır (Tablo 9).

Tablo 9. Tunceli Kentinde Mahallelere Göre Nüfusun İktisadi Faaliyetlere Dağılımı (2000)

Mahalleler	Elektrik, gaz ve su	Madencilik hizmetleri	İş kişisel hizmetler	Sosyal ve Ticaret	Ulaştırma ve depolama	Ziraat	İmalat Sanayi	İnşaat	Diğer	
Alibaba	7	-	31	569	90	61	35	14	39	22
Atatürk	44	-	72	3544	78	59	9	39	234	13
Cumhuriyet	24	1	27	1761	107	116	20	33	42	20
Esentepe	-	-	14	174	42	21	3	12	22	5
İsmet İnönü	1	1	6	38	5	3	5	-	1	-
Moğultay	11	-	81	713	106	67	6	31	49	7
Yeni	1	-	15	158	17	26	9	10	4	5

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, Ekonomik Nitelikler (2000)

Kentte iş imkânlarının kısıtlı olması göç olgusunu teşvik ettiği gibi eğitime verilen önemi de arttırmıştır. Dolayısıyla lise mezunu nüfusun %33, lisans ve lisansüstü mezun sayısının %29 olması nüfusun eğitim seviyesinin yüksek olduğunu göstermektedir. Mahalle ölçeğinde Atatürk Mahallesi'nde lisansüstü kademede olan nüfusun fazla olması Munzur Üniversitesi'nde çalışan öğretim görevlilerinin burada ikamet etmesi ile ilgili olduğu söylenebilir (Tablo 10).

Tablo 10. Tunceli Kentinde 6 yaş ve üzeri Nüfusun Eğitim Kademelerine ve Mahallelere Göre Bölünüşü (2017)

Eğitim Seviyesi	Alibaba	Atatürk	Cumhuriyet	Esentepe	İsmet İnönü	Moğultay	Yeni	Aktuluk
Okur Yazar Değil	121	240	227	75	79	88	79	41
Okur Yazar/İlkokul	561	2494	976	236	252	552	232	74
İlköğretim/Ortaokul	491	2458	942	241	271	431	214	58
Lise ve Dengi	648	5466	1313	325	219	890	247	756
Önlisans/Lisans	406	5232	854	172	78	784	138	94
Lisansüstü	27	499	57	0	0	81	0	21
Bilinmeyen	25	88	40	15		26		
Toplam	2279	16477	4409	1064	899	2852	910	1044

Kaynak: TÜİK, Eğitim İstatistikleri (2017).

Kentte Munzur Üniversitesi 2013 yılında açılmış ve 2014-2015 yılında öğrenci alımı yapılmıştır. İlk yılında toplam 2728'i ön lisans geri kalanı lisans ve lisansüstü olmak üzere toplam 7063 öğrenci öğrenim görürken ve 2017-2018 öğretim yılı itibariyle 5120 ön lisans, 6166 lisans, 720 yüksek lisans ve 14 doktora olmak üzere toplam 12020 öğrenciye yükselmiştir. Üniversitede 2014 yılında 288 öğretim görevlisi çalışırken, 2018 yılı itibariyle bu sayı 437'ye yükselmiştir (YÖK, 2018). Yeni kurulan bir üniversite olması dolayısıyla yeni açılacak bölümler ve akademik kadrolardaki büyüme ile üniversitenin kente olan katkısını arttıracığı söylenebilir.

Tunceli'de 14 özel eğitim kurumu bulunmaktadır. Bunlar içinde ilkokul, ortaokul ve lise kademesinde birer tane olmak üzere geri kalanları kurs ve eğitim merkezi olan kurumlardır. Kentte 2002 yılından 2018 yılına kadarki dönemde eğitim kademelerine göre hepsinde okul, derslik ve öğretmen sayıları

artmakla birlikte anaokulu hariç diğer kademelerde öğrenci sayısı azalmıştır. Öğrenci sayısının azalması doğal nüfus artış hızındaki azalmayla ve göçle doğrudan ilgilidir (Tablo 11).

Tablo 11. Tunceli Kentinde Eğitim Kademelerine Göre Genel Yapı (2002-2018)

Eğitim Kademesi	Anaokulu		İlköğretim		Lise	
	2002	2018	2002	2018	2002	2018
Okul	1	4	11	14	7	10
Öğrenci	53	580	3952	2815	2211	1656
Öğretmen	2	35	-	254	-	212
Derslik	5	24	158	199	97	137

Kaynak: Tunceli İl Milli Eğitim Müdürlüğü (2018)

Medeni durum yapısı altında evli sayısında genel olarak durağan bir artış eğilimi söz konusudur. Kentte hiç evlenmeyenlerin cinsiyet bazında farkın büyüklüğü dikkate alındığında sahada güvenlik görevlisi sayısının ve diğer kamu personellerinin sayısının fazlalığı hakkında yorum yapılabilir. Nitekim 2010 yılında hiç evlenmeyen erkek sayısının bir anda 5319 kişilik azalması ve 2011 yılında tekrar 5510 kişilik artış göstermesi bununla ilgilidir. Benzer şekilde evli erkek ve evli kadın sayısı arasındaki fark sahada çalışan evli erkek nüfustan ailesi burada olmayanların fazla olduğunu göstermektedir. Ancak bu fark son 10 yılda oldukça azalmıştır (Tablo 12).

Medeni durumda yıllara göre belirgin bir şekilde artan boşanan çift sayısı, Türkiye genelinde olduğu gibi Tunceli kentinde de önemli bir toplumsal problem olarak belirtilebilir. Nitekim son 10 yılda boşanan sayısı 441'den 1225'e yükselmiştir. Bu sayıya boşandıktan sonra kenti terk eden bilhassa erkek nüfus dâhil edildiğinde daha da yükselmektedir. Dul sayısı ise kadınlarda ortalama yaşam süresinin uzunluğunun etkisiyle daha fazla olmak üzere, 770'ten 1002'ye yükselmiştir (Tablo 12).

Tablo 12. Tunceli Kentinde Nüfusun Medeni Durumu (2008-2018)

Yıllar	Evli		Hiç Evlenmedi		Boşandı		Dul	
	Erk.	Kad.	Erk.	Kad.	Erk.	Kad.	Erk.	Kad.
2008	6073	5511	8132	2556	203	238	123	647
2009	6465	5613	10550	2516	253	257	139	681
2010	5976	5778	5231	2954	243	298	131	702
2011	6506	5875	10741	3207	271	326	142	731
2012	6540	6039	8969	3265	283	371	148	742
2013	6819	6454	7034	3604	296	399	149	804
2014	7490	7001	7108	4027	335	434	142	825
2015	7536	7163	7869	4119	370	479	143	830
2016	7423	7082	6723	3967	428	540	143	831
2017	7435	7164	6774	3793	494	614	141	835
2018	7574	7356	6552	3652	526	699	146	856
2000-2018								
Değişim %	25	33	-19	43	159	194	19	32

Kaynak: TÜİK, Medeni Durum İstatistikleri (2008, 2018)

Kentte hane halkı sayısı 2000-2017 yılları arasında iki kata yakın artış gösterirken yerleşik nüfusta aynı oranda artış yaşanmaması, ortalama hane halkı büyüklüğüne yansımış ve 4,8'den 3,5'e gerilemiştir. Bu olgu üzerinde kentte ikamet eden kamu personellerinin etkisi önemlidir. Doğal nüfus artış hızındaki düşüşe ve kent dışına gerçekleşen göçün etkisiyle ortaya çıkan bu küçülme ülke genelindeki eğilime benzemektedir. Nitekim ülke geneli kentlerde 2000 yılı ortalama hane halkı büyüklüğü, 4,1 iken 2017 yılında 3,4'ün altına inmiştir (Tablo 13).

Mahalle bazında 2000 yılında en fazla hane halkının bulunduğu Cumhuriyet, Yeni ve Alibaba mahallelerinin 2017 yılına kadar ki süreçte, değerleri neredeyse hiç değişmemiştir. Yerleşik nüfusta ise çok belirgin bir şekilde azalma yaşanmıştır. Dolayısıyla ortalama hane halkı büyüklüğünün en fazla azaldığı mahalleler olmuştur. Atatürk Mahallesi'nde hane halkı sayısı 5 kat, yerleşik nüfus ise 4,3 kat artış göstermiştir. Ancak yerleşik nüfustaki artış daha düşük kaldığı için ortalama hane halkı büyüklüğü düşüş göstermiştir. Kentte genel olarak bakıldığında iki kata yakın hane halkı sayısında

artış görülürken, yerleşik nüfusun 1,5 kat artış göstermesi nedeniyle ortalama hane halkı büyüklüğünde azalma meydana gelmiştir (Tablo 13).

Tablo 13. Tunceli Kentinde Mahallelere Göre Hane Halkı ve Yerleşik Nüfus Sayıları ile Ortalama Hane halkı Büyüklükleri (2000-2017)

Mahalleler	Hane Halkı Sayısı		Yerleşik Nüfus		Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü	
	2000	2017	2000	2017	2000	2017
Aktuluk	-	149	-	1085	-	7,3
Alibaba	860	862	4118	2473	4,8	2,9
Atatürk	963	4836	4229	18523	4,4	3,8
Cumhuriyet	1507	1536	7110	4786	4,7	3,1
Esentepe	345	417	1679	1151	4,9	2,8
İsmet İnönü	78	402	401	987	5,1	2,5
Moğultay	786	1002	3341	3064	4,3	3,1
Yeni	349	336	1832	972	5,2	2,9
Toplam	4888	9540	22710	33041	4,8	3,5

Kaynak: TÜİK, Sosyal ve Demografik Nitelikler (2000) ve Nüfus İstatistikleri (2017)

Şehrin sağlık fonksiyonları açısından görünümüne bakıldığında, 2013 yılında yeni hizmet binasına taşınan Tunceli devlet hastanesinin 20 polikliniği ve 51 doktoruyla hizmet verdiği görülmektedir. Ayrıca kentte 5 aile sağlığı merkezi yardımcı sağlık hizmetleri vermektedir.

Tunceli'de vatandaşlar sağlık ihtiyaçlarının önemli bir bölümünü özellikle Elazığ'dan gidermektedir. Vatandaşlarda Tunceli hastanelerinin tam teşekküllü olmadığı yönünde bir algı bulunmaktadır. Bu alanda yeterli imkâna sahip Tuncelililer dahi büyükşehirler başta olmak üzere başka illere yatırım yapmaktadır. Kendi halkı dâhil özel teşebbüsün ilde yatırım yapmama düşüncesi bazı hizmetlerde rekabeti engellemekte ve kamu kurumlarından beklentileri de yükseltmektedir (Solak, 2015, s. 167).

SONUÇ

Dinamik yapısı nedeniyle değişim hızının fazla olduğu kentlerin demografik yapısı da bu değişimin en önemli bileşenidir. Tunceli'nin bir mahalle olarak baştan inşa edilmesinden orta ölçekli bir kente dönüşme süreci, nüfusun değişimiyle doğrudan ilişkilidir. Ancak bu nüfusun değişimi ve bileşenleri üzerinde kentin konumu, sosyokültürel yapısı, tarihsel süreç içinde meydana gelen olaylar ve devletin müdahaleleri oldukça belirleyici olmuştur. Bu nedenle Tunceli kenti de, demografik yapısı da kendine özgü yapıda olan bir yerleşmedir.

Tunceli'de kentin gelişiminde görülen durağanlık üzerinde hem beşeri yapıdan hem de doğal ortamdan kaynaklı birtakım sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar arasında:

- Kentin tarihsel bir arka planının olmayışı,
- Ulaşım bakımından bir kesişim noktasında olsa da, topografik koşulların etkisiyle ulaşım fonksiyonunun fazla gelişmemiş olması,
- Konumu nedeniyle yalıtılmış yapısının olması,
- İdari açıdan bağlı yerleşmeleri için bile merkezi yer özelliğinin zayıf olması yani etki sahasının darlığı,
- Ekonomik faaliyetlerinin kısıtlı olması nedeniyle nüfusunu tutma kapasitesinin düşük olması,
- Kamusal yatırımların azlığı ve özel sektörün gelişmemiş olmasına bağlı istihdam olanaklarının kısıtlı olması,
- Sosyo-kültürel yapıya bağlı dışlanmışlık hissi ile birlikte kente ve kent insanına yönelik önyargıların olması,
- Kentin fonksiyonel arazi kullanımında birbirinden kopuk ve uzak arazilerin varlığı yani kentin sıkışık bir alanda olsa bile kompakt bir yapı gösterememesi belirtilebilir.

Mevcut duruma bakarak kuruluşundan günümüze sosyal, iktisadi ve kültürel olarak kentin ve dolayısıyla ildeki yaşanan problemlerin giderilmesi yönündeki kamusal çabaların, kente orta ve uzun vadede önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, M. (2010). Kentin bugünü: ekonomik, siyasal ve demografik görünüm. *Herkesin bildiği sır Dersim: tarih, toplum, ekonomi, dil ve kültür*. (Aslan, Ş., ed.). 49-64. İstanbul: İletişim.
- Canpolat, F.A. (2017). *Pınarbaşı ilçesinin (Kayseri) beşeri ve iktisadi coğrafyası*. Yayınlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2004). İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması. 10 Aralık 2018 tarihinde www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8142/ilce.pdf, adresinden erişildi.
- Newbold, K. B. (2014). *Population geography: tools and issues*. ABD: Rowman & Littlefield.
- Solak, A. (Ed.) (2015). *Tunceli ili sosyal analiz çalışması*. Ankara: Hegem.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2018). Yıllar itibarıyla kalkınmada öncelikli yöreler. 20 Aralık 2018 tarihinde <http://www3.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC0B6C445B8568FF66>, adresinden erişildi.
- Şaşmaz, M. (2014). *Türkiye idari taksimatı ansiklopedisi (1920-2013) XIV.Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Timor, A. (1997). Orta büyüklükteki şehirler ve taşıdıkları önem. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Dergisi*, (5): 83-103.
- Towfighi, P. S. (1970). *The strategy of concentrated decentralization for regional growth*. Yayınlanmamış doktora tezi, Massachusetts Institute of Technology University, ABD. 5 Mart 2019 tarihinde <https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/78228#files-area> adresinden erişildi.
- Tuncel, M. (2012). Tunceli. TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA) içinde (c. 41, ss.378-380). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları. 20 Ocak 2019 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/tunceli#1>, adresinden erişildi.
- Tunceli Belediyesi. (2017). *Tunceli ilave-revizyon nazım ve uygulama imar planı plan açıklama raporu*. Tunceli: Tunceli Belediyesi.
- Tunceli İl Milli Eğitim Müdürlüğü (2018). *Brifing raporu*, Tunceli: Tunceli İl Milli Eğitim Müdürlüğü.
- Tunceli Esnaf ve Sanatkarlar Odası (2018). *Brifing raporu*. Tunceli: Tunceli Esnaf ve Sanatkarlar Odası.
- Tunceli Ticaret ve Sanayi Odası (2018). *Brifing raporu*. Tunceli: Tunceli Ticaret ve Sanayi Odası.
- TÜİK. (1940-2000). *Genel Nüfus Sayımları*. 20 Aralık 2018 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusapp/idari.zul>, adresinden erişildi.
- TÜİK. (1990-2000). *Ekonomik Nitelikler*. 20 Aralık 2018 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusapp/idari.zul> adresinden erişildi.
- TÜİK. (1990-2000). *Sosyal ve Demografik Nitelikler*. 20 Aralık 2018 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusapp/idari.zul>, adresinden erişildi.
- TÜİK. (2000-2017). *Nüfus İstatistikleri*. 15 Şubat 2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, adresinden erişildi.

- TÜİK. (2017). *Eğitim İstatistikleri*. 15 Şubat 2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusapp/idari.zul>, adresinden erişildi.
- TÜİK. (2018). *Doğum İstatistikleri*. 15 Şubat 2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusapp/idari.zul> adresinden erişildi.
- TÜİK. (2018). *Medeni Durum İstatistikleri*. 15 Şubat 2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusapp/idari.zul>, adresinden erişildi.
- TÜİK. (2018). *Ölüm İstatistikleri*. 15 Şubat 2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusapp/idari.zul>, adresinden erişildi.
- YÖK. (2018). *Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi*. 20 Şubat 2018 tarihinde <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden erişildi.

Soyut Resim Sanatı: Eğilimler, Öğretiler ve Karşı İddia

Dr. Öğretim Üyesi Zafer Kalfa^{1*}

Geliş tarihi: 26.02.2019

Kabul tarihi: 16.03.2019

Atf bilgisi:

*Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)*
Cilt: 4 **Sayı:** 2
Sayfa: 201-221 **Yıl:** 2019
Dönem: Yaz

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 03%

¹Kahramanmaraş Sütçü İmam
Üniversitesi, Türkiye,
buhranbey@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-8234-3394

* Sorumlu yazar

ÖZ

1900'lerin başından itibaren Rusya'dan Almanya'ya, Fransa'dan Birleşik Devletler'e kadar neredeyse tüm batı dünyasının öncü akımı kabul edilen soyut resim, yalnızca yoğun bir içerik barındırması nedeniyle değil ama aynı zamanda biçimsel bir yenilik sunduğu için de en gözde sanat formu olarak değer görmüştür. Dahası, gerek akademik ortamlarda, gerekse avan-garde olarak tabir edilip ve akademi karşıtlığıyla bilinen sanat çevrelerinde soyut resim yapmak bir bakıma öncü olmanın şartı haline gelmiş ve hatta kimi dönemlerde bu akım, tek gerçek sanat olarak kabul edilmiştir. İlginçtir; evrensel ve esas doğa formlarından oluşması ve aynı anda felsefi bir derinliğe de sahip olması nedeniyle başköşeye oturtulmuş olan bu sanat akımı, bir süre sonra, üstelik benzer nedenlerde dolayı gözden düşmüştür. 1950'lerden sonra İngiltere ve özellikle de ABD'de kendini gösteren farklı bazı eğilimler; soyut sanatı aşırı uhrevî, felsefi ve -tabir yerindeyse- ulvî olduğu gerekçesiyle topa tutmuştur. Düne kadar, nesnel gerçekçiliğin sanatın ahlakına yakışmayan bir taklitçilik olarak görülüp kınandığı sanat ortamları, birden bire ortaya çıkan bu soyut / soyutlama karşıtı gurubun nesnelcilik tutkusuyla şaşkına dönmüştür

Anahtar Kelimeler: soyut resim, tin, nesnelcilik, pop sanatı, yeni figüratif.

Abstract Painting: Tendencies, Doctrines and Anti-Thesis

Assist. Prof. Dr. Zafer Kalfa^{1*}

First received: 26.02.2019

Accepted: 16.03.2019

Citation:

Journal of the International Scientific Research (IBAD)

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 201-221 **Year:** 2019

Session: Summer

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 03%

¹Kahramanmaraş Sutcu Imam University,
Turkey, buhranbey@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-8234-3394

*Corresponding Author

ABSTRACT

Abstract painting, which had adopted as leading movement of all West world throughout Russia to Germany, and from France to United States since 1900's years, was appreciated as favorite art form thanks to it held intensive content and also offered a new art form. Moreover, painting abstractly was become a proviso to be pioneer both on academy and other art communities known as avan-garde who is opposite to academy, the art was adopted genuine art in certain periods, even. Interestingly, the trend, which had been held in high esteem thanks to having a philosophical profundity and consisting of universal / essence forms, fell into disfavor after a while, with same reasons furthermore. After 1950s, some unlike movements who showed themself in England and notably USA, berated abstract art because of it is extreme ethereally, philosophical, and -so to say- lofty. Art environment at which pactical realism has been conceived as a mimicry that out of place in terms of art morality, was amazed by the reason of desire for objectivism of the group who came in view suddenly and anti-abstract.

Keywords: abstract painting, spiritual, objectivism, pop art, new figuration.

GİRİŞ

Gelişimini yirminci yüzyılın ortalarında tamamladığına inanılan soyut resmin, bu tarihten sonra pek çoklarınca kabul görmemesi ya da en azından gözden düşmesi üzerinde durulacak derecede ilginç bir konudur. Zira soyut resim, sanat tarihinde çok uzun bir evreyi kapsarken sadece göze hoş görünmesi nedeniyle değil sahip olduğu felsefi anlamlar bakımından da kendini çok geniş bir çevreye kabul ettirmiştir. O kadar ki pek çok ülkede bir moda halini almış, yüksek bir mertebede tutulmuş hatta -hatalı bir yargı neticesinde de olsa- soyut resim yapan ressam, figüratif çalışanlara göre daima daha üstün görülmüştür. Ne var ki 1960'larda, bu sanat anlayışı sorgulanmaya başlanmış hatta bazı hallerde sorgulanmaya gerek dahi görülmeden küçümsenmiş ve neticede devre dışı bırakılmıştır. Onun yerine, figürü yeniden resme dâhil eden ve hatta daha da cüretkâr davranıp nesnel gerçekliği adeta kutsayan bir sanat anlayışı başta İngiltere ve Amerika olmak üzere çeşitli Batı ülkelerinde rağbet görmeye başlamıştır. Soyut resim bu ortamda yalnızca biçimsel ilkeleri nedeniyle ötelenmemiştir; postmodern akım, soyut resim sanatının muhtevasına da şiddetle karşı çıkmıştır. Yirminci yüzyılın ortasına dek *nesnesizlik* ilkesi üzerinde ısrarla durulurken figür -üstelik tüm sıradanlığıyla- 1960'larda resme yeniden dâhil edilmiştir. Yirminci asrın ilk yarısında soyut resim sanatı için ruhsal dünya esas içerik olarak belirlenmişken 1960'lara doğru manevi olandan özellikle sakınılmıştır. Sonuç olarak ortaya, hem biçim hem de içerik olarak soyut ve ifadeci sanatlardan tamamen farklı, sıradan ve nesnel olanı kucaklayan bir sanat çıkmıştır. Tarihe, Pop Art olarak geçen bu sanatın en büyük zaferini tinselliğe karşı kazandığını söylemekte de sakınca bulunmamaktadır.

1. Soyut Resim Sanatının Dayanak Noktaları

Kandinsky, modern sanatın bir kırılma noktası olarak kabul edilse de soyutlama fikrinin ondan çok daha eskiye dayandığı yadsınamaz bir gerçektir. Soyut sanatın eski çağlara dayanan geçmişi ve gelişimini anlamak için Müslümanların geometrik sanatlarına, Vikinglerin, Gallerin barok süslerine Ragon'un ifadesiyle, bir selam çakmak yeterlidir (1987, s.22). Hatta salt bir estetik tasarım olarak değerlendirildiğinde soyutlamanın ilkel insanın bir dehası olduğu dahi öne sürülebilir. Bütün bunlar bizi, insan duyularından çok itkilerin, inançların ve sezgilerin devreye girdiği bir sanat anlayışına götürür ki bu noktada soyut resmin ilk dayanak noktası olarak kabul edebileceğimiz metafizik (doğa-ötesi) kavramıyla karşılaşırız. Yani ortada, duyuların değil de duyguların; daha doğru ifadeyle sezgilerin denetiminde ve Tunalı'nın da dediği gibi "özü gereği metafizik" olan bir sanat vardır (1981, s.142).

Evrende görülen nesnelere ve nesnelere bütününe bir yanılsama olduğu fikri antik çağ düşünürü Platon'dan beri tartışılmaktadır. Platon'a göre nesnelere oldukları gibi değil göründükleri gibi veren resim sanatı bir taklitçiliktir. Bu da gerçeklik değil olsa olsa benzerliktir (Bozkurt, 1995, s.93). Gerçeklik olabilmesi için görünenin somut sınırlarını aşabilmek gereklidir. Çünkü doğadaki hiçbir varlık salt madde değildir. "Nesnelere bize veren duyuşsal nitelikleri dışında, evrende duyularla kavranamayan

duyu-üstü bir özler dünyası vardır. İnsan, duyu gerçekliğini, duylarda bize verilen görüşleri paranteze alarak, duyuusal görüşleri ortadan kaldırarak bu özlere ulaşabilir” (Tunalı, 1981, s.143).

Modern ressam, Platon’un çağlar öncesinden gelen uyarısını dikkate almış olacak ki görülür değil sezilir gerçeğin peşine düşmüş ve nihayetinde nesne tasvirini içermeyen bir sanat fikrine erişmiştir. Bu yakıcı gerçeği ilk fark edenler arasında, 1900’lerin başında, benzer bir görüşten hareket ederek tabiat tasvirini terk eden, yalnızca renk ve şekillerden kurulu bir resim tarzını benimseyen Rus ressam Wassily Kandinsky bulunur. Kandinsky için sanatçı, “kalabalığın duyamadığı sesi duyabilen” insandır. Sanat ise “iç hakikati sezmenin yegâne yoludur” (2013, s.40-41). Eğer sanat, bir tasvir ve taklit yeteneği olmanın ötesinde anlam taşıyorsa sanatkârın gayesi somut dünyanın ardında saklı olan soyut gerçeğin izini sürmek olmalıdır. Aksi halde hiçbir ehemmiyeti olmayan bir nesneyi birebir kopyalama gayretiyle kendini de başkalarını da kandırmakla vakit harcayacaktır. Kandinsky’ye göre bu zaten imkânsız ve sanat açısından yararsızdır (2013, s.72).

Kandinsky burada, sanatın, duyu yoluyla kavranan somut gerçeği konu edinmemesi gerektiğinden bahsetmektedir. Çünkü bu mühendisin ya da bilimcinin işidir. Fakat sanatın özünde başka bir dünya vardır. Bu dünyanın mayasını ise “duyularla kavranmayan tinsel varlık” oluşturur (Tunalı, 1981, s.144). Tinsellik, soyut sanatın bir başka dayanak noktasıdır ve onun temelinde de aşağı yukarı metafizik kavramındaki gibi bir çeşit madde karşıtlığı bulunmaktadır. Burada madde, saygı duyulacak bir değer değil ama tam tersine, esas gerçek’e ulaşma yolunda aşılması gereken bir engelden ibarettir. Elde edilmek istenen nihai gerçeklik nesnel bir vasıf taşımadığına göre de onun nesnel / figüratif bir anlayış ile betimlenmesi büyük bir yanılgıdır. Denilebilir ki 1600’lerdeki dinî içerikli bir İtalyan resmi, manevî kıymeti olan örneğin tanrıları, melekleri veya cenneti maddî şekilde tasvir ederek aslında uhrevîyata aykırı bir pozisyonda kalmaktadır. Bu durumda, Kandinsky’nin salt renk ve lekelerden oluşmuş bir tablosu, İncil’den bölümleri anlatan bir Rönesans freskinden daha dinîdir.

Tunalı (1981, s.163)’nın ifadesiyle soyut sanat, “doğayı görme değil doğayı düşünme mantığı” taşıdığı için Rönesans’ın anatomik doğruluk tasisından olduğu kadar izlenimci resmin doğayı deneyleme fikrinden de uzaktır. Onun düşünme mantığı, salt metoda veya zekâyaya dayalı bilimsel bir düşünme değildir. Blaise Pascal (1623-1662)’ın muhteşem ifadesiyle kalp, beynin kavrayamadığı bir akla sahiptir ve bu bileşim, tinsel düşünmenin yolu olarak soyut sanat için pek uygundur. Ressamın, her gün gördüğü nesnelere içermeyen, yalnızca renk ve lekelerin düzenlenmesinden ibaret olan eseri tanınabilir bir evren sunmayacağı için açıklaması da ancak tinsel bir yaklaşım ile mümkün olacaktır. İzleyicinin bu resimde gördüklerini anlamlandırmaya çalışmasına da gerek yoktur; soyut kompozisyon izleyiciyi zaten eşyanın olmadığı ruhsal bir âleme davet etmektedir. Bu, Tunalı’nın ifadesiyle, “ben dünyasını görünür kılmak, yeni bir evren yaratmak” anlamına gelir (Tunalı, 1981, s.146).

Hiç kuşku yok ki maddeden arındırılmış yeni evren, sonsuz ve tek Tanrı inancında ve haliyle İslam estetiğinde karşılık bulmaktadır. İslam’da da mücerret (soyut) anlayış, tevhit yani Tanrı’nın tek ve

sonsuz oluşundan yola çıkarak “gerçek varlığa ve birliğe ulaşmak için maddeden kurtulup metafizik âlemi yakalama çabasıdır” (...) “Çünkü dünyada var sandığımız nesnelere gerçek varlık karşısında sonlu olmaları bakımından yok sayılırlar” (akt. Yıldırım, 2011, s.35). Dikkat edilirse bu görüş, modern soyut resim sanatının ana savlarından birine işaret etmekte ve maddenin ötesindeki gerçeği yakalama düşüncesiyle neredeyse tamamen örtüşmektedir. O halde modern soyut resimde, -bir örneği de İslam inancı ve estetiğinde görülen- anti-materyalist bir tutumun gizli olduğunu söylemekte sakınca bulunmamaktadır. Nitekim bu sanatın öncülerinden kabul edilen Kandinsky’nin materyalizmi, “evrenin yaşamını kötü ve yararsız bir oyuna çeviren” felsefe olarak yadırgadığı da bilinmektedir (Kandinsky, 2013, s.30).

Resim sanatı, 1900’lerin başına dek, Rönesans’ın akla dayalı (rational) ilkeleri ışığında gelişmişti. Tabiat görüntüsünün mümkün olduğunca deneysel ve nesnel bir mantıkla işlenmesi sanatçının neredeyse tek gayesi olarak benimsenmişti. Kimi dönemlerde, sanatçının, ele aldığı konu ile arasındaki duygusal yakınlık sanat eserinde çeşitli yorumlamalara gidilmesini sağlamışsa da figüratif / nesnel gerçekten sapmak asla söz konusu değildi. Yani ressam, eserine duygusal bir katkıda bulunduğu dahi öncelikli olarak gözlerine güveniyordu. Bu da resim sanatının bir görme ve çizme ustalığı olarak algılanmasına neden olmuştu. Kaldı ki, 1600’lerdeki Avrupaî bilimsel aydınlanma hareketi, seküler görüşün her zamankinden daha güçlü olmasını da sağlamıştı. Bu değişimin sanat sahasında da aynen yaşanması kaçınılmazdı. Ressam, gördüğü bir objeyi ya da tabiat manzarasını ne kadar iyi çizerse o kadar başarılı kabul ediliyordu. Duyular ile algılanan nesnel geçişe mümkün olduğunca yakın bir tasvir yetisine kavuşmak sanatçının belki de tek gayesi haline gelmişti. Yirminci asrın başına dek durum, bazı üslup farklılıklarına rağmen pek değişmedi; plastiğin kullanılmasında yeni ve özgün denemelere, romantik yorumlamalara sıklıkla rastlanmıştır bu ara dönemde. Fakat sanatın bir saf ve soyut formlar estetiği olarak yeniden muhakeme edilmesi için uzun süre beklemek gerekmiştir. İşte bu esnada, az önce bahsedilen teoloji-estetik birlikteliği kadar bilimsel alanda meydana gelen bazı gelişmeler de sanatın somut değil soyut bir evren kurma çabasına ilham olmuştur. Maddeyi tek gerçek kabul eden bilimsel görüşün zaafı zamanla gün yüzüne çıkmış ve dolayısıyla bilginin yalnızca akıl ile elde edilemeyeceğini savunan metafizik felsefeye duyulan saygı ani bir şekilde artmıştır. Doğa bilimlerinde, teorik alanda meydana gelen bu kökten değişimler, sanata da yansarak soyut sanatın biçim dünyasını etkilemiştir. Bilimlerdeki soyutlaşma sanattaki soyutlaşmayı meydana getirmiş, buradan Rönesans’ın kalıplarını yıkmaya çalışan yeni bir muhakeme şekline, yeni bir evren fikrine varılmıştır. Tunalı’nın ifadesiyle bu, soyut evren tablosudur (Tunalı, 1981, s.149). Bilim dünyasındaki kuşkuların artması, sanat ortamlarındaki soyutlama hevesini artırmış tabir yerindeyse maddeye karşı ortak bir hareket başlatmıştır. Dahası, duyumculuk olarak da tanımlanabilecek maddeci felsefelerin yaşamı bir maddeler birlikteliği olarak açıklama ısrarlarının yanı sıra yirminci asrın ilk çeyreğinde büyüme gösteren endüstrinin insanı metalaştırma arzusu da endişe içindeki sanat ve düşün insanlarının soyut gerçek üzerinde daha bir hevesle durmasında etkili olmuştur.

Materyalizmin sebep olduğu bu devamlı endişe ve huzursuzluklara, ruhî bir tepki olarak sanatçı, resimde onu parçalayıp yok etmekle cevap vermişti. Kübist ve ekspresyonist (dışavurumcu) akımlar, eşyanın gerçek görünüş biçimini parçalamakla ilk tepkiyi göstermişler; bunu, eşyanın dış görünüşünü anlatım aracı olarak reddedip tuvalinden tüm olarak atmakla materyalist düşünüşe, materyalizme karşı olan bıkkınlığı belirten soyut resim akımları izlemiştir (Turani, 1971, s.485).

Kübizm ile soyut resim arasında bir bağ kurmak elbette ki mümkündür; Cezanne'ın saf geometrik şekilleri esas alan sanat anlayışı kuşku yok ki soyut resmin önünü açmıştır. Bununla birlikte kübizmin de önünde sonunda bir nesne yorumu olduğu hatırlanmalı ve soyut resmin nesneyi yorumlama değil ama bütünüyle yok sayma amacı taşıdığı unutulmamalıdır. Soyut resim, “nesne biçimlerinin egemenliğinden kurtulma, evrenin yüzeysel görünüşlerinden çıkıp derinliğe, varlıkta derinliğe uzanma” amacı güder (Tunalı, 1981, s.164). Hem bu bakımdan sanatçının, mantık kurallarına uyma zorunluluğu da yoktur. Onu sadece iç sesi ve ruhsal dünyası ilgilendirir. Bu sırada, resim sanatının biçimsel / estetik kuralları, sanatçının ruh dünyasından gelen komutlara göre kendiliğinden belirlenir. Burada, Kandinsky'nin içsel ihtiyaç önermesiyle karşılaşılır; içsel ihtiyacın gerektirdiği tüm araçlar kutsal, içsel ihtiyacı gözden uzaklaştıran tüm araçlar ise şeytanidir Kandinsky'ye göre (2013, s.79). Dolayısıyla, soyut sanat için herhangi bir tarz veya üsluba uygunluk önemli değildir. Soyut resim, kübizm örneğindeki gibi, nesneyi yorumlamak derdinde de değildir; önemli olan biçimin içsel bir zorunluluktan (ihtiyaçtan) doğup doğmadığıdır (Tunalı, 1981, s.170). Bu sayede hem sanat eseri hem de sanatçı özgürleşecektir. Bu açıdan bakıldığında denilebilir ki soyut resim aynı zamanda bir özgürleşme hamlesidir (Resim 1).

Resim 1: *Panel for Edwin R. Campbell No. 4*, Vasily Kandinsky, 1914

2. Biçimsel / Estetik İzah

Soyut resim elbette kimi zaman teolojinin sonsuzluk fikrinden kimi zaman da us karşıtı bilim felsefesinden beslenmiştir. Kimi deneyler, bilim dünyasının pozitivist iddialarını boşa çıkarmış ve tabiatın yalnızca fizik kanunlarıyla açıklanamayacağı daha net görülmüştür. Yani esas gerçeğin nesnel olmadığı savı, İslam'daki tevhit anlayışında olduğu gibi doğrudan doğruya modern bilimin kimi alanlarında açıkça karşılık görmeye başlamıştır. Alman fizikçi Max Karl Ernst Ludwig Planck (1858-1947) henüz yüzyılımızın başında şöyle söylemiştir: “Temel olan bilinçtir ve madde dediğimiz şey bilinçten türemiştir”¹. Daha sonra ise modern kuantum fiziği maddenin esas / öz olmadığını ilan etmiştir. 2014 yılında hayatını kaybeden fizikçi Hans-Peter Dürr, bu keşfi 2005 yılında yayınlanan bir makalesinde, “Madde, maddeden yapılmamıştır” sözüyle çok güzel ifade etmiştir².

Öte yandan soyut resmi yalnızca bu tinsellik ya da metafizik bilim felsefesi üzerinden açıklamak da doğru değildir. Soyut resim sanatı aynı zamanda konu egemenliğinden kurtulma, sanatı kendi öz değerleriyle icra etme esasına dayanır. “Soyut demek, hissedilir biçimlerden yola çıkarak ve bu biçimleri bir anlamda arındırarak inşa edilmiş demektir” (Bonfand, 2015, s.14).

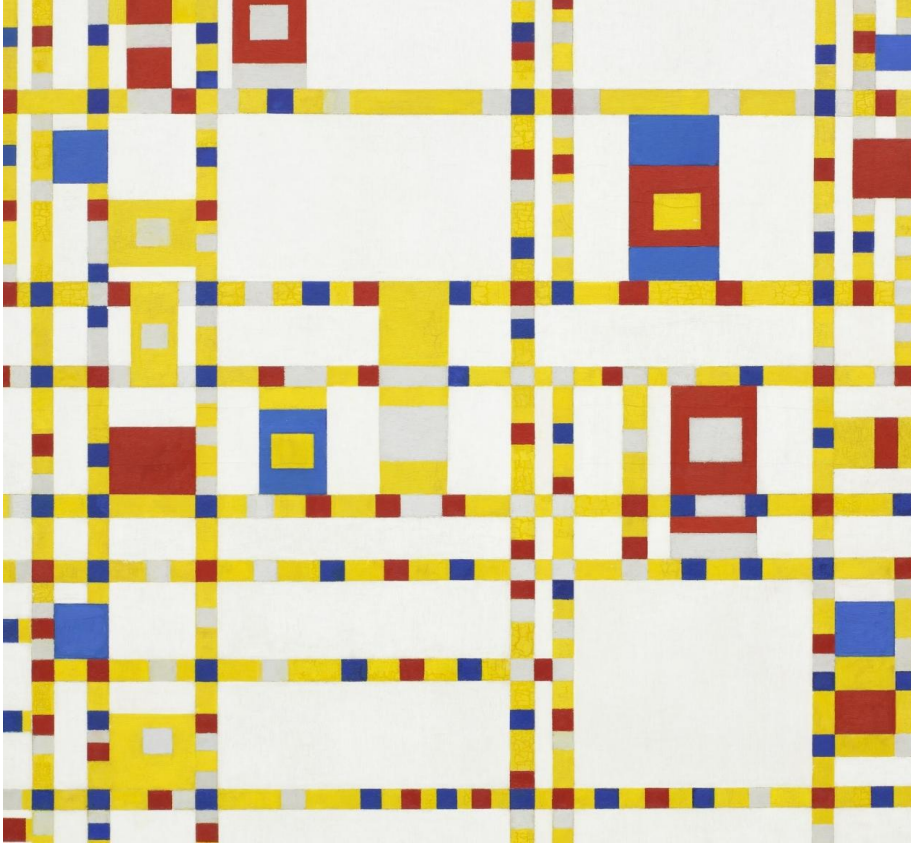
Yüzyıllar boyunca dinî, geleneksel ya da siyasî bir takım konuların tasviri için kullanılan resim sanatı, şimdiden sonra yalnızca kendine has unsurlar ile yetinecektir; sanat, sanat içindir iddiası bu şekilde doğmuştur. Renk ve çizgiler bir olayı, bir kişiyi veya manzarayı betimlemek için kullanılmayacak örneğin bir mavi, salt mavi olduğu için değer görecektir. Bu tavır, resim sanatının kendisine duyulan saygının bir neticesidir. Daha önce nesnenin tasvirinden kurtarılan resim şimdi de hikâyeden kurtarılacaktır. Elbette bir öz-biçim tartışması da artık kaçınılmazdır; örneğin Kazimir Malevich (1879-1935) gibi biçimsel değerlere öncelik tanıyan bazı ressamlar, sanatın duygusal tarafını ihmal etmekle eleştirilecektir. Ne var ki saf formların kendi güzelliklerini herhangi bir konunun elbisesini giymeden temsil etmelerini isteyen sanatçılar için duygunun anlatımında bir mizansene gerek olmadığı fikri hâkimdir. Her renk ve şekil, kullanılışlarına göre insan ruhunun derinliklerinde bazı çağrışımlar yaratacak enerjiye zaten sahiptirler. Örneğin müzikte de güfteye gerek yoktur çünkü doğada ham halde bulunan her ses zaten evrenin o en başta bahsettiğimiz esas gerçeğinin yansımasıdır. Sanatçıya kalan onları, insan ruhuna tesir edecek şekilde yeniden düzenlemektir. Bonfand'ın kelimeleriyle izah edersek “Dışsal olarak her biçim bir elementtir, içsel olarak ise artık bu biçim değil, elementi oluşturan gerilimdir” (2015, s.50). Dolayısıyla tabloda bir öz oluşturulması için bir sahne canlandırmasına (drama) değil biçimlerin estetik bir düzen oluşturacak şekilde tasarlanmasına ihtiyaç vardır. Bonfand bu ilkeyi, Kandinsky'nin soyutlama projesi ile açıklamaya çalışır ve der ki; “Bir renk, bizim bakışımıza tabi olan nesneden kopartılarak görülür” (2015, s.17). Şu halde, bir sarı, güneşi veya bir kırmızı leke; (örneğin) elmayı temsil etmek mecburiyetinde olmadığı gibi bütün olarak bir tablonun da herhangi bir olay veya

¹ Belle Monappa Hegde'nin konuya değinen makalesi için bkz: <http://medind.nic.in/jaw/t13/i1/jawt13i1p1.pdf>

² Matter is not composed of matter. 2005 yılında Electromagnetic Biology and Medicine dergisinde yayınlanan The Living and the Nonliving: The Physical Basis of Life başlıklı makalesinden.

hadiseyi dramatize etmek zorunluluğundan kurtulduğu anlaşılır. İşte bu, modern ve soyut resmin bir diğer temel ilkesidir: “Resim, gösteri olmadan önce bir biçim ve renk düzenidir” (Ragon,1987, s.20).

Kazimir Malevich 1913’te “sanatı, temsili dünyanın safatasından kurtarmak için” umutsuzca çaba harcarken kare şekline sığındığını ifade etmişti (...) Sanatın yapılması ve alımlanmasının siyasal, faydacı ya da toplumsal amaçlarla ilgili düşüncelerden kurtulmuş, bağımsız bir tinsel faaliyet olduğuna inanıyordu (akt. Dempsey, 2007, s.103). Fakat bu noktada ciddi bir sorunla karşılaşıldı; Malevich’in tabiattaki saf formlardan kurulu tasarım çabası, biçim meselesinin gereğinden fazla ciddiye alınmasına ya da tersinden söylersek, içeriğin hak ettiğinden daha az değer görmesine yol açtı ve ressamın adeta bir mimara dönüştüğü gözlemlendi. Pek çok konuda hem fikir olsalar da Kandinsky’nin resmi Malevich’inki kadar deneysel değildi; samimi ve coşkulu yanı ağır basıyordu. Oysa öte yanda, bir geometri formülünün araştırmacını anımsatan Piet Mondrian, resim sanatını neredeyse tamamen bir biçim meselesi haline getirmekteydi. Aslında bu tutum, modern sanatın hikâyecilikten kurtulması amacını taşıdığı için soylu bir tavır olarak idrak edilmişti. Estetik kompozisyon çabasının on yedinci ve on sekizinci yüzyıllardaki konu anlatımından daha sanatsal bir edim olduğu, sanatın bir dramatize aracı olamayacağı ve dini ya da siyasi olsun bir hikâyeyi görselleştirme aracı olarak kullanılmaması gerektiği düşünceleriyle gelinmişti bu noktaya (Resim 2).

Resim 2: *Broadway Boogie Woogie*, Piet Mondrian, 1942-43

Beki bir Meryem Ana tablosu karşısında, geçmişin bir sanatçısı, yalnızca iki kareden oluşan bir tablo karşısında modern bir sanatçı kadar tasa çekmemiştir. Çünkü Meryem'i yapan ressam ne elde etmek istediğini biliyordu, ona kılavuz olacak bir gelenek vardı, olanak içindeki seçmelerinin sayısı sınırlıydı. Modern ressam, o iki tanecik karesiyle daha az imrenilecek bir durumdadır. Bu kareleri tuval üzerinde oynatabilir; nerede ve ne zaman duracağını hiç bilmeden, sonsuz sayıda olanaklar deneyebilir. Onun ilgilerini paylaşmasak bile, salt bu nedenle, göğüslediği çabaları alaya almamız doğru değildir. (Gombrich, 1976, s. 464).

Soyut resmin temsilcileri, hikâyecilik ve dramatik anlatım karşıtlığında birleşmişlerdi. Öykü anlatmanın edebiyat meselesi olduğu, resim sanatının ise biçimsel ve plastik bir sorun olarak tartışılması gerektiği konusunda ısrarcıydılar. Barındırdığı estetik felsefesiyle, Gombrich'in de belirttiği gibi saygı duyulacak bir arayışın işaretleriydi bunlar. Ne var ki deneysel aklın muhalifi olan soyut resmin giderek deneysel bir boyut kazandığı gözlemlendi. Mondrian, hikâyecilikten sakınmakta haklıydı ama bu sırada Kandinsky'nin üzerinde hassasiyetle durduğu içsel ihtiyaç ve ruhsallık konusunu es geçmişti.

3. Dışavurumcu Soyut: Bireyin Ruh

Kandinsky, Sanatta Ruhsallık Üzerine adlı önemli eserini 1911 yılında yazdı. Bu eserden sonra sanatçılar, dünyaya çok daha farklı bir gözle bakmaya başladılar. Masaya yatırılan sadece Rönesans'ın dogmaları değildi; 1929 yılında ABD'de başlayan ekonomik buhran nedeniyle Batı toplumlarında görülen olumsuz değişim sanatçıları, uzun süre küçümsenen Doğu estetiğini daha samimi bir tutum ile incelemeye itti. Pablo Picasso, Batı dünyasının rasyonel kaidelerine sırtını döndü. Arthur Rimbaud'nun - ölümüne dek alay edilen- sembolist şiirleri 1900'leri ortalarına doğru geniş kitlelerce yüksek sesle okunur oldu. Giorgio de Chirico (1888 - 1978) ile 1910'lu yıllarda baş gösteren gerçeküstücü resim, René François Magritte (1898 - 1967)'in de kübizmden kopmasıyla 1930'lu yıllarda yükselişe geçti. Gerçeküstücü resim ile soyut, metafizik kavramı üzerinden aynı yolu izlediler ve birliktelikleri, yirminci asrın ortalarında yeni bir dilin ortaya çıkmasına vesile oldu. Mondrian'ın eksik bıraktığı yerden yola devam eden temsilciler, soyut resmi geometrinin ve biçimsel doktrinlerin kıskacından kurtarmayı planlıyordu.

1940'lı yıllara gelindiğinde sanatın yeni merkezi olan New York'ta, o zamana dek süregelen modernist yorumlamalara dayalı farklı bir soyut akım ortaya çıkmak üzereydi ki Amerikan ressamı ilhamını, Avrupa kıyılarından Amerika'ya ulaşan soyut ve gerçeküstücü resimlerden alıyordu. Jackson Pollock (1912-1956) isimli genç, içine kapanık ve yoksul bir ressam; kübizmden sürrealizme, toplumcu gerçekçilikten yerli kabile sanatlarına dek neredeyse bütün üslup ve akımlar üzerinde çalıştıktan sonra plan ve tasarımı devre dışı bırakıp jest ve itkiyi esas alan bir resim üslubu yarattı. 1950 yılındaki bir radyo programında William Wright'ın sorusu üzerine sanat anlayışını şu şekilde açıklıyordu: "Bana göre modern sanatçı, bir iç dünya açıklaması yapıyor. Diğer şekilde söylersek; hareketi, enerjisi; içteki enerjisi dışa vuran bir sanat bu" (akt. Harrison, 2000, s.25).

Avrupa modernizmine yönelik uzun soluklu bir öykünme evresinin ardından Pollock, resmini şövalede değil yerde yapmaya karar verdi; bu, yirminci asır sanatının en önemli dönüm noktalarından bir oldu³. Fırça yerine de tiner ile inceltilmiş sentetik yağlı boyayı akıtmasını sağlayan çubuklar kullanıyordu. Alışılmışın aksine resme herhangi bir kenarından başlamak yerine zemine serili olan tuval bezinin her tarafında dolaşıyor ve bu sayede anlık hareketlerini resme yansıtabiliyordu. Akan veya damlayan boya, önceden planlanmayan ritmik hareketlerin tekrarından oluşan geniş bir kompozisyona olanak sağlıyordu ki bu yönüyle Pollock'un resmi bir Türk-İslam estetiği olan ebru sanatı ile büyük benzerlikler taşıyordu (Resim 3).

Resim 3: *Number 31*, Jackson Pollock, 1950

Ortada tekniğe (boyanın damlatılmasına) dayalı bir benzerlikten fazlası vardı; Pollock'un resminde motiflerin tekrarına borçlu olunan bir sonsuzluk hissi hâkimdi. İslam sanatının birbirine ekli kombinasyonlarında da sonsuza gidiyormuş gibi görünen yapısal motiflerin ve desenlerin birbirini izleyen tekrarları kullanılmıştı. Soyutlamanın güçlendirilmesi bu metotla sağlanırdı (Yıldırım, 2011, s.43). Jackson Pollock'un tavrı, Amerika ve Avrupa'daki pek çok sanatçının Doğu estetiğinde keşfedilecek başka yönler de olduğunu anlamasına yaradı. Bir başka Amerikan ressam Adolph Gottlieb

³ Pollock, yerde resim yapma fikrinin kendi icadı olduğunu asla iddia etmemiş; ilhamını, Kızılderili kabilelerinin ayinlerinden aldığını söylemiştir. Fakat şu bir gerçektir ki modern bir ressam olarak tuvali, şövaleden indiren ilk ressamdır Pollock.

(1903-1974), Uzak Doğu'ya özgü sumi-e⁴ sanatına odaklandı ve bir çeşit kaligrafi yorumu da denilebilecek soyut resimler yaptı.

1913 yılından⁵ beri süregelen özgünlük arayışları, İkinci Dünya Savaşı'nın yorucu deneyimine eklenince ortaya dışavurumcu enerji ile beslenen yeni bir soyut resim anlayışı çıktı New York'ta. Bu anlayış kısa sürede iki alt üsluba ayrıldı; başını Pollock'un çektiği üslup Action Painting⁶ olarak adlandırıldı. Buna göre resim, anlık duyguların dışavurumundan ibaret bir eylem hali idi ve bir taslağın devamı olarak düşünülmemeliydi. Çünkü eğer resim bir eylem halinde doğuyorsa taslak da bir başka eylem haliydi ve ikincisi birincisinden daha iyi olamazdı. Taslakta eksik olan tabloda da eksik kalacaktı (Rosenberg, 1960, s.26). Amerikan tarzı soyut resmin öncekilerden farkı işte bu noktada ortaya çıkmıştı. Kompozisyon oluşturma gayesi ikinci sıradaydı; anlık duyguların dışavurumuna odaklanılmıştı. Plastik yönüne gelince; Fineberg'in tabiriyle "yalnızca boya sürmenin kendisinin bedensel hazzı" vurgulanıyordu (Fineberg, 2014, s.146). Bir boşalma eylemiydi bu.

Öte yanda ise geniş renk alanlarına odaklanmış bir resim vardı. Barnett Newman (1905-1970) tarafından kurgulanan ve Color Field olarak tanımlanan bu üslupta jestler action painting'e göre daha geri planda tutuluyordu. Ayrıca dışavurumcu ressamalarda olmayan titiz planlama bu resmin önemli bir parçasıydı. New York Ekolü'nü oluşturan bu iki üslup, aralarındaki büyük farka rağmen, sonsuzluk ve ruhsallık (ruhsal enerji) gibi kavramlar üzerinde anlaşmaya varıp 1900'lerin başındaki geometrik düzen esasına dayanan soyut anlayışından uzaklaştılar. Her ne kadar Newman da tıpkı Mondrian gibi plan ve tasarıma büyük önem verse de konu ve düşünceyi ikinci sırada bırakmamaya özen göstererek neo-plastisizm'den sıyrılmış oldu. Newman, plastik dili soyut düşüncenin açıklaması için araç olarak kullandı. Mondrian'ın aksine, resim sanatını önünde sonunda insan duygu ve düşüncelerinin hizmetine sundu. Kendi ifadesiyle soyut resim, gizemli düşüncelerle ilgilenen modern bir mitoloji hatta dinî bir sanat olarak bile görülebilirdi. (1947'den akt. Katzin, 2010, s.5-7).

Aliya İzzetbegoviç, Doğu Batı Arasında İslam isimli eserinde der ki; "insanın ruhu, kitlenin ise sadece ihtiyaçları vardır" (2011, s.95). 1950'lerin soyut sanatını tek kalemde özetlemek gerekseydi muhtemelen işte bu cümle yeterli gelirdi. Soyut / soyut dışavurumcu resimdeki diğer önemli detay, sanatçı ontolojisinin birey kavramı esas alınarak öne çıkarılmasıydı. Kitleden kopuk, içine kapanık asi sanatçı için en büyük illet genelin kabulü ya da başka deyişle kitlenin ihtiyacı idi. Modern ressam, kitlenin ihtiyaçlarını karşılamak yerine ruhsal sarsıntılarını yansıtmak istedi. Bu, sanat tarihinde o zaman dek ilk kez yaşanana bir durumdur; sanatçı; herhangi bir ideoloji, din ya da toplumsal sınıf adına değil yalnızca kendisi için resim yapmayı tercih eder çünkü sanat artık bir güzellik sorunu olmaktan çıkmış Kandinsky'nin çok önceden bahsettiği gibi ihtiyaç halini almıştır. Bu neden ile modern ressam, -

⁴ Türkçe karşılığı; tek seferde, planlamadan, el yordamıyla.

⁵ Armory Show (International Exhibiton of Modern Art), modern Amerikan resmi için çok önemli bir dönüm noktasıdır. Amerikan ressamı, Avrupa başkentlerindeki öncü sanat hareketlerine ait örnekleri ilk kez 1913 yılında açılan bu sergi sayesinde doğrudan doğruya görebilmiştir.

⁶ Terimi ilk kez Harold Rosenberg kullandı.

beğenilmek gibi bir arzuya kapılmışsa da- anlaşılmayı ya da anlaşılmamayı asla tasa etmemiştir. Zaten bunun olası bir durum olmadığına da kendisini inandırmıştır. De Chirico, resimlerini dünyada ancak bir tek kişinin anlayacağını onun da kendisi olduğunu söylemiştir (akt. İzzetbegoviç, 2011, s. 154). Fransız filozof Henri Bergson (1859-1941) da izleyicinin sanat eserinde, sanatçı tarafından görülmüş ve bir daha görülemeyecek olan renkleri ya da yalnızca sanatçıya ait olan ve hiçbir zaman başkasının olmayan bir ruh durumunu algıladığından bahsetmiştir (akt. Bozkurt, 1995, s. 195). O halde sanat eseri, onu ortaya çıkaran insanın bir parçası, eşsizliğinin bir delili olarak idrak edilmelidir.

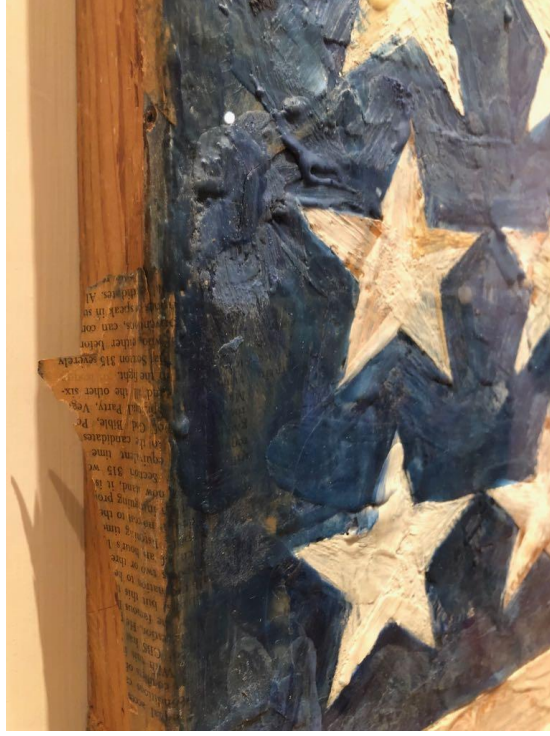
4. Yeni Gerçekçilik / Yeniden Gerçekçilik

1945'ten 1960'a, soyutlama uzun bir yol aldı. Kurtuluştan sonra birkaç kişiyken kervan giderek büyüdü. 1950'de bir bölük, 1956'da bir ordu oldu. 1960 dolaylarında da iktidara geçti (...) işte o zaman inanılmaz bir şeye tanık olduk. Soyutlama bin yıl hüküm süreceğini sanırken birkaç genç ressam avangard adına soyut sanata sırt çevirmeye koyulurlar (Ragon, 1987, s.83)

New York, soyut resmin yeni dergâhı haline gelmişti ama figüratif resimden hala umudu olan San Francisco'da sokağın dili hâkimdi. Elmer Bischoff, David Park ve Bruce McGaw gibi ressamlar için soyut resim pek bir anlam taşııyordu. İngiltere ise Francis Bacon'un figüratif dışavurumculuğuna odaklanmıştı. Bu sanatçılar, soyut resmi, insan doğasının anlatımı için bir mecburiyet olarak görmediler. Aksine; yüzyılın kargaşasını, ruhun gerilimini veya makineleşmenin hükümranlığı altında can çekişen insanın çığığını figürden kopmayarak yansıtabileceklerine inandılar ve bunda başarılı da oldular. Yine de dönüşüm daha fazlasını içeriyordu. Ragon'un yeni figürasyon olarak tanımladığı bu sanat, kısa süre içerisinde öykücülüğü göklere çıkararak Büyük Britanya ve ABD'de pop art adı altında, Fransa'da ise bir çeşit anlatmalı figürasyon olarak gelişmeye başladı (...) 1960 yılının Haziran ayında, Paris'te açılan bir serginin sloganı dikkat çekiciydi: Gerçek, düşsel yaratıyı aşıyor (Ragon, 1987, s.85). Bu başlık bile figüratif gerçekçiliğe duyulan sempatinin yaklaşık iki yüz yıl sonra nasıl yeniden büyüdüğünü anlamak için yeterli idi. Yeni nesil, bir akım olarak soyut resimden ziyade onun temsil ettiği estetik / düşsel yaratıcılığa meydan okumaktaydı.

İlk gençlik yıllarında, Carolina eyaletinin kuzeyinde bulunan Black Mountain Collage'de alternatif bazı denemeler üzerinde çalışmış olan Robert Rauschenberg (1925-2008), 1950'lerin başlarında New York'a yerleştiğinde soyut resme karşı katı bir tutum içerisinde olmamıştır ama her türlü malzeme ve tekniğe duyduğu saygı onu, modern resme ait ilkeleri zorlamak durumunda bırakmıştır. Marcel Duchamp'tan beri ilk kez bir sanatçı, resim sanatının plastik alt yapısını tarumar etmeye kalkışmaktadır. Rauschenberg, 1951-55 yılları arasındaki çalışmalarında gazete kâğıdı, metal, ahşap, kumaş ve fotoğraf parçaları kullanmıştır. Aynı dönemde Jasper Johns, -gördüğü bir rüyadan sonra- 107.3 x 153.8 cm boyutlarında bir Birleşik Devletler bayrağı resmedince taşlar yerinden oynamaya başlamıştır. O da tıpkı Rauschenberg gibi tuval üzerinde boyayı ve gazete kâğıtlarını aynı anda kullanmıştır (Resim 4). Malzemelerdeki farklılıktan da öte bu iki sanatçı, o zamana dek ele alınmayan konuları ele almışlar veya

(Flag örneğindeki gibi) manevi değeri olan nesnelere olanca sıradanlıklarıyla resmetmişlerdir. Bunlar, kısa süre sonra başlayacak olan sıradanlaştırma furyasının ilk adımları olarak değerlendirilmelidir.

Resim 4: *Flag* (detay), Jasper Johns, 1954

Zamanla pek çok farklı teknik ve malzemenin kullanılabilirdiği, figüratif ya da soyut olup olmamayı çok da önemsemeyen yeni bir tarz belirir. Tam olarak ne resim” ne heykel denilemeyecek, hatta bir sanat eseri mi yoksa mühendislik ürünü mü olup olmadığı anlaşılamayan çalışmalar yaygınlaşır. 1955 yılında Rauschenberg, yere serdiği tuvalin üzerine bir koçun başını ve otomobilin tekerlek lastiğini koyar. Birkaç yıl sonra da serigrafı (ipek baskı) ve benzeri baskı tekniklerini tuval üzerinde kullanmaya başlar. 1960 yılının Mart ayında çok daha sıradışı bir eyleme tanık olur New York’taki sanatseverler; İsviçre doğumlu sanatçı Jean Tinguely, Museum of Modern Art’ın bahçesinde bir kinetik heykel gösterisi yapar. Bisiklet parçaları, çamaşır makinesi şarjörü, kuyruksuz piyano, radyo ve bazı hurdalar kullanarak oluşturduğu devasa makine benzeri yapının amacı çalıştırıldıktan kısa süre sonra kendi kendini yok etmesidir. Gösteriyi izlemeye gelenlere, Tomkins’in tabiriyle, “mekanik bir intihar” seyrettiler (1980, s.163). Resim, heykel, grafik ve hatta endüstri arasındaki sınırlar kalkmakta, ortaya bir çeşit çoklu estetik çıkmaktadır. Sanatçılar, teknolojinin imkânlarından faydalanmakta sakınca görmemeye başlamışlardır. Dolayısıyla, üslubun ve kişiliğini izlerini taşıdığı için soyut dışavurumcular tarafından vazgeçilmez olan plastik dil önemini yavaş yavaş yitirmektedir. “Daha da dikkat çekici olan, bir sanatçı için daima büyük değer kabul edilmiş olan kişiye özgü biçimleme üslubundan da kaçınılmasıdır” (Turani, 2011, s. 151-154).

Modern soyut resimde bir başka dayanak noktası, sanat eserinin biricikliğine olan inanç idi. Bir kompozisyonun tekrar edilmesine hem imkânsız gözüyle bakılırdı hem de sanatın ahlakına yani estetik

yaratıcılık esaslarına ters düşeceği için böyle bir girişimde bulunulmazdı. Fakat postmodern dönemin sanatçısı için sanatta ahlakî bir sınır olamazdı. Estetik yaratıcılık ise övünülecek bir vasıf olarak görülmüyordu artık.

Rauschenberg, 1960'larda Velasquez'in 'Rokeby Venüsü'yle Rubens'in 'Süslenen Venüsü'nden bazı figürleri alarak çağdaş öğeler arasına yerleştiriyordu. Onun çağdaş öğeleri ise çağımızın kamyonları, helikopterleri, otomobil anahtarlarıydı ve bunlar tablo yüzeyine ipek baskı tekniği ile yerleştiriliyordu. Kısacası Rauschenberg, eskiden yapılmış bir sanat eserinden bir figürü motif olarak alıp tekrar ürettiyordu (...) Modernizmde bir üretici olarak sanatçıya atfedilen yaratıcı kişilik anlayışı, bu biçimleme anlayışıyla postmodernizmde gözden çıkarılmaktadır (...) Kısacası postmodern ressam, heykeltarihi ya da mimar, yaratıcılık sıfatını umursamaz, alıntı yapmaktan ve tekrar üretmekten çekinmez (Turani, 2011, s.189).

Gerçekten de Rauschenberg'in tuval üzerinde kullandığı serigrafik tekniği görüntünün birebir aktarımına olanak sağlaması nedeniyle kişiye özgü plastik üsluba aykırı bir durum yaratmıştı ama bu aykırılık 1960 sonrası sanatın gökte ararken yerde bulunduğu bir nimete dönüştü. Roy Lichtenstein (1923-1997), ünlü çizgi film kahramanları Mickey Mouse ile Donald Duck'ı *Look Mickey* isimli bir çalışmada resmetti. Karikatür tekniğinin tuval üzerinde uygulanmasından ibaret olan bu resim, 1950'lerin duygu dışavurumundan eser dahi barındırmadığı gibi fırça ve boya ilişkisinde gizli olan pentürel üsluptan da tamamen arınmıştı. O kadar ki Roy, kişisellik barındırmaması yani tamamen matbaadan çıkmış gibi görünebilmesi için bu resimde *Ben Day* noktalamasını⁷ dahi taklit etmişti. 1962 yılında Los Angeles'ta sergilediği otuz iki parçalık çorba kutuları resmiyle (Campbell's Soup Cans) herkesi şoke eden Andy Warhol (1928 - 1987), bütün vaktini popüler kişilerin serigrafik baskılarını yapmaya ayırdı (Resim 5). Warhol'ün ikinci sergisi aynı yıl New York'ta açıldı; iki tuval üzerine tamamı serigrafik ile basılmış Marilyn Monroe portrelerden oluşan çalışma, tıpkı çorba kutuları gibi, sanat eserini tekrar üretilebilir bir tasarım konumuna indirgemişti. Warhol'ün yaklaşımı yalnızca soyut dışavurumculuk için bir tehdit değildi; esasen sanatın evrensel prensiplerine bir gözdağı verilmekteydi. Pollock'un damlalarını taklit etmek olanaksızdı; sanatçının bir anda, tek bir hareketiyle, önceden saptanamayan bir noktaya düşüyordu her biri. Rauschenberg'in eserlerinde bile soyut dışavurumculuktan kalan dokulara rastlamak 1960'lara kadar mümkündü. Warhol'ün bunlara tahammülü yoktu; yalnızca estetik görgüsü olanların değil ama herkesin yapabileceği, istenmesi halinde tekrar üretilmesi mümkün resimler yaparak sanatın ne olup ne olmadığına dair o güne dek sürdürülen tartışmaların geçersiz olduğunu ima etti. Warhol bir anlam karmaşası ve hatta bir anlam kaybı yaşanmasına sebep oldu.

5. Pop: Sıradanlığa Övgü ve Soyut Karşıtlığı

1962 yılının Mart ayında, Whitney Museum of American Art'ta açılan Geometric Abstraction in America sergisi soyut resme duyulan ilginin henüz kaybolmadığını göstermişti belki ama aynı yılın sonunda, Ocak 1962'de açılan başka bir sergi dengeleri alt üst etti. Sidney Janis Gallery'de açılan The New Realists (Yeni Gerçekçiler) sergisi, Look Mickey ile güç kazanan modern-soyut karşıtlığının son

⁷ Benjamin Henry Day'ın icadı olan ve 1879'dan bu yana matbaa baskısında kullanılan bir çeşit benekleme tekniği.

bulmayacağını kanıtladı. Jim Dine, Robert Indiana, Roy Lichtenstein, Claes Oldenburg, James Rosenquist, George Segal ve Andy Warhol'un yer aldığı sergiden sonra çağdaş koleksiyoncuları Burton ve Emily Tremaine'nin evinde gerçekleşen buluşma ise sanatta yeni bir devrin başladığını pek ala göstermişti. Tremaine çifti, sergide eserleri sergilenen genç sanatçıları evlerine davet etmişlerdi. Sohbetleri sürerken kapı çalındı. Kapıyı açan Burton Tremaine, karşısında New York Okulu'nun, Pollock'tan sonra en beğenilen ve eserleri en çok satın alınan dışavurumcu ressamı Willem de Kooning'i gördü. Tremaine, elli sekiz yaşındaki ünlü ressama şöyle söyledi: Seni görmek harika ama lütfen başka bir zaman! Bu ana tanıklık ettiğinde henüz 29 yaşında olan James Rosenquist, o an, sanat dünyasında bir şeylerin kesin olarak değiştiğini düşündü.

Resim 5: *Campbell's Soup Cans*, Andy Warhol, 1962

Modern soyut resmin son temsilcileri Mark Rothko, Adolph Gottlieb, Philip Guston⁸ ve Robert Motherwell, Pop Art'a kapılarını ardına kadar açıp de Kooning'i evine dönmeye mecbur eden galeriye bir daha adım atmadılar. Guston'un kızı Musa Mayer, yıllar sonra verdiği bir demeçte şunları söyledi: O gece sanat dünyası tamamen değişti. Babam, sanatın şahsiyetsiz bir hale getirildiğini düşünüp umutsuzluğa kapılmıştı. Bunun tek nedeni pop art değildi, minimalizm de aynı derecede etkiliydi. Sanat artık bir mücadele işi değildi; bir pazarlama meselesiydi⁹.

⁸ Philip Guston, 1970'li yıllarda soyut resmi bırakmıştır.

⁹ <http://www.warholstars.org/abstract-expressionism/timeline/abstractexpressionism62.html>

1960'lar ABD için zor geçti. 1963 yılında, devlet başkanı John F. Kennedy öldürüldü. Dünya boks şampiyonu Muhammet Ali, Vietnam Savaşı'na asker olarak katılmayı kabul etmediğini 1967 yılının Nisan ayında açıkladı. Ali'nin unvanı ABD Hükümeti'nin emriyle geri alındı. Bir yıl sonra, Nisan 1968'de, zenci hakları savunucusu olan papaz Martin Luther King öldürüldü. On binlerce öfkeli siyahinin sokakları işgal etmek için evinden çıktığı sırada olası bir iç çatışmayı Indiana'da yaptığı mükemmel konuşmayla Senatör Robert F. Kennedy¹⁰ önlemişti. Fakat yalnızca iki ay kadar sonra ona da bir suikast düzenlendi. Üç kurşunla vurulan Robert Kennedy 6 Haziran'da öldü.

Bütün bu kanlı, kaygı verici ve ülkeyi temellerinden sarsıcı olaylara rağmen 60'ların Amerikan sanatçısı basit, duyarsız ve apolitik bir yörüngede kalma konusundaki ısrarcılığını korudu. Ragon'un tabiriyle bir homo ludens¹¹ sanatı baş gösterdi; genç sanatçılar çoğunlukla "resmin ya da heykelin geleneksel verilerinin dışına çıkan, gösteri sanatıyla plastik sanatların bir çeşit sentezine varan bir oyun sanat, bir gösteri sanat" önerdiler (1987, s.129). Soyut resim aracılığıyla sanat kavramına yüklenmiş olan ulvî değerlere karşı önü alnamaz bir saldırı başladı.

Altmışlı yıllarda, yüksek ciddiyet artık yersiz kabul ediliyordu (...) Benzeri bir saygısızlık anlayışı kitap ve sinemada, televizyon programlarında (en azından ticarî olanlarda) ve milyonlarca genç Amerikan için altmışların gerçek sanatı haline gelen rock müzikte de ortaya çıktı. Hatta geride kalan on yılın şiiri dahi saldırı altındaydı. Dizelerini, Museum of Modern Art'ta geçirdiği öğlen saatlerinde yazan Frank O' Hara, istenilen her şeyin şiire dâhil edilebileceğine inanıyordu (tıpkı Rauschenberg'in her şeyin resme dâhil edilebileceğine inanması gibi) (...) bu küstah¹² yeni nesil için ellilerin güçlü duygusallığı ve yakıcı retoriği sahte, saçma ve can sıkıcı görünmeye başlamıştı (Tomkins, 1980, s.169-170).

Roy Fox Lichtenstein'in resmi karikatür ile bağdaştırması Claes Oldenburg'u da yoldan çıkardı ve 60'lı yıllara kadar dışavurumcu heykeller yapan sanatçı, devasa boyutlarda üstelik son derece de kaba görünümlü dondurma ve hamburger maketleri üretmeye başladı (Resim 6). Kenworth Moffett, Oldenburg'u "çelimsiz" bir sanatçı olarak tanımladı ve sanatının "biçimsel bütünlükten yoksun" olduğunu söyledi (akt. Fineberg, 2014, s.149). Basında bu yeni sanatı hem destekleyen hem yeren başka yorumlar da yer almıştı. Aşağı kültürün ve ticari sanat tekniklerinin kabul görmesi bazı eleştirmenleri o kadar kızdırmıştı ki, Pop Sanat'ı olmayan sanat ya da anti-sanat olarak görmezlikten gelmeyi tercih ettiler. Bu tür eleştirmenlerden biri olan Max Kozloff, 1962'de pop sanatçıları 'yeni görgüsüzler', 'sakız çiğneyiciler' ve 'görev kaçkınları' olarak suçladı (akt. Dempsey, 2007, s.219). Moffett ve diğerleri haklıydılar haklı olmalarına ama şunu atlamışlardı; Oldenburg'un ne de diğer pop sanatçılarının biçimsel bütünlük gibi bir kaygısı ya hiç yoktu ya da bu kaygı onlar için son derece basit bir ayrıntıydı. Dahası, bu tarihten sonra sadece biçimsel meseleler değil ruhsallık da önemini yitirecekti ve sanatçı artık sakız

¹⁰ Robert F. Kennedy, aynı zamanda, suikast sonucu hayatını kaybeden eski başkanın kardeşiydi.

¹¹ Homo ludens; bir tiyatro terimi olarak ortaya çıkıp oyun oynayan insanı temsil etmekle birlikte, bu tip metinlerde ciddiyeti ikinci sıraya koyma tutumunu da anlatır.

¹² Orijinal metinde kullanılan *cool* kelimesi, günümüz sokak Türkçesinde olumlu bazı anlamlarda da kullanılmaktadır. Fakat çevirideki muhteva bütünlüğünü sağlayabilmek için kelimenin aynı zamanda bir diğer anlamı da olan *kestah* ifadesi tercih edilmiştir (Z.K.).

çiğnemekten utanmayacaktı. Kandinsky, soyut düşünme zevkini yok eden şeyin, günlük yaşantımızda esrarengiz bir şeyler olmayacağına duyulan inanç olduğunu öne sürmüştü. Ona göre, pratik kaygılardan başka bir şey kalmadığında soyut düşünme yetisi kaybolacaktı (2013, s.102). Pop Art, tam da bu noktadan hareket ederek esrarengiz veya mistik olan ne varsa hepsini çöpe attı. O kadar ki, Bonfand'ın, soyut resmin üç öncü ressamı Kandinsky, Maleviç ve Maondrian için uygun ördüğü “ressam-filozof”¹³ tanımı 60'ların genç sanatçıları için özellikle sakınılması gereken bir sıfat halini aldı. Onlar için sanatı medya ile ilişkilendirmekte veya ulvî olanı küçümsemekte sakınca yoktu. Artık yalnızca action painting değil geride kalan yirmi yılın varoluşçu figürasyonu da “çok uzak bir geçmişin düşünceleri, romantizmin ölmeden önceki son gösterisi” gibi görünmeye başlamıştı (Fineberg, 2014, s.163). Böyle bir ortamda Lichtenstein'in, küçük oğlunun ısrarı üzerine yaptığı Mickey Mause resminin¹⁴ sanat tarihinde yeni bir kırılmaya neden olması garipsenmemelidir.

Gombrich, modern sanatçının, günlük yaşantımızın köhne nesnelere daha gerçek olduğunu duyumsadığı bir şeyin peşinden gittiğini yazmıştı (1976, s.466). Gombrich'in (ve aslında modern dönem ressamının) köhne bulduğu günlük yaşantı nesnelere Pop art sanatçıları için sanatın esas konusu oldu. Buradaki zıtlık, belki de iki dönemin sanat anlayışındaki farkın en yakıcı belirteçidir; modern dönemin soyut resmi, insan psikolojisinin derinlikleriyle ilgilenirken pop sanatçısı, James Rosenquist örneğindeki gibi, sıradan kabul edilen bir çatalın ya da coca cola şişesi kapağının peşindedir. Savunma ilginçtir; post modern dönemin sanatçısı, sıradanlaştırmayı sanatın demokratikleştirilmesi olarak savunur. Almanya doğumlu Amerikalı sosyolog Herbert Gans, popüler kültürün, “sıradan insanların kişilere dönüşebilmesine olanak sağlayan süreçte, kimliklerinin gelişmesinde, yaratıcılığa ulaşmalarında ve kendilerini ifade etme yolları bulmalarında” yararlı bir rol oynadığını öne sürmektedir (2014, s.81). Öte yandan durumun, kapitalizme göz kırpmak olduğunu düşünenler de yok değildir; Turani, postmodern görüşün arkasında endüstriyel sermayenin olduğunu, bu noktada yaratıcı sanatçının devre dışı bırakıldığını öne sürmüş ve kitlelerin zevklerine öncelik tanınmasının aslında tüketimi teşvik etmek anlamına geleceğini şu sözlerle dile getirmiştir:

Anlaşılabacağı üzere, postmodern denen yeni görüşün arkasında duran endüstriyel sermaye (...) yaratıcı sanatçıyı devre dışı bırakıyor ve bir önceki ekonomi döneminin ‘sanat için sanat’ anlayışını da ortadan kaldırmaya niyetli olduğunu gösteriyordu. Çünkü postmodern bir anlayış olan minimalist sanatın ortaya koyduğu yapıtta, malzeme olarak işlenmemiş endüstri ürünleri kullanıldığından yapılan çalışmanın kişisiz olduğu özellikle belirtilmektedir. Örneğin minimal art denilen sanat anlayışı içinde yer alan enstalasyonlardaki işlenmeden kullanılan tüm malzemeler, insan eli değmeden üretilen kişisiz endüstri ürünleridir (Turani, 2011, s.160).

¹³ A.g.y. s.47

¹⁴ Orta halli bir resim öğretmeni olan Roy Fox Lichtenstein'in sanat hayatı, oğlu ondan bir Mickey Mouse resmi yapması istediğinde tümüyle değişti. Çocuk, babasına ünlü çizgi film karakterini gösterip şöyle demişti: Bahse girerim bu kadar güzelini yapamazsın. Roy, bahsi kabul edip büyük boyutlu bir Donald Duck – Mickey Mause kompozisyonuna girişti. Sahne, Donald Duck'ın balık tutmaya çalışırken oltayı yanlışlıkla kendi elbisesinin arkasına takması ama bunu anlamayıp Mickey'e “Bak, büyük bir tane yakaladım!” demesinden ibaretti. Roy, o andan sonra dışavurumcu resmi kesin olarak bırakıp karikatür ve çizgi filmleri temel alan resimler yapmaya başladı (Tomkins, 1980, s.174-175).

Resim 6: *Floor Burger*, Claes Oldenburg, 1962 <https://www.moma.org/calendar/exhibitions/1296>

Modern resmin yüceltiği içeriklere karşı itiraz 1953 yılında gelmişti aslında. Rauschenberg, akıl almaz bir işe kalkışmış; ünlü ressam Willem de Kooning'in bir taslağını silmişti. De Kooning, o tarihte kırk dokuz yaşındaydı. Resimleri New York'un neredeyse tüm galerilerinde adeta kapışılıyordu ve şöhreti Avrupa'ya dek ulaşmıştı. Dışavurumcu fırça kullanımı ve Picasso'yu anımsatan ama ondan ileri görülen figür yorumu sayesinde en iyi iki Amerikan ressamdan biri olarak gösteriliyordu¹⁵. New York sanat ortamında henüz çömez olan Rauschenberg'in bu derece önemli bir sanatçıya ait çizimi özene bezene silmesi -o tarihte çok konuşulmasa da¹⁶ - sanat eserinin biricikliği ve sanatçının soyluluğu kavramlarına indirilmiş ilk darbedir. Yaklaşık on yıl sonra gündeme oturacak olan Pop Art ve postmodernizm, işte bu dokunulmazlığı hedef alarak sanatı sığ sulara çekmeye yeltenmiştir. Tomkins, bu tutumu, sanatçının kahramanlaştırılmasına bir tepki olarak görür ve şöyle yazar: "Pollock, de Kooning, Rothko ve Newman; Picasso'yu, Mondrian'ı ya da Leger'yi asla inkâr etmemişler, onları geride bırakmaya çalıştıkları sırada dahi Avrupa ustalarını saygı ile anmışlardı. Oysa şimdi, yüksek sanat ve sanatçının kahramanlaştırılması aniden modası geçmiş bir tutuma dönüşmüştü" (1980, s.185).

Pop Art'ın iddiası güncel ve sıradan olanın (popüler olanın) da sanat olabileceği yönündeydi. Warhol, bir trafik kazasını herhangi bir manevi anlam yüklemeyen, salt bir güncellik olduğu için gösterdi. Bunun bir ironi olup olmadığı hala tam olarak anlaşılammıştır ama serigrafik tekniğini, Soyut Dışavurumcu resmin uzağında değil tam tersi istikametinde ilerleyebilmek için kullandığına şüphe yoktur. Bu teknik sayesinde sanatını yorumdan ve üsluptan arındırmak istemiştir. Şöyle söylemiştir Warhol: "Pop sanatçıları Broadway'den aşağı yürüyen herkesin görünce anında tanıyacağı imajlar yaptı -resimli

¹⁵ Willeme Kooning, Jackson Pollock ile sık sık kıyaslanmıştır. Bu iki ressam dönemin en büyük rekabetinin kahramanları olmuşlardır.

¹⁶ Rauschenberg, bunu de Kooning'in iznini alarak 1953 yılında yapmıştır. Amacını, eserleri büyük paralara satılan bir ressamın elleriyle yaptığı çizime müdahale edebilmek olarak açıklamıştır. *Erased de Kooning Drawing*, ilk kez sergilendiği 1955 yılında fazla bir tartışma yaratmamıştır. Çok kimsenin bu olaydan haberi dahi olmamıştır ve zaten Rauschenberg o tarihte ünlü de değildir. Olay, kulaktan kulağa yayılarak ancak uzun zaman sonra bir tartışmanın başlamasına neden olmuştur. Konuyla ilgili faydalı bir makale için bkz <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-robert-rauschenberg-erased-de-kooning>

romanlar, piknik masaları, erkek pantolonları, ünlülerin resimleri, duş perdeleri, soğutucular, coke şişeleri- soyut dışavurumcuların farkına varmamak için olağanüstü çaba gösterdikleri bütün o modern şeyleri...” (akt. Aliçavuşoğlu, 2001, s.74).

Dikkat edilmişse, modern ressam için sanat, şakaya gelmeyecek konuların dışavurumcu bir estetik ile yansıtılmasıdır. Fakat postmodern için sanat, “şov ve eğlence” halini alır (Turani, 2011, s.190). O kadar ki postmodern sanatçı, ortaya çıkardığı ürün için eser ya da yapıt yerine iş kelimesini uygun görür ki muhtemelen bu tavrı nedeniyle de çok uluslu şirketlerce desteklenir. Sanat eserinin kişiye özel, duygusal, a-priori özelliğinden arınması için özel bir çaba sarf edilir. Dolayısıyla soyut ve dışavurumcu resimde gözlemlenen pentürel dokudan kaçınılır; eserin (postmodern tabir ile işin), onu üreten kişiden izler taşıması istenmez. Bu tam da Kandinsky’nin itiraz ettiği noktaya bir göndermedir; Kandinsky, ruhsal kazanımların hafifsenmesi ya da tamamen yok sayılması halinde sanatın özünün somut gerçeklerde aranacağını, tek amacın nesnelere yeniden üretmek olacağını yazmıştı (2013, s.39). Pop sanat, Kandinsky ile alay edercesine, doğadaki yücelik ile ilgilenmemiş, ruhsallıktan bilinçli bir şekilde sakınmış ve hatta bu neden ile betimin yerini nesnenin kendisine bırakmıştır. Şu halde denilebilir ki, kimlik ve kişilik, Pop Art tarafından özel olarak hedef alınmıştır. Pop, kimliğin açıkça hasmıdır. Bu bir aynılaştırma hareketidir ve endüstri ile ortaklığı da buradan gelir.

SONUÇ

Buna karşılık, XX. yüzyılın ikinci yarısından bu yana güzel sanatlarda, nesnelere bizzat sanat yapıtı ögesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu anlayış, dünya sanat tarihinden görülmemiş bir sanat anlayışı olayıdır. Dolayısıyla soyut değil, tam aksine somut bir sanat anlayışı ilk kez ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıktığı 1910’lardan itibaren düşmanca karşı konulmuş, reddedilmiş, lanetlenmiş olan soyut sanat ise çağımızın başında nesne görüntüsünün dağıtılmasında ve yeni öğeler kazanılmasında kullanılan bir yöntem olarak önemli bir görevi tamamlamış gibidir (Turani, 2011, s.149).

Yeni bir dönemin başladığına şüphe yoktur. Günümüzün sergilerinde karşılaşılan her çeşit uygulama bu gerçeğin altını çizmektedir. Yerleştirme, video ya da kinetik çalışmalar artık son derece olağandır. Bu bağlamda, modern dönemin soyut resim felsefesi ile 1960 sonrası sanatın arasındaki farkları belirlemek de kolaylaşmıştır. Modern ve soyut resmin temel dinamiklerini nesnel gerçekliğin inkârı ve ruhsal gerçeğe ulaşma gayesi, us yerine tin’e ve duyum yerine sezgiye güven, maddesiz dünya prensibi ve metafizik felsefe, kitlenin değil bireyin önemsenmesi ve elbette sanat eserinin biricikliği başlıkları altında toplamak mümkün iken postmodern sanat anlayışında bunların tümüne karşı bir kayıtsızlık mevcuttur. Örneğin, İzzetbegoviç, sanat eserinin eşsizlik vasfına sahip olma esası üzerinde ısrarla durmuştur; ona göre sanat eseri çoğaltılınca yok olacaktır (2011, s.151). Pop Art ise - muhtemelen Dadaizm’den aldığı güç ile- sanatın zaten yok olmasından yanadır. Modern dönemin soyut sanatında sanatçı, kimi zaman Malevich’teki gibi bilge, kimi zaman da Pollock’takine benzer bohem bir kimliği temsil etmiştir. Hâlbuki 1960 sonrası sanat anlayışında bohem felsefeden uzak durulur; Amerikan müzisyen ve ressam Larry Rivers, 1963 yılında, sanatçının artık tavan arasından çıkıp sahnedeki yerini alması

gerektiğini söylemiştir; ona göre sanatçı artık kendini kandırmak yerine tanınıyor olmanın göz kamaştırıcı parlaklığının keyfini sürmelidir (akt. Dempsey, 2007, s.221).

Fark edileceği üzere, Pop Art salt bir plastik veya biçimsel üslup tartışması değildir; o ve peşi sıra gelen postmodern hareketlerin soyut sanat karşıtlığının ardında modernizmin yaşam ve sanat felsefesine karşı beslenen topyekûn bir kin vardır. Ne var ki bu kin, postmodernizmi kendisiyle çelişme durumunda bırakmıştır. Sanatın demokratikleştirilmesi iddiası üzerinden hazırlanan o büyük tez hala tam olarak savunulamamışken sanatın sermaye ile bu denli yakın bir ilişkiye mecbur bırakılması da ayrı bir soru işareti olarak ortada durmaktadır. Hepsi bu kadar da değildir; postmodern görüşün ilk savunucularından olan Işık Hassan'ın da itiraf ettiği gibi, postmodernizm artık “Kendi yarattığı kitsch'in tuzağına düşen, eklektik bir alaycılığa, sahte hazlarımızı, basit inançsızlıklarımızı gizleyen bir şehvet kalıntısına dönüşmüştür” (akt. Turani, 2012, s. 196). Soyut resme yönelik eleştirilerde haklılık payı elbette vardır; Mondrian'ın biçim ve plastik dil üzerinde gereğinden fazla durduğu ve bunun sanatı hayattan koparma tehlikesi yarattığı bir gerçektir örneğin. Fakat güncel sanat bienallerinin holding yöneticilerince finanse edildiği, kategorilere ayırmanın eskiye göre daha meşru bir hal aldığı ve modernizmi seçkincilikle suçlayan postmodern sanatçıların sıradışı görünmek adına zor anlaşılan bir sanat için ne denli çaba harcadıkları göz önüne alınırsa herkes için sanat söyleminin daha uzun süre içi boş bir slogan olarak kalacağını da söylemek gerekir.

Soyut resim karşılığını her fırsatta dile getirmiş olan Pop Art'ın medya ve tüketim nesnesiyle kurduğu ilişkinin gerçek mahiyeti hala muallakta. Tomkins, bu sanatçıların yaptığına bir çeşit yergi denebilir mi, diye sorarak iyimserliğini korumak ister. Fakat tatmin olmaz:

Söyleşilerinde çoğu, böyle bir niyet taşımadıklarını ima ediyorlardı ve resimlerinde de yergi imasına dair sembollere rastlanmıyordu. O halde bu adamlar, bu imajları seviyorlar mıydı? Bir söyleşisinde Warhol, Pop Art'ı ‘şeylerden hoşlanma’ olarak açıkladı. Ne var ki Warhol, güvenilir bir tanık değildi (Tomkins, 1980, s.180).

Soyut resmin Amerikan dışavurumcular ile varabileceği son noktaya vardığına ama artık bu tip bir sanatın çağın gereklerini karşılamayacağına inanılmasının yanında ona karşı geliştirilen düşünce ve hareketlerin halâ tekin görünmemesi meselenin salt bir estetik biçim tartışması olmadığını gösteriyor. Ortada aynı zamanda ahlakî bir tutum çekişmesi var ve şimdilerde ilk çeyreğini yaşadığımız yirmi birinci yüzyıl, yalnızca soyut sanatı değil ona karşı duruşuyla insanları kendine hayran eden Pop Art'ı da eskimiş bir akım haline düşürecek kadar hızlı ilerliyor.

KAYNAKÇA

- Aliçavuşoğlu, E. (Editör). (2001). *Sanatı ve yaşamıyla Andy Warhol*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bonfand, A. (1994 / 2015). *Soyut sanat*. (Ergülen, I., çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Bozkurt, N. (1995). *Sanat ve estetik kuramları*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Dempsey, A. (2002 / 2007). *Modern çağda sanat*. (Akinhay, O., çev.). İstanbul: Akbank Kültür Sanat Yayınları.
- Fineberg, J. (2011 / 2014). *1940'tan günümüze sanat* (Atay, S., & Yılmaz, G., çev.). İzmir: Karakalem Yayınları.
- Gans, J.H. (1974 / 2014). *Popüler kültür ve yüksek kültür* (İncirlioğlu, O., E., çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gombrich, E.H. (1972 / 1976). *Sanatın öyküsü*. (çev. Ömer Erduran, Erol Erduran). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Harrison, H. (2000). *Imaging Jackson Pollock*. New York: Thunder's Mouth Press.
- İzzetbegoviç, A. (1980 / 2011). *Doğu batı arasında İslam*. (çev. Salih Şaban). İstanbul: Yarı Yayınları.
- Kandinsky, W. (1911 / 2013). *Sanatta ruhsallık üzerine*. (çev. Gülin Ekici) İstanbul: Altıkkırbeş Yayınları.
- Katzin, J. (2010). *Perception, expectation, and meaning in Barnett Newman's stations of the cross series*. Connecticut: Wesleyan University.
- Ragon, M. (1987). *Modern sanat* (çev. Vivet Kanetti). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Rosenberg, H. (1960). *The tradition of the new*. New York: Da Capo Press.
- Tomkins, C. (1980). *Robert Rauschenberg and the art world of our time*. New York: Penguin Books.
- Tunalı, İ. (1981). *Felsefenin ışığında modern resim*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Turani, A. (1971). *Dünya sanat tarihi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yıldırım, M. (2011). *İslam sanatı ve estetiğinin temelleri*. Konya: Palet Yayınları.

Eğitim Portalları Hakkında Fen Bilimleri Öğretmenleri Ne Düşünüyor?

Doç. Dr. Esmâ Buluş Kırıkkaya^{1*}
İrem Yıdırım²

Geliş tarihi: 25.02.2019

Kabul tarihi: 16.03.2019

Atf bilgisi:

*Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)*

Cilt: 4 **Sayı:** 2

Sayfa: 222-235 **Yıl:** 2019

Dönem: Yaz

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 14%

¹ Koaceli Üniversitesi, Türkiye,

bulus@kocaeli.edu.tr,

ORCID ID 0000-0002-5637-2829

² Türkiye, iremyldrm@gmail.com,

ORCID ID 0000-0002-9869-1174

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu çalışma, MEB'e bağlı ortaokullarda görev yapmakta olan fen bilimleri öğretmenlerinin eğitim portalları hakkındaki düşüncelerini araştırmak üzere, öğretmenlerin eğitim portalları hakkındaki bilgileri ve kullanma durumları, hangi eğitim portallarını kullandıkları, eğitim portallarını kullanırken ne tür problemlerle karşılaştıkları ve bu problemlerin giderilmesi için ne gibi çözüm önerilerinin olduğunu, belirlemeyi amaçlayan olgu bilim deseninde nitel bir araştırmadır. Bu bağlamda çalışma grubunu, Kocaeli İzmit ilçesindeki sekiz ortaokuldaki 26 fen bilimleri öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Fen bilimleri öğretmenleriyle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, fen bilimleri öğretmenlerinin derslerinde aktif olarak eğitim portallarından yararlandıkları, EBA, Vitamin ve morpa kampüs portallarını diğer portallara kıyasla daha fazla kullandıkları belirlenmiştir. Bazı öğretmenler portallardaki görsellerin, videoların, interaktif deneylerin ve değerlendirme etkinliklerinin dersi eğlenceli hale getirdiğini ifade ederken bazıları da EBA'nın MEB tarafından denetlenmesi sebebiyle kullandıklarını ifade etmişlerdir. Yarıdan fazla öğretmenin eTwinning'i daha önce hiç duymadıkları, eTwinning'i duyanların ise bu portalı kullanmadığı, İngilizcilerinin yetersiz olması sebebiyle projelerinin yarım kaldığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin portalları kullanırken, MEB'in sunduğu internet altyapısının yetersiz olması, zaman kaybı yaşanması, değerlendirme etkinliklerinin yetersiz olması, takibinin zor olması gibi sorunlarla karşılaştıkları bilgisine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: EBA, e-Twinning, Vitamin, Fen Bilimleri Öğretmeni

What Do Science Teachers Think About Educational Portals?

Assoc. Prof. Dr. Esmâ Buluş Kırıkkaya^{1*}
İrem Yıdırım²

First received: 25.02.2019
Accepted: 16.03.2019

Citation:

*Journal of the International
Scientific Research (IBAD)*

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 222-235 **Year:** 2019

Session: Summer

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 14%

¹ Koaceli University, Turkey,

bulus@kocaeli.edu.tr,

ORCID ID 0000-0002-5637-2829

² Turkey, iremyldrm@gmail.com,

ORCID ID 0000-0002-9869-1174

* Corresponding Author

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the thoughts of teachers about the educational portals and their usage situations about the educational portals of the science teachers working in the secondary schools affiliated to the Ministry of National Education. The phenomenology design which is one of the qualitative research designs has been used in the research. In this context, the study group consists of 26 science teachers in eight secondary schools in Kocaeli. The data of the study were collected by using semi-structured interview technique. Data obtained from interviews with science teachers were analyzed by using content analysis method. According to the findings of the research, it was determined that science teachers used educational portals actively in their lessons and used EBA, Vitamin and morpa campus portals more than other portals. Some teachers stated that the visuals, videos, interactive experiments and evaluation activities in the portals made the lesson fun, while others stated that they used EBA because of the supervision of the MEB. It was determined that more than half of the teachers had never heard of eTwinning, and those who heard about eTwinning did not use this portal and their projects were incompleated due to the lack of English. It has been learned that evaluation activities were inadaquate and the inadaquacy of the internet infrastructure provided by MEB has led to a loss of time.

Keywords: EBA, e-Twining, Vitamin, Science Teacher

GİRİŞ

Ülkemizde elektronik ortamda eğitim veren internet sitelerinin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu durum internet aracılığı ile ulaşılan eğitimin önemini arttırmaktadır. İnternet temelli eğitim veren sitelerde özellikle eğitsel yazılımlar, öğrenme nesneleri ve eğitim portalları öne çıkmaktadır. Ülkemizde de eğitimde kaliteyi artırmak amacıyla çeşitli eğitim portalları bulunmaktadır (Şahin, 2012). EBA eğitim portalı, Vitamin eğitim portalı ve eTwinning eğitim portalı bu portallardan birkaçıdır.

“EBA, gerek öğretmenlerin gerekse öğrencilerin kullanabileceği eğitim araçlarının yanı sıra, eğitsel içeriklerine de yer veren bir ağıdır. EBA içerisinde yazı, ses ve resim özelliğindeki kaynakların yanı sıra video anlatımı biçimindeki kaynaklar da yer almaktadır. Dosya yükleme ve dijital alan sağlama, yarışmalar düzenleme, değişik seviyelere uygun dersler, duyurular yapılması ve kullanıcılar tarafından paylaşımların yapılabilme olanağı EBA sistemini zenginleştiren özelliklerden bazılarıdır” (Aktay ve Keskin, 2016).

Vitamin eğitim portalı, internet üzerinden öğrencilerin kendi öğrenme hızlarına göre istediği zaman erişim sağlayabileceği, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) programlarına uygun olarak hazırlanmış interaktif içeriğe sahip, Web Tabanlı Eğitim yazılımıdır (Şahin, 2012). Özkan ve Öztöp, (2016) Vitamin Eğitim Portalı'nın kavramsal öğrenme, problem çözme, görsel ispat, dinamik model, etkileşimli alıştırmalar türünden beş tür etkinliği kapsayan etkileşimli bir eğitim teknolojisi olduğunu söylemektedir. Ayrıca, Vitamin Eğitim Portalı'nın sağladığı bu zengin içerikle, öğrencilerin derslerini serbestçe takip edebildiği, öğrenilmek istenen konu ile ilgili uygulama ve bilgilere ulaşılabilirdiği, görerek ve dinleyerek öğrenmeyi kalıcı hale getirebildiği, ders içerisinde geride kaldığı bir konuyu tamamlayıp, öğrenme eksikliklerini de giderebildiği belirtilmektedir.

“eTwinning projesi, kendi web sitesinde Avrupa'daki okulların bir topluluğu olarak tanımlanmaktadır ve Avrupa ülkelerindeki okulların çalışanlarına (öğretmenler, müdürler, kütüphaneciler vb.) iletişim kurmak, iş birliği yapmak, projeler geliştirmek ve paylaşmak için bir platform sağlamaktadır” (Bozdağ, 2017). “eTwinning projelerinde temel olarak iki web platformu kullanılmaktadır. Bunlardan bir tanesi eTwinning ağını ve amaçlarını tanıtan, bitmiş olan ve devam eden projelerle ilgili bilgileri, çevrim içi ve çevrim dışı öğretmen eğitimleri ile ilgili duyuruları içeren eTwinning'in ana sayfasıdır. Öğretmenler buradan devam eden projeleri görebilmekte, projeleri için ortak bulabilmekte ve onlarla iletişime geçebilmektedir. Projeler içinde en az iki farklı ülkeden ortağın olması gerekirken, proje ortak sayısı için bir üst limit belirtilmemektedir. eTwinning çerçevesinde kullanılan ikinci web platformu ise projeler içindeki iletişimin temel kanalı olan Twinspace öğretmenlere kendilerine bir profil sayfası kurma ve bu sayfada kendilerini, ilgi alanlarını ve daha önce yaptıkları projeleri tanıtabilme imkanı sağlamaktadır. Bunun yanında, Twinspace öğretmenlere proje sayfaları geliştirme ve de Twinspace'in sunduğu Wiki, tartışma forumu, chat ve bloglar gibi sosyal medya araçlarını projelerine entegre etme imkanı sağlamaktadır. Öğrenciler de öğretmenleri tarafından bu projelere kaydedilebilmekte ve proje sayfasındaki chat gruplarına, tartışmalara katılıp yazılarını farklı araçlar üzerinden yayımlayabilmektedir” (Bozdağ, 2017).

Alanyazın incelendiğinde EBA ile ilgili yapılmış olan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Alabay, (2015) tarafından yapılan çalışmada ortaöğretim öğrencilerinin ve öğretmenlerinin EBA kullanımına ilişkin görüşleri incelenmiştir. EBA'nın öğretmenler tarafından ders işleyiş sürecinde yeterince kullanılmadığı görülmüştür. Güvendi (2014) tarafından yapılan çalışmada EBA'nın hazırlanan anketle öğretmenlerin yaş, cinsiyet, branş ve çalışılan kurum değişkenine bağlı olarak kullanım sıklığı incelenmiştir. Bu çalışmanın sonucunda öğretmenlerin EBA eğitim portalını haberleri okumak için kullandıkları, yani öğretmenlerin bilgi paylaşımında kullanmak için tercih etmedikleri görülmüştür.

Tutar (2015)'deki araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin EBA ile ilgili bilgi sahibi olma düzeylerinin düşük olduğu, ayrıca bilgi sahibi olan öğretmenlerin EBA'nın kullanışlı, etkili ve verimli bir site olduğunu düşünmelerine rağmen EBA'yı çok fazla kullanmadıkları görülmüştür. Güvendi (2014)'nin yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin EBA'yı kullanım sıklığı, olması gerekenin çok altında olduğu ortaya konulmuştur. Yukarıdaki araştırmalar da göstermiştir ki, EBA öğretmen ve öğrenciler tarafından yeterince kullanılmamaktadır (Kapıdere ve Çetinkaya, 2017).

Alanyazında Vitamin Eğitim Portalı'yla ilgili yapılmış olan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Özkan ve Öztop (2016) tarafından yapılan çalışmada lise öğrencilerinin Vitamin eğitim portalı "LiseGo" ile ilgili görüşleri incelenmiştir. Öğrenciler; Vitamin Eğitim Portalı'nı kullanma nedenleri olarak, "konu tekrarı ve pekiştirme", "ders çalışmaya yardımcı olma", "derslere ve sınavlara hazırlık", "konuları anlama", "farklı bir öğrenme ortamı" ve "derslerde başarılı olma" şeklinde sıralamışlardır. Bu portalın sayısal derslerde kullanımının uygunluğunu belirten öğrenciler; en çok matematik ve fen derslerinde kullanımının uygun olduğunu, beklentilerini karşılamada ekili olduğunu, derslerde motivasyonlarını artırdığını ve ders başarılarına katkı sağladığını belirtmişlerdir. Parlak (2011) tarafından yapılan çalışmada öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre Vitamin Eğitim Portalı'nın öğrenci başarısını, derse karşı ilgisini, katılımını, motivasyonunu arttırdığı ve dersi eğlenceli hale getirdiği tespit edilmiştir. Fakat öğrenci-öğrenci ve öğrenci-öğretmen etkileşimini azalttığı tespit edilmiştir. Kocaoğlu (2012) tarafından yapılan çalışmada Vitamin Eğitim Portalı kullanılarak işlenen derslerle bu portal kullanılmadan işlenen derslerin öğrenci başarısını ne ölçüde etkilediği araştırılmıştır.

eTwinning ile ilgili Bozdağ (2017) tarafından yapılan bir çalışmada Almanya ve Türkiye'deki okullarda, teknoloji entegrasyonu eTwinning kullanma durumları açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bozdağ'ın (2017) çalışmasında, eTwinning projesinin uygulanmasında, farklı aşamalarda sorunlar çıkabildiği, okullarda teknolojik altyapı konusunda iyileştirmelere ihtiyaç duyulduğu ve öğretmen eğitimlerinden kısıtlı sayıda öğretmen faydalanabildiği görülmektedir. Ayrıca öğretmen eğitimlerinde teknolojinin geleneksel eğitim yöntemleri ile değil daha katılımcı bir şekilde kullanılması konusu vurgulanmaktadır. eTwinning projelerini gönüllü olarak yürüten ve teknolojiyi bu projeler için aktif olarak kullanan öğretmenlerin çabalarının takdir edilmesi ve ödüllendirilmeleri için daha farklı yöntemler geliştirilmelidir.

EBA, Vitamin ve eTwinning eğitim portalları ile ilgili alanyazın incelendiğinde EBA ve Vitamin eğitim portallarına ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşlerinin incelendiği çalışma örnekleri bulunmaktadır. Aktay ve Keskin (2016)'in çalışmasında özellikle öğretmenlerin EBA hakkında yeterli bilgi sahibi olma ve EBA'nın kullanımıyla ilgili sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Vitamin Eğitim Portalı ile ilgili Şahin (2012)'in yaptığı çalışmada, çalışmaya katılan öğretmenlerin neredeyse yarısının Vitamin Eğitim Portalı'nı hiç kullanmadıkları ortaya çıkmıştır. Literatür taraması yapılırken EBA, Vitamin ve eTwinning eğitim portallarıyla ilgili fen bilimleri öğretmenlerinin görüşlerinin incelendiği bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Özellikle eTwinning eğitim portalı ile ilgili farklı çalışmalara rastlanmaması nedeniyle, yapılan araştırmanın alanyazında dikkat çekeceği ve araştırmacıları eTwinning ile ilgili farklı çalışmalar yapmaya teşvik edeceği düşünülmektedir. EBA ve Vitamin eğitim portallarının öğretmenler tarafından az da olsa kullanıldığı ve dolayısıyla bu iki portal hakkında fen bilimleri öğretmenlerinin bilgi sahibi olabileceği düşünülmektedir. eTwinning ise ülkemizde çok yeni bir eğitim portalıdır ve eTwinning hakkında fen bilimleri öğretmenlerinin görüşleri merak edilmektedir. Bu sebeplerden dolayı belirtilen üç eğitim portalı ile ilgili fen bilimleri öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda çalışmada EBA, Vitamin ve eTwinning eğitim portallarıyla ilgili fen bilimleri öğretmenlerinin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Fen Bilimleri öğretmenlerinin;

1. Kullandıkları eğitim portalları nelerdir?
2. Eğitim portalları hakkındaki bilgileri ve eğitim portallarını kullanma durumları nelerdir?
3. EBA, Vitamin ve eTwinning eğitim portallarını kullanma nedenleri nelerdir?
4. EBA, Vitamin ve eTwinning eğitim portallarını kullanırken karşılaştıkları problemler nelerdir?
5. EBA, Vitamin ve eTwinning eğitim portallarının içeriği ilgili önerileri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırma, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokullarda görev yapmakta olan fen bilimleri öğretmenlerinin hangi eğitim portallarını kullandıklarını, eğitim portalları hakkındaki bilgi düzeylerini ve eğitim portallarını kullanma durumlarını, eğitim portallarını kullanırken ne tür problemlerle karşılaştıkları ve bu problemlerin giderilmesi için ne gibi çözüm önerilerinin olduğunu, belirlemeye yönelik nitel bir çalışmadır. Eğitim portalları gibi öğretmenlere yabancı olmayan aynı zamanda da tam olarak

algılayamadıkları ya da üzerinde derinlemesine düşünmedikleri bir konu araştırıldığından, araştırma olgu-bilim desenine göre yürütülmüştür.

Olgu-bilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgu-bilim çalışmalarında genellikle belli bir olguya ilişkin bireysel algıların veya perspektiflerin ortaya çıkarılması ve yorumlanması amaçlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar dönemi Kocaeli Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Kocaeli İzmit ilçesindeki sekiz ortaokuldaki 26 fen bilimleri öğretmeninden oluşmaktadır. Katılımcılar seçilirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu doğrultuda, merkezdeki okullarda çalışan fen bilimleri öğretmenlerinin seçilmesi temel ölçüt olarak belirlenmiştir. Literatürde eğitim portallarıyla ilgili fen bilimleri öğretmenlerinin görüşlerini içeren bir çalışmanın bulunmaması ve fen bilimleri öğretmenlerinin teknoloji alan bilgilerinin daha fazla olması, fen derslerinin içerik olarak eğitim portallarında yer alan animasyon, simülasyon, interaktif deneyler gibi eğitim içeriklerinin kullanıma uygun olması sebebi ile fen bilimleri öğretmenlerinin eğitim portalları hakkındaki görüşleri merak edilmektedir.

Veri toplama aracı

Araştırmanın verileri, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Araştırmada fen bilimleri öğretmenlerinin konuya ilişkin görüşlerinin belirlemek üzere araştırmacılar tarafından 8 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde, araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırlar. Buna karşın araştırmacı görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir ve kişinin yanıtlarını açmasını ve ayrıntılandırmasını sağlayabilir (Türnüklü, 2000). Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular aşağıda gösterilmiştir.

Görüşme Soruları:

1. Fen eğitimiyle ilgili hatırladığımız herhangi bir eğitim portalı var mı? Varsa paylaşır mısınız?
2. Fen eğitimiyle ilgili aktif olarak kullandığınız bir eğitim portalı var mı? Varsa Söyleyebilir misiniz?
3. Neden bu eğitim portalı/ portallarını kullanıyorsunuz?
4. EBA, Vitam ve eTwinning kullanıyor musunuz? Kullanmak ister misiniz?
5. Portalları kullanmıyorsanız sebepleri nelerdir?
6. Eğitim portallarını kullanırken ne gibi sorunlarla karşılaşıyorsunuz?
7. Bu sorunların giderilmesi için sizce ne gibi düzenlemeler yapılmalı?
8. Bu portallara neler eklenebilir, önerilerinizi paylaşır mısınız?

Görüşme süreci

Görüşmelerin öğretmenlerin çalıştıkları ortaokullarda yapılmasına karar verilmiştir, bu konuda katılımcıların onayı alınmıştır. İki araştırmacı ile yapılan çalışmada araştırmacıardan biri öğretmen ile görüşme yaparken diğeri ise ses kayıt cihazının kontrolü ve önemli olan tartışmaların not edilmesi görevini üstlenmiştir.

Verilerin analizi

Fen bilimleri öğretmenleriyle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizi; elde edilen verilerin daha yakından incelenmesine ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasına olanak tanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Verilerin açık bir biçimde kodlanarak kavramlaştırılması ve belli temalar altında kategorileştirilmesi süreci de denilebilir. Çalışma, kodlama, temaların bulunması, verilerin kodlara ve temalara göre yeniden düzenlenmesi ve bulguların yorumlanması aşamaları dikkate alınarak yürütülmüştür. Analiz sürecinde öncelikle, görüşmeler esnasında alınan notlar ve ses kayıtları çözümlenerek bilgisayar ortamında metin haline getirilmiştir. Görüşme soruları araştırmacılar tarafından ayrı ayrı kodlanarak temalar oluşturulmuştur. Kullanılan tema ve kodlar tabloya kaydedilip tabloda fen bilimleri öğretmenlerinin görüşleri doğrudan alıntı yapılarak örneklendirilmiştir. Alıntılarda etik açıdan doğru olmayacağı

düşünülerek katılımcıların isimlerine yer verilmemiştir, onun yerine bulgularda öğretmenlerin görüşleri verilirken öğretmenler “Öğretmen1”den “Öğretmen26”ya kadar kodlanmıştır (Akçalı, 2015). Araştırmacılar tarafından yapılan kodlamalar arasındaki tutarlılığı belirlemek için Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen uyuşma yüzdesi formülü kullanılarak hesaplanmış ve %91 olarak bulunmuştur.

$$\text{Güvenirlilik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}} \times 100$$

BULGULAR

Araştırmanın bulguları, fen bilimleri öğretmenlerinin eğitim portallarına ilişkin düşüncelerini öğrenmek amacıyla, 26 fen bilimleri öğretmeniyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen cevaplardan oluşturulmuştur.

Veri toplama aracının ilk sorusu olan ‘Fen eğitimiyle ilgili hatırladığınız herhangi bir eğitim portalı var mı? Varsa paylaşır mısınız?’ sorusuna öğretmenlerin verdikleri yanıtlar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Fen öğretmenlerinin ‘Fen eğitimiyle ilgili hatırladığınız herhangi bir eğitim portalı var mı? Varsa paylaşır mısınız?’ sorusuna verdikleri yanıtların frekans değerleri

Yanıtlar	f	%
EBA	26	100
Morpa Kampüs	23	88.4
Vitamin	15	57.7
Okulistik, Bilfen	5	19.2
eTwinning, Fen Okulu	4	15.4
Fatih Gizligider, Fen Sepeti	3	11.5
Twings, Thinkercat Scientix, CroswordPuzzle, Socreative	1	3.8

227

Tablo 1’deki fen öğretmenlerinin bilgi sahibi oldukları eğitim portallarının frekans değerleri incelendiğinde tüm öğretmenlerin eğitim portallarından haberi olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin 26’sı EBA, 23’ü Morpa Kampüs, 15’i Vitamin, 5’i Okulistik ve Bilfen, 4’ü eTwinning ve Fen Okulu, 3’ü Fatih Gizligider ve Fen Sepeti, 1’i Twings, Thinkercat Scientix, Crosword Puzzle ve Socreative eğitim portalı hakkında bilgileri olduğu ifade edilmiştir.

Veri toplama aracının ikinci sorusu olan ‘Fen eğitimiyle ilgili aktif olarak kullandığınız bir eğitim portalı varsa söyleyebilir misiniz?’ sorusuna verilen yanıtların frekans ve yüzde dağılımı Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Fen Öğretmenlerinin ‘Fen eğitimiyle ilgili aktif olarak kullandığınız bir eğitim portalı varsa söyleyebilir misiniz?’ sorusuna verdikleri yanıtların frekans ve yüzde değerleri

Yanıtlar	f	%
EBA	24	92.3
Morpa kampüs	12	46.2
Vitamin	4	15.4
Bilfen	3	11.5
Fen okulu	3	11.5

Tüm öğretmenlerin aktif olarak kullandıkları bir eğitim portalı olduğu belirlenmiş ayrıca hangi portallar olduğu da Tablo 2’de belirtilmiştir. Bu tabloya göre öğretmenlerin 24’ü EBA, 12’si Morpa Kampüs, 4’ü Vitamin, 3’ü Bilfen ve Fen Okulu eğitim portallarını aktif kullandıkları görülmektedir.

Fen öğretmenlerinin ‘Neden bu eğitim portalı/ portallarını kullanıyorsunuz?’ sorusuna verdikleri yanıtların frekans ve yüzde değerleri bulunarak Tablo3’e yerleştirilmiştir.

Tablo 3. Fen öğretmenlerinin ‘Neden bu eğitim portalı/ portallarını kullanıyorsunuz?’ sorusuna verdikleri yanıtların frekans değerleri

Yanıtlar	f	%
İnteraktif Deneyler	17	65.3
Görsellik	16	61.5
Eğlenceli Değerlendirme Etkinlikleri	11	42.3
İlgi Çekici İçerik	10	38.4
Videolar	7	26.9
MEB Denetimi (EBA)	6	23.0
Malzeme Tasarrufu	6	23.0
Ödev (EBA)	4	15.4
Müfredata Uygun İçerik	4	15.4
Güvenli İçerik	3	11.5
Kolay Erişim	3	11.5
Dersi Eğlenceli Hale Getirmesi	3	11.5
Soyut Konuları Somutlaması	2	7.6
BBC Belselleri (Morpa)	1	3.8

Tablo 3’e göre, öğretmenlerin 17’si interaktif deneyler,16’sı görsellik, 11’i eğlenceli değerlendirme etkinlikleri, 10’u ilgi çekici içerik, 7’si videolar, 6’sı EBA’nın MEB tarafından denetlemesi ve deneylerde malzeme tasarrufu sağlaması, 4’ü EBA’da ki ödevler ve müfredata uygun içerik, 3’ü kolay erişim ve dersi eğlenceli hale getirmesi, 2’si soyut konuları somutlaştırması, 1’i Morpa Kampüs’te bulunan BBC belgeselleri bulunması sebebiyle bu eğitim portallarını kullandıkları cevabını vermiştir. Aşağıda bu yanıtları destekleyen bazı öğretmen görüşlerine yer verilmiştir.

Öğretmen4: “İnteraktif videoları seviyorum. EBA’da yalnızca interaktif videoları kullanıyorum. Oradaki yazılı belgelerden, notların hiçbirinden yararlanmıyorum. Zaten yeterince kaynak var bu sebepten EBA’daki notları kullanmayı gerekli bulmuyorum.”

Öğretmen7: “EBA, MEB tarafından kullanılması isteniyor. MEB, öğretmen ve öğrencilerin ne kadar kullandığını takip ediyor. Ders anlatımlarının görsel hale getirilmesi, deney, etkinliklerin olması. Her deneyi sınıf ortamında yapmak mümkün olmuyor.”

Öğretmen8: “EBA’yı kullanmamın ana sebebi, MEB’le ortak çalışması. MEB her ay ne kadar girdiğimizi soruyor, diğer öğretmenlerle kıyasladığı için kullanıyorum.”

Öğretmen15: EBA’da çok fazla işime yarayan bir içerik yok, videoları çocukların ilgisini çekmiyor, etkinlikleri ilgi çekici olmadığı için genellikle test ya da boşluk doldurma gibi etkinlikler olduğu için çocuklara sıkıcı geliyor. Ama Morpa Kampüs’te interaktif etkinlikler çocukların daha çok ilgisini çektiği için Morpa’yı daha çok kullanıyorum. Morpa’da BBC’nin belgeselleri çok fazla var. O yüzden çok hoşuma gidiyor. EBA’ya ne kadar girdiğimizi MEB denetlediği için bazı zamanlar dersin başında girdiğim görünsün diye açık bırakıyorum.

Öğretmen26: Morpa’da daha fazla interaktif eğitim var ve çocuklar görsel algıyı daha çok seviyorlar. EBA kullanımında zaruret kısmı var çünkü MEB zorunlu tutuyor. EBA’nın bilgi yükü Morpa’ya göre daha fazla. Kendi soru havuzlarımızı oluşturabiliyoruz, öğretmenlerin paylaşımlarından faydalanabiliyoruz.

Veri toplama aracının dördüncü sorusu olan ‘EBA, Vitamin ve eTwinning kullanıyor musunuz? Kullanmak ister misiniz?’ sorusuna öğretmenlerin 24’ü EBA kullanıyorum, 2’si EBA kullanmıyorum, 19’u Vitamin kullanıyorum, 5’i Vitamin kullanmıyorum, 4’ü eTwinning kullanıyorum, 22’si eTwinning kullanmıyorum, bu eğitim portallarından birini ya da birkaçını kullanmayan 18 öğretmenin bu portalları kullanmak isterim, EBA ve eTwinning kullanmayan bir öğretmenin bu portalları kullanmak istemem, eTwinning kullanmayan bir öğretmenin bu portalı kullanmak istemem, Vitamin ve eTwinning

kullanmayan bir öğretmenin bu portalları kullanmak istemem cevaplarını vermiştir. Fen öğretmenlerinin cevaplarının frekans değerleri Tablo 4’te belirtilmiştir.

Tablo 4. Fen öğretmenlerinin ‘EBA, Vitamin ve eTwinning eğitim portallarını kullanıyor musunuz? Kullanmak ister misiniz?’ sorusuna verdikleri yanıtların frekans değerleri

Yanıtlar	f	%
EBA kullanıyorum	24	92.3
EBA kullanmıyorum	2	7.6
Vitamin kullanıyorum	19	73.1
Vitamin kullanmıyorum	5	19.2
eTwinning kullanıyorum	4	15.4
eTwinning kullanmıyorum	22	84.6
Kullanmak isterim	18	69.2
Kullanmak istemem	3	11.5

Aşağıda Tablo 4’deki yanıtları destekleyen bazı öğretmen görüşlerine yer verilmiştir.

Öğretmen4: “EBA ve Vitamin’i duydum. eTwinning’in eğitim portalı olduğunu bilmiyordum. İngilizceyle ilgili olduğunu düşündüğüm bir etkinlik o kadar.”

Öğretmen26: “İki eTwinning projesine başladık fakat ikisinin de sonunu getiremedik. Çünkü, gerekli olan dil desteğini alamadık. Akademik İngilizce gerektirdiği için eksikliğim var. Çok fazla çaba gerektirdiği için bir öğretmenin altından kalkamayacağını düşünüyorum.”

Veri toplama aracının beşinci sorusu olan ‘Fen eğitimi ile ilgili portalları kullanmıyorsanız sebepleri nelerdir?’ sorusuna öğretmenlerin 8’i eTwinning kullanabilmek için İngilizce bilmek gerekiyor, 5’i eTwinning’ten haberim yok, 4’ü zaman yetersizliği, 2’si Vitamin’in ücretli olması, 1’i teknolojide kendimi yeterli görmüyorum, 1’i eTwinning projesi hazırlamak yük oluyor ve olumlu dönüt alamıyoruz cevaplarını vermiştir. Fen öğretmenlerinin cevaplarının frekans değerleri Tablo 5’te belirtilmiştir.

Tablo 5. Fen öğretmenlerinin ‘Fen eğitimiyle ilgili portalları kullanmıyorsanız sebepleri nelerdir?’ sorusuna verdikleri cevapların frekans değerleri

Yanıtlar	f	%
eTwinning kullanabilmek için İngilizce bilmek gerekiyor	8	30.8
eTwinning’ten haberim yok	5	19.2
Zaman yetersizliği	4	15.4
Vitamin’in ücretli olması	2	7.6
Teknolojide kendimi yeterli görmüyorum	1	3.8
eTwinning projesi hazırlamak yük oluyor, olumlu dönüt alamıyoruz	1	3.8

Tablo5’deki yanıtları desteklemek üzere aşağıda bazı öğretmen görüşlerinden doğrudan alıntı yapılmıştır.

Öğretmen3: “eTwinning kullanmıyorum çünkü aynı anda çok fazla portal kullanılamıyor. EBA’da daha fazla etkinlikler var kazanım açısından da EBA’dan gitmek daha kolay oluyor. Sınavlar da bu kazanımlar üzerinden geldiği için daha garanti oluyor. O yüzden diğerlerini daha çok tercih ediyorum.”

Öğretmen4: “eTwinning ile ilgili neredeyse bir bilgim yok. İngilizceyle ilgili olduğunu düşünüyorum sadece. Vitamin’ e gerek duymadım. Çünkü, zaten EBA’daki çoğu video Vitamin’den geliyordu önceden, şu anda dikkat etmedim. Bir de Vitamin’in ücretli olduğunu hatırlıyorum.”

Öğretmen6: “eTwinning ile ilgili çok fazla bilgim yok bu sebepten kullanmıyorum. Çocuğun derse karşı ilgisini artırmak için sadece bu portallar yeterli değil, çocuk bir süre sonra sıkılıyor ve derse karşı ilgisi dağılıyor.”

Öğretmen15: eTwinningte projeler İngilizce yazıldığı için çok iyi İngilizce bilmek gerektiği için kullanmayı denemedim.

Öğretmen22: “Kendimi proje konusunda yeterli görmüyorum, bu sebepten eTwinning kullanmıyorum. Bu portallar yeterli olduğu için diğerlerine ihtiyaç duymuyorum. Kendimi teknoloji konusunda yeterli görmüyorum.”

Öğretmen23: *Kaynak kitapların çok olması sebebiyle portallara çok fazla gerek duymuyorum, nadiren kullanıyorum. Öğretmenler takdir edilmediği için eTwinning gibi portallarda proje hazırlamak bize yük oluyor sadece. Geri dönüt alamıyoruz. Öğretmenlerin desteklenmesi lazım.*

Öğretmen24: *“İngilizceyi iyi kullanamadığım için eTwinning’te proje yapmaktan çekiniyorum.”*

Öğretmen25: *“eTwinningi dil yetersizliği sebebiyle kullanmıyorum. EBA’yı da derslerde aktif kullanmıyorum çünkü internet okulumuza yeni geldi.”*

Öğretmen26: *“eTwinningi kullanmama sebebi olarak zaman yetersizliği ve dil problemi diyebiliriz.”*

Veri toplama aracının altıncı sorusu olan ‘Eğitim portallarını kullanırken ne gibi sorunlarla karşılaşıyorsunuz?’ sorusuna öğretmenlerin 15’i MEB’in sunduğu internet altyapısının yetersiz olmasını, 7’si zaman kaybı yaşanmasını, 5’i EBA’daki değerlendirme etkinliklerinin yetersiz olmasını, 3’ü eTwinning projesi hazırlamak için İngilizce bilmenin gerekliliğini, 2’si EBA’nın güncel olmamasını sorun olarak görürken 2’si sorun yaşamadığını belirtmiştir. EBA’daki yazılımsal sorunlar, yararlı sitelere MEB altyapısında girmenin yasak olması, takibinin zor olması, EBA’daki bazı soruların hatalı olması, öğrencilerin EBA’dan ödev takibi yapmaması ve portallardaki videoların artık günümüz çocuklarının ilgisini çekmemesi yanıtını verenler ise birer kişidir. Fen öğretmenlerinin cevaplarının frekans değerleri Tablo 6’da belirtilmiştir.

Tablo 6. Fen öğretmenlerinin ‘Eğitim portallarını kullanırken ne gibi sorunlarla karşılaşıyorsunuz?’ sorusuna verdikleri yanıtların frekans değerleri

Yanıtlar	f	%
MEB’in sunduğu internet altyapısını yetersiz buluyorum	15	57.7
Zaman kaybı yaşıyorum	7	26.9
EBA’daki değerlendirme etkinliklerini yetersiz buluyorum	5	19.2
eTwinning projesi hazırlamak için İngilizce bilmek gerekli	3	11.5
EBA güncel değil	2	7.6
Sorun yaşamıyorum	2	7.6
EBA’da yazılımsal sorunlarla karşılaşıyorum	1	3.8
Yararlı sitelere MEB altyapısında girmenin yasak olması	1	3.8
Takibinin zor olması	1	3.8
EBA’daki bazı soruların hatalı olması	1	3.8
Öğrencilerin EBA’dan ödev takibi yapmaması	1	3.8
Portallardaki videoların artık günümüz çocuklarının ilgisini çekmemesi	1	3.8

Tablo 6’daki yanıtları desteklemek için bazı öğretmenlerin görüşleri doğrudan verilmiştir.

Öğretmen22: *“İnternetle ilgili sorunlarımız oluyor. Siteyi açıp kapayana kadar zaman geçiyor zaman problemleri olabiliyor.”*

Öğretmen25: *“EBA’nın fen alanında çok iyi olmadığını düşünüyorum. Video anlatım kısımları ilgi çekici değil. Çocuklara çıktı olarak verebileceğim çok fazla kaynak yok. Derste etkinlikleri açmak için süre harcamam gerekiyor, zaman sıkıntısı olabiliyor.”*

Öğretmen26: *“MEB’in sunduğu internet altyapısından dolayı EBA’ya erişimimiz kısıtlı. Öğrencilerimizin internet erişimleri kısıtlı olduğu için EBA’yı çok aktif kullanamıyoruz. Her portalı kullanmak için zamanımız kısıtlı. EBA’nın eski sürümünde öğretmenlere ayrılan kısımda Morpa Kampüs eklentisi vardı, ancak MEB tarafından erişim engelleniyordu. MEB’in internet altyapısı her siteye girmemize izin vermiyor. Yararlı sitelere giremiyoruz, ancak MEB şöyle bir imkan tanımış bu sitenin güvenli olduğunu düşünüyorsanız bize bildirebilirsiniz diye bildirdiğiniz takdirde süreç hızlı işlemiyor. EBA’nın içerik kategorileşmesini beğenmiyorum, ön planda okullardan gelen haberler var. Gönderilen video ve sesler çok fazla süzülüyor. Çekim ve ses kalitesi verdiği bilgilendirme açısından baktığımızda paylaşımlar verimli gelmiyor. Yaptığımız paylaşımlarda MEB sizi sorumlu tutuyor telif konusunda.”*

Veri toplama aracının yedinci sorusu olan ‘Bu sorunların giderilmesi için sizce ne gibi düzenlemeler yapılmalı?’ sorusuna öğretmenlerin 6’sı internet altyapısı düzenlenmeli, 3’ü de EBA’daki sorular öğrenci seviyesine uygun olmalı yanıtını vermişlerdir. EBA için soru hazırlama komisyonu kurulmalı, her sınıfta akıllı tahta olmalı, EBA için videoların içeriği geliştirilmeli, öğrencilerin aktif katılımının olduğu bir

sistem kurulmalı, MEB denetlemesi düzenlenmeli, EBA'nın içeriğindeki karışıklık düzenlenmeli, sorular güncel olmalı, okullardaki bilişim öğretmeni sayısı artırılmalı ve internet kısıtlanması düzenlenmeli yanıtlarını ise birer kişi desteklemektedir. Fen öğretmenlerinin cevaplarının frekans değerleri Tablo 7'de belirtilmiştir.

Tablo 7. Fen öğretmenlerinin ‘ Bu sorunların giderilmesi için sizce ne gibi düzenlemeler yapılmalı?’ sorusuna verdikleri yanıtların frekans değerleri

Yanıtlar	f	%
İnternet altyapısı düzenlenmeli	6	23,0
EBA'daki sorular öğrenci seviyesine uygun olmalı	3	11,5
EBA için soru hazırlama komisyonu kurulmalı	1	3,8
Her sınıfta akıllı tahta olmalı	1	3,8
EBA için videoların içeriği geliştirilmeli	1	3,8
Öğrencilerin aktif katılımının olduğu bir sistem kurulmalı	1	3,8
MEB denetlemesi düzenlenmeli	1	3,8
EBA'nın içeriğindeki karışıklık düzenlenmeli	1	3,8
Sorular güncel olmalı	1	3,8
Okullardaki bilişim öğretmeni sayısı artırılmalı	1	3,8
İnternet kısıtlanması düzenlenmeli	1	3,8

Tablo 7'deki yanıtları destekleyecek öğretmen görüşlerden birkaçı aşağıda verilmiştir.

Öğretmen10: *“Dağıtılan tablet bilgisayarları keşke sınıfta aktif kullanabilsek, bir tane program var soru yazıp yüklüyorsunuz bütün katılımcılar bağlanıyor o ağa her öğrenci kendine bir isim yazıyor, hangi öğrencinin hangi soruya cevap verdiğini, hem öğrenciler aynı anda kaçınıcı olduklarını görebiliyorlar. Bu sistem kurulabilse çok iyi olur.”*

Öğretmen12: *“EBA'yı öğretmen derste aktif kullanmasa bile MEB tarafından denetlendiği için açık bırakabiliyor, aslında öğretmen burada kendini ekarte ediyor. Bu konuda düzenlemeler yapılabilir.”*

Öğretmen14: *“Bence EBA daha planlı olmalı bana çok karışık geliyor. EBA'da karmaşayı giderebilmek için bir düzenleme istiyorum. Girdiğimiz bir videonun izlendiğine dair yanında bir bilgi olsa böylece hangi videoyu izleyip izlemediğimi ayırt edebilirim.”*

Öğretmen26: *“Bilişim ve formatör öğretmenlerin sayısı artırılmalı. Teknoloji konusunda kendini geliştirmek isteyen öğretmenlere daha fazla kurs düzenlenebilir. EBA'nın işleyişinden sorumlu olan MEB kısımlarının bürokrasiden bağımsız olarak kendilerini geliştirmeleri ve hızlanmaları, internetin kontrolünün biraz daha serbest bırakılması, örneğin interneti sayfa olarak değil de içerik olarak incelemek bizim için daha yararlı. Sansürün içerik olarak uygulanması bana daha mantıklı geliyor. Youtube çok önemli bir kaynak, maalesef bunu akıllı tahtada kullanamıyoruz. Yapılan sansür uygulamalarının sayfa bazında olması bizim için daha kaliteli içerik bulmayı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra çok fazla elektronik ve tablet eğitiminin kullanılması doğru bulmuyorum, öğrencileri hantallaştırdığını düşünüyorum. Eğitimin çok fazla interaktifliğe ve hazır bilgiye dayalı olmasını doğru bulmuyorum.”*

Veri toplama aracının sekizinci ve son sorusu olan ‘Bu portallara neler eklenmeli?’ sorusuna öğretmenlerin 8'i interaktif deneylerin, 7'si oyunlaştırılmış değerlendirme etkinliklerinin, 6'sı EBA'ya daha fazla sorunun, 5'i EBA'ya belgesellerin eklenmesini isterken 4'ü fikrim yok yanıtını vermiştir. 2 kişi canlı etkileşimin olduğu bir sistemi ve 2 kişi de EBA'ya Youtube bağlantısı eklenmesini istemiştir. Açık uçlu sorular, etkileşimli kitap, EBA'ya sanal gerçeklik, yarışmacı bir sistem, EBA'ya bunları biliyor musunuz? Köşesi ve sanal laboratuvar eklenmesini isteyenler ise birer kişidir. Fen öğretmenlerinin cevaplarının frekans ve yüzde değerleri Tablo 8'te belirtilmiştir.

Tablo 8.

Fen öğretmenlerinin ‘ Bu portallara neler eklenmeli?’ sorusuna verilen yanıtların frekans değerleri

Yanıtlar	f	%
İnteraktif deneyler	8	30.8
Oyunlatılmış değerlendirme etkinlikleri	7	26.9
EBA'ya daha fazla soru eklenmeli	6	23.0
EBA'ya belgeseller eklenmeli	5	19.2
Fikrim yok	4	15.4
Canlı etkileşimin olduğu bir sistem	2	7.6
EBA'ya Youtube bağlantısı	2	7.6
Açık uçlu sorular eklenmeli	1	3.8
Etkileşimli kitap	1	3.8
EBA'ya sanal gerçeklik	1	3.8
Yarışmacı bir sistem	1	3.8
EBA'ya bunları biliyor musunuz? Köşesi	1	3.8
Sanal laboratuvar eklenmeli	1	3.8

Tablo 8’deki yanıtları destekleyecek öğretmen görüşlerden bir kaçını aşağıda vermiştir.

Öğretmen15: “BBC ya da TRT’nin belgeselleri EBA’ya yüklenebilir. EBA’nın Youtube ile bağlantısı olması gerekiyor, okulun interneti Youtube girmiyor ama işe yarayacak birçok video Youtube’da oluyor, okulda açamıyoruz. En azından devletin desteklediği belli sınırlar içinde EBA’da Youtube eklentisi olabilir. EBA’ya daha farklı konseptte videolar yüklenebilir, açık uçlu sorular geliştirilebilir örneğin sınavlarda açık uçlu sorulacak ancak EBA’da bu tür sorular yer almıyor. Genellikle soruları test mantığında. Sırf MEB desteklediği sınava yönelik alıştırmalar olması gerekmiyor. Daha farklı tarzda sorular olabilir.”

Öğretmen23: “Çocukları motive edecek yarışmacı bir sistem olabilir. Şu etkinlikleri tamamlayana hediye, gezi gibi hediyeler verilmeli. EBA’daki soru çeşitleri artırılabilir. Kaynak kitap olarak ben EBA’yı önerebilirim. Soruların zorluk seviyesi artırılabilir. Sorular zorluk derecelerine göre sıralanmalı (1,2,3 düşük seviye 4,5,6 orta seviye gibi...).”

Öğretmen26: “MEB, Youtube üzerinde kanal açabilir. Öğretmenlerin bu kanala gönderdiği videoları bu kanal üzerinde toplayabilirler ve sadece bu kanala erişimimiz olabilir. EBA’da günlük bilgilerin yer aldığı “bunları biliyor musunuz?” Köşesi olabilir. Çünkü günlük hayattan hikayeler öğrencilerin ilgisini çekiyor. Deneyleri yapamayan, laboratuvarı olmayan çok okul var flash animasyonlarla bu deneylerin sanal ortamda nasıl gerçekleştiğini gösteren bir ortam oluşturulabilir. EBA’da sanal laboratuvar var ancak kısıtlı sadece lise öğrencilerine yönelik. EBA’nın değerlendirme etkinlikleri bilgi düzeyinde, değerlendirme çocuğun kavrama ve yorumlama yeteneklerini ölçmek zorunda. Şuanki sınav siteminde ise soru tipleri yorumlama düzeyinde bizim öğrencilerimiz bilgi düzeyinde soruları alıyorlar ancak bunları yorumlamaya çeviremediklerinden yeterli bulmuyorum. EBA’daki sorular daha çok mantık soruları formatına çevrilebilir. Bu da öğrencileri farklı kaynaklara yönlendiriyor, ailelerine ekonomik olarak yük oluyor.”

SONUÇLAR

Fen bilimleri öğretmenlerinin, EBA, Vitamin ve eTwinning eğitim portalları hakkında görüş ve düşüncelerinin araştırıldığı bu çalışmanın sonuçları şunlardır:

1. Fen öğretmenleri eğitim portallarından haberdar olduklarını ve derslerinde aktif olarak portalları kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin EBA ve Morpa Kampüs portallarını diğer portallara göre daha çok beğendikleri ve derslerinde daha fazla kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.
2. Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu bu portalları kullanma sebepleri olarak portallarda bulunan interaktif deneylerin ilgi çekici olduğunu, sınıfta yapılması tehlikeli olan deneylerin portallardaki interaktif deneyler sayesinde rahatça yapılabildiği, ayrıca interaktif deneylerin malzeme israfının

da önüne geçtiğini, görsel içeriğin öğrencilerin dikkatini çektiğini, eğlenceli değerlendirme etkinlikleri sayesinde öğrencilerin soruları çözmeye daha istekli olduklarını belirtmişlerdir.

3. Öğretmenlerin Morpa Kampüsteki videoları, görsel içerikleri ve interaktif deneyleri EBA'ya göre daha çok beğendikleri, EBA'daki içeriğin Morpa Kampüs'te olduğu gibi daha ilgi çekici hale getirilmesini istedikleri sonucuna ulaşmışlardır.
4. Öğretmenlerin EBA'ya girişlerinde MEB denetiminin büyük bir etken olduğu, hatta öğretmenlerin bazıları EBA'ya giriş yaptıklarını ancak derslerinde EBA'yı aktif kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Bu çalışmanın en ilgi çekici sonucudur ve öğretmenler bu konuda düzenleme yapılmasını istemektedirler.
5. Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu EBA ve Vitamin portallarını kullanmaktadır, ancak eTwinning portalını kullanmadıkları fark edilmiştir. Öğretmenlerin eTwinning'i kullanmamalarının temel nedeni İngilizcilerinin yetersiz olmasıdır. eTwinning'ten haberdar olmamaları, zaman yetersizliği, proje hazırlarken beklenen olumlu dönütlerinin alınamaması sonucu öğretmenlerin proje hazırlamayı yük olarak görmeleri, teknolojiye kendilerini yeterli görmemeleri eTwinning kullanmamalarının diğer sebepleridir.
6. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu eğitim portallarını kullanırken MEB'in sunduğu internet alt yapısının yetersiz olması ve internet kaynaklı bir sorunun ders anında zaman kaybına sebep olması gibi sorunlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir.
7. Öğretmenlerin, internet altyapısının düzenlenmesi, EBA'daki soruların öğrenci seviyesine uygun olması, EBA'daki görsel ve video içeriklerinin geliştirilmesi, öğrencilerin aktif katılımlarının olduğu bir sistemin kurulması, EBA'ya uygulanan MEB denetiminin düzenlenmesi, internet kısıtlamasının düzenlenmesi gibi bu portallardaki sorunlara çözüm önerilerinde buldukları sonucuna ulaşmışlardır.
8. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu özellikle EBA'daki interaktif deneylerin sayısının artırılması, oyunlaştırılmış değerlendirme etkinliklerin eklenmesi, EBA'ya daha fazla öğrenci seviyesine uygun soru eklenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.
9. Fen öğretmenleri eğitim portallarını kullanma sebeplerinden biri interaktif deneylerin ilgi çekici olmasıdır, ancak eğitim portallarına interaktif deneylerin eklenmesini istemeleri öğretmenlerin de bu portalları aktif kullanmadıklarını göstermektedir. Öğretmenlerin belirli bir süre bu portalları kullanmaları sağlanıp daha sonra bu portallar hakkındaki görüşlerinin analiz edilmesi daha sağlıklı olacaktır.

TARTIŞMA

Bu çalışmada öğretmenler eğitim portallarını kullanırken MEB'in sunduğu altyapının yetersiz olduğu ve bu konuda iyileştirme yapılması gerektiğini, Vitamin ve Morpa Kampüs gibi eğitim portallarına bu portalların ücretli olması ve internet sorunları sebebiyle öğrencilerin evlerinde giremediklerini belirtmiştir. Şahin (2012)'in Vitamin Eğitim Portalı hakkında öğretmen görüşlerinin alındığı çalışmada öğretmenler altyapıda sorunlar yaşadıkları ve bu sebepten portalları kullanmadıklarını, eğitimde fırsat eşitliğinin tam olarak sağlanması için MEB tarafından Vitamin Eğitim Portalı'na öğrencilerin okul dışından da ücretsiz erişim imkânı sağlanmasının gerekli olduğunu bildirmişlerdir. Bu sonuç yapılan çalışma ile benzerlik göstermektedir. Tablo 3'te Neden eğitim portallarını kullanıyorsunuz? Sorusuna fen öğretmenleri portallardaki interaktif deneyler, görseller, videolar'ın dersi ilgi çekici hale getirdiği görüşünü belirtmişlerdir. Güvendi (2014)'nin yapmış olduğu çalışmada da EBA'nın öğretmenlerce kullanım sıklığının belirlendiği çalışmada öğretmenler, EBA'da bulunan eğitsel e-içeriklerden faydalanmak için bu portali kullandıklarını belirtmişlerdir.

Elde edilen bulgular sonucunda fen öğretmenleri en çok EBA, Morpa Kampüs ve Vitamin eğitim portallarını kullandıklarını, portallardaki görsel içerik sayesinde öğrencilerin derse karşı ilgisinin arttığını, en çok internet alt yapısından kaynaklı sorunlar yaşadıklarını, portalların içeriğinin öğretim programıyla tutarlı olması gerektiğini ve bazı fen öğretmenleri teknoloji konusunda kendilerini yeterli bulmadıklarını belirtmişlerdir. Güler, Kaya ve Uzun (2014)'un yapmış olduğu fen bilimleri

öğretmenlerinin internet kullanımına ilişkin görüşlerinin incelendiği çalışmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Elde edilen bulgular sonucunda fen öğretmenleri EBA'yı ilgi çekici görsel içerik ve değerlendirme etkinlikleri sebebiyle kullandıklarını belirtmişlerdir. Alabay (2015)'in yapmış olduğu öğretmen ve öğrencilerin EBA kullanımına ilişkin görüşleri üzerine çalışmada, öğretmenlerin EBA'da en çok tercih edilen içeriklerin test soruları, görsel ve işitsel materyaller olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak Alabay (2015)'in yapmış olduğu çalışmada öğretmenlerin EBA'da en az tercih ettikleri içeriklerin eğitsel oyun ve deney uygulamaları olduğu görülmektedir. Bizim çalışmamızda bu sonucun tam aksi sonuca ulaşılmıştır. Fen öğretmenleri EBA'daki interaktif deneyleri ve eğitsel oyunlarında derslerinde aktif kullandıklarını belirtmişlerdir. Bunun sebebi fen derslerinin deney ve eğitsel oyun tasarımına uygun içerikler içermesinden kaynaklanabilir.

ÖNERİLER

Her ne kadar nitel bir araştırmanın sonuçlarının genellenemeyeceği ve o yüzden bu sonuçlara bakılarak öneri getirmenin tartışma yaratması ihtimali olsa da doğrudan sorunun bir parçası olan öğretmenlerin yapmış olduğu öneriler ışığında birkaç öneri yapmak yararlı olabilir. EBA eğitim portalının içeriğinin daha güncel hale getirilmesi, soruların içeriğinin öğrenci seviyelerine uygun hazırlanması, EBA'daki sorularda yeni sınav sistemine uygun hazırlanması, günümüz teknolojilerden sanal gerçeklik, web 2.0 araçları, Youtube bağlantılarının EBA'ya eklenmesi, okullardaki internet altyapısının düzenlenmesiyle ilgili çalışmaların yapılması bu önerilerden bir kaçıdır. Youtube öğretmenler için çok önemli bir kaynak olabileceken, sansür uygulamasından dolayı akıllı tahtalarda açılmadığı öğretmen görüşleri arasındadır. Bu sorunu önlemek için MEB, Youtube üzerinde kanal açabilir. Öğretmenlerin bu kanala gönderdiği videoları kanal üzerinde toplayabilir ve öğretmenlerin sadece bu kanala erişimi olabilir. Öğretmenlerin çoğunun eTwinning portalı hakkında yetersiz bilgiye sahip olduğu araştırmanın sonuçları arasında yer almıştır, bu konuda MEB eTwinning ile ilgili uygulamalı eğitimleri yaygınlaştırabilir. Bu çalışma sadece 26 fen bilimleri öğretmenin görüşlerinden elde edilen sonuçlar ile sınırlıdır. Hem öğrencilerin eğitim portalları hakkındaki görüşleri hem de diğer branş derslerinde eğitim portallarının kullanımına yönelik öğretmen görüşleri bir başka çalışmada ele alınabilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement: Bu çalışma 13. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akçalı, A. A. (2015). Kuram ve uygulamada sınıf dışı tarih öğretimi algısı: Öğretmen ve aday öğretmen görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, 40(181): 117-137.
- Aktay, S., ve Keskin, T. (2016). Eğitim Bilişim Ağı (EBA) incelemesi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 2(3): 27-44.
- Alabay, A. (2015). *Ortaöğretim öğretmenlerinin ve öğrencilerinin EBA (Eğitim Bilişim Ağı) kullanımına ilişkin görüşleri üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Bolat, Y. (2016). Ters yüz edilmiş sınıflar ve Eğitim Bilişim Ağı. *Journal Of Human Sciences*, 13(2): 3373-3388.
- Bozdağ, Ç. (2017). Almanya ve Türkiye'de okullarda teknoloji entegrasyonu: eTwinning örneği üzerine karşılatırmalı bir inceleme. *Ege Eğitim Teknolojileri Dergisi*, 1(1): 42-64.
- Buluş Kırıkkaya, E., Bozkurt, E., ve Öztürk, N. (2012). Fen ve teknoloji öğretmenleri eğitim araştırmaları ile ilgili ne düşünüyor? *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 1: 63-75.
- EBA. (2017). 10 Şubat 2018 tarihinde <http://www.eba.gov.tr> adresinden erişildi.
- eTwinning. (2017). 10 Şubat 2018 tarihinde <http://www.etwinning.net> adresinden erişildi.

- Demirci G., M. P., Kaya, S., ve Uzun, A. (2014). Fen bilimleri öğretmenlerinin öğretimde internet kullanımına ilişkin görüşleri: Kırşehir ili örneği. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 15(1): 263-280.
- Güvendi, G. (2014). *Milli Eğitim Bakanlığının öğretmenlere sunmuş olduğu çevrimiçi eğitim ve paylaşım sitelerinin öğretmenlerce kullanım sıklığının belirlenmesi: Eğitim Bilişim Ağı örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Kapıdere, M., ve Çetinkaya, N. (2017). Eğitim Bilişim Ağı (EBA) mobil uygulamasının değerlendirilmesi. *IJAL*: 1-14.
- Kocaoğlu, G. A. (2012, Temmuz). *Web tabanlı yazılım olan Vitamin programının öğrencilerin fen ve teknoloji dersindeki başarılarına ve tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Matthew, B. M., and Huberman, A. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. 2nd ed. USA: Sage Publications.
- Özkan, H. ve Öztop, M. (2016). Öğrencilerin Vitamin eğitim yazılımıyla ilgili görüşlerinin analizi: Yeni Levent Lisesi ve Etiler Lisesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü Dergisi*, 1(23): 177-196.
- Pala, F., Arslan, H., ve Özdiñç, F. (2016). Eğitim Bilişim Ağı web sitesinin otantik görevler ve göz izleme ile kullanılabilirliğinin incelenmesi. *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 24-38.
- Parlak, i. (2011). *İlköğretimde uygulanmaya başlanan web destekli MEB Vitamin eğitim yazılımının öğrenci ve öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Şahin, Ö. (2012, Ocak). *MEB Vitamin ilköğretim portalı hakkındaki öğretmen görüşlerinin ve öğrenci tutumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Tutar, M. (2015). *Eğitim bilişim ağı (EBA) sitesine yönelik olarak öğretmenlerin görüşlerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilen nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24(24): 543-559.
- Yıldırım, N. (2013). *Ortaokul 5. sınıf fen ve teknoloji dersinde kullanılan MEB Vitamin eğitim yazılımının öğrencilerin yansıtıcı düşünme becerilerine ve erişilerine etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin.
- Yücel, H. (2011). *İlköğretim matematik eğitiminde web destekli "MEB Vitamin" adlı öğretim materyaline ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncüyıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Van.

Öğretmen Eğitimi Programlarını Değerlendirme Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması (ÖEPDÖ)

Arş. Gör. Muhammed Akıncı^{1*}
Prof. Dr. Erdoğan Köse²

Geliş tarihi: 02.03.2019

Kabul tarihi: 20.03.2019

Atıf bilgisi:

*Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)*
Cilt: 4 **Sayı:** 2
Sayfa: 236-252 **Yıl:** 2019
Dönem: Yaz

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 16%

¹Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi,
Türkiye,

muhammed.akinci@erdogan.edu.tr,

ORCID ID 0000-0002-5001-2080

²Akdeniz Üniversitesi, Türkiye,

ekose@akdeniz.edu.tr,

ORCID ID 0000-0003-0426-0267

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu araştırmanın amacı eğitim fakültesi lisans programlarının öğretmen adaylarının bakış açıları ile değerlendirilmesine olanak tanıyacak bir ölçeğin geliştirilmesidir. Bu çalışmada başta Sistem/Karar Odaklı Program Değerlendirme Yaklaşımı olmak üzere Türkiye’de ve dünyada yaygın olarak kullanılan çeşitli program değerlendirme yaklaşım ve modellerinin yapısal özellikleri göz önünde bulundurularak hazırlanan Öğretmen Eğitimi Programlarını Değerlendirme Ölçeği (ÖEPDÖ)’nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Bu bağlamda araştırma verileri gönüllülük esasına bağlı olarak Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi 3. ve 4. sınıflarda öğrenim gören 363 öğretmen adayından toplanmıştır. Hazırlanan ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek için Açıklayıcı Faktör Analizinden faydalanılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini tespit etmek için ise “Cronbach’s Alpha”, “Spearman-Brown İki Yarı Test Güvenirliği” puanları hesaplanmıştır. Ayrıca “Madde Toplam Puan Korelasyonları” ve alt %27 ve üst %27’lik grupların puanları arasındaki “İlişkiziz Örneklemeler için t Testi” sonuçları incelenmiştir. Ölçeğin tüm faktörleri için Cronbach’s Alpha ve Spearman Brown güvenilirlik katsayıları .75 ile .79 arasındadır. Ayrıca ölçeğe dâhil edilen maddelerin madde toplam korelasyonları .31 ile .68 arasında değişmektedir. Ayrıca alt %27 ve üst %27’lik grupların ortalama puanları arasındaki fark anlamlıdır ($p < .001$). Yapılan bu analizler sonucunda 13’ü olumsuz madde olmak üzere 47 maddeden oluşan taslak toplam varyansın %43,2’sini açıklayan 5 faktörlü, 30 maddelik, 5’li likert tipi geçerli ve güvenilir bir ölçek haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Program değerlendirme, ölçek geliştirme, öğretmen eğitimi.

Validity and Reliability Study of Teacher Training Curriculum Evaluation Scale (TTCES)

Res. Asst. Muhammed Akinci^{1*}
Prof. Dr. Erdoğan Köse²

First received: 02.03.2019
Accepted: 20.03.2019

Citation:

Journal of the International Scientific Research (IBAD)

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 236-252 **Year:** 2019

Session: Summer

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 16%

¹Recep Tayyip Erdoğan University,
Turkey,

muhammed.akinci@erdogan.edu.tr,

ORCID ID 0000-0002-5001-2080

²Akdeniz University, Turkey,

ekose@akdeniz.edu.tr,

ORCID ID 0000-0003-0426-0267

* Corresponding Author

ABSTRACT

The aim of this study is to develop a scale that will enable the evaluation of faculty of education teacher training programs with the perspectives of teacher candidates. In this research, the validity and reliability study of Teacher Training Curriculum Evaluation Scale (TTCES) was conducted which was prepared by considering the structural features of various curriculum evaluation approaches and models widely used in Turkey and in the World. The research data was collected from 363 volunteer teacher candidates from 3rd and 4th grades who study in Akdeniz University Faculty of Education. Exploratory Factor Analysis was used to determine the construct validity of the prepared scale. In order to determine the reliability of the scale, 'Cronbach's Alpha' and 'Spearman-Brown' test scores were calculated. Moreover, Item Total Correlation scores and the results of Independent Samples T Test between the lower 27% and the upper 27% groups were examined for reliability. Cronbach's Alpha and Spearman Brown reliability coefficients for all factors were between .75 and .79. and total correlations of the items included in the scale range from .31 to .68. Moreover, the difference between mean scores of the lower 27% and the upper 27% groups was significant ($p < .001$). After these analyzes, the draft consisting of 47 items, became a valid and reliable 5-point Likert type scale with 5 factors and 30-items explaining 43.2% of the total variance.

Keywords: Curriculum evaluation, scale development, teacher training.

INTRODUCTION

Curriculum development and evaluation are dynamic and cyclic processes. Definitions of the curriculum development and evaluation concepts state this situation more clearly. Yüksel & Sağlam (2014) state that curriculum development is the design, implementation, evaluation and reorganization of the curriculum while curriculum evaluation is to evaluate designed and implemented curriculum in accordance with scientific research processes and appropriate curriculum evaluation models and to use these results in the development of the curriculum. Uşun (2012) also states that curriculum development is making basic elements of the curriculum valid, useful, efficient and effective in the light of various developments and scientific research processes and curriculum evaluation is the process of deciding whether the developed curriculum has the qualifications mentioned by using the same scientific research activities and making decision about any feature of the curriculum.

When the literature related to curriculum evaluation is examined, it is possible to see some classifications based on various approaches and models. Some of the most common ones and their representatives are as follows (Fitzpatrick, et al., 2011; Yüksel & Sağlam, 2014; Uşun, 2012; Demirtaş, 2017; Aygören & Er, 2018):

- Objective/Program-Oriented Evaluation Approaches
 - The Tylerian Evaluation Approach
 - Metfessel-Michael Evaluation Model
 - Provus's Discrepancy Evaluation Model
- Expertise Oriented Approach
 - Eisner's Educational Connoisseurship and Criticism Models
- Consumer-Oriented Approach
- Participant-Oriented Evaluation Approaches
 - Robert Stake's Responsive Approach
 - Stake's Congruence-Contingency Model
- System/Decision-Oriented Approach
 - Stufflebeam's CIPP Model: Context, Input, Process, and Product.
 - The UCLA Evaluation Model.

Objective/Program-Oriented Evaluation Approaches

Objective/Program-Oriented Evaluation Approaches focus on the extent to which those objectives, are achieved after the teaching and learning activities. In these approaches, the main role of the curriculum evaluator is to decide how much and how well the curriculum objectives have been achieved (Fitzpatrick, et al., 2011). When the objectives of the curriculum are clearly expressed these approaches are considered as successful in providing the decision-makers with useful information because in this situation the implementation stages are evident too. However, only focusing on the objectives is criticized in this aspect because it is considered to be a risk of neglecting the curriculum characteristics that are not mentioned in the objectives (Stufflebeam, et al., 2006; Fitzpatrick, et al., 2011).

Expertise Oriented Approach

In contrast to previous approaches, Expertise Oriented Approach is seen as a post-modern and humanist approach because its basic focus in the evaluation of curriculum is not to train individuals who will contribute to the economic system (Ornstein & Hunkins 2018). This approach focuses on the field of expertise in curriculum evaluation (Yüksel & Sağlam, 2014; Uşun, 2012).

Although Expertise Oriented Approach is considered to be important as a humanistic approach and academic freedom environment it presents, it is criticized because of the difficulty of expert choice in terms of proficiency and objectivity (Fitzpatrick, et al., 2011).

Consumer-Oriented Approach

Consumer-oriented assessments first became important in the evaluation of educational products from the mid-1960s to the end. The most important reason for this situation is that the US governments began to offer serious funds to develop new educational products (Fitzpatrick, et al., 2011).

The pioneer representative of this approach is seen as Michael Scriven. In general, Scriven's approach in evaluation, aims at determining and grading the costs and impacts of alternative programs and educational products that consumers and broader society can use according to the assessed needs, and in doing so uses product evaluation checklists (Stufflebeam & Coryn 2014).

The Consumer-oriented Approach is seen as successful in raising awareness about the quality of educational products and providing some standards for the curriculum (Stufflebeam, et al., 2000). In addition, high costs and sometimes unnecessary rules are seen as weaknesses of the approach (Fitzpatrick, et al., 2011).

Participant-Oriented Evaluation Approaches

The emergence of the Participatory-Oriented Evaluation Approaches are based on the reaction that in the first years of curriculum evaluation in the United States the fundamental characteristics of evaluation are limited with the extent how much the objectives or standards have been achieved. Towards the end of the 1960s, including Robert E. Stake, some educators stated that curriculum evaluation processes were nothing more than comprehensive reports written after long mechanical studies as a result of which actually the curriculum evaluators were not able to fully control the curriculum they evaluate. These scientists argued that during the evaluation process the participant element of the curriculum should be given more attention, so that the curriculum can be evaluated more effectively with different perspectives (Stake, 1967; Fitzpatrick, et al., 2011; Yüksel & Sağlam, 2014).

The Participatory-Oriented Evaluation Approaches are widely preferred approaches because they emphasize the human factor and allow for a variety of subjective, objective, qualitative and quantitative data collection processes. However, these approaches are criticized for the high costs, difficulty of analyzing many different types of data and providing validity, reliability and objectivity (Fitzpatrick, et al., 2011; Yüksel & Sağlam, 2014).

System/Decision-Oriented Approach

At the end of the 1960s, System/Decision-Oriented Approach became an alternative to Objective Oriented Approaches and models. In this respect, this approach is focused on the decisions of the managers rather than the objectives of the curriculum. While this approach is seen as systematic and planned in different aspects of the curriculum, it is criticized that the manager-oriented perspective sometimes causes subjective evaluations (Fitzpatrick, et al., 2011; Yüksel & Sağlam, 2014).

When the studies carried out in Turkey to develop curriculum evaluation scales were examined it is possible to see some scales that they are not based on any curriculum evaluation approach and model, benefiting from the overall curriculum evaluation approaches or a large number of studies using Stufflebeam's CIPP Evaluation Model (Budak, 2011; Öksüz, 2015; Baş, 2016; Aslan, Soyalp, Karahan & Altuntaş, 2016; Akdoğdu & Uşun, 2017; Kavgaoglu, 2017). This case is an indication of the effectiveness of the System/Decision-Oriented Approach in the structure and content features of the developed curriculum evaluation scales in Turkey. Of course, this approach does not only consist of CIPP Evaluation Model. However, considering the prevalence of usage, it is an undeniable truth that one of the most common models under this approach is CIPP Evaluation Model. In addition, different sources of information providing information about the System/Decision Oriented Approach also mention about the UCLA Evaluation Model, which is a common model under these approaches (Fitzpatrick, et al., 2011; Yüksel & Sağlam, 2014; Uşun, 2012). For this reason, it is possible to say that System/Decision Oriented Approach, Stufflebeam's CIPP Evaluation Model and UCLA Evaluation Model have a weighted effect compared to other approaches and models while preparing Teacher Training Curriculum Evaluation Scale (TTCES).

Stufflebeam's CIPP Evaluation Model, which can be called as the most important example of the System/Decision-Oriented Approach, aims to gather information and make decisions about the curriculum (Ornstein & Hunkins, 2018). This model was developed in the late 1960s to improve the education quality and provide controllability of federal public schools in the US. (Stufflebeam & Coryn, 2014). In CIPP Evaluation Model, the curriculum is evaluated in 4 dimensions as Context, Input, Process and Product (Kellaghan & Stufflebeam, 2003). These dimensions are likened to the evaluation

dimensions of the UCLA Evaluation Model (Fitzpatrick, et al., 2011). Alkin & Woolley (1969) state these dimensions as:

- Systems assessment,
- Program planning,
- Program implementation,
- Program improvement and
- Program certification.

The Evaluation of the Process in UCLA Evaluation Model is discussed in two dimensions: Program Implementation and Program improvement. However, all dimensions except the Process are similar to the dimensions Context, Input and Product of CIPP Evaluation Model.

PURPOSE OF THE STUDY

The aim of this study is to develop a scale that will enable the evaluation of faculty of education teacher training programs with the perspectives of teacher candidates. The developed scale is expected to be beneficial for including the students in evaluation processes with their beliefs towards program competencies who are among the most important inputs of the curriculum. Especially, the inclusion of adult individuals studying in undergraduate programs into evaluation processes is important because this participation can be a tool that will facilitate the multiplication of data for researchers who conduct curriculum evaluation studies.

METHOD

In this research, the validity and reliability study of Teacher Training Curriculum Evaluation Scale (TTCES) was carried out which was prepared by considering the structural features of various curriculum evaluation approaches, especially System/Decision Oriented Approach and Models widely used in Turkey and in the World.

Study Group

The study group is composed of the 3rd and 4th grades students who study in Akdeniz University Faculty of Education. In this context, research data was collected from 363 volunteer teacher candidates to conduct the validity and reliability studies of the scale.

Data Analysis

IBM SPSS Statistics 25 application was used for data analysis. While the data was entered into the application, 19 were not included in the data set due to missing information. In addition, “Crosstabs” and “Boxplot” techniques were used for scanning outliers before data analysis. Thus, 27 outlier data were extracted from the data set. After all of these operations, 317 data were used for validity and reliability analyzes. Of these data, 73.2% belong to female, 26.8% male teacher candidates, and 65.6% of these students’ study in the 3rd grade and 34.4% in the 4th grade. Moreover, the distribution of the participants according to the faculty of education departments is presented in Table 1:

Table 1. Distribution of The Data According Departments

Faculty of Education Departments	Distribution of The Data	Distribution Percent
Elementary Education	42	13,2
Early Childhood Education (Formal Education)	30	9,5
Early Childhood Education (Evening Education)	32	10,1
Mathematics Education	35	11,0
Science Education	86	27,1
Turkish Education	28	8,8
Social Sciences Education	17	5,4
Psychological Counseling and Guidance	15	4,7
English Language Teaching	32	10,1
Total	317	100,0

When the Table 1 is examined, it can be seen that the student distributions are proportionally divided according to the department, class and gender variables. There are several reasons for these divergences. First of all, the participation of the students from each department in the scale development study differed in terms of volunteering. In addition, the density of applied courses of 4th grade students caused difficulty to reach these individuals and the number of female teacher candidates was higher in the faculty where the scale was developed. All these cases can be expressed as the limitations of the study.

The validity and reliability studies of the scale were carried out by using the data collected from the teacher candidates whose demographic information was given above. Exploratory Factor Analysis was used to determine the construct validity of the prepared scale. In order to determine the reliability of the scale, 'Cronbach's Alpha" and 'Spearman-Brown" test scores were calculated. Moreover, Item Total Correlation scores and the results of Independent Samples t Test between the lower 27% and the upper 27% scores were examined for reliability. It is stated in different sources that these stages and analyzes should be applied in scale development processes (Dimitrov, 2012; Tabachnick & Fidell, 2013; Garson, 2013).

Preparation of The Scale

It could be said that the process of preparation of the scale took place in three stages.

Examination of theoretical foundations

In the study before moving on to the item writing, basic curriculum evaluation approaches and models, primarily System/Decision-Oriented Approach and models, were examined from various curriculum evaluation sources (Stake, 1967; Metfessel & Michael, 1967; Provus, 1969; Eisner, 2002; Kellaghan & Stufflebeam 2003; Stufflebeam, et al., 2006; Fitzpatrick, et al., 2011; Uşun, 2012; Stufflebeam & Coryn 2014; Yüksel & Sağlam, 2014; Patton, 2015; Ornstein & Hunkins 2018).

Review of contextual literature on scale development

In the next process, a variety of curriculum evaluation scales developed in Turkey were examined. In addition, a total of 130 researches including 34 articles, 59 master's thesis and 37 doctoral theses on curriculum evaluation have been reached which were carried out in the last 10 years in Turkey. From these studies, 33 studies that used a curriculum evaluation approach and model have been examined. As a result of these analyzes, a 40-items scale draft with 5-point Likert type was created by taking the objective, content, education and evaluation elements into consideration which are the main elements of the curriculum and the context, input, process and product dimensions commonly used in curriculum evaluation processes.

Expert opinions and final corrections

About the prepared scale draft 3 curriculum development experts' and 2 measurement, evaluation and statistic experts' opinions were received. In line with the recommendations of these experts, some items were removed from the draft, some were corrected, and some new items were included in the draft. As a result, the draft became ready for application consisting of 47 items, 13 of which are negative items. The options of the prepared scale draft were arranged from 1 to 5 as "Strongly Disagree", "Disagree", "Undecided" "Agree", "Strongly Agree".

FINDINGS AND COMMENTS

Findings and Comments Towards Validity of the Scale

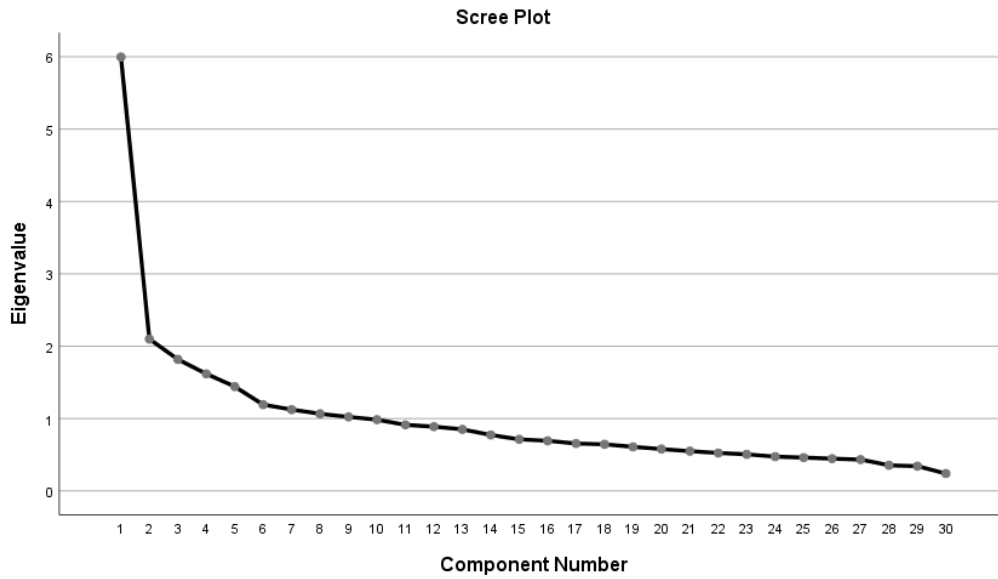
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) and Bartlett Sphericity tests were examined before exploratory factor analysis. The Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) test result was found .82. This value above .60 indicates that the data is suitable for factor analysis (Büyüköztürk, 2014). Bartlett Sphericity Test was significant ($\chi^2=2301,86$; $p=.000$). This result again suggests that the data is suitable for factor analysis (Tabachnick & Fidell, 2013).

Before deciding whether to use *orthogonal* or *oblique* rotation during factor analysis, it was assumed that there might be a relationship among factors since the research was conducted in the field of social sciences. In order to see whether this assumption was met statistically, one of the oblique rotation

methods "Promax" was used at first. If it is thought that there is a relationship among factors oblique rotation is preferred (Çokluk, et al., 2016). After oblique rotation .55 correlation between the 1st and 2nd factors and .36 correlation between 1st and 3rd factors were found. This shows that the oblique rotation method is an appropriate choice during exploratory factor analysis. Tabachnick & Fidell (2013) stated that when deciding on the rotation method, most appropriate way is to make oblique rotation with the desired number of factors and to look at the correlations between them, and to choose oblique rotation if the correlations exceeded .32.

There are several ways to decide on the number of factors in the scale development process. One of the most commonly used methods is to look at the eigenvalues of the components. From these components, we can accept each as a factor with eigenvalues greater than 1.0 (Thompson, 2004; Çokluk, et al., 2016). Another method is the graphic test called "Scree Test". In this test, the components with higher than 1.0 eigenvalues are included in the scale from the point of the beginning of the noticeable uplift in the graph (Thompson, 2004).

Figure 1. Scree Test Graphic

After examining the eigenvalues of the components in the exploratory factor analysis and the Scree test, it was observed that 7 dimensions of the factorization took place. However, considering the theoretical foundations of the scale, a scale of 4 or 5 factors was planned. Moreover, the statistics application did not provide "pattern matrix" graphic for more than 5 factors for the scale. and the noticeable uplift in the graph was observed for 5 factors. For this reason, 5 factors are included in the scale corresponding with the theoretical foundations. Factor load values were taken into consideration when deciding the items to be included in the scale. Regardless of whether it is negative or positive, the load value above 60 is considered as high and, the load value between .30 and .59 is acceptable and can be included in the scale (Büyüköztürk, 2002). In this context, the items with factor loadings greater than .30 are included in the scale. Moreover, of the items included in the scale, 9 items with negative values were recoded. Factor load values resulting from this process and distribution of items by factors are shown in Table 2:

Table 2. Factor Load Values and Distribution of Items by Factors

Item Numbers	Factor Load Values				
	F1	F2	F3	F4	F5
25.	,755				
19.	,749				
13.	,732				
14.	,693				
32.	,631				

18.	,519		
30.	,488		
27.	,462		
2.	,905		
5.	,842		
44.	,683		
23.	,551		
1.	,453		
46.	,452		
28.		,798	
36.		,586	
21.		,475	
38.		,449	
4.		,429	
37.		,332	
45.			,732
29.			,656
11.			,606
40.			,522
41.			,410
42.			,685
7.			,554
9.			,531
10.			,487
15.			,427

When Table 2: results of the exploratory factor analysis are examined, it can be seen that a scale with 30 items ranging from .90 to .33 load values has emerged. In addition, there are 8 items in the 1th factor, 6 items in 2nd and 3rd factors, and 5 items in 4th and 5th factors. The eigenvalues of the scale factors and their variance ratios are given in Table 3:

243

Table 3. Factor Eigenvalues and Explained Variance Ratios

Factors	Factor Eigenvalues	Explained Variance Ratios	Total Variance Explained
F1	5,996	19,988	19,988
F2	2,099	6,995	26,983
F3	1,818	6,058	33,041
F4	1,617	5,392	38,433
F5	1,442	4,805	43,238

When Table 3 is examined, it can be said that a scale has emerged with 30 items consisting 5 factors with eigenvalues above 1.0 which explain 43.2% of the total variance. It is difficult to keep the ratio of variance explained high in social sciences (Büyüköztürk, 2002). For this reason, in multi-factor scales, 40% to 60% of the total variance is in the acceptable range (Büyüköztürk, 2014; Çokluk, et al., 2016).

Findings and Comments Towards Reliability of the Scale

After completion of the exploratory factor analysis, construct validity was ensured to begin reliability analysis of the scale. In this context, the data about the reliability of the scale is presented in Table 4 and Table 5:

Table 4. Cronbach's Alpha and Spearman-Brown Reliability Coefficients

Factors	Cronbach's Alpha Reliability Coefficients	Spearman-Brown Reliability Coefficients	Items
F1	,796	,791	8
F2	,770	,767	6

F3	,763	,750	6
F4	,774	,751	5
F5	,757	,776	5
Total	,837	,832	30

The Cronbach's Alpha and Spearman Brown reliability coefficients shown in Table 4 were calculated for all factors of the scale and values between .75 and .79 were found. When the Cronbach's Alpha coefficient is between .70 and .80, on a scale aiming at comparing the groups this means that the scale is satisfactorily reliable (Bland & Altman, 1997). In this situation Spearman Brown reliability coefficient is also acceptable (Büyüköztürk, 2014). In addition, the reliability coefficients calculated for all items of the scale are above .80 and satisfactory.

Table 5. Item Total Correlation Scores and Independent Samples T Test Results of The Lower 27% and the Upper 27% Groups

Factors	Item Number	Item Total Correlation¹	t (Lower %27-Upper %27)²
F1	13	,530	-14,273
	14	,571	-14,095
	18	,467	-10,368
	19	,456	-11,900
	25	,544	-12,947
	27	,485	-11,814
	30	,502	-11,433
F2	32	,494	-13,282
	1	,438	-12,945
	2	,681	-14,445
	5	,632	-16,571
	23	,408	-11,535
F3	44	,468	-13,389
	46	,502	-12,186
	4	,351	-12,386
	21	,345	-11,530
	28	,401	-13,233
F4	36	,430	-14,266
	37	,477	-16,780
	38	,318	-10,332
	11	,427	-16,064
	29	,385	-12,054
F5	40	,428	-15,983
	41	,381	-12,663
	45	,430	-16,097
	7	,305	-9,751
	9	,356	-10,460
	10	,381	-12,600
	15	,424	-12,524
	42	,376	-11,709

¹n=317 ²n₁= n₂=86 p<.001

As shown in Table 5, the item total correlations of the items included in the scale ranged from .31 to .68. Also, the difference between the mean scores of the lower 27% and the upper 27% groups was significant (p <.001). Significant difference between the mean scores of the lower 27% and the upper 27% and the items with a total score of .30 and above indicate that the scale is consistent and distinguishes the participants well (Büyüköztürk, 2014).

CONCLUSION, DISCUSSION AND SUGGESTIONS

This study was conducted to develop a scale that will enable the evaluation of faculty of education programs with the perspectives of teacher candidates. In this context, the validity and reliability studies of the Teacher Training Curriculum Evaluation Scale (TTCES) were carried out. After Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) and Bartlett Sphericity Tests, exploratory factor analysis was applied to determine the construct validity of the scale. The reliability of the scale was evaluated according to the results of “Cronbach's Alpha”, “Spearman-Brown” reliability coefficients, Independent Samples T Test between the lower 27% and the upper 27% groups and Item Total Correlation scores. After these analyzes, the draft consisting of 47 items, became a valid and reliable 5-point Likert type scale with 5 factors and 30-items explaining 43.2% of the total variance.

The factors included in the scale by taking the theoretical infrastructure into account are named and sorted as follows:

1. Items related to the qualifications of teaching profession,
2. Items related to the number of students and instructors,
3. Items related to the facilities of the faculty,
4. Items related to education, measurement and evaluation activities,
5. Items related to the deficiencies of curriculum and precautions to be taken.

Objective, content, education and evaluation elements could be considered as the main elements of the curriculum and the context, input, process and product dimensions are commonly used in curriculum evaluation processes especially in System/Decision-Oriented Approach and models (Alkin & Woolley, 1969; Kellaghan & Stufflebeam 2003; Demirel, 2012; Ertürk 2013). In this context, the factors related to the qualifications of the teaching profession, the number of students and instructors, and the facilities of the faculty include objective and content elements of the curriculum and context and input dimensions of curriculum evaluation processes. Moreover, the factors related to education, measurement and evaluation activities include the educational aspects of the curriculum, evaluation element (especially formative evaluation) of the curriculum and the items covering the process dimension of the curriculum evaluation. Finally, the factors related to the deficiencies of curriculum and precautions to be taken include the evaluation element (especially summative evaluation) of the curriculum and the items covering the product dimension of the program evaluation. All these themes indicate that the scale also covers the basis of its dimensions taken into consideration such as main elements of the curriculum and dimensions commonly used in curriculum evaluation processes. This shows that the developed scale is also sufficient in terms of content validity.

Consequently, after recoding the negative item scores of TTCES, it will be beneficial for the researchers to increase the data diversity in the student dimension who want to evaluate the faculty education programs. In addition, high total scores obtained from the scale will indicate high curriculum qualifications.

The validity and reliability analysis by different researchers in different faculties of education may increase the quality of the prepared scale. Curriculum evaluation processes might become more efficient and realistic by increasing the number of such studies, which will enable the inclusion of students who are adults especially in higher education institutions. Moreover, similar scale development studies can be conducted to evaluate the programs of different faculties.

REFERENCES

- Akdoğdu, E., & Uşun, S. (2017). Sınıf öğretmenliği lisans programının öğretmen adaylarının görüşleri doğrultusunda bağlam, girdi, süreç ve ürün (CIPP) modeli ile değerlendirilmesi. (*In Turkish*). *İlköğretim Online*, 16(2), 826-847.
- Alkin, M. C., & Woolley, D. C. (1969, 8-11 October). *A Model for Educational Evaluation*. presented at PLEDGE Conference, San Dimas, 1-11.
- Aslan, M., Soyalp, H., Karahan, O., & Altuntaş, M. (2016). Okul öncesi eğitim programı değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi. (*In Turkish*). *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 657-683.
- Aygören, F., & Er, K. O. (2018). Eğitim programlarını değerlendirmeye ait sınıflamalar. (*In Turkish*). *Turkish Studies Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13(11), 269-296.
- Baş, G. (2016). Eğitim programlarını değerlendirme ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. (*In Turkish*). *Turkish Journal of Educational Studies*, 3(1): 53-80.
- Bland, J. M., & Altman, D. G. (1997). Cronbach's alpha. *BMJ: British Medical Journal*, 314(7080), 570-572.
- Budak, M. (2011). *2005 ilköğretim matematik dersi 6-8. Sınıflar öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri*. (*In Turkish*). Unpublished Master thesis. Erzincan University, Department of Mathematics Education, Erzincan. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Büyüköztürk, ř. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. (*In Turkish*). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32(32), 470-483.
- Büyüköztürk, ř. (2014). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. (*In Turkish*). (Extended 3rd Edition). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çokluk, Ö., şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, ř. (2016). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve lisrel uygulamaları*. (*In Turkish*). (4th Edition). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2012). *Eğitimde program geliştirme, kuramdan uygulamaya*, (*In Turkish*). (18th Edition). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Demirtaş, Z. (2017). Eğitimde program değerlendirme yaklaşımlarına genel bir bakış. (*In Turkish*). *Sakarya University Journal of Education*, 7(4), 756-768.
- Dimitrov, D. M. (2012). *Statistical methods for validation of assessment scale data in counseling and related fields*. USA: John Wiley & Sons.
- Eisner, E. W. (2002). *The arts and the creation of mind*. Londra: Yale University Press.
- Ertürk, S. (2013). *Eğitimde "program" geliştirme* (*In Turkish*). (6th Edition). Ankara: Edge Akademi Yayınları.
- Fitzpatrick, J. L., Sanders, J. R., & Worthen, B. R. (2011). *Program evaluation: Alternative approaches and practical guidelines*. (4th Edition). New Jersey: Pearson Education Inc.
- Garson, G. D. (2013). *Validity and reliability*. Asheboro, NC: Statistical Associates Publishers.
- Kavgaoğlu, D. (2017). *Çağrı merkezi mesleki yetkinlik geliştirme eğitim programının değerlendirilmesi* (*In Turkish*). Unpublished PhD thesis, Yıldız Technical University, Department of Educational Sciences, İstanbul. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Kellaghan, T., & Stufflebeam, D. L. (Eds.). (2003). *International handbook of educational evaluation: part one: Perspectives*. Kluwer Academic Publishers.
- Metfessel, N. S., & Michael, W. B. (1967). A paradigm involving multiple criterion measures for the evaluation of the effectiveness of school programs. *Educational and Psychological Measurement*, 27(4), 931-943.

- Ornstein, A. C. & Hunkins, F. P. (2018). *Curriculum: Foundations, principles, and issues*. (2nd Edition). Edinburgh: Pearson Education Limited.
- Öksüz, C. (2015). İlkokul matematik programını değerlendirme ölçeği. (In Turkish). *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(1), 21-33.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research and evaluation methods*. (4th Edition). Thousand Oaks. Cal.: Sage.
- Provus, M. M. (1969). *The Discrepancy Evaluation Model: An Approach to Local Program Improvement and Development*. 8 Ocak 2019 tarihinde <https://eric.ed.gov/?id=ED030957> adresinden erişildi.
- Stake, R. E. (1967). *The countenance of educational evaluation*. Department for Exceptional Children, Gifted Children Section.
- Stufflebeam, D. L., Madaus, G. F., & Kellaghan, T. (Eds.). (2006). *Evaluation models: Viewpoints on educational and human services evaluation*. (2nd Edition). Berlin: Springer Science & Business Media.
- Stufflebeam, D. L., & Coryn, C. L. S. (2014). *Evaluation theory, models, and applications*. (2nd Edition). San Francisco: Josey-Bass.
- Tabachnick B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. (6th Edition). Boston: Pearson Education Inc.
- Thompson, B. (2004). *Exploratory and confirmatory factor analysis: Understanding concepts and applications*. USA: American Psychological Association.
- Uşun, S. (2012). *Eğitimde program değerlendirme: Süreçler yaklaşımlar ve modeller*. (In Turkish). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yüksel, İ., & Sağlam, M. (2014). *Eğitimde program değerlendirme*. (In Turkish). (2nd Edition). Ankara: Pegem Akademi.

CURRICULUM EVALUATION RESEARCH EXAMINED DURING THE DEVELOPMENT OF THE SCALE

- Abat, E. Z. Ç. (2016). *9. sınıf matematik dersi öğretim programının bağlam, girdi, süreç, ürün değerlendirme modeline göre değerlendirilmesi. (In Turkish)*. Master thesis. Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Antalya. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Aktaş, C. K. (2018). *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu İngilizce hazırlık programının Bellon ve Handler modeline göre değerlendirilmesi: Bir durum çalışması. (In Turkish)*. PhD thesis Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Aydın. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Altındağ, A. (2017). *Ortaokul 5. sınıf matematik dersi öğretim programının Stake'in uygunluk-olasılık modeline göre değerlendirilmesi. (In Turkish)*. PhD thesis. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Arseven, İ. (2009). *Bağlam ve süreç boyutlarında bir hizmetiçi eğitim programının değerlendirilmesi. (In Turkish)*. PhD thesis. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Aslan, M., & Çıkar, İ. (2017). 4. sınıf matematik öğretim programının Tyler'ın hedefe dayalı program değerlendirme modeline göre değerlendirilmesi. *(In Turkish)*. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 11(2): 172-196.
- Aslan, M., & Erden, R. Z. (2018). Evaluation of 5 th grade science curriculum. *Necatibey Faculty Of Education Electronic Journal Of Science & Mathematics Education*, 12(2): 508-537.
- Aydın, S., Şentürk, Ş., & Duran, V. (2018). Okul öncesi programının stufflebeam bağlam, girdi, süreç ve ürün modeline göre değerlendirilmesi. *(In Turkish)*. *Electronic Turkish Studies*, 13(27): 163-181.
- Babacan, T. (2016). *Dokuzuncu sınıf İngilizce dersi öğretim programının bütüncül eğitime göre değerlendirilmesi. (In Turkish)*. PhD thesis. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eskişehir. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Başaran, S. T., & Ulubey, Ö. (2018). 2013 okul öncesi eğitim programının değerlendirilmesi. *(In Turkish)*. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 51(2): 1-38.
- Bayat, S. (2012). *Stake'in uygunluk/olasılık modeline göre ilkökuma yazma programının değerlendirilmesi. (In Turkish)*. PhD thesis. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Bolu. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Bayık, S. (2018). *Saç bakımı ve güzellik hizmetleri ön lisans programının Metfessel – Michael modeline göre değerlendirilmesi. (In Turkish)*. Master thesis. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Aydın. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Caner, H. N. (2018). *Öğretmenlik uygulaması dersinin bağlam, girdi, süreç, ürün modeline göre değerlendirilmesi: ingilizce öğretmenliği lisans programı örneği. (In Turkish)*. Master thesis. Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Antalya. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Canoğlu, S. N. (2014). *Türkçe ve matematik öğretim programlarının değer tabanlı program değerlendirme modeline göre incelenmesi. (In Turkish)*. Master thesis. Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Kırıkkale. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Cansu, T. (2010). *Anadolu üniversitesi ilköğretimde teknoloji uygulamaları e-sertifika programının öğrenen görüşüne göre bağlam, girdi, süreç ve ürün (CIPP) modeli ile değerlendirilmesi. (In Turkish)*. Master thesis. Anadolu Üniversitesi, Uzaktan Eğitim Anabilim Dalı, Eskişehir. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.

- Çelik, K. (2018). *Ortaöğretim İngilizce dersi öğretim programının (2014) Eisner modeline göre değerlendirilmesi. (In Turkish)*. Master thesis. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Dinçer, B. (2013). *7. sınıf İngilizce öğretim programının Stufflebeam'in Bağlam-Girdi-Süreç-Ürün (CIPP) modeline göre değerlendirilmesi*. PhD thesis. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Aydın. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- İlhan, E. (2018). *Üniversitelerin lisans programlarında uygulanan çekirdek programın değerlendirilmesi. (In Turkish)*. PhD thesis. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Kavgaoğlu, D. (2017). *Çağrı merkezi mesleki yetkinlik geliştirme eğitim programının değerlendirilmesi. (In Turkish)*. PhD thesis. Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Kotluk, N., & Yayla, A. (2016). Ortaöğretim 9. Sınıf Fizik Öğretim Programının Tyler'in Hedefe Dayalı Değerlendirme Modeline Göre Değerlendirilmesi. *(In Turkish)*. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(4): 1832-1852.
- Kumral, O. (2010). *Eğitsel eleştiri modeli ile eğitim fakültesi sınıf öğretmenliği öğretim programının değerlendirilmesi: Bir durum çalışması. (In Turkish)*. PhD thesis. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Aydın. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Kurt, A. (2016). *4. sınıf İngilizce dersi öğretim programının bağlam, girdi, süreç, ürün modeline göre değerlendirilmesi. (In Turkish)*. Master thesis. Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Antalya). Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Kuzu, S. (2015). *Öğretim ilke ve yöntemleri ders programının değerlendirilmesi. (In Turkish)*. PhD thesis. Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Gaziantep. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Mutlu, G. (2018). Program evaluation study of the main course at a preparatory program: A case study. *Turkish Online Journal Of Qualitative Inquiry*, 9(3): 202-239.
- Orhan, A. (2016). *Uzaktan eğitimle yürütülen yabancı dil dersi öğretim programının bağlam, girdi, süreç ve ürün (CIPP) modeli ile değerlendirilmesi. (In Turkish)*. Master thesis. Düzce Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Düzce. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Ödemiş, S. İ. (2018). *Meslek yüksekokulu İngilizce öğretim programının bağlam girdi süreç ürün (CIPP) modeli kullanılarak değerlendirilmesi. (In Turkish)*. PhD thesis. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eskişehir. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Özdil, N. G. (2016). *Sosyal bilimler lisesi programının değerlendirilmesi. (In Turkish)*. Master thesis. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Özüdoğru, F. (2016). *İlkokul 2. sınıf İngilizce öğretim programının diller için Avrupa ortak başvuru metni doğrultusunda aydınlatıcı değerlendirme modeli ile değerlendirilmesi. (In Turkish)*. PhD thesis. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eskişehir. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Serçek, G. Ö. (2014). *Önlisans turizm eğitim programının CIPP modeline göre değerlendirilmesi. (In Turkish)*. PhD thesis. Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Diyarbakır. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Şeref, M., & Gözütok, F. D. (2018). Bir program değerlendirme örneği: doğum eğitimi. *(In Turkish)*. *İhlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1): 64-77.

- Tekmen, B. (2012). *Okul öncesi öğretmenliği programının akademisyenlerin bakış açısıyla değerlendirilmesi. (In Turkish)*. PhD thesis. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Tunç, F. (2010). *Ankara Üniversitesi Hazırlık Okulu programının CİPP modeli ile değerlendirilmesi. (In Turkish)*. Master thesis. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Yeşilyurt, E. (2010). *Öğretmenlik uygulaması öğretim programının standart temelli ve ihtiyaca cevap verici modeller ışığında değerlendirilmesi. (In Turkish)*. PhD thesis. Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Elazığ. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Yurdakul, B., Uslu, Ö., Çakar, E., & Yıldız, D. G. (2014). Web tabanlı içerik geliştirme mesleki gelişim programının değerlendirilmesi. *(In Turkish)*. *Educational Sciences: Theory Practice*, 14(4): 1409-1437.

Öğretmen Eğitimi Programlarını Değerlendirme Ölçeği (ÖEPDÖ)		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
F1. Eğitim-Öğretim ve Ölçme ve Değerlendirme Faaliyetlerine İlişkin Maddeler						
1.	Fakültemizde eğitim-öğretim faaliyetleri etkin yöntem ve tekniklerle yürütülür.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
2.	Fakültemizde dersler öğrenci ve öğretim elemanı arasında uyumlu bir şekilde yürütülür.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
3.	Fakültemizde eğitim-öğretim faaliyetleri başarılı bir şekilde yürütülür.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
4.	Fakültemizde dersler nitelikli öğretim elemanları tarafından yürütülür.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
5.	Fakültemizde öğrencilerin başarı durumu öğretim elemanları tarafından önemsenir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
6.	Fakültemizde ölçme ve değerlendirme faaliyetleri uygun ve adil bir biçimde yürütülür.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
7.	Fakültemizde öğrenciler eğitim-öğretimde gösterdikleri çabanın karşılığını alır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
8.	Fakültemizde öğrenciler gösterdikleri çaba oranında başarılıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
F2. Öğretmenlik Mesleği Yeterliklerine İlişkin Maddeler						
9.	Fakültemizden öğretmenlik mesleğini başarıyla yürütebilecek bireyler mezun olur.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
10.	Fakültemizden öğretmenlik için gereken mesleki değerlere sahip bireyler mezun olur.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
11.	Fakültemize kabul edilen öğrenciler, öğretmen olabilecek niteliktedir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
12.	Fakültemize öğrenciler öğretmen olma niyetiyle gelir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
13.	Fakültemiz öğretmenlik mesleğinin öğrenileceği uygun şartları sunar.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
14.	Fakültemizde yürütülen dersler nitelikli öğretmen yetiştirme amacına hizmet eder.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
F3. Fakültenin Sahip Olduğu İmkanlara İlişkin Maddeler						
15.	Fakültemizin fiziki imkanları eğitim-öğretim için yeterlidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
16.	Fakültemiz iklimi öğretmen yetiştirmeye uygundur.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
17.	Fakültemiz eğitim-öğretim için yeterli teknolojik altyapıya sahiptir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
18.	Fakültemizde ders konularını tamamlamak adına planlanan süreler uygundur.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
19.	Fakültemizde ders konularını planlanan sürelerde tamamlamak güçtür.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
20.	Fakültemizde öğretmenlik mesleği için verilen teorik bilgiler sınırlıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
F4. Öğrenci ve Öğretim Elemanı Sayısına İlişkin Maddeler						
21.	Fakültemize ihtiyaçtan fazla öğrenci kabul edilir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
22.	Fakültemizin öğrenci kontenjanı ihtiyaçlara göre belirlenir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
23.	Fakültemizde sınıflar gereğinden fazla kalabalıktır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
24.	Fakültemizde bölümlere göre öğrenci dağılımı orantısızdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
25.	Fakültemizde eğitim-öğretimi yürütecek yeterli sayıda öğretim elemanı vardır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
F5. Eğitim Fakültesi Programlarının Aksaklıkları ve Alınması Gereken Önlemlere İlişkin Maddeler						
26.	Fakültemizde öğretilen bazı bilgiler mesleki eğitim adına gereksizdir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
27.	Fakültemizde eğitim-öğretim faaliyetleri öğrencilerde bazen istenmeyen özelliklerin oluşmasına da sebep olur.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
28.	Fakültemizde uygulanan programlarda çeşitli geliştirme ve iyileştirmeler yapılmalıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
29.	Fakültemizin sahip olduğu imkanlar ile eğitim-öğretim daha iyi hale getirilebilir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
30.	Fakültemizde uygulanan programlar terk edilip yerine daha iyi programlar hazırlanmalıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Items written in bold are negative expressions.

Transfer Baskı Tekniğinin Basım Yayın Teknolojileri Programlarında Okutulan Baskı Teknikleri Dersine Entegrasyonu

Engin Uğur^{1*}

Geliş tarihi: 23.02.2019

Kabul tarihi: 13.03.2019

Atf bilgisi:

*Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)*

Cilt: 4 **Sayı:** 2

Sayfa: 253-266 **Yıl:** 2019

Dönem: Yaz

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 10%

¹İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa,
Türkiye, engines@istanbul.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-7831-5449

* Sorumlu yazar

ÖZ

Tekstil sektöründe kumaşların desenlendirilmesi için geliştirilen transfer baskı teknolojileri, sahip olduğu baskı özelliğinden dolayı her geçen gün kullanım alanını genişletmektedir. Bugün tekstil ürünleri dışında reklamcılık ve kişisel matbaacılık ürünleri ve çok farklı materyale baskı yapmak için tercih edilmektedir. Özellikle matbaacılık ve reklamcılık sektöründe konvansiyonel baskı teknolojilerinin yanında hızla yerini almaya başlamıştır. Ortaya çıkan bu durum basım ve reklam sektöründe bu teknolojileri kullanacak kalifiye eleman ihtiyacını da beraberinde getirmektedir.

Meslek liselerinin Matbaa Bölümleri ve Basım Yayın Teknolojileri ön lisans programları; basım, yayın ve reklamcılık sektörlerine yönelik ara eleman yetiştiren eğitim kurumlarıdır. Bu eğitim kurumlarının birinci önceliği sektörün değişen ve gelişen yapısına cevap verebilmeleridir. Bu amaçla ilgili eğitim kurumları transfer baskı tekniğinin öğretilmesine yönelik müfredat ve teknik altyapıyı oluşturmaları gerekmektedir. Transfer baskı tekniğine yönelik kaynak kitap ve ders notunun olmaması da eğitim açısından bir eksiklik oluşturmaktadır. Öğretim elemanları ve öğretmenler tarafından kitap ve ders notları oluşturulması da gerekecektir.

Makale iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada; hızla yaygınlık kazanan transfer baskı tekniği, teknoloji ve üretim süreçleri ile tanımlanmaya çalışılmıştır. İkinci aşamada; bu teknik bilgiler çerçevesinde ön lisans programlarındaki ilgili dersin (baskı teknikleri ya da yöntemleri) müfredatına uyarlanması yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Transfer baskı, basım yayın, reklamcılık, eğitim.

Integration of Transfer Printing Technique to Printmaking Techniques Taught in Print Publishing Technology Programs

Engin Uğur^{1*}

First received: 23.03.2019

Accepted: 13.03.2019

Citation:

Journal of the International Scientific Research (IBAD)

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 253-266 **Year:** 2019

Session: Summer

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 10%

¹ Istanbul University Cerrahpaşa, Turkey,
engines@istanbul.edu.tr,

ORCID ID 0000-0001-7831-5449

* Corresponding Author

ABSTRACT

Developed for patterning fabrics in the textile sector, transfer printing technologies expand their usage area every day due to their printing possibilities. Today, apart from textile products, advertising and personal printing products are preferred for printing a wide variety of materials. Especially in the printing and advertising sector, it has started to take its place rapidly alongside conventional printing technologies. This emerging situation brings with it the need for qualified personnel to use these technologies in the printing and advertising sector.

Printing and broadcasting technologies associate degree programs of vocational high schools are educational institutions that produce intermediate staff for the printing and Broadcasting and Advertising sectors. The primary priority of these educational institutions is that they are able to respond to the changing and developing structure of the sector. For this purpose, relevant educational institutions need to establish a platform and technical infrastructure for teaching transfer printing techniques. Lack of textbooks and course notes for transfer printing technique is a lack of Education. It will also be necessary to create books and lecture notes by the instructors and teachers.

The article consists of two phases. In the first phase, transfer printing technique, technology and production processes, which became widespread rapidly, were tried to be defined. In the second stage, it was tried to adapt the related course (printing techniques or methods) in the associate degree programs within the framework of this technical information to the curriculum.

Keywords: Transfer printing, print publishing, advertising, education

GİRİŞ

Basım endüstrisi, çok geniş ürün yelpazesini üreten üretim teknikleri ve teknolojilerine sahiptir. Bu geniş üretim yapısının Basım ve Yayın Teknolojileri Programlarında öğretilmesi, zor bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı baskı teknikleri, sahip oldukları teknolojiler, malzemeler, ürünler ve üretim süreçleri ile her biri kendi içinde mesleki uzmanlık alanı oluşturmaktadır. Bu geniş yapıdan dolayı, günümüzün yaygın kullanılan teknolojilerine daha kapsamlı yer vermesi gerekmektedir. Transfer baskı tekniği de bu öncelikler içinde yer alacak bir baskı tekniğidir. Transfer baskı tekniği, okulların atölyelerinde uygulama yapabilmek için büyük yatırımlar yapmaya gerek olmayan bir özelliğe sahiptir. Şu an Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Müdürlüğüne bağlı okulların baskı atölyelerinin hemen hemen tamamında transfer baskı imkânları oluşturulmuş ve aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Basım ve Yayın Teknolojileri Programlarının Baskı Yöntemleri (Baskı Teknikleri) dersi içinde teorik olarak öğretilmesi, atölye dersleri içinde de imkânlar dâhilinde çok farklı ürünlerin üzerine baskı yaptırılması pratik beceri kazanılmasına katkı sağlayacaktır. Transfer baskı uygulamalarında öğrencilere kendilerine ait ürünler yaptırılması eğitim motivasyonu açısından da faydalı olacaktır.

1. TRANSFER BASKI TEKNOLOJİSİ

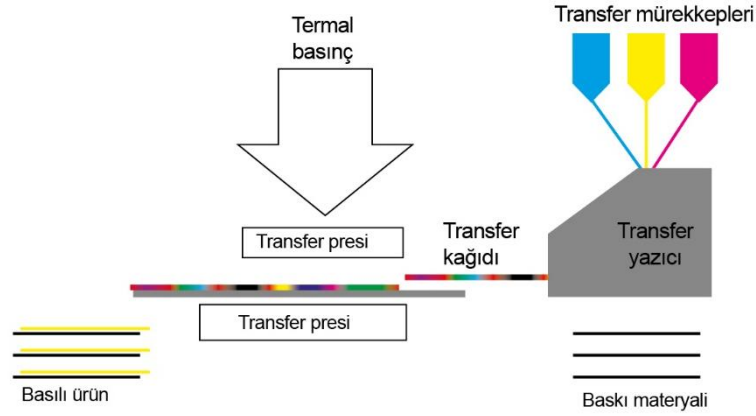
1.1. TRANSFER BASKI TARİHÇESİ

Termoplastik eriyen transfer baskı; transfere uyumlu bir kâğıt üzerine ofset veya serigrafi (ipek baskı) teknikleri ile basılan deseni ısı, basınç uygulayarak kâğıdı ters çevirip materyal yüzeyine transfer etme işlemidir. Baskı esnasında kâğıt, kumaş ile birleşir ve kâğıt üzerindeki boyarmadde partikülleri ısı ile yumuşayarak materyale yapışır. Transfer sonrası desen, materyal yüzeyine aktarılır ve taşıyıcı kağıt yüzeyden ayrılır. Bu metot 1940'ların sonlarında İtalya'da geliştirilen, transfer baskı diyebileceğimiz ticari olarak ilk başarılı adımdır (Ratte, 2003, s. 58). Bu yöntemle tişörtlere, promosyon, vb. ürünlere baskı yapılmaya başlanmıştır. Süblime transfer baskının 1952 başlarında ICI firması tarafından patenti alınmıştır. Transfer baskının ticari olarak uygun olmadığı düşünülmüş ve bundan dolayı sistemin üzerine düşülmemiştir. Böylece patent hakları geçersiz sayılmıştır. 1960 yılında Noel Deplasse tarafından tekrar denemelerine başlamıştır. 1965 yılında Fransa'da yeniden transfer süreci ile eşanlamlı Sublistatic olarak adlandırmıştır. Böylelikle Noel Deplasse Societe, Sublistatic S.A. firması kurulmuştur. Sublistatic baskı olarak da bilinen transfer baskı; kuru, sıcak baskıdır. 1953'de İtalya'nın Milano kentinde Stampa Tessutti Artistici tarafından Star baskı tekniği tanıtılmıştır. Bu yöntem günümüzdeki transfer baskıya doğrudan ve gerçek öncü metottur. Kâğıt fotogravür tekniği ile basılmış ve genelde doğal ipeğe ya da iyi kalitede pamuğa ya da sentetik elyafa transfer edilmiştir (Storey, 1974, s. 154). Termotransfer baskı kâğıtları, diğer bir adıyla eriyen parça transfer baskıdır. Yarı ıslak transfer baskı yönteminde desenlenen kâğıt ters çevrilerek nemiendirilmiş tekstil yüzeyine aktarılır. Tasarımcı desen tasarlarken bu yöntemin ters baskı olduğunu göz önüne almalıdır. Islak transferde, kâğıtta desen üretimi için baskı boyar maddesi ile su bazlı mürekkepler birleştirilir. Bu metot ilk olarak 1960'lı yılların başlarında Dlyon tarafından üretilmiştir (Wells, 1997, s. 109). Özellikle 1980'lerden sonra düşük maliyetli ve kaliteli transfer mürekkep ve yazıcı üretimi tüm dünyada transfer baskının yaygınlık kazanmasını sağlamıştır. Günümüzde sadece tekstil ürünlerine değil reklam ve hediyelik ürün üretiminde de geniş bir kullanım alanına sahiptir.

1.2. TRANSFER BASKI TEKNİĞİ

Transfer baskı, katı halde bulunan süblimasyon mürekkebinin sıcak presleme işlemi sonucunda direkt gaz haline geçerek basılacak materyalin üzerindeki veya içeriğindeki polimer yüzeye tutunduğu bir baskı tekniğidir. Transfer baskıda önce bilgisayardaki tasarım, transfer mürekkebin kullanıldığı yazıcılar (printer) ile transfer kağıdına aktarılır. Daha sonra transfer kağıdındaki görüntü materyalin üzerine sıcak pres yardımı ile transfer edilerek baskı işlemi tamamlanır ("Tekstil Üzerine Süblimasyon Baskılarda Transfer Baskı mı Dispers Baskı mı?", 2015). Bundan dolayı bu baskı tekniğine **transfer baskı** denilmektedir. Transfer baskı tekniği diğer baskı teknikleri gibi direkt baskı imkânına sahip değildir. Bu nedenle endirekt baskı olarak da tanımlanabilir. Transfer baskının gerçekleştirilmesinde üç özel unsura ihtiyaç vardır:

- Özel transfer kâğıdı,
- Özel transfer mürekkebi (süblimasyon),
- Termal presleme işlemi

Şekil 1. Transfer baskı sistematığı (Sublimation, 2018).

Yüzey yapısı transfer mürekkebi kabul edecek özelliğe sahip tekstil, metal, cam, seramik ve plastikten üretilmiş düz, eğimli ve üç boyutlu her türlü ürüne baskı yapılabilir. Transfer baskının tercih edildiği ürünler; seramik kupa, isimlik, magnet, madalya, şapka, çanta, tişört, telefon kılıfı, puzzle, yastık kılıfı, vb. dir.

1.3. TRANSFER BASKI İŞLEMİNDE KULLANILAN TEKNOLOJİLER VE MALZEMELER

1.3.1. Transfer Baskı Yazıcıları (Süblimasyon Yazıcılar)

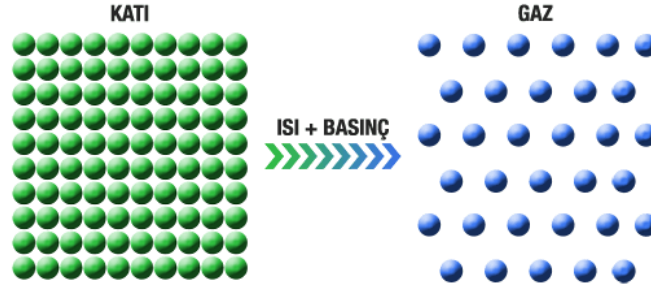
Transfer baskı yazıcıları, diğer ink-jet yazıcılar ve dijital yazıcıların benzeri cihazlardır. Diğer ink-jet yazıcılardan farkı, süblimasyon mürekkebi ile çalışıyor olmalarıdır. Transfer yazıcılar, bilgisayardan gelen görüntü sinyallerini RIP yardımı ile yazıcı komutlarına dönüştürerek yazdırma işlemini gerçekleştirir. Transfer yazıcıların masaüstünde A4 kağıdına yazdırma imkanı sağlayan küçük modellerinin yanında büyük ebatlarda özellikle bobin kağıda çalışan türleri de vardır.

Şekil 2. Farklı ebat ve özelliklerde transfer baskı yazıcıları (Epson L-Series Printers, 2018; Graphics One: GO RIO PRO 54 54 inç Süblimasyon Baskı Yazıcısı, 2011).

1.3.2. Transfer Baskı Mürekkepleri

Transfer baskı işleminde kullanılan mürekkepler süblime özelliğe sahiptir. Bundan dolayı süblimasyon mürekkepleri olarak da adlandırılmaktadır. Transfer mürekkebi içinde süblimleşme özelliğe sahip renkli katı mikro parçacıklar yer alır. Süblimleşme katı parçacıklar ısıtılınca, ara bir hal olan sıvı hâle geçmeden doğrudan gaz hâle geçmesine denir ve endotermik faz değişimidir.

Şekil 3. Transfer mürekkebi içindeki süblimasyon boya parçacıklarının baskı işlemindeki serüveni (Süblimasyon nedir?, 2018).

Transfer yazıcısı yardımı ile transfer kağıdında görüntüyü oluşturan bu renkli mikro parçacıklar, sıcaklık altında preslendiğinde transfer kağıdı üzerinde bulunan katı mikro parçacıklar gaz haline geçer. Baskı yapılan materyal transfer baskı kağıdı üzerindeki mürekkebi içerisine hapseder, böylelikle baskı gerçekleşmiş olur (a.g.i.s., 2018). Eğer ortamda polyester molekülleri bulunuyorsa gaz haline geçen mürekkep polyester moleküllerini boyar. Baskı yapılacak yüzey polyester içermiyorsa gaz haline geçen mürekkep havaya karışır. Buradan da anlaşılacağı üzere süblimasyon transfer yöntemiyle baskı yapılacak ürünlerin üzerinde polyester, polyamid molekülleri mutlaka olmalıdır. Aksi halde transfer sağlanamaz.⁶ Süblimasyon mürekkeplerinde üç tür vardır:

- Su bazlı mürekkepler,
- Solvent bazlı mürekkepler,
- Yağ bazlı mürekkepler.

Her üç tipteki mürekkebin de transfer uygulaması aynıdır.

Şekil 4. Farklı renklerde satışa sunulmuş transfer mürekkepleri ("Nazdar'dan Yeni Süblimasyon Mürekkepleri: Daha az mürekkep, daha yüksek baskı yoğunluğu", 2018).

1.3.3. Transfer Baskı Kâğıtları

Transfer kâğıdı ısı ve basınç altında mürekkebi bırakan polimer kaplı bir kâğıttır. Transfer kâğıdı, mürekkebi yüzeyinin her alanında eşit şekilde tutunmasını sağlayacak yüzey yapısına sahip olmalıdır. Bu nedenle kâğıtların bir yüzü transfer mürekkebinin tutacak özelliğe sahip maddeyle kaplanır. Transfer kâğıtları yüksek sıcaklığa dayanıklıdır. Yazdırma işlemi sonucunda oluşan film katmanının düzgünlüğü baskı kalitesini belirleyen önemli bir kriterdir. Transfer kâğıdının ikinci önemli özelliği transfer presinde sıcaklık ve basınç altında yüzeyindeki tüm mürekkebi salıvererek materyalin üzerinde en fazla miktarda mürekkep katmanı oluşumuna yardımcı olmasıdır. Kâğıt üzerindeki mürekkep ne kadar çok transfer olursa, kâğıt üzerinde de çok az mürekkep kalır. Bu kâğıtlar, ürüne maksimum mürekkebin basılmasını sağlar. Baskı kalitesi açısından mürekkebin ürün üzerinde fazla olması, renklerin daha canlı görünmesini sağlar. Ayrıca küçük detayların kaybolmasını engeller. Transfer kâğıt üreticileri farklı özelliklerde kâğıtlar ürettikleri için her transfer kâğıdı, her transfer mürekkebi ile uyumlu sonuçlar vermeyebilir. Bu nedenle testler yapılarak satın alma gerçekleştirilmelidir.

Şekil 5. Bobin transfer kağıdı

Şekil 6. Tabaka transfer kağıdı

1.3.4. Transfer Baskı Presleri

Transfer baskı presi, transfer kâğıdındaki süblimasyon mürekkepli görüntüyü baskı materyaline sıcaklık ve basınç uygulayarak aktarılmasını sağlayan cihazdır. Transfer presleri yapısal olarak üç ana gruba ayrılmaktadır;

- Ürünün özelliklerine göre sıcaklık ayarının yapılabildiği fakat insan gücüyle çalışan manuel transfer presleri
- Sıcaklığın ve presleme süresinin ayarlanabildiği ve preslemenin pnömatrik (hava kompresörü basıncı) olarak insan gücüne gerek kalmadan çalışan yarı otomatik transfer presleri
- Bobin ürüne transfer yapabilen otomatik rotasyon (metraj) transfer presleri

Ayrıca transfer yapılacak üç boyutlu ürünün şekline göre dairesel, silindirik, eğik transfer tablalarına sahip modeller de vardır. İşletmenin iş kapasitesine ve ekonomik gücüne uygun teknoloji seçimi yapılmalıdır. Satın alınıp üretim kapasitesinde yetersiz kalan, bunun yanında baskı kalitesi olarak alt değerlerde sonuçlar veren teknolojiler kısa sürede ya bir kenara atılmakta ya da ikinci el olarak satılmaya çalışılmaktadır. Çünkü insan faktörünün olduğu manuel teknolojilerin üretim kapasitesi ve baskı sonuçları ile yarı veya tam otomatik cihazların üretim kapasitesi ve baskı kalitesi açısından büyük farkların olduğu kaçınılmaz bir durumdur. Son yıllarda ülkemizde yabancı teknolojilerin yanında çok ileri düzeyde üretilmiş yerli teknolojiler de yaygın olarak kullanılmaktadır.

Şekil 7. Manuel transfer presi ve farklı ürünlere baskı yapabilmeyi sağlayan aparatları (Promo Heat Professional 8 in 1 Multifunction Sublimation Heat Press Machine - Model PRO-8800X, 2018).

Şekil 8. Farklı tip pnömatik transfer presleri (38x38 Pnömatik Transfer Baskı Presi, 2018; Wermac Mod – H506, 2018).

1.4. TRANSFER BASKI İŞLEM AŞAMALARI

Konvansiyonel baskı teknikleri (ofset baskı, flekso baskı, serigrafi baskı, tıfdruk baskı) üç aşamadan meydana gelir; 1. Baskı hazırlık (grafik tasarım-kalıp hazırlama), 2. Baskı işlemi, 3. Baskı sonrası işlemler (kurutma, kesme, katlama, yapıştırma, dikme, vb.). Transfer baskı tekniği de üç aşamadan meydana gelmektedir fakat işlem aşamaları tamamen aynı değildir; 1. Baskı hazırlık (grafik tasarım-transfer kağıdına yazdırma), 2. Termal (sıcak) presleme işlemi, 3. Baskı sonrası işlemler (kesme, katlama, yapıştırma, dikme, vb.). Transfer işleminden sonra ürün direkt kullanıma hazır olabilir ya da kesme, katlama, yapıştırma, dikme, vb. işlemlerden geçirilerek son halini alması sağlanır.

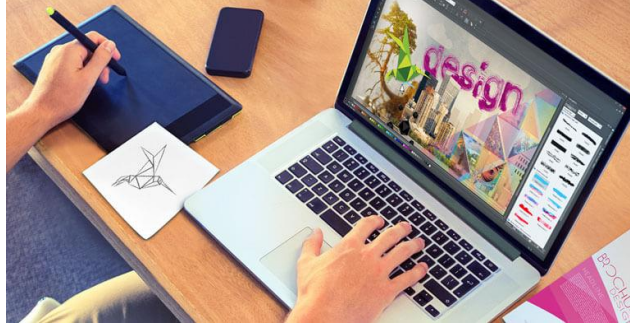
Şekil 9. Transfer baskı prosesi infografik (Sublimasyon nedir? Sublimasyon Baskı Nasıl Yapılır?, 2018).

1.4.1. Transfer Baskı Hazırlık İşlemi

1.4.1.1. Grafik Tasarım

Diğer baskı tekniklerinde olduğu gibi transfer baskı işleminde de önce basılması istenen görselin grafik tasarım çalışması yapılmalıdır. Ürünün özelliğine göre renkli işlerde yarımton alanların elde edilmesini

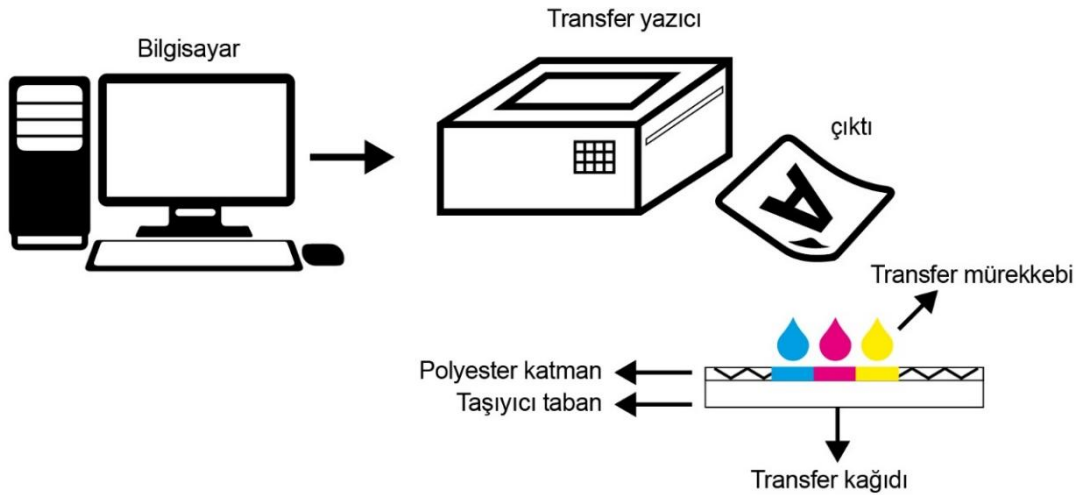
sağlayan tram türü ve değerleri doğru bir şekilde hazırlanmalıdır. Ayrıca çok ince detayların olduğu görsellerde basılacak materyal kaba yüzey yapısına sahip ise tam basılamama durumuna neden olacaktır. Bu nedenle ürünün özelliğini bilerek tasarımı yapmak gerekmektedir.

Şekil 10. Basılacak işin özelliklerine göre grafik tasarımı yapılır (www.magix.com)

1.4.1.2. Transfer Yazıcıdan Çıktının Alınması

Bilgisayarda hazırlanan çalışma özel transfer mürekkeplerin kullanıldığı transfer yazıcıya gönderilerek transfer kâğıdına çıktısı alınır. Yazıcıda bulunan RIP bilgisayardan gelen 0/1 komutlarını yazıcının satır satır yazma komutlarına dönüştürülmesini sağlamaktadır.

Şekil 11. Transfer yazıcı çalışma sistemi

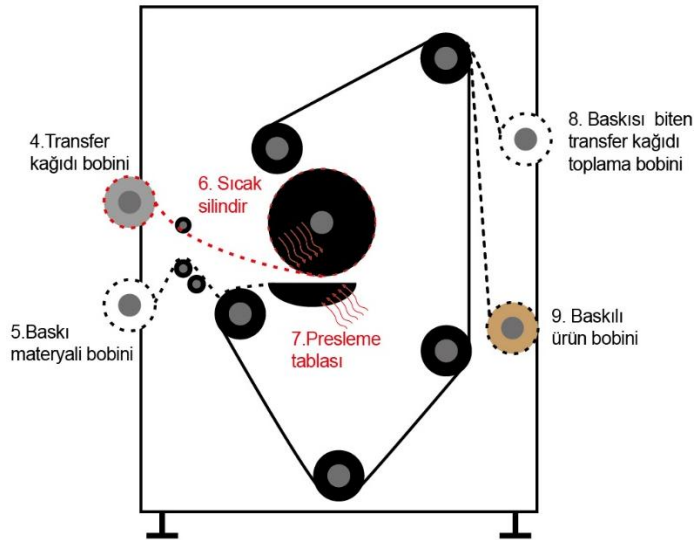
1.5. TRANSFER İŞLEMİ

Transfer işleminde kâğıdın üzerindeki baskılı alanlar basınçlı ısı (termal) yöntemle yüzey yapısı transfer mürekkebinin kabul edecek özelliğe sahip ürünlere transfer edilir. Transfer işlemi basınç ve sıcaklık yardımıyla olmaktadır. Ürünün özelliğine göre sıcaklık değerinin doğru ayarlanması gerekmektedir. Fazla sıcaklık değerleri özellikle tekstil ve kâğıt türevi ürünlerde (tişört, çanta, şapka, puzzle, albüm, vb.) tahribatlara neden olur. Ayrıca sıcaklık değeri kadar önemli olan bir diğer unsur ise presleme süresidir. Süre gereğinden fazla olduğunda yine tahribatlar yapması kaçınılmazdır. Manuel preslerde presleme elle yapıldığı için yeteri kadar basınç uygulanmadığında transfer mürekkebinin ürüne tüm detayları ile aktarılması mümkün olmamaktadır. Ürünlere göre transfer sıcaklık derecesi ve süreleri aşağıdaki değerlerde olması uygundur. Fakat farklı firmaların transfer mürekkepleri ve kâğıtlarına göre bu değerler değişkenlik gösterebilir.

Tablo 1. Transfer baskı işleminde ürün türüne göre sıcaklık, zaman ve basınç değerleri (www.akrajournal.net)

	Ürün	Sıcaklık (°C)	Zaman (sn)	Baskı Gücü
1	Kupa Bardak	180	120	Orta
2	Sihirli Kupa	180	120	Orta
3	Metaller	180	40	Orta
4	Camlar	180	360	Orta
5	Saten Kumaş	180	60	Orta
6	HDF Ürünler	180	90	Güçlü
7	Puzzle Mukavva	180	70	Güçlü
8	Puzzle Ahşap	180	90	Güçlü
9	Tişört	180	100	Orta
10	Şapka	180	100	Orta
11	Magnet	180	60	Orta

Hava kompresörleriyle eşlenik olarak çalışan pnömatik transfer preslerinde basınç, kompresörden gelen hava yardımı ile olduğu için baskının kalitesi de yüksek olmaktadır. Rotasyon presleri bobinden bobine insan eli değmeden çalışan ileri teknolojilerdir. Rotasyon preslerde, transfer kâğıdı materyalle senkronize olarak beslenerek baskı gerçekleşir. Rotasyon presler tekstil ürünlerin baskısına uygundur. Ürünün özelliğine göre metraj hızı değişkenlik gösterir.

Şekil 12. Rotasyon (bobin) transfer baskı makinası çalışma sistemi (www.color-ons.net, 26.02.2018)

Şekil 13. Manuel transfer baskı işlemi

1.6. BASKI SONRASI İŞLEMLER

Transfer işleminden sonra ürün direkt kullanıma hazır olabilir ya da kesme, katlama, yapıştırma, dikme, vb. işlemlerden geçirilerek son halini alması sağlanır. Özellikle tekstil ürünleri baskı işleminden sonra konfeksiyon atölyelerinde son şeklini alırken kağıt ürünler giyotinle, metal ve plastik ürünler lazer kesim cihazları ile kesilerek son şeklini alması sağlanır.

Şekil 14. Transfer baskı sonrası kaplama, kesim, dikme, vb. işlemler (www.desenlikeceler.com.tr)

1.7. TRANSFER BASKI SONUCUNU ETKİLEYEN UNSURLAR

1.7.1. Baskı Hazırlık Aşaması

Grafik tasarım işleminde kullanılacak görsellerin yüksek çözünürlükte hazırlanması gerekmektedir. Basılacak ürüne göre tram türü ve değerleri uygun seçilmelidir. Çıktı alınacak transfer yazıcıların baskı çözünürlük düzeyi baskı kalitesinde en önemli unsuru teşkil etmektedir. Transfer yazıcılarda mürekkep dolmuş sistemi ve mürekkep üniteleri her 6 ayda bir temizlenmelidir. Toz, kir ve diğer etki eden faktörler baskı makinesinin performansını etkiler ve mürekkebin baskı kafasına doğru akışını olumsuz yönde etkiler. Çözünürlük düzeyi düşük yazıcılarla ton geçişleri hassas görüntülerin elde edilmesi mümkün değildir. Kullanılan transfer kâğıdının kalitesi mürekkebi yüksek düzeyde tutması ve sıcak preste de en yüksek düzeyde bırakmasına göre belirlenmektedir. Ayrıca her mürekkeple her transfer kâğıdı uyum göstermemektedir. Bu nedenle mürekkep firmasının önerdiği kâğıt tercih edilmelidir. Kâğıdın materyale transferi aşamasında kâğıt tekstil yüzeyine iz bırakmamalıdır. Bu da ancak düşük gramajlı kâğıtla olmaktadır (grafikerler.org, 2018).

1.7.2. Baskı Aşaması

Transfer işleminde kullanılacak presin manuel ya da yarı otomatik ve tam otomatik olması baskı kalitesinde cihaz olarak etkili olduğu gibi kullanım opsiyonlarının da doğru seçimi önem taşımaktadır. Baskı sıcaklığının en ideal 190°C olması gerekirken 200°C'de çalışılması yada sürenin 20 saniye yerine 30 saniye seçilmesi sonucu direkt etkileyecek unsurlardır. Ürünün özellikleri tam bilinmiyor ise test baskıları yaparak en ideal değerler bulunabilir.

1.7.3. Baskı Sonrası

Transfer baskı tekniği dışında faaliyetler olsa da ürünün son şeklini almasında kalite düzeyini etkilemektedir. Özellikle kesim işlemlerinin basit teknolojilerle yapılması kenarlarda çapakların oluşmasına ve ürünlerin boyutlarında farklılıkların oluşmasına neden olabilmektedir.

2. TRANSFER BASKI TEKNİĞİ EĞİTİM MÜFREDATININ OLUŞTURULMASI

2.1. Dersin Amacı ve Kapsamı

Dersin amacı, transfer baskı işleminin farklı üretim aşamalarında çalışabilmek için gerekli olan teorik ve uygulamalı bilgilerin öğretilmesidir. Dersin kapsamında, transfer baskı işleminde kullanılan teknolojiler, malzemeler ve üretim işlemleri yer almaktadır. Ayrıca transfer baskı tekniğinin farklı amaçlar için kullanımına yönelik yeni fikirlere yer verilmesi faydalı olacaktır.

2.2. Dersin İşleniş Biçiminin Oluşturulması

Transfer baskı tekniğinin tüm yönleri ile öğretilmesi için ortalama 3 kredilik Baskı Teknikleri dersi içinde en az iki hafta ayrılmalıdır. Dersin uygulama bölümünde de farklı ürünlere uygulama yaptırılması çok faydalı olacaktır. Uygulama imkânı olmayan durumlarda okulun bulunduğu bölgede transfer baskı yapan işletmelere gezilerin düzenlenmesi hem transfer baskının öğretilmesi hem de basım endüstrisi içinde farklı teknolojilerinin görülmesi açısından faydalı olacaktır.

2.3. Transfer Baskı Tekniğinin Yer Aldığı Baskı Teknikleri Ders müfredatı

Tablo 2. Baskı Yöntemleri Dersi Müfredatı

Hafta	Konu
1	Serigrafi baskı tekniği
2	Serigrafi baskı tekniği
3	Serigrafi baskı tekniği
4	Flekso baskı tekniği
5	Flekso baskı tekniği
6	Flekso baskı tekniği
7	ARA SINAV
8	Tifdruk baskı tekniği
9	Tifdruk baskı tekniği
10	Tampon baskı tekniği
11	Dijital baskı tekniği
12	Transfer baskı tekniği, teknolojileri ve malzemeleri hakkında teknik bilgi (teorik eğitim)
13	Transfer baskı işlemi (atölye uygulamalı eğitim)
14	FİNAL SINAVI

2.4. Transfer Baskı Dersinin İşleniş Çizelgesi

Tablo 3. Transfer Baskı Atölye Uygulamalı Eğitim Müfredatı

1.	Planlama: Her öğrenci öğretim elemanı tarafından karşılaştırılan standart malzeme üzerine nasıl bir görsel basacağına kararını vererek, atölye iş çizelgesi üzerine yazılı hale getirerek yapacağı çalışmayı belirler.
2.	Tasarım (basılacak görselin hazırlanması): İş çizelgesinde tanımlanan baskılı üründe yer alacak tasarım, grafik programları kullanılarak her öğrencinin kendi bilgi ve becerisi ile hazırlanır.
3.	Transfer baskı yazıcısı ve transfer baskı kağıdının öğrenilmesi: Transfer baskı hazırlık işleminin ikinci aşamasında öğrenciler kullanılacak olan transfer kağıdını, transfer mürekkepleri ve transfer yazıcı cihazı ile ilgili teknik bilgilendirme yapılır. Ayrıca kullanım aşamasında dikkat edilmesi gerekenler öğretilir.
4.	Her öğrenci kendi hazırladığı tasarımı bilgisayara yükleyerek transfer yazıcıdan çıktısını alır.
5.	Transfer baskı presinin çalışma sistemi öğretilir. Baskı malzemesine göre farklılık gösteren sıcaklık değerleri, basınç değerleri, zaman ayarları gibi değişkenler ayrıntılı bir şekilde ele alınır.
6.	Baskı işlemine geçmeden, yüksek sıcaklık değerine sahip transfer baskı presinde iş sağlığı ve güvenliği açısından dikkat edilmesi gerekenler öğretilir.
7.	Baskı ayarlama işlemi: Her öğrenci transfer kağıdı ile önceden temin edilen standart baskı malzemesi üzerine yerleştirerek sabitleme (poza) işleminin hassas bir şekilde yapılmasını öğrenir. Daha sonra baskı işlemi için gerekli olan cihaz ayarlarını öğrenerek ayarlama işlemini gerçekleştirir.
8.	Baskı işlemi: Basılacak malzemeye göre ideal sıcaklık, basınç ve zaman ayarlaması yapılır. Her öğrenci kendi baskısını acele etmeden ve çok dikkat ederek gerçekleştirir.
9.	Baskı tamamlandığında sonuçlar tek tek kontrol edilir. Hatalı baskı sonuçlarının sebepleri tartışılarak yapılan yanlışlar ortaya konulur.

2.5. Transfer Baskı Eğitiminden Hedeflenen Yetkinlikler (Çıktılar)

- Öğrenci transfer baskıyı tanımlar.
- Transfer baskı işleminde kullanılan malzemeleri bilir.
- Transfer baskı işleminde kullanılan cihazları bilir.
- Transfer baskının nasıl gerçekleştirildiğini bilir.
- Transfer baskı tekniği ile farklı reklam ve kişisel ürünlerde kullanabileceğinin araştırmasını yapabilir ve yenilikçi fikirler geliştirir.

SONUÇ

Dünya üzerinde nitelikli iş gücü ve becerilere sahip bireyler yetiştirmek ve bu sayede ülke ekonomilerini güçlü kılmak isteyen ülkeler eğitim sistemlerini; toplumun ihtiyaçları, teknolojinin getirdiği yenilikler ve dünyayla rekabet edebilme çabaları doğrultusunda geliştirmektedirler. Meslek liselerinin ve meslek yüksekokullarının ilgili programlarında eğitim alan öğrencilerin sektörün beklentilerini karşılayan nitelikli işgücüne sahip olması hem sektörlerin büyümesinde ihtiyaç duyacakları kalifiye işgücünün temin edilmesini sağlayacak hem de daralan iş alanlarının yerine alternatif istihdam imkânı oluşturacaktır. Ayrıca kısıtlı bütçeyle bile iş kurabilme imkânının olması girişimcilik açısından fırsatlar oluşturacaktır. Son yıllarda hükümetlerin öncelikli çabası, çiftçiden başlayarak ev hanımlarına kadar

toplumun farklı kesimlerinde kendi işini kurmaya yönelik girişimciliği arttırmak olduğu bir durumda, ileriye dönük daha da büyüyecek transfer baskı sektörünün Basım ve Yayın ve matbaa eğitimi alan gençler tarafından bilinmemesi önemli bir kayıp kabul edilmelidir. Transfer baskı tekniğini kullanan işletmelerin her geçen gün artması beraberinde transfer baskı teknolojileri, transfer malzemeleri (transfer kâğıdı ve süblimasyon mürekkebi) ve transfer baskıya uygun ürünler üreten tedarikçi işletme sayısının da artmasını sağlamaktadır. Ayrıca tamir-bakım-servis hizmetleri ile büyük bir yapı karşımıza çıkmaktadır.

Baskı Teknikleri dersinde transfer baskı tekniği ile ilgili öğrenilen teorik bilgilerin imkanlar dahilinde uygulama yaptırılarak pratik beceri kazanılması sağlanmalıdır. Uygulama çalışmasında; öğrencilerin temin edeceği ürünlere kendi tasarladıkları baskıların yaptırılması keyifli bir çalışma temposu oluşturacaktır. Bunun için her öğrenciye masaüstü yayıncılık programlarını kullanarak kendi istedikleri (kişiyeye özel) tasarımlar yaptırılmalıdır. Bu tasarımlar süblimasyon yazıcılarda yazdırılarak yazıcının kullanım özellikleri öğretilmelidir. Son aşamada, transfer presinde baskısını yapacağı ürün için gerekli sıcaklık ve presleme zaman ayarlarına dikkat ederek kendi baskısını yapması sağlanmalıdır. Basım ve Yayın Teknolojileri Program başkanlıkları ihtisaslaşma adına transfer baskı atölye altyapısını, müfredatlarını ve ders kaynaklarını oluşturmak koşulu ile seçmeli ders olarak programlarında yer verebilirler.

KAYNAKÇA

Denizel, M. (2011). *Tekstilde transfer baskı ve tasarım ilkeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ratte, I. (2003). *Textile printing: Transfer printing*. Manchester: University of Manchester, Institute of Science and Technology.

Storey, J. (1974). *Manual of textile printing*. London: Thames and Hudson.

Wells, K. (1997). *Fabric dyeing & printing*. London: Octopus Limited.

2 Mart 2018 tarihinde www.akrajournal.net adresinden erişildi.

28 Şubat 2018 tarihinde www.bitmeyenkartus.com.tr adresinden erişildi.

28 Şubat 2018 tarihinde www.color-ons.net adresinden erişildi.

26 Şubat 2018 tarihinde www.grafikerler.org/forum/konu/sublimasyon-transfer-calismalarinda-cozunurluk.32949/ adresinden erişildi.

Nazdar'dan yeni süblimasyon mürekkepleri: Daha az mürekkep, daha yüksek baskı yoğunluğu. 27 Şubat 2018 tarihinde <http://www.signgraphic.com.tr/-1-255134-nazdardan-yeni-sublimasyon-murekkepleri-daha-az-murekkep-daha-yuksek-baski-yogunlugu.html> adresinden erişildi.

Tekstil üzerine süblimasyon baskılarda transfer baskı mı dispers baskı mı? 27 Şubat 2018 tarihinde <http://www.signgraphic.com.tr/-1-253815-tekstil-uzerine-sublimasyon-baskilarda-transfer-baski-mi-dispers-baski-mi.html> adresinden erişildi.

Epson L-Series printers. 27 Şubat 2018 tarihinde <http://www.winkprintersolutions.com/product/epson-1850/> adresinden erişildi.

Graphics One: GO RIO PRO 54 54 inç Süblimasyon Baskı Yazıcısı, (18 Ağustos 2011). 27 Şubat 2018 tarihinde <https://www.signgraphic.com.tr/-1-2211-graphics-one-go-rio-pro-54-54-inc-sublimasyon-baski-yazicisi.html> adresinden erişildi.

Sublimation. 26 Şubat 2018 tarihinde <http://www.vavi.pt/sublimation.html> adresinden erişildi.

Süblimasyon nedir? 27 Şubat 2018 tarihinde http://www.tekstilyazici.com/Sublimasyon_Nedir.html adresinden erişildi.

Promo Heat Professional 8 in 1 Multifunction Sublimation Heat Press Machine - Model PRO-8800X. 26 Şubat 2018 tarihinde <https://www.walmart.com/ip/Promo-Heat-Professional-8-in-1-Multifunction-Sublimation-Heat-Press-Machine-Model-PRO-8800X/150994526> adresinden erişildi.

38x38 Pnömatik transfer baskı presi. 26 Şubat 2018 tarihinde <http://www.makinedukkani.com/38x38-pnomatik-transfer-baski-presi-urun49.html> adresinden erişildi.

Wermac Mod – H506. 26 Şubat 2018 tarihinde <http://www.wermac.com.tr/transfer-baski-makinalari/wermac-doner-kafa-pnomatik-transfer-baski-presi> adresinden erişildi.

Süblimasyon nedir? Süblimasyon baskı nasıl yapılır? 27 Şubat 2018 tarihinde <http://www.serfoto.com.tr/sublimasyon-baski> adresinden erişildi.

“Çocuk Yaşta Evlilik” ya da “Çocuk Gelin” Olgusuna Psikososyal Bir Bakış

Dr. Öğretim Üyesi Nesrin Duman^{1*}
Sosyoloji lisans 2. sınıf öğrencisi Büşra Nur Cořkun²

Geliş tarihi: 05.03.2019

Kabul tarihi: 20.03.2019

Atıf bilgisi:

*Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)*

Cilt: 4 **Sayı:** 2

Sayfa: 267-276 **Yıl:** 2019

Dönem: Yaz

This article was checked by *iThenticate*
Similarity Index 09%

^{1*}Bartın Üniversitesi, Türkiye,

nesrinduman@bartin.edu.tr

ORCID ID 0000-0002-2751-8315

²Bartın Üniversitesi, Türkiye,

busranurcoskun@outlook.com

ORCID ID 0000-0002-9712-1831

* Sorumlu yazar

ÖZ

Modern hukuk sistemleri her ne kadar 18 yaş öncesi evlilikleri suç olarak kabul etse de dünya genelinde çocuk evliliklerin olduğu görülmektedir. Bu olgunun sadece belirli bölgelerde değil dünya genelinde yaygın oluşu, çocuk evliliklerin kültürel bir olgu olduğu iddiasını çürütmektedir. Çocuğun beden bütünlüğu ve psikolojik sağlığı üzerinde olumsuz etkilere ve hatta kalıcı hasarlara yol açan çocuk yaşta evlilikler, üzerinde çokça çalışılması gereken bir konudur. Bu maksatla çalışmada “çocuk gelin” olarak da adlandırılan bu olgu incelemeye alınmış, çocuk yaşta evliliğin ne olduğu, bu olgunun ortaya çıkma sebepleri değerlendirilmiştir. Çalışmada toplumun çocuk yaşta evlilikler hakkında yaklaşımları ve bilinç düzeyi tartışılarak, toplumsal farkındalığın artırılmasına dikkat çekilmiştir. Bu noktada medyanın rolü ve çocuk evlilikleri hakkında yapılan haberleri ele alış ve aktarış biçimi incelenmiştir. Toplumun değer yargıları ve farkındalık düzeyinin yükselmesi ve şekillenmesi noktasında çok önemli bir güce sahip olan yayın organlarının çocuk yaşta evlilikler ile ilgili dikkat etmesi gereken noktalar vurgulanmıştır. Bu derleme çalışmasının çocuk gelin olgusu konusunda önleyici çalışmalar için bir kaynak niteliğinde olması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: çocuk gelin, çocuk evlilik, çocuk istismarı, toplumsal, sorun.

A Psychosocial View to The Phenomenon of “Child Marriage” or “Child Bride”

Asst. Prof. Dr. Nesrin Duman^{1*}

Sociology undergraduate second year (sophomore) student Büşra Nur Coşkun²

First received: 05.03.2019

Accepted: 20.03.2019

Citation:

Journal of the International Scientific Research (IBAD)

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 267-276 **Year:** 2019

Session: Summer

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 09%

^{1*}Bartın University, Turkey,

nesrinduman@bartin.edu.tr

ORCID ID 0000-0002-2751-8315

²Bartın University, Turkey,

busranurcoskun@outlook.com

ORCID ID 0000-0002-9712-1831

* Corresponding Author

ABSTRACT

Although modern legal systems accept marriages before the age of 18 as a crime, child marriages can be seen worldwide. The fact that this phenomenon is widespread not only in certain regions but also throughout the world refutes the claim that child marriage is a cultural phenomenon. Child marriages, which have negative effects and even permanent damages on the physical integrity and psychological health of the child, should be studied comprehensively. For this purpose, this study examines the concept of child marriage, which is also referred as “child bride”. Moreover, the reasons behind this phenomenon were evaluated. In this study, the society's approach to child marriage and the level of their consciousness are discussed, and social awareness on child brides is emphasized. At this point, the role of the media and the way of approaching news about child marriages are examined. The points the press needs to pay attention to are emphasized, for the media is known for its big role on increasing and shaping the values and awareness level of the society. It is hoped that this review study will become a source for preventive studies on the phenomenon of child bride.

Keywords: child bride, child marriage, child abuse, social, problem.

GİRİŞ

Günümüzde her bireyin biyolojik olarak olgunluğa ulaşmasının bilimsel standart takvim yaşı, 18 yaş olarak kabul edilmekte olup bu yaştan önce bireylerin kendi ailelerini kurma hakkı olmamaktadır (Durdu ve Yelboğa, 2016). Ancak dünya geneline bakıldığında 18 yaş öncesinde kız ve erkek çocukların fiziksel, fizyolojik ve psikolojik olarak evlilik ve çocuk sahibi olma sorumluluğunu üstlenmeye hazır olmadan evlendirildiği görülmektedir (akt. Evgin vd., 2018). Bu evlilikler literatürde “erken evlilik” veya “çocuk evlilikler” olarak geçmektedir (Durdu ve Yelboğa, 2016). Modern hukuk sistemleri her ne kadar 18 yaş öncesi evlilikleri suç olarak kabul etse de dünya genelinde çocuk evliliklerin olduğu görülmektedir (**Resim 1**). Çocuk yaşta evlilikler ile sadece Türkiye’de değil tüm dünyada karşılaşılması, bu olgunun yerel bir sorun olmadığına, küresel çapta bir sorun olduğuna işaret etmektedir (Durdu ve Yelboğa, 2016). “Çocuk gelin” sorunsalı evrensel bir problem olarak ele alınsa da psikoloji alan yazını incelendiğinde konunun yeterince dikkat çekmediği ve üzerine kapsamlı araştırmaların yapılmadığı görülmektedir. Bu çalışmada ülkemizin çok önemli bir problemi olan çocuk evlilikler konusu ele alınarak; çocuğun tanımından itibaren çocuk gelin olgusu nedenleri ile irdelenecek, çocuk yaşta evlilikler olgusu anlaşılmasına çalışılacaktır.

Resim 1. Dünyadan çocuk evlilikler

(“Child brides”, 2016) (“Islamic child”, 2018) (“15’indeki çocuk“, 2015) (“Halam geldi”, 2014)

ÇOCUK GELİN KİMDİR?

“Çocuk gelin kimdir?” sorusuna yanıt aramadan önce çocuğun tanımını yapmak yerinde olacaktır. Dünya genelinde yaklaşık 142 ülkenin (Türkiye dâhil) imzaladığı, ülkemizde de 1990 yılında yürürlüğe girmiş olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, çocuğun tanımı için başvurulabilecek önemli bir uluslararası bir sözleşmedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi (1959)’nin ilk maddesinde ‘çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır’ ibaresi yer almaktadır. Türk Ceza Kanunu’nun 6. maddesi b fıkrasında çocuk “henüz 18 yaşını doldurmamış kişi” olarak belirtilmektedir. Türk Medeni Kanunu’nun 11. maddesinde, ‘Ergenlik 18 yaşın doldurulmasıyla başlar’ şeklinde tanımlanmakta olup; bireyler 18 yaşına kadar çocuk olarak adlandırmaktadır (akt. Kıran, 2017).

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) (2004) ise çocuk yaşta gerçekleşen evliliği ‘fiziksel, fizyolojik ve psikolojik açılarından evlilik ve çocuk doğurma sorumluluğu taşımaya hazır olmadan ve genellikle 18 yaşından önce gerçekleşen evlilik’ olarak tanımlamaktadır (akt. Kıran, 2017). Doğan (2013) çocuk evliliğini fiziksel ve psikolojik açıdan evlilik için yeterli olgunluğa ulaşmamış kız ve erkek çocuklarının baskı, tehdit, şiddet ve yıldırma yoluyla evlendirilmesi olarak tanımlamaktadır. Çocuk yaşta evlilikler sadece gelişmemiş coğrafya ve ülkelerde değil; gelişmiş ülkelerde de gözlemlenen toplumsal bir sorundur. Alan yazın araştırmaları çocuk yaşta evliliklerden en çok kız çocuklarının mağdur olduğunu, kız çocuklarının erkek çocuklarına nazaran beş kat daha fazla çocuk yaşta evlendiklerini göstermektedir (Anık ve Barlin, 2017). Buna ek olarak çocuk yaşta evlendirilen kız çocuklarının, fiziksel ve cinsel şiddeti daha fazla yaşadığı bilinmektedir (akt. Buran ve Aksu, 2018; Jain ve Kurz, 2007). İstatistiklere bakıldığında dünya çapında 700 milyondan fazla kız çocuğunun çocuk yaşta evlilik yaptığı, bu sayının da üçte birinden fazlasının 15 yaş öncesi gerçekleştiği görülmektedir (Evgin vd., 2018). UNICEF 2016 raporuna göre, dünyada her yıl 15 milyon kız çocuğu evlendirilmektedir (akt. Anık ve Barlin, 2017). Bu rakamların yoğunlukları ülkeden ülkeye değişmekle beraber, gelişmemiş ülkelerdeki çocuk evlilik rakamları dikkat çekicidir. Örneğin Güney Asya’da çocuk yaşta evlendirilen çocuk oranı % 48 iken; Afrika’da bu oran %42 olarak görülmektedir (Boran vd, 2013). Yemen ve Filistin’de çocuk yaşta evliliğin % 50 oranla gerçekleştiği belirtilmektedir. Hindistan’da ise bu oranın %40-60 olduğu, Afganistan’da %54, Bangladeş’te ise %51 oranda çocuk yaşta evliliklerin olduğu

bilinmektedir (Boran vd, 2013). Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) verilerine göre (16-17 yaş grubu) kız çocuklarının evlenmesi 2014 yılında % 5,8 –sayı olarak 34.629 (“TUIK Çocuk gelinlere”, 2015)-; 2015 yılında % 5,2 oranla görülmektedir (akt. Buran ve Aksu, 2018). 2017 yılında ise bu oranın % 4,2 olarak tespit edildiği bilinmektedir (“TUIK İstatistiklerle çocuk”, 2017). Ancak bu istatistiki verilerin ülkemiz için ne derece gerçek rakamları yansıttığı bilinmemektedir.

Çocuğun psikolojik ve fiziksel olarak hazır olmadan erişkin cinsel yaşamına ve evlilik, çocuk bakımı gibi sorumlulukların altına girmesi çocuğun beden ve fizik bütünlüğüne zarar verici nitelik taşımaktadır. Çocuk evlilikler bu bakımdan çocuk istismarı olgusu olarak karşımıza çıkmaktadır (Ova, 2014).

ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARI

Çocuk ihmali ve istismarı Amerika’da 2010 yılı federal ve çocuk istismarını önleme ve tedavi yasasında ‘bir ebeveynin veya bakım verenin ölüm, ciddi fiziksel veya duygusal zarar, cinsel istismar ya da sömürü ile sonuçlanan eylemi ya da ihmali ya da olası bir ciddi zarar riski taşıyan eylemi ya da ihmali’ olarak tanımlanmaktadır (akt. Duman, 2018:11-2). Avrupa’ya bakıldığında ise çocuğa yönelik şiddet Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 19. maddesinde ‘çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmâl ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar’ şeklinde tanımlanmıştır (akt. Duman, 2018:11-2). Çocuk istismarının en görünür olduğu düzlemlerden biri de çocuk yaşta evliliklerdir.

Ülkemizde çocuğun istismarı olgusu suç olarak kabul edilmekte ve cezai yaptırıma tabi tutulmaktadır. Türk Ceza Kanunu’nun 103. maddesi “Çocukların cinsel istismarı” başlığı taşımaktadır. İlgili maddenin 1-b bendinde “diğer çocuklara -15-18 yaş aralığı kastedilmektedir- karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar” 8-15 yıl hapis cezası ile; “Cinsel istismarın vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, on altı yıldan aşağı olmamak üzere hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Aynı kanunun 104. maddesi ‘Reşit Olmayan Cinsel İlişki’ başlığı taşıyıp ‘Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır’ hükmü yer almaktadır (akt. Şenol vd, 2012:325). Buna göre 18 yaşından önce gerçekleşen evlilikler “cebir, hile ve tehdit” yok ise şikâyete bağlı olarak reşit olmayanla cinsel ilişki kapsamında; “cebir, hile, tehdit veya iradeyi etkileyen başka bir neden” var ise şikâyete bağlı olmaksızın çocuğun cinsel istismarı kapsamında kovuşturulmaktadır.

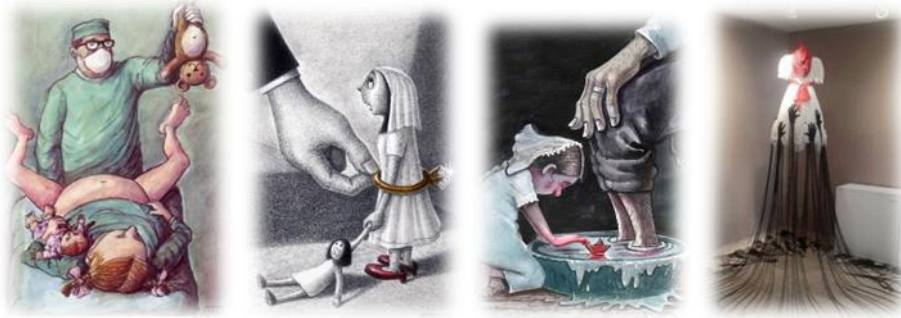
Küçük yaşta evlendirilen çocuklar evlilik aktinin yapılmasıyla birlikte erişkin cinsel yaşamına giriş yapmaktadır. Psikoseksüel gelişimini henüz tamamlamamış kız çocuğunun bedensel ve ruhsal olarak cinsel ilişki kurmaya hazır olmadan cinsel ilişkiye zorlanması ölümcül sonuçlara da sebebiyet verebilmektedir (**Resim 2**).

Resim 2. Gazete haberi (“8 yaşındaki”, 2013).

Evlenen çocuklar bu süreçte, çocuk doğurmaya zorlanarak erken yaşta çocuk sahibi de olabilmektedir. Evlilik müessesesi ile çocuğun yaşamında eş, eşin ailesi ve çocuktan oluşan yeni bir yaşam alanı oluşmaktadır. Bilindiği üzere ülkemizde 18 yaş altı çocuklar büyük çoğunlukla eğitim hayatlarında - ortaöğretim- yer almaktadırlar. TUIK verilerine göre 2016 yılında (lise) ortaöğretime devam eden öğrenci sayısı 5 milyon 807 bin 643 iken net okullaşma oranının %79,79 olduğu görülmektedir (“TUIK Eğitim İstatistikleri”, 2018). Evlilik ve çocuk sahibi olma neticesinde çocuk içinde bulunduğu yaş grubunun okula gitme, oyun oynama, ders çalışma vb. gibi aktivitelerinden (eğitim yaşamından) uzaklaşmakta, diğer bir deyişle yaş grubu normlarından çıkmaktadır. Bu durum çocuğun evlenmesi ile oluşan yeni yaşam kulvarına geçmesi anlamına gelmektedir. Eğitim hayatından uzaklaşmanın uzun vadede çocuğun iş ve kariyerine de etkileri olmaktadır. Bu durum çocuğun ileriki dönemdeki iş hayatı için gereken eğitimi alamaması, çocuğun iş gücünden yoksun olarak yaşamını sürdürmesi anlamına da gelmektedir. Tüm bu özellikleri ile çocuk evlilikler çocuğun bedensel ve ruhsal bütünlüğünü bozan gelişimi olumsuz etkileyen çocuk istismarı türüdür (**Resim 3**).

Resim 3. Çocuk evlilikler ile ilgili illüstrasyonlar (“Çocuk gelinler”, 2018).

“ÇOCUK GELİN” OLGUSUNUN ORTAYA ÇIKMA SEBEPLERİ

Çocuk yaşta evlendirilmelerin gerekçeleri olarak pek çok şey söylenebilmektedir. 18 yaşından küçük olan çocuklarda görülen evliliklerin nedenleri sadece sosyo-kültürel, geleneksel ve inanç merkezli olmayıp; cinsiyet eşitsizliği, yoksulluk ve sosyoekonomik durumlar da nedenler arasında görülmektedir (Yüksel ve Yüksel, 2017). Bu nedenlerin bölgeden bölgeye ve toplumdaki topluma değişiklik gösterdiği bilinmektedir (Boran vd., 2013). Bu nedenlerden biri olarak gösterilen ataerkil değeri yüksek olan toplumların erkek ve kadın ayrımını daha belirgin hale getirdiği görülmektedir (Durdu ve Yelboğa, 2016). Bu yapıda erkek çocukların daha üstün tutulması, kız çocukların ise bir gün evlenecek olması düşüncesi bu ayrımın bir neticesidir (Durdu ve Yelboğa, 2016). Geleneksel aile yapılarında kız çocuklarına doğdukları andan itibaren emanet gözüyle bakılarak, kız çocukları evlendikten sonra gideceği yere aitmiş gibi görülmektedirler (Şenol vd. 2012, s. 510). Toplumda bu bakış açısını gösterir ‘evlensin de yerini bulsun’ ‘kadının yeri kocasının yanındır’ gibi söylemlerin sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. Bu bulgular TBMM çocuk yaşta evlilikler raporunda da yer almaktadır (“TBMM Erken Yaşta”, 2009). Bu ayrımlar neticesinde namus kavramının sadece kız çocuğuna aktarıldığı görülmektedir. Mihçioğur (2010) bunun en acı göstergesinin, kız çocuklarının tecavüze uğraması ve tecavüze uğradığı kişi veya herhangi biri ile evlendirilmeye mecbur bırakılması (**Resim 4**) olduğunu ifade etmektedir (akt. Buran ve Aksu, 2018).

Resim 4. Gazete haberleri (“13 yaşında”, 2015; “15 yaşındaki”, 2012)

Bir diğer neden olarak gösterilen toplumsal baskı da çocuk yaşta evlendirilmenin büyük etkilerinden biridir. Toplumsal baskının oluşmasında en büyük etken olarak geleneklerin ve inançların farklı yorumlanarak aktarılması ve toplumun bunu yaygınlaştırması gösterilebilmektedir. TBMM Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Raporu (2009)’nda belirtildiği gibi çocukların etrafında olan insanların ‘Kısmetini bul’ ‘Bahtın kapanır’ gibi ifadelerin kullanılması toplumsal baskı ile erken yaşta evliliklerin sayısını arttırmaktadır (akt. Yüksel ve Yüksel, 2017). Buna ilaveten dilimizde atalarımızın çocuk yaşta evlenmeyi yönlendiren bir düzine söz bulunmaktadır. Bu sözlerden bazıları şöyledir; ‘Kız beşikte çeyiz sandıkta.’, ‘On beşindeki kız ya erdir ya yerde’, ‘Demir tavında dilber çağında’, ‘Erken evlenen döl alır, erken kalkan yol alır’, ‘Erken evlenen yanılmamış’ (“TBMM Erken Yaşta”, 2009).

Çocuk yaşta gerçekleşen evlilikler toplum tarafından onay gördüğü gözlemlense de; toplumu birçok alanda olumsuz yönde etkilemektedir. Toplumsal (çocuk yaşta evlilik nedeniyle eğitimin bırakılması) açıdan bakıldığında bu sorun, toplum içerisinde eğitimsiz ve/veya düşük eğitilmiş insanların büyümesine, doğum yapan çocuğun sağlığının bozulmasına, ekonominin ağırlığı erkek çocuğuna bırakılmasına neden olmaktadır (akt. Yüksel ve Yüksel, 2017; Boran, 2013).

Çocuk yaşta evlendirilmenin nedenlerinden biri de ailede sosyoekonomik seviyenin düşük olmasıdır. Geleneksel geniş ailelerde çocuk sayısının fazla olması geçimi zorlaştırmaktadır (Yüksel ve Yüksel, 2017). Bazı ailelerde erkek çocuklarından ziyade kız çocukları maddi yük olarak görülmekte ve başlık parası geleneği nedeniyle maddi kâr gözetilmektedir (akt. Durdu ve Yelboğa, 2016; Aydemir, 2011). Hatta yoksulluk nedeniyle aile büyüklerinin koyun, inek, tarla karşılığı kızlarını evlendirdiği bilinmektedir. Böylesi bir durumda küçük yaşta gelin olan çocuğa; gittiği evde -başlık parası karşılığı alınmasından dolayı- tarlada veya evde çalışma zorunluluğu yüklenmektedir. Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) (2006) verilerine göre başlık parası geleneği ülkemizde ortalama %17,6 oranında görülmektedir. Bu oran kentsel bölgelerde %14, kırsal bölgelerde ise %24 oranında değişmektedir (Boran vd, 2013). Rakamların kırsal alanda daha yüksek görülmesi; çocuğun yaşadığı alandan başka bir yer bilmemesi, kent veya başka yaşam alanından haberdar olmaması, hayatın kendi yaşadığı kırsal alandan öte olmadığını düşünmesi ile erken yaşta evliliklerin normal olarak karşılanması gibi sebeplerle açıklanmaktadır (Kıran, 2017).

Eğitim durumu ‘çocuk gelin’ olgusunun ortaya çıkmasındaki etkisi önemle üzerinde durulması gereken etmenlerden bir diğeridir. Eğitim seviyesi ilköğretim (ilkokul ve ortaokul) ile sınırlı kalmış ailelerde çocukların da eğitimi yeterince önemsenmemektedir (Şenol vd., 2012:510). Bu noktada yaşı büyük yetişkinlerin çocuklara rol model olma olgusu da büyük önem taşımaktadır. Kentsel bölgelerde yaşı küçük çocuklara rol model olabilecek yetişkinler eğitim düzeyi, mesleği, toplumsal statüsü gibi açılardan çeşitlilik gösterebilmektedir. Ancak kırsal alanda bu çeşitlilik kentsel bölgelerden daha kısıtlıdır. Çocukların kendilerine model alacağı kişiler bağa, bahçeye ve büyük-küçükbaş hayvanlara sahip olan bireylerle sınırlı kalabilmektedir. Bu durum da eğitimin anlamını ve önemini arka plana atmaktadır. Aileler, erkek çocuklarının iş gücüne ihtiyaç duyarken kız çocukların da öyle bir yarar gözetmemektedirler. Birçok araştırma sonucunda eğitim döneminden az faydalanan, eğitim dönemine hiç katılmayan çocukların daha erken yaşlarda evlendirildiği veya evlendirildiği için eğitim alamadıkları orta çıkmaktadır (Durdu ve Yelboğa, 2016). Türkiye Aile Yapısı Araştırmasına (TAYA, 2006) bakıldığında çocuk evlilikleri ile eğitim seviyesinin düşüklüğü arasında bir ters orantı vardır. TAYA (2006) raporunda okuryazar olmayan kişilerin %48’nin çocuk yaşta evlendiği, lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim görenlerin ise %6’sının çocuk yaşta evlilik yaptıklarını görmekteyiz (akt. Yüksel ve Yüksel, 2017; Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2006). Rapordan anlaşılacağı üzere özellikle kız çocuklarının okutulmaması düşüncesi ise yine eğitim seviyesi düşük ailelerde ve toplumlarda görülmektedir.

‘Çocuk gelin’ olgusunda toplum üzerinde büyük etkiye sahip olan medyanın da önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Medya da ‘çocuk gelinler’ ile ilgili haberlerin ele almış şekli ve olayların aktarım biçimi bu mevzu üzerine toplumun algısını şekillendirdiği bilinmektedir. Tüm dünyayı ilgilendiren ‘çocuk gelin’ olgusunun bazı gazetelerin haber başlıklarında tekil ifadelerle ayrı bir durum olarak yayınlandığı, toplumsal sorun olan çocuk evliliklerin kişiye indirgenmiş bir yaklaşımla halka/okuyucuya sunulduğu görülmektedir (**Resim 5**).

Resim 5. Gazete haberi (“15’inde evlendi”, 2018).

Söz konusu haber metinleri incelendiğinde; yaşanan durumda veya olayda çocuğun kendisi sorumluymuş gibi haberlerin aktarıldığı anlaşılmaktadır (akt. Ova, 2014; Dursun, 2007, s. 124). Ova (2014)’nın da belirttiği gibi bu yaklaşım çocuk gelin olgusunu bir yandan “kişisel” bir olgu olarak algılanmasına sebebiyet vermekte; öte yandan evliliğin çocuğun sorumluluğu altında gerçekleşmiş olduğu izlenimi vermektedir. Bir diğer açıdan haber metinlerinde haberin aktarımı sırasında çocuk hakları ihlali de söz konusu olabilmektedir. Türkiye’de yapılan yayınlarda haber konularında çocukların yeterli düzeyde simgelenemediği ve yalnız kötü bir sonuç ortaya çıktığında kabahatli veya kurban olarak yer aldığı görülmektedir (**Resim 6**) (akt. Ova, 2014; Duran ve Kubilay, 2010). Burada vurgulanmak istenen, çocuk yaşta evlendirilen kız çocukların şiddete maruz kaldıktan sonra haber metinlerinin konusu olmalarıdır (Ova, 2014). ‘Kocasının evine dönmek zorunda kaldı, ne de olsa kadının yeri kocasının yanındı’ deyişi ev içerisinde yaşanan şiddetin haber metinlerinde meşrulaştırması görülmektedir (Ova, 2014). Bu gibi haberlerin yaygınlaşması ise çocuk yaşta yapılan evlilikler için yeteri kadar bilgi aktarılmadığı gibi topluma meşru bir olay olarak da gösterilebilmektedir.

273

Resim 6. Gazete haberi (“Yeni gelin”, 2013).

TARTIŞMA

Toplumda yer etmiş bazı inanışlar ve gelenekler nedeniyle erinlik çağına girmiş kız çocuklarının fiziksel olarak büyümesi ve yetişkin bedenine sahip hale gelişi aileler tarafından veya toplum tarafından evlenilecek yaşa geldiği düşüncesini verebilmektedir. Yetişkinlik çağına gelmemiş, “irade” yeteneği hukuksal alanda tartışılan bu çocuklardan, evlilik yoluyla cinsel ilişkiye girmesi ve en nihayetinde aile kurması beklenmektedir. İçinde yaşadığı sosyal çevrede çocukların evlendirilmesine şahit olan çocuk, bunun normal bir durum olarak algılayabilmektedir. Çocuğun çevresinde ‘çocuk yaşta evlilik’ konusunda bilinçli yetişkinlerin olmaması çocuğun, karşısına çıkan yetişkin ile bu sürecin içerisine girişine neden olabilmektedir. Toplumumuzda evlilik sürecinin gösterişliliği ve geline gösterilen ilgi ve özen; yetişkin bir gelini mutlu etmekten; bu durum çocuk tarafından da ‘olumlu, güzel bir şey’ olarak karşılanabilmektedir. Bu durum çocuğun da evliliğe direncini engelleyebilmektedir.

Çocuk yaşta evlenip aile kurmaya çalışan kız çocukları veya erkek çocukları yaşları ilerlese de maruz kaldıkları bu evliliğin psikolojik etkileri kalabilmektedir. Anık ve Barlin (2017) çocuk gelinler araştırmasında 13 yaşında evlenmiş 34 yaşındaki bir kadının şu cümlesini aktarmaktadır: ‘çocukluğum

ile kadınlığı karıştı’. Birinci ağızdan aktarılmış olan bu cümle çocuk yaşta evlendirilen kız çocuğunun üzerine yüklenen sorumluluklar neticesinde ‘kadınlık’ ve ‘çocukluk’ kimliği arasında zorlandığını göstermektedir.

Toplum ise, çocukların sosyal destek alması gereken bir değer alanıdır. Fakat ‘çocuk gelinler’ ile ilgili geleneksel yapının değişmemesi ve yanlış inanışların düzeltilmemesi neticesinde toplumun bu desteği çocuğa veremediği görülmektedir. Bu durumda çocuk yaşta evliliğe maruz kalan çocukların evlilik nedeniyle sekteye uğrayan eğitimlerini ve yaşaması gereken çocukluklarını tamamlayamamaktadır. Bu durum hem bireysel anlamda hem de toplumsal anlamda kız çocuklarının kazanımı adına büyük bir kayıptır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Teknolojinin ilerlemesi ile medya; dünya haberleşme, hızlı bilgi edinebilme ve kişisel paylaşım merkezi haline gelmiştir. Toplumsal olayların toplum içerisinde ilk büyük tepki aldığı yer sosyal medyadır. Çocuk gelinler ile ilgili eleştirel bir biçimde birçok paylaşım yapıldığı görülmektedir. Fakat gerçekliği pek fazla yansıtmayan sosyal medya çocuk gelinler sorununun çözülebileceği yer olmayabilir. Ancak bu konudaki farkındalık çalışmaları için önemli bir mecradır. Bu sorunun daha kapsamlı çözülebilmesi için:

1. Çocuk yaşta evliliklerin görüldüğü iller, ülke içinde tespit edilmeli ve tespit edilen illere projeler hazırlayarak evlendirilen kız ve erkek çocukların bu duruma maruz kalmadan engel olunmalı, bu konudaki önleyici çalışmalara önem verilmeli,
2. Gaziantep Büyükşehir Belediyesinin çocuk yaşta yapılan evliliklerin önlenmesi ve müdahale edilebilmesi için ‘Çocuk Gelinler Çağrı Merkezi’ hattı kurmuştur (Anık ve Barlin, 2017). Bu hat bütün belediyelerce örnek alınarak, diğer tüm yerel idarelerde de kurulmalı,
3. Bu konuyla ilgili toplumu bilgilendirecek TV kanallarında kamu spotu yayınlanmalı,
4. Yanlış yorumlanmış ve aktarılmış dini bilgiler üzerine düzeltme çalışmaları yapılmalı, din görevlilerinden destek alınarak toplum bilinçlendirilmeli,
5. Konu ile ilgili genç nesilleri bilinçlendirme adına ortaokul, lise ve üniversite seminerler düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Anık, M. ve Barlin, R. (2017). Türkiye’de çocuk gelinler sorunu: Balıkesir örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1827-41.
- Aydemir, E. (2011). Evlilik mi? Evcilik mi? Erken ve zorla evlilikler: Çocuk gelinler. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Raporları*, Ankara, 31-5.
- Boran, P., Gökçay, G., Devecioğlu, E. ve Eren, T. (2013). Çocuk gelinler. *Marmara Medical Journal*, 26, 58-62.
- Buran, G. ve Aksu, H. (2018). Çocuk yaşta evlilikler ve kadın sağlığına etkileri: Literatür incelemesi. *Journal of Human Sciences*, 15(2), 1327-37.
- “Child brides”. 24 Kasım 2016 tarihinden <https://ecoliga.ua/izmenenie-klimata-i-detskie-braki/child-brides-around-the-world/> adresinden erişildi.
- “Çocuk gelinler konulu uluslararası karikatür yarışması sonuçlandı”. 11 Nisan 2018 tarihinde <https://www.weltheimat.com/cocuk-gelinler-konulu-uluslararası-karikatuer-yarismasi-sonuclandi/> adresinden erişildi.
- Doğan, S. (2013). *Çocuk gelinler çocuk evlilikleri ve ev içi ilişkili kavramlar sözlüğü*. İstanbul: Sabancı Vakfı, Uçan Süpürge Yayınları.
- Duman, N. (2018). *Duygusal istismarı anlamak*. Ankara: Gece Akademi.

- Durna, T. ve Kubilay, Ç. (2010) Basının şiddeti: Siyasal gösterilerde polise taş atan çocuklar örneği. *SBF Dergisi*, 52-85.
- Dursun, Ç. (2007). *Hak haberciliğinin doğası ve olanağı. İnsan hakları haberciliği. (Alankuş, S., der.)*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 105-127.
- Durdu, Z. ve Yelboğa, Y. (2016). Türkiye’de çocuk gelinler üzerine bir araştırma: Mersin örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(44), 800-807.
- Evgin, D., Caner, N., Küçük Öztürk, G., ve Calpbiniçi, P. (2018). Üniversite öğrencilerinin erken evlilik ve çocuk gelinler hakkındaki görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), 480-489.
- “Halam geldi”. 3 Ocak 2014 tarihinde <https://www.sinefest.com/halam-geldi.html> adresinden erişildi.
- “Islamic child bride”. 13 Mart 2018 tarihinde <https://www.whaleoil.co.nz/2018/03/it-is-not-jokes-about-paedophilia-we-should-be-worried-about/islamic-child-bride> adresinden erişildi.
- Jain, S. ve Kurz, K. (2007). *New insights on preventing child marriage: A global analysis of factors and programs*. International Center for Research on Women (ICRW). 13 Mart 2018 tarihinde <http://www.icrw.org/docs/2007-new-insights-preventing-child-marriage.pdf> adresinden erişildi.
- Kıran, E. (2017). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında Türkiye’de çocuk gelinler: *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, ICOMEP 2017 Özel Sayısı, 1-8.
- Mihçioğur, S., Erbaş, F. ve Akın, A. (2010). Çocuk gelinler ve beklenen olumsuz sonuçları. *Sağlık ve Toplum*, 20(1), 3-12.
- Ova, N. (2014). Türkiye’de yazılı basında “çocuk gelinler”in temsili. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 8(2), 238-62.
- Şenol, D., Yıldız, S., Kıymaz, T. ve Kala, H. (2012). Uluslararası katılımlı çocuk ihtiyaçları sempozyumu bildiri kitabı, Ankara.
- TBMM Erken yaşta evlilikler hakkında inceleme yapılmasına dair rapor. (2009). 13 Mart 2018 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf adresinden erişildi.
- “TÜİK Eğitim İstatistikleri”. 29 Aralık 2018 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018 adresinden erişildi.
- “TÜİK Çocuk gelinlere ilişkin kamuoyu duyurusu”. 9 Aralık 2015 tarihinde www.tuik.gov.tr/duyurular/duyuru_2860.pdf?utm_source=twitterfeed&utm adresinden erişildi.
- “TÜİK İstatistiklerle Çocuk, 2016”. 21 Nisan 2017 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645> adresinden erişildi.
- Türk Ceza Kanunu. 26 Eylül 2004 tarihinde <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html> adresinden erişildi.
- Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA). (2006). 29 Aralık 2018 tarihinde <https://ailetoplum.aile.gov.tr/uploads/pages/indirilebilir-yayinlar/60-aile-yapisi-arastirmasi-2006.pdf> adresinden erişildi.

- Türk Medeni Kanunu. 22 Kasım 2018 tarihinde <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html> adresinden erişildi.
- UNICEF (2004). Çocuk haklarına dair sözleşme. 22 Kasım 2018 tarihinde https://www.unicef.org/turkey/pdf/_cr23.pdf adresinden erişildi.
- “Yeni gelin sır oldu”. 30 Eylül 2013 tarihinde <http://www.ajans32.com/yeni-gelin-sir-oldu--17801h.htm?interstitial=true> adresinden erişildi.
- Yüksel, H. ve Yüksel M. (2017). Çocuk ihmali ve istismarı bağlamında Türkiye’de çocuk gelinler gerçeği. *SBE Dergisi*, 5(2), 1-24.
- “8 yaşındaki çocuk gelin, gerdek gecesi öldü”. 10 Eylül 2013 tarihinde <https://www.haberler.com/8-yasindaki-cocuk-gelin-gerdek-gecesi-oldu-5043806-haberi/> adresinden erişildi.
- “13 yaşında tecavüzcüsü ile evlendi, öldürüldü”. 16 Mart 2015 tarihinde <http://www.haberekspres.com.tr/gundem/13-yasinda-tecavuzcusu-ile-evlendi-olduruldu-h74688.html> adresinden erişildi.
- “15 yaşındaki genç kadın intihar etti”. 28 Eylül 2012 tarihinde <http://www.46haber.com/gundem/15-yasindaki-genc-kadin-intihar-etti-h2107.html> adresinden erişildi.
- “15’inde evlendi 22’sinde kara toprağa girdi”. 20 Aralık 2018 tarihinde <https://galeri.uludagsozluk.com/r/%C3%A7ocuk-gelin-1247336/> adresinden erişildi.
- “15 yaşındaki çocuk gelinler ülkesi: Bangladeş”. 25 Ağustos 2015 tarihinde <http://www.korhaber.com/haber/15-indeki-cocuk-gelinler-ulkesi-Banglades/206956> adresinden erişildi.

KOBİ'lerde Sanayi 4.0'ın Uygulanabilirliği ve Yönetici Bakış Açılarının Değerlendirilmesi

Arş. Gör. Damla Çevik^{1*}

Geliş tarihi: 12.02.2019

Kabul tarihi: 23.03.2019

Atıf bilgisi:

*Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)*
Cilt: 4 **Sayı:** 2
Sayfa: 277-291 **Yıl:** 2019
Dönem: Yaz

This article was checked by *Turnitin*
Similarity Index 08%

¹ Sakarya Üniversitesi, Türkiye,
damlacevik@sakarya.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-9622-273X

* Sorumlu yazar

ÖZ

Dördüncü sanayi devrimi ilk kez Almanya'da ortaya atılan ve zamanla büyük bir hız kazanıp gelişmeye devam eden yeni bir endüstriyel dönemdir. Bu yeni dönemde KOBİ'lerin otomasyon sistemleri dijital teknolojiler ile bütünleştirmesi, verileri dinamik bir şekilde işleme ve kontrol etmesi, siber-fiziksel sistemlerin varlığını nasıl karşılayacağı ve yöneticiler tarafından bu sürece olan eğilimlerinin ne olduğunun belirlenmesi büyük bir merak konusudur. Türkiye'nin diğer dünya ülkeleri ile rekabet edebilmesi için bu dönüşümü ve değişimi hızlı bir şekilde sağlama gereklidir. Çalışma, Sanayi 4.0 ile birlikte küçük/orta ölçekli işletmelerin değişim ve dönüşümlere ne kadar hazır olduğunu, beklentilerini, elde edeceklerini düşündükleri avantajları ve bu değişimi ne kadar istediklerini temel düzeyde ortaya çıkaracaktır. Bu doğrultuda 32 küçük/orta ölçekli işletmeye sorulmak üzere 7 adet kategorili araştırma sorusu hazırlanmış ve işletme yöneticileri tarafından cevaplandırılmıştır. Çalışma sonunda, KOBİ'lerin yeni sanayi dönemine birçok yönden hazır olmadıklarını; bu süreçte en çok bütçe, gerekli bilgi donanımı ve teknolojik alt yapıyı sağlama noktasında zorlanacakları bilgileri elde edilmiştir. Ayrıca, küçük/orta ölçekli işletmelerin yeni teknoloji uygulamaları sayesinde en çok beklentisinin olduğu alanlar: yenilikçi üretim anlayışını kazanmaları, daha kaliteli ürünler üretebilmeleri, katma değersiz işlerde iyileştirmeler yapabilmeleri ve işletmelerin kurumsallaşmasına yardım etmesi olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sanayi 4.0, KOBİ'lerde İnovasyon, KOBİ, KOBİ'lerde Sanayi 4.0

Applicability and Managerial Perspectives of Industry 4.0 In SMEs

Res. Asst. Damla Cevik^{1*}

First received: 12.02.2019

Accepted: 23.03.2019

Citation:

Journal of the International Scientific Research (IBAD)

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 277-291 **Year:** 2019

Session: Summer

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 08%

¹Sakarya University, Turkey,

damlacevik@sakarya.edu.tr

ORCID ID 0000-0001-9622-273X

* Corresponding Author

ABSTRACT

The fourth industrial revolution is a new industrial period, the first time Germany has emerged and a great speed boiler has continued to develop In this new era, it is a great curiosity for SMEs to integrate automation systems with digital technologies, to process and control data dynamically, to meet the existence of cyber-physical systems and to determine the tendencies of managers by this process. This transformation and change in order to compete with other countries in the world, Turkey is required to provide quickly. The study will basically reveal how much the small / medium-sized enterprises are ready for changes and transformations, their expectations, the advantages they will achieve and how much they want this change with Industry 4.0. In this direction, 7 categorized research questions were prepared to be asked to 32 small / medium enterprises and the managers were answered by the managers. At the end of the study, SMEs were not ready in many ways to the new industrial period; In this process, the budget, the necessary information hardware and technological infrastructure will be difficult to provide. In addition, the most anticipated areas due to the new technology applications of the small / medium enterprises are: to gain innovative production understanding, to produce better quality products, to make improvements in value-added jobs and to help enterprises become institutionalized.

Key Words: Industry 4.0, Innovation in SMEs, SME, Industry 4.0 in SMEs

GİRİŞ

Toplumların gelişmesinde şüphesiz ki üretim çok önemli bir yere sahiptir. Tarihin en önemli dönüm noktalarından biri olan Sanayi Devrimi, toplumların ekonomik anlayışına başka bir boyut kazandırmıştır. Beden gücünü kullanan insanoğlu buhar makinesini icat etmesiyle, sanayinin ortaya çıkmasına ve yeni bir üretim anlayışının gelişmesine katkı sağlamıştır. O yıllardan itibaren yaşanan birtakım gelişmeler ile birlikte büyük kitlesel üretimleri gerçekleştiren seri imalat tipi fabrikalarda kullanılmaya başlamış ve bu sayede toplumlar daha fazla üretken hale gelme yolunda adımlarını atmışlardır. Teknolojik gelişmelerin, Sanayi Devrimi'nin başlangıcından bu yana endüstriyel üretkenlikte önemli artışlar sağladığı söylenebilir (Rüßmann vd., 2015). Her geçen gün gelişen teknoloji sayesinde 1970'li yıllardan itibaren arttırılmış dijitalliğe sahip otomasyon ile birlikte fabrikalarda insanın rolü azalmaya başlamış ve bilgisayarlar ile otomasyon sistemlerine çok daha fazla önem verilerek üretim süreçlerine başka bir boyut kazandırılmıştır. 2010 yılından itibaren, dünya 4. Sanayi Dönemi olarak adlandırılan yeni bir üretim çağına girmiştir. Bu yeni sanayi dönemi, küresel zorluklarla başa çıkmak için fabrikaları son teknolojilerde donatarak akıllaştıran ve sanayiye geliştirmek için ortaya atılan teknik bir ilerlemedir (Wang vd., 2015). Endüstri temelli teknoloji ilerlemesi ile desteklenen 4. Sanayi Döneminde yeni dijital endüstri teknolojisinin yükselişi yaşanmaktadır (Rüßmann vd., 2015). Bu yeni sanayileşme süreci, fabrikalardaki mekanik sistemlere dijital teknolojilerin entegre edilerek daha etkin bir şekilde çalışması sonucu ortaya çıkmıştır.

Sanayi 4.0'ın endüstriyel çalışma alanlarında iş kaybı, üretim sürelerinin uzunluğu, makine kullanım oranlarının düşük olması, çok sayıda iş kazasının yaşanması, üretim hatalarının sayıca artması ve kalite standartizasyonun sağlanamaması gibi mevcutta var olan birçok probleme çözüm getireceği beklenmektedir. Bu yeni dönemin yeniliklerinin başarılı şekilde uygulanması ile işletmeler, verimlilik artışı, maliyetlerde iyileştirme, rekabet avantajı elde etme, inovatif ve kaliteli ürünler üretme ve farklı tasarımlarda ürünleri kısa sürelerde piyasaya sürme gibi hem kısa hem de uzun dönemli kazanımlar sağlayacaktır. Sanayi 4.0 özellikle işletmelerde daha kısa sürede ürün geliştirmesine, talebe bağlı olarak bireyselleştirmenin artmasına, değişen iş koşullarına göre üretimde esnekliğin sağlanmasına ve kaynakların daha etkin kullanılmasına yardım edecektir (Lasi vd., 2014).

Günümüzde hızla büyüyen ve gelişmeye devam eden yeni sanayi sürecinin sağlayacağı bu faydaların etkisi ile 4. Sanayi Dönemi'nin uygulamaları birçok ülkede kullanılmaya başlanmıştır. Yöneticiler ve çalışanlar süreç hakkında bilinçlenmeye yönelik eğitimler almakta, işletmelere gerekli makine ve ekipman donanımlarını tedarik etmek için yatırımlar yapmakta ve bilişim teknolojileri için alt yapılarını güçlendirmektedir. Şüphesiz yeni endüstriyel dönem, işletmelerin birçok birimi üzerinde köklü değişikliklere sebep olacaktır. Bu potansiyel faydanın farkında olan birçok kuruluş, yeni sanayileşmeye ayak uyduracak şekilde eylem planlarını hazırlarken; bazı işletmeler ise sektörlerinde yaratacağı etkilerin farkında bile değildir. Özellikle kurumsallaşmamış veya büyük ölçekli işletmelere göre daha az kurumsallaşmış küçük/orta ölçekli işletmelerin süreç hakkındaki farkındalığı da büyük bir merak konusu olmaktadır. Bu sebeple çalışma, Türkiye'de faaliyet gösteren küçük/orta ölçekli sanayi işletmelerindeki durumu ortaya konması adına önemlidir.

LİTERATÜR

İletişimin ve teknolojinin hızla geliştiği çağımızda, işletmelerin etkin, verimli ve daha az hatayla çalışması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu yeni sanayi dönemi; insanların, ürünlerin ve üretim süreçlerinin yani sistemin bütününde yer alan birçok birimin "akıllı" olma özelliği göstereceğini; kendi kararlarını vereceklerini ve oto kontrollerini sağlayabilecekleri dijital sistemlerle geliştirilmiş tam otomasyon sistemlerini vaad etmektedir. Bu alanda çalışan birçok araştırmacı da bu süreci sadece otomasyon sistemleri ile bağdaştırmanın eksik olduğunu ifade etmektedir. Kagerman vd. (2011)'nin yapmış oldukları bir çalışmada; dördüncü sanayi devriminin hem otomasyondaki gelişimi hem de akıllı gözlem ve akıllı karar alma süreçlerini barındırdığını belirlemiştir (Alçın, 2016). Yeni sanayi dönemi ile birlikte, kendiliğinden yapılanma, denetleme ve gerektiğinde düzeltme gibi otonomik özelliklere sahip akıllı sistemlere sahip olan işletmelerin (Yıldız, 2018), üst seviyede operasyonel verimlilik elde etmesine ve verimlilikte önemli artışlar sağlanmasına katkı sağlayacaktır (Thames ve Schaefer, 2016). Akıllı sistemlerin çalışması sonucunda birimlerden alınacak verilerin işletmeler

tarafından detaylı analiz edilmesi ve doğru planlamalar yapması ile yeni endüstriyel süreçten beklenen birçok fayda da bu sayede elde edilecektir.

4. Sanayi Dönemi, beraberinde birçok uygulamanın ve teknolojinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. 2015 yılında, Sanayi 4.0'ın üretime hangi açılardan katkı yapacağına tespit edilme amacı ile 235 Almanya merkezli işletmeye yapılan çalışmada 6 temel faktör belirlenmiştir: “Endüstriyel internet, entegre edilebilen analizler, dijitalleşen süreçler, inovatif iş modelleri, bütün üretim ve değer zinciri çerçevesinde yatay işbirlikleridir.” (Akeson, 2016). Literatürde genişletilmiş haliyle 9 teknoloji olarak karşımıza çıkan Sanayi 4.0 uygulamalarının her birinin, üretim süreçleri üzerinde sebep olduğu değişimler ve gelişmeler üzerindeki önemi oldukça büyüktür.

SANAYİ 4.0 KAPSAMINDAKİ TEKNOLOJİK GELİŞMELER

4. Sanayi Devrimi olarak kabul edilen bu endüstriyel gelişim, temelde 9 önemli teknoloji tarafından desteklenen bir dönüşüm süreci olmaktadır (Rüßmann vd., 2015). Yeni sanayileşme döneminin sunduğu özel teknolojik gelişmeler sayesinde, dijital makinelerden birebir gerçek verilerin toplanıp doğru analizlerin yapılması daha mümkün hale gelmektedir. Bu durum, işletmelerin daha esnek ve daha hızlı dönüşümlerle ihtiyaçlara daha çabuk cevap verilebilmesi üzerinde etkili olmaktadır. Taleplere hızlı cevap verme ve yeniliklere daha kolay adapte olma, işletmelerin rekabet gücünün gelişmesine de büyük katkı sağlayacak bir durumdur. Dördüncü Sanayi Dönemi ile büyümeye devam eden teknolojiler akıllı fabrikalarda kullanılarak, “...fiziksel işlemleri siber-fiziksel sistemlerle izlemek, fiziksel dünyanın sanal bir kopyasını oluşturmak ve merkezi olmayan kararların verilmesi” (Selek, 2016) noktasında işletmelere büyük katkılar sağlamaktadır. Akıllı fabrikaların içinde yer alan bütün makinelerin, araçların ve üretim süreçlerinin sonunda elde edilen nihai ürünlerin de akıllı olduğu bir yapı mevcuttur (Kagermann, 2013). Birçok birimin ve sürecin akıllı olmasını sağlayan teknolojilerden ilki büyük verilerdir (Big data).

Büyük Veriler: Verileri belirleme, depolama, yönetme ve analiz etme açısından mevcutta var olan veri taban yazılımları ile başarılmayacak büyüklüklere sahip veri kümeleri, büyük veri olarak ifade edilmektedir (Banger, 2016). İşletmelerin doğru stratejik adımları atabilmeleri ve gelişim gösterebilmeleri için hem kendi verilerine hem de dış kaynaklardan sağlayacakları birçok veriye ihtiyaçları vardır. Bu doğrultuda işletmeler, süreçlerinde doğru kararları alabilmeleri ve geleceğe yönelik planlamaları yapabilmeleri için büyük miktarda veriye sahip olacaktır. İşletmelerin ulaştıkları verileri doğru analiz edip yeni bilgiler edinmeleri ve sağladıkları bu bilgileri üretim süreçlerinde kullanmaları; işletmelerin sürdürülebilirliğine etki edecektir. Ayrıca bu durum, işletmelerde üretim kalitesinin yükselmesine ve enerji tasarrufunun da sağlanmasına katkı sağlayacaktır (TÜSİAD, 2016a).

Özerk robotlar: Endüstriyel robotlar olarak da ifade edilen özerk robotlar; daha otonom, esnek ve yüksek işbirliğine imkan sağlayan makineler olarak işletmelerde yer almaya başlamıştır (Vaidya, 2018). Günümüzde birçok farklı üretim sektöründe kullanılabilen (esnek), üzerinde gelişmiş sensörleri bulunan, yapay zeka algoritmalarıyla daha etkin çalışabilen ve hatasız olarak ürünlerin işlenmesini sağlayan robotların gelişmesi ile birlikte kullanımı da hızla artmaktadır. Robotlar sayesinde kısa sürede, daha verimli süreçlerde ve iş güvenliğini büyük ölçüde sağlayacak şekilde talep edilen ürünler başarıyla ortaya konulmaktadır.

Simülasyon: “Üretimde simülasyonun kullanılması, bilgisayar ortamında herhangi bir sistemin davranışlarını tanımlayabilme, inceleyebilme, durumları saptayabilme ve özellikle gelecekteki davranışlarını ön görebilmek amacıyla yapılmaktadır” (Çevik, 2018). Sanal gerçeklik olarak da bilinen simülasyon, Sanayi 4.0 bağlamında işletmelerin üretim süreçlerinin geliştirilmesinde önemli olmaktadır.

Entegrasyon: Bütünleşmek, işletmelerin aynı türdeki müşterilerle veya aynı pazarın farklı sektörlerindeki işletmelerle birleşmesi anlamına gelmektedir. Sanayi 4.0 ile birlikte işletmeler varlıklarını devam ettirebilmek, değişimlere ayak uydurmak, daha hızlı gelişmek ve büyümek için birleşmeyi tercih ederek bir değer zinciri oluşturma arzusunda olabilirler.

Nesnelerin İnterneti: Sanayi 4.0 için temel teşkil eden önemli teknolojilerden biri nesnelerin birbiriyle RFID, Wi-Fi, Bluetooth gibi gelişmiş ağlar aracılığıyla haberleşebilmesidir (Nesnelerin İnterneti- IOT). IOT, yaşanan fiziksel olayların kontrol edilmesine ve analiz edilmesine olanak sağlayan, bilgisayar

yazılım ve erişim hizmetini içine alan bir iletişim ağı olarak tanımlanabilir (Gökrem ve Bozuklu, 2016). İOT, işletmelerin üretim süreçleri üzerinde etki ettiği gibi ayrıca fiziksel ve dijital ürünleri birbirine entegre ederek, fiziksel ürünlerin dijital özellikte yapı kazanmasına da katkı sağlayacaktır (Banger, 2016). İlk kez 2011 yılında gelişen bu teknoloji, akıllı ortamda çalışan nesnelerin (insan, makine, ekipman, ürün vs.) internet ağı aracılığıyla birbiriyle iletişim kurarak; verilere erişim sağlayabilmelerini, birbirlerini kontrol edebilmelerini hatta gereken durumlarda karar verebilmelerini sağlamaktadır. Fabrikadaki makinelerden üretilen verileri doğru anlamak ve bu doğrultuda stratejik kararlar verebilmek çok önemlidir.

Siber Güvenlik: Sosyo-teknik sistemler içinde yer alan siber fiziksel sistemler, operatörler ile aralarında bir iletişim kurup etkileşebilmek için insanımsı makinelerin ve ekipmanların ara yüzlerini kullanmaktadır (Stock ve Seliger, 2016). İşletmelerin hem çalışanlardan hem de üretim süreçlerinden elde ettikleri verileri sanal ortamda tutuyor olması; verilerin güvenilirliğini tehlikeye sokan bir durumdur. İşletmelerin önemli bilgilerini ele geçirmek ve verileri ile ilgili değişiklik yapmak isteyen kişilerin, bu sistemlere erişimlerini engellemek için üst düzey korumanın ve güvenliğinin sağlanması zorunludur.

Bulut Bilişimi: Bulut bilişim teknolojisi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin birbirlerine entegre edilmesiyle ortaya çıkan, bütün verilerin hem saklandığı hem de üzerlerinde işlem yapılarak bilgi haline dönüştürülmesi imkanını yaratan bir teknolojidir. Bu teknoloji, "Uygulamaların internet ortamında bulunan bir uzak sunucu üzerinden çalıştırılması ya da kullanıcıya ait verilerin uzak sunucu üzerinde her an erişilebilir şekilde bulundurulmasını sağlayan bir servis yapısı olarak" (European Commission, 2012) tanımlanmaktadır.

Arttırılmış Gerçeklik: Arttırılmış gerçeklik teknolojisi ile sanal ortamda, ürün tasarımı oluşturulmuş ürünlerin üretilebilirliği ve montajı tamamlanmamış parçaların bitmiş halinin test edilmesi sağlanabilir. Ayrıca arttırılmış gerçeklik, yeni alınacak bir makinenin işleyişi aksatıp aksatmayacağını gösterebilen, verimliliklerini ölçebilen ve makinelerin, veya ekipmanların tesiste doğru konumlandırılıp konumlandırılmadığı gibi birçok konuda sistemin bir kopyasını oluşturan bir teknolojidir.

Ekleme (Katmanlı) İmalat: Bilgisayar ortamında tasarımı yapılan ürünlerin, 3 boyutlu yazıcılarla üretilmesi olarak ifade edilen eklemeli imalat, geleneksel üretim yöntemlerinin insanların ihtiyaç ve isteklerini karşılamada yetersiz ve geç kaldığı durumlarda, tüketicilere hızlı ve kolay cevap verilmesini sağlamaktadır. İşletmelerin ürün tasarım süreçlerinde hem farklı tasarımlarda ürünlerin üretilmesine hem de bu süreci geleneksel yöntemlere nazaran daha kısa sürede gerçekleştirilmesine olanak sağlayarak verimliliğin arttırılmasına destek olmaktadır. Geleceğin fabrikalarında hızlı ürün geliştirmek, zorlu ve karmaşık şartlara çabuk ayak uydurmak ve esnek üretim yapabilmek zorunlu olmaktadır (Vyatkin vd., 2017). Bu durum fabrikalarda üretimin sürdürülebilir olması için son derece gereklidir.

KOBİ'LERDE SANAYİ 4.0

Yılda 250 kişiden daha az çalışanı bünyesinde barındırdığı, yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan birinin 40 milyon TL'yi aşmadığı işletmeler yönetmelikte "KOBİ" (küçük/orta ölçekli işletme) olarak ifade edilmektedir (www.kosgeb.gov.tr, Erişim Tarihi: 12 Ocak 2019). Bu yapıdaki işletmelerin büyük ölçekteki işletmelere nazaran; çalışan sayılarının ve yıllık karlarının düşük olmasına rağmen, birçok açıdan daha avantajlı durumlara sahip olduğu durumlar mevcuttur. KOBİ'lerin büyük ölçekli işletmelere göre müşterilerine her zaman yakın olmaları, onlarla iletişimi kolay sağlamaları, müşteri ihtiyaçlarını veya sorunlarını çabuk değerlendirebilmeleri; onların değişen pazara hızlı cevap verme yeteneğini arttırmaktadır. Bu esnekliğe sahip olmak, küçük/orta ölçekli işletmeleri inovasyona daha yakın hale getirmektedir. Böylece KOBİ'ler hızla artan yeni fikirlerin ve buluşların kaynağı olarak, endüstride gerekli olan esnekliğin sağlanmasına yardımcı olmaktadır (İmamoğlu, 2002, 84).

İşletmeler, değişen müşteri beklentilerine göre değişime ve gelişime açık olmak zorundadır. İşletmelerin ürün portföylerini genişletmek, farklı ürün tasarımları ortaya koymak, üretim süreçlerini iyileştirmek, son teknolojik makinelerde üretim yapmak veya daha az kaynak kullanmak gibi çalışmaların gerekliliği, onların büyüklüğüne veya çalışma kapasitesi gibi nedenlere bağlı olarak değişmektedir. KOBİ'lerin yeniliklerin gelişmesini sağlayan uygun ortamlar olması ve değişen şartlarda oluşan krizlerde farklı düşüncelerin denenmesini daha mümkün hale getirmesi önemlidir (İraz, 2005, 233). Küçük/orta ölçekli işletmelerin ülke sanayisi içindeki yeri ve önemi çok büyüktür, özellikle ülke ekonomisine sağladıkları

katkılar birçok farklı şekilde değerlendirilebilmektedir. KOBİ'ler ülkemizde özellikle 1990'lı yıllardan itibaren ülke ekonomisinin büyük çoğunluğunu oluşturmakta ve gün geçtikçe ekonomi içindeki payını arttırmaktadır. “Ülkemizdeki toplam girişim sayısının %99,9'unu, istihdamın %76'sını, maaş ve ücretlerin %53'ünü, cironun %63'ünü, faktör maliyetiyle katma değer (FMKD) %53,3'ünü ve maddi mallara ilişkin brüt yatırımın %53,7'sini KOBİ'ler oluşturmaktadır.” (Kılıç, Çakmak ve Fidan, 2016).

KOBİ'lerin ülke ekonomisinin önemli belirleyicileri olmalarına rağmen, bu işletmeler genellikle düşük sermaye ekipmanları ile çalışır ve nispeten düşük katma değer üretirler (Onday, 2018). Katma değeri yüksek ürünlerin üretilebilmesi için endüstrinin güçlenmesi, dijital dönüşüm sürecinin gerçekleşmesi ve emek gücünün yeni yapılanmalara uygun şekilde hazırlanması gereklidir (TÜSİAD, 2016b). Sanayi 4.0'ın, bu değişime cevap verebilecek güce sahip bir endüstriyel dönüşüm olduğunun söylenmesi doğru bir yaklaşım olacaktır. Sanayi 4.0'ı küçük/orta ölçekteki işletmelerin başarı ile uygulaması, durumları tersine çevirerek; katma değerli ürünlerin ve süreçlerin geliştirilmesi adına önemli bir değişim yaratacaktır. Sanayi 4.0'ın benzer birçok potansiyeline rağmen, KOBİ'lerin böylesine bir süreci benimsemekte tedirgin kaldığı tespit edilmiş ve işletmelerin yalnızca %5'inin tamamen bu sürece bağlandığı ve sadece 1/3'ünün bu yönde adım attıkları tespit edilmiştir (Schröder, 2017). Sanayi 4.0'ın işletmelerde büyük bir değişimi ve dönüşümü gerektirmesi, işletmelerin yeni sanayileşme sürecine geçişte tedirginlik olmaları üzerindeki önemli bir etki olabilir.

KOBİ'lerin yeni üretim süreçlerine olan bu bakış açıları, karşılaşılabilecek muhtemel gördükleri birçok engel mevcuttur. Yaşanacak değişimlerin ve dönüşümlerin, çoğu zaman yeni teknolojik alt yapıyı, bilgisayar tabanlı dijital makineleri ve pahalı teknolojileri gerektirmesi; KOBİ'lerin yeni ihtiyaçlara kolay cevap vermesini birçok yönden engelleyen muhtemel durumlardır. Yeni ekipmanları ve teknolojileri kullanabilecek kalifiye personelin bulunamaması, yeterli fonların olmaması, müşteri ihtiyaçlarının gizliliği, dış talep baskıları ve yeniliğin yüksek risk içermesi her biri karşılaşılabilecek diğer olası engel durumlarıdır.

Teknolojik gelişmelerin her geçen gün artması, KOBİ'lerin bu dönüşümlerde kendi konumlarını doğru belirleyebilmeleri, Sanayi 4.0'ı nasıl uygulayacaklarına ve endüstriyel değeri nasıl arttıracaklarına etki edecektir (Müller ve Voigt, 2018). Sanayi 4.0 ile hayatımıza giren sanayinin dijitalleşmesi sürecinde KOBİ'lerin yenilik kavramını doğru algılaması ve bu konuda bilinçli olması istenen önemli bir konudur (Hatice ve Baç, 2007). Sanayi 4.0 sadece en son teknolojilerin kullanıldığı bir süreç olarak algılanmamalıdır, bu yeni sanayileşme dönemi en temelinde üretim süreçlerinde verimliliği arttırmak ve işleri birbirine daha entegre hale getirmek için geliştirilen bir üretim düşüncesinden doğmaktadır. Sanayi 4.0'ı doğru anlayan ve benimseyen işletmelerin birçoğunda köklü değişikliklere ihtiyaç vardır. Çünkü bu yeni sanayileşme döneminde özellikle dijitalleşme vurgusu yapıldığı için, fabrikaların “akıllı sistem” mantığıyla çalışması beklenmektedir. Dördüncü sanayi döneminin getirilerden olan ekipman ve makinelerden tam verimin alınması, üretim süreçlerine hakimiyetin sağlanması ve hatasız üretimin sağlanması için KOBİ'lerin bu konuda doğru planlama ve yatırım yapması gerekli bir durum olmaktadır.

KOBİ'lerin yeni bir planlama ve dönüşümü sağlaması için yöneticilerin doğru bir ekibi kurması da ayrıca önemli olmaktadır. KOBİ'lerin yapıları itibari ile şirketin yöneticisinin çoğu zaman işletmeyi kuran kişi olması veya yönetimin aile örgütlenmesi içinde devam etmesi, yöneticilerin her zaman eğitilmiş veya kalifiye olacağı gerçeğini yansıtmayabilir. İşletmelerin kurumsallaşmadan uzak olarak işletmedeki tüm birimlerin fikirlerini süreçlere ortak etmemesi ve doğru planlamalar yapmaması onların gelişimindeki ve yeniliği takip etmesindeki önemli bir engeldir (Kocabıyık ve Altunay, 2008). Sanayi 4.0'ı benimseyen işletmelerin, tüm birimlerde tepeden tırnağa bu dönüşüme hazır olması gereklidir. Küçük/orta ölçekli işletmelerde genellikle emek yoğun teknolojiler kullanıldığı için, kalifiyesiz işçiler istihdam edilmektedir (Vıdır, 2007). Mevcut teknolojiler ile KOBİ'lerde yaşanan bu duruma rağmen, Sanayi 4.0 ile birlikte işletmelerde dijital üretim elemanlarının kullanılması ve her türlü bakım takibinin yapılması için çalışanların kalifiyeli olma ihtiyacı doğacaktır. Ayrıca yönetsel ve organizasyonel anlamda işletmeyi ciddi sıkıntılara düşürmemesi için planlama ve yatırımları doğru kontrol edebilecek bir ekibin varlığı da ayrıca önemli olmaktadır. İçinde bulunduğu pazarı detaylı araştırmayan, kalifiye istihdamı elinde tutmakta zorlanan, süreçler hakkında sistemli bilgi toplayamayan işletmelerin Sanayi 4.0'ı benimsemesi bir yana; işletmenin diğer firmalarla rekabet edip ayakta kalması bile zor bir durum olacaktır. Bu noktalara dikkat etmeyen küçük/orta ölçekli işletmeler, süreçlerinde yanlış kararlar alma ve

modern yönetim anlayışlarını başarılı bir şekilde uygulayamama ile karşı karşıya kalmaktadır (Özgenler, 2003).

KOBİ'lerin 4. Sanayi Dönemi içinde karşılaşılabilecekleri bir diğer sorun; yenilikleri ve dönüşümleri çoğu zaman reddetmeleridir. Hatice ve Baş (2007) tarafından yapılan bir çalışmada yaşı daha küçük KOBİ'lerin yenilikleri kabul etme ve adapte olma şansının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İşletmeler hangi büyüklükte olursa olsun değişime ve yeniliğe açık olmaları gerektiğini kabul etmelidirler. Yaşı büyük olan KOBİ'lerin yöneticileri, mevcut teknolojilerle ayakta kalabildikleri düşüncesinden dolayı yeni teknolojik gelişmelere daha tutucu bir davranışı sergileyecekleri düşünülmektedir. Eğer işletme yöneticileri yeni endüstriyel gücün farkına varırlarsa, yeni teknolojilere ve uygulamalara karşı direnç oluşturmama ve kabul etme noktasında daha anlayışlı ve makul kararlar verebilirler.

KOBİ'lerin bu dönüşüm sürecinde sıkıntılarla karşılaşmalarını için özellikle işletmelerinde hem teknolojik hem bilişsel alt yapıları sağlamaları önemlidir. Sanayi 4.0 ile gerek duyulan birçok yeni teknolojinin, mevcut sistemlere entegre edilmesi ve tüm birimlerin birbiriyle senkronize çalışabilmesi için gerekli donanımının sağlanması; süreçte yaşanacak problemlerin azalmasına etki edecektir. Bu sebeple, işletmeler doğru ekipman ve teknoloji desteğini alarak bu yeni döneme kendilerini hazırlamaları gerekecektir.

KOBİ'lerin müşterilere daha kolay ulaşabilmeleri ve değişen piyasa şartlarına uyum sağlama yeteneklerinin yüksek olmasından kaynaklı olarak sahip oldukları esneklik, yeniliklerin uygulanmasını daha yatkın hale getirmektedir (Vıdır, 2007). Fakat her bir teknolojik gelişmenin uygulanabilmesi ve sisteme entegre edilmesi için ihtiyaç duyulan bir yatırım söz konusudur. KOBİ'lerin söz edilen değişiklikleri süreçlerinde uygulayabilmeleri ve değişimi başarılı şekilde gerçekleştirebilmeleri için gereken maddi kaynağı sağlamada bir takım engellerle karşılaşması söz konusudur. Sanayi 4.0 çerçevesinde yer alan teknolojiler, hem maliyet hem gerekli destek yapılarının sağlanması açısından çoğu zaman yüksek fiyatlarda bulunmaktadır. Dolayısıyla KOBİ'lerin bu dönüşüm için gerekli yatırımları yapabilecek güçlerinin kuvvetli olmayışı, önlerinde büyük bir engel yaratmaktadır. "KOBİ'lerin bilgi teknolojileri yardımıyla oluşturacakları entegre iş modellerine sahip olabilmeleri için, gerekli desteğin devlet tarafından KOBİ'lere sağlanması gerekmektedir" (Kırçova, 2006, s. 7). Sanayi 4.0'ın büyük bir dönüşüm süreci olmasından kaynaklı olarak, KOBİ'lerin bu yapılaşma için devlet desteğini alabilmeleri şüphesiz süreci hızlandıracaktır.

KOBİ'lerin Sanayi 4.0 çerçevesinde büyük ölçekli işletmelere nazaran sağlayacakları avantaj ise, bu dönüşüm için daha kısa zamana ihtiyaç duymalarıdır. KOBİ'ler genellikle seri imalattan ziyade belirli parti büyüklüğünde veya siparişle üretim yapan işletmeler olması neticesinde, kendi işleyişlerinde fazla sekteye uğratmadan bu dönüşümü sağlayabilecekleri beklenmektedir.

ÇALIŞMAYA DAİR BULGULAR

Çalışma 2018 yılında tamamlanmış "Üç Boyutlu Yazıcı Teknolojisinin Seri ve Kesikli Üretim Sistemleri Üzerine Etkisi" adlı Yüksek Lisans Tezinden, 32 küçük/orta ölçekli işletme yöneticisine yöneltilen 37 araştırma sorusundan sadece ilgili olan 7 tanesine yer verilerek oluşturulmuştur.

Çalışmanın Amacı: KOBİ'lerin endüstri içindeki yerinin çok önemli olması nedeniyle, Türkiye'nin uluslararası platformlarda rekabet edebilmesi için ilk olarak bu yapıdaki işletmelerin modern endüstriyel süreçleri yakalaması gereklidir. Fakat KOBİ'lerin yeni süreçlere ve değişikliklere karşı tedirgin oldukları birçok çalışmada tespit edilmiştir (Schröder, 2017). Bu sebepten dolayı, çalışmada KOBİ'lerin yeni sanayi dönemine dair bakış açılarının hangi yönde olduğunun, genel hatlarıyla ortaya koyulması istenmiştir. Çalışma, temelde KOBİ yöneticilerinin Sanayi 4.0'ı nasıl algıladıklarını, bu sürecin uygulanmasına dair bakış açılarını ve yakınlıklarını tespit edebilme amacıyla yapılmıştır. İkinci olarak, KOBİ'lerin yeni sanayileşme dönemine dair yaşayacaklarını düşündükleri zorlukların, karşılaşılabilecekleri engellerin ve bu süreçten (beklenen) elde edecekleri kazanımların belirlenmesi, çalışmanın diğer amacını oluşturmaktadır.

Çalışmanın Önemi: Sanayi 4.0'ın küçük/orta ölçekli işletmeler üzerinde yaratacağı etkilerin, sağlayacağı avantajların ve karşılaşılabilecekleri muhtemel görülen engellerin, KOBİ yöneticilerinin

perspektifinde literatürde daha önce incelenmemiş olması dolayısıyla, bu çalışma keşifsel nitelikte bir çalışma olacaktır. Ayrıca araştırma sonunda, KOBİ yöneticilerinin sürece dair beklentilerinin tespit edilmesiyle, yeni teknoloji uygulayıcılarının bu doğrultuda bilgileri düzeltici ve eğitici çalışmalar yapma gereksinimi de doğurarak uygulamada önemli çalışmalar yapılmasına katkı sağlayabilecektir.

Çalışmanın Örneklemi: Araştırma, Türkiye’de otomotiv yan sanayide faaliyet gösteren ve KOBİ tanımına giren 32 adet işletmeden oluşmaktadır. Çalışmanın örnekleminde yer alan 32 işletme Sakarya, Kocaeli ve İstanbul bölgesinde yer almaktadır. Otomotiv sektörünün seçilmesindeki önemli nedenler; endüstrinin yoğun teknoloji içermesi, yüksek katma değer getirmesi ve üretim sistemlerinde yaşanan değişimlerden genellikle en çok etkilenen sektörlerden biri olmasıdır (Uzunöz ve Gabaçlı, 2017).

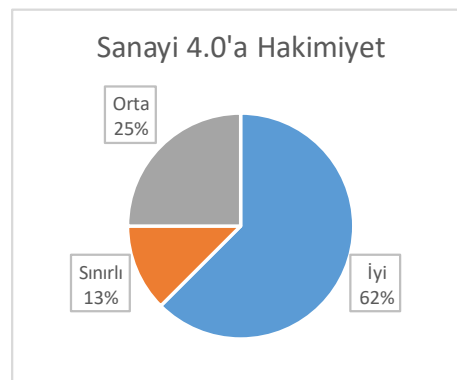
Araştırma Süreci ve Tasarımı: Çalışmada ilk olarak işletme yöneticilerinin genel hatlarıyla fikirlerinin öğrenilmesinde ve bir sonraki aşamada ihtiyaç duyulacak araştırma sorularının kategorilerinin oluşturulmasında referans alınacak mülakat soruları hazırlanmıştır. Mülakat sorularının hazırlanmasında hem literatürden hem de mevcut çalışmalardan yararlanılmıştır. 30 KOBİ yöneticisiyle birebir gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakattan sonra, araştırma sorularında kullanılması için basit içerik analiziyle araştırma sorularının kategorileri oluşturulmuştur. Uygun soru formatları, hem mülakat sonucunda standartlaştırılan kategorilerden hem de literatürden alınan destekle tasarlanmıştır. Bu doğrultuda hazırlanan 7 adet kategorili araştırma sorusunun (Orijinal çalışmada 3b yazıcıların üretim süreçlerine etkileri incelendiği için toplamda 37 adet soru mevcuttur.) anlaşılabilirliğini tespit edebilmek amacıyla 10 farklı kişiye sorulan bir pilot çalışma yapılmıştır. Çalışmanın son kısmında, netlik kazanan araştırma soruları mülakat yapılan işletme yöneticilerden farklı olarak, 32 KOBİ yöneticisine sorulmuş ve sonucunda elde edilen bulgular da ortaya konulmuştur.

ARAŞTIRMA SORULARI VE SONUÇ

Aşağıda işletme yöneticilerine sorulan sorular ve elde edilen sonuçlar yer almaktadır:

Soru 1: Sanayi 4.0’a (uygulamalarına, yeniliklerine teknolojilerine, hedeflerine vb.) ne derece hakim olduğunuzu düşünüyorsunuz?

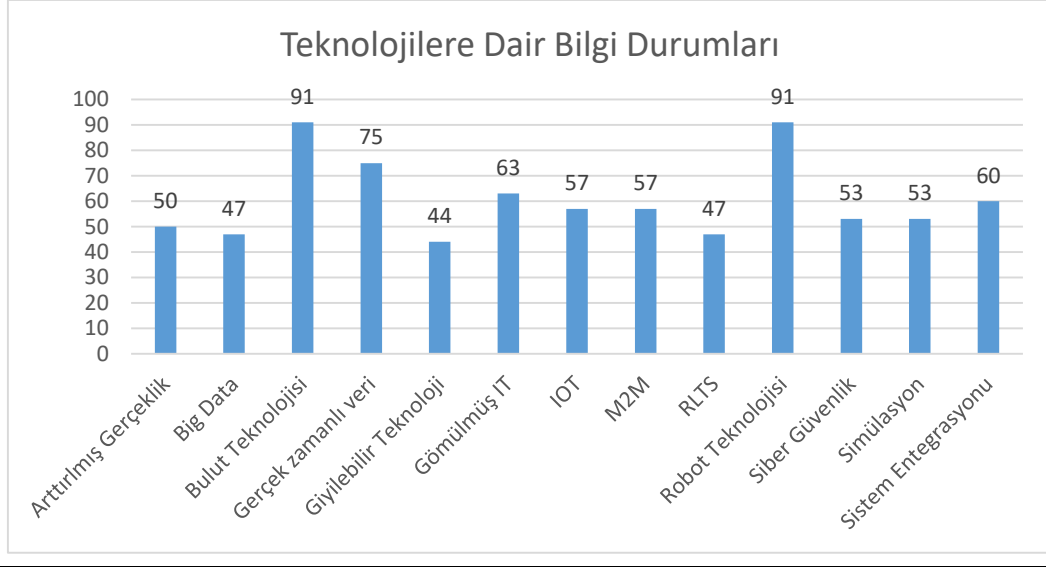
Grafik 1. KOBİ Yöneticilerinin Sanayi 4.0'a Hakim Olma Düşünceleri

Elde edilen bulgular neticesinde küçük veya orta ölçekli işletme yöneticilerinin %62’sinin Sanayi 4.0 sürecinde kullanılan teknolojilere, amaçlara, uygulama alanlarına ve sağlayacağı avantajlara iyi derecede hakim olduğu, %25’inin bu konuda yeterli olabilecek kadar orta seviyede bilgi düzeyinde olduğu ve %13’ünün ise sınırlı bilgisinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Çıkan sonuçlara göre, KOBİ yöneticilerinin %87’sinin 4. Sanayi dönemi hakkındaki bilgi düzeylerinin yeterli seviyede olduğu yorumu yapılabilir.

Soru 2: Sanayi 4.0'dan önce var olmasına rağmen, özellikle üretimde kullanılan birçok teknoloji bu yeni sanayileşme süreciyle kullanım alanlarını genişletmiştir. Aşağıda yer alan teknolojilerin etkileri ve uygulama alanları konusunda, hangilerine dair genel anlamıyla yeterli bir bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyorsunuz?

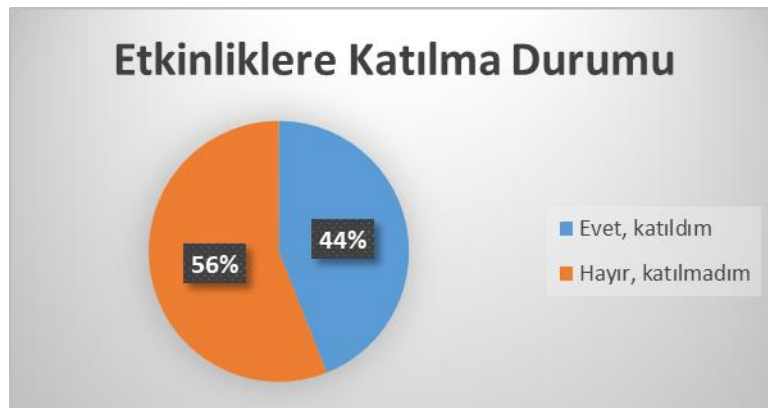
Grafik 2. KOBİ Yöneticilerinin Sanayi 4.0 Kapsamındaki Teknolojilere Dair Bilgi Durumları

Yukarıdaki veriler, KOBİ yöneticilerinin kendilerini yeterli gördükleri teknolojilere dair durumlarını ortaya koymaktadır. Çıkan sonuçlar, yöneticilerin özellikle son yıllarda Sanayi 4.0 ile yaygın kullanılan ve gelişmekte olan teknolojilere olan bilgilerinin ortalama düzeyde olduğunu göstermektedir. İşletme yöneticileri robot teknolojisi ve bulut teknolojisi alanlarında bilgi düzeylerinin daha iyi olduğunu düşünürken; giyilebilir teknoloji, big data ve RLTS teknolojilerindeki bilgi düzeylerini yetersiz bulmaktadır.

Soru 3: Sanayi 4.0 ile ilgili herhangi bir platformda seminer, kongre veya fuarlara katılma gibi bir imkanınız oldu mu?

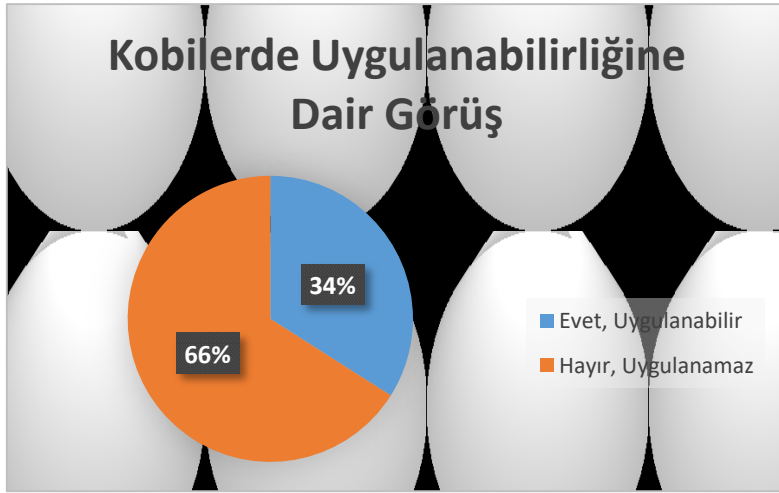
Grafik 3. KOBİ Yöneticilerinin Sanayi 4.0 ile İlgili Etkinliklere Katılma Durumu

KOBİ yöneticilerinin %56'sı Sanayi 4.0 ile ilgili bir etkinliğe henüz katılmadığını ifade etmiştir. Günümüzde iletişim teknolojilerinin kullanımının artmasına ve yeni sanayileşme döneminin gelişmesine rağmen çıkan oranın oldukça düşük olduğu söylenebilir. KOBİ yöneticilerinin başarısız olmamaları ve rekabetin sürdürülebilirliği için yeni sektörel gelişmeler ile ilgili gerekli eğitimleri almaları ve işletmelerinde uygulamaya geçmeleri hem önemli hem de son derece gerekli bir durumdur. Küçük/orta ölçekli işletme yöneticilerinin örneklemedeki yarısından fazlasının daha önce ilgili herhangi bir etkinliğe katılmamış olmaları, bir noktada bu teknolojik ve endüstriyel gelişmeye dair ilgilerinin ve yatkınlığının uzak olduğu sonucunu ortaya çıkartabilir.

Soru 4: Sanayi 4.0'ın uygulamalarının **mevcut düzende** küçük veya orta ölçekli işletmelerde uygulanabilir olduğunu düşünüyor musunuz?

Grafik 4. KOBİ'lerde Sanayi 4.0'ın Uygulanabilirliğine Dair Görüş

KOBİ yöneticilerin büyük bir kısmı (%66), küçük/orta ölçekli işletmelerde yeni sanayi döneminin uygulamalarının ve stratejilerinin uygulanabilir olduğunu düşünmemektedir. Yöneticiler tarafından olumsuz görülen bu oranın yüksek olmasında KOBİ'lerin bu sürece hazır olmadığını ve birçok açıdan işletmelerin geliştirilmesi gerektiğini düşünmeleri muhtemel etkili olmuştur. 4. Sanayi Dönemi; mevcut teknolojiler, üretim sistemleri, planlama ve iş stratejileri, tesis düzeni, ürün tasarımları ve üretimdeki diğer birçok süreç üzerinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla KOBİ'lerde bu yeni sanayileşme sürecinin kabul edilmesinin belirli bir zamana ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Yöneticilerin %66'sının uygulanabilir olduğunu düşünmemesinde; işletmelerin başarısızlık korkuları ve endişeleri de büyük oranda etki edebilir.

Soru 5: Sizce küçük veya orta ölçekli işletmelerde Sanayi 4.0'ın gerektirdiği teknolojilere ve uygulamalara geçiş yapma sürecinde zorluklarla karşılaşabilir mi?

İşletme yöneticilerinin hepsi, KOBİ'lerin Sanayi 4.0'a geçmesiyle zorluk yaşayacağı kanaatindedir. Katılımcıların %34'lük kısmı küçük/orta ölçekli işletmelerde Sanayi 4.0 çerçevesinde yeni teknolojilerin uygulanabileceği yönünde ortak fikirde olsa da bir takım mücadele ve zorluklara rağmen bu sürece geçiş yapabileceği noktasında fikir birliğine varmışlardır. Bir sonraki adımda, işletmelerin karşılaşacaklarını düşündükleri problemler, gerçekte doğacak sorunlar ve bunların oluşmasına dair alınması gereken önlemler; incelenmesi gereken önemli konulardır. Dolayısıyla ilgili konularda

çalışmaların yapılması gerekli görüldüğü için, bu çalışma içinde KOBİ yöneticilerinin muhtemel gördüğü zorluklar da tespit edilmeye çalışılacaktır.

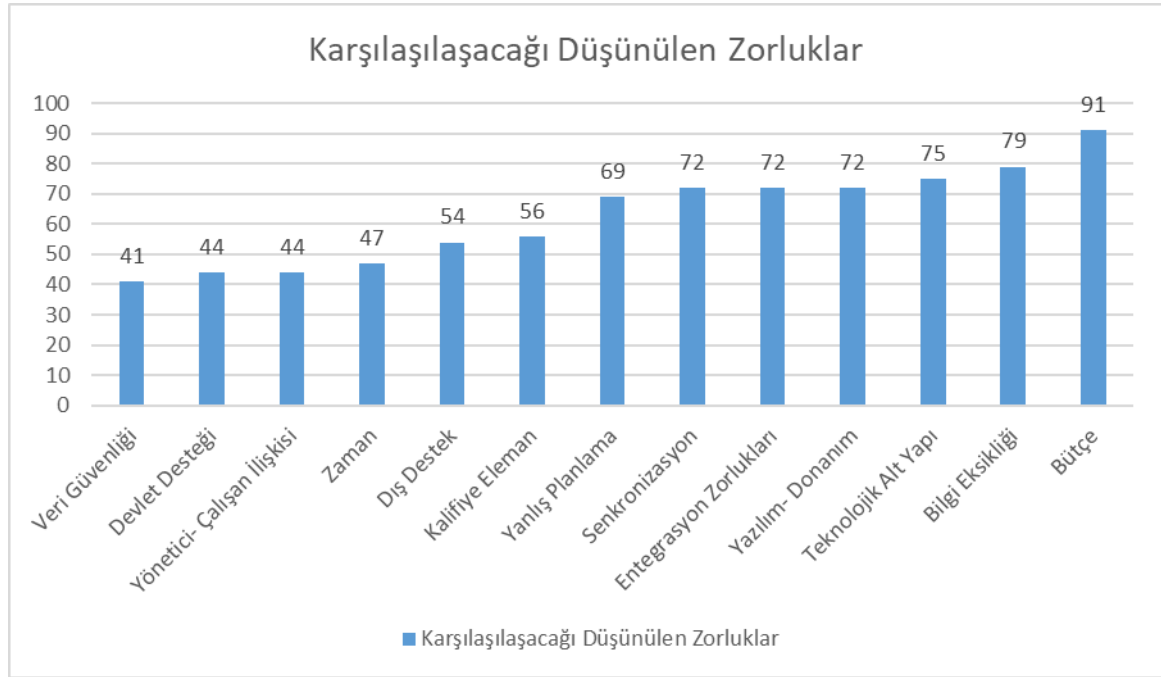
Soru 6: Sizce küçük veya orta ölçekli işletmelerin Sanayi 4.0 ile ilgili uygulamalara geçiş yapma sürecinde aşağıda yazan hangi nedenlerden dolayı zorluklarla karşılaşabileceğini düşünüyorsunuz?

İşletme yöneticilerine yapılan mülakatta bu soruya verilen cevaplar toplamda 13 başlık altında toplanarak kategorileştirilmiş ve bir başka yönetici grubuna kategorili araştırma sorusu şeklinde sunulmuştur.

Ortaya çıkan kategoriler:

- Bütçesel Yeterlilik Sağlama
- Bilgi Eksikliğini Giderme
- Devlet Desteği Alma
- Dış Destek Sağlama
- Entegrasyon Zorlukları Yaşama
- Kalifiye Eleman Bulma
- Senkronize Çalışma (Sistemin Bütününde)
- Teknoloji Alt Yapı Desteği Bulma
- Üretimi aksatmayacak şekilde zamanı doğru kullanabilme
- Süreçsel Planlamayı Doğru Yapamama
- Veri Güvenliği
- Yazılım- Donanım Alt Yapısını Sağlama
- Yönetici-Çalışan İş İlişisini Başarıyla Yürütme

Grafik 5. KOBİ Yöneticilerin Sanayi 4.0 Sürecinde Karşılaşacaklarını Düşündükleri Zorluklar

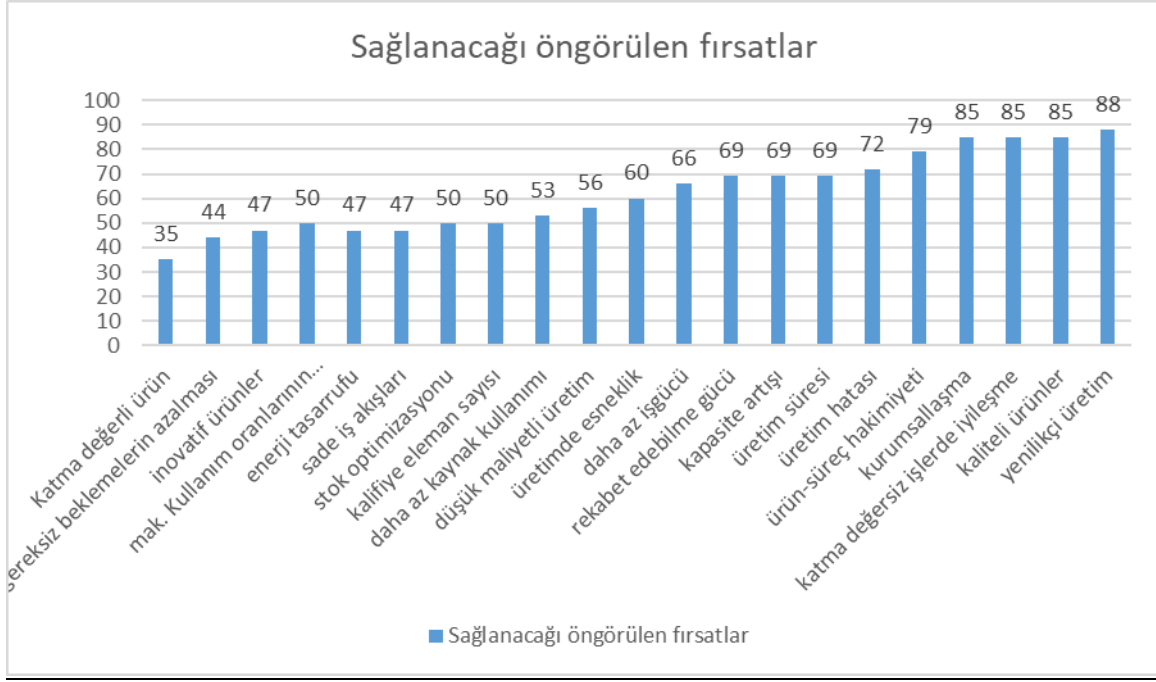
Sanayi 4.0 modern üretim sistemleri ve bilişim teknolojileri açısından büyük bir dönüşümü ve değişimi gerektirmektedir. Fakat bu değişim ve dönüşüm için işletmelerin birçok yönden gerekli alt yapıya ve desteğe de sahip olması şüphesiz önemlidir. İşletmelerin bu dönüşüme hazır olması için ilk olarak gerekli bilgi donanımına sahip olup, teknolojik ve yazılım-donanım alt yapılarını hazırlamaları gereklidir. Bu gereklilik için maddi kaynak ihtiyacı olmazsa olmazdır. Kalifiye eleman bulundurma ve yöneticiler ile çalışanlar arasındaki ilişkinin kuvvetli olması yaşanacak dönüşüm sürecinde çalışanların uyum sürecini de kolaylaştıracaktır. Sanayi 4.0 işletme içinde uygulanmaya başladıktan sonra mevcut sistem ile yeni teknolojilerin birbiri ile uyumlu çalışacak şekilde entegre olması ve senkronize çalışabilmesi, sistemin devamlılığı için gereklidir. Bu endüstriyel dönüşümde verilerin büyüklüğünün artması ve onların güvenliğinin sağlanması noktasında işletmelere de büyük bir sorumluluk düşmektedir.

Yöneltilen bu soru neticesinde, KOBİ yöneticilerinin karşılaştıklarını düşündükleri en büyük problem gerekli bütçenin olmayışı olarak belirlenmiştir. İşletmelerin karşılaştığını en çok düşündüğü diğer zorluklar, süreç ile birlikte çalışanlarda mevcut durum ve acil durumlarda bilgi eksikliğinin olması, teknolojik alt yapı yetersizliği, yazılım-donanım eksikliği, entegrasyon problemi ve senkronizasyon olarak tespit edilmiştir. KOBİ yöneticileri, en az veri güvenliğini sağlama tereddütünü yaşamaktadır.

Soru 7: Küçük veya orta ölçekli işletmelerin Sanayi 4.0 uygulamalarına geçiş yapmasıyla mevcut duruma nazaran aşağıda yer alan hangi avantajları elde edebileceğini düşünüyorsunuz?

İşletme yöneticilerine yapılan mülakatta bu soruya verilen cevaplar, toplamda 21 başlık altında toplanarak kategorileştirilmiş ve bir başka yönetici grubuna kategorili araştırma sorusu şeklinde sunulmuştur.

- Daha kaliteli ürünler üretmeyi sağlama
- Enerji tasarrufu elde etme
- Gereksiz bekleme ve ara vermelerin azalması
- İnovatif ürünler üretebilme
- İş akışlarında sadeleşme
- İşgücünde miktarsal azalma
- Kalifiye eleman sayısında artma
- Kapasite artışını kolaylaştırma
- Katma değer katmayan işleri yok etme eğiliminde bulunma
- Katma değerli ürünlerin üretilmesinin artması
- Kaynak (hammadde) kullanımında iyileştirmeler
- Kurumsallaşma adına ilerleme sağlama
- Makine kullanım oranlarında iyileştirme
- Maliyetlerde iyileştirmeler
- Üretimde esnek yapı kazandırma
- Üretim hatalarında azalma
- Üretim sürelerinde iyileştirme
- Ürün-süreçlere olan hakimiyetin artması
- Rekabet edebilme gücünü artırma
- Stok optimizasyonu sağlayabilme
- Yenilikçi üretimi daha fazla benimseme

Grafik 6. KOBİ Yöneticilerinin Sanayi 4.0 ile Birlikte Elde Edeceğini Düşündükleri Avantajlar

Sanayi 4.0'ın işletmeler üzerinde etkili olabileceği ve sağlayabileceği avantajlar yönünde literatürde birçok noktaya vurgu yapılmaktadır. Sanayi 4.0'ın işletmelerin tepeden tırnağa hem tasarım hem planlama hem üretim süreçleri bağlamında birçok yenilik yaratacaktır. Özellikle bu yeni sanayileşme dönemi işletmelerin, daha az iş gücü gerektirmesine ve üretim süreçlerinde sade iş akışlarının olmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca 4. Sanayi dönemi ile birlikte, işletmelerde makinelerin daha etkin ve verimli çalışması, süreçlerde daha az kaynak kullanılması ve enerji ile birlikte daha düşük maliyetlerde üretim yapılması sağlanabilecektir. İşletmeler yeni endüstriyel sürecin gerektirdiği katmanlı imalat gibi teknolojiler sayesinde daha kısa sürede ürünlerin tasarımını yapıp üretebilme avantajına sahip olacaktır. Son olarak sürekli veri üretebilen teknolojiler sayesinde işletmeler, ürünün üretilme süreçlerine daha fazla odaklanabilir hale gelecektir. Tüm bu yenilikler, işletmelerin kurumsallaşması adına önemli imkanlar sunmaktadır.

Alınan cevaplar neticesinde, KOBİ yöneticileri yeni sanayi devriminin, küçük/orta ölçekli işletmelere en çok yenilikçi üretim anlayışı katacağı fikrine sahiptirler. Sonucun bu şekilde çıkması, küçük/orta ölçekteki işletmelerin genel yapısal durumu ile alakalı süreçlerin yenilikten daha uzak ve daha geleneksel anlayışla yürütüldüğünün bir göstergesi olabilir. Sanayi 4.0'a geçiş yapılmasıyla en çok katkı sağlayacağı öngörülen diğer kategoriler daha kaliteli ürünlerin üretilebileceği, katma değersiz işlerin iyileştirileceği ve kurumsallaşmalarına destek vereceği yönünde belirlenmiştir. En az sağlayacağı düşünülen avantaj da işletmeler tarafından katma değerli ürünlerin daha çok üretilmesi olarak sonuçlanmıştır.

Suç olarak; her yeni sanayi dönemi, bir önceki sanayi döneminin eksiğini kapatacak ve üretimin birçok sürecinde iyileştirme yapacak şekilde yenilikleri ve değişimleri gündeme getirmektedir. Sanayi 4.0'ın gerektirdiği süreçlere geçilmesinde birçok küçük/orta ölçekli işletmenin endişe ve korku duyduğu tespit edilmiştir. Küçük/orta ölçekli işletmelerin günümüz koşullarında yeni sanayi dönemine hazır olmadığı gerçeğiyle, işletme yöneticilerinin de araştırma sorularına verdikleri cevaplarla bu gerçeğin farkında oldukları belirlenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar neticesinde, işletmelerin sanayi 4.0 çerçevesinde kapsamlı bir bilgilendirmeye ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Özellikle birçok işletme yöneticisinin var olan teknolojiler hakkındaki bilgi yetersizliğinin olması ve süreçlere ön yargılı yaklaşımları; ilgili konularda işletmelere eğitim verilmesi ve çalışmalar yapılmasına dair gerekliliği ortaya koymaktadır. Yapılan çalışmanın sonucunda, yöneticiler tarafından endişe duyulan zorlukların

doğruluğunun araştırılmasını ve işletmelerin bu süreçte gerçek engellerle nasıl müdahale etmesi gerektiğinin belirlenmesini ortaya koyacak bir çalışmanın yapılma ihtiyacı doğmuştur.

Bilgilendirme / Acknowledgement: Makale Nisan, 2018 yılında tarafımdan tamamlanan “Üç Boyutlu Yazıcı Teknolojisinin Seri ve Kesikli Üretim Sistemleri Üzerine Etkisi” isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

KAYNAKÇA

- Alçın, S. (2016). A new theme for production : Industry 4.0. *Journal of Life Economics*, 2(3), 19-30.
- Banger, G. (2016). *Endüstri 4.0 ve akıllı işletme*. Ankara: Dorlion Yayınları.
- Gabaçlı, N., ve Uzunöz, M. (2017). Sanayi Devrimi: Endüstri 4.0 ve otomotiv sektörü. *3rd International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS)*, 149-172.
- Gökrem, L., ve Bozuklu, M. (2016). Nesnelerin interneti: Yapılan çalışmalar ve ülkemizdeki mevcut durum. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 13, 47-68.
- Hatice, Ç., ve Baç, U. (2007). Kobi'lerde inovasyon yapmayı etkileyen faktörler ve bir alan araştırması. *Ege Academic Review*, 2(7), 445-458.
- İmamoğlu, S. (2002). *Küçük ve orta ölçekli işletmelerde (KOBİ) yenilik çabaları ve KOBİ'lerde ürün yeniliği üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- İraz, R. (2005). *Yaratıcılık ve yenilik bağlamında girişimcilik ve KOBİ'ler*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Kagermann, H., Lukas, W. ve Wahlster, W. (2011). *Industrie 4.0 –Mit dem Internet der Dinge auf dem Weg zur 4. Industriellen Revolution*. Berlin: VDI Nachrichten.
- Kagermann, H. (2013). *Securing the future of German manufacturing industry recommendations for implementing the strategic initiative Industrie 4.0*. Acatech, Final Report of the Industrie 4.0 Working Group, 15-16.
- Kılıç, H.Ö., Çakmak, A.Ç. ve Fidan, Y. (2016). KOBİ'lerde yönetim ve pazarlama sorunları: Karabük örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 10(2),51-69. 20 Ekim 2018 tarihinde http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/COMU/1471/Hicran_%C3%96zg%C3%BCner_K%C4%B1%C4%B1%C3%A7_Makale.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden erişildi.
- Kırçova, İ. (2006). *Küçük ve orta ölçekli işletmelerde elektronik tedarik sistemleri ve avantajları*. Euromat Entegre Matbaacılık Anonim Şirketi. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Kiangala, K. S., ve Wang, Z. (2018). Initiating predictive maintenance for a conveyor motor in a bottling plant using industry 4.0 concepts. *International Journal of Advanced Manufacturing Technology*.
- Kocabıyık, T. ve Altunay, M. A., (2008). Artan Rekabet Ortamında KOBİ'lerin Sorunları ve Buna İlişkin Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(25), 743-761.
- Lasi, H., Fettke, P., Kmeper H. G., Feld, T., ve Hoffmann, M. (2014). Industry 4.0. *Business and Information Systems Engineering*, 6(4), 239-242.
- Müller, J. M., ve Voigt K. (2018). Fortune favors the prepared: How SMEs approach business model innovations in Industry 4.0. *Technological Forecasting & Social Change*, 132, 2-17.
- Onday, O. (2018). What would be the impact of Industry 4.0 on SMEs: The case of Germany. *The International Journal of Management*, 7(2), 11-18.
- Özgenler, Ş. (2003). Büyüme sürecindeki KOBİ'lerin yönetim ve organizasyon sorunları: Nevşehir un sanayii örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20, 137-161.
- Rüßmann, M., Lorenz, M., Gerbert, P., Waldner, M., Justus, J., Engel, P., ve Harnisch, M. (2015). Industry 4.0 The Future of Productivity and Growth in Manufacturing Industries. *The Boston*

- Consulting Group*, Nisan, 20.
- Schröder, C. (2017). *The challenges of Industry 4.0 for small and medium- sized enterprises*. Division for Economic and Social Policy.
- Stock, T., ve Seliger, G. (2016). *Opportunities of sustainable manufacturing in Industry 4.0*. 13th Global Conference on Sustainable Manufacturing –Decoupling Growth from Resource Use. *Procedia CIRP*, 40, 536–541.
- Thames, L., ve Schaefer, D. (2016). Softwaredefined cloud manufacturing for industry 4.0. *Procedia CIRP*, 52, 12-17.
- TÜSİAD. (2016a). *Türkiye'nin küresel rekabetçiliği için bir gereklilik olarak Sanayi 4.0: Gelişmekte olan ekonomi perspektifi*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- TÜSİAD ve The Boston Consulting Group.(2016b). *Türkiye'nin küresel rekabetçiliği için bir gereklilik olarak sanayi 4.0 Gelişmekte olan Ekonomi Perspektifi*. Yayın No:576.
- Wang, S., Wan, J., Li, D., ve Zhang, C. (2015). Implementing smart factory of Industrie 4.0: An outlook. *International Journal of Distributed Sensor Networks*, 12(1).
- Vaidya, S. (2018). Industry 4.0: A glimpse. *Procedia Manufacturing*, 20, 233-238.
- VıCır, S. (2007). *Türkiye'de KOBİ'lere yönelik kamusal destekler ve bunun algılanmasına yönelik bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yıldız, A. (2018). Endüstri 4.0 ve akıllı fabrikalar. *Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 546-556.

Türkiye’de Yaş Gruplarına Göre Nüfusun İller Açısından Değişiminin (2007-2017) Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Analizi

Doç. Dr. Salih Şahin^{1*}

Okan Ertogral²

Muhammet Ali Yarıcı³

Geliş tarihi: 21.02.2019

Kabul tarihi: 12.03.2019

Atıf bilgisi:

Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)

Cilt: 4 Sayı: 2
Sayfa: 292-304 Yıl: 2019

Dönem: Yaz

This article was checked by *iThenticate*
Similarity Index 20%

¹Gazi Üniversitesi, Türkiye,
slshahin@gmail.com,

ORCID ID 0000-0002-2166-1997

²Başarsoft Bilgi Teknolojileri, Türkiye,
okanertogral@gmail.com,

ORCID ID 0000-0002-8165-6954

³Başarsoft Bilgi Teknolojileri, Türkiye,
yaricimuhammed@gmail.com,

ORCID ID 0000-0003-3676-1939

* Sorumlu yazar

ÖZ

Türkiye nüfusu, Cumhuriyetin ilanından sonra sürekli olarak artmıştır. Bununla birlikte nüfusun yaş, cinsiyet ve eğitim durumu gibi yapısal özelliklerinde de zaman içinde önemli değişimlerin yaşandığı anlaşılmaktadır. Nüfus yapısındaki bu değişim, çeşitli nedenlere bağlı olarak yıllara ve illere göre farklı şekilde olmaktadır. Nüfus yapısı, başta politika yapıcılar olmak üzere idareci ve planlamacılara önemli bilgiler verir. Farklı yaş gruplarına mensup nüfusun istek ve beklentileri de farklı olduğundan yapılacak yatırımların planlanması ve bunların başarılı olabilmesi açısından, yaş yapısının bilinmesi büyük önem taşımaktadır. Genç bir yaş yapısına sahip bölgeye yapılacak yatırımlar ile nüfusun çoğunluğunun yaşlılardan oluştuğu bölgeye yapılacak yatırımlar aynı olmayacaktır. Bu açıdan bakıldığında, illere göre yatırım programlarının hazırlanması sırasında nüfus yapısının dikkate alınmasının bir zorunluluk olduğu görülmektedir. Belirtilenlerden hareketle çalışmanın temel amacı Türkiye’de 2007 yılından itibaren yürürlüğe konulan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre yıllar ve iller açısından yaş gruplarına göre nüfus değişimini ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışmada sözü edilen dönemde öncelikle Türkiye’de geniş aralıklı gruplandırma bakımından yaş gruplarına göre (0-14, 15-64 ve 65+ üzeri) nüfusun yıllar arasında değişimi ortaya konduktan sonra bu durumun nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra elde edilen veriler, bazı dünya ülkeleri ile karşılaştırılarak geleceğe ilişkin öngörülerde bulunulacaktır. Böylece uygulanacak politikaların belirlenmesine ışık tutulması amaçlanmaktadır. Belirtilen amaçlara ulaşabilmek için Türkiye İstatistik Kurumundan alınan veriler Coğrafi Bilgi Sistemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada elde edilen verilere göre 2007-2017 dönemine ilişkin olarak Türkiye nüfusunun yaş yapısı incelendiğinde özellikle 0-14 yaş grubu nüfusun giderek azalmakta, ortalama ömür değerlerinin ve dolayısıyla 65 ve üzeri yaş grubu nüfusun giderek artmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede ülkenin farklı bölgelerinde uygulanacak politikaların ve yatırım programlarının belirlenmesi açısından, nüfusun yaş durumu gibi yapısal özelliklerinin yıllara ve illere göre değişiminin izlenmesi oldukça önemli bir husustur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, çocuk nüfus, genç nüfus, yaşlı nüfus, coğrafi bilgi sistemleri.

An Analysis of Population Change as Age Groups by Provinces (2007-2017) in Turkey Using Geographical Information Systems

Doç. Dr. Salih Şahin^{1*}
Okan Ertogral²
Muhammet Ali Yarıcı³

First received: 21.02.2019

Accepted: 12.03.2019

Citation:

Journal of the International Scientific Research (IBAD)

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 292-304 **Year:** 2019

Session: Summer

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 20%

¹Gazi University, Turkey,

slhsahin@gmail.com,

ORCID ID 0000-0002-2166-1997

²Başarsoft, Turkey,

okanertogral@gmail.com,

ORCID ID 0000-0002-8165-6954

³Başarsoft, Turkey,

yaricimuhammed@gmail.com,

ORCID ID 0000-0003-3676-1939

* Corresponding Author

ABSTRACT

The population of Turkey has continuously increased by the proclamation of Republic. Population structure provides administrators and planners and especially the policy makers with key information. An insight into the age structure is of great importance for planning investments and ensuring their success on the grounds that different age groups in the population have different requests and expectations. Investments to be made in a region with a young age structure and in region, where the majority of the population is composed of older age groups would not be the same. Therefore, it is imperative that population structure is taken into consideration in the course of developing investment programs by provinces. The aim of the present study, in the light of the above, is to find the change in population in terms of the age groups by years and provinces based on the results of the Address Based Population Registration System, which was implemented as from the year 2007. In that context, the study will first review the change in the population by the age groups by years in the aforementioned period according to a wide range grouping (Years 0-14, 15-64, and 65+) and then explain the reasons of such change. Subsequently the data as obtained accordingly will be compared to certain countries in the world to develop future projections. It is aimed to pave the way, therefore, for an informed decision-making process towards the policies to be implemented. To that end, the data as obtained from Turkish Statistical Institute were analysed using the Geographical Information Systems. A review of the data obtained as a result of the study suggests that especially the Year 0-14 group population gradually decreased, where the mean age and therefore the population aging 65 years and above gradually increased taking into consideration the age structure of the population in Turkey as regards the 2007-2017 period. Furthermore, more concrete data can be revealed upon addressing the population in each province in terms of age structure. In this framework, monitoring such structural properties of population as age status by years and provinces is highly important for the purpose of determining policies and investment programs to be implemented in different regions of the country.

Keywords: Turkey, children population, youth population, elder population, geographical information systems.

GİRİŞ

Nüfus nitelikleri dendiğinde nüfusun yaş, cinsiyet, çalışma ve meslek ile yaşadığı yerleşim birimlerine göre durumu gibi özellikler anlaşılmaktadır. Nüfus ile ilgilenenler nüfusun artışı veya azalışı gibi veriler yanında belirtilen nüfus niteliklerinin mekânsal ve zamansal olarak gelişim ve değişimini de bilmek isterler. Çünkü nüfus yapısının zaman ve mekâna göre değişiminin izlenmesi bir yandan idari hizmetlerin yürütülmesi diğer yandan ise geleceğe yönelik yatırım planlarının hazırlanması açısından önemli bir husustur.

Nüfus nitelikleri içindeki önemli değişkenlerden biri nüfusun yaş yapısıdır (Jones, 1990, s. 175-177; Daugherty ve Kammeyer, 1995, s. 81-85; Knox ve Marston, 2004, s. 95-101; Weeks, 2005, s. 20-326; Poston ve Bouvier, 2010, s. 228-229). Bir ülkedeki nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı, öncelikle o ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi verir. Bu açıdan ele alındığında genellikle gelişmiş ülkelerde çocuk nüfus oranı toplam nüfusun %30’undan azını, yaşlı nüfus ise %10’dan fazlasını oluşturur. Az gelişmiş ülkelerde ise; genellikle çocukların payı %40’lar seviyesinde, yaşlıların payı ise %5 gibi oldukça düşük bir değer göstermektedir. Hatta bazı ülkelerde yaşlı nüfus oranı %2’nin bile altındadır (Tablo: 1). Bu durumun temel sebebi söz konusu ülkelerde bebek ve çocuk ölüm oranlarının yüksek olması yanında; ortalama ömür değerlerinin de oldukça düşük olmasıdır. Çalışma çağı nüfusu veya orta yaş grubu olarak kabul edilen 15-64 yaş grubu nüfus ise ülkeler arasında genellikle çok büyük değişiklikler göstermez (<https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>).

Genel olarak belirtmek gerekirse nüfus oldukça dinamik bir olgu olup yaş, cinsiyet, yaşadığı yer, eğitim ve mesleki yapısı gibi nitelikleri zaman içinde önemli değişiklikler gösterir. Bu niteliklerin hem zaman hem de mekândaki değişiminin incelenmesi birçok bakımdan anlam taşır. Özellikle nüfus içinde çalışabilecek ve üretim yapacak potansiyelin veya eğitim alacak grupların belirlenmesi gibi hususlar bakımından yaş yapısı önemlidir. Yaş yapısına ilişkin veriler başta politika yapımcılar olmak üzere, idareci ve planlamacılara da önemli ipuçları verir. Özellikle yapılacak planlamaların başarılı olması bakımından yaş yapısı büyük önem taşır. Genç nüfusun varlığı bir yandan ülkenin geleceğinin teminatı iken diğer yandan da 15-64 yaş grubu nüfus faal nüfus olması dolayısıyla ekonomik bakımdan önem taşır (Başol, 1994, s. 76; Özgür, 1998, s.76; Şahin, 2015, s.244). Nüfusun yaş yapısı bir yandan ülke içinde farklı alanlardaki nüfus özelliklerine ilişkin veri kaynağı özelliğinden dolayı diğer yandan da ülkenin başka ülkeler ile karşılaştırılmasına imkân verir.

Yaş yapısı ekonomik, askeri, toplumsal ve demografik bakımdan da anlamlıdır. Çünkü yaş yapısı; nüfusun işgücü potansiyeli, toplumun talep ve istekleri, doğum, ölüm ve göç olaylarının bugünkü ve gelecekteki durumları hakkında birçok önemli bilgi verir. Farklı yaş grubu ve cinsiyete sahip bireylerin beklenti, talep ve tercihleri farklıdır. Ayrıca farklı yaş grubu bireylerin eğitim, sağlık, istihdam ve konut gibi ihtiyaçları aynı değildir. En basit ifadesi ile çocuk yaştaki nüfusun sağlıklı beslenme ve büyüme, daha nitelikli eğitim alma; orta yaş grubu nüfusun yine eğitim ve mesleki eğitim yanında, istihdam ve evliliklere bağlı olarak konut ile sosyal ve kültürel faaliyetlere ilişkin ihtiyaçları bulunurken; yaşlı nüfusun sağlık ve sosyal güvenlik ile boş zamanlarını geçirmeye yönelik ihtiyaçları vardır (Clarke, 1965, s. 63; Özgür, 1998, s. 76; Haupt ve Kane, 2004, s. 5).

Nüfusun yaş yapısı, toplumsal ve ekonomik birçok etmenden etkilenmektedir. Yaş yapısını etkileyen önemli hususlardan biri doğurganlık oranı ve doğumlardır. Yaş yapısı ülkelerin izlediği nüfus politikalarıyla da yakından ilişkilidir. Örneğin nüfusu arttırmaya yönelik politikalar izlenmesi ve buna bağlı olarak doğumların artması, sonraki yıllarda bir yandan nüfusun artmasına bir yandan da nüfusun yaş yapısının değişimine sebep olmaktadır. Doğumların çeşitli nedenlerle azalması ise yaş yapısını olumsuz yönde etkilemektedir (Jones, 1990, s. 175-177).

Yaş yapısını etkileyen önemli hususlardan biri de göçlerdir. Göçler; genellikle göçe katılanların belli yaşlarda olması dolayısıyla hem göç alan hem de göç ver en yerlerde yaş yapısında farklılıkların olmasına neden olur. Daha açık bir ifadeyle göç yoluyla nüfus kazanan yerlerde orta yaş grubu nüfusu, göçle nüfus kaybeden yerlerde ise yaşlı nüfusun daha fazla olması söz konusudur. Türkiye’de göç, katılanların özellikle 15-45 yaş arası nüfustan oluşması sebebiyle göç alan illerde bu yaş grubu nüfusun fazla olmasına neden olmaktadır. Göçlerin yaş yapısına etkisine ilişkin bu durumun

örneklerini özellikle Türkiye’nin batı kesimindeki il ve ilçe merkezlerinin nüfus yapılarında görmek mümkündür.

Son yıllarda, özellikle gelişmiş ülkelerde sağlık hizmetleri ve yaşam şartlarındaki iyileşmelere bağlı olarak ortalama ömür değerlerinin artması, nüfusun yaşlanma durumunu da üzerinde durulan konulardan biri de hâline getirmiştir. Bir yerdeki yaşlı nüfus oranının fazla olması, bu yaş grubunun ekonomiye katkı sağlamak yerine yük getirdiği düşünüldüğünden, istenen bir durum değildir. Daha açık olarak belirtmek gerekirse çocuk ve genç nüfus ülkeler için önemli bir avantaj olarak görülmekteyken yaşlı nüfus ekonomik gelişme ve kalkınmanın önünde engel olarak görülmektedir. Türkiye’de yaşlanma konusunda eskiden beri çeşitli çalışmalar yapılmakla birlikte (Ör: Emiroğlu, 1988) özellikle son yıllarda çalışmaların sayısı giderek artmıştır. Mandıracıoğlu (2010), Ünal (2013), Ünal (2015), Çuhadar ve Lordoğlu (2016) ve Samancı Tekin ve Kara (2018), bunlardan yalnızca birkaçıdır. Belirtilenlerden hareketle Türkiye nüfusu açısından henüz bir yaşlanma sorunu bulunmadığı kabul edilmektedir. Ancak geçmişten günümüze nüfus gelişim seyri ve mevcut nüfus artışı ile doğurganlık oranları dikkate alınırsa gelecek 20-30 yıl içinde nüfusumuzda bir yaşlanma sorunu ile karşı karşıya kalmamız beklenmektedir (Ünal, 2015, s. 249).

Nüfusun yaş yapısı ile ilgili önemli hususlardan biri de çocuk ve genç nüfusun ülke için önemli bir potansiyel ve fırsat olarak görülmesine rağmen bazı sorunlara da neden olduğunun kabul edilmesidir. 0-14 yaş için sağlıklı büyüme, iyi beslenme ve nitelikli eğitim alma öncelikli hususlar olduğu için bunları kolaylaştıracak ortamların hazırlanması önceliklidir. 15-64 yaş grubu nüfus için mesleki eğitim alma ve meslek sahibi olma, istihdam alanı yaratılması ve konut taleplerinin karşılanması öncelikli konulardır. 65 yaş ve üzeri nüfus için ise sağlık, bakım ve sosyal güvenlik isteklerinin karşılanması gibi daha farklı ihtiyaçlar söz konusudur (Özgür, 1998, s. 76).

Nüfusun yaş yapısına ilişkin verilerin bir kısmı da bağımlı nüfusa odaklanır ve bağımlı nüfus, yaş gruplarına göre hesaplanır. Genel olarak belirtmek gerekirse yaş bağımlılık oranlarının yüksek olması, özellikle çalışan nüfus üzerindeki baskıyı artırdığından istenilen bir durum değildir. Çünkü gerek 0-14 yaş gerekse 65 yaş ve üzeri nüfusun fazla olması ekonomik bakımdan bazı sorunları beraberinde getirmektedir (Şahin, 2018, s. 135). Bu çalışmada yaş bağımlılık oranları kapsam dışında tutulmuştur.

Nüfus yaş yapısı incelenirken çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Genellikle kullanılan iki sınıflandırma vardır. Bunlar; geniş aralıklı sınıflandırma, 0-14 yaş, 15-64 yaş, 65 ve üzeri yaş, dar aralıklı sınıflandırma ve 0-4, 5-9, 10-14, 15-19... 60-64, 65 + şeklindedir (Clarke, 1965, s. 66; Başol, 1994, s. 76; Weeks, 2005, s. 320-326). Bu çalışmada illere göre yaş yapısı değerlendirilirken geniş aralıklı yaş gruplarına göre yapılan sınıflandırma dikkate alınmıştır.

1. Amaç, Veri ve Yöntem

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye’de 2007 yılından itibaren yürürlüğe konulan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçları açısından yıllar ve iller açısından yaş gruplarına göre nüfusun değişimini ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışmada sözü edilen dönemde öncelikle Türkiye’de geniş aralıklı gruplandırma bakımından yaş gruplarına göre (0-14, 15-64 ve 65+ üzeri) nüfusun yıllar açısından değişimini ortaya koymaktır.

Bu kapsamda şu sorulara cevap aranmıştır:

- 1- Nüfusun yaş yapısının anlamı nedir?
- 2- Türkiye’de yaş gruplarına göre nüfusun 2007-2017 döneminde değişimi nasıldır?
- 3- Türkiye’de yaş gruplarına göre değişiminin nedenleri neler olabilir?
- 4- Yaş nüfus 2007-2017 yılları arasında illere göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
- 5- Türkiye’de yaş gruplarına göre nüfusun dünya ülkeleri ile benzerlik ve farklılıkları nasıldır?
- 6- Türkiye’de yaş gruplarına göre nüfusun gelecekteki durumuna ilişkin olarak neler söylenebilir?

Belirtilen amaçlara ulaşabilmek için Türkiye İstatistik Kurumundan alınan veriler çerçevesinde **Mapinfo 15.0** ve **ArcGIS 10.2** Coğrafi Bilgi Sistemleri programları kullanılarak, tablo, grafikler ile haritalar oluşturulmuş ve analiz edilmiştir. ADNKS, Türkiye’de 2007 yılında başlamış ve her yıla ilişkin veriler yayınlanmaya devam etmektedir. Her ne kadar Türkiye nüfusu dinamik bir yapıya sahip olsa da yıldan

yıla yaş yapısında çok büyük değişimler izlenememektedir. Bu nedenle bu çalışmada 2007 sonrası yaş yapısının değişimi üçer yıllık aralıklarla ele alınmıştır.

2. Türkiye’de Yıllara Göre Nüfusun Yaş Yapısının Değişimi

Nüfus yapısı ülkeler bazında ele alındığında önemli farklılıklar görülebilir. Buna göre Türkiye nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı bazı ülkeler ile karşılaştırıldığında önemli farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır (Tablo: 1). Özellikle gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında aradaki fark daha belirgin bir şekilde görülebilmektedir. Örneğin, 0-14 yaş grubu Türkiye’de %24’lük bir orana sahip iken AB ülkelerinde %20’nin hatta birçoğunda %15’in altındadır. 15-64 yaş grubu nüfusta da Türkiye %68 ile %61,3 olan dünya ortalamasından daha yüksek bir değere sahiptir. 65 yaş ve üzeri nüfus bakımından da Türkiye %8’lik değeri ile 12,7 olan dünya ortalamasının altında değere sahiptir (Tablo: 1).

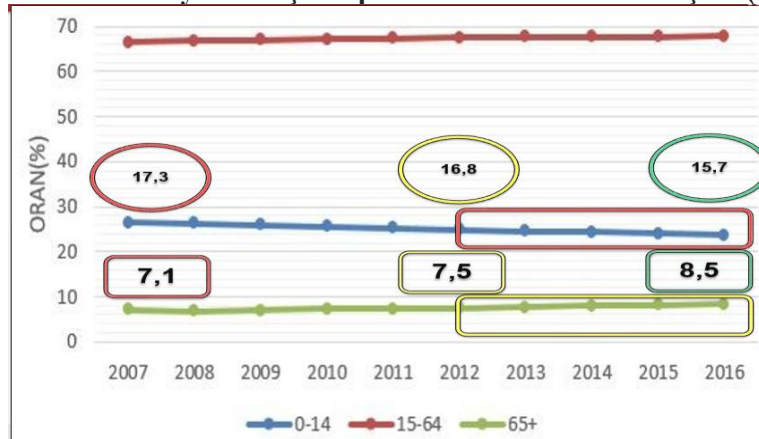
Tablo 1. Türkiye Nüfusunun Yaş Yapısının Dünya ve Bazı Ülkeler ile Karşılaştırılması (2017)

Ülke/Yaş grubu	0-14	15-64	65 ve üzeri
Dünya	25,9	61,3	12,7
Japonya	12,8	53,7	33,3
İtalya	13,5	57,1	29,3
Almanya	13,0	58,9	28,0
Portekiz	13,6	58,4	27,8
Finlandiya	16,4	55,8	27,7
Bulgaristan	14,2	58,0	27,6
Türkiye	23,6	67,9	8,5

Kaynak: <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/> ve <http://www.tuik.gov.tr>

Türkiye nüfusunda geçen yüzyılın başından beri yalnızca sayısal olarak değişim yaşanmamış aynı zamanda nüfusun yaş, cinsiyet ve diğer yapısal özellikleri de yıllara göre önemli değişim göstermiştir. Türkiye nüfusunun yıllara göre değişimi incelendiğinde 2000 yılı öncesi ve sonrası arasında bazı farklılıkların bulunduğu görülmekte olup verilerden ülke nüfusunun yeni bir demografik yapıya bürünmeye başladığı anlaşılmaktadır (Kasarcı, 1996, s. 247-266; Özgür, 2003, s. 43-53; Şahin, 2008, s. 187-205; Yakar, 2012, s. 382-401; Yücesahin ve Özgür, 2008, s. 135-158). Türkiye nüfusu, artık yüksek doğurganlık ve ölüm hızına sahip genç bir nüfus olmaktan çıkarak düşük doğurganlık ve ölüm hızına sahip ve gittikçe yaşlanan bir nüfus niteliği kazanmaktadır. Özellikle son yıllarda Türkiye nüfusunda yaşlanma artık iyiden iyiye gündemdeki yerini almıştır.

Grafik 1. Türkiye’de Yaş Gruplarına Göre Nüfusun Gelişimi (2007-2016)

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

Türkiye’de ADNKS döneminde yaş gruplarına göre nüfusun yıllara göre gelişimi incelendiğinde özellikle 0-14 yaş grubu nüfus oranında yaklaşık %2 civarında bir azalma görülmektedir (Grafik 1). Grafikte 15-64 yaş grubu nüfus oranında çok büyük bir değişiklik görülmezken; yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve üzeri nüfus oranında %1,4'lük bir artış dikkati çekmektedir. On yılda gerçekleşen bu değişimin önümüzdeki yıllarda da genel hatlarıyla benzer şekilde devam edeceği beklenebilir. Nüfusa ilişkin verilerin kısa sürelerde değişiklikler göstermesi dolayısıyla belli aralıklarla bu tür çalışmaların yapılması yapılacak planlamalar ve alınacak kararlar açısından oldukça önemlidir.

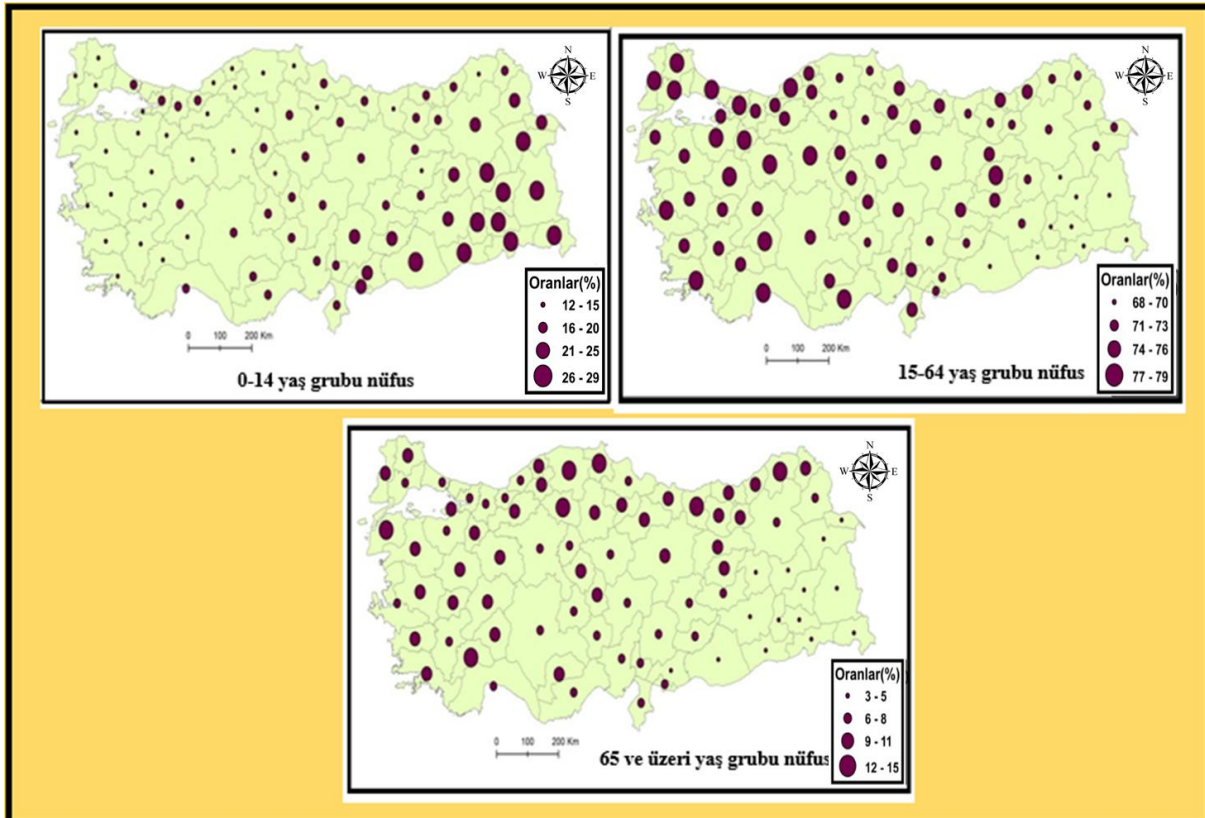
3. ADNKS DÖNEMİNDE (2007-2017) YAŞ YAPISININ GELİŞİMİ

i. Türkiye’de Yaş Yapısının Durumu (2007)

2007 itibariyle Türkiye’de yaş gruplarına göre nüfusun oranları 0-14 yaş grubu % 17,3; 15-64 yaş grubu % 75,6 ve 65 ve üzeri yaş grubu % 7,1’dir. Bu değerler aynı yıl itibariyle dünya genelinde 0-14 yaş grubu % 25,9; 15-64 yaş grubu % 61,3 ve 65 ve üzeri yaş grubu % 12,7’dir. Eldeki verilere göre dikkati çeken en önemli husus özellikle Türkiye’de 0-14 yaş grubu nüfusun dünya ortalamasının iki katına yakın bir değer göstermesidir. Verilere göre 15-64 yaş grubu nüfusta Türkiye ortalaması dünya ortalamasından yaklaşık % 14 kadar daha fazla olduğu halde; yaşlı nüfus değerleri bakımından Türkiye ortalaması (% 7,1) Dünya ortalamasının (% 12,7) oldukça altında bir değer göstermektedir.

2007 itibariyle Türkiye’de yaş gruplarına göre nüfusun oranları 0-14 yaş grubu %17,3; 15-64 yaş grubu %75,6 ve 65 ve üzeri yaş grubu %7,1’dir. Bu değerler aynı yıl itibariyle dünya genelinde 0-14 yaş grubu için %25,9; 15-64 yaş grubu için %61,3 ve 65 ve üzeri yaş grubu için %12,7’dir. Eldeki verilere göre dikkati çeken en önemli husus, özellikle Türkiye’de 0-14 yaş grubu nüfusun dünya ortalamasının iki katına yakın bir değer göstermesidir. Verilere göre 15-64 yaş grubu nüfusta Türkiye ortalaması dünya ortalamasından yaklaşık %14 kadar daha fazla olduğu hâlde; yaşlı nüfus değerleri bakımından Türkiye ortalaması (%7,1) dünya ortalamasının (%12,7) oldukça altında bir değer göstermektedir.

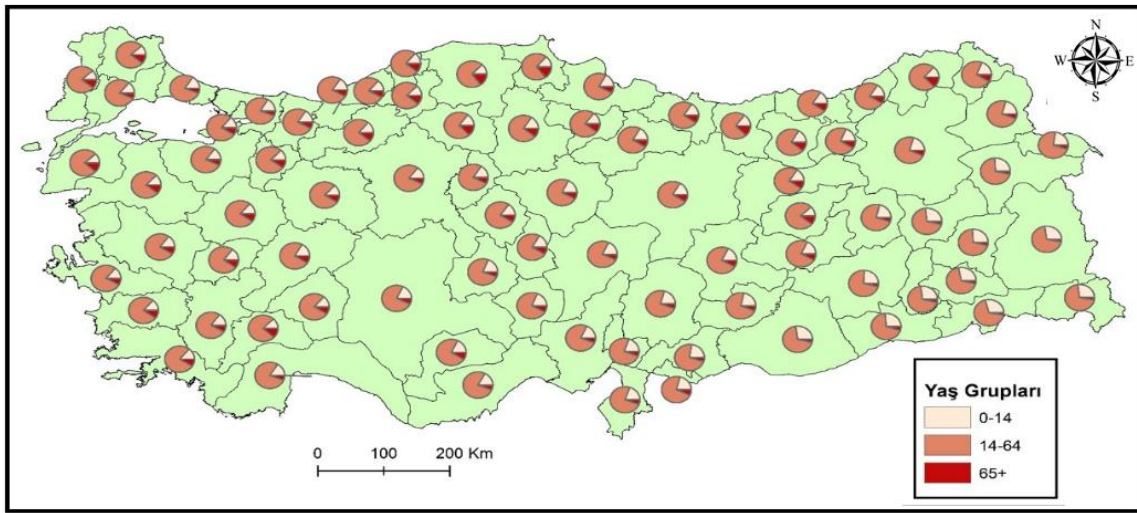
Harita 1. Türkiye’de Yaş Gruplarına Dayalı Nüfus Oranlarının İllere Göre Dağılışı (2007)

2007 yılında yaş gruplarının Türkiye geneline dağılımı incelendiğinde (Harita: 1); Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde 0-14 yaş grubunun en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Buna karşılık orta yaş grubu nüfusun en fazla olduğu bölgeler ise; Marmara, Ege ve Orta Anadolu’dur. Yaşlı nüfus ise en fazla; Ege ve Karadeniz bölgelerindedir. Buna göre doğurganlığın fazla olduğu doğu kesimde çocuk nüfus oranının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan ortalama ömür değerlerinin yüksek olması dolayısıyla batı kesimdeki illerde yaşlı nüfus oranı daha fazladır (Harita: 1).

2007 yılı itibariyle Türkiye nüfusunun yaş grupları iller açısından ele alındığında 0-14 yaş grubunda toplam 48 il %17,3 olan Türkiye ortalamasının üzerindeyken 33 il Türkiye ortalamasının altında bir değere sahiptir (Harita 1). Aynı yıl 15-64 yaş grubunda ise toplam 52 il %75,6 olan Türkiye ortalamasının üzerindeyken 29 il Türkiye ortalamasının altındadır. 65 ve üzeri yaş grubunda ise toplam 29 il %7,1 olan Türkiye ortalamasının üzerinde iken 52 il Türkiye ortalamasının altında bir değere sahiptir (Harita 1).

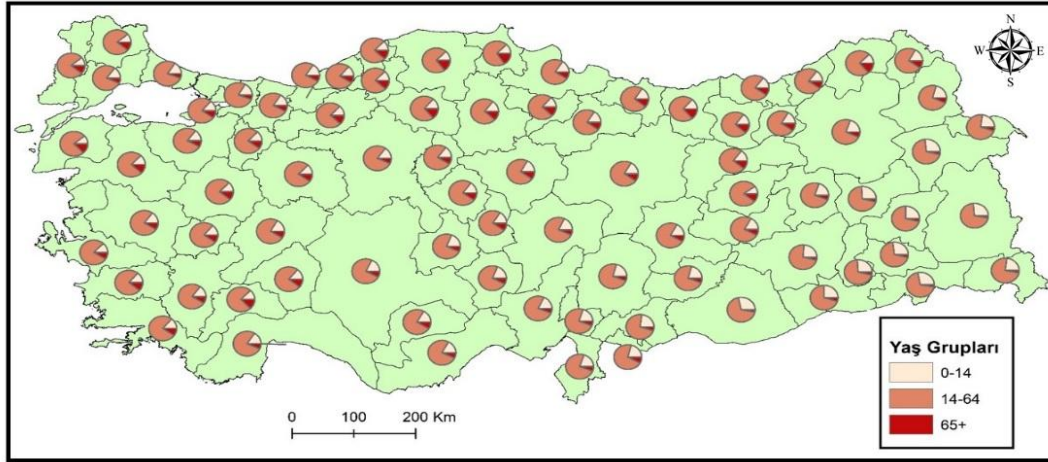
Harita 2. Türkiye’de Yaş Yapısının Durumu (2007)

2007 yılında, iller bazında ele alındığında, 0-14 yaş grubunda Şırnak (%28,9), Van (%27,7) ve Hakkâri (%26,9) en yüksek değerlere sahipken en düşük değerler Sinop (%14,3), Kastamonu (%13,4) ve Çankırı (%14,7) illerine aittir. 15-64 yaş grubunda Şırnak (%67,7), Siirt (%68,2) ve Batman (%68,9) en düşük değerlere sahip illerken İzmir (%78,2), Tekirdağ (%78,3) ve Ankara (%78,6) ise en yüksek değerlere sahip illerdir. 65 ve üzeri yaş grubunda en yüksek değerler Çankırı (%13,2), Kastamonu (%14,5) ve Sinop (%15,1) illerine; en düşük değerler ise Hakkâri (%2,8), Van (%3,1) ve Şırnak (%3,4) illerine aittir.

2011 yılında da 2007’den çok farklı bir durum söz konusu değildir. Yaş gruplarına göre nüfusun dağılımı incelendiğinde (Harita 2); Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu’nun 0-14 yaş grubunun en yüksek orana sahip bölgeler olduğu dikkati çekmektedir. Buna karşılık orta yaş grubu nüfusun en fazla olduğu bölgeler ise Marmara, Ege ve Orta Anadolu’dur. Yaşlı nüfus ise en fazla Ege ve Karadeniz bölgelerindedir. Buna göre doğurganlığın fazla olduğu doğu kesimde çocuk nüfus oranının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan ortalama ömür değerlerinin yüksek olması nedeniyle batı kesimdeki illerde yaşlı nüfus oranı daha fazladır.

Harita 3. Türkiye’de Yaş Yapısının Durumu (2011)

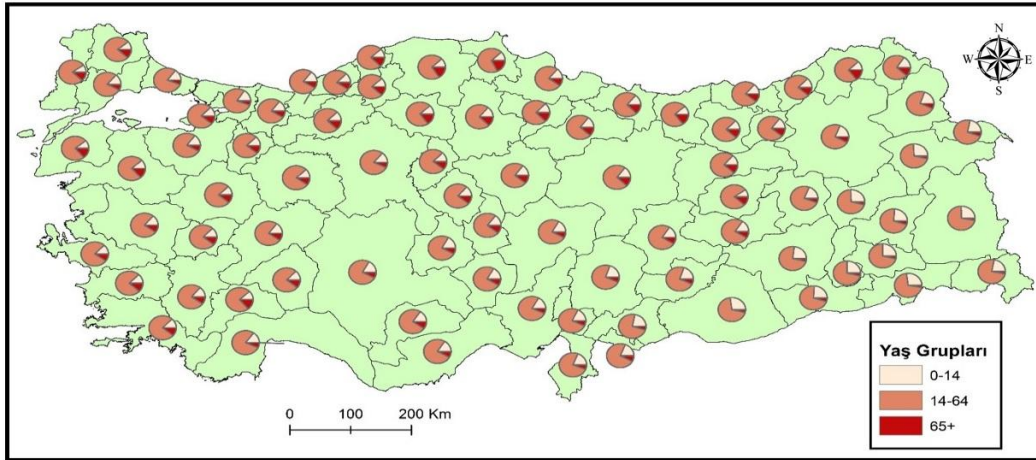
2011 yılı itibariyle Türkiye’de yaş gruplarına göre nüfusun illere göre durumu ele alındığında 0-14 yaş grubunda toplam 51 il %17,1 olan Türkiye ortalamasının üzerindeyken 30 il Türkiye ortalamasının altında bir değere sahiptir. 15-64 yaş grubunda ise 57 il %75,5 olan Türkiye ortalamasının üzerindeyken 24 il Türkiye ortalamasının altındadır. 65 ve üzeri yaş grubunda ise 29 il %7,3 olan Türkiye ortalamasının üzerindeyken 52 il Türkiye ortalamasının altında bir değere sahiptir (Harita 3).

2011 yılında, iller bazında ele alındığında, 0-14 yaş grubunda en yüksek değerler Ağrı (%26,7), Şırnak (%28,0) ve Şanlıurfa (%28,2); en düşük değerler ise Tunceli (%10,3), Edirne (%11,2) ve Çanakkale (%11,4) illerine aittir. 15-64 yaş grubunda en yüksek değerler İstanbul (%78,4), Tunceli (%78,3) ve Tekirdağ (%78,2); en düşük değerler ise Şanlıurfa (%69,4) ve Şırnak (%69,1) (%68,5) şehirlerinde görülmektedir. 65 ve üzeri yaş grubunda ise en yüksek değerler Sinop (%16,0), Kastamonu (%15,4) ve Çankırı (%14,5); en düşük değerler ise Van (%3,1), Şırnak (%2,9) ve Hakkâri (%2,7)’ye aittir.

2014 yılındaki yaş gruplarının dağılımı incelendiğinde (Harita 4) Doğu ve Güneydoğu Anadolu 0-14 yaş grubunun en yüksek orana sahip olduğu bölgeler olarak dikkati çekmektedir. Buna karşılık orta yaş grubu nüfusun en fazla olduğu alanlar ise Marmara Denizi çevresi illeri ile Ege ve Orta Anadolu’dur. Yaşlı nüfus ise en fazla; Ege ve Karadeniz bölgelerinin kıyı illerindedir. Buna göre, önceki yıllarda olduğu gibi, doğurganlığın fazla olduğu doğu kesimde çocuk nüfus oranının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Yine önceki yıllarda olduğu gibi ortalama ömür değerlerinin yüksek olması nedeniyle batı kesimdeki illerde yaşlı nüfus oranı daha fazladır.

2014 yılı itibariyle Türkiye’de nüfusun yaş grupları bazında illere dağılımı ele alındığında 0-14 yaş grubunda toplam 27 ilin %16,1 olan Türkiye ortalamasının üzerinde; 54 ilin Türkiye ortalamasının altında bir değere sahip olduğu görülmektedir. Aynı yıl 15-64 yaş grubunda ise toplam 24 il %75,9 olan Türkiye ortalamasının üzerindeyken 57 il Türkiye ortalamasının altındadır. 65 ve üzeri yaş grubunda ise 54 il %8,0 olan Türkiye ortalamasının üzerinde; 27 il Türkiye ortalamasının altında bir orana sahiptir.

Harita 4. Türkiye’de Yaş Yapısının Durumu (2014)

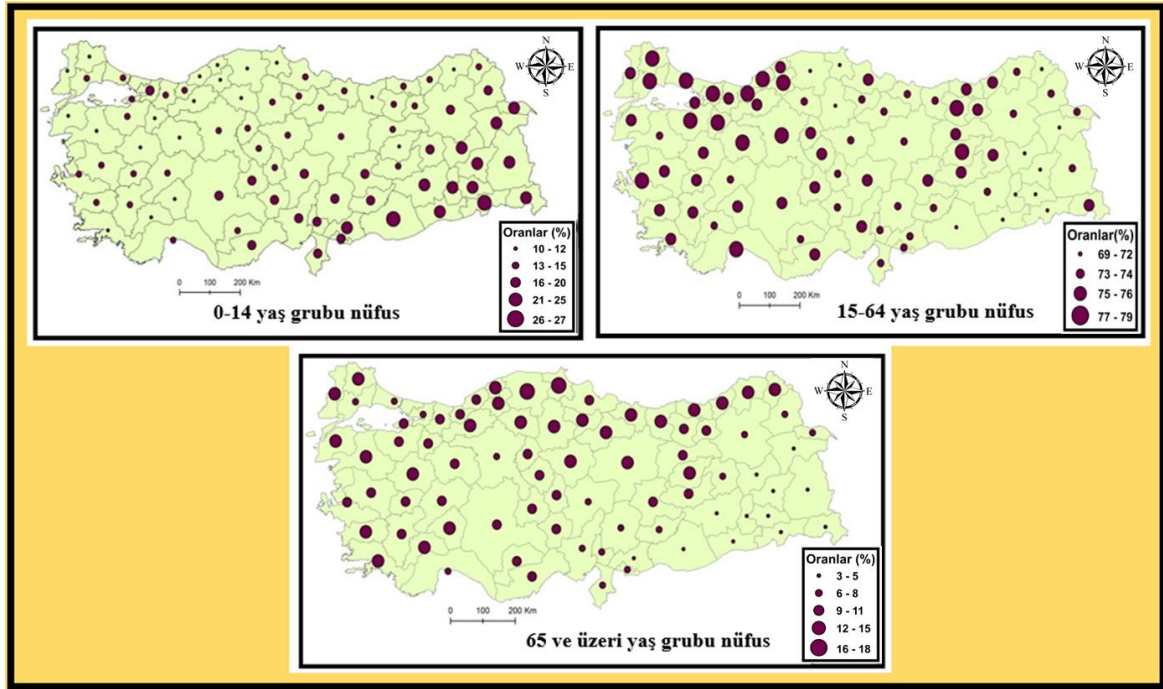

2014 yılında yaş gruplarına göre nüfus iller bazında ele alındığında 0-14 yaş grubunda en yüksek değerler Şanlıurfa (%27,2), Şırnak (%26,7) ve Ağrı (%26,2); en düşük değerler Çanakkale (%10,6), Edirne (%10,4) ve Tunceli (%10,2)’ye aittir. 15-64 yaş grubunda en yüksek değerler İstanbul (%78,9), Ankara (%78,5) ve Tekirdağ (%78,3)’a; en düşük değerler ise Şırnak (%70,3), Ağrı (%69,8) ve Şanlıurfa (%69,1)’ya aittir. 65 ve üzeri yaş grubunda ise en yüksek değerlerin Sinop (%17,6), Kastamonu (%16,5) ve Çankırı (%15,3); en düşük değerlerin ise Van (%3,4), Şırnak (%3,0) ve Hakkâri (%2,9) illerine ait olduğu anlaşılmaktadır (Harita 4).

2017 yılındaki yaş gruplarının dağılımı incelendiğinde (Harita 6); Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinin 0-14 yaş grubunda en yüksek orana sahip bölgeler olduğu dikkati çekmektedir. Buna karşılık orta yaş grubu nüfusun en fazla olduğu bölgeler ise Marmara, Ege ve Orta Anadolu’dur. Yaşlı nüfus ise en fazla Ege ve Karadeniz bölgelerindedir. Bu çerçevede doğurganlığın fazla olduğu doğu kesimde çocuk nüfus oranının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan ortalama ömür değerlerinin yüksek olması sebebiyle batı kesimdeki illerde yaşlı nüfus oranı daha fazladır (Harita 5).

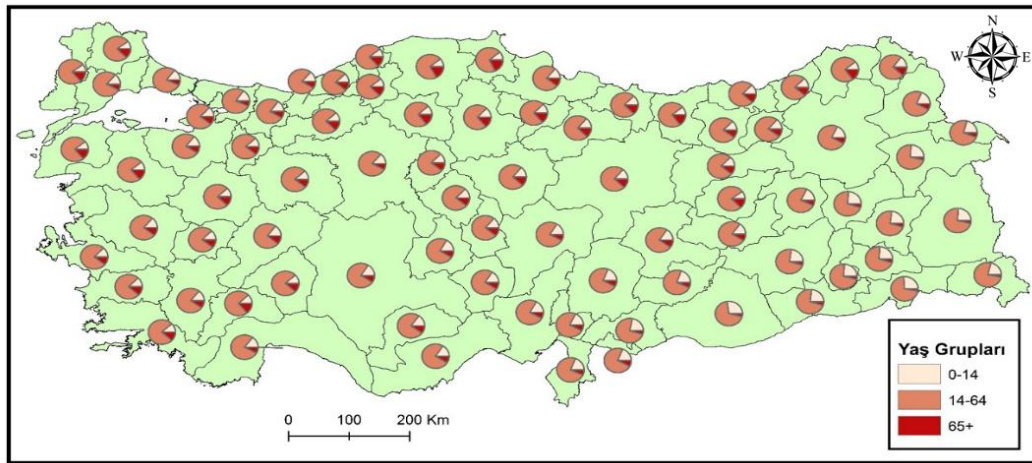
2017 yılı itibariyle Türkiye’de yaş gruplarına göre nüfusun iller açısından durumu ele alındığında 0-14 yaş grubunda 27 il %15,7 olan Türkiye ortalamasının üzerinde, 54 il Türkiye ortalamasının altında bir değere sahiptir. Aynı yıl 15-64 yaş grubunda ise 21 il %75,8 olan Türkiye ortalamasının üzerinde; 60 il Türkiye ortalamasının altındadır. 65 ve üzeri yaş grubunda ise 53 il %8,5 olan Türkiye ortalamasının üzerindeyken 28 il Türkiye ortalamasının altında bir değere sahiptir.

Harita 5. Türkiye’de Yaş Gruplarına Dayalı Nüfus Oranlarının İllere Göre Dağılışı (2017)

2017 yılı itibariyle 0-14 yaş grubunda en yüksek değerler Şanlıurfa (%26,8), Şırnak (%25,6) ve Ağrı (%24,4) illerine; en düşük değerler ise Kırklareli (%10,5), Edirne (%10,1) ve Tunceli (%9,8) illerine aittir. 15-64 yaş grubunda en yüksek değerler İstanbul (%78,6), Ankara (%77,9) ve Tekirdağ (%77,6) illerine; en düşük değerler ise Şırnak (%71,2), Sinop (%70,4) ve Şanlıurfa (%69,5) illerine aittir. 65 ve üzeri yaş grubunda en yüksek değerlerin Sinop (%18,2), Kastamonu (%16,8), Artvin (%15,4) illerine; en düşük değerlerin ise Van (%3,7), Hakkâri (%3,3) ve Şırnak (%3,2) illerine ait olduğu anlaşılmaktadır (Harita 6).

Harita 6. Türkiye’de Yaş Yapısının Durumu (2017)

Türkiye’de ADNKS verilerine göre 2007 ile 2017 yılları karşılaştırıldığında 0-14 yaş grubunda en düşük değer %11,6 ile Çanakkale’ye en yüksek değer ise %28,9 ile Şırnak’a ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu yaş grubu nüfusun 2017 yılı verilerine göre en yüksek değeri %26,8 ile Şanlıurfa’ya; en düşük değeri ise %9,8 ile Tunceli’ye aittir. Buna göre aradan geçen 10 yıllık sürede 0-14 yaş grubunda hem en düşük değere sahip il hem de en yüksek değere sahip il nüfusu oranında yaklaşık %2’lik bir azalma olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum doğurganlık oranının azaldığının önemli bir göstergesi olarak belirtilebilir. Benzer şekilde 15-64 yaş grubu nüfus oranlarında da 2007’ye göre %2 düzeyinde bir değişiklik görülmektedir. Bu yaş grubunda 2007 yılı itibarıyla Şırnak %67,7, Ankara ise %78,6’lık bir değere sahiptir. 2017 yılı verilerine göre ise İstanbul %78,6, Şanlıurfa %69,5’lik değere sahiptir. 65 yaş ve üzeri nüfus oranlarında da benzer bir değişiklik görülmektedir. Buna göre 2007 yılında en düşük değer %2,8 ile Hakkâri’ye, en yüksek değer %15,1 ile Sinop’a ait iken aradan geçen on yıl sonrasında Sinop %18,2 ile en yüksek değere, %3,2 ile Şırnak en düşük değere sahip iller olmuştur (Harita 6).

Türkiye’de 2017 yılı itibarıyla yaşlı nüfus oranının en fazla olduğu iller sırasıyla Sinop (%18,2), Kastamonu (%16,8) ve Artvin (%15,4)’dir. Buna karşılık yaşlı nüfus oranının en düşük olduğu iller sırasıyla Şırnak (%3,2), Hakkâri (%3,3) ve Van (%3,7)’dir. Buna göre ülkenin en doğusunda yer alan bu iller aynı zamanda doğurganlık değerlerinin ve dolayısıyla 0-14 yaş grubu nüfus oranlarının yüksekliği ile dikkati çekmektedir. Eldeki verilere göre bu değerlerin çok kısa vadede büyük değişiklik göstermesi beklenmemektedir.

Türkiye’de yaş gruplarına dayalı nüfusun illere göre dağılışı genel olarak değerlendirildiğinde, 0-14 yaş grubu nüfusun Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde daha yüksek bir orana sahip olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar ilden ile bazı değişiklikler gözlemlense de genel olarak çocuk nüfus oranı bu bölgelerde yüksektir. Aslında bu bölgelerde yer alan iller en fazla göç veren iller olmakla birlikte; en fazla nüfus artışının da görüldüğü illerdir. Bu durumun temel sebebi söz konusu illerde doğurganlık oranının daima çok yüksek olmasıdır. Çünkü yıldan yıla bazı değişiklikler olmakla birlikte bu illerde doğurganlık değerleri ülke ortalamasından ve batı bölgelerindeki illerden daha yüksektir (Yüceşahin ve Özgür, 2008, s. 135-158).

4. Sonuç

Yıldan yıla nüfus artış hızında bazı değişiklikler olsa bile Türkiye nüfusu artmaya devam etmektedir. ADNKS’ne geçilen 2007 sonrası incelendiğinde nüfusun yaş gruplarına göre değişiminde bazı hususlar dikkati çekmektedir. Buna göre yaş gruplarına göre Türkiye nüfusunda en dikkati çeken husus doğurganlığın fazla olduğu bölge ve illerde çocuk nüfusun fazla olmasıdır. Buna karşın, ülkenin batı bölgelerinde doğurganlığın azlığı yanında, göçlerle gelen nüfusun yaş yapısı ile sağlık ve yaşam koşulları gibi diğer bazı etkilere 65 yaş ve üzeri nüfus oranının daha fazla olduğu söylenebilir.

Türkiye’de yaş gruplarına göre nüfusun genel durumu değerlendirildiğinde genel olarak üç bölge ayırt edilebilmektedir. Buna göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri illerinde 0-14 yaş grubu nüfus oranının fazlalığı açık olarak ayırt edilebilmektedir. Buna karşılık batı ve kuzeybatıda bölgelerde yer alan illerde ise 65 yaş ve üzeri nüfus fazlalığı dikkati çekmektedir. Bu çalışmada ele alınan 2007-2017 dönemi boyunca söz konusu yaş gruplarının bu üç bölge bazında belirgin bir değişim göstermediği anlaşılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle yaş gruplarının dağılımı üç bölge olarak gözlemlenebilmektedir. Yaş gruplarına göre nüfusun 2007-2017 yılları arasındaki değişimi incelendiğinde 15-64 yaş grubu nüfus oranlarında çok önemli bir değişiklik görülmezken, 0-14 yaş grubunda azalma ve 65 yaş grubu nüfus oranında artış dikkati çekmektedir. Türkiye’de çocuk yaş grubu nüfusun azalmasında en önemli etken doğum oranlarının azalmasıdır. Nitekim Türkiye’de nüfus artmasına rağmen, kırsal kesimlerden şehirlere doğru özellikle 1980’lerden sonra yaşanan hızlı göçlerle şehirli nüfusun artışı; kadınların iş hayatına daha çok katılması gibi hususlar doğum oranlarının azalmasında etkili olmaktadır. Diğer yandan sağlık koşullarının ve yaşam şartlarının giderek iyileşmesi ise 65 ve üzeri nüfus oranının artmasına yol açmaktadır. 0-14 yaş grubu nüfus oranlarının hem 2007 hem de 2017 yılı itibarıyla en düşük değerleri batı ve kuzeybatı bölgelerinde yer alan illerde en yüksek değerler ise doğu ve güneydoğu bölgelerinde yer alan illerde görülmektedir. Doğu ve güneydoğuda yer alan illerdeki doğurganlık oranlarının yüksek olmasında bölgenin sosyo-kültürel yapısı, eğitim durumu (özellikle kadınlarda okuryazarlık oranlarının düşük olması) gibi faktörler etkili olmaktadır. Söz konusu illerde dalgalanmalara rağmen halen yüksek doğurganlık oranları görülmektedir (Yüceşahin ve Özgür, 2008, s. 14). Bu durumun tersine 65 ve üzeri

yaş grubu nüfusta en yüksek oranlar batı ve kuzeybatı bölgelerdeki illerde en düşük değerler ise doğu ve güneydoğuda yer alan illerde görülmektedir. Konuyla ilgili olarak kısa vadede büyük değişiklikler beklenmemekle birlikte gelecek 30-40 yıllık sürede “doğum oranlarının günümüzdeki durumu dikkate alındığında” çocuk yaş grubu nüfusun azalmaya, bunun yanında yaşlı nüfus oranlarının artmaya devam edeceği öngörülebilir.

Sözü edilen sonuçlardan hareketle, genel olarak belirtmek gerekirse, ADNKS döneminde Türkiye’de nüfus artışı devam etmekte ve yıllara göre iller düzeyinde bazı farklılıklar ayırt edilebilmektedir. Buna göre ülke geneli ve özellikle bölgesel yatırım planlarının hazırlanmasında yaş gruplarına ait nüfus verilerinin sürekli olarak takip edilmesi, genel nüfus politikalarının belirlenmesi açısından büyük önem sahiptir. Her ne kadar yıldan yıla çok büyük değişiklikler olmasa bile nüfusa ilişkin değişkenlerin takip edilmesi için ülkemizde ADNKS sistemine geçilmiş olması önemli bir avantaj olarak kabul edilmelidir.

Bilgilendirme / Acknowledgement: Bu çalışma, 3-5 Mayıs 2018 tarihlerinde Ankara’da düzenlenen Uluslararası Kültür ve Bilim Kongresi’nde “Türkiye’de 3 Yaş Grubu Nüfusun İllere Göre Değişiminin Coğrafi Bilgi Sistemleri İle Analizi (2007-2017)” başlığıyla bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Başol, K. (1994). *Demografi*. Ankara: Anadolu Matbaası.
- Clarke, J. I. (1965). *Population geography, approaches and applications*. Oxford: Pergamon Press.
- Çuhadar, S.G. ve Lordoğlu, K. (2016). Demografik dönüşüm sürecinde Türkiye’de yaşlanma ve sorunlar. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54, 63-80.
- Daugherty, H. G. ve Kammeyer, K. C. W. (1995). *An introduction to population*. New York: Guilford Press.
- Emiroğlu, M. (1988). Türkiye’de yaşlı nüfusun dağılışı ve coğrafi özellikleri. *A.Ü. DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 11, 25-49.
- Haupt, A. ve Kane, T.T. (1998). *Population handbook* (4th ed.). Washington: Population Reference Bureau.
- Jones, H. (1990). *Population geography*. London: Paul Chapman Publishing.
- Kasarcı, R. (1996). Türkiye’de nüfus gelişimi. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 5, 247-266.
- Knox, L. P. ve Marston, A. S. (2016). *Human geography*. London: Pearson-Prentice Hall.
- Mandıracıoğlu, A. (2010). Dünyada ve Türkiye’de yaşlıların demografik özellikleri. *Ege Tıp Dergisi*, 49(3), 39-45.
- Özgür, E. M. (1998). Türkiye nüfus coğrafyası. Ankara: GMC Yayıncılık.
- Özgür, E. M. (2003). XXI. yüzyılın başında Türkiye nüfusu. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(1), 43-53.
- Poston, D. ve Bouvier, L. (2010). *Population and society*. New York: Cambridge University Press.
- Samancı Tekin, Ç. ve Kara, F. (2018). Dünyada ve Türkiye’de yaşlılık. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(1), 219-229.
- Şahin, C. (2015). *Türkiye nüfusu*. Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği içinde. (Hayır Kanat, M., ed.). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Şahin, S. (2015). Türkiye’nin nüfus gelişiminde bölgesel farklılıklar. TÜCAUM IV. Coğrafya Sempozyumu Bildirileri, Ankara. 25 Nisan 2018 tarihinde http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp4_28.pdf adresinden erişildi.
- Şahin, S. (2018). *Nüfus gerçeği*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Şahin, S. (2008). Türkiye ve AB ülkelerinde demografik dönüşümler ve Türk nüfusun geleceği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 187-205.

- Ünal, Ç. (2013). *Türkiye nüfus yapısındaki değişimler ve demografik fırsatlar*. Türkiye Coğrafyacılar Derneği Yıllık Kongresi 2013 bildirimleri, İstanbul. 25 Eylül 2018 tarihinde <https://docplayer.biz.tr/13742327-Cografyacılar-derneği-yıllık-kongresi-bildirimler-kitabı.html> adresinden erişildi.
- Ünal, Ç. (2015). Türkiye nüfusunun yaşlanma endeksi ve potansiyel destek oranlarının dağılımı. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12-1(23), 235-249.
- Weeks, J. (2005). *Population*. Belmont, USA: Wadsworth Thomson Learning.
- Yakar, M. (2012). 21. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye nüfusunda ne değişti? *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(21), 382-402.
- Yüceşahin, M. M. ve Özgür, E.M. (2008). Regional fertility differences in Turkey: Persistent high fertility in the Southeast. *Population, Space and Place*, 14(2), 135–158. 15 Ocak 2019 tarihinde https://www.academia.edu/7313264/Regional_Fertility_Differences_in_Turkey_Persistent_High_Fertility_in_the_Southeast adresinden erişildi.
- 25 Eylül 2018 tarihinde <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population> adresinden erişildi.
- 25 Eylül 2018 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr> adresinden erişildi.

Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Bir Materyal Çalışması: Temalara Uygun Şarkılar Oluşturma

Nurdan Gürel^{1*}

Geliş tarihi: 13.03.2019

Kabul tarihi: 26.03.2019

Atıf bilgisi:

*Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)*

Cilt: 4 **Sayı:** 2

Sayfa: 305-321 **Yıl:** 2019

Dönem: Yaz

This article was checked by *Turnitin*
Similarity Index 26%

¹ Türkiye, nrdnflz@gmail.com,

ORCID ID 0000-0003-0622-7161

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu çalışmada Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılmak üzere bir materyal geliştirme çalışması yapılmıştır. Bu amaçla hazırlanan materyal, temalara uygun olarak bestelenen beş adet özgün şarkıdan oluşmaktadır. Bu şarkılarda A1 ve A2 dil seviyelerine göre belirlenen çeşitli dil bilgisi konuları, dil becerileri ve temel söz varlığına (gündelik dilde kullanılan kalıp ifadeler gibi) yer verilmiştir. Ayrıca her şarkıda belirli bir tema işlenmiştir. Tüm bu temalar belirlenirken Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi (AOÖÇ)'ndeki yeterliklerden yararlanılmıştır. Bestelenen şarkılarda tekrar eden ifadeler öğrencilerin öğrenmeleri için amaçlanan kelimeler ve kelime kalıplarından oluşmaktadır. Geliştirilen materyallerde kullanılan cümleler ve kelimeler öğrencilerin öğrendiklerini pekiştirmesi, konuların daha anlaşılır ve akılda kalıcı olması için etkinliklerle zenginleştirilerek şarkıların anlaşılma durumu yapılan uygulamalarla sorgulanmıştır. Çalışma sonucunda yabancılara Türkçe öğretimi alanında kullanılabilecek 5 adet özgün materyal ve bunlara yönelik etkinlikler ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkçe eğitimi, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, şarkı, materyal çalışması, dil öğretim düzeyleri.

A Material Development Study for Teaching Turkish as a Foreign Language: The Use of Suitable Songs

Nurdan Gürel^{1*}

First received: 13.03.2019

Accepted: 26.03.2019

Citation:

Journal of the International Scientific Research (IBAD)

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 305-321 **Year:** 2019

Session: Summer

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 26%

¹ Türkiye, nrdnflz@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-0622-7161

* **Corresponding Author**

ABSTRACT

In this study, a material development study was carried out for teaching Turkish as a foreign language. The material prepared for this purpose is eight original songs composed according to the theme. In these songs, various linguistic knowledge, language skills, and basic vocabulary (such as expressions used on every day occasions), which are determined according to the language levels A1 and A2, are included. In addition, certain themes are processed in each song. All of these themes were used while the qualifications in the European Language Common Framework Program were utilized. Repetitive expressions in composing songs consist of words and word patterns intended for students learning. Cues and words used in the developed materials were enriched by activities in order to reinforce the learning of the students and to make the subjects more understandable and memorable, and the understanding of the songs was questioned with the applications.

Keywords: Turkish education, Teaching Turkish as a foreign language, song, material study, language teaching levels.

GİRİŞ

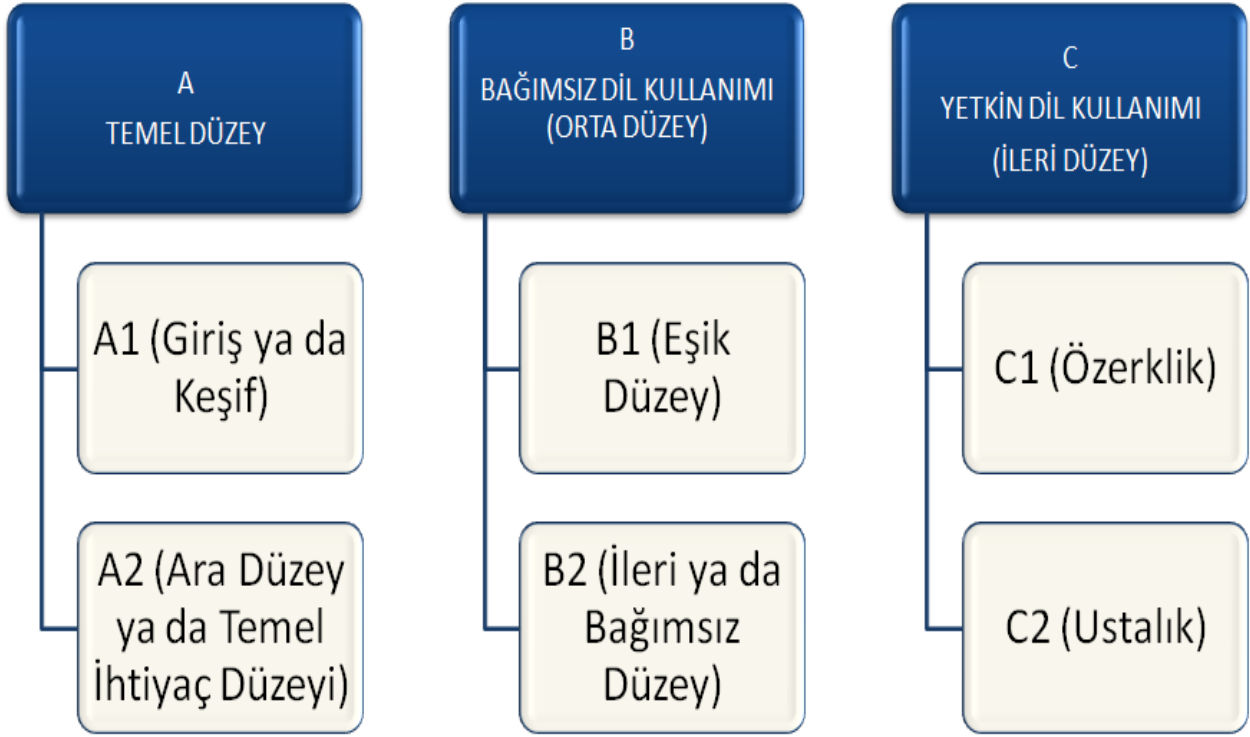
İnsanın ana dili haricinde öğrenmeyi hedeflediği dil, hedef dil veya ikinci dil olarak adlandırılmaktadır (Barın ve Güzel, 2013, s. 228). İnsanların yabancı dili öğrenme sebepleri; göç, eğitim, evlilik, akademik başarı, ticari, kültürel, sosyal etmenler, diğer insanlarla iletişim kurma olarak çeşitlenmektedir. Bu sebepler içerisinde yer alan en önemli unsurlardan birisi siyaset ya da dünya üzerindeki siyasi reformlardır. Örneğin pek çok Avrupa ülkesi için üst bir kuruluş olan ve oldukça geniş çapta çalışmalar yürüten Avrupa Konseyi, belirli dil politikalarına sahip olduğunu ve bu politikalar doğrultusunda üye ülkelerde de dil öğretimi yapılması gerektiğini, 2001 yılında uygulamaya koyduğu “Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni” (AOÖÇ) ile belirtmiştir (CEFR, 2001; MEB, 2009). Çerçeve içerisinde konseyin dil politikası amaç ve hedefleri şunlardır:

- Avrupa’daki dil ve kültür çeşitliliğinin zengin mirasının korunması ve geliştirilmesi gerekir. Dil ortak bir kaynaktır ve bu çeşitliliği iletişim yolunda bir engel olmaktan çıkarıp karşılıklı bir zenginleşme ve anlayış hâline getirmek için eğitim alanında büyük çabaya ihtiyaç vardır.
- Avrupa hareketliliğini artırmak, ortak anlayış ve iş birliğini güçlendirmek, ön yargı ve ayrımcılığın üstesinden gelmek için farklı ana diline sahip Avrupalılar arasında iletişim ve etkileşimin kolaylaştırılması gerekmektedir. Bu ancak modern Avrupa dillerini daha iyi bilmekle mümkün olacaktır.
- Üye ülkeler, modern dil öğretim ve öğreniminde ulusal ilkeleri kabul ettiği ya da geliştirdiği takdirde mevcut ilkelerindeki iş birliği eşgüdümde uygun düzenlemeleri yaparak Avrupa düzeyinde daha büyük bir yakınlaşma elde edebileceklerdir (MEB, 2009, s. 2).

Dil çeşitliliğini iletişim yolunda bir engel olmaktan çıkarmak, Türkçenin Avrupa’da ve diğer ülkelerde kullanılmasını sağlamak bu açıdan bakıldığında oldukça önemlidir. Ülkemize gelip Türkçe öğrenmek isteyen ve dünya üzerinde (çeşitli enstitülerde ve internet tabanlı eğitim ile) yabancı dil öğrenmek isteyen yabancıların sayısı da günden güne artmaktadır.

Dil öğrenme talebinin giderek artması, Türkçenin yabancılara öğretimi ile ilgili çalışmaların sayısının ve niteliğinin de çoğalmasını sağlamıştır. Ayrıca yabancı dil olarak Türkçe öğretmenin önemi, devlet politikalarının da yönlendirici etkisiyle birçok kurum ve kuruluşun faaliyete geçilmesini sağlamıştır. Bu kurum ve kuruluşlar, sürekli gelişen dil öğretim stratejileri, yöntemleri ışığında yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında çalışmalarda bulunmaktadır (Demir ve Açık, 2011, s. 52).

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin nasıl olması konusu çeşitli başlıklar altında incelenmektedir. Bunlar öğretim elemanlarının sahip olması gereken vasıflar, ders işleme tekniğinde dikkat edilmesi gerekenler, sınıf içinde uygulamalar, alfabe öğretiminde harfler ve örnekleri, sözcük öğretimi, kelimelerden cümleye geçiş örnekleri, zamanların kavratılması ve diğer dil bilgisi kalıpları, AOÖÇ’de yer alan yabancı dil seviyeleri ve metin seçimidir. Elbette sıralanan unsurların işlerliği AOÖÇ’de açıklanan unsurlar ve belirlenen yeterliklere göre şekillenmektedir. Bu metinde üç temel düzeyden bahsedilmektedir. Bu düzeyler şu şekilde gösterilebilir:

Şekil 1. AOÖÇ'deki Dil Düzeyleri

Şekil 1'de görüldüğü gibi A1 (Elementary) - A2 (Pre-intermediate) temel düzeyi (Basic user) ifade ederken, B1 (Intermediate) - B2 (Upper Intermediate) orta düzeyi (Independent user) açıklamaktadır. C1 (Expert) - C2 (Mastery) ise yetkin dil kullanımı (Proficient user) anlamına gelmektedir. A, öğrencinin hedef dille tanıştığı düzey olarak nitelenebilir. Bu nedenle A seviyesindeki öğrencilerin Türkçeyi eğlenerek öğrenmesini sağlamak, onların öğrendikleri dile karşı olumlu tutum geliştirmelerine yardımcı olacaktır denilebilir. Dolayısıyla dil öğretim çalışmalarında müzikten yararlanmak, öğrenme sürecini kolaylaştırıcı bir yöntem olarak kullanılabilir.

MÜZİĞİN YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDEKİ ETKİLERİ

Müzik; zihinsel gelişimi, motor gelişimi, dil gelişimi, iletişim ve farkında olma becerilerinin gelişimi, duygusal gelişimi ve yaratıcılığı olumlu yönde etkilemektedir (Temiz, 2011, s. 68). Bu durum yeni bir dil öğrenmede oldukça önemlidir ve yabancı dil öğretimini desteklemektedir.

Nörologların bulguları, müzik ve dil yapısının beyin aynı bölümünde işleme girdiğini gösterirken müzikal yapının ve dilsel sözdiziminin burada aynı paralelde yer aldığını bildirmektedir (Maess ve Koelsch, 2001). Yapılan araştırmalar dil öğreniminde her iki lobun da öğrenme faaliyetlerine katılması gerektiğini gösterir. Çünkü her iki lobun fonksiyonları birbirini tamamlamaktadır. Broca ve Wernicke alanlarının konuşmada ve anlamada önemli etkileri bulunmaktadır. Ancak beyinde konuşmanın gerçekleşmesi ve anlaşılmanın sağlanması için yalnız bu iki alanı düşünmemek gerekir. Dilin, beyinde hangi bilişsel beceriler ile bağlantıda olduğu henüz tam olarak bilinmemektedir. Şu andaki bilgilere göre etkin bir dil öğrenimi için beyin bütün alanlarını etkinleştirmek gerekmektedir (Köse, 2012, s. 5). Müziğin ve dil yapısının beyin sağ bölümünde işleminden geçtiğini, konuşma ve sözlü ifadenin ise sol bölümünde işlendiğini göz önünde bulundurulduğunda, şarkıları dinleyip incelemenin ve bunlar hakkındaki düşünceleri sözlü olarak ifade etmenin beyin her iki bölümünün de çalışmasına olanak tanıdığı söylenmektedir (Iudin-Nelson, 1997, s. 84).

Schellenberg (2001) müzik derslerinin dil derslerine katkısı üzerinde durmuş; Kolb (1996) ise "Öğrenmede Müzik Dili" adlı çalışmasında müziğin dil öğrenmede ve olumlu tutum geliştirmedeki

önemini vurgulamıştır. Yurt içinde, Yılmaz (2006), Çilden (2001) ve Çelikkol (2007) müziğin ana dil üzerindeki etkileri üzerinde bazı çalışmalar yürütmüşlerdir. Yılmaz (2006), çocuk eğitiminde sözleri müzikle, ezgiyle söylemenin ve şarkılaştırmanın önemi üzerinde durmuş; müziğin dinleme becerisi kazandırdığını ve öğrencilerin dikkat sürelerinin uzamasını sağladığını ifade etmiştir. Çilden (2001) “Müzik, Çocuk Gelişimi ve Öğrenme” adlı çalışmasında günümüz eğitim koşullarından ve müziğin çocuk gelişimine katkılarından bahsederek müziğe, öğretim programının bir parçası olarak bakılması gerektiğini vurgulamıştır. Çelikkol (2007) ise müziğin ilköğretimde müzik eşliğinde öğrenilen kelime ve kelime gruplarının klasik yöntemle göre daha başarılı olduğunu ortaya koymuş; öğrencilerde olumlu tutum geliştirme noktasında da Kolb’un (1996) çalışmasını destekler nitelikte bulgular elde etmiştir (Güney, Aytan ve Şengül, 2014. s. 123). Dil derslerinde müziğin kullanılması genellikle şarkılar yolu ile olmaktadır. Şarkılar ulaşılabilir, kolay pedagojik materyaller olmasının yanı sıra öğrencileri dinlendirir ve hareketlendirir, onların dikkatlerini derse vermelerini ve eğlenmelerini sağlar, sınıf atmosferini değiştirir, öğrenme durumları yaratır (Köse, 2012, s. 12).

Şarkı dilinin özellikleri de dil dersleri için ne kadar uygun materyaller olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

Açık seçiklik: Şarkıların dili sınırlı zaman dilimi içinde gerçekleşen, dil derslerinin hızlı temposunda, kavranabilecek açıklıkta olmakta, dil açısından öğrenim engeli oluşturmamaktadır.

Yoğunluk: Şarkıların her biri kapalı bir küçük dünya oluşturur ve nakarat tipi dizelerle sağlanan birçok tekrarı içerir. Bu tekrarlar genelde anlaşılması kolay ve akılda kalıcı dizelerdir. Şarkı dili somut sözcüklerle dolu belirli sayıda tümcelerden oluşur, anlatacaklarını basit, doğrudan, açıkça bir ifade kullanarak, bununla beraber yoğunluğu fazla, büyük bir hayal gücüne gönderme yaparak anlatır.

Uygunluk: Şarkılarda anlam iskeletini oluşturan anahtar sözcükler vardır ve bu sözcüklerle ilgili soru-yanıt oyunları, öğreneni şarkının anlam bütünlüğü konusunda bir fikir sahibi yapar. Bazen benzetmeler yoluyla bazen anlayarak bazen de sezerek uygunluk sağlayan elemanlar yardımıyla şarkının genel anlamı kolayca kavranabilir. Tüm bu çalışmalar müziği yabancı dil öğretiminde de ne kadar etkili olduğunu ve sınıf atmosferini olumlu yönde nasıl değiştirebileceğini göstermektedir (Ataseven, 1988, s. 193). Dil öğretiminde şarkıların kullanılması pek çok açıdan önemli ve etkili ise yabancılar Türkçe öğretiminde de şarkıların kullanılması dersi olumlu yönde etkileyebileceği düşünülebilir.

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE MATERYAL OLARAK ŞARKILARIN KULLANIMI

Dil öğrenme sürecinde dinlemenin, konuşma yetisine göre iki kat, okuma yetisine göre dört kat, yazma yetisine göre ise beş kat daha fazla kullanıldığı belirtilmektedir (Lacorte ve Thurston, 2016, s. 49). Şarkılarla dil öğretiminde; öğretilen konunun pekiştirilmesi, dinleme becerilerinin geliştirilmesi, motivasyonun artırılması, öğrenilenlerin hatırlanması ve kelime öğretimindeki etkililiğin belirlenmesine yönelik yapılan araştırmalar değerlendirildiğinde, şarkıların öğrenci motivasyonunu önemli derecede artırdığı, sınıftaki stresi azaltarak öğrenmeyi kolaylaştırdığı, kelime öğretiminde büyük fayda sağladığı, öğrencilerin aktif katılımlarını gerçekleştirdiği ve sınıfa iletişimsel bir boyut kazandırdığı anlaşılmaktadır. Özellikle dinleme öncesi, sırası ve sonrasında yapılandırılmışsa öğrencinin konuyu daha iyi öğrenmesini sağladığı görülmektedir (Kömür, Saraç ve Şeker, 2005, s. 111-114). Sözelimi öğrencilerin sınıfta bir şarkı eşliğinde alfabe, sayıları, sağ-solu veya vücudun bölümlerini şarkının ritmine göre fiziksel hareketler yaparak nasıl kolaylıkla öğrendikleri bilinmektedir (Dunlap ve Lowenthal, 2010, s. 3). Dolayısıyla öğrencilerin müzik ve şarkılar ile eğlenerek öğrendikleri ve bu sayede motivasyonlarının en üst seviyede olduğu söylenebilir. Ayrıca şarkılar sadece sınıf içinde değil, öğrencilerin evde veya bireysel öğrenme yapabildikleri her yerde kullanılabilen otantik materyallerdir. Yabancı dil öğrenirken de kullanılan otantik materyaller arasında önemli bir yere sahiptirler. Çoğunlukla ana dilini konuşan kişi tarafından seslendirilen şarkılarda dile ait birçok kültürel öğe ve ifade de bulunmaktadır. Böylece öğrenci sadece dinleme yapmamakta, aynı

zamanda hedef dilin kültürüne ilişkin bilgisini de arttırmaktadır. Öğrenilen kelimelerin nasıl okunacağı ve telaffuz edileceği de şarkılar dinlenirken öğrenilebilmektedir (Yustiana, 2009, s. 3).

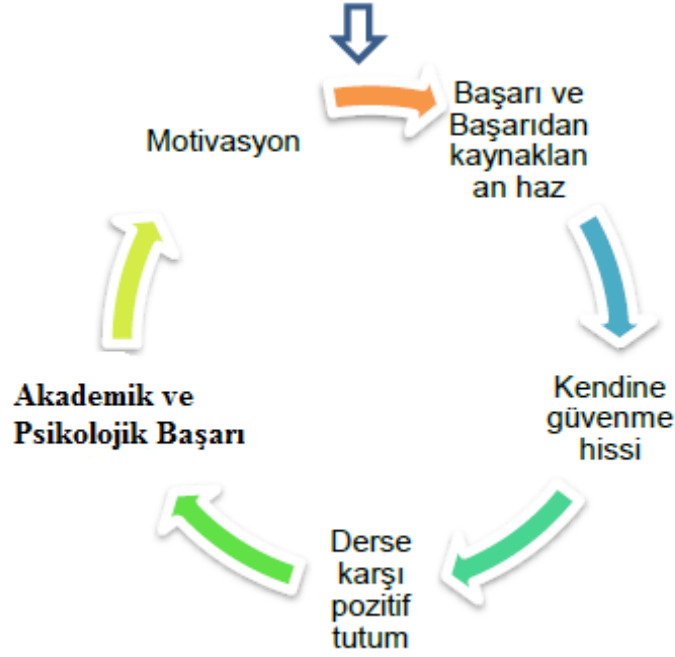
Şarkıyla öğrenim sürecinde rahatlamamanın bir sonucu olarak bazı öğrenciler daha az tehdiye maruz kaldıklarını hissetmektedir, bu da diğer egzersiz türlerinin çoğunda gözlenen “düşük motivasyon, yüksek endişe düzeyi ve öğrencinin düşük seviyedeki kendine güveni” yüzünden ortaya çıkan zihinsel bariyerleri aşağı seviyeye çekmektedir (Krashen 1989, s. 10). Bu olumsuz etkilerin azalması sonucunda yabancı dil öğrencisinin motivasyon düzeyi yükselme imkânı bulabilecek, kendine daha çok güvenerek başarısını artıracaktır (Gökşenli, 2012, s. 19).

Şarkı sözleri notalarla söylendiği zaman ortaya şarkı çıkmaktadır. Notanın değeri, verilecek olan sesin uzunluğunu ve yüksekliğini belirleyen etkenlerden birisidir. Sözlü iletişimde de durum hemen hemen aynıdır. Dillerin de bir tınısı ve müziği olduğunu söylenebilir. Şarkı ile dilin müzikalini eğitmek mümkündür. Her öğretmenin şarkı söylemede becerikli ve güzel sesli olması beklenemez. Ancak ses bandı, kaset ya da CD’lerden yararlanılması mümkün olabilir (Demirel, 2014, s. 101). Aynı zamanda şarkıların yapısı gereği nakarat bölümlerinde sürekli tekrarlar yapılmaktadır. Bu tekrarlar dil gelişim sürecinde hızlı ilerlemeye ve akıcılık kazanmaya yardımcı olmaktadır. Şarkıların sağladığı bilinçsiz öğrenmeler ve duyuşsal boyutu dikkate alındığında şarkıların öğrenmede ne kadar güçlü olduğu anlaşılabilir. Zaten çoklu zekâ kuramında müzikal zekâ türü dikkate alındığında, çok iyi planlanmış şarkılarla dolu bir dersin, dilsel becerileri harekete geçirerek olumlu öğrenme sonuçları doğurduğu daha iyi anlaşılabilir (Chen ve Chen, 2009, s. 17-18).

Öğrencilerin dil öğrenimine böylesine önemli ve olumlu katkıları olan şarkılar, yabancı dil sınıflarında aşağıdaki durumlarda öğretim programına dâhil edilebilir (Tancman, 2005, s.1):

1. Sınıfta işlenmiş bir konunun pekiştirilmesi,
2. Yeni kelimelerin öğretilmesi ve kullanılması,
3. Yeni bir dil bilgisi konusunun öğretilmesi veya kullanılması,
4. Kültürel bir olayın tanıtılması,
5. Öğrencilerin yazınsal bir metne olan duyarlılığının artırılması (Yılmaz ve Güngör, 2014, s. 143).

Şarkıların Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılması, öğrenim için gerekli ve birbirine bağlı birçok etmeni harekete geçirebilmektedir. Bütün dil becerilerinin pekiştirilebildiği bir şekilde hazırlanmış bir Türkçe şarkı dersi, birçok farklılığı da yanında getirebilmektedir. Öğrenciler, içerisinde müzik olan bir derse daha fazla ilgi gösterebilir ve olumsuz tavırlarında yumuşama olabilir ya da bu olumsuz tavırlar ortadan tamamen kalkması sağlanabilir. Bu tür materyaller öğrencilerin seviyelerine uygun şekilde hazırlanmalıdır. Bu şekilde hazırlanan bir materyal, motive olmuş bir öğrencinin başarıya ulaşmasını elbette olumlu yönde etkileyecektir. Başarıya ulaşan bir öğrenci kendine daha fazla güvenebilir. Kendine güven hissini geliştirmesine yardımcı olan derse karşı olumlu tavırlar geliştirmesi doğal bir sonuç olarak kabul edilebilir. Bu olumlu tavırlar bireyin akademik ve psikolojik olarak başarılı hissetmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu döngü aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

Şekil 2. Şarkı ile Yapılan Dersin Etki Döngüsü (Nişancı, 2013, s. 5)

Şekil 2’den de anlaşılacağı üzere yabancı öğrencinin Türkçe öğrenirken olumsuz bir tutum taşımasını veya kaygı düzeyinin artmasını önlemenin en etkin yollarından birinin öğretim sürecinde müzikten yararlanma olduğu söylenebilir.

Müziğin dil öğretiminde nasıl kullanılması gerektiği ve yapılan araştırmaların bulguları doğrultusunda bu çalışmanın amacı; çeşitli dil bilgisi konularını, kelimeleri ve kelime kalıplarını A1 ve A2 dil seviyelerini dikkate alarak temalara uygun olarak özgün beş adet şarkı bestelemek ve bu şarkılarda işlenen konuya uygun etkinlikler hazırlamaktır. Böylece yabancılar Türkçe öğretimi alanında kullanılacak özgün bir materyal ortaya konmuş olacaktır.

ŞARKILARIN BESTELENE SÜRECİ

Yabancılar Türkçe öğretmek amacıyla bu çalışma için bestelenen şarkılar, öğretmek istediği dil kalıbı ve kelimeler açısından tek tek incelenmiştir. Ayrıca bu şarkılar tematik sınıflandırmaya göre ve A1 ve A2 dil seviyeleri dikkate alınarak gruplandırılmıştır.

Hangi konuların (öğretilecek dil bilgisi kalıpları ve kelimeler) şarkılar vasıtasıyla öğretileceği belirlenmiştir. Belirlenen konuların tema ayrımları yapıldıktan sonra da seviyelere uygun kullanılacak kelimeler, var olan dil öğretim setlerindeki kelime dizinleri dikkate alınarak belirlenmiştir.

Belirlenen kelimeler ve öğretilmesi hedeflenen dil bilgisi kalıplarına göre (prozodiye de uygun) besteler yapılmıştır. Yazılan güfteler, uzman görüşleri de alınarak bestelenmiştir.

Bu işlemler sırasında şarkıların tematik olarak sınıflandırılması ve güftelerin A1-A2 seviyesini yansımasına, prozodiye uygunluğuna, şiir kalıbına ve temaya uygunluğuna, melodilerin bütünlük içinde kulakta kalıcı olmasına, hafızaya kolay alınabilmesine dikkat edilmiştir.

Yapılan beş adet bestenin beşi stüdyo ortamında; keman, piyano, vurmali çalgılar (perküsyon), yan flüt çalgıları kullanılarak kaydedilmiştir. Eğitim materyalini pekiştirmek ve desteklemek için bestelere ve öğretilmesi amaçlanan dil bilgisi ve kelimelere uygun etkinlikler oluşturulmuştur.

Stüdyo ortamında kaydedilen beş adet şarkı ve bunlara yönelik hazırlanan etkinlikler, Bilkent Üniversitesi Yabancı Diller Koordinatörlü bünyesinde bulunan A1 (15 öğrenci) ve A2 (20 öğrenci) öğrencileri üzerinde denenmiştir. Anlaşılmayan şarkı sözü olup olmadığı, etkinliklerin içeriği yansıtmıyorsa yansıtmadığı gibi pek çok husus bu uygulamalar sırasından gözden geçirilerek uygulaması yapılan şarkı ve etkinliklere son şekli verilmiştir.

Bu şekilde tanışma teması altında; “Merhaba”, sosyal etkinlikler teması altında; “Spor Yap, Zinde Kal”, “Sosyal Hayatımı Hep Çok Severim”, hava durumu teması altında “ Bulutlar Hepimize Merhaba Diyor”, hobiler ve ilgi alanları teması altında “Hobilerimi Çok Seviyorum”, iletişim teması altında “İletişim Araçları”, alışveriş teması altında “Haydi Alışveriş Yapalım”, insan ve toplum teması altında “Herkesin Bir Kişiliği Var” adlı bestelenen beş adet şarkı özgün materyal olarak kullanıma hazır hâle getirilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde bestelenen şarkılar ile bu şarkılara yönelik hazırlanan etkinliklere yer verilmiştir.

Şarkı 1: *Hobilerimi Çok Seviyorum*

Beceriler	Dil Bilgisi	Kelimeler
Hobinin ne olduğunu bilme Hobilerini söyleme Hobilerle ilgili kelimeleri bilme	Kalıplaşmış adlar	Şarkı söylemek Evcil hayvan beslemek Tenis oynamak Alışveriş Yapmak Müzik dinlemek Fotoğraf Çekmek Satranç Oynamak Bisiklet sürmek

Tema: Hobiler ve İlgi Alanları
Dil Bilgisi: Ad Tamlamaları
Amaç: Hobi Nedir? Ne İşe Yarar?

HOBİLERİMİ ÇOK SEVİYORUM (A1)

Mesleğim dışında bazı işler yapıyorum.
Şarkı söylemek, evcil hayvan beslemek,
Tenis oynamak, alışveriş yapmak...
Biz bu işlere, hobi diyoruz. (2)
Seviyorum çok seviyorum
Hobilerimi çok seviyorum (Nakarat)

Mesleğim dışında bazı işler yapıyorum.
Müzik dinlemek, fotoğraf çekmek,
Satranç oynamak, bisiklet sürmek...
Biz bu işlere, hobi diyoruz. (2)
Seviyorum çok seviyorum.
Hobilerimi çok seviyorum (Nakarat)

Söz: Nurdan Gürel
Müzik: Nurdan Gürel

HOBİLERİMİ ÇOK SEVİYORUM

Söz-Müzik: Nurdan GÜREL

Mes le ğim dı şın da ba zı iş ler ya pı yo rum

Şar kı söy le mek ev cil hay van bes le mek Te nis oy na mak a lış ve riş yap mak
Mü zik din le mek fo toğ fa çek mek Sat ranç oy na mak bi sik let sür mek

Biz bu iş le re Ho bi di yo ruz

Se vi yo rum çok se vi yo rum Ho bi le ri mi çok se vi yo rum

SON

313

“Hobilerimi Çok Seviyorum” adlı bu şarkıda hobiler ve ilgi alanları teması işlenmiştir. Öğretilmesi amaçlanan dil bilgisi kalıbı ise A1 dil seviyesindeki öğrenciler için kalıplaşmış adlardır. Şarkının ilk cümlesi hobi kelimesinin anlamını açıklar niteliktedir. Şarkıda, hobi teması ile alakalı isimleri ve nelerin hobi olacağını ifade eden kelimelerin sık kullanımı öğrenimin daha kolay olmasını sağlayabilmektedir. “şarkı söylemek”, “evcil hayvan beslemek”, “tenis oynamak”, “alışveriş yapmak”, “müzik dinlemek”, “fotoğraf çekmek”, “satranç oynamak”, “bisiklet sürmek” öğretilmesi amaçlanan kelimelerdir. Öğrenciler bu şarkıyı söyleyerek hobi kavramının anlamını, hobilerle alakalı kelimeleri, nelerin hobi olabileceğini ve kalıplaşmış adları öğrenebilirler.

Şarkı 2: Alışveriş

Beceriler	Dil Bilgisi	Kelimeler
Alışveriş teması ile ilgili kelimeleri öğrenir, Zarf- fiil eklerinden - (y)erek/arak cümleye kattığı anlamını kavrar, Ayrılma/uzaklaşma hal ekini (-dan/-den) sezer.	-(y) erek/arak - dan, -den	kazak, pantolon, ceket, atkı, şapka, eldiven, elma, patates, domates, soğan, portakal, patlıcan, market, pazar

Tema: Alışveriş

Dil Bilgisi: -(y) arak, -(y) erek

Amaç: Markete Gidelim Böylece /Bu Şekilde Alışveriş Yapalım. Markete Giderek Alışveriş Yapalım. Cümleleri arasındaki anlam ilişkisini sağlayan ekin işlevini öğretmek.

HAYDİ, ALIŞVERİŞ YAPALIM (A2)

Haydi, alışveriş yapalım.

Çantamızı alarak, alışveriş yapalım. (2)

Bir kazak, bir pantolon, bir ceket...

Bir şapka, bir atkı, bir eldiven alalım. (2)

Markete giderek, alışveriş yapalım.

İhtiyaçlarımızı marketten alalım. (Nakarat)

Haydi, alışveriş yapalım.

Çantamızı alarak, alışveriş yapalım. (2)

1 kilo elma, 3 kilo patates, yarım kilo domates

2 kilo soğan 1 kilo portakal, 1 kilo patlıcan alalım. (2)

Pazara giderek, alışveriş yapalım.

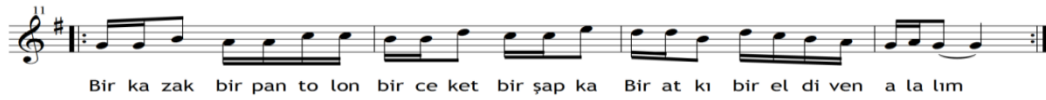
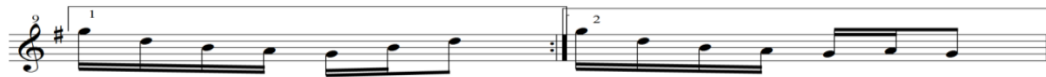
İhtiyaçlarımızı pazardan alalım. (Nakarat)

Söz - Müzik: Nurdan Gürel

HAYDİ ALIŞVERİŞ YAPALIM

314

Söz-Müzik: Nurdan GÜREL

ARASAZ'A

SAYFA -1-

2. SÖZ

Hay di a lış ve riş ya pa lım... Çan ta mı zı a la rak a lış ve riş ya pa lım...

Bir ki lo el ma üç ki lo pa ta tes ya rım ki lo do ma tes i ki ki lo so ğan

Bir ki lo por ta kal bir ki lo pat lı can a la lım

Bestelenen bu şarkıda A2 dil seviyesindeki öğrenciler, kullanılan alışveriş teması altında alışveriş ile ilgili kelimeleri (kazak, pantolon, ceket, atkı, şapka, eldiven, elma, patates, domates, soğan, portakal, patlıcan, market, pazar) öğrenmeleri ve zarf-fiil eklerinden (-y)erek/(-y)arak'ın cümleye kattığı anlamı fark etmelerini sağlamak amaçlanmıştır. Öğrenciler bu ek ile zamansal olarak bağlantılı cümleleri anlamı değişmeden nasıl kullanabileceklerini öğrenebilirler. Tekrar eden ifadeler amaçlanan kelimeleri ve kelimelerin öğrenilmesi hedeflenen kelimelerin telaffuzunu daha kolay öğrenmeleri için oluşturulmuştur. Bu durum aynı zamanda öğrencilerin konuşma becerilerine de katkı sağlayabilmektedir. Şarkıda kullanılan cümleler ve kelimeler öğrencilerin öğrendiklerini pekiştirmesi daha anlaşılır ve akılda kalıcı olması için etkinliklerle zenginleştirilmiştir.

Şarkı 3: Sosyal Hayatımı Hep Çok Severim

Beceriler	Dil Bilgisi	Kelimeler
Geniş zamana ait kelime kalıplarını öğrenir, Geniş zaman kalıplarıyla ilgili kelimeleri cümle içinde kullanır.	Geniş zaman kelime kalıpları	Genellikle Her zaman Bazen Çoğu zaman Ara sıra

Tema: Sosyal Etkinlikler

Alt Tema: Sinema – Tiyatro- Konser

Dil Bilgisi: Geniş zaman ifadelerinin cümleye kattığı anlamı öğretmek.

SOSYAL ETKİNLİK (A2)

Film izlemeyi her zaman severim.
Arkadaşlarımla hep film izlerim.
Bazen kardeşimle tiyatroya giderim.
Sosyal hayatımı pek çok severim.

Çoğu zaman işime bisikletle giderim.
Ara sıra yürürüm, müzik dinlerim. Nakarat

Alışverişe ara sıra giderim.
Hafta sonları bazen balık tutarım.
Genellikle geceleri kitabımı okurum.
Sosyal hayatımı pek çok severim.

Çoğu zaman işime bisikletle giderim.
Ara sıra yürürüm, müzik dinlerim. Nakarat

Söz-Müzik: Nurdan Gürel

SOSYAL ETKİNLİK

Söz-Müzik: Nurdan GÜREL

Film iz le me yi her za man se ve rim Ar ka daş la rım la hep film iz le rim

Ba zen kar de şim le ti yat ro ya gi de rim Sos yal ha ya tı mı pek çok se ve rim

Ço ğu za man i ş i me bi sik let le gi de rim A ra sı ra yü rü rüm mü zik din le rim mü zik din le rim

A lış ve ri şe a ra sı ra gi de rim Haf ta son la rı ba zen ba lık tu ta rım

Ge nel lik le her ge ce ki ta bı mı o ku rum Sos yal ha ya tı mı pek çok se ve rim

Ço ğu za man i ş i me bi sik let le gi de rim A ra sı ra yü rü rüm mü zik din le rim mü zik din le rim

SON

“Sosyal Etkinlik” adlı şarkı A2 öğrencileri hedeflenerek bestelenmiştir. Bu şarkıda tema olarak “Sosyal Etkinlikler” alt tema olarak da “Sinema-Tiyatro-Konser” seçilmiştir. Bu şarkıyı öğrenen yabancı öğrenciler, sinema- tiyatro- konser alt temasına ait kelimeleri ve bu kelimelerle birlikte cümle oluşturabilecekleri geniş zaman kalıplarını öğrenebileceklerdir. Şarkıdaki genel hedef ise öğrencilerin geniş zaman ifadelerini öğrenerek günlük hayatta konser, sinema, tiyatro vs. sosyal etkinlikleri ne sıklıkla yaptıklarını ifade edebilmelerini sağlamaktır. Öğrencilerin kelimeleri ve cümle kalıplarını akıllarında tutabilmeleri ve daha kolay öğrenebilmeleri için tekrar eden ifadelere (nakarat) ve şarkının melodisinin akılda kalıcı olmasına özen gösterilmiştir.

Şarkı 4: Hava Durumu

Beceriler	Dil Bilgisi	Kelimeler
Hava durumu ile ilgili kelimeleri öğrenir, İsimden isim yapan çekim eklerini öğrenir	-lı (- i, -u, -ü) -da, -de, (-ta, -te)	yağmurlu, güneşli, fırtınalı, soğuk, ılık, sisli, sağanak yağmurlu, sıcak.

Tema: Hava Durumu

Dil Bilgisi: -lı (- i,- u,- ü)

Amaç: Mevsimlere ait kelimeleri öğretmek.

HAVA DURUMU (A1)

Yağmur yağıyor, güneş açıyor.
Bulutlar hepimize ‘merhaba’ diyor.
Karlar yağıyor, hava soğuyor
Sonra güneş hepimize ‘merhaba’ diyor.
Yağmurlu havada, güneşli havada
Bulutlu havada, her zaman gülümseriz.
Sağanak yağmurda, fırtınalı havada
Kışın soğukta havada her zaman gülümseriz (Nakarat)

Güneş doğuyor, sıcak oluyor
Bulutlar çıkıyor, ılık oluyor
Karlar yağıyor, hava soğuyor
Sonra güneş hepimize ‘merhaba’ diyor.
Yağmurlu havada, güneşli havada
Bulutlu havada, her zaman gülümseriz.
Sağanak yağışta, fırtınalı havada
Kışın soğukta havada her zaman gülümseriz (Nakarat)

Söz - Müzik: Nurdan Gürel

HAVA DURUMU

Söz-Müzik: Nurdan GÜREL

Yağmur yağıyor Güneş açıyor Bulutlar hepimizle Merhaba diyor
Güneş doğuyor Sıcak oluyor Bulutlar çıkıyor Ilık oluyor

Karlar yağıyor Hava soğuyor Sonra güneş hepimizle Merhaba diyor

Yağmurlu havada Güneşli havada Bulutlu havada Her zaman gülmüseriz

Sağnak yağışta Fırınıta lı havada Kışın soğuk havada Her zaman gülmüseriz

318

Hava Durumu adlı şarkıda A1 dil seviyesindeki öğrenciler hedeflenmiştir. Bu şarkıda hava durumu teması kullanılmıştır. Öğretilmesi, sezdirilmesi amaçlanan dil bilgisi konuları ise isimden isim yapım eklerinden -lı-li-lu-lü eklerini bulunma durumu çekim eklerinden -da, -de,-ta,-te ekleridir. Ayrıca hava durumu ile ilgili kelimeleri (yağmur, güneş, fırtına, soğuk, sıcak, ılık, kış) ve kelime kalıplarını (sağanak yağmur, fırtınalı hava, soğuk hava, güneş aç-, yağmur yağ-) öğretmek de amaçlanmıştır. Öğrenci, şarkıyı öğrenip söyledikçe, ezberledikçe kelimelerin doğru telaffuzunu da öğrenecek ve bu durum öğrencilerin konuşma becerilerinin gelişimine katkı sağlayacaktır.

Şarkı 5: Spor Yap, Sağlıklı Kal

Beceriler	Dil Bilgisi	Kelimeler
Spor alt teması ile ilgili bazı kelimeleri öğretmek İkilemelerin cümleye kattığı anlamı anlar, dan (-den, -tan,-ten)/önce, sonra dil bilgisi kalıbının cümleye kattığı anlamı fark eder, -Mak (-mek) için, dil bilgisi kalıbının cümleye kattığı anlamı fark eder.	ister... ister, hem... hem dan (-den, -tan, -ten) /önce, sonra -mak (-mek) için,	sağlıklı, spor, güçlü ol-, zinde kal-, koş-, yürü-, yüz-, zıpla-, huzurlu, mutlu

Tema: Sosyal Etkinlikler

Alt Tema: Spor

Dil Bilgisi: ister... ister, hem... hem, -dan (-den, -ten, -tan) sonra/önce, -mak (-mek) için

SPOR YAP, SAĞLIKLI KAL (A2)

Sabah kalktıktan sonra
Akşam yatmadan önce
Mutlu, güçlü olmak için
Spor yap, sağlıklı kal.
Sağlıklı, huzurlu, mutlu olmak için
Spor yap ve zinde kal. (Nakarat)
Hem spor yap hem zinde kal
İster yürü, ister koş,
Hem spor yap hem zinde kal
İster yüz ister zıpla
Spor yap ve sağlıklı kal.
Sağlıklı, huzurlu, mutlu olmak için
Spor yap ve zinde kal. (Nakarat)

Söz - Müzik: Nurdan Gürel

SPOR YAP SAĞLIKLI KAL

Söz-Müzik: Nurdan GÜREL

Sa bah kalk tık tan son ra ak şam yat ma dan ön ce
Mut lu güç lü ol mak i için s por yap sağ lık lı kal
Sağ lık lı hu zur lu mut lu ol mak i için S por yap ve zin de kal
Hem s por yap hem zin de kal is ter yü rü is ter ko ş Hem s por yap hem zin de kal
is ter yüz is ter zıp la S por yap sağ lık lı kal
Sağ lık lı hu zur lu mut lu ol mak i çin S por yap ve zin de kal **SON**

“Spor Yap Sağlıklı Kal” adlı şarkı A2 dil seviyesindeki öğrenciler için hazırlanmıştır. Şarkının genel teması sosyal etkinlikler, alt teması ise spordur. Spor ile ilgili bazı kelimelerin ve kelime kalıplarının ve ikilemelerin cümle içinde nasıl kullanıldığının öğretilmesi amaçlanmıştır (hem... hem, ister... ister). Öğrencilerin iki ikileme arasındaki farkı amaca uygun olarak bu şarkı için hazırlanan etkinliklerin de yardımıyla öğrenmeleri ve -dan (-den,-ten,-tan) sonra/önce, -mak (-mek) için gibi dil bilgisi kalıplarının kelimelere ve cümlelere kattığı anlamı sezdirmek hedeflenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılmak üzere özgün bir materyal geliştirmek amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olarak çalışmada bestelenen beş adet materyalden iki şarkı A1, diğer üç şarkı da A2 seviyesine uygun olarak hazırlanmış ve AOÖÇ’de belirtilen seviyelere uygun temalara göre işlenmiştir. Bu temalarla birlikte şarkıların her birinde, öğretilmesi hedeflenen dil bilgisi kuralları ve kelime kalıplarına yer verilmiştir. Şarkılarda işlenen temalar A1 seviyesinde; hava durumu, hobiler ve ilgi alanlarıdır. A2 düzeyinde ise sosyal etkinlikler ve alışverişlerdir. Sosyal etkinlikler teması iki şarkıda, sinema-tiyatro-konser ve spor alt temalarına göre bestelenmiştir. Temalar belirlenirken AOÖÇ’den yararlanılmıştır. Bestelenen şarkılarda kullanılan kelimelerin seviyelere uygun olup olmadığına dikkat edilmiş kullanılan kelimeler tek tek seçilmiştir. Tüm bu amaçlar doğrultusunda hazırlanan şarkılar uzman kişilerin de görüşleri alınarak yabancı öğrenciler üzerinde uygulanmıştır. Uygulama sonucunda yapılan gözlemler ve görüşleri alınan öğrencilerden elde edilen bulgular bu şekilde bir materyalle desteklenen derslerin öğrencilerin motivasyonlarını yüksek tuttuğu, dersi daha eğlenceli hâle getirdiği, öğrencilerin derste çok daha rahat olduğu ve derse aktif olarak katılmaktan çekinmediğini göstermiştir.

Şarkıların tekrara dayalı kalıplardan oluşması, akılda kalıcılığı artırmakta, böylece kullanılan kelimelerin hem telaffuzu hem de öğrenilmesi daha da kolaylaşmaktadır. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde konulara, temalara yönelik amaçlı olarak bestelenen Türkçe şarkılar, Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesine katkı sağlayabilmekte, özellikle kelimelerin telaffuzunun daha kolay öğrenilmesine yardımcı olabilmektedir. Çünkü amaçlanan dil bilgisi konularının veya kelimelerin şarkı içinde sürekli tekrar etmesi ve şarkılarda sadece amaca hizmet eden kelimelerin bulunması, şarkıların akılda kalıcılığı olması da göz önünde alınırsa öğretimin daha kolay olabilmesine katkı sağlamaktadır.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilere daha verimli bir ders ortamı sunmak için bu alanda çalışan araştırmacılara şu önerilerde bulunulabilir:

1. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi için hazırlanan ders materyalleri öğrencilerin çeşitli duyularına yönelik ve öğrencilerin ilgilerini derste tutacak şekilde hazırlanmalı, hazırlanan materyallerde öğrencilerin dil seviyeleri dikkate alınmalıdır.
2. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi için hazırlanan başka bir beste çalışması bulunmamaktadır. Bunun gibi amaçlı hazırlanan şarkıların, hedef kitlenin derse olan ilgilerini canlı tutmak, öğrenimin daha akılda kalıcı olması adına önemlidir. Bu ve buna benzer çalışmalar yapılarak hazırlanan materyallerin amaca uygun olarak derslerde kullanılması sağlanmalıdır.
3. Bu çalışmada sadece A1 ve A2 dil seviyesindeki öğrenciler hedef alınmıştır. Diğer dil düzeyleri için de benzer çalışmalar gerçekleştirilebilir.
4. Araştırmada kullanılan şarkılar çeşitlendirilerek aynı konu veya temalarda başka beste çalışmaları ve etkinlikleri yapılabilir. Hazırlanan etkinlikler daha da farklılaştırılabilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement: Bu makale, Doç. Dr. Deniz Melanlıoğlu danışmanlığında hazırlanan aynı başlıklı yüksek lisans tezinin verilerinden yararlanarak hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Açık, F. ve Demir, A. (2011). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kültürlerarası Yaklaşım ve Seçilecek Metinlerde Bulunması Gereken Özellikler, *TÜBAR*, (30), 51-72.
- Ataseven, F. (1988). Değişen sınıf içi öğretim ortamları ve şarkılarının yabancı dil öğretiminde araç olarak kullanılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(3), 189-198.
- Barın, E. ve Güzel, A. (2013). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Chen, Y. C. ve Chen, P. C. (2009). The effect of English popular songs on learning motivation and learning performance. *WHAMPOA- An Interdisciplinary Journal* 56, 13-28.
- Dunlap, J. C. & Lowenthal, P. R. (2010). Hot for teacher: Using digital music to enhance students' experience in online courses. *Techtrends*, 54(4), 58-73.
- Gökşenli Y. E. (2012). Yabancı dil olarak İspanyolca öğretiminde müziğin öğretim aracı olarak kullanımı. *Dergi Park Akademik Dergisi*, 6, 13-43.
- Güney, N., Aytan, T. ve Şengül, M. (2014). Müziksel-ritmik zekâya yönelik etkinliklerin dil bilgisi öğretiminde akademik başarıya etkisi. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 9(2), 120-134.
- Güngör, Y. Z. (2014). Yabancı dil öğretiminde şarkıların kullanımı: Fransız dili eğitimi bölümü öğrencileriyle bir uygulama. *Humanitas*, 2(4), 141-151.
- Iudin, L. ve Nelson, J. (1997). Songs in the L2 syllabus: *Integrating the study of Russian language and culture*. Madison, Diss. U Of Wisconsin.
- Kömür, Ş., Saraç, G., Şeker, H. (2005). Teaching English through songs. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 1(15), 109-120.
- Köse, B. (2012). *Yabancı dil öğretiminde şarkı kullanımı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fransız Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı, Adana.
- Lacorte, M. ve Thurston, H (2000). *Music in the foreign language classroom: Developing linguistic and cultural proficiency*. 12 Kasım 2016 tarihinde www.dickinson.edu/prog/nectfl/reviewarticles/49-lacorte.pdf adresinden erişildi.
- Maess, B., Koelsch, S., Gunter, T. C. ve Friederici, A. D. (2001). Musical syntax is processed in the area of Broca: An MEG study. *Nature Neuroscience*, 4, 540-545.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2009). *Diller için Avrupa ortak başvuru metni öğrenme - öğretme - değerlendirme*. Ankara: MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Nişancı, İ. (2013). Türkçe şarkıların dil öğretiminde kullanımı. *UTEK*, Albania.
- Temiz, E. (2011). Çocukların müziksel ses özelliklerine uygun şarkı söyleyebilme becerilerine işitme kaybı değişkeninin etkisi. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(1), 67-75.
- Yustiana, E. (2009). *Teaching English using song to improve student's pronunciation in PG and TK*. Unpublished Research Paper for Getting Bachelor Degree of Education in English Department, Muhammadiyah University of Surakarta.

Kıl Dokuma ile Kültürel Mirası Geleceğe Aktarmak Üzerine Deneysel Bir Çalışma

Öğr. Gör. Lütfiye Gül Gündüz^{1*}
Prof. Günay Atalayer²

Geliş tarihi: 12.02.2019

Kabul tarihi: 23.03.2019

Atıf bilgisi:

*Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)*

Cilt: 4 **Sayı:** 2

Sayfa: 322-332 **Yıl:** 2019

Dönem: Yaz

This article was checked by Turnitin
Similarity Index 12%

¹ T.C. İstanbul Şişli Meslek Yüksekokulu,
Türkiye, lutfiyegul.gunduz@sisli.edu.tr,

ORCID ID: 0000-0003-2827-7063

² Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar
Fakültesi, Türkiye,

gunayatalayer@hotmail.com,

ORCID ID: 0000-0002-0566-1161

* Sorumlu yazar

ÖZ

Anadolu'da unutulmaya yüz tutmuş ve deneysel çalışmaya konu olan geleneksel dokumalar Anadolu'nun beş değişik yöresinden seçilmiş kültürel ürünleridir. Bunlar; Siirt'te şal-şepik, Aydın'da kıl dokuma, Bursa'da elmalı öncek, Bayburt'ta ehram(ihram), Kastamonu'da Tosya Kuşağı adı ile bilinen yöresel olarak gerek yaşam alanlarında gerekse giyim amaçlı kullanılan özgün dokumalardır.

İnceleme yapılan bu geleneksel örneklerin, hammaddesi keçinin üst ve alt ipliklerinden eğrilmiş ve bazılarında yün karışımıyla üretilmiş olan ipliklerdir. Lifler kırkım kılı ve tabak kılı olarak iki şekilde temin edilmektedir. Yapısal durumuna göre çıkırcık veya kirmanla elde büküm işlemi yapılmaktadır. El tezgahlarında dokunan bu kumaşlar, dokumacılarının ifadesiyle; "lifler yağışlı havalarda şişerek suyu içeri almaz ve soğuk geçirmezler. Sıcak havalarda ise gözenekleri kapanarak hava sirkülasyonu sağlar." Buna doğal bir yalıtım özelliği vardır diyebiliriz. Bu nedenle geleneksel dokumaları önemli kılan ana özellik; kıl ve tiftik ipliklerin yapısal durumudur.

"Anadolu'da Keçi Kılı\Tiftik Dokumalar Ve Ekose Desen Önerilerinin Analizi" adlı tez çalışmasına konu olan araştırma; analizleri yapılarak güncel kullanıma uygun tasarlanmış ve kültürel miras olarak aktarılması amaçlanmış olan; değişik örneklerin hammaddelerinin ve dokuma yapılarının incelenmesini kapsamaktadır.

Bu çalışmada hammaddenin özelliklerini değerlendiren yeni dokuma ürünlerini araştıran ürün geliştirme ve istihdam yaratma amacı çerçevesinde yorumlanan tasarım projeleri önerisi değerlendirilecektir. Çalışma, bu somut öneri ve görsel örnekleri kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dokuma, Tiftik, Keçi Kılı, Anadolu.

An Experimental Study to Transfer Cultural Heritage into Future

Öğr. Gör. Lütfiye Gül Gündüz^{1*}
Prof. Günay Atalayer²

First received: 12.02.2019
Accepted: 23.03.2019

Citation:

*Journal of the International
Scientific Research (IBAD)*

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 322-332 **Year:** 2019

Session: Summer

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 12%

¹ T.C. İstanbul Şişli Vocational
Highschool, Turkey,
lutfiyegul.gunduz@sisli.edu.tr,

ORCID ID: 0000-0003-2827-7063

² Marmara University, Faculty of Fine
Arts, Turkey,

gunayatalayer@hotmail.com,

ORCID ID: 0000-0002-0566-1161

* Corresponding Author

ABSTRACT

The mostly bygone and forgotten traditional woven textiles constituting the subject matter of experimental study; are cultural products selected from five different regions of Anatolia. These fabrics known as “şal-şepik” in Siirt, “goat hair weaving” (kıl dokuma) in Aydın, “elmali öncek” in Bursa, “ehram” in Bayburt, “Tosya belt” in Kastamonu, are alloccally original and unique woven textiles which are utilized either in general living spaces or as garments.

Raw materials used in these traditional fabrics are yarns spun from bottom and top yarn sof goat and in some cases, yarns made up of wool combinations. Fibers are supplied in two ways; as yearling wool and fellmongered wool. Due to material’s structural state, a process of hand-spinning with a spinning wheel or a special type of drop spindle called “kirman” is applied. The fibers of these fabrics woven with hand looms “*water resistant in rainy weather conditions and are cold-proof. Their pores shrink in size in hot weather facilitating circulation as well.*” In other words, these fibers in corporatea natural isolation property. For this reason; the main characteristic that makes these traditional fabrics important is the structural state of wool, angora goat hair and mohair yarns.

The research constituting the subject matter to the graduate dissertation study titled “Double Sheath/Textile Weaving in Anatolia and Chequer Pattern Recommendations” includes the analyses of raw materials and weaving structures of various fabric samples which are designed for modern daily usage plus with an objective to be established as cultural heritage.

In this study, a proposal of design projects, which use the characteristics of raw material, researches new weaving products and is interpreted within the framework of product development and generating employment, is evaluated. This study comprises of this concrete proposal andof visual samples.

Key Words: Weaving, Angora Wool, Goat Hair, Anatolia.

GENEL BAKIŞ

Çalışma Anadolu'nun farklı yörelerinde günümüzde yerel amaçlarla kullanılan geleneksel dokumalar üzerine yapılmış deneysel bir çalışmaya dayanmaktadır. Bu çalışma Siirt'te şal-şepik, Aydın'da kıl dokuma, Bursa'da elmalı öncek, Bayburt'ta ehram (ihram), Kastamonu'da Tosya kuşağı adı ile bilinen yöresel olarak gerek yaşam alanlarında gerekse giyim amaçlı kullanılan özgün dokumaları kapsamaktadır.

Aydın'ın Olukbaşı Köyü'nde günümüzde sürdürülen kıl dokumacılıkla, barınma ve yer yaygısı olarak kullanılan dokumalar üretilir. Kıl keçisinden elde edilen ipliklerle yapılan dokumada, dokuyucu tarafından bir üst bir alt olarak ifade edilen literatürde bezayağı örgüsü olarak kabul edilen örgü kullanıldığı tespit edilmiştir.

Siirt'in Erüh ilçesinde dokunan şal-şepik (gej) ise keçinin ince alt liflerinden elde edilen yörede tiftik iplik adı verilen çözümlük ve atkılık iplik ile bezayağı örgüsü yöntemiyle dokunmaktadır. Yörede desenlendirme amaçlı farklı renklerdeki tiftik iplikler kullanılarak çizgili ya da kareli dokumalarda yapılmaktadır.

Bayburt'ta ehram (ihram) adı ile bilinen dış giyim olarak kullanılan dokumada, Siirt'teki gibi tiftik iplik kullanılmıştır. Yörede dokuma sırasında yöreye özgü adları bulunan kenar süsleriyle (bordur) ve zemin desenlendirme yapılan dokumalar, statüye göre değişiklik gösteren renkleri ile birbirinden ayrılmaktadır.

Bursa'da elmalı öncek olarak bilinen ve günümüzde yün iplikle yapılan dokumalar geçmişte tiftik karışımı ipliklerle dokunup, korumalı kumaş boyama (bağlama batık) tekniği kullanılarak desenlendirme yapıldığı gözlemlenmiştir.

Kastamonu'da yörenin bir ilçesi olan Tosya'da üretilen Tosya kuşağı tiftik iplik kullanılarak dokunmuş, diğer yörelerden farklı olarak 3\1 dimi örgüsü ile dokuma yapıldığı tespit edilmiştir.

İncelenen bu dokumalar Aydın Olukbaşı'ndaki ve Bayburt'taki örnekler dışında eni 20-35 cm olan dar dokumalardır. Dokuma genelde bezayağı örgüsü ile yapılmakta ve yörelere göre desenlendirmeler değişmektedir. Keçinin doğal kıl renginin kullanımının yanı sıra Siirt'te ipliği boyama ile farklı renklerde de üretim mevcuttur. Ayrıca Keles'te geleneksel olarak kullanılan toprak boya adı verilen ve günümüzde toz boya diye adlandırılan kimyasal boyalarla siyah boyama yapılmaktadır (Durak, 2015).

LİFİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

“Kıl dokumacılığında hammaddenin elde edildiği kıl keçileri ilk evcilleştirilen hayvan türlerinden kabul edilmektedir. Değişik çevre şartlarına uyum sağlayan kıl keçileri diğer yün liflerinden farklı özellikler göstermektedir (Gezer, 2005).”

“Yün liflerinin fiziki özelliklerinin başında lif inceliği ve uzunluğu gibi lifin kalitesini belirleyen özellikler yer alır. Genel olarak liflerin tanımlanmasında dayanıklılık, uzama ve esneklik gibi özelliklerine bakılmaktadır (Harmancıoğlu, 1947).”

Keçi kıllarına baktığımızda bu liflerin yapısında koyun yününden farklılıklar gösteren, özellikleri olduğunu belirtebiliriz. Bunlar; başta renk, parlak olmak üzere (lifin ayırıcı yapısını belirleyen) tuşesi¹ tespit edilmektedir. Araştırmalarda keçi kılı lifinin üst ve alt lifler olarak ikiye ayrıldığı fark edilmektedir. *“Alt lifler ince yumuşak tutumlu olup tiftik yapımında kullanılırken, üst lifler kaba sert olup kıl iplik elde edilmektedir. Yapılan araştırmada bunu gözlemek mümkün olmuş, ince alt lifler yörede iplik olarak kullanılmadığı ve isteyen üretim sahiplerine verildiği gözlemlenmiştir (Öztaban, 2013).”*

Keçilerin üst kılları kaba ve kıvrımsızdır. Kıl keçilerinden elde edilen lifler, kaba, sert olduğundan kohezyon (birbirine bükülerek tutunma) yetenekleri düşüktür tek katlı iplik yapımında kullanılmazlar. Bunlar ancak çok katlı, kalın, kaba ip ve ipliklerin yapımına elverişlidir. Çadır, haba, çuval yapımında

¹ Tuşe: Kelime anlamı olarak dokunuş, dokunum, dokunma işi veya biçimi ve temas anlamlarına gelmektedir. Tekstilde tuşe kelimesi ise kumaşlara dokunduğumuzda bize verdiği hissi anlatmak için kullanılır. / <http://www.tekstildershanesi.com.tr>

kullanılan iplikler; iki lifi ayrı ayrı bükmekte ve daha sonra bu bükülmüş iki kılı bir arada tekrar bükmektedir. Bu nedenle "ipliklerin çift kat eğilmekte" olduğu söylenir (Öztaban, 2013). Bu sert ve kalın iplikler bu yüzden kumaş dokumada kullanılmaz. Yer yaygısı ve mekân amaçlı çadır ve benzeri amaçlar için kullanılabilir.

Fotoğraf: Mustafa Öztaban

Şal-şepik, ehram gibi giysi ya da dış giyim aksesuarı olarak kullanılan tiftik ise, ince iplik halinde kirman ile eğirilmektedir. Giyim ve mekân için kullanılan tiftik, lifin özelliği ve eğrilmedeki özellikleri bakımından belirgin olarak farklıdır.

Fotoğraf: L. Gül Gündüz

“Genel olarak dağlık bölgelerde yetişen keçilerin kollarının, ovada yetişen keçi kollarından daha kalın, kaba ve sert” olduğu ve kıl keçisi liflerinin kalitesinde kılın rengi, cinsi ve elde ediliş şeklinin etkili olduğu bilinmektedir (Harmancıoğlu, 1974). “Keçi kolları genellikle siyah renkli olmakla beraber aralarında beyaz, kahverengi, koyu gri ve sarımsı renkleri de bulunabilir. Siyah keçi kolları içinde çeşitli nedenlerle diğer renkler de (beyaz, gri) bulunabilir. Bu çeşitli renkler kılta mevcut olan siyah renk pigmentlerinin değişik derecelerde açılmasından meydana gelmektedir (Harmancıoğlu, 1974, s. 257).” Koyu siyah, çok parlak, kalın olan ve kırkım yolu ile elde edilen lifler birinci kalite olarak belirlenmektedir.

Farklı araştırmacılar tarafından fiziki ve kimyasal özellikleri bakımından incelenmiş olan keçi lifleri, her türlü iklim şartlarına elverişli olan kıl dokumalarının hammaddesidir. Saf kıldan dokunan kıl çadır, haba, şal-şepik, tosa kuşağı, kıl liflerinin bilinen yapısal özelliklerine bağlı olarak teknik özelliklere sahiptir. Bu lifle yapılan çadırların, yanmazlık, yağmur geçirmezlik özelliği bilinmektedir. Ayrıca akrep, yılan

gibi zehirli hayvanlar bu dokumalarla yapılmış zeminler üzerinde yürüyemediklerinden bu nedenle çadıra giremeyeceği görüşü ile tercih edilmektedir.

Dokunan ürünlerin bir diğer ortak özelliği de gözeneklerin iklim şartlarına göre genişip daralarak hava sirkülasyonu sağlamasıdır. Bu nedenle insanları hem sıcaktan hem soğuktan koruyacağı geçmişten bugüne kadar deneme yanılma yöntemleri sayesinde doğruluğu tespit edilmesi ile tercih edilmektedir.

Bu liflerle yapılan dokumaların; yapılmış araştırma sonuçlarına göre bu özelliklerinin değişik kullanım alanlarında farklı biçimde değerlendirildiği görülmektedir. Kıl çuvallar, yem torbaları, çadır bezleri, heybe, çul, kilim dokumaları ve giyim eşyası olarak kullanıldığı gözlemlendiğinde lifin kullanım özellikleri ortaya çıkmaktadır.

Çizelge – 1 Ürün Farklılıkları (L. Gül Gündüz)

 <p>Aydın-Bozdoğan/ Kıl Çadır</p>	<p>Kıl çadırlar, doğal renkli düz siyah dokumalardır. Dokunan kumaş enleri 40-100 cm arasında olan 6 ile 8 parçadan oluşur.</p> <p>Bezayağı dokunan parçaların tek süsleme ögesi birleştirilirken yine doğal kıl ipliklerle birleştirilir. Yer yaygısı veya taşıma gereçleri olarak kullanılan kıl dokumalar tek renk dokunmasının yanı sıra istenilen miktarda çözümlü ve atkıdan farklı renkteki kıl iplikle çizgili olarak desenlendirilmektedir.</p>
 <p>Siirt-Eruh/Şal Şepik</p>	<p>Doğal renkte dokunan şal-şepik kumaşlarının yanı sıra farklı renklerde de dokunan kumaşlar görülmektedir. Dokunan kumaşın eni 30-35 cm arasındadır. Dar dokuma olarak tanımlanır. Bezayağı dokunan kumaşlar yine farklı renklerdeki tiftik ipliklerle çizgili ya da kareli olarak da dokunmaktadır. Yörede giysi olarak kullanılmaktadır.</p>
 <p>Kastamonu/Tosya Kuşağı</p>	<p>Saf krem rengi tiftik iplikle dokunan tosya kuşağı 3\1 dimi örgüsüyle kendinden desenlendirme yapılmaktadır. Kuşağın başlangıç ve bitiş uçlarında farklı renk ve ipliklerle çizgi yapılarak desenlendirilmektedir. Kuşağın eni 25-35 cm arasında boyu ise 250-500 cm uzunluğunda dokunmaktadır.</p>
 <p>Bayburt/ Ehram</p>	<p>Tiftik ve yün karışım ile el bükümü iplikler, krem, sütlü kahverengi ve kahverengi renklerde dokunan ehram(ihram), bezayağı örgüsü ve dokuma sırasında atkıdan kenar süslemesi (bordür) yapılan dokumalardır. Kanat sözcüğü ile adlandırılan iki ayrı parça olarak dokunan bu kumaş daha sonrasında özel el dikişi ile birleştirilmektedir. Eni 85cm boyu ise 250cm'dir.</p>
 <p>Bursa-Keles / Elmalı Öncek</p>	<p>Yün ve keçi kılı karışımı olan dokuma krem renktedir. Bezayağı örgüsü ile dokunur. Eni 20-25 cm arasında boyu ise istenilen uzunlukta dokunmaktadır. Dokuma işleminden sonra kapatılarak boyama işlemi yapılan dokumalar, farklı renkte ve farklı kalitedeki iplikler ile 3 parça şeklinde yanyana birleştirilmektedir (Literatürde bağlama batik olarak bilinen boyama desenlendirme tekniği).</p>

YENİ KULLANIM ALANLARI İÇİN TASARIM ÖRNEKLERİ

TASARIM ÖRNEKLERİ 1

Anadolu'da üretilen ve kullanımı devam eden kıl \ haba dokumaların, aynı örgü ve renklerin kullanıldığı diğer geleneksel dokumalardan farklı ve özgün olma durumunun tamamen hammaddeye bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Tasarımda özgünlüğün hammaddenin özelliğine bağlı olarak ortaya çıkarmak ve bu özelliğe dayanarak günümüz kullanımlarında yer alacak yeni tasarımlar önermek için lifi analiz ettiğimizde; bu dokumaların ayırt edici özelliğinin, kıl lifinin fiziki yapısından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Bu nedenle Anadolu'da kullanılan keçi kıllarından elde edilmiş doğal kıllar; çözü ve atkıda kullanılırken, yeni ve çağdaş başka malzemelerle birlikte yaratıcı yeni bir ürün projesinde ele alınmıştır.

Bu proje ile yeni kullanım alanları oluşturularak keçi kıllarının yeni tasarımların malzemesi olabileceği gösterilmek istenmiş ve deneysel bir çalışma yapılmıştır.

Söz konusu olan deneysel çalışma örneği İstanbul Halı İhracatçıları Birliği'ne tasarım uygulama önerisi olarak sunulmuş, 9.Halı Tasarım Yarışması kapsamında "MİRİZZA" adı ile yer almıştır. Tasarımlarda kıl ipliğinin farklı birim kullanımları ve örgü değerlendirmeleriyle ve bunların hacim yaratan görsel etkileri ile farklılıklar hedeflenmiştir. Buna bağlı olarak; tasarımlarda hem kıl ve hem de iki farklı hammaddeden üretilen iplikler ile çözü hazırlanmış, renkli el eskizleri çizilmiş, beş farklı ürün görseli koleksiyon bütünlüğünde dokunarak bir prototip çalışması yapılmıştır.

*Mirizza 1'*de grup hareketli, kıl iplik ve farklı hammadden olan diğer iplik ile birlikte hacimli bir görüntü elde edilirken, ikinci kat olarak yüzeyde pamuk çekirdek iplikli parlak ipliğinin çözü atlamaları yapmasıyla kıl ipliğinin diğer iplik içerisinde hapsedilmiş etkisi ve üç boyutlu doku yanılması oluşturulmuştur.

*Mirizza 2'*de kıl ipliğinin etkisini kaybetmeden dişli bir görüntü ile diğer iki malzemenin arasında hapsedilmiş, bağlantı atkılarıyla katların yer değişimi sağlanarak, çift yüzlü bir dokuma planlanarak hacimli bir dokuma elde edilmiştir.

Mirizza 3' te ekose kumaş görünümünden yola çıkarak eşit karelemelerin dışında eşitsizlikle birlikte algıda illüzyon hissi veren, kare desenler uygulanarak, derinlik etkisi veren bir kumaş tasarım örneği ortaya çıkmıştır.

*Mirizza 4'*te ön ve arka yüzü aynı görsellikte olan dokumada kıl ipliğinin yoğun olarak kullanılması hedeflenmiştir. Bunun sonucunda tasarımda monotonluğu kırmak amacıyla pamuk çekirdekli parlak iplik ile hacim yaratılmış ve çift tarafı da aynı görsellikte kullanılacak bir dokuma yapılmıştır.

Mirizza 5' te kıl ipliğinin etkisi azaltılmış, kumaşın üst yüzeyinde poliyamid ipliğinin altına hapsedilmiş kıl iplik yer yer üste alınmış, böylece hedeflenen üç boyutlu hacimli bir görsellik yaratılmış ve bu tasarım yarışma kapsamında bire bir uygulanan 130 cm x 220 cm örneği ile ödül töreninde sergilenerek yer almıştır.

Şekil 1(Mırizza 1)

Şekil 2 (Mırizza 2)

Şekil 3(Mırizza 3)

Şekil 4 (Mırizza 4)

Şekil 5 (Mırizza 5)

Deneysel Tasarım Dokuma Örnekleri: L. Gül Gündüz

9.İHİB HALI TASARIM YARIŞMASI Ödül Töreni
Tasarımcı: L. Gül Gündüz

TASARIM ÖRNEKLERİ 2

Yedinci Uluslararası Tekstil Kongresi, Anadolu'ya Dokunan Bezler “BEZCE 2016” etkinliğinde bir çalıştay gerçekleştirilmiş, yapılan çalıştay sürecinde, Anadolu'daki geleneksel tiftik dokuma ürünler birçok tekstil tasarımcısı tarafından giysi tasarımı için kullanılmıştır. Projede uygulama alanı, yelek ve çanta olarak saptanmış, tasarımlar farklı tasarımcılar tarafından ve özgün hikayeleri ile uygulanmıştır. Bu çalıştaydaki geleneksel kıl ve tiftik dokumalarla yapılmış yelek ve çanta tasarımları ile geleneksel dokumaların güncel ve yeni bir tasarım nesnesi oluşumunda nasıl yer alabileceği örneklenmiştir.

Örnek:1

Bursa Keles'te dokunan elmalı öncek adı verilen geleneksel dokumanın Anadolu'da kullanımı giysi üzerine önlük ve arkalık (elmalı öncekartlık) olarak bağlanması şeklindedir. Çalıştayda keles bezi, tekstil tasarımcı tarafından yelek ve çanta tasarımıyla güncel yaşamda kullanılabilecek bir ürün örneği olmuştur.²

² Marmara Üniversitesi G.S.E. Öğrencisi, Gözel, Cihan.

Örnek:2

Yine aynı proje kapsamında Bayburt ehramı(ihram) başka bir tasarımcı tarafından dokumanın sert, biçim alabilen, yuvarlak hatlar yapan özelliği ile yelek tasarımı yapılmış, ehram kumaşı çalışmaya yön göstererek tasarımda değişik dokular yaratma imkanı vermiştir. Tasarımcı geleneksel kumaşın olanaklarını sonuna dek değerlendirmiş, bilinen kumaştan çok farklı bir görsellik sergilenmiştir.³

Örnek:3

Çalıştay kapsamında iki tasarımcı tarafından Siirt şal-şepik (gej) kumaşı, ayrı ayrı kullanılmıştır. Her iki tasarımcının hacim yaratma isteğine uygun cevap verdiği gözlemlenen dokuma, biri tasarımda dokusu deforme edilirken, diğesinde dokuya dikiş imkanları ile verilen hacimlendirmelerle güncel yaşamda kullanılabilir yelek tasarımları yaratılmış ve hem kadın hem de erkekler tarafından kullanılabilir güncel örnekler olarak sergilenmiştir.⁴ Aynı geleneksel kumaş; bu güncel tasarım nesnelere dışında, günümüzde Siirt olarak bildiğimiz şehrin geçmişteki isim ve mimarisinden esinlenerek “Üç Şehir” adı verilen sanatsal bir çalışma içinde kullanılmıştır.⁵

Örnek:4

Kastamonu ili Tosya ilçesindeki Tosya Kuşağı adı verilen kumaş da aynı projede, iki kişilik başka bir tekstil tasarımcısı ekip tarafından kullanılmıştır. Tasarım ekibi, ortak çalışmada “Kırk Parça” /kırk pare/kırk yama/ adı verdikleri tasarımlarında Kastamonu’nun şehir efsanelerinden biri olan “Kastın ne Moni” nin hikayesinden yola çıkarak yaratmışlardır. Tasarlanan yelek, dar dokuma kuşaktan kesilmiş, kırk ayrı dokuma parçanın birleşiminden oluşturulmuştur. Çok farklı amaçlarla kullanılan bu geleneksel dar dokuma kumaş, görselliği etkili bir kadın yelege, olarak tasarlanmış ve fantezi bir kullanım için önerilmiştir.⁶

Tosya kuşağı yelek tasarımı yanında sanatsal bir üretim için de kullanılmıştır. Sanatsal çalışmanın yöreye bağlantılı öyküsü Cumhuriyet Devrimleri’ne dayanmaktadır. Kastamonu kökenli, Makedonyalı bir tasarımcı tarafından doğduğu topraklara ilişkin duygusal bir anlatımdan yola çıkan öykü için, doğal beyaz kuşak örneği özellikle seçilmiştir.⁷

Bölgenin yerel dokuması olan Tosya Kuşağı, bir ülkenin geleceğini ilgilendiren bir reform sembolü olan şapka ile birleştirilmiş; sanatçının eşitlik, özgürlük, insan hakları ve kadın mücadelesi konusundaki görüşlerini ifade etmek üzere, tasarlanan sanatsal obje için kullanılmıştır.⁸ Tüm bu kıl ve tiftik dokumalı tasarım ve sanatsal tekstil örnekleri 21 Mart 2016’da Cumhuriyet Müzesi’nde sergilenmiştir.

³ Marmara Üniversitesi G.S.E. Öğrencisi, Balota, Büşra.

⁴ Marmara Üniversitesi G.S.F. Öğrencisi, Şahin, Deniz, Akaydın, Ersel.

⁵ Marmara Üniversitesi G.S.E. Öğrencisi, Gündüz, L. Gül.

⁶ Marmara Üniversitesi G.S.E. Öğrencisi, Lyochi, Mashide, Gündüz, L. Gül.

⁷ 1925 yılında Kastamonu’yu ilk kez ziyaret eden Mustafa Kemal Atatürk’ün başındaki beyaz kalın kenarlı şapkasını göstererek “bu serpuşa şapka derler” demesinden yola çıkarak ve devrimlerin insan eşitliğine dayanmaktadır.

⁸ Marmara Üniversitesi G.S.E. Öğrencisi, Lyochi, Mashide.

Fotoğraf: Mustafa Bilge Satkın

SONUÇ

Bu çalışma toplumların kültürel mirası olan geleneksel kıl ve tiftik dokumaların günümüz kullanım alanlarında yer alması için doğru öneriler yapmayı hedeflemiş ve çeşitli tasarım denemeleri ile araştırmayı desteklemiştir.

Bu süreçte geleneksel dokumanın temel özelliğinin öncelikle saptanmasını ve bu özelliği oluşturan ögenin öne çıkarılarak özelliklerinin değerlendirilmesi ön planda tutulmuştur. Yapılan değerlendirme sonucunda bölgelerdeki dokumanın kullanım amaçlarına göre farklılık göstermesinin yanı sıra bir takım fiziksel özelliklerinin de olduğu tespit edilmiştir. Örnek olarak kumaş eni ve desenlendirme şekillerinde farklılıklar görülmüştür.

Tiftik lifinin fiziki özellik ve görsel etkileri tasarımlarda belirleyici olarak yer almıştır. Lifin sertliği ve yıpranma gücü değişik görsellikte yapılar için tasarımlarda etkili eleman olarak kullanılmıştır. Tiftik lifinin ince türü olan alt lifler, yine diri ve dökümlü özelliği ile giyside (yelek) belirgin bir biçimde özgünlük olarak ele alınmıştır. Sanatsal nesnede ise hacim vermede etkili bir özellik olarak kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akan, M. (2007). Yörüklerde taşımada kullanılan dokumalar. 38. *ICANAS Bildiriler*, Ankara, s. 21-44.
- Atalayer, G. (1990). Yörük dokumaları. *Kültür ve Sanat*, (7), 65.
- Atalayer, G. (1997). Anadolu'da yaşayan el dokumacılığı. *Ev Tekstili*, (13), 40-44.
- Atalayer, G. (2014). Kültürel süreklilik ve Anadolu'da yaşayan dokumacılık. *Hometextile*, (83), 76-78.
- Çak, B. ve Küçük, M. (2005). Renkli tiftik keçilerinde transferin tipleri ile bazı tiftik özellikleri arasındaki ilişkiler. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 6(2), 61-64.
- Deniz, B. (2007). Tekstil ürünlerini saklamada kullanılan halı ve düz dokumalar/ Carpets and flat weaves used for protecting textile products. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, (12), 1-13.
- Erdem, N. (1988). Ege Bölgesi kıl keçi liflerinin bugünkü durumu ve değerlendirme imkanları üzerine bir araştırma. *Tekstil & Teknik Dergisi*.
- Gezer, E. (2005). *Aydın ili Bozdoğan ilçesi kıl dokumacılığı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Harmancıoğlu, M. (1974). *Lif teknolojisi (yün ve deri ürünü diğer lifler)*. Bornova-İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası.
- Kademoğlu, O. (1974). Yörüklerde üç direkli karaçadır. 1. *Uluslararası Türk Folkloru Semineri Bildirileri*, Ankara, s. 296-304.
- Kermen, O. (1981). *Tekstil lifleri lifanalizi ve lif boyama tekniği*. İstanbul: İstanbul Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Yayını.
- Özey, R. (1990). Olukbaşı, Kızılcı ve Dutaağaç (Bozdoğan-Aydın) köylerinde kıl çadır dokumacılığı. *Türk Dünyası Araştırma Dergisi*, (68), 163-190.
- Süpüren Mengüç, G. ve Özdil, N. (2014). Özel hayvansal lifler. *Tekstil Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 8(2), 30-47.
- (y.y.) (2007). Yörüklerden günümüze gelen dokumalar: Heybeler, çuvallar, yüklükler. *Ev Tekstili Dergisi*, (57), 66-69.

Sözlü Görüşmeler

- Ataner, Sevim. (2016). Bayburt, Kişisel görüşme, Temmuz.
- Durak, Ayşe. (2015). Bursa Keles Halk Eğitim Merkezi dokuma ustası kişisel görüşme. Bursa\ Keles ,24 Ekim.
- İnan, Nezahat. (2015). Siirt, Erüh Halk Eğitim Merkezi usta öğretici kişisel görüşme. İstanbul, 25 Kasım.
- Öztaban, Dursun. (2013). Kişisel görüşme. Aydın\ Bozdoğan Olukbaşı Köyü, Kasım.

Kent İçi Raylı Sistem Yatırım Ölçütlerinin Üzerine Bir Araştırma: Erzincan Kent İçi Raylı Sistem Örneği

Dr. Hayri Ulvi ^{1*}
Furkan Akdemir ²

Geliş tarihi: 11.04.2019

Kabul tarihi: 24.04.2019

Atf bilgisi:

*Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)*

Cilt: 4 **Say:** 2

Sayfa: 333-354 **Yıl:** 2019

Dönem: Yaz

This article was checked by *Turnitin*
Similarity Index 15%

¹ Gazi Üniversitesi, Türkiye,
hayriulvi@gazi.edu.tr,

ORCID ID 0000-0003-2988-6215

² Gazi Üniversitesi KUTEM, Türkiye,
akdemirfurkan10@gmail.com,

ORCID ID 0000-0003-0964-338X

* Sorumlu yazar

ÖZ

Günümüzde birçok kent, ulaşım sisteminde sağladığı çeşitli faydalardan dolayı kent içi raylı sistemleri, kalkınmayı sağlayan sürdürülebilir nitelikte toplu ulaşım hizmet türü olarak değerlendirmektedir. Kent içi raylı sistemlerin kentsel ulaşım sistemi içinde yer alması, yerel yönetimlerin yatırım programları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Türkiye’de tüm ölçeklerde kent içi raylı sistemlerin yatırımı için konvansiyonel olarak yolcu sayısı ölçütü etkili olarak kullanılmaktadır. Sadece yolcu sayısına bağlı olarak yatırım değerlendirme yaklaşımları, kent içi raylı sistemlerin yaygınlaşmamasına neden olmakta ve dolayısı ile ülke kalkınmasının önüne geçmektedir. Bu çalışmada kalkınma süreci devam eden orta ölçekli kentlere odaklanılarak kent içi raylı sistem yatırımlarının faydasına dayalı yeni yatırım ölçütleri konjoint analizi ile belirlenmektedir. Orta ölçekli kentlerin gelişim eğiliminde etkili olan temel unsurlardan biriside ulaşım kavramıdır. Bir toplu taşıma hizmeti olarak kent içi raylı sistemler sağladığı faydalar ile gelişmekte olan kentlerin ilgi odağında yer almaktadır. Kullanılan konjoint analizi ile birlikte orta ölçekli kentlerde raylı sistem yatırımlarının modern gereklilikler açısından nasıl bir niteliğe sahip olması ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ulaşım, Kent İçi Raylı Sistem, Fizibilite, Konjoint Analizi.

A Research on Urban Rail System Investment Criteria: Erzincan Urban Rail System Example

Dr. Hayri Ulvi^{1*}
Furkan Akdemir²

First received: 11.04.2019
Accepted: 24.04.2019

Citation:
*Journal of the International
Scientific Research (IBAD)*
Volume: 4 **Issue:** 2
Pages: 333-354 **Year:** 2019
Session: Summer

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 15%

¹ Gazi University, Turkey,
hayriulvi@gazi.edu.tr ,

ORCID ID 0000-0003-2988-6215

² Gazi University UTTAC, Türkiye,
akdemirfurkan10@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-0964-338X

* Corresponding Author

ABSTRACT

Today, many cities consider urban rail systems to be a sustainable public transportation service that provides development due to the various benefits provided in the transportation system. The involvement of urban rail systems within the urban transport system is realized through investment programs of local administrations. The number of passengers of all sizes as conventional for investment in urban rail system in Turkey is used as an effective measure. Depending on the number of passengers, investment evaluation approaches cause urban rail systems not to become widespread and thus prevent the development of the country. In this study, the new investment criteria based on the benefit of urban rail system investments with a focus on medium-sized cities which are under development are determined by conjoint analysis. One of the main factors affecting the development trend of medium-sized cities is the transportation. As a public transport service, urban rail systems are at the center of focus of developing cities with the benefits they provide. With the conjoint analysis used, it is expressed in the study how the rail system investments in medium-sized cities have a quality in terms of modern requirements.

Keywords: Transportation, Urban Rail System, Feasibility, Conjoint Analysis

GİRİŞ

Kentlerin ulaşım sistemleri, teknolojiye bağlı olarak her geçen gün gelişmekte ve ulaşım alanında karşılaşılan sorunlara karşı üretilen çözümlerde de geniş bir çözüm yelpazesinin ortaya çıktığı görülmektedir. Teknolojik ulaşım sistemlerinin sürekli dünya gündeminde kalmasında enerji tüketimi, yakıt tüketimi, hava kirliliği, çevresel kirlilikler gibi küresel ölçekte yaşanan çeşitli problemlere çözüm üretmek için bir araç olarak kullanılabilmesi etkin olmaktadır. Bu problemler ile uğraşp olumlu sonuçlar alınması ülkelerin sosyoekonomik gelişmişlik seviyesine göre değişmektedir.

Yaşanan problemler ile mücadele etmenin bir yolu da, ulaşım sektörü üzerinden gerçekleşmektedir. Ülkelerin sosyoekonomik açıdan farklı düzeylerde olması, üretilen çözümlerin de etki ve gelişmişlik seviyesi üzerinde rol oynamaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin her bir kentinde farklı bir dinamik yapının olması kent bazında farklı çözümlerin oluşmasını sağlamaktadır. Bir diğer ifade ile farklı ulaşım çözümlerinin yaşanmasında kentsel seviyede sosyoekonomik farklılıkların olması etkilidir. Teknolojiye bağlı olarak ulaşım alanında üretilen çözümlerin çeşitlenmesi birçok kentin kendi dinamik yapısına göre ulaşım çözümlerinde yeni arayışlara girmesinde itici bir güç olarak görülmektedir.

Çalışma kapsamında yer alan konjoint analizi hizmet konusunda çalışma yapan araştırmacılar tarafından kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemin en önemli yönlerinden birisi bir hizmet kapsamında ortaya çıkan çok yönlü durumun algılanmasında ve gerçekleşmesi istenen duruma ilişkin sayısal sonuçlar verebilmesi olarak düşünülebilir. Bir hizmet göz önünde bulundurulduğunda elde edilecek kalitatif ve kantitatif faydalar olması durumu gerçekleştirebilmektedir. İnsanların içinde bulunduğu durumda en fazla faydayı elde etme eğilimi, harcanacak kaynakların akılcıca kullanılmasını gerektiren bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Konjoint analizi 1960 – 1970’li yıllardan beri yapılması planlanan hizmet alternatiflerinin fayda yönlerini ele alarak en iyi hizmetin nasıl nitelikte ve hangi düzeydeki özelliklere sahip olması gerektiğine ilişkin hesaplamaları ortaya çıkarmaktadır (Turanlı vd., 2013, s. 4).

Konjoint analizi kullanılarak hizmet ve hizmetin özelliklerine ilişkin düzeylerine yönelik tespitlerin yapılması, daha kaliteli ve yüksek standartta kazanımların sağlanmasının önü açılmaktadır (Yavuz ve Çemrek, 2013, s. 379). Gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarını koruma konusundaki tutumu göz önünde bulundurulduğunda konjoint analizinin özellikle gelişmekte olan ülkeler için yatırım kararı almada etkin bir araç olacağı kaçınılmaz olarak görülmektedir. İnsanların yaşam alışkanlıklarının parçalarına dayalı olarak değişim ve dönüşüme giren ihtiyaç taleplerine hizmet arzı ile yerel yönetimler karşılık vermektedir. Bu çerçevede insanların kentsel mekanda ihtiyaç duyduğu gereksinimlerden birisi ise kentsel ulaşım talebi olup bu talebe arz üretmenin birden fazla yolu bulunmaktadır. Yerel yönetimler aracılığıyla insanların ulaşım ihtiyaçları farklı nitelikteki kamusal hizmetlerle sağlanmaktadır. Kullanıcılara yönelik düzenlenen kentsel ulaşım çözümlerinde hem kaynak tüketimi hem de etkili çözümlerin üretilmesi adına çözüm alternatifleri kullanıcıların ihtiyaçlarına tercihlerine göre hassasiyet kazanmalıdır. Konjoint analizi, çok niteliğe sahip olan hizmetlerin kullanıcıları olan bir diğer ifade ile ulaşım talebi olan yolcuların tercihlerinden hareketle yapılabilmektedir.

Modern gelişmelerin sonucunda kentsel alanda toplu taşıma hizmeti için ortaya çıkan son teknoloji ürünlerinden birisi de kent içi raylı toplu taşıma sistemleridir. Kent içi raylı toplu taşıma sistemleri yatırım açısından bir sanayi yatırımından daha çok kamusal bir hizmettir. Sağladığı birçok faydadan dolayı kent içi raylı sistemler son zamanların en tercih edilen kent içi toplu taşıma sistemlerindedir.

Kent içi raylı sistemlerin bir toplu taşıma hizmeti kapsamında ele alınması onu hizmet değerlendirme çalışmalarının bir konusu yapmaktadır. Dolayısıyla, kent içi raylı sistemler hizmet özelliklerine sahip bir yatırım türü olmaktadır. Ulaşım alanında yolcuların kent içi raylı sistemleri tercih etmesi vurgulanan hizmet özelliklerine dayalı olarak gerçekleşmektedir. Kent içi raylı sistemleri yüksek teknoloji içerdiğinden dolayı sağladığı faydaların bir kısmı hizmet özelliklerine ilişkin kavramlardan oluşmaktadır. Kent içi raylı sistemler planlanması oluşturduğu kaynak tüketiminden dolayı bir karar verme problemi olduğundan ve kentlerin geleceği üzerinde doğrudan etki taşıdığından dolayı şehir ve bölge planlama disiplininin ulaşım planlama adlı başlığı adı altında önemli bir bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı, hizmet niteliği taşıyan yatırımın uygun ölçüt ve ölçüt düzeyleri ile ilişkilendirilerek değerlendirilmesi ihtiyacı doğmaktadır.

Kentlerde sosyoekonomik faaliyetlerin kendini yenilemesi durumunda kalkınma faaliyetleri yaşanmaktadır. Kalkınma faaliyetlerinin giderek yaygınlaşmasının sağlanmaya çalışıldığı yerlerden birisi de orta ölçekli kentlerdir. Araştırma, orta ölçekli kentler kapsamında göreceli olarak kaynakların daha sınırlı olması yatırım kararlarının daha akıllıca alınmasını ve ihtiyaca göre şekillenmesini sağlamak için modern bir yaklaşım oluşmasına katkı vermektedir. Araştırmanın katkı verdiği bir diğer unsur ise, yatırım kararlarını etkileyen özellikle orta ölçekli kentlerde ölçütlerin, ölçüt düzeylerinin ve önem derecelerinin neler olduğunu bulmak yönündedir.

KONU – KAPSAM

Kentlerin ölçeğine dair konularda kesin yargılar bulunmamakla birlikte bu husustaki değerlendirmeler genellikle kent nüfusuna ilişkin çerçevede şekillenmektedir. Bu kapsamda bakıldığında bile küresel ölçekte farklı yorumların bulunduğu görülmektedir.

Örneğin Amerika’da nüfusun 100.000 – 500.000 olduğu yerler, Kanada’da 50.000 – 100.000, Brezilya’da 50.000 – 500.000, Japonya’da 100.000 – 500.000, genel olarak Avrupa’da ise 100.000 – 250.000 büyüklüğündeki kentler orta ölçekli kentler sınıfında yer almaktadır (Üzmez, 2012, s. 129).

Tablo 1: Orta Ölçekli Kent Nüfusu Ülke Örnekleri (Üzmez, 2012, s. 129)

Ülke	Aralık (Nüfus)
ABD	100 000 – 300 000
Kanada	50 000 – 100 000
Brezilya	50 000 – 500 000
Japonya	100 000 – 500 000
Avrupa Birliği	100 000 – 250 000

Orta ölçekli kentler yapılan çalışmalarda büyük ve küçük nitelikteki kentlerin bir karışımı olarak görülmekte ve ikisinin de sahip olduğu avantajların tamamına sahip olarak değerlendirilmektedir. Orta ölçekli kent kavramı ifade edilirken her ne kadar nüfus ölçütü yaygın olarak kullansa da kent sosyoekonomik, kültürel yapısı, etki alanının büyüklüğü, - odak niteliği etkili olmaktadır (Tanış ve Ögüt, 2007, s. 2).

Orta ölçekli kentler yaşam kalitesi açısından büyük ölçekli kentler ile küçük ölçekli kentlerin arasında yer almaktadır. Orta ölçek kentlerinde kentsel problemler henüz büyük ölçek kentlerinde olan kadar olgun değildir. Türkiye’de de dünyada olduğu gibi kentlerin ölçek bazında değerlendirilmesi kent nüfusuna göre yapılmaktadır.

Özellikle Türkiye tarihine bakıldığında ülkenin yapısına özgü olarak 1950’li yıllarda artmaya başlayan kentleşmenin ülkenin kıyı ve metropoliten alanlara göç edilmesini tetiklediği görülmektedir. Bu durum sonucunda ülkede farklı ölçekte yerleşim alanlarının oluşumu söz konusudur. Türkiye’de kentlerarası ölçek farkının olmasında çeşitli mevzuatlarında etkisi bulunmaktadır. 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu bu mevzuatlardan bazılarıdır (Üzmez, 2012, s. 135).

Tablo 2: Kanunlar ve Nüfus Aralıkları (Üzmez, 2012, s. 135).

Kanun	Nüfus	Yerleşme Türü
5393 sayılı Belediye Kanunu	5000<.....	Belediye
5216 sayılı büyükşehir belediyesi kanunu	750000<.....	Büyükşehir

Orta ölçekli kentlerin yapısında ulaşım konusu trafiğe yönelik problemler henüz sorun oluşturmazken bu konuya ilişkin problem orta ölçekli kentlerin nüfusunun artması ile artış göstermektedir. Söz konusu alanda özellikle orta ölçekli kentler için sıkıntı yaşamamak adına yatırımlar modern gereklilikleri kapsayan ölçütlerden oluşan bir yaklaşım ile ele alınmalıdır.

Kentlerde nüfusun artması ile birlikte hareketlilik kavramında da artış görülmektedir. Bu durum sonucunda ise kent içi trafik sorunları üzerinde değişimler yaşanmaktadır. Nüfus ve hareketlilik arasındaki ilişkiden doğan gelişmelerden kentlerin ulaşım sisteminde ölçeğe bağlı olarak kademelenme yaşanmaktadır. (bkz. Tablo 3) (Tanış ve Öğüt, 2007, s. 3).

Tablo 3: Yerleşim ve Ulaşım Türleri Kademelenmesi

Ölçek	Gelişim - ulaşım ilişkisi
Küçük Yerleşimler	1. Basamak yaya yolculukları
	2. Basamak motorsuz ve motorlu taşıt yolculukları
	3. Basamak toplu taşımanın gelişimi
Küçük Ölçekli Kentler	4. Basamak yol ağı gelişmesi
	5. Basamak minibüs faaliyetleri
	6. Basamak tramvay ve otobüs faaliyetleri
Orta Ölçekli Kentler	7. Basamak özel toplu taşıma yolu
	8. Basamak HRS ve hızlı otobüs
Büyük Ölçekli Kentler	9. Basamak otomatik sistemler

Türkiye’de kaynak tüketimine dayalı ve trafiğe dayalı durumlar orta ölçekli kentler için henüz tehdit aşamasındayken gelecekte sorun olma potansiyeline sahiptir. Bu durumun sonucuna bağlı olarak Türkiye’deki orta ölçekli kentlerde yeni ulaşım arayışları ortaya çıkmaktadır. Özellikle orta ölçekli kentler açısından sürdürülebilirliğin sağlanması da göz önünde bulundurulduğunda iyi planlanmış yatırımlara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Son yıllarda popülerlik kazanan raylı sistem konusu teknolojiye bağlı olarak çözüm çeşitliliği göstermesi açısından orta ölçekli kentler için uygun bir alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de kent içi raylı sistemler, geleneksel ulaşım politikalarının terk edilerek artış gösteren yolculuk eğilimine cevap vermede etkili bir araç olarak kullanılsa da yaygınlaşmasında yerel yönetimler yasal yollarda ulaşım planı hazırlama zorunluluğu ve ulaşımında enerji verimliliğinin artırılmasına ilişkin usul ve esaslar hakkında yönetmeliği ile etkileşim içinde bulunmaktadır (Düzkaaya vd., 2018, s. 409).

Türkiye’de yatırımların ve planlama faaliyetlerinin özellikle özel araca dayalı olarak gerçekleşmesi konusu kentlerde raylı sistem yaygınlaşmasının önündeki engellerden biri olarak görülmektedir. Bunun bir sonucu olarak, kalkınma faaliyetlerinin hızlı bir ivme ile artış göstermesi gerektiği orta ölçekli kentlerde toplu ulaşım çözümleri Dünya’da birçok ülke ile kıyaslandığında küresel yarışa daha geri bir pozisyondan takip etmektedir (Cirit, 2014, s. 27).

Kent içi raylı sistemler Türkiye’de birçok kentin ulaşım alanında yaşadığı sıkıntıları çözmek için bulunsa da yaygınlaşma açısından doğrudan bir ulaşım planlama arayışı ile entegre değildir. Kent içi raylı sistemlerden maksimum anlamda verim alınabilmesi için planlama çalışmalarının doğru ve özenli bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir. Kent içi raylı sistemler özetle, kentlerde daha iyi bir toplu taşıma hizmeti vermenin anahtar elemanıdır (Özden, 2012, s. 1).

Kent içi raylı sistemler, belirli güzergâh üzerinde yer alan, kentsel arazi üzerinde sabit bir mekân kaplayan, birim zamanda kent merkezine daha fazla insan taşımaya elverişli olan toplu taşıma sistemleridir (Aktan, 2005, s.156). Kent içi raylı sistemler modern zamanların en güvenilir toplu taşıma türleri arasında görülmektedir. Metropoliten alanlarda oluşturduğu faydalardan dolayı sıkça tercih edilmektedir. Bu faydanın oluşumunda en önemli etkenlerden birisi, kent içi raylı sistemlerin yolcu taşımadaki performansdır (Candemir ve Tanyel, 2005, s. 309).

Geniş bir tercih alternatifini bulunan kent içi raylı sistem türleri ulaşım sorunlarının çözümünde etkili bir araç olarak kullanılabilir. Tramvay, hafif raylı sistem, metro, cadde tramvayı gibi sistemler örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu sistemler; yolcu kapasitesi, minimum sefer sıklığı, trafikten izole olup olmama gibi teknik yönler göz önünde bulundurulduğunda birbirinden farklı özellikler taşıyabilmektedir (Öğüt ve Evren, 2006, s. 2).

Kent içi raylı sistemler teknik üstünlüklerinin yanı sıra, ulaşımında çevre dostu bir alternatif niteliği de taşımaktadır. Özellikle hafif raylı sistem ve cadde tramvayları nüfus ve trafiğin fazla olduğu yerlerde uzun güzergâhlar için yolculuklar için iyi bir alternatif olabilmektedir. Kent içi raylı sistemlerin yapılma nedenlerinden birisi de karayolu yatırımlarının artış göstermesinden dolayı karayolu araçlarının çevreyi verdiği zararların azaltmasını sağlamaktır (Thompson ve Jones, 2000, s. 519).

Kent içi raylı sistemlerin yatırımlarda gerekçe olarak gösterilebilecek birden çok yönü bulunmaktadır. Kentte geliri alt düzeyde olan ve hareketlilik talebi yüksek olan kişiler gelirlerinin önemli bir kısmına harcadığından hanehalkı gelirinin ulaşımına ait payının düşürülmesinde kent içi raylı sistemler etkin bir yatırımdır. Bu yönüyle, kent içi raylı sistemler aynı zamanda sosyal bir kalkınma aracı olarak görülmektedir.

Kent içi raylı sistemlerinin yapılabilecek alanlara odaklanması durumu kimi zaman daha özelleşmiş çözüm arayışlarını gerektirebilmektedir. Bu durum, teknik yönüyle birbirinden farklı kent içi raylı sistem türlerinin kent içinde yer almasını gerektirebilmektedir. Bu kapsamda kent içinde karşılaşılan raylı sistem türlerinden birisi de cadde tramvayı olarak karşımıza çıkmaktadır.

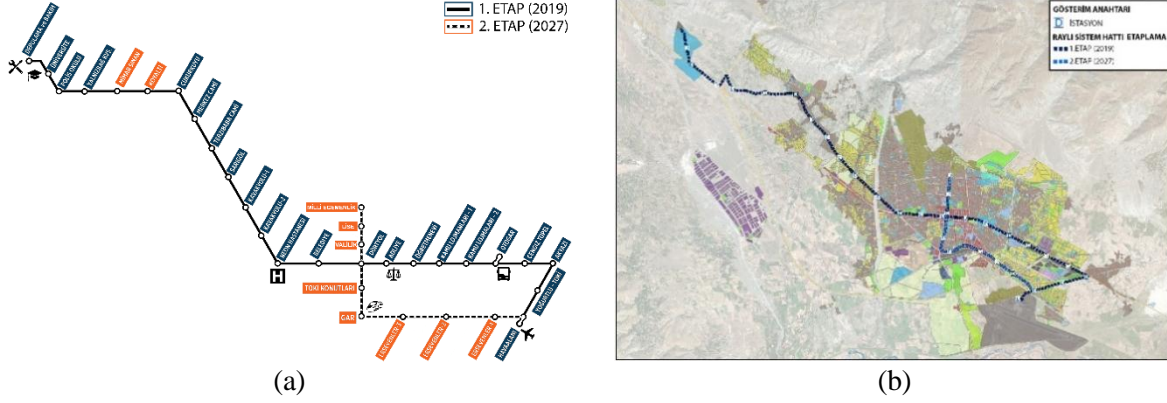
Cadde tramvayları teknolojinin gelişmesi ile birlikte kentsel alanlarda yaygınlaşan kent içi raylı sistem türlerinden birisidir. Cadde tramvayları kentsel trafik sirkülasyonu ile kolayca entegre olabilmekte ve değişen trafik koşullarına göre hareket edebilmektedir. Kentsel trafikte eşgüdüm içinde hareket eden cadde tramvaylarının kullanımı genişleyebilmektedir. Cadde tramvaylarının bir başka özelliği olan kılavuzlanmış olma özelliklerine ek olarak yolcu kapasitesi açısından 7.000 yolcu/saat/yön kapasitesine kadar hizmet sağlayabilmektedir. (Öğüt ve Evren, 2006, s. 3; Önder ve Akdemir, 2019, s. 33).

Erzincan kenti günümüzde gerek bulunduğu pozisyon gerekse bünyesindeki diğer zenginlikten dolayı yerel otoritelerin dikkatini çekmiş birden çok projeye mekânsal anlamda ev sahipliği yapan bir yerdir. Yüksek hızlı tren, lojistik üs, havalimanı, gar, otopark gibi yatırımlar yanında kent gelişiminin ulaşım ana planı incelendiğinde cadde tramvayı önerisi görülmektedir. Erzincan ulaşım ana planı Erzincan kentinin ulaşım sorunlarına çözüm arayışı amacıyla oluşturulmuş bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın sonuç önerisi olarak, kente cadde tramvayı projesi yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Erzincan ulaşım ana planının 2017 yılının Nisan ayında Gazi Üniversitesi bünyesindeki Kent İçi Ulaşım Teknolojileri Erişebilirlik, Uygulama ve Araştırma Merkezi (KUTEM) tarafından tamamlandığı görülmektedir (Düzkaça vd., 2018, s. 7).

Erzincan ulaşım ana planı 2032 yılına yönelik yapılan tahmin çalışmaları çerçevesinde şekillenmektedir. Bu çalışmalar doğrultusunda gelecekte ulaşım alanında yaşanabilecek olası darboğazlar, sorunlar, yetersizlikler tespit edilerek senaryo önerilerinin geliştirilmesi söz konusudur. Geliştirilen senaryolarda toplu taşıma sistemi olarak cadde tramvayına yer verildiği görülmektedir. Cadde tramvayının kent ulaşım problemlerini çözmede bir araç olarak kullanılabilmesinde temel gerekçe olarak ilgili kent içi raylı toplu taşıma sisteminin yolculuk maliyeti, yatırım maliyeti, hava kirliliği, gürültü kirliliği, enerji tüketimi ve erişim süresi konusunda sağladığı yararlar vurgulanmaktadır (KUTEM a, 2017, s.176).

Erzincan ulaşım ana planının bir sonucu olarak ortaya çıkan cadde tramvayı projesinin teknik yönleri şu şekildedir. Cadde tramvayı projesi süre olarak 2017 – 2032 yıllarını kapsamaktadır. 2017 – 2018 yılları içinde inşa edilmesi planlanan sistemin 2019 yılının sonuna doğru kentsel yolculuklara katkı vermesi

beklenmektedir. Toplamda 27,7 km'lik bir uzunluğa sahip olan sistemin 22,5 km'lik kısmının birinci etap (2017-2018) kalan kısmının ise ikinci etapta (2026-2027) yapılacağı ifade edilmektedir (KUTEM b, 2017, s.169). Toplamda 32 duraktan oluşan Erzincan kent içi raylı sistem önerisi arazi kullanımı açısından incelendiğinde kentsel kullanımlara eşit şekilde hizmet vereceği düşünülmektedir (Bkz. Şekil 1).

Şekil 1: Erzincan cadde tramvayı şeması (a) Arazi kullanımı ve istasyonlar (b)

Kaynak: KUTEM Arşivi 2017

Erzincan Cadde tramvayı projesi kapsamında cadde tramvayının teknik özellikleri tablo 4'te olduğu gibidir. Projenin 2019 yılında zirve saatteki tek yön yolcu sayısı 7.860 yolcu/yön/saat iken 2032 yılındaki zirve saatteki tek yön yolcu sayısı 14.921 yolcu/yön/saat şeklindedir.

Tablo 4: Erzincan Cadde Tramvayı Teknik Özellikleri

Teknik Özellik	2019	2022	2027	2032
Hız (km/sa)	35	35	35	35
Mesafe (km)	21	21	27.7	27.7
Süre (dk)	36	36	47.5	47.5
Rotasyon Süresi (dk)	79.7	79.7	105.6	105.6
Sefer Sayısı	11	12	15	18
Dizi Kapasitesi	400	400	400	400
Zirve Saatte Tek Yönde Yolcu Sayıları (Yolcu/Yön/Saat)	7.860	8.772	12.262	14.921
Zirve Saatte En Yüksek Kesit Değeri (Yolcu/Yön/Saat)	4.477	4.814	5.810	7.206
Dizi Sayısı	6	7	12	14
Sefer Sıklığı (dk)	6	5	4	3,3
Toplam Kapasite	4.400	4.800	6.000	7.200
Gerekli Araç Sayısı	12 (+2)	14 (+2)	22(+2)	28 (+2)

Erzincan Cadde tramvayının ulaşım ana planını kapsamında çok ölçütlü değerlendirme çalışmaları sonucunda önerildiği görülmektedir. Ulaşım ana planında çok ölçütlü değerlendirme bileşeni yatırım

senaryosunun belirlenmesinde anahtar rol oynamaktadır. Çok ölçütlü değerlendirme çalışmalarının gerçekleştirilmesinde yatırımın ekonomik, sosyal ve çevresel yönlerinin de etkili olduğu vurgusu yapılarak Erzincan kentinin ulaşım sorunlarından hangi senaryonun daha faydalı çözümü sağlayacağına yönelik bir arayış yer almaktadır.

Her ne kadar ulaşım ana planı kapsamında cadde tramvayının dolayısıyla kent içi raylı sistemlerinin farklı faydaları vurgulansa da projenin uygulanması fizibilite çalışmasının yapılmasına ve ekonomik/mali anlamda yapılabilir çıkmasına dayalı olarak değişkenlik göstermektedir.

UDHB'nın DLH Ulaşım ve Fizibilite Etüdü Teknik Şartnamesine bağlı alınarak hazırlanan Erzincan kent içi raylı sistem fizibilite çalışmalarının Zirve Saat Tek Yönde Yolcu Sayısı, Net Bugünkü Değer, İç Verimlilik Oranı, Geri Ödeme Süresi, Fayda Maliyet oranı gibi teknikler üzerinden yapılabilirliği tartışılmaktadır (DLH, 2014, s. 30 ; KUTEM b, 2017, s.173).

Tablo 5: Fizibilite Teknikleri

Tekniğin Adı	Yöntemi	Yorumu
NBD (Net Bugünkü Değer)	Gelirlerin giderlerden ne kadar farklı olduğunu bulmak	En büyük pozitif sonuç en iyi sonuç olarak değerlendirilmektedir.
İVO (İç Verimlilik Oranı)	İndirgeme oranının Gelirleri giderlere eşitleyen değerinin çıkarılması	İç verimlilik oranı indirgeme oranından büyük ise yatırım yapılabilir.
FMO (Fayda Maliyet Oranı)	Fayda ve maliyetlerin günümüze indirgenmiş oranlanması	Fayda maliyet oranı 1'i geçerse yatırım yapılabilir.
Geri Ödeme Süresi	Gelirlerin giderleri karşıladığı zamanın ifadesi	Daha kısa sürede kendini ödeyebilen projelerin daha iyi olduğu kabul edilmektedir.

Kent içi raylı toplu taşıma projesi olan Erzincan Cadde tramvayı projesinde de aynı sürecin izlenmiş olduğu projenin fizibilite çalışmaları kapsamında üretilen 3 farklı finansal modele göre yapılabileceği görülmektedir. Bu modeller sırasıyla %30 Özsermaye - %70 Kredi, %100 Kredi Finansmanı, %100 Devlet Fonu şeklindedir. Her üç modele göre de projenin yapılabilir olarak çıkması durumu proje kapsamında elde edilecek gelirlerden ve projenin oluşturduğu ekonomik faydadan kaynaklanmış şekilde ifade edilmektedir (KUTEM b, 2017, s.175).

Erzincan ulaşım ana planı çalışmasında görüldüğü şekliyle yatırımın yapılabilirliği anlamında fizibilite çalışmalarının etkili olduğu görülmekte iken yatırımın ekonomik faydalarının dışında sosyal ve çevresel faydalarına dayalı durumların yatırımın yapılabilirliğine ilişkin ulaşım ana planı kanalı üzerinde dolaylı etkisi bulunmaktadır. Bir diğer ifade ile kent içi raylı sistem yatırımı birçok fayda oluştururken yapılabilirlik çalışmaları sadece ekonomik faydaları değerlendirebilecek yeterlilikte olduğundan yatırım kararı da ekonomik ölçütler üzerinden alınmaktadır.

RAYLI SİSTEM YATIRIM ÖLÇÜTLERİNİN KONJOİNT ANALİZİ

Konjoint analizi problem olarak ele alınan hizmetleri, hizmet özelliklerinden yararlanarak değerlendirmeye olanak sağlamaktadır. Bu analiz sonucunda kullanıcılar tarafından, ilgililer tarafından sağlanması istenen hizmetin en faydalı olarak görülen özellikleri ve düzey dereceleri ortaya konulmaktadır. Temel olarak konjoint analizinde hizmet ve hizmetin düzeylerine ilişkin yapılan detay araştırmaları sonucunda kombinasyonlar oluşturulmakta ve oluşturulan kombinasyonların istatistiksel yorumlanması en fazla arzulan hizmetin ve niteliklerinin ne olduğunu anlamaya yardımcı olmaktadır (Aktaş vd., 2012, s. 26).

Kent içi raylı sistemler gibi hizmet türlerinin soyut ve somut birden fazla faydası olabilmektedir. Bunlar doğrudan ulaşım ile ilgili parametreler olup temel olan parametreler şu şekilde sıralanabilir: Hava kirliliği, Ücretlendirme, Güvenlik, Konfor vb. Örnek parametrelerde görüldüğü gibi ücretlendirme konusunda kullanıcıların beklentileri doğrudan sayısal bir miktar ile kolayca anlaşılabilir hale getirilebilir bir durumda iken, güvenlik, konfor gibi parametreler ücretlendirme örneğinde olduğu gibi kolayca sayısal hale getirilememektedir.

Konjoint analizi aracılığıyla sayısal hale gelemeyen hizmet özellikleri de sayısal hale getirilerek kullanıcıların hizmet üzerindeki beklentisine yönelik olarak hizmette iyileştirme veya yatırım kararı değişimleri yapılmasına imkan bulunmaktadır. Her bir kullanıcı tercih ettiği hizmet özelliği ve özelliğin düzeyine ilişkin kendine göre bir tercih nedeni bulundurmaktadır. Bu durum konjoint analizi kapsamında hizmet özelliklerine dayalı kombinasyonların kullanıcı tercihlerini anlamaya olanak verir şekilde tasarlanmasını gerektirmektedir (Noyan ve Yalçın, 2016, s.27; Gürbüz ve Kaygısız, 2004, s. 142).

Konjoint analizinin iş akış şeması bir bütün olarak ele alındığında: (Yavuz ve Çemrek, 2013, s. 383)

Tablo 6: Konjoint uygulama akış şeması

Araştırma Probleminin Belirlenmesi
Hizmete İlişkin Ölçüt ve Düzeylerinin Tespit Edilmesi
Ölçütlerin Düzey Özelliklerine Bağlı Kombinasyonların (Kartların) Oluşturulması
Veri Toplama Tekniği Belirleme
Analiz
Analiz Sonuçları
Sonuçların Yorumlanması

Genel olarak tablo 5'teki süreç takip edilmektedir.

Konjoint modeli ile çalışmanın birçok avantajı bulunmaktadır. Hizmetin ortaya çıkmasından önce eğilim ile ilgili bilgiler vermektedir. Sonuçları kolayca yorumlanabilmektedir. Hem sayılabilir hem de sayılamayan sonuçların yorumlanması kolaydır. Bireysel seviyelerde ölçüm yapmaya elverişlidir. Birden çok özelliği ve özelliğin düzeyine ilişkin ölçümler yapmaya imkân vermektedir.

Konjoint analizi 3 farklı teknikten oluşmaktadır. Bu teknikler sırası ile:

- 1 – Geleneksel Konjoint Analizi
- 2 – Seçime Dayalı Konjoint Analizi
- 3 – Uyarlamalı Konjoint Analizi

şekindedir. Teknikler genel olarak konjoint yaklaşımının temel durumunu oluşturan hizmet ve hizmet özelliklerini belirlemeye yönelik olarak kullanılmakta iken değerlendirilen duruma göre hangi tekniğin kullanılması durumu farklılık gösterebilmektedir. Seçime dayalı konjoint analizi, çok fazla sayıda özellikten ve oluşan hizmetler için elverişlidir (Turanlı vd., 2013, s. 7; Noyan ve Yalçın, 2016, s. 30).

Konjoint Analizi özellikle ulaşım alanında yaygın ve özel alanlara yönelik çalışmalarda kullanılmaktadır. Konjoint analizinin ulaşım alanında kullanıldığı örnek çalışmalar için Bkz. Tablo 7

Tablo 7: Konjoint Analizi Kullanılan Çalışmalar

Çalışmanın Adı	Yapıldığı Yıl	İçerik
Preferences and trip expenditures—a conjoint analysis of visitors to Seoul, Korea, (Kun Suh ve Gartner, 2004, s. 328)	2004	Ulaşımında Tercih ve Harcamaları
Conjoint Analysis Based Transit Service Quality Research (Liu, Deng ve Zhang, 2011, s. 99)	2011	Ulaşım Hizmet Kalitesi
Forecasting the Market for Electric Vehicles in California Using Conjoint Analysis (Segal, 1995, s. 94)	1995	Elektrikli Özel Araçların Market Tahmini
A Study On Evaluation Of Pedestrian Level Of Service Along Sidewalks And At Crosswalks Using Conjoint Analysis (Muraleetharan vd, 2004, s.727)	2004	Yaya Yolları ve Kaldırımlar
Conjoint Analysis and a Practice in Arrival Sector, (Gürbüz ve Kaygısız, 2004, s.143)	2004	Ulaşım Sektör Pazarı
Improving conditions for potential New Zealand cyclists: An application of conjoint analysis. (Wooliscroft ve Ganglmair – Wooliscroft, 2014, s.14)	2014	Bisiklet
How to capture the passengers’ point of view on a transit service through rating and choice options. (Eboli ve Mazulla, 2010, s.445)	2010	Yolcu Memnuniyeti
Robust models for the utilization of public bus transport services in Malaysia. (Jayaraman vd, 2011, s.10590)	2011	Toplu Taşıma (Otobüs)
Modeling freight transportation preferences: Conjoint analysis for Turkish Region (Köfteci vd., 2010, s. 2018)	2010	Yük Taşımacılığı

Tablo 7’de görüldüğü üzere; konjoint analizi ulaşımın birçok alanında kullanılmaktadır. Konjoint analizi, özellikleri ölçülmek istenen hizmete ilişkin tespitleri, hizmetin düzeyine ilişkin tespitleri, konjoint çalışmasının gerçekleştirilmesine konu olan hizmete ilişkin konjoint uygulama formunun oluşturulması, bilgisayar programlarından yararlanılarak etki analizinin yapılmasını içermektedir (Yavuz ve Çemrek, 2013, s. 384, Gürbüz ve Kaygısız, 2004, s. 145). Bir diğer ifade ile konjoint analizi yapan araştırmacı öncelikle araştırma konusuna ilişkin hizmetin ne olduğunu anlamalıdır. Bunu takip eden adımda araştırmaya konu olan hizmetin özelliklerine ilişkin ölçütler, düzeyler tespit edilmektedir. Yapılan tespitler sonucunda hizmetin özellik düzeylerinin farklı derecelerde bir araya geldiği kombinasyonlar getirilmektedir. Bu kombinasyonların bir araya geldiği forma genellikle kart adı verilmektedir. Birçok özellik ve düzeye bağlı olarak oluşabilecek kombinasyon sayısı fazla olabileceğinden dolayı yöntemin uygulanması açısından gerçekleşmesi daha mümkün kombinasyonlar kullanıcıların tercihlerini anlamada daha etkili olmaktadır (Yavuz ve Çemrek, 2013, s. 389; Gürbüz ve Kaygısız, 2004, s. 141; Aktaş vd., 2012, s. 27).

Kombinasyonların oluşturulması, bir diğer ifade ile aynı soruna ölçütlerin farklı düzeylerinin bir araya gelerek oluşturduğu birleşimleri yani çözüm senaryolarını ifade etmektedir (Yiğit ve Çevik, 2011, s.106). Kullanıcıların oluşturulan kombinasyonların kendilerine verilen problem karşısında kendi tecrübelerine

göre ele alıp kombinasyonlar çerçevesinde kullanılan konjoint tekniğine göre değerlendirme yapması izlemektedir (Saraçlı ve Şıklar, 2005, s.2).

Bu değerlendirmede kombinasyonların sıralanması veya değiş – tokuş edilmesi gibi yöntemlerden birisi tercih edilerek kullanıcıların verilen kombinasyonlara bakış açısı üzerinden arzuladıkları hizmet ve hizmet düzeyi üzerindeki yorumları elde edilmektedir (Soykan, 2009, s.11). Kombinasyonların sıralanması konjoint uygulamasına konu olan kişilerin verilen kombinasyonlar arasında ilgili sorun için en etkili çözümü oluşturan kombinasyondan en etkisiz çözümü sağlayan kombinasyona kadar kombinasyonları 1’den eldeki son kombinasyon sayısına kadar tekrar etmeksizin sıralamayı kapsamaktadır. Kombinasyon sayısı arttıkça yapılması gereken işlemin çok olması analizin bilgisayar programları aracılığı ile gerçekleşmesini tercih ettirebilmektedir (Cengiz ve Girginer, 2012, s.277).

Günümüzde genellikle kombinasyonların sıralamaya dayalı çözümlenmesinde bilgisayar programları etkin bir şekilde kullanılmaktadır (Gürbüz ve Kaygısız, 2004, s.141). Konjoint çalışmaları kapsamında üretilen kombinasyonlar için kullanıcıların sıralama yapması gerektirmektedir. Bu sıralama önceden ifade edildiği gibi konjoint çalışmasına konu olan problem ile ilgili tecrübelerine dayalı olup soruna çözüm sağlayan en iyi kombinasyondan en kötü kombinasyona doğrudur. Bu durum sonucunda bilgisayar programında analiz yapılarak fayda tahminlerine yönelik katsayılar elde edilmektedir. Dolayısıyla problem için araştırmaya konu olan ölçüt ve ölçüt düzeylerine ilişkin eğilim fayda tahminlerine yönelik katsayılar aracılığıyla yani sayısal sonuçlar ile belirlenebilmektedir (Arslan, 2016, s.315). Sonuç olarak ortaya çıkan durumda ise konjoint analizinin konusunu oluşturan uygulamayı yapan kullanıcıların, yapmış olduğu sıralama üzerinden ilgili kullanıcı grubunun değerlendirilen hizmetin hangi özelliğine hangi düzeyde önem verdiği tespit edilmektedir (Sönmez, 2006, s.186).

Bu çalışma kapsamında konjoint analizinin kullanılma sebebi mevcutta yaygın olarak kullanılan yatırım kararı alınması sürecinde modern gereklilikleri karşılayabilen bir bakış açısı oluşturmaktır. Bundan dolayı çalışma kapsamında konjoint analizine konu olan durum ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan faydaları olan kent içi raylı sistemler, kamusal bir hizmet olarak değerlendirilmektedir. Kent içi raylı sistem yapılması için mevcuta ek olarak sosyal ve çevresel faydaların ne düzeyde olduğunun anlaşılması kent içi raylı sistemlerin yaygınlaşmasında etkili olacağı düşünülmektedir.

Konjoint analizinin konusu olan kent içi raylı sistem hizmetinin özellikleri ve özellik düzeylerinin belirlenmesi analizi tamamlamak için gerekli temel unsurdur. Konjoint analizinin yapılması için kent içi raylı sistem hizmetinin özellikleri ve ölçüt düzeyleri çalışma konusu kent içi raylı sistem olan diğer proje ve çalışmalardan yararlanılarak bir diğer ifade ile literatürden yararlanılarak elde edilmektedir.

Her ne kadar literatür ölçütler ve ölçüt düzeyleri açısından zengin olsa da çalışmada kolaylık olması açısından bu çalışmada kapsamlı olan ölçüt ve ölçüt düzeyleri tercih edilmektedir. Çalışmada ekonomik, sosyal ve çevresel olarak birbirinden farklı olarak 7 adet ölçüt kullanılmaktadır. Kullanılan ölçütler sırası ile ;

- 1- Yatırım Karlılığı (Zak, 2011, s. 7)
- 2- Yolculuk Süresi (Newman, 2012, s. 3; Önder ve Akdemir, 2019, s. 23; Tüdeş Yaman, Dalkıç, 2019, s. 255)
- 3- Konfor (Wardman, 2014, s. 9; Önder, 2016, s. 27)
- 4- Emisyon (Jain vd., 2014, s. 61)
- 5- Mekânsal Tüketim (Şahin, 2012, s. 34; Babalık Sutcliffe, 2002, s.425)
- 6- Rant (Kılıçaslan, 2015, s. 453)
- 7- Çevresel Kirlilik (Wardman, 2014, s. 12)

Şeklinde olup ölçütlerin düzeylerine ilişkin kavram ve değerlerde yine literatürden elde edilmektedir.

Konjoint analizi kullanılarak kent içi raylı sistemler için yeni ölçütlerin geliştirilmesi için değerlendirilen ölçüt ve ölçüt düzeyleri mevcut yapılabirlik anlayışına karşılık olarak sadece ekonomik temelli olmayıp yapılacak yatırımların sosyal ve çevresel anlamda üreteceği faydaları da göz önünde bulundurma yönüyle dikkat çekmektedir.

Bu çalışmadaki konjoint analizi kapsamında yatırım karlılığı kent içi raylı sistem hizmetleri açısından yatırım maliyeti, işletme karlılığı gibi unsurları kapsamakta olup öz bir ifade ile yatırımın kendini geri

ödeme durumuna yönelik bir ifadedir. Düzey anlamında yatırım karlılığı için geri ödeme süresi 1-5-10 yıl düzeyleri kullanılarak konjoint analizi uygulayıcılarının yatırım karlılığı konusundaki eğilimi incelenmektedir.

Bir diğer ölçüt ise, yolculuk süresi olup çalışma kapsamında yolculuk süresi, yapan kişinin yolculuğuna başladığı ve bitirdiği nokta arasında harcadığı zaman toplamı olarak ele alınmaktadır. Bu ölçüt kapsamında düzeyler, yatırımın yapılması ile birlikte yolculuk süresinin mevcut durumdan daha az, değişme göstermeyen ve mevcut durumdan daha fazla olacağı şeklinde değerlendirilmektedir. İnsanların yapmış oldukları aktivitelerin ekonomik anlamda bulunulan yerleşim için bir karşılığı olduğundan yolculuk süresinin ekonomik bir ölçüt olacağı düşünülmekte iken yolculuk süresinin artması ile birlikte insanların psikolojik yönünde negatif etkilerin uyanması yolculuk süresinin sadece ekonomi temelli olmayıp sosyal yönü de etkileyen bir ölçüt olduğunu işaret etmektedir.

Çalışma kapsamında yer alan ve soyut bir kavram olan bir diğer ölçüt ise, konfor kavramıdır. Konfor kavramı yolculuğun rahat ve istenen bir şekilde tamamlanıp tamamlanmadığının bir ölçüsü olarak kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Yolculuk yapan kişilerin konfor durumuna göre psikolojileri üzerinde bir etki olması durumu söz konusudur. Bundan dolayı çalışmada sosyal yöne hitap eden bir ölçüt olarak değerlendirilmektedir. Düzey olarak ise, konjoint analizi sonuçlarında uygulayıcıların konfor konusuna olan eğilimi konfor öncelikli olma ve konfor önceliksiz olma açısından incelenmektedir.

Kent içi raylı sistemlerin yapılma gerekçeleri arasında emisyon sıklıkla yer alan bir unsurdur. Ülkelerin emisyon konusunda izledikleri tutum araçlardan kaynaklı olarak salınan gazların düşürülmesi için çeşitli önlemler almak şeklindedir (Önder ve Kaplan, 2017, s. 139). Bu konuda özellikle ulaşım alanında müdahale etmenin yollarından birisi de kent içi raylı sistemlerin yaygınlaştırılmaya çalışılması ile özel araç trafiğini azaltmaktır. Emisyon gazlarının varlığını azaltmak için yatırımların gündeme gelmesi ekonomik anlamda kaynak tüketimini oluşturmaktadır. Salınan gazlar ayrıca hava ile doğrudan etkileşimde bulunduğu insan sağlığı üzerinde negatif yönde etki potansiyeline sahip bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek insan sağlığı gerekse çevre üzerindeki çeşitli olumsuz etkilerinden dolayı emisyon gazları çalışmadaki konjoint analizi kapsamında ekonomik, sosyal ve çevresel niteliğe sahip bir ölçüt olarak değerlendirilmektedir.

Kent içinde yapılan birçok yatırım somut anlamda var olabilmek için belirli miktarda bir mekâna gereksinim duymaktadır. Bundan dolayı yer seçim kararlarının doğru yapılması değerli kent arazilerinin kullanımı açısından önem arz etmektedir. Kent içi raylı sistemler gibi projeler her zaman yapılaşmış alanların yoğun olduğu bölgelerden geçmemektedir. Yapılaşmanın yoğun olmadığı alanlar nitelik olarak yapılaşmış alanlara göre çevresel dokusu daha doğal olan alanlardır. Yapılaşma seviyesi daha az olan alanlara hitap eden kent içi raylı sistem projelerinin çevresel dokusu daha doğal ve yoğun olan alanlardan gerektiğinden fazla geçtiği durumlardan insanların gereksinim duyduğu çevresel doğal dokunun bozulması söz konusu olabilmektedir. Bundan dolayı çalışmanın konjoint analizinde mekânsal tüketim kavramı çevresel ve sosyal yönü etkileyen bir ölçüt olarak ele alınmaktadır.

Mekânsal tüketim konusuna ek olarak yapılacak kent içi raylı sistem yatırımlarının çevresi üzerinde oluşturduğu ekonomik anlamda değişiklikler yaşanmaktadır. Ekonomik faydalar göz önünde bulundurulduğunda yatırımın yapılması ile birlikte özellikle kent içi raylı sistem yatırımlarında genellikle kent içi raylı sistem güzergâhına yakın alanlarda pozitif yönde değer artışları yaşanmaktadır.

Pozitif nitelikte olan değer artışlarının bir ifadesi olan rant kavramı ölçüt olarak değerlendirilen bir diğer kavram olup konjoint uygulayıcılarının kent içi raylı sistemler açısından rant konusundaki eğilimi değerlendirilmektedir.

Yapılan bir yatırımın somut anlamda mekanda var olmasının fiziksel sonuçları doğabilmektedir. Bunlardan bazıları görsel bazıları ise işitseldir. Görsel anlamda yapılan yatırımın çevresi ile estetik anlamda bir uyumsuzluğunun olması görsel kirlilik oluşturabilirken, işitsel anlamda ise yapılan yatırımın oluşturabileceği yüksek ses sonucunda gürültü oluşabilmektedir. Bu kavramlar çevre üzerinde doğrudan etkili olduğundan çalışmanın konjoint analizinde çevresel kirlilik ölçütü adı altında değerlendirilmektedir.

Kent içi raylı sistem yatırım ölçütlerinin konjoint analizi kapsamında ölçüt ve ölçüt düzeyleri ve nitelikler tablo 8’de olduğu gibidir.

Tablo 8: Ölçüt, Düzey ve Nitelikler

Ölçüt	Düzeyler	Nitelik
Yatırım Karlılığı	1 Yıl	Ekonomik
	5 Yıl	
	10 Yıl	
Yolculuk Süresi	Mevcut süreden daha kısa	Ekonomik + Sosyal
	Mevcut süre değişmiyor	
	Mevcut süreden daha uzun	
Konfor	Konfor öncelikli	Sosyal
	Konfor önceliksiz	
Emisyon	Mevcuttan fazla	Ekonomik + Sosyal + Çevresel
	Mevcuttan az	
Mekânsal Tüketim	Az	Sosyal + Çevresel
	Orta	
	Çok	
Rant	Düşük	Ekonomik
	Orta	
	Yüksek	
Çevresel Kirlilik	Az	Çevresel
	Orta	
	Çok	

Konjoint analizi kapsamında her bir ölçüt ve ölçüt düzeyine ilişkin olarak 972 adet kombinasyon (kart) oluşmaktadır. Ancak çalışmanın uygulanması açısından 972 kart çok fazla olduğundan ölçütlerin farklı düzeylerinin bir araya gelerek oluşturduğu 22 adet kart ile kart sayısı azaltılmış uygulama yapılmaktadır (Arslan, 2016, s. 311; Yiğit ve Çevik, 2011, s.108).

Tablo 9: Kombinasyon (Kart) Örneği

Tercih Sırası	
Yatırım kârlılığı	1 Yıl
Yolculuk süresi	Mevcut süreden daha kısa
Konfor	Konfor önceliksiz
Emisyon	Mevcuttan fazla
Mekânsal tüketim	Az
Rant	Düşük
Çevresel kirlilik	Çok
KART NO 1	

Çalışma kapsamında sıralamaya dayalı konjoint uygulaması yapılarak konjoint uygulamasının yapıldığı uzmanlardan kartların en çok tercih edilenden en az tercih edilene doğru sıralaması istenmektedir. Çalışma için yerel yönetim, kamu ve akademisyen olmak üzere 3 farklı alandan 34 uzman ile uygulama yapılmıştır.

Konjoint analizi yapılırken SPSS programının syntax modülünden yararlanılmaktadır. Syntax modülünden yararlanmak için ölçüt düzeyleri ve tercih ilişkileri arasında kurgular yapılması gerekmektedir. Tercih sıralaması açısından doğrudan artış beklenen faktör “linear more”, doğrusal azalma beklenen faktör için “linear less” ve düzeyleri arasında kategoriye dayalı ilişki olan faktörler ise “discrete” olarak tanımlanmaktadır.

34 ayrı uzmanın her birinden ayrı ayrı elde edilen sıralamalar doğrultusunda kart ve tercih sıralamalarına ilişkin bilgiler SPSS programının arayüzüne girilmektedir.

```
CONJOINT PLAN = 'D:\cardss.sav'
```

```
/DATA = 'D:\Pref.sav'
```

```
/SUBJECT = ID
```

```
/SEQUENCE=PREF1 TO PREF22
```

```
/FACTORS=yatirim (LINEAR LESS)
```

```
yolculuk_suresi(LINEAR LESS) konfor(LINEAR LESS) emisyon(LINEAR LESS)
mekansa_tuketim(LINEAR LESS) rant(LINEAR MORE) cevresel_kirlilik(LINEAR LESS)
```

```
/PLOT= ALL
```

```
/PRINT = SIMULATION ALL.
```

Kent içi raylı sistemlerin özelliklerinin konjoint analizinde yatırım ölçütü olarak değerlendirilmesi sonucunda çalışmada uzman görüşleri ile birlikte birtakım bulgulara ulaşılmaktadır. Bulgular kapsamında her bir ölçütün ve ölçüt düzeyinin uzmanlarca yatırım kararının alınmasında farklı bir önemde olduğu anlaşılmaktadır. Çalışma kapsamında değerlendirilen 7 ölçütün önem değerlerinin konjoint analizi sonucunda Tablo 10’da olduğu gibi hesaplanmaktadır.

Tablo 10: Ölçütlerin Önem Değerleri

Önem Değerleri (%)	
Yatırım Karlılığı	22,503
Yolculuk süresi	32,079
Konfor	11,187
Emisyon	7,071
Mekânsal Tüketim	12,612
Rant	4,053
Çevresel kirlilik	10,495

Konjoint analizi sonucunda ortaya çıkan diğer sonuçlar ise incelenen ölçütlerin ve ölçüt düzeylerinin faydalarına yönelik katsayılar ve standart hata değerleridir. (Bkz. Tablo 11)

Tablo 11: Ölçüt ve Düzeyler

Ölçüt ve Düzeyler		Fayda Tahmini	Std. Hata
Yatırım Karlılığı	1 Yıl	-2,237	,085
	5 Yıl	-4,474	,171
	10 Yıl	-6,711	,256
Yolculuk süresi	Mevcut süreden daha kısa	-3,490	,092
	Mevcut süre değişmiyor	-6,980	,184
	Mevcut süreden daha uzun	-10,471	,275
Konfor	Konfor öncelikli	-2,445	,148
	Konfor önceliksiz	-4,891	,296
Emisyon	Mevcuttan az	-1,357	,130
	Mevcuttan fazla	-2,714	,260
Mekânsal Tüketim	Az	-1,369	,087
	Orta	-2,738	,175
	Çok	-4,107	,262
Rant	Düşük	,042	,107
	Orta	,085	,213
	Yüksek	,127	,320
Çevresel kirlilik	Az	-1,061	,089
	Orta	-2,122	,178
	Çok	-3,184	,267
Sabit		30,963	,537

Tablo 11’de görüldüğü üzere her bir ölçüt düzeyinin niteliğine göre farklı değerlerde sahip olduğu bir fayda tahmini bulunmaktadır. Fayda tahmini konjoint analizinin uygulaması yapılan uzmanların eğiliminin sayısal ifadesidir. Yatırım karlılığı konusunda fayda, yatırımın kendisini daha kısa sürede ödediği durumlarda görülmektedir. Yolculuk süresi konusunda fayda daha kısa sürede gerçekleşen yolculuklarda görülmektedir. Konfor konusunda fayda, konfor öncelikli sistemlerde görülmektedir. Emisyon konusundaki fayda ise emisyonun mevcut durumdan daha az olduğu koşullarda görülmektedir. Mekânsal tüketim açısından yapılacak yatırımın az mekan tüketmesi gerektiği yönünde bir eğilim bulunmaktadır. Rant ölçütü açısından ise uzmanlar yapılacak bir yatırımın yüksek rant oluşturduğu durumlarda faydanın daha fazla olduğu eğilimindedir. Çevresel kirlilik açısından ise fayda az çevresel kirlilik oluşturan koşullarda yer almaktadır.

Ölçütler açısından konjoint analizi yeniden yorumlanırsa uzmanların görüşüne göre orta ölçekli bir kentte yapılacak kent içi raylı sistem söz konusu olduğunda yapılacak yatırımın sırası ile yolculuk süresi konusunda daha sonra yatırım maliyeti, mekânsal tüketim, konfor, çevresel kirlilik, emisyon, rant konularında faydalar sağlaması gerektiği hesaplanmaktadır.

Konjoint analizi sonucunda elde edilen değerlerden aynı zamanda model kurulmasında yararlanılmaktadır. Ancak model sonuçlarının doğru olması için yapılan çalışmanın da doğruluğunun test edilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı çalışma kapsamında korelasyon ile konjoint analizinin temsil gücü değerlendirilmektedir. (Bkz. Tablo 12)

Tablo 12: Korelasyon Tablosu

	Değer	Sig.
Pearson’s R	,998	,000
Kendall’s tau	,961	,000
Kendall’s tau for Holdouts	,667	,087

Tablodan görüldüğü üzere konjoint analizinin Pearson’s R ve Kendall’s Tau değeri yüksek olduğundan yapılan analizin gerçeği temsil seviyesinin üst düzeyde olduğu görülebilmektedir (Eriş Uçurum, 2018, s. 58).

Fayda tahminleri incelendiğinde çeşitli negatif değerlerin olduğu görülmektedir. Negatif değerler uzmanların o konuda ilgili düzeyin dikkat çekmesine ilişkin değil hangi ölçütün ne daha fazla sayıda tercih edildiğine yönelik fikir oluşmasını sağlamaktadır. Fayda tahminleri açısından bir yorum yapılacak olursa uzmanlar kendilerine verilen 22 kombinasyon içerisinde yatırım karlılığı açısından daha uzun süreyi işaret eden kombinasyonları, sıralamada sonlara yakınlaştırmıştır anlamı çıkmaktadır.

Erzincan kenti kapsamında kent içi raylı sistem yatırımları ulaşım ana planı kapsamında oluşturulan 4 senaryonun 2’sinde yer almaktadır. Bu senaryolar şu şekildedir.

- 1- Mevcut durum senaryosu
- 2- Lastik tekerlekli gelişim senaryosu
- 3- Raylı sistem gelişim senaryosu
- 4- Raylı sistem alternatif gelişim senaryosu

Söz konusu senaryolar ulaşım ana planı kapsamında çok ölçütlü değerlendirme çalışmalarının önemli bir bileşenidir. UAP çok ölçütlü değerlendirme çalışmasında senaryoların çeşitli ölçütler ile değerlendirildiği görülmektedir. Değerlendirmede kullanılan ölçütler bu çalışmada ele alınan konjoint analizinin ölçütleri ile benzerlik gösterdiğinden konjoint analiz modeli ile orta ölçekli kentler düşünülerek yapılan konjoint analizi değerlerinden yararlanılarak Erzincan kenti için en yararlı kent içi raylı sistem değerlendirilebilmektedir. Erzincan ulaşım ana planı ölçütleri tabloda olduğu gibidir.

Tablo 13: Erzincan Ulaşım Ana Planı Ölçüt Çizelgesi

Ana Ölçütler	Alt Ölçütler	Tanım
Ekonomik	Yolculuk maliyeti	İşletme için, bir kişinin yarattığı yolculuğun maliyeti
	Yatırım maliyeti	İşletmenin ulaşım türlerine yönelik yatırım miktarı
Çevresel	Hava kirliliği	Ulaşım türlerinin yarattığı emisyon değeri
	Gürültü kirliliği	Ulaşım türlerinin yarattığı desibel değeri
	Enerji tüketimi	Ulaşım türlerinin enerji tüketimi (kcal/yolcu)
Sosyal	Erişim süresi	Toplam yolculuk süresi (dk/km)

Erzincan ulaşım ana planı kapsamında gerçekleştirilen çok ölçütlü değerlendirme çalışmasında yolculuk maliyeti, yatırım maliyeti, hava kirliliği, gürültü kirliliği, enerji kirliliği ve erişim süresi konularına ilişkin standardize edilmiş değerler bulunmaktadır. Ulaşım ana planı çok ölçütlü değerlendirme çalışmasında ve konjoint analizinde eşleşen değerler, hava kirliliği – emisyon, çevresel kirlilik – gürültü kirliliği, erişim süresi – yolculuk süresi şeklindedir.

Ölçütler negatif kavramları ifade ettiğinden dolayı en fazla negatif fayda değerine sahip senaryo 1 değerini alacak şekilde en az negatif fayda değerine sahip senaryo daha düşük değeri alacak şekilde standardizasyon tablosu şu şekildedir.

Tablo 14: Senaryo Standartları

	Mevcut durum senaryosu	Lastik tekerlekli gelişim senaryosu	Raylı sistem gelişim senaryosu	Raylı sistem alternatif gelişim senaryosu
Hava kirliliği	0,84	1	0,71	0,78
Gürültü	0,85	1	0,71	0,86
Erişim süresi	1	0,9	0,73	0,88

Bu değerlerin oluşturduğu faydalar konjoint analizinde ilgili karşılığa denk geldiğinde konjoint modeli kurularak hangi senaryonun ne kadar fayda ürettiği görülebilmektedir. Buradaki değerleri konjoint modelinde kullanabilmek için standardizasyon modelinin konjoint analizi kapsamında ortaya konan fayda analizine dönüştürülmesine gerek duyulmaktadır. Dönüşüm için Tablo 11'dan yararlandığımızda Tablo 15'teki sonuç karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 15: Standardizasyonların Fayda Tahminine Dönüşümü

	Mevcut Durum senaryosu	Lastik tekerlekli gelişim senaryosu	Raylı sistem gelişim senaryosu	Raylı sistem alternatif gelişim senaryosu
Hava kirliliği	-1,357	-2,714	-1,357	-1,357
Gürültü	-2,122	-3,184	-1,061	-2,122
Erişim süresi	-10,471	-6,98	-3,49	-6,98

Senaryoların fayda tahminlerinden yararlanılarak konjoint analiz modeli ile senaryoların üreteceği toplam fayda hesaplanmaktadır.

Konjoint analiz modeli için denklem şu şekildedir.

$$D_{MFF}: \text{Sabit} + [1.\text{Faktör Düzeyi}*(1.\text{Faktör İlişki Katsayısı (Ör: Yatırım Maliyeti))}] + [2.\text{Faktör Düzeyi}*(2.\text{Faktör İlişki Katsayısı (Ör: Emisyon))}] + [n.\text{ Faktör Düzeyi}*(n.\text{Faktör İlişki Katsayısı}]$$

Senaryoların fayda tahmin değerleri ile hesap yapıldığında Bkz. Tablo 16

Tablo 16: Konjoint Analiz Modelinin Sonuçları

	Mevcut durum senaryosu	Lastik tekerlekli gelişim senaryosu	Raylı sistem gelişim senaryosu	Raylı sistem alternatif gelişim senaryosu	İlişki katsayısı (B)
Hava kirliliği	-1,357	-2,714	-1,357	-1,357	-1,357
Gürültü	-2,122	-3,184	-1,061	-2,122	-1,061
Erişim süresi	-10,471	-6,98	-3,49	-6,98	-3,49
Sabit	31	31	31	31	-
Toplam	71,636681	62,421322	46,14727	59,453091	-

Tablo 16'da görüldüğü üzere raylı sistem gelişim senaryosunun yaklaşık 46 değeri ile en fazla faydanın yer aldığı senaryo olarak değerlendirilebilmesi söz konusu olmaktadır.

SONUÇLAR

Kentler, yapıları alanların göreceli olarak yoğunlukta bulunduğu alanlardır. Bu alanlarda yaşayan insan topluluklarının kendi yaşam alışkanlıklarına göre çeşitli ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu ihtiyaçlardan birisi insanların bir noktadan bir diğerine gitme isteğini ifade eden ulaşım kavramıdır.

Ulaşım kavramında yaşanan taleplere karşı cevaplar teknolojiye bağlı olarak günümüzde çeşitli araçların elverdiği imkânlar ile birlikte üretilmektedir. Taleplere cevap üretmek, üretilen cevabın türüne bağlı olarak kaynak tüketimini gerektirmektedir. Günümüzde yatırımlar aracılığıyla kentsel alanlardaki ulaşım problemleri çözülmektedir. Problem çözmede etkin olarak kullanılan araçlardan birisi de kent içi raylı sistemlerdir. Kent içi raylı sistemler ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan faydalar içermesine rağmen yatırım değerlendirme çalışmalarında sadece ekonomik ölçütlerin etkili olduğu açılardan ele alınarak yatırım kararları alınmaktadır. Türkiye gibi her kenti farklı dinamiklere sahip olan ülkelerde kent içi raylı sistemlerin yaygınlaşmasında kentin özellikleri ve ihtiyaçlarına yönelik olmadan sadece ekonomik ölçütlere bağlı olarak yatırım kararı alınması elde edilecek sosyal ve çevresel faydaların önüne geçilmesini sağlamaktadır.

Bu çalışma ile birlikte kent içi raylı sistemler kamusal bir hizmet olarak ele alınmakta ve kent içi raylı sistem yatırımları için ölçüt ve ölçüt düzeylerinden yararlanılarak modern gerekliliklere yönelik bir yatırım ölçüt havuzu geliştirilmektedir. Yatırım ölçütü geliştirilmesinde kullanılan konjoint yönteminden yararlanılarak orta ölçekli bir kent için ekonomik, sosyal ve çevresel olarak farklı nitelikteki ölçütlerin hangi değerinde ne kadar önemli olduğu tespit edilmektedir.

Çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlara orta ölçekli bir kentte raylı sistem yatırımı yapıldığında yapılacak yatırımın öncelikle yolculuk süresinde daha sonra yatırım karlılığı konusunda ve sırayla mekânsal tüketim, çevresel kirlilik, konfor, emisyon ve rant açısından fayda sağlaması gerektiği tespit edilmektedir.

Çalışmanın konjoint analizinden yararlanarak ortaya koyduğu modelde Erzincan kent içi raylı sistem için bir uygulama bulunmaktadır. Uygulamada Erzincan ulaşım ana planı kapsamında ortaya konan 4 senaryonun verisinden yararlanarak konjoint analiz modeli ile hesap yapıldığında kent içi raylı sistem senaryosu içeren senaryoların en fazla faydayı üreten senaryolar olduğu görülmektedir.

Çalışma, en genel kapsamda kent içi raylı sistem yatırım kararlarının alınmasında sadece ekonomik ölçütlere dayalı kararlar alınmasının yanında sosyal ve çevresel kazanımların da elde edilmesini sağlayabileceği modern fizibilite yapılarının olmasını gerektiğini savunmaktadır. Çalışmaya göre bir ülkede yapılacak raylı sistem yatırımı kararının alınmasında bütün kentler için tek bir ölçütün etkili olması kazanılacak diğer faydaları elde etmenin önüne geçeceği gibi kalkınmanın da önünde de bir engel oluşturmaktadır.

Bilgilendirme / Acknowledgement: Bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Hayri ULVİ danışmanlığında Furkan AKDEMİR tarafından Gazi Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında 2019 yılında tamamlanan “Raylı Ulaşım Fizibilitelerinde Yeni Yaklaşımlar ve Konjoint Analizinin Erzincan Kentinde Uygulanması” konulu yüksek lisans tezine dayalı hazırlanmış olup Gazi Üniversitesi KUTEM ile Erzincan Belediyesi arasında ortak hizmet projesi şeklinde yürütülmüş olan Erzincan Raylı Sistem Fizibilite Etüdü ve Avan Projesi bilgilerinden faydalanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aktan, Esin. *Kent İçi Ulaşımında Yeni Teknolojiler Kent Biçimine Olası Yansımaları*. 1 Nisan 2019 tarihinde <http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/3193.pdf> adresinden erişildi.
- Aktaş, S., Akkuş, Ö., Osmanoğlu, S. (2012). Çok düzeyli bağımlı değişken modellemesinde koşullu lojistik ve konjoint analizlerinin performansları üzerine uygulamalı bir çalışma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 11(21), 25-40.
- Arslan, H. (2016). Konjoint analizi ile en uygun yatırım aracının belirlenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(29), 305-317.
- Aydın, N., ve Yalçın, E. (2016). Seçime dayalı konjoint analizi ve bir uygulama. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 26-48.
- Babalik-Sutcliffe, E. (2002). Urban rail systems: analysis of the factors behind success. *Transport Reviews*, 22(4), 415-447.
- Candemir, I., Tanyel, S., *Hızlı raylı sistemlerin yolcu taşıma kapasite hesaplamaları ve Türkiye’deki benzer sistemlerin birbirleriyle karşılaştırılması*. 11 Kasım 2018 tarihinde <http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/3205.pdf> adresinden erişildi.
- Cengiz, M., & Girginer, N. (2012). Konjoint analizi ile tüketici tercihlerinin belirlenmesi: Buzdolabı örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1), 269-290.
- Cirit, F. (2014). *Sürdürülebilir kentiçi ulaşım politikaları ve toplu taşıma sistemlerinin karşılaştırılması*. Uzmanlık Tezi, Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2-5.
- Düzgaya, H., Akdemir, F., Hayri, Ulvi., Orman, A., & Sivat, S. Türkiye’de orta büyüklükteki kentlerde raylı sistem uygulamaları: Erzincan cadde tramvayı örneği. *El-Cezeri Journal of Science and Engineering*, 5(2), 403-415.
- Eriş Uçurum, Ü. (Mayıs 2018), *İş seçimlerinde KOBİ’lerin tercih edilmelerini sağlayacak stratejilerin konjoint analizi ile belirlenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Gürbüz, H., & Kaygısız, Z. (2004). Konjoint analizi ve ulaşım sektör pazarı üzerine bir çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 139-148.
- Jain, S., Aggarwal, P., Kumar, P., Singhal, S. and Sharma, P. (2014). Identifying public preferences using multi-criteria decision making for assessing the shift of urban commuters from private to public transport: A case study of Delhi. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*, 24, 60-70.
- Jayaraman, K., Suan, J. C. S., & Lin, S. K. (2011). Robust models for the utilization of public bus transport services in Malaysia. *African Journal of Business Management*, 5(26), 10586-10600.
- Jianrong, L., Wei, D., & Zhang, B. (2011). Conjoint analysis based transit service quality research. *Journal of transportation systems engineering and information technology*, 11(4), 97-102.
- Kılıçaslan, H. (2015). Belediyelerin raylı ulaşım hizmetlerinin yaygınlaştırılması: Bursa büyükşehir belediyesi örneği* / Expanding the rail transport services of municipalities: The case of Bursa metropolitan municipality. *Yönetim ve Ekonomi*, 22(2), 451
- Kofteci, S., Ergun, M., & Ay, H. S. (2010). Modeling freight transportation preferences: Conjoint analysis for Turkish Region. *Scientific Research and Essays*, 5(15), 2016-2021.
- KUTEM a (2017), Erzincan belediyesi ulaşım ana planı. 2, 137-186.,Ankara: Gazi Üniversitesi Kent İçi Ulaşım Teknolojileri Erişebilirlik Uygulama ve Araştırma Merkezi (KUTEM).
- KUTEM b (2017). Erzincan belediyesi raylı sistem fizibilite etüdü ve avan projeleri fizibilite raporu. Ankara: Gazi Üniversitesi Kent İçi Ulaşım Teknolojileri Erişebilirlik Uygulama ve Araştırma Merkezi (KUTEM), 1-70.
- Muraleetharan, T., Adachi, T., Uchida, K. E., Hagiwara, T., & Kagaya, S. (2003). A study on evaluation of pedestrian level of service along sidewalks and at intersections using conjoint analysis. *In Annual Meeting of Japanese Society of Civil Engineers (JSCE) Infrastructure Planning*, Toyohashi, Japan.
- Newman, P. (2012). Why do we need a good public transport system. Research Paper, *Curtin University Sustainability Policy (CUSP) Institute*.
- Öğüt, K. S., & Evren, G. (2006). Türkiye’de kentsel raylı sistemlerin gerekliliği ve uygulamada dikkat edilecek konular. *Uluslararası Demiryolu Sempozyumu*, Türkiye, 1-10.
- Önder, H.G, Kaplan, H. (2017) Ankara’da park et-devam et sisteminin modellenmesi ile yolculuk değişimine bağlı emisyon azaltımının ölçülmesi. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi Part C: Tasarım ve Teknoloji*, 5(1), 139-152.
- Önder, M. (2016). Ankaray hafif raylı taşıtlarında oturma düzeninin yeniden tasarlanması. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 1(1), 21 - 40.
- Önder, H.G, Akdemir, F. (2019) Türkiye’deki Kentiçi Raylı Toplu Taşıma Sistemlerinin Ulaşım Ana Planları Bağlamında Değerlendirilmesi. *Demiryolu Mühendisliği*, (10), 23-37.

- Özden, R. (2012). *Karşılaştırmalı standart belirleme yöntemi ile ülkemizdeki hafif raylı sistemlerin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Afyon.
- Saraçlı, S., ve Şıklar, E. (2005). Bireysel emeklilik şirketlerinin tercihinde etkili olan faktörlerin konjoint analizi ile incelenmesi. Examining the individual retirement account with conjoint analysis. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 1-12
- Segal, R. (1995). Forecasting the market for electric vehicles in California using conjoint analysis. *The Energy Journal*, 89-111.
- Soykan, Y. (2009). Endüstriyel satın alma kararlarında konjoint analizi ve bir uygulama. *Akademik Bakış*, 16, 1 -18.
- Sönmez, H. (2006). Müşteri tercihleri için konjoint analizi uygulaması: Ev bilgisayarı nasıl seçilir. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 185 – 196.
- Suh, Y. K., & Gartner, W. C. (2004). Preferences and trip expenditures—a conjoint analysis of visitors to Seoul, Korea. *Tourism Management*, 25(1), 127-137.
- Şahin, S. Z. (2012). Kent planlama süreci ile kentsel altyapı yatırımlarının ilişkisi: Ankara örneği. *İnşaat Mühendisleri Odası 6. Kentsel Altyapı Sempozyumu*, Antalya.
- Tanış, M., & Ögüt, K. M. (2007). Orta ölçekli kentler için toplu taşıma seçeneklerinin teknik ve mali karşılaştırması. 5. *Kentsel Altyapı Ulusal Sempozyumu*, 2-3.
- Thompson, D. J., & Jones, C. J. C. (2000). A review of the modelling of wheel/rail noise generation. *Journal of Sound and Vibration*, 231(3), 519-536.
- Turanlı, M., Cengiz, D. T., Mert, I. (2013). Konjoint analizi ile gazete tercihlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, (19), 1-26.
- Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Demiryolları Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü. (2014). DLH ulaşım ve fizibilite etüdü teknik şartnamesi. Ankara, 1-35.
- Üzmez, U. (2012). Türkiye’de orta ölçekli kentsel alanlar sorununa çözüm arayışları: Zonguldak örneği. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 1-32.
- Yaman, H. T., & Dalkıç, G. (2019). Evaluation of the pricing preferences and value of time for High Speed Rail (HSR) users in Turkey. *Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University*, 34(1), 255-273.
- Yavuz, S., & Çemrek, F. (2013). Konjoint analizi ile sağlık çalışanlarının konut tercihlerinin belirlenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 379-396.
- Yiğit, A. M., & Çevik, O. (2011). Konjoint analizi ile ofis mobilyası tüketicilerinin tercihlerinin belirlenmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20), 105-110.
- Wardman, M. (2014). Valuing convenience in public transport: Roundtable summary and conclusions. *International Transport Forum Discussion Paper*.

Wooliscroft, B., & Ganglmair-Wooliscroft, A. (2014). Improving conditions for potential New Zealand cyclists: An application of conjoint analysis. *Transportation research part A: policy and practice*, 69, 11-19.

Zak, J. (2011). The methodology of multiple criteria decision making/aiding in public transportation. *Journal of Advanced Transportation*, 45(1), 1-20.

Ortaokul 6. Sınıf İngilizce Ders Kitaplarında Yer Verilen Değerler

Halil İbrahim Aslan^{1*}
Doç. Dr. Sevgi Coşkun Keskin²
Uzm. Selçuk Önder³

Geliş tarihi: 10.04.2019

Kabul tarihi: 07.05.2019

Atf bilgisi:

*Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)*
Cilt: 4 **Sayı:** 2
Sayfa: 355-371 **Yıl:** 2019
Dönem: Yaz

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 14%

¹ Sakarya Üniversitesi, Türkiye,
aslanhalilibrahim@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-1004-0538

² Sakarya Üniversitesi, Türkiye,
scoskun@sakarya.edu.tr

ORCID ID 0000-0001-2345-6789

³ Sakarya Üniversitesi, Türkiye,
selcukonder@hotmail.com

ORCID ID 0000-0002-4976-3178

* Sorumlu yazar

ÖZ

Türkiye’de bazı dünya ülkelerinde olduğu gibi İngilizce ikinci dil olarak öğretilmektedir. Şüphesiz dil öğretiminde öğretilen dilin kültürel unsurları ve değerleri, dil öğretiminin bir parçasıdır. Değerlerin aktarımı konusu da dil en önemli öğelerden biridir. Ders kitapları öğretimin en önemli araçlarındandır. Bu bağlamdan hareketle tarama modeli kullanılarak çalışmada; 2018 yılına ait İngilizce dersi öğretimin programına dayalı olarak yazılan, ortaokul altıncı sınıflarda MEB tarafından okutulması uygun görülen İngilizce ders kitabı, üniteler bazında incelenerek hangi değerlere yer verildiği incelenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının tüm dersler için tavsiye ettiği değerler kullanılarak hazırlanan bir form üzerinde toplam 10 ünite analiz edilmiştir. Doküman analizi tekniği kullanılarak yapılan analiz sonucunda sağlıklı olmaya önem verme, demokrasi bilincine önem verme, doğa sevgisi gibi değerlere odaklanılırken, Milli Eğitim Bakanlığının İngilizce dersi öğretim programında ön gördüğü değerlerden adil olma, dürüstlük, sabır, vatanseverlik, öz denetim ve diğerkâmlığa ilişkin herhangi bir veriye rastlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Değerler eğitimi, İngilizce dersi, ders kitabı

Values in the 6th Grade English Textbooks

Halil İbrahim Aslan^{1*}
Doç. Dr. Sevgi Coşkun Keskin²
Uzm. Selçuk Önder³

First received: 10.04.2019
Accepted: 07.05.2019

Citation:

*Journal of the International
Scientific Research (IBAD)*

Volume: 4 **Issue:** 2
Pages: 355-371 **Year:** 2019
Session: Summer

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 14%

¹ Sakarya University, Turkey,
aslanhalilibrahim@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-1004-0538

² Sakarya University, Turkey,
scoskun@sakarya.edu.tr

ORCID ID 0000-0001-2345-6789

³ Sakarya University, Turkey,
selcukonder@hotmail.com

ORCID ID 0000-0002-4976-3178

* Corresponding Author

ABSTRACT

In Turkey, English is taught as a second language as in some other countries. Undoubtedly, the cultural elements and values of the language taught in language teaching are important parts of language teaching. Values education is one of the most important elements of the language. In this context, by using the scanning model in the study, The English course book, which was written based on the program of English language teaching in 2018, and which was approved by the Ministry of National Education in the sixth grades of secondary schools, was examined on the basis of units to find out which values were included. A total of 10 units were analyzed on a form prepared using the values recommended by the Ministry of National Education for all subjects. The analysis which was done through document analysis technique showed that while there were a lot of focus on the values such as responsibility, importance of being healthy, giving importance to democracy, there were no data about fairness, honesty, patience, patriotism, self-control and altruism from the values planned by the Ministry of National Education in the English curriculum.

Keywords: Values education, English lesson, course book

GİRİŞ

Milli ve evrensel değerlerin sonraki nesle aktarımı, toplumların ayakta durması ve bireylerin topluma uyum sağlayıp sağlıklı ve huzurlu bir yaşam sürmesi açısından elzemdir. Şüphesiz bireylerin değerler edinimi süreci ailede başlamaktadır. Bununla birlikte değerlerin şekillenmesinde okul ve sosyal çevre de önemli bir etkiye sahiptir. Zira bireyler, değerlerini aile ortamında, okullarda ve sosyal çevrelerinde edinirler. Aynı zamanda edindikleri bu değerleri yansıtarak tutum ve davranış haline getirme imkânı bulurlar (Aydın, 2008; Aydın ve Gürler, 2014).

Günümüzde değer edinme sürecinde okulun rolü çok daha önemli hale gelmiştir. Geçmişte her ne kadar okulun değer kazandırma sürecinde tarafsız olması gerektiğine dair tartışmalar yaşanmış olsa da 21. yüzyıl toplumlarında değerlerin yozlaşması veya kaybolması, okulların değer edinme sürecinde aktif rol oynaması gerektiğini çoğunluğun kabul etmesi şeklinde tezahür etmiştir (Lickona, 1991).

Okullarda öğrenciler, öğretmenlerini, arkadaşlarını ve okulda sunulan ortamı model alarak, kasıtlı veya kasıtsız şekilde değer edinebilirler. Bu nedenle öğrenciye sunulan okul ortamı, değerlerin doğru şekilde kazandırılmasında önemli bir yer tutar. Bununla birlikte okullarda, öğrenciye kazandırılmak istenen milli ve evrensel değerlerin, belirli bir müfredat ve program dahilinde tüm derslerde öğrenciye aktarılması ve bu doğrultuda tutum ve davranış geliştirmesi hedeflenmektedir (Çengelci, Hancı ve Karaduman, 2013). Oluşturulan müfredat ve programlarda, değer öğretiminin doğrudan veya dolaylı olarak yapılmasını öngören yaklaşımlar mevcuttur. Bunlardan bazıları; değerlerin telkin edilmesi, değer açıklama, değer analizi, ahlaki muhakeme, örtük program yoluyla öğretim, eylem öğrenme, karakter eğitimi gibi yaklaşımlardır (Önder, 2018). Farklı yaklaşım ve tekniklerin derslerde ve ders dışı etkinliklerde, gerekli ortam ve materyaller sağlanarak kullanılması, okullarda değer öğretiminin temelini oluşturmaktadır. Türkiye’de son yıllarda oluşturulan ders müfredatlarında belirlenen kazanımlar incelendiğinde, değer ediniminin odak nokta haline geldiği söylenebilir. TTKB’nin özel eğitim, ilkökul, ortaokul, ortaöğretim, mesleki ve teknik eğitim bazında yayımladığı öğretim programları incelendiğinde, tüm derslerde değer kazanımları kendini göstermektedir (MEB, 2019).

Öğretim programlarına göre en çok kullanılan ders materyalleri ders kitaplarıdır. “Ders kitapları, öğretim programlarında yer alan konulara ait bilgileri planlı ve düzenli bir biçimde inceleyip açıklayan, bilgi kaynağı olarak öğrenciyi dersin hedefleri doğrultusunda yönlendiren ve eğiten temel bir ortamdır. Ders kitapları, öğretim sürecinin vazgeçilmez araçları olan tamamlayıcı öğretim materyalleridir” (Ünsal ve Güneş, 2002). Ders kitaplarında yer alan bilgi ve görsel açık ya da örtük bir şekilde değer eğitimi de içine alabilir. Öte yandan yabancı dil öğretiminde de açık ya da örtük bir şekilde değer eğitimi yapılmaktadır. Zira dil, ait olduğu toplumun düşünce biçimini yansıtan bir araçtır. Dil, toplumla birlikte geliştiği için yabancı bir dile hakim olabilmenin ilk şartı o toplum gibi düşünabilmektir (Er, 2006). Bu nedenle dil öğretimi yapılırken değerler de birlikte aktarılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan ders kitaplarındaki değer kazanımlarının incelenmesi açısından, gerçekleştirilen çalışmalara ilişkin alan yazın incelendiğinde hayat bilgisi, Türkçe, sosyal bilgiler, tarih, din kültürü ve ahlak bilgisi gibi dersler ön plana çıkmaktadır (Candan ve Ergen, 2014; Çekin, 2012; Demircioğlu ve Tokdemir, 2008; Doğan ve Gülüşen, 2011; Kaygana, Yapıcı ve Aytan, 2013; Keskin, 2008; Somuncu, 2008; Şimşek, 2013). Diğer taraftan yabancı dil ders müfredatı ve ders kitaplarının değer öğretimi ve kazanımı açısından incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Değerlerin aktarımı konusunda dil en önemli öğelerden biridir. Bireylerin ana dili değer kazanımında ve aktarımında temel faktördür ve anlamının, düşünmenin, iletişim kurmanın, sosyalleşmenin kaynağıdır. Bununla birlikte yabancı dil dersleri hem milli ve evrensel değerleri kazandırmada hem de farklı kültürlerdeki değerleri tanıtmada etkin bir araç olarak kullanılabilir. Bu bağlamda, yapılan bu çalışmada 2018 yılına ait İngilizce dersi öğretimin programına dayalı olarak yazılan ortaokul altıncı sınıflarda MEB tarafından okutulması uygun görülen İngilizce ders kitabı, üniteler bazında incelenerek hangi değerlere ne şekilde yer verildiği irdelenmiştir.

YÖNTEM

Araştırma deseni. Çalışma, tarama model bağlamında doküman analizi tekniği kullanılarak yapılmıştır. Bilindiği üzere tarama modelleri, geçmişte ya da hali hazırda olan bir durumu kendi şartları içinde

olduğu gibi tanımlamayı amaçlamaktadır (Eroğlu ve Köktan, 2008). Bu çalışmada da 2018 tarihli, Ortaokul İngilizce Dersi Öğretim Programına dayalı olarak hazırlanmış 6. sınıf ders kitabının yer verdiği değerlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle doküman incelemesi yapılmıştır. Zira doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Örneklem. Doküman incelemesiyle yapılan çalışmalarda, tüm doküman verisinin bir bütün olarak analize konu olması mümkün olmayabilir. Bu nedenle, eldeki veri setinin içinden bir örneklem oluşturulabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Buradan hareketle çalışmada *kolay ulaşılabilir durum örnekleme* kullanılmış ve 2018 tarihli Ortaokul İngilizce Dersi Öğretim Programına dayalı olarak hazırlanmış 6. sınıf düzeyinde hali hazırda ortaokullarda okutulan “Ortaokul ve İmama Hatip Ortaokulu İngilizce 6 Ders Kitabı” (Demircan, Akıskalı, Berket ve Günay, 2018) incelenmiştir. Bu kitaptaki 179 sayfada yer alan, 10 ünite (Yaşam (*Life*), Lezzetli Kahvaltı (*Yummy Breakfast*), Şehir Merkezi (*Downtown*), Hava ve Duygular (*Weather And Emotions*), Lunaparkta (*At The Fair*), Meslekler (*Occupations*), Tatiller (*Vacations*), Kitap Kurtları (*Bookworms*), Gezegeni Kurtarmak (*Saving the Planet*) ve Demokrasi (*Democracy*) araştırma amacı doğrultusunda incelenmiştir.

Veri Toplama Süreci ve Analizi. Bilindiği üzere çoğu zaman tarama modelleri betimsel analiz süreçlerini içermektedir (Eroğlu ve Köktan, 2008). Bu nedenle çalışmada veri toplama ve analiz sürecinde betimsel analiz basamakları kullanılmıştır. Bu basamaklar şunlardır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2007, s.268):

- Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma
- Çerçeveye göre verilerin işlenmesi
- Bulguların tanımlanması
- Bulguların yorumlanması

Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma. Bu aşamada Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kuruluna ilk ve ortaokul düzeyindeki tüm ders programlarında yer alan ve literatürde öne çıkmış olan değerlerin listesi derlenmiş ve tablo haline getirilmiştir. Böylece kitabın analizinde kullanılacak çerçeve oluşturulmuştur. Bu tabloda 83 adet değer yer almaktadır.

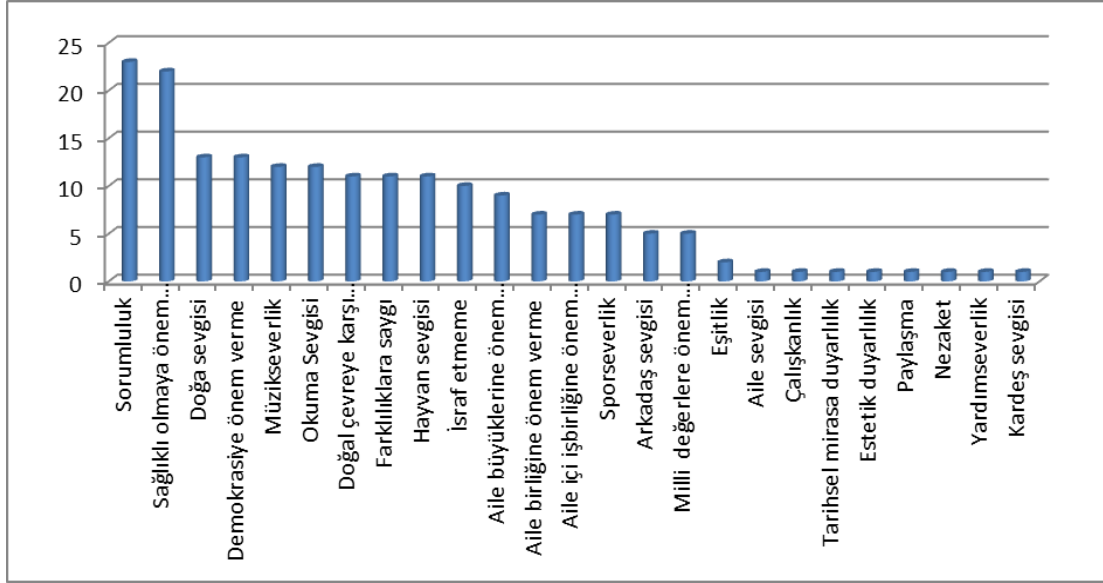
Çerçeveye göre verilerin işlenmesi. 6. sınıf İngilizce ders kitabı 10 üniteden oluşmaktadır. Her bir ünite için belirlenen değerler listesine göre resimler, yazılar, dinleme etkinlikleri analiz edilmiş ve tabloya işlenmiştir. Bu aşamada verilerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla hem İngilizce hem de değerler eğitimi konusundaki bir uzmana random usulüne göre seçilmiş 20 kitap sayfası incelenmiştir. Böylece güvenilirliğin sağlanması için görüş birliği ve ayrılıkları belirlenmiştir. Araştırmanın güvenilirlik hesaplaması için Miles ve Huberman’ın (1994) güvenilirlik formülü [$\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}}$] kullanılmıştır. Hesaplamanın sonunda araştırmanın güvenilirliği %95 çıkmıştır.

Bulguların tanımlanması. Elde edilen verilerde değerler nicelik olarak excel dosyasına aktarılmış ve her bir ünite için değerler grafikleri oluşturulmuştur. Böylece bulguların yorumlanmasına zemin hazırlanmıştır.

Bulguların yorumlanması. Bulguların tanımlanmasında oluşturulan grafikler betimlenerek yorumlanmış ve incelenen kitaplardan her bir değer için örnekler seçilerek bulgulamada kullanılmıştır.

BULGULAR

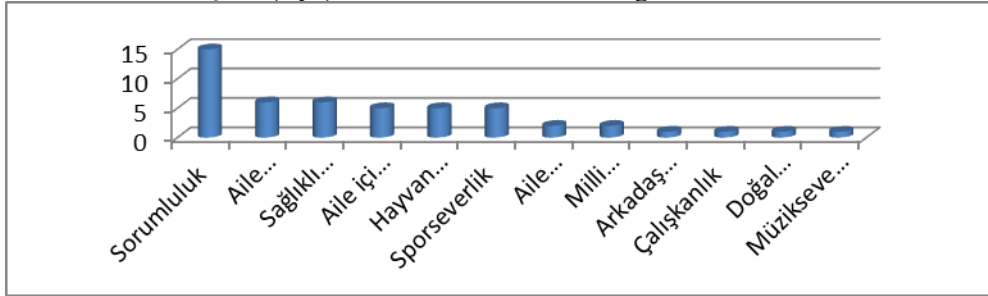
6. Sınıf İngilizce ders ve çalışma kitaplarında Yaşam (*Life*), Lezzetli Kahvaltı (*Yummy Breakfast*), Şehir Merkezi (*Downtown*), Hava ve Duygular (*Weather And Emotions*), Lunaparkta (*At The Fair*), Meslekler (*Occupations*), Tatiller (*Vacations*), Kitap Kurtları (*Bookworms*), Gezegeni Kurtarmak (*Saving the Planet*) ve Demokrasi (*Democracy*) üniteleri yer almaktadır. Grafik 1’de altıncı sınıf İngilizce ders kitabının tüm ünitelerinde yer alan yer alan değerler gösterilmiştir.

Grafik 1: Altıncı Sınıf İngilizce Ders Kitabında Yer Alan Değerlerin Bulunma Sıklıkları

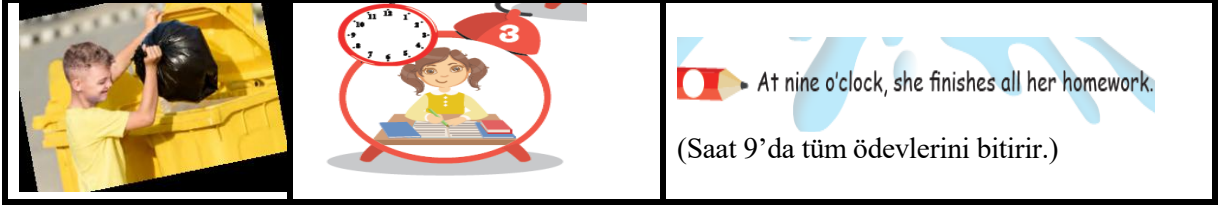
Kitaptaki tüm üniteler incelendiğinde kitapta yer alan değerlerin sıklıkları sırasıyla *sorumluluk* (23), *sağlıklı olmaya önem verme* (22), *demokrasiye önem verme* (13), *doğa sevgisi* (13), *müzikseverlik* (12), *okuma sevgisi* (12), *doğal çevreye karşı duyarlılık* (11), *farklılıklara saygı* (11), *hayvan sevgisi* (11), *israf etmeme* (10), *aile birliğine önem verme* (9), *aile birliğine önem verme* (7), *aile içi işbirliğine önem verme* (7), *sporseverlik* (7), *arkadaş sevgisi* (5), *milli değerlere önem verme* (5), *eşitlik* (2), *aile sevgisi* (1), *çalışkanlık* (1), *tarihsel mirasa duyarlılık* (1), *paylaşma* (1), *estetik duyarlılık* (1), *paylaşma* (1), *nezaket* (1), *yardıms severlik* (1), *kardeş sevgisi* (1) şeklindedir. Bu değerler üniteler bazında analiz edilerek aşağıda sunulmuştur.

1. Ünite: Yaşam (Life)

Yaşam (Life) ünitesi öğrencilerin insanların düzenli olarak yaptıklarını anlatabilme (*describing what people do regularly*), basit sorular sorabilme (*making simple inquiries*), saatleri, günleri ve tarihleri söyleyebilme (*telling the time, days and dates*) kazanımlarına ulaşmasını amaçlayan bir ünitedir. İncelenen kitaplarda 17 sayfa bu ünite için ayrılmıştır. Grafik 1.1’de, 6. sınıf İngilizce kitabı “Yaşam” (Life) ünitesinde yer alan değerlere yer verilmiştir.

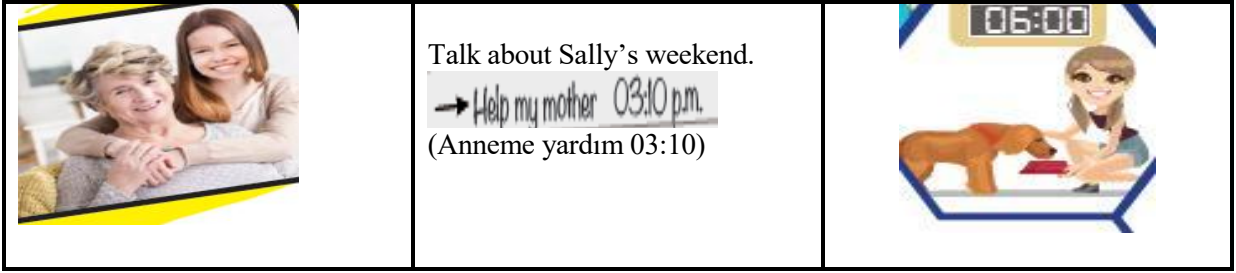
Grafik 1.1: Yaşam (Life) Ünitesinde Yer Alan Değerlerin Bulunma Sıklıkları

Grafik incelendiğinde; bu üniteye *sorumluluk* (15), *aile büyüklerine önem verme* (6), *sağlıklı olmaya önem verme* (6), *aile içi iş birliğine önem verme* (5), *hayvan sevgisi* (5), *sporseverlik* (5), *aile birliğine önem verme* (2), *milli değerlere önem verme* (2), *arkadaş sevgisi* (1), *çalışkanlık* (1), *doğal çevreye karşı duyarlılık* (1), *müzikseverlik* (1) değerlerine yer verildiği görülmektedir. Görüldüğü üzere bu üniteye en çok sorumluluk (15) değeri yer almaktadır. Bu değer, çeşitli görsellerle örtük bir şekilde verilmekle birlikte daha çok ders çalışan bir çocuk görseliyle yansıtılmıştır. Görsel 1’de sorumluluk değerine vurgu yapan görsel ve yazılara örnekler verilmiştir.

Görsel 1. Sorumluluk (s.11, 12 ve 16)

Ders kitabında sorumluluk değerinden sonra ise *sağlıklı olmaya önem verme (6)*, *aile içi iş birliğine önem verme (5)*, *hayvan sevgisi (5)* ve *sporseverlik (5)* değerleri birbirine yakın sıklıklarla yer almaktadır. Bu duruma yönelik örnekler Görsel 2, 3, 4,5, 6 ve 7'de yer almaktadır.

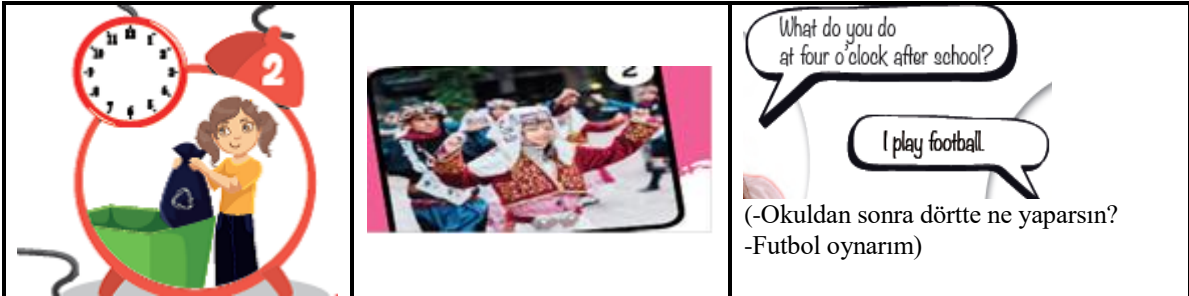

Görsel 2. Aile büyüklerine önem verme (s.10)

Görsel 3. Aile içi iş birliğine önem verme (s.14)

Görsel 4. Hayvan sevgisi (s.13)

Görseller incelendiğinde; görsel 2'de küçük bir çocuk aile büyüğüne sarıldığı, görsel 3'te ise çocuğun annesine yardım edeceği saat görülmektedir. Görsel 4'te ise bir köpeğe şefkat gösteren bir kız resmi mevcuttur.

Görsel 5. Doğal çevreye karşı duyarlılık (s.12)

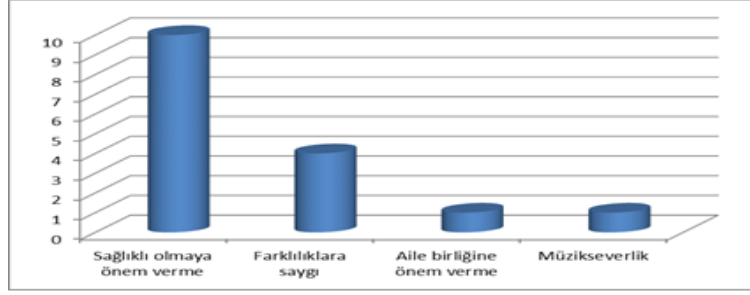
Görsel 6. Milli değerlere önem verme (s.10)

Görsel 7. Sporseverlik (s.21)

Görsel 5 görüldüğü üzere çöplerini çöpe atan bir kız yer alırken, Görsel 6'da Türk milli folklorunu oynayan öğrenciler bulunmaktadır. Ayrıca görsel 7 de bir spor dalı olan futboldan bahsedilmektedir.

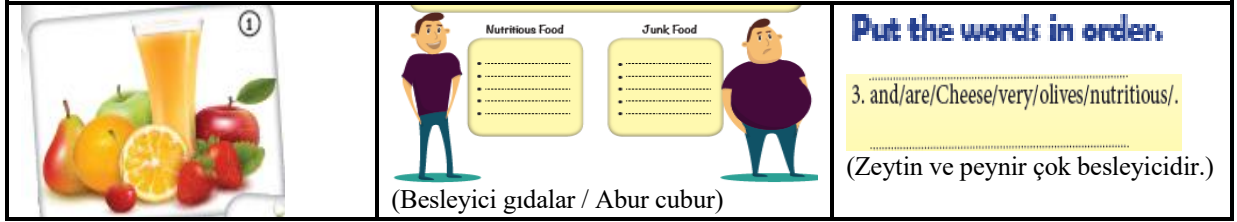
2. Ünite: Lezzetli Kahvaltı (*Yummy Breakfast*)

Lezzetli Kahvaltı (*Yummy Breakfast*) ünitesi öğrencilerin kabul etme ve reddetme (*accepting and refusing*), insanların düzenli olarak neler yaptıklarını tarif etme (*describing what people do regularly*), hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları şeyleri ifade etme (*expressing likes and dislikes*) kazanımlarına ulaşmasını amaçlayan bir ünedir. İncelenen kitaplarda 19 sayfa bu ünite için ayrılmıştır. 6. Sınıf İngilizce kitabı "Lezzetli Kahvaltı" (*Yummy Breakfast*) ünitesinde yer alan değerlere, grafik 1.2'de yer verilmiştir.

Grafik 1.2: Lezzetli Kahvaltı (Yummy Breakfast) Ünitesinde Yer Alan Değerlerin Bulunma Sıklıkları

Grafik incelendiğinde; bu ünite *sağlıklı olmaya önem verme* (10), *farklılıklara saygı* (4), *aile birliğine önem verme* (1), *müzikseverlik* (1) değerlerine yer verildiği görülmektedir. Görüldüğü üzere bu ünite en çok *sağlıklı olmaya önem verme* (10) değeri yer almaktadır. Bu değer çeşitli görseller örtük bir şekilde çoğunlukla sağlıklı besin görselleriyle yansıtılmıştır.

Görsel 8’de yer alan görsellerde, sağlıklı yiyecek ve abur cubur seçiminden bahsedilerek örtük bir şekilde sağlıklı olmaya önem verme değerine vurgu yapıldığı görülmektedir.

Görsel 8. Sağlıklı olmaya önem verme (s.28, s.32, s.44)

Görsel 9. Farklılıklara Saygı (s.33 ve 36)

Görsel 10. Aile birliğine önem verme (s.27)

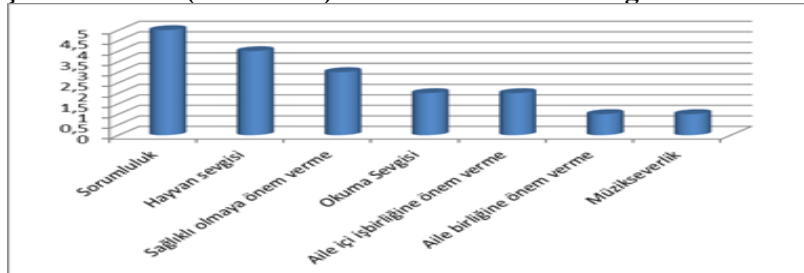

Görsel 11. Müzikseverlik (s.34)

Görsel 9’da engelli bir çocuk görseline yer verilirken, görsel 10’da bir ailenin birlikte sofrada yemek yemesine ve görsel 11 de öğrenilenleri şarkı ile tekrarına vurgu yapılmıştır.

3. Ünite: Şehir Merkezi (Downtown)

Şehir Merkezi (Downtown) ünitesi öğrencilerin yerleri tarif etme (*describing places*), insanların şu anda neler yaptıklarını tarif etme (*describing what people are doing now*), kazanımlarına ulaşmasını amaçlayan bir ünite. İncelenen kitapta 17 sayfa bu ünite için ayrılmıştır. 6. Sınıf İngilizce kitabı “Şehir Merkezi” (Downtown) ünitesinde yer alan değerlere grafik 1.3’te yer verilmiştir.

Grafik 1.3: Şehir Merkezi (Downtown) Ünitesinde Yer Alan Değerlerin Bulunma Sıklıkları

Grafik incelendiğinde; bu ünite *sorumluluk (5)*, *hayvan sevgisi (4)*, *sağlıklı olmaya önem verme (3)*, *okuma sevgisi (2)*, *aile içi iş birliğine önem verme (2)*, *aile birliğine önem verme (1)*, *müzikseverlik (1)* değerlerine yer verildiği görülmektedir. Görüldüğü üzere bu ünite en çok sorumluluk (5) ve hayvan sevgisi (4) değerleri yer almaktadır. Bu değer çeşitli görsellerle örtük bir şekilde çoğunlukla sorumluluğunu yerine getiren çocuk görselleriyle yansıtılmıştır. Görsel 12’de bu durumu gösteren örneklere yer verilmiştir.

Görsel 12. Sorumluluk (s.54 ve 48)

Sorumluluk değerinden sonra ise sırasıyla *hayvan sevgisi (4)* ve *sağlıklı olmaya önem verme (3)* *okuma sevgisi (2)*, *aile birliğine önem verme (1)* ve *müzikseverlik (1)* değerleri verilmiştir. Görsel 13 incelendiğinde hayvanları beslemeye vurgu yapıldığı görülecektir.

Görsel 13. Hayvan Sevgisi (s.61 ve 62)

Öte yandan görsel 14’te bir ailenin birlikte sofrada yemek yemesine ve görsel 15’te de öğrenilenleri şarkı ile tekrarı yapıldığına yer verilmiştir.

Görsel 14. Aile birliğine önem verme (s.27)

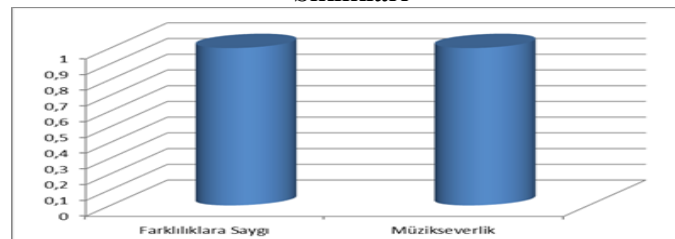

Görsel 15. Müzikseverlik (s.34)

4. Ünite: Hava ve Duygular (*Weather and Emotions*)

Hava ve duygular (*weather and emotions*) ünitesi öğrencilerin hava durumunu tarif etme (*describing the weather*), duyguları ifade etme (*expressing emotions*) ve basit sorular sorabilme (*making simple inquiries*) kazanımlarına ulaşmasını amaçlayan bir ünite. İncelenen kitapta 17 sayfa bu ünite için ayrılmıştır. Grafik 1.4’te, 6. Sınıf İngilizce kitabı “Hava ve duygular” (*Weather and Emotions*) ünitesinde yer alan değerlere yer verilmiştir.

Grafik 1.4: Hava ve Duygular (*Weather and Emotions*) Ünitesinde Yer Alan Değerlerin Bulunma Sıklıkları

Grafikte görüldüğü üzere bu ünite sadece *farklıklara saygı (1)* ve *müzikseverlik (1)* değerlerine yer verilmiştir. Farklılıklara saygı değerini ele alan görsel 16'da İtalyan arkadaşı Cemre'ye, Roma'daki hava durumunu anlatıp ve Cemre'nin yaşadığı şehirdeki havanın nasıl olduğunu soruyor. Böylelikle farklı iki ülke çocuğunun iletişimine yer verilmiştir. Öte yandan yine öğrenilenlerin tekrarı için bir müzik kullanıldığı görsel 17'de görülmektedir.

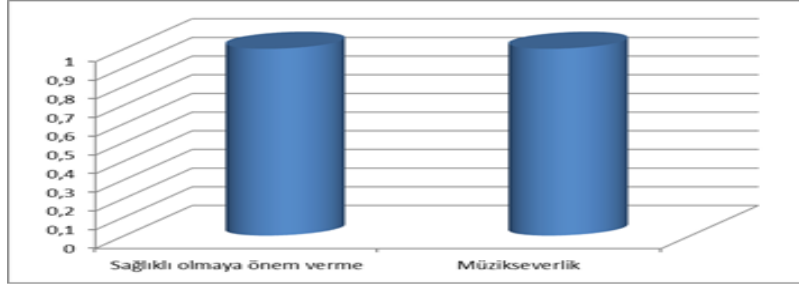
Görsel 16. Farklılıklara saygı (s.71)

Görsel 17. Müzikseverlik (s.77)

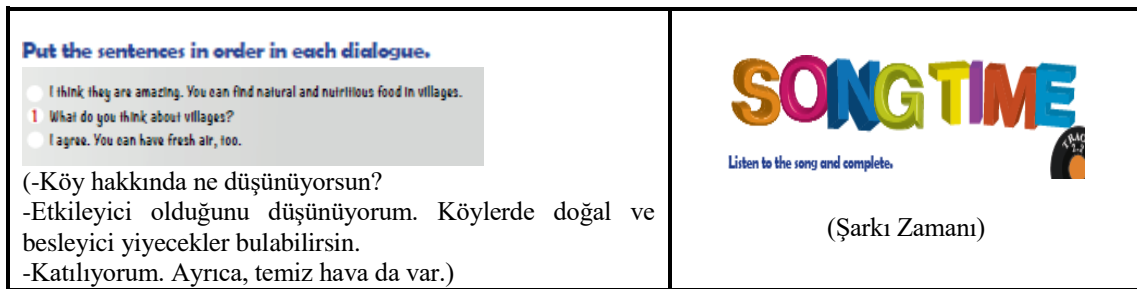
5. Ünite: Lunaparkta (*At the Fair*)

Lunaparkta (*At the Fair*) ünitesi öğrencilerin hava durumunu tarif etme (*describing the weather*), duyguları ifade etme (*expressing feelings*), yerleri tarif etme (*describing places*), hoşlanılan ve hoşlanılmayan şeyleri ifade etme (*expressing likes and dislikes*) ve kişisel fikirleri ifade etme (*stating personal opinions*) kazanımlarına ulaşmasını amaçlayan bir ünite. İncelenen kitapta 17 sayfa bu ünite için ayrılmıştır. Grafik 1.5'te, 6. Sınıf İngilizce kitabı "Lunaparkta" (*At the Fair*) ünitesinde yer alan değerlere yer verilmiştir.

Grafik 1.5: Lunaparkta (*At the Fair*) Ünitesinde Yer Alan Değerlerin Bulunma Sıklıkları

Grafik incelendiğinde bu ünite sadece *sağlıklı olmaya önem verme (1)* ve *müzikseverlik (1)* değerlerine yer verildiği görülmektedir. Değerlere çok fazla yer verilmediği bu ünite "Köy hakkında ne düşünüyorsun? -Etkileyici olduğunu düşünüyorum. Köylerde doğal ve besleyici yiyecekler bulabilirsin. -Katılıyorum. Ayrıca, temiz hava da var." (Bkz. Görsel 18) diyaloguyla sağlıklı olmaya önem verme değerinden bahsedilmektedir. Öte yandan diğer ünitelerde olduğu gibi bu ünite de şarkı zamanı etkinliği ile öğrencilerin müzikle öğrendiklerini tekrarlatmak amaçlanmıştır. (Bkz. Görsel 19)

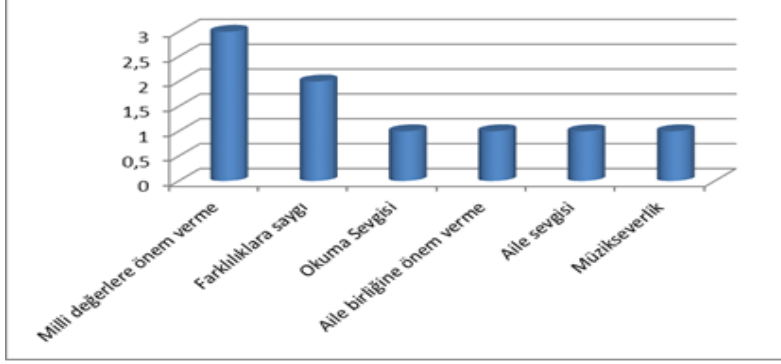
Görsel 18. Sağlıklı olmaya önem verme (s.97)

Görsel 19. Müzikseverlik (s.93)

6. Ünite: Meslekler (Occupations)

Meslekler (Occupations) ünitesi öğrencilerin geçmiş meslekler hakkında konuşma (*talking about past occupations*), kişisel sorular sorma (*asking personal questions*), zamanı, günleri ve tarihleri söyleme (*telling the time, days and dates*) kazanımlarına ulaşmasını amaçlayan bir ünedir. İncelenen kitaplarda 19 sayfa bu ünite için ayrılmıştır. Grafik 1.6'da, 6. Sınıf İngilizce kitabı "Meslekler" (Occupations) ünitesinde yer alan değerlere yer verilmiştir.

Grafik 1.6: Meslekler (Occupations) Ünitesinde Yer Alan Değerlerin Bulunma Sıklıkları

Grafik incelendiğinde; bu ünite *milli değerlere önem verme* (3), *farklılıklara saygı* (2), *okuma sevgisi* (1), *aile birliğine önem verme* (1), *aile sevgisi* (1), *müzikseverlik* (1) değerlerine yer verildiği görülmektedir. Görüldüğü üzere bu ünite en çok *milli değerlere önem verme* (3) değeri yer almaktadır. Bu değer çoğunlukla Türk büyüklerinden bahsedilerek yansıtılmıştır.

Görsel 20. Milli değerlere önem verme (s.108)

Milli değerlere önem verme değerinin dışında *farklılıklara saygı* (2) *okuma sevgisi* (1), *aile birliğine önem verme* (1), *aile sevgisi* (1), *müzikseverlik* (1) değerlerine yer verilmiştir.

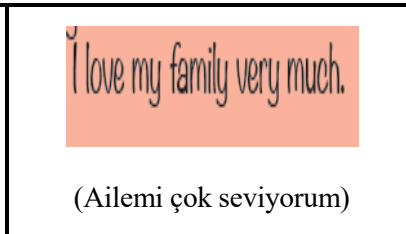
Görsel 21. Farklılıklara saygı (s.101)

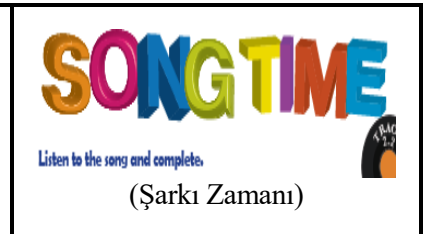
Görsel 22. Okuma Sevgisi (s.113)

Görsel 23. Aile birliğine önem verme (s.111)

Görsel 24. Aile sevgisi (s.111)

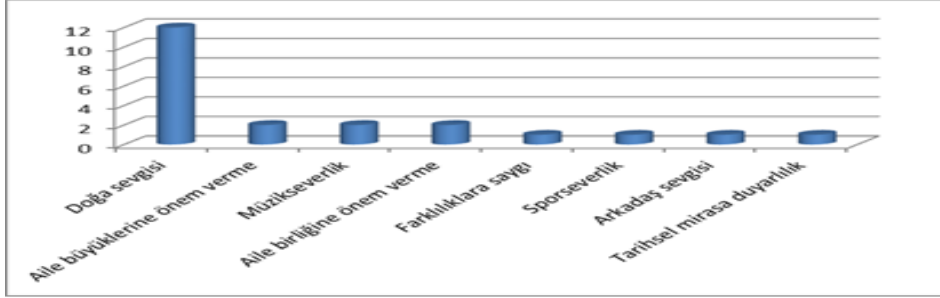
Görsel 25. Müzikseverlik (s.114)

Bu ünite; görsel 21’de farklı meslek gruplarını bir araya getirerek “farklılıklara saygı” değerini, görsel 22’de kitap okuyan çocuk görseliyle “okuma sevgi” sini, görsel 23’te kalabalık bir aile resmine yer vererek “aile birliğine önem verme” değerini, görsel 24’te “ailemi çok seviyorum” yazısıyla “aile sevgisi” ni ve diğer ünitelerde olduğu gibi şarkı ile öğrenilenlerin tekrarını sağlayarak “müzikseverlik” (bkz. Görsel 25) değerini örtük bir şekilde ele almıştır.

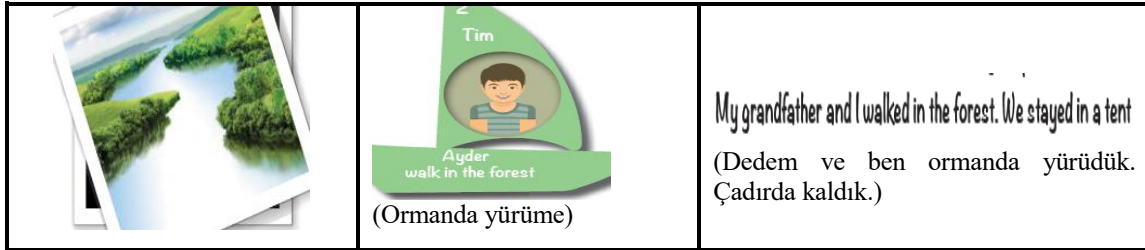
7. Ünite: Okuldan Sonra (*After School*)

Okuldan sonra (*After School*) ünitesi öğrencilerin geçmiş olaylar hakkında konuşma (*talking about past events*), basit sorular sorma (*making simple inquiries*) kazanımlarına ulaşmasını amaçlayan bir ünedir. İncelenen kitaplarda 17 sayfa bu ünite için ayrılmıştır. Grafik 1.7’de, 6. Sınıf İngilizce kitabı “Okuldan Sonra” (*After School*) ünitesinde yer alan değere yer verilmiştir.

Grafik 1.7: Okuldan Sonra (*After School*) Ünitesinde Yer Alan Değerlerin Bulunma Sıklıkları

Grafikte görüldüğü üzere bu üniteye *doğa sevgisi* (12), *aile büyüklerine önem verme* (2), *müzikseverlik* (2), *aile birliğine önem verme* (2), *farklılıklara saygı* (1), *sporseverlik* (1), *arkadaş sevgisi* (1), *tarihsel mirasa duyarlılık* (1) değerlerine yer verildiği görülmektedir. Görüldüğü üzere bu üniteye en çok *doğa sevgisi* (12) değeri yer almaktadır ve çoğunlukla doğada yapılan etkinlik görselleri ve yazılarıyla verilmiştir. (Bkz. Görsel 26).

Görsel 26. Doğa sevgisi (s.122, s.127 ve s.130)

Doğa sevgisi değeri dışında *aile büyüklerine önem verme* (2), *müzikseverlik* (2), *aile birliğine önem verme* (2), *farklılıklara saygı* (1), *sporseverlik* (1), *arkadaş sevgisi* (1), *tarihsel mirasa duyarlılık* (1) değerleri verilmiştir.

Hi, everybody! I'm Demir. I'm a student at a primary school. I visited my grandparents last summer holiday. They live in a village. There are high mountains and a big forest around (Herkese selam! Ben Demir. İlkokulda okuyorum. Geçen yaz tatilinde dede ve ninemi ziyaret ettim.)	Hi, I'm Emel. Last summer my family and I were in Fethiye. We stayed in (Merhaba ben Emel. Geçen yaz ailemle birlikte Fethiye'deydik.)
--	--

Görsel 27. Aile büyüklerine önem verme (s.130)

Görsel 28. Aile birliğine önem verme (s.124)

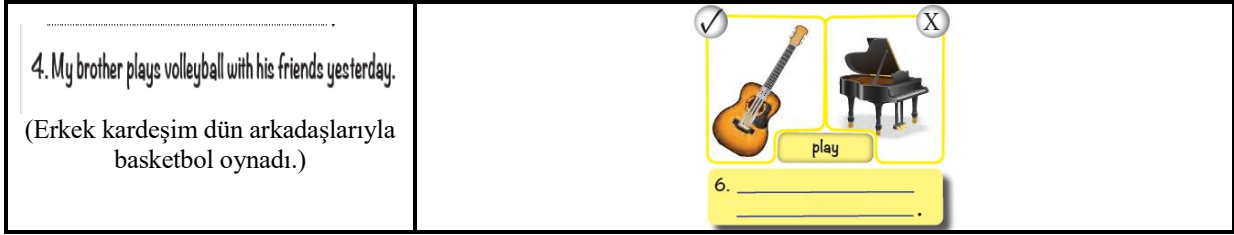
Görsel 27’de yer alan yazıda aile büyüklerine ziyaretten bahsederken, görsel 28’de aileyle birlikte vakit geçirmekten söz edilmektedir. Görsel 29’da tarihsel bir yapıya yer verilirken, görsel 30’da farklı ülkelerin sahip olduğu değerlerin görseline yer verilmiştir. Ayrıca Görsel 30’da arkadaş ziyaretinden bahseden bir yazıya yer verilerek “arkadaş sevgisi” değeri örtük bir şekilde ele alınmıştır.

Görsel 29. Tarihsel mirasa duyarlılık (s.132)

Görsel 30. Farklılıklara saygı (s.121)

Görsel 31. Arkadaş sevgisi (s.130)

Görsel 32. Sporseverlik (s.135)

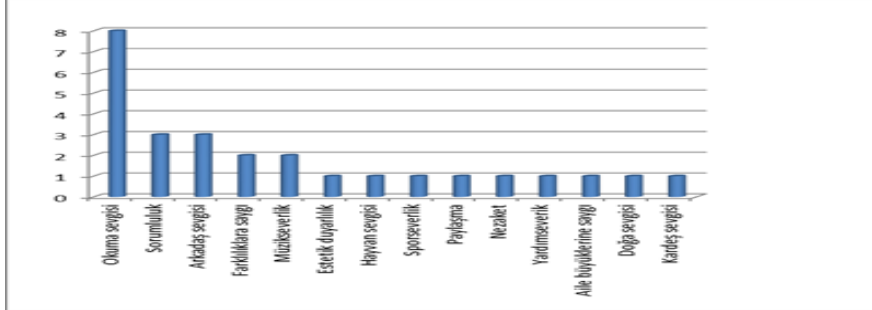
Görsel 33. Müzikseverlik (s.136)

Öte yandan Görsel 32’de basketbol sporundan bahsedilerek “sporseverlik değeri”, görsel 33’te piyano, gitar çalmaktan bahsedilerek “müzikseverlik” değerine yer verilmiştir.

8. Ünite: Kitap Kurtları (*Bookworms*)

Kitap Kurtları (*Bookworms*) ünitesi öğrencilerin geçmiş olaylar hakkında konuşma (*talking about past events*), kişilerin ve eşyaların konumu hakkında konuşma (*talking about locations of things and people*) kazanımlarına ulaşmasını amaçlayan bir ünedir. İncelenen kitaplarda 19 sayfa bu ünite için ayrılmıştır. Grafik 1.8’de, 6. Sınıf İngilizce kitabı “Kitap Kurtları” (*Bookworms*) ünitesinde yer alan değerlere yer verilmiştir.

Grafik 1.8: Kitap Kurtları (*Bookworms*) Ünitesinde Yer Alan Değerlerin Bulunma Sıklıkları

Grafik incelendiğinde; bu ünite *okuma sevgisi* (12), *sorumluluk* (3), *arkadaş sevgisi* (3), *farklılıklara saygı* (2), *müzikseverlik* (2), *estetik duyarlılık* (1), *hayvan sevgisi* (1), *sporseverlik* (1), *paylaşma* (1), *nezaket* (1), *yardımsverlik* (1), *aile büyüklerine saygı* (1), *doğa sevgisi* (1), *kardeş sevgisi* (1) değerlerine yer verildiği görülmektedir. Ünitenin başlığından da anlaşılacağı üzere bu ünite en çok *okuma sevgisi* (8) değeri yer almaktadır. Bu değer, bu ünite işlenen değerlerin büyük kısmını oluşturmaktadır ve çoğunlukla okumakta olan kişi görselleri veya okuma konusunda konuşmalar yapan kişilerin sözleriyle verilmiştir. (Bkz. Görsel 34).

Görsel 34. Okuma sevgisi (s.141 ve s. 142)

Okuma sevgisi değeri haricinde *sorumluluk (3)*, *arkadaş sevgisi (3)*, *farklılıklara saygı (2)* *müzikseverlik (2)*, *estetik duyarlılık (1)*, *hayvan sevgisi (1)*, *sporseverlik (1)*, *paylaşma (1)*, *nezaket (1)*, *yardımseverlik (1)*, *aile büyüklerine saygı (1)*, *doğa sevgisi (1)*, *kardeş sevgisi (1)* değerleri verilmiştir.

	 <p>(ödev yapmak-dün akşam)</p>		<p>3. I went to the cinema with my classmates</p> <p>(Sınıf arkadaşlarımla sinemaya gittik.)</p>
---	--	--	--

Görsel 35. Farklılıklara Saygı (s.139)

Görsel 36. Sorumluluk (s.147)

Görsel 37. Estetik duyarlılık (s.144)

Görsel 38. Arkadaş sevgisi (s.155)

Farklı milletten çocukların yer aldığı görsel 35 ile “farklılıklara saygı” değeri, öğrenci için bir sorumluluk olan ödevde vurgu yapan görsel 36 ile “sorumluluk” değeri, düzenden bahseden görsel 37 ile “estetik duyarlılık” değeri ve sınıf arkadaşlarıyla etkinlik yapmaktan bahseden görsel 38 ile “arkadaş sevgisi” değeri ele alınmıştır.

<p>I called Sue later and she lent me her skates.</p> <p>(Sonra Sue’yu aradım ve bana patenlerini ödünç verdi.)</p>	<p>Meghan: Oh! Get well soon. How do you feel now?</p> <p>Tracy: Thank you. I feel better now. See you later!</p> <p>(-Geçmiş olsun. Şimdi nasıl hissediyorsun? -Teşekkürler. Şimdi daha iyi hissediyorum. Sonra görüşürüz.)</p>	<p>It () <u>was</u> my younger brother's 12th birthday last Saturday.</p> <p>a surprise party for him.</p> <p>(Geçen cumartesi kardeşimin on ikinci yaş günüydü. Onun için sürpriz bir parti yaptık.)</p>
---	--	---

Görsel 39. Paylaşma (s.154)

Görsel 40. Nezaket (s.151)

Görsel 41. Kardeş sevgisi (s.156)

<p>I had an ice skating course yesterday.</p> <p>(Dün buz pateni kursum vardı.)</p>	<p>SONGTIME</p> <p>Listen to the song and sing all together.</p> <p>(Şarkı Zamanı)</p>	
---	--	---

Görsel 42. Sporseverlik (s.151)

Görsel 43. Müzikseverlik (s.150)

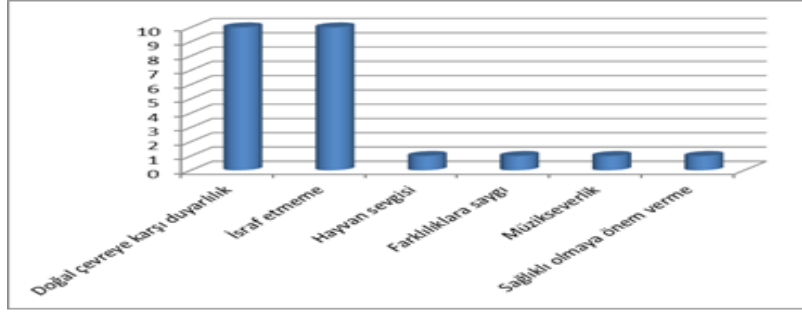
Görsel 44. Hayvan sevgisi (s.146)

Bu üniteye yer alan paylaşma değeri ödünç verme eylemiyle (bkz. Görsel 39), nezaket değeri nezaket içeren diyaloglarla (bkz. Görsel 40), kardeş sevgisi değeri kardeşe yapılan bir sürpriz eylemiyle (bkz. Görsel 41), sporseverlik değeri buz pateni yapma eylemiyle (bkz. Görsel 42), hayvan sevgisi değeri köpeğe yiyecek verme eylemiyle (bkz. Görsel 44) ve son olarak diğer ünitelerde olduğu gibi müzikseverlik değeri şarkı zamanı etkinliğiyle (bkz. Görsel 43) verilmeye çalışılmıştır.

9.Ünite: Gezegeni Kurtarma (Saving The Planet)

Gezegeni Kurtarma (Saving The Planet) ünitesi öğrencilerin basit yönergeler verme ve cevaplama (giving and responding to simple instructions) kazanımlarına ulaşmasını amaçlayan bir ünitedir. İncelenen kitaplarda 15 sayfa bu ünite için ayrılmıştır. Grafik 1.9’da, 6. Sınıf İngilizce kitabı “Gezegeni Kurtarma” (Saving The Planet) ünitesinde yer alan değerlere yer verilmiştir.

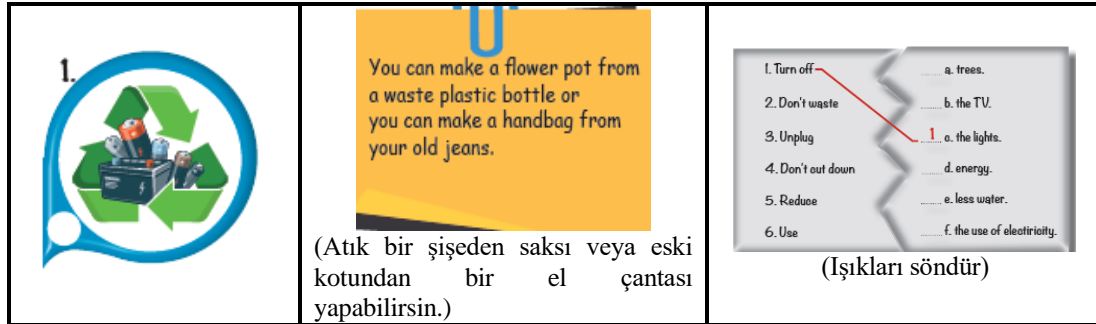
Grafik 1.9: Gezegeni Kurtarma (*Saving The Planet*) Ünitesinde Yer Alan Değerlerin Bulunma Sıklıkları

Grafikte görüldüğü üzere bu üniteye *doğal çevreye karşı duyarlılık* (10), *israf etmeme* (10), *hayvan sevgisi* (1), *farklılıklara saygı* (1), *müzikseverlik* (1), *sağlıklı olmaya önem verme* (1) değerlerine yer verildiği görülmektedir. Ünitenin adından da tahmin edilebileceği gibi bu üniteye en çok *doğal çevreye karşı duyarlılık* (8) ve *israf etmeme* (10) değerleri yer almaktadır. Doğal çevreye karşı duyarlılık değeri, görseller ve tavsiyelerle verilmiştir. İsraf etmeme değeri ise çoğunlukla geri dönüşüm konusu ile verilmiştir. (Bkz. Görsel 45 ve 46)

Görsel 45. Doğal çevreye karşı duyarlılık (s.164, s.165 ve s.168)

Görsel 46. İsraf etmeme (s.167, s.170 ve s.171)

Doğal çevreye karşı duyarlılık ve israf etmeme değerlerinin dışında *hayvan sevgisi* (1), *farklılıklara saygı* (1), *müzikseverlik* (1), *sağlıklı olmaya önem verme* (1) değerleri verilmiştir.

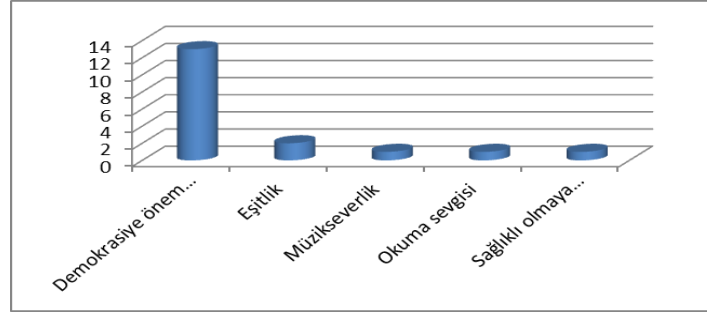
Görsel 47. Hayvan sevgisi
(s.162)Görsel 48. Farklılıklara saygı
(s.159)Görsel 49. Sağlıklı olmaya önem verme
(s.172)

Görsel 47’de “*Hayvanlara zarar vermemeliyiz.*” yazısı yer almaktadır. Ayrıca görsel 48 de farklı ülkelerden çocuklara ve görsel 49’da geç yatmayarak sağlığın korunabileceğine örtük bir şekilde vurgu yapılmıştır.

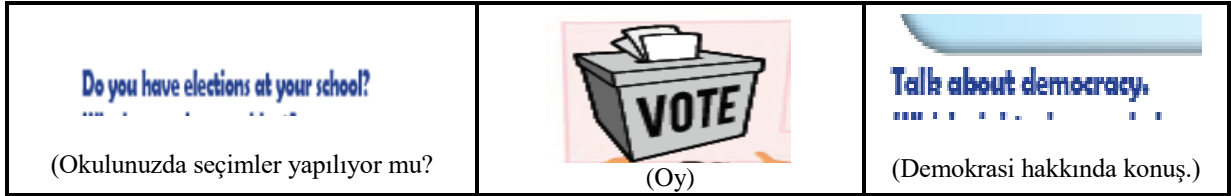
10. Ünite: Demokrasi (Democracy)

Demokrasi (*Democracy*) ünitesi öğrencilerin basit sorular sorma (*making simple inquiries*), geçmiş olaylar hakkında konuşma (*talking about past events*) ve bir işleyişin aşamaları hakkında konuşma (*talking about the stages of a procedure*) kazanımlarına ulaşmasını amaçlayan bir ünedir. İncelenen kitaplarda 14 sayfa bu ünite için ayrılmıştır. Grafik 1.10’da 6. Sınıf İngilizce kitabı “Demokrasi” (*Democracy*) ünitesinde yer alan değerlere yer verilmiştir.

Grafik 1.10: Demokrasi (Democracy) Ünitesinde Yer Alan Değerlerin Bulunma Sıklıkları

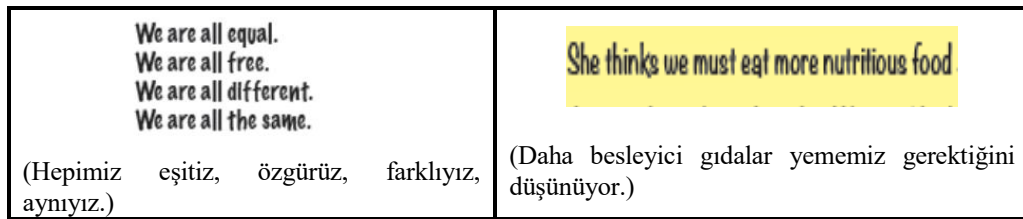

Grafik 10’da görüldüğü üzere bu ünite *demokrasiye önem verme (13)*, *eşitlik (2)*, *okuma sevgisi (1)*, *müzikseverlik (1)*, *sağlık olmaya önem verme (1)* değerlerine yer verildiği görülmektedir. Ünitenin demokrasi konusunu ele aldığından en çok *demokrasiye önem verme (13)* değerine yer verilmiştir. (Bkz. Görsel 50)

Görsel 50. Demokrasiye önem verme (s.176, s.179, s.185)

Demokrasiye önem verme değeri dışında *eşitlik (2)*, *okuma sevgisi (1)*, *müzikseverlik (1)*, *sağlık olmaya önem verme (1)* değerleri verilmiştir.

Görsel 51. Eşitlik (s.184)

Görsel 52. Sağlıklı olmaya önem verme (s.159)

Görsel 51’de görüldüğü üzere eşitlik değerinden “Hepimiz eşitiz, özgürüz, farklıyız, aynıyız.” şeklinde bahsedilmektedir. Ayrıca “Daha besleyici gıdalar yememiz gerektiğini düşünüyor.” söylemiyle de sağlıklı olmaya önem verme değerinden bahsedildiği anlaşılmaktadır.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Yapılan bu çalışmada elde edilen bulgular ışığında, 2019 yılında okullarımızda 6. sınıflarda kullanılan İngilizce ders kitaplarının hemen tüm ünitelerinde değer kazanımlarına yer verildiği görülmüştür. Ayrıca öğrenciler tarafından edinilmesi beklenen değerlerin, çoğunlukla işlenen konuların içerisinde örtük olarak kazanmalarının amaçlandığı fark edilmiştir. Zira değer kazanımlarına ilişkin materyaller (görsel,

işitsel vb.), çoğunlukla işlenen ünite içerisine konu bütünlüğü gözetilerek yerleştirilmiştir. Bununla birlikte değerlerin doğrudan telkin edilmesine yönelik yazı ver görsellere de kitapta rastlanmıştır. Bu duruma sağlıklı olmaya önem verme, hayvanseverlik gibi bazı değerlere ilişkin telkinler örnek gösterilebilir. Kitapta oluşturulan ünitelerde bazı değerler, ünite bazında öne çıkmış olsa da değerler karışık olarak sunulmuştur. Bununla birlikte belirlenen ünitelerdeki konuların değer aktarımına uygunluğu gözetilerek seçildiği söylenebilir. Bu sayede birçok değer geniş bir yelpaze içerisinde verilmiştir. Verilen değerlerin, daha çok görsellere ve basit cümlelere dayandırıldığı görülmüş olup bu durumun 6. sınıf seviyesindeki öğrencilerin İngilizce okuma, anlama ve kendini ifade etme beceri düzeylerine uygun olduğu düşünülmektedir.

Geçmişte yapılan bazı araştırmalarda farklı derslerde, değer aktarımına ilişkin birtakım aksaklıklar belirtilmiştir. Örneğin 2008, 2011 ve 2013 yıllarında 6, 7 ve 8. sınıflarda Türkçe ders kitaplarındaki değer aktarımına ilişkin yapılan bazı araştırmalarda, kitaplarda yer alan metinlerin değer edinimi için uygun olmadığı, değerlerin dengesiz olarak dağıtıldığı veya değer kazanımlarıyla bütünlük oluşturmadığına dair vurgular yapılmıştır. Ayrıca değer aktarımında kullanılan kitapların estetiğine önem verilmesi gerektiği söylenmiştir. (Somuncu, 2008; Doğan ve Gülüşen, 2011; Kaygana, Yapıcı ve Aytan, 2013). Bununla birlikte 2014 yılında 3. sınıf hayat bilgisi dersi kitabının temel evrensel değerleri içermesine ilişkin yapılan araştırmada, kitaplar yeterli bulunmuş fakat barış, temizlik, misafirperverlik gibi birkaç değerın daha fazla vurgulanması gerektiği sonucuna varılmıştır (Candan ve Ergen 2014). 4. ve 5. sınıf düzeyinde sosyal bilgiler dersine ilişkin yapılan bir araştırmada, ders kitaplarında birçok değerın uygun şekilde verildiği görülmüş fakat *temizlik, dürüstlük ve hoşgörü* değerlerinin hedeflenen öğrenci kazanımlarında olmasına rağmen bu kitaplarda yeterince yer verilmediği belirtilmiştir. Ayrıca değerlerin dağılımının orantılı olması gerektiği vurgulanmıştır (Kuş, Merey ve Karatekin, 2013).

Geçmişte yapılan bazı araştırmalarla yapılan bu araştırma karşılaştırıldığında, değer aktarımı açısından 6. sınıf İngilizce ders kitabının büyük oranda yeterli olduğu söylenebilir. Fakat ünitelerdeki konulara göre değerlerin dağılımının etkilendiği fark edilmiştir ve *sorumluluk (23), sağlıklı olmaya önem verme (22), demokrasiye önem verme (13), doğa sevgisi (13), müzikseverlik (12), okuma sevgisi (12), doğal çevreye karşı duyarlılık (11), farklılıklara saygı (11), hayvan sevgisi (11), israf etmeme (10), aile birliğine önem verme (9), aile birliğine önem verme (7), aile içi işbirliğine önem verme (7), sporseverlik (7), arkadaş sevgisi (5), milli değerlere önem verme (5)* değerlerine daha sık yer verilirken, *eşitlik (2), aile sevgisi (1), çalışkanlık (1), tarihsel mirasa duyarlılık (1), estetik duyarlılık (1), paylaşma (1), nezaket (1), yardımseverlik(1), kardeş sevgisi (1)* değerlerine ise çok az yer verilmiştir. Diğer taraftan belirlenen İngilizce öğretim programında (MEB, 2018) yer alan değerlerden adil olmaya önem verme, dürüstlük, sabır, vatanseverlik, öz denetim ve diğerkâmlığa ilişkin herhangi bir veriye rastlanmamıştır.

6. sınıf İngilizce ders kitaplarının incelenmesi neticesinde elde edilen sonuçlar ışığında değer içeren materyallerin dengeli dağılımının daha fazla fayda sağlayacağı söylenebilir. Ayrıca İngilizce öğretim programında yer verilen fakat 6. sınıf ders kitabında hiç yer verilmeyen ya da çok az yer verilen değerlere de yer verilmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir. Değer içeren materyallerin daha otantik ve ilgi çekici olması sağlanabilir. Bu sayede değer eğitimi diğer tüm derslerde olduğu gibi yabancı dil dersleriyle de bütünlük içinde yürütülebilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement: Bu çalışmada, Halil İbrahim Aslan'ın, *Ortaokul İngilizce Ders Kitaplarında Aktarılan Değerler*, adlı yüksek lisans tezinin verilerinden faydalanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Altunışık, A., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. & Yıldırım, E. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. 5. Baskı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık
- Aydın, M. Z. (2008). *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*. 6. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aydın, M. Z. ve Akyol Gürler, Ş. (2014). *Okulda Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Candan, D. & Ergen, G. (2014). 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161.
- Çekin, A. (2012). Değer Açısından İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Kazanımları: Bir İçerik Analizi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12 (2), 105-119.
- Çengelci, T., Hancı, B. & Karaduman, H. (2013). Okul Ortamında Değerler Eğitimi Konusunda Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11 (25), 33-56.
- Demircan, F., Akıskalı, G., Berket, A. & Günay, F. (2018). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulları için İngilizce 6 Ders Kitabı*. 1. Baskı. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Demircioğlu, İ. & Tokdemir, M. (2008). Değerlerin Oluşturulma Sürecinde Tarih Eğitimi: Amaç, İşlev ve İçerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.
- Doğan, B. & Gülüşen, A. (2011). Türkçe Ders Kitaplarındaki (6-8) Metinlerin Değerler Bakımından İncelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 75-102.
- Er, K, O. (2006). Yabancı Dil Öğretim Programlarında Kültürün Etkileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(1), 1-14.
- Eroğlu, E. & Köktan, Y. (2008). *Araştırma Metod ve Teknikleri (Ders Notları)*. 2. Baskı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Kaygana, M., Yapıcı, Ş. & Aytan, T. (2013). Türkçe Ders Kitaplarında Değer Eğitimi. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASS)*, 6(7), 657-669.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması*. Yayımlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kuş, Z., Merey, Z. & Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 183-214.
- Lickona, T. (1991). *Educating for Character: How our schools can teach respect and responsibility*. New York: Bantam Books.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). 2018. İngilizce Dersi Öğretim Programı. 9 Nisan 2019 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812411191321-%C4%B0NG%C4%B0L%C4%B0ZCE%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20Klas%C3%B6rmeb%C3%BC.pdf> adresinden erişildi.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). 2019. Öğretim Programları. 20 Mart 2019 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar>. Aspax adresinden erişildi.
- Önder, S. (2018). *Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Medyada Yansıttıkları Değerler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Somuncu, S. (2008). *İlköğretim 7.Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Edebî Metinlerin Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Şimşek, N. (2013). Hayat Bilgisinde Kişisel Nitelik (Değer) Öğretimi. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASS)*, 6(1), 1325-1346.
- Ünsal, Y. & Güneş, B. (2002). Bir Kitap İnceleme Çalışması Örneği Olarak MEB İlköğretim 4. Sınıf Fen Bilgisi Ders Kitabına Fizik Konuları Yönünden Eleştirel Bir Bakış. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(3): 107-120
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ebeveyn ve Akran İlişkilerinin Genç Kızlarda Madde Kullanımına Etkisi

Elif Yalman^{1*}

Geliş tarihi: 06.03.2019

Kabul tarihi: 24.04.2019

Atıf bilgisi:

Uluslararası Bilimsel

Araştırmalar Dergisi (IBAD)

Cilt: 4 **Sayı:** 2

Sayfa: 372-391 **Yıl:** 2019

Dönem: Yaz

This article was checked by *Turnitin*
Similarity Index 12%

¹ İstanbul Üniversitesi, Türkiye,
elifelyalman@gmail.com,
ORCID ID 0000-0002-5650-1264

* Sorumlu yazar

ÖZ

Madde bağımlılığı hem ülkemizde hem de dünyanın birçok yerinde tehdit edici bir sorundur. Özellikle ergenlik ve gençlik döneminde gerek ailevi sebepler gerek akran baskısıyla başlanabilen ve bağımlılığa neden olan madde kullanımının bu iki alanla ilişkisi incelemeye değerdir. Genç kızların madde kullanım davranışının sosyal çevre ile, özellikle akran ve ebeveynlerle ilişkisini anlamaya çalışmak amacıyla hazırlanan bu çalışmada, madde kullanan veya eski kullanıcı olan 9 genç kız ile görüşülmüştür. Araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış görüşme soruları hazırlanmış ve katılımcıların rahat edebilecekleri bir ortam sağlanarak derinlemesine görüşme tekniğiyle mülakat yapılmıştır. Madde bağımlısı genç kızlara ulaşmada çekilen güçlüklerden dolayı madde bağımlılığı konusunda çalışan dernekler aracılığıyla birkaç katılımcıya ulaşılmıştır. Ayrıca ilaç yazdırmak için ÇEMATEM tedavi merkezine gelen gençlerle de görüşülmüştür. Görüşme esnasında katılımcıların izniyle ses kaydı alınmış ve analiz edilerek bulgular kısmına aktarılmıştır. Görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre madde kullanımında hem aile hem de akran ilişkilerinin önemli etkisi bulunmaktadır. Ailelerin gençlere karşı anlayışsız ve ilgisiz davranması onları ev dışındaki hayata yakınlaştırmakta ve olası tehlikelere daha açık hale getirmektedir. Aileden uzaklaşmasıyla birlikte akran gruplarına yakınlaşan genç bazen arkadaşlarının baskısına dayanamadığı bazen de merak ettiği ve özendiği için maddeyi deneyebilmektedir. Madde kullanımının bağımlılığa dönüşmesiyle maddeye ulaşmak isteyen gençler fiziksel ve duygusal bazı istismlara maruz kalabilmektedir. Uzun süren gizli kullanımın ardından bir şekilde ailenin haberinin olmasıyla gençler madde kullanımını bırakma sürecine girmektedir. Katılımcıların ifadelerine göre ailelerin genellikle destekleyici olduğu ve bu süreçte gencin yanında olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Bağımlılık, Madde Bağımlılığı, Ergenlik, Akran İlişkisi, Genç Kızlarda Bağımlılık

The Effect Of Parent And Peer Relations On The Drug Use Of Young Girls

Elif Yalman¹

First received: 06.03.2019

Accepted: 24.04.2019

Citation:

Journal of the International Scientific Research (IBAD)

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 372-391 **Year:** 2019

Session: Summer

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 12%

¹ İstanbul University, Turkey,
elifelyalman@gmail.com,
ORCID ID 0000-0002-5650-1264

* **Corresponding Author**

ABSTRACT

Drug addiction is a threatening problem both in our country and in many parts of the world. The relationship between these two fields, drug use and addiction-induced drug use, especially in adolescence and youth, which may start with familial reasons and peer pressure, are worth examining. In this study, which was prepared in order to understand how drug-addiction effected by peer and parents, were interviewed with 9 young girls who were drug abusers or exusers. Semi-structured interview questions were prepared and interviewed by researcher. Due to difficulties in accessing drug-addicted young girls, a number of participants were reached through associations that work related to drug addiction. In addition, young people from treatment center were interviewed too who came there for medicines. Also interview held with youths who came to the ÇEMATEM treatment centre for taking medicine. During the interview, audio recordings were taken with the permission of the participants and analyzed and transferred to the results section. According to the results obtained from the interviews, both family and peer relations have a significant effect on substance use. The insufficient and indifferent behavior of families towards young people brings them closer to the life outside the home and makes them more vulnerable to possible dangers. With her distancing from the family, the teenager who is close to the peer groups sometimes tries to use substance because she cannot stand the pressure of her friends and sometimes she may curious and intrigued. With the transformation of substance use into addiction, young people who want to reach the substance can be subject to some physical and emotional abuse. After a long period of confidential use, when the family is informed about the addiction, young people start in the process of quitting substance use. According to the statements of the participants, it can be said that families are generally supportive and that they are in the process.

Keywords: Addiction, Drug Addiction, Adolescent, Peer Relationship, Addiction in Young Girls

GİRİŞ

Madde kullanımı genç kızlar arasında da yaygın olmasına rağmen madde kullanan kızlar bazı sebeplerden (toplumsal, sosyal, ailevi vb.) dolayı erkekler kadar ön planda değildir. Bu araştırma madde bağımlısı genç kızların hem maddeye başlama hem de kullanım ve bırakma sürecinde aile ve akranlarından nasıl etkilendiklerini anlamak amacıyla yapılmıştır. Madde kullanmış veya kullanmaya devam eden genç kızlarla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgular çalışmada analiz edilmiştir. Bu ve benzeri çalışmalarla birlikte genç kızların madde kullanım sürecinde arkadaş ve ailenin etkisi anlaşılabilirse gerek koruyucu-önleyici çalışmalarda gerek rehabilitasyon sürecinde bu yönde gerekli tedbirlerin alınabileceği veya bırakma aşamasında destek sağlanabileceği düşünülmektedir.

Ergenlik Dönemi

Ergenlik için kesin bir yaş sınırından bahsetmek zordur. Ergenlik dönemine girme yaşı kişiden kişiye, toplumdan topluma ve kültürden kültüre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin Birleşmiş Milletler ergenlik yaşını 12-17 yaş olarak belirtmektedir (United Nations, 2012). Yörükoğlu'na göre ise ergenlik dönemi 12-21 yaş arası kapsamaktadır (Yörükoğlu, 1978, s. 277).

Ergen ve Aile İlişkisi

Geniş aile yapısının ergen için kuşak çatışması durumu söz konusu olmakla birlikte, yetişkin sosyal davranışlarına ve sorumluluklarına karşı bir aşinalık kazanmada da faydalı olduğu söylenebilir. Bu durum ise ergenin kendisine ait yetenek ve sorumlulukları öğrenmesine yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte son zamanlarda ergenlerin içinde yaşadıkları ailenin boyutu giderek küçülmektedir. Günümüzde geniş ailenin çekirdek aile modeline dönmesiyle ergen sadece anne-baba ile ilişki kurabilmektedir ve farklı yetişkin rollerini gözlemlene avantajını kaybetmektedir (Temel ve Aksoy, 2001, s. 86).

Ergen ve Akran İlişkisi

Ergenlik döneminin rahat atlatılabilmesi için bu dönemin sorunlarıyla baş edebilmek gerekmektedir. Bu birçok faktöre bağlıdır. En önemli faktörlerden biri ise akran ilişkileridir. "Akran; aynı sosyal gruptaki kişiler için kullanılır. Bu grup yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, meslek sosyo-ekonomik durum ve/veya sağlık durumu gibi ortak özellikleri temel alabilir." (Bilgiç ve Günay, 2014, s. 103).

Akran Grubu; küçük, kapalı ve yakın arkadaşlığa dayanan gruptur. Kiminle arkadaş olunacağını çeşitli etkenler belirlemektedir. Çocuklukta ve ilk ergenlikte genç, arkadaşlarını çoğu zaman aynı mahalleden, aynı okuldan ve birbirini uzun zamandır tanıyan kişilerden seçer (Satan, 2011, s. 184).

Akran Baskısı; bireyin sahip olduğu akran grubunda herhangi bir aktiviteyi yerine getirmesi için ısrar edilmesi ve cesaretlendirilmesidir (Santor, 2000, s. 164). Ergenlik gibi aileden bağımsızlığın kazanıldığı bir dönemde sınımlanacak yeni limanlar bulmak için ergenler akran gruplarına yönelir. Çünkü akran gruplarının üyeleri birbirleri için bir otorite değildir. Bu da ergenin akran grubunda kendini daha rahat ifade edebilmesi demektir. "Akranlar arkadaşları için tehdit edici değil, eğlendiricidir." (Bilgiç ve Günay, 2014, s. 104).

Bağımlılık

Madde bağımlılığını Bektaş "bağımlılık yapıcı maddenin uzun süre ya da kısa ve düzenli kullanılması durumunda beden bağımlılık yapıcı maddenin etkisine alışması, alışılan maddenin alınmaması ya da azaltılması durumunda ise, bedende yorgunluk belirtilerinin ortaya çıkması" şeklinde tanımlarken, Ögel "kişinin kullandığı maddeyi birçok kez bırakma girişiminde bulunmasına rağmen bırakamaması, giderek madde dozunu arttırması, kullanmayı bıraktığında yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması, zararlarını görmesine rağmen madde kullanmayı sürdürmesi, zamanının büyük bölümünü madde arayarak geçirmesi" olarak tanımlamaktadır (Bektaş, 1991; Ögel, 2001; akt. Erdamar ve Kurupınar, 2014, s. 66).

Alkol, kenevir, kokain, uçucu maddeler, sakinleştiriciler gibi merkezi sinir sistemini etkileyen ve bağımlılık yapan kimyasallara psikoaktif madde denir. Bağımlılık zarar verici sonuçlar doğurmasına karşın, etkin bir şekilde madde arama ve kullanma ile devam eden tekrarlayıcı bir beyin hastalığıdır (Ögel, 2002, s. 16). Bir maddenin uyuşturucu madde sayılıp sayılmayacağı söz konusu olduğunda kişide alışkanlık yaratması önemli kriterlerden biri olmaktadır. Ayrıca o maddenin uyarıcı, keyif verici, hayal

doğurucu, tahrik ve sarhoş edici olup olmadığına, insan irade ve muhakemesini ortadan kaldırıp kaldırmadığına da bakılarak karar verilmektedir. Uyuşturucu maddelere karşı kişide iki tür bağımlılık gelişebilir. Bunlardan birisi "fiziksel bağımlılık" iken diğeri "psikolojik bağımlılık"tır. Fiziksel bağımlılık vücudun maddeye karşı yeni bir denge oluşturduğu ve alınmadığı zaman yoksunluk belirtileri görülen fizyolojik durum olarak tanımlanırken çoğu zaman psikolojik belirtiler bu duruma eşlik eder. Psikolojik bağımlılık ise maddeyi almaya devam etme arayışı ile kendini gösterir. Tütün, morfin ve kokain güçlü psikolojik bağımlılık yapan maddelerdendir (Uzbay, 1996, s. 16).

DSM-5'teki madde sınıflandırması şu şekildedir; alkol, kafein, esrar, halusinojenler (fensiklidin bu gruba dahil edilmiş ve grup kendi içinde fensiklidin ve diğer halusinojenler olarak ayrılmıştır), inhalanlar, opiyatlar, sedatif-hipnotik ve anksiyolitikler, stimülanlar (amfetamin, kokain ve diğer stimülanlar), nikotin ve diğer (ya da bilinmeyen maddeler) şeklindedir (Güleç, Köşger ve Eşsizoglu, 2015, s. 450).

Tolerans: Bağımlıların hemen hepsi uyuşturucuya düşük dozlarda başlar fakat bu dozu kısa süre içinde artırmak zorunda kalırlar. Çünkü uyuşturucu kullanarak istedikleri etkiyi elde etmeleri için dozu artırmaktan başka seçenekleri yoktur. Artık kullanılan doz beklenen etkiyi sağlamamaktadır. Devamlı aynı miktarda kullanılan maddenin kişi üzerindeki etkisinin azalmasına "tolerans" denir. Kullanılan maddenin miktarı aynı olduğu halde aynı etkiyi göstermemeye başlar ve rahatlama sağlanamaz. Kimi zaman yeterli madde alınmayışı nedeniyle bazı belirtiler görülebilir. Beklenen etkinin azalmasına karşın kişi genellikle kullandığı dozu artırma gereksinimi duyar. Yükselen dozla öyle bir noktaya gelinir ki, kişi bedeninin kaldıramayacağı miktarda madde kullanımı gerçekleştirir. Doz artışı beraberinde ağır zehirlenme ve ölüm ile sonuçlanabilir (Ögel, <http://www.ogelk.net/Dosyadepo/tani.pdf>).

Yoksunluk: Uyuşturucu maddelerin bir kısmının bir süre kullanımının ardından bırakıldığında yoksunluk belirtileri denilen birtakım rahatsızlıklar ortaya çıkar. Bunlar arasında bulantı, kusma, halsizlik, kas ve karın ağrısı, şiddetli uykusuzluk, bitkinlik, iştahsızlık sayılabilir. Uzun süre ve çok fazla madde kullanımından sonra azaltılmasına veya sonlandırılmasına bağlı olarak ortaya çıkan bir sendromdur. Ruhsal ve fiziksel belirtiler şeklinde kendini gösterir. Yoksunluk belirtileri, süresi ve şiddeti kullanılan maddenin cinsine göre değişir. Kişi bu belirtilerden kurtulmak için tekrar madde alma gereksinimi duyar. Ancak bu belirtiler yalnızca bedensel değildir. Bazı maddelerin kullanımı azaltıldığında veya kesildiğinde sadece ruhsal belirtilere neden olabilir. Bunlar arasında ise sıkıntı, mutsuzluk, depresyon, huzursuzluk, hiçbir şeyden zevk alamama olabilir. Ruhsal bağımlılık, tedavisi güç olan bir durumdur. Bağımlılık yapıcı maddeler belirtileri sebebiyle tekrar tekrar kullanılır ve kolaylıkla bırakılamazlar (Ögel, <http://www.ogelk.net/Dosyadepo/tani.pdf>).

Madde Kullanımının Türkiye'deki Durumu

Madde kullanımına yönelik ülkemize ait ilk geniş kapsamlı veri, 1962-1971 yılları arasında 10 yıl içinde Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Toksikomani servisi kayıtlarına dayanır. 10 yıl süresince yatırılarak tedavi edilen 2878 olgunun %26'sının opioid bağımlısı, %24'ünün esrar bağımlısı, %45'inin çoğul madde kullanıcısı olduğu tespit edilmiştir (Türkcan, 1998, s. 57).

2018 Türkiye Uyuşturucu Raporu'na göre ise; Türkiye genelinde 2016 yılında toplam 81.222 uyuşturucu olayı görülmüşken, 2017 yılında %45,87 artış göstererek 118.482 olay meydana gelmiştir. Bu olaylarda bir önceki yıla göre %48,92 artışla 170.175 kişi uyuşturucu madde nedeniyle yakalanmıştır. Türkiye'de 2017 yılında gerçekleşen toplam 118.482 uyuşturucu olayının suç türlerine göre dağılımı incelendiğinde; 91.798 olayın (%77,47) kullanma amaçlı uyuşturucu madde satın almak/kabul etmek/bulundurmak (TCK m.191), 23.424 olayın (%19,77) uyuşturucu madde imal ve ticareti (TCK m.188), 3.136 olayın (%2,65) 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanuna Muhalefet, 78 olayın (%0,07) uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma/özendirme (TCK m.190) ve 46 olayın (%0,04) 3298 sayılı Uyuşturucu Maddeler ile İlgili Kanuna Muhalefet kapsamında gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye'de 2017 yılında yakalanan toplam 170.175 şüphelinin suç türlerine göre dağılımı incelendiğinde; 121.679 kişinin (%71,50) kullanma amaçlı uyuşturucu madde satın almak/kabul etmek/bulundurmak (TCK m.191), 45.056 kişinin (%26,48) uyuşturucu madde imal ve ticareti (TCK m.188), 3.301 kişinin (%1,94) 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanuna Muhalefet, 92 kişinin (%0,05) uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma/özendirme

(TCK m.190) ve 47 kişinin (%0,03) 3298 sayılı Uyuşturucu Maddeler İle İlgili Kanuna Muhalefet kapsamında yakalandığı görülmektedir.

Bununla birlikte Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2018 verilerine göre, 2017 yılında yatarak tedavi görenlerin cinsiyete göre dağılımları incelendiğinde %95,67'sinin (11.129) erkek, %4,33'ünün (504) kadın olduğu görülür (Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2018, s. 42). Bu fark kadınların erkeklerden daha az madde kullandığına işaret edebileceği gibi, madde kullanan kadınların tedavi başvurusunun daha az olmasından kaynaklı da olabilir.

Madde Kullanımında Aile İlişkilerinin Rolü

Aile, TDK'ya göre "evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik", "aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü", "birlikte oturan hısım ve yakınların tümü" gibi anlamlara gelmektedir (TDK, 2019). İnsanın dünyaya geldiği ve hayatı öğrendiği bu yapıda güven ve huzur ortamını bulması gerekse de farklı nedenlerden dolayı her aile çocuğu için bu ortamını sağlayamamaktadır. Aile içinde yaşanan bazı olumsuz durumlar (çocuğun ihmal ve istismarı, ebeveyn çocuk iletişiminin bozuk olması, ailenin parçalanmış yapısı vb.) çocuğun evden soğumasına ve evi terk etmesine neden olabilmektedir. Çocuğun evden uzaklaşması demek onu bekleyen pek çok tehlikeye açık hale gelmesi anlamını taşımaktadır. Madde kullanımı da bu tehlikelerden biridir. Bircan ve Erden'e göre (2011) ise madde kullanım ve bağımlılığında risk faktörleri arasında; aile içerisinde sıcaklık ve şefkatin olmaması, ilişkilerin düşmanca yaşanması, diğer aile bireylerinde uyuşturucu kullanımının olması, anne-babaların aşırı otoriter ya da aşırı izin verici olması, anne-babanın reddedici ve ihmalkâr olması ön plana çıkmaktadır (Bircan ve Erden, 2011, s. 212). Yapılan bir çalışmada madde kullanan gençlerin aile yapıları tek ebeveynlilik, ebeveynlerden birinin vefatı ya da boşanmış anne baba açılarından incelenmiş olup sonuçta madde kullanan ergenlerin önemli bir kısmının boşanma, ölüm vb. nedenlerle tek ebeveynli ailelerde yetiştiği belirtilmektedir (Denton ve Kampfe, 1994, akt. Bircan ve Erden, 2011, s. 213).

Yaman'ın (2014) bir çalışmasında düşük gelir düzeyindeki ailelerin çocuklarındaki madde kullanım yaygınlığının yüksek gelir düzeyindeki ailelerin çocuklarından fazla olması bu ailelerde yaşanan bazı olumsuz süreçlere (örn. göç, süregelen bir hastalık) işaret etmektedir (Yaman, 2014, s. 101). Coşkun'un (2008) madde kullanan ergenler üzerinde yaptığı bir çalışmada ergenlerin aile özellikleri incelendiğinde parçalanmış aileye sahip ergenlerin oranının yüksek olması dikkati çekmekte ve araştırmaya katılan ergenlerin yarısının yoğun aile sorunları yaşadığı belirtilmektedir (Coşkun, 2008, s. 78). Lise son sınıfta okuyan gençler üzerinde yapılan bir alan araştırmasına göre ise gençlerin en çok; anne-baba tarafından eleştirilmek, sağlık durumları ile çok ilgilenilmesi, aşırı şekilde nasihat edilmesi, evde azarlanma, ebeveynlerinin kendisiyle ilgili her şeyi bilmek istemeleri, üstlerine çok düşülmesi gibi durumlardan şikâyet ettikleri saptanmıştır (Kulaksızoğlu, 2011, s. 43).

Madde kullandığı öğrenilen gençlerin ailelerinin tutum ve davranışları da ergenin nasıl bir yol izleyeceğini şekillendirmektedir. "Aile ortamında sorun çözme yöntemi olarak tercih edilen davranış kalıplarının, ergenlik dönemi problemlerine karşı anlayış ve sempati ile yaklaşmanın bağımlılığı önleyici etkileri olduğu gözlenmiştir". Ancak madde kullanan gençlerin aktardığı şekliyle, çocuklarının bağımlı olduğunu öğrenen ebeveynlerin aşırı ilgi göstermesi ebeveyn ve genç arasındaki ilişkinin normale dönmesini zorlaştırmaktadır. Madde kullandığını öğrendikleri çocuklarına karşı ebeveynlerin aşırı ilgi göstermesi, gençler tarafından bunaltıcı olarak nitelendirilmektedir. İlginin artması gençler tarafından beklenen bir davranışken bu ilginin derhal bir değişme ve madde kullanımından kurtulma umuduna bağlanması gençleri sıkıntıya sokan bir durumdur (Yaman, 2014, s. 102).

Madde Kullanımında Akran İlişkilerinin Rolü

Ergenliğin bir geçiş dönemi olması sebebiyle getirmiş olduğu psikolojik ve biyolojik değişimlere alışma sürecinde ergenler, benzer durumları yaşayan akranları ile yakınlaşabildiğinden madde kullanan gençlerin akran gruplarıyla ilişkisini incelemek önemlidir.

"Grup içindeyken birey, kendine özgü bireysel özelliklerinden uzaklaşır. Böylece bireysel sorumluluk duygusunu kısmen kaybeder. Bu değişim kişinin tek başına iken yapmayacağı davranışları yapması sonucunu verir (örn. uyuşturucu kullanma, trafik kurallarına uymama...)" (Atabek, 2002, s. 126).

Whitney madde kullanımı ve suçluluğun ailede yaşanan olumsuz durumlardan çok çevresel faktörlerden etkilendiğini ifade etmiştir (Akt. Özmen ve Kubanç, 2013, s. 365). Bu da gençlerde madde kullanımında arkadaş etkisinin ön planda olduğu anlamına gelmektedir. Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İnceleme Merkezi'nin (TUBİM) 2008 yılı verilerine göre madde kullanıcıları maddeyi ilk sırada yabancılardan (%42) ikinci sırada arkadaşlarından (%38) temin etmektedir (TUBİM Raporu, 2009).

Benzer sorunlara sahip gençler (örn. boşanmış ebeveynler, okul başarısızlığı, kültür çatışması) kendileri ile aynı sorunlara sahip kişilerle kendilerini daha iyi anlayacaklarını düşündükleri için yakınlaşırlar (Atabek, 2002, s. 125). Ortak kaderi paylaşan bu gençler beraber vakit geçirmeye başladıklarında artık kaderlerinin dışında pek çok ortak yönleri de oluşmaya başlamaktadır. Giyim tarzından konuşma tarzlarına takıldıkları mekânlardan sosyal paylaşım sitelerinde yaptıkları paylaşımlara pek çok alanda aralarında yeni bir dil ve yaşam biçimi ortaya çıkmaktadır (Yaman, 2014, s. 131). “Benzeşme” dönemi diye adlandırılan bu dönemde ergen arkadaşlarını taklit eder ve onlarla özdeşim kurar (Atabek, 2002, s. 122). Ayrıca madde kullanımı maddenin elde edilmesinin ve kullanılmasının kolay olduğu belirli yerlerde gerçekleşmektedir. Ergenlik döneminde kalabalık, denetimden ve kontrolden uzak ortamlarda bulunmanın madde kullanımı için risk oluşturduğu bilinmektedir. Bu koşulları sağlayan bazı sosyal aktivitelere katılım ergenin maddeyi tanınmasına, kullanılmasına ve maddeye istek duymasına neden olabilmekte, maddeyi bulmak ve tüketmek için uygun ortamı sağlayarak düzenli madde kullanımına yol açabilmektedir (Ögel, Ermağan, Eke ve Taner, 2007, s. 19).

Liseli gençlerle ilgili bir çalışmaya göre madde kullanan arkadaşları olanların, madde kullanma riski yaklaşık 6 kattır. Bununla birlikte erkeklerde polisle başı belaya giren ve hırsızlık yapan arkadaşları olma riski kızlara oranla daha fazla iken madde kullanan kızların antisosyal arkadaşlar bulma riski erkeklerden fazladır. (Ögel ve Aksoy, 2006, s. 111).

Madde kullanımına yol açan çevresel risk faktörleri üzerine yapılan çalışmalarda arkadaş özellikleri ve arkadaş etkisi ön plana çıkmaktadır. Araştırmalara göre ergenlerde madde kullanımına silah taşıma, suç işleme, başkasının malına zarar verme gibi şiddet içeren davranışların eşlik ettiği görülebilmektedir. Davranış bozukluğu tanısı konan ergenler, benzer davranışları gösteren ergenler ile arkadaş olurlar. Antisosyal arkadaşlar edinme, madde kullanan, polisle başı belaya giren, sık sık okuldan veya evden kaçan, disiplin cezaları alan bir arkadaşına sahip olma kullanım riskini artırmaktadır. Ergenlerde madde kullanımına sebep olan başka bir etken ise akran baskısı olabilir. Madde kullanan öğrencilerin madde kullanmayan öğrencilere göre şiddete eğilimli olma, suça karışma, madde kullanma, evden ve okuldan kaçma gibi özellikler gösteren arkadaş grubuna sahip olma olasılığı daha yüksektir. Ergenlik döneminde ailesinden uzaklaşarak arkadaşlarına yakınlaşan ergenlerin, dahil olduğu grubun özellikleriyle özdeşleşerek benzer davranışlar sergilemesi ise beklenebilir bir durumdur. Arkadaş grubunda ergenin kendi inanç ve davranışlarının sosyal olarak desteklendiğini düşünmesi bağımlılık sürecinin başlamasında etken olabilir (Erdem, Eke, Ögel ve Taner, 2006, s. 111).

Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi'nin (SEKAM) 81 ilde, 179 kentsel ve 173 kırsal olmak üzere toplam 352 yerleşim biriminde, 15-28 yaş arası 5541 kişiyle uygulanan (%50,9 kadın, %49,1 erkek) Türkiye’de Gençlik ve Uyuşturucu Madde Sorunu çalışmasında arkadaş ortamlarına göre uyuşturucu madde kullanma durumu değerlendirildiğinde, arkadaş ilişkileri noktasında kendini bencil olarak nitelendiren gençlerin madde kullanma oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir (%5,3). Buna karşılık dayanışmacı özelliğe sahip olan gençlerin uyuşturucu kullanma oranları en düşüktür (%0,5). İkinci derecede madde kullanan gençler (%4) ise rekabetçi olarak tanımlananlardır. Bununla birlikte arkadaş ortamında en çok ailevi meseleleri konuştuğunu ifade edenlerin %2,1’i de uyuşturucu kullanmaktadır (SEKAM, 2015, s. 121).

Columbia Üniversitesinde 781 ergen kız ve annelerinin katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırma sonucuna göre de kızların alkol, reçeteli ilaçlar ve uçucu maddeleri kullanımı ile okul sonrası vakit geçirilen yerler, dış görünüşleri, depresyon, en yakın arkadaşın madde kullanımı, annenin içme davranışı, anne-kız etkileşimi ve madde kullanımına dair aile normları arasında ilişki bulunmuştur (Schinke, Fang ve Cole, 2008, s. 191). Latin Amerika’da toplam 1343 kız ve erkek ortaokul öğrencisiyle yapılan dış görünüş, kültürleşme ve madde kötüye kullanımı arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışma sonucu ise dış görünüş algısının en yüksek risk olduğunu ortaya koymaktadır (Nieri, Kulis,

Keith ve Hurdle, 2005, s. 617). Canada’da kız ve erkeklerden oluşan 148 kişilik bir grupla gerçekleştirilen ve akran baskısı, popülerlik ve uyum sağlama ile okul performansı, cinsel davranışları ve madde kullanımı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma sonucuna baktığımızda ise akran baskısının madde kullanımı üzerinde önemli ölçüde etkin olduğunu görebiliriz (Santor, Messervey ve Kusumakar, 2000, s. 163).

Görüldüğü gibi ergenlik dönemindeki bir gencin madde kullanması durumuna etki eden pek çok faktör vardır. Ancak temel olarak bir sınıflandırma yapılırsa aile ilişkileri ve akran grubu ilişkileri ön sıralarda yer alabilir. En dikkat çeken noktalardan biri ise madde kullanımının bir şekilde sosyal çevre ile etkileşimde olmasıdır. Madde kullandığı için ailesinden ya da kullanmayan arkadaşları tarafından dışlanan ergen madde kullanımına daha yatkın hale gelebilmektedir. Dışlanmayla beraber gelebilen etiketlenme durumu ise kişinin hem ailesinden hem de arkadaşlarından ve toplumdan giderek daha da uzaklaşmasına neden olur. Madde kullanıcısı olarak damgalanmış birey maddeyi bırakma gücünü ve isteğini de kendinde bulmakta zorlanır. Bu durum ise madde kullanımı ve bırakamama durumunun kısır döngü halinde devam etmesine neden olur.

YÖNTEM

Araştırma Modeli: Bu araştırma, madde kullanan ya da önceden kullanmış olan ergenlerin ailelerinin sosyo-demografik özellikleri, aile işlevleri ve ailenin madde kullanımı davranışı üzerindeki rolü ile akran grupları ile ilişkileri ve arkadaşlarının madde kullanım davranışlarındaki rolünü incelemeye yönelik yarı yapılandırılmış görüşme formu doğrultusunda derinlemesine görüşme tekniğiyle bilgi alınarak yapılmış nitel bir çalışmadır.

Araştırmanın Evreni: Araştırmanın evreni İstanbul ilinde Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Eğitim ve Destek Merkezine (ÇEMATEM) tedavi için gelen ve madde bağımlılığı konusunda çalışmalar yürüten iki dernek Ayık Yaşamda Buluşalım Derneği ve Bağımsız Yaşam Derneği (AYBUDER, BAYDER) danışanları arasında 15-20 yaş aralığında ergenlik döneminde madde kullanan genç kızlardır.

Araştırmanın Sınırlılıkları: Örneklem oluşturma noktasında madde kullanan genç kızların erkekler kadar ön planda olmaması sebebiyle genç kızlara ulaşmada güçlük çekilmiştir. Araştırma 15-20 yaş arası genç kızlarla sınırlı olduğu için görüşme yapmaya gönüllü olabilecek yetişkin kadınlar araştırmaya dahil edilememiş, bu durum görüşmecisi sayısını kısıtlamıştır.

Araştırmanın Örnekleme: Araştırmanın örneklemini İstanbul’da yaşamakta olan ve ergenlik dönemlerinde madde kullanmış veya kullanmakta olan genç kızlar arasından, ÇEMATEM tedavi merkezine ve madde bağımlılığı noktasında gönüllü faaliyetler yürüten dernek merkezlerine gelen 15-20 yaş aralığındaki kızlar arasından rastgele seçilmiş 9 katılımcı oluşturmaktadır. Genç kızlara ek olarak görüşmeye gönüllü olan 3 yetişkin kadınla da mülakat yapılmış fakat çalışmanın yaş sınırlamasından dolayı bu katılımcılar çalışmaya dahil edilmemiştir. Araştırmanın nitel bir çalışma olması, madde kullanmış genç kızların erkeklere oranla fazla göz önünde olmaması, tedavi sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları’ndan erkeklere oranla daha az destek alınması, çalışma için daha fazla katılımcı sayısına ulaşılmasını zorlaştıran nedenlerdir.

Veri Toplama Araçları: Bu çalışmada mülakat konusu çerçevesinde hazırlanan 33 soruluk (demografik bilgiler, madde kullanmadan önce, madde kullanma sürecinde ve maddeyi bırakma aşamasında aile ve akranlardan alınan tepkiler, destek ve yaklaşımlarla ilgili sorulardan oluşan) yarı yapılandırılmış görüşme formu doğrultusunda veri toplanmıştır.

Görüşme, küçük ölçekli eğitim araştırmalarında kullanılan en yaygın yöntemlerden biridir. Görüşme sırasında ayrıntılı yapı çalışmaya bırakılmıştır ve görüşülen kişinin ne konuşacağı, ne kadar söyleyeceği ve nasıl ifade edeceği konusunda özgürlük alanı geniştir. Yarı yapılandırılmış görüşme (semi-structured interview); yapılacak görüşme için genel bir çerçeve çizecek nitelikte ayrıntılı hazırlanan sorulardan oluşan ve görüşme esnasında akla gelen soruları sorabilme alternatifini sunan, genellikle resmi olmayan bir ortamda görüşerek gerçekleştirilen veri toplama tekniğidir. Yarı yapılandırılmış görüşme, küçük ölçekli araştırmalar için çok uygun bir tekniktir. Çok sayıda insanı içeren çalışmalar için uygun değildir ancak en çok mini çalışmalarda ve vaka çalışmalarında yardımcı olur. (Drever, 1995, s. 7; Longhurst, 2003, s. 143).

Verilerin Toplanması: Araştırmada katılımcılarla yüz yüze görüşmek için birlikte kararlaştırılmış dış mekânlarda bir araya gelmiş, ÇEMATEM tedavi merkezine ailesi ile birlikte gelen genç kızlarla ise ailelerinin de onayının alınmasıyla birlikte hastanenin bahçesinde görüşme yapılmıştır. Her katılımcı ile bir defa görüşülmüş ve ortalama 1 saatte görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan tüm görüşmeler sonucunda veriler analiz edilerek bir araya getirilmiştir. Görüşmeye başlanmadan önce görüşmenin konusu ve amacı hakkında katılımcılara bilgi verilerek nasıl bir çalışmanın parçası olacakları konusu açıklığa kavuşturulmuştur. Görüşme öncesinde hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular genç kızların madde kullanmadan önceki, madde kullanırken ve madde kullandıktan sonraki süreçlerine odaklanmaktadır. Yapılan görüşmelerden daha iyi ve daha net bilgiler alınabilmesi için katılımcıların rızası ve yaşı 18 altı olan katılımcılar için ailelerinin de onayı dâhilinde görüşmeler ses kaydına alınmıştır.

Verilerin Çözümlemesi: Veriler, görüşmeler sırasında katılımcıların rızası ile alınan ses kayıtları deşifre edilerek yazıya geçirilmiştir. Deşifre araştırmacı tarafından yapılmış olup herhangi bir paket program kullanılmamıştır. Çözümleme sonucu elde edilen veriler bir araya getirilerek araştırma için bir bütünlük oluşturulmaya çalışılmış, görüşmelerde geçen konuşmalar katılımcıların ifade ettikleri şekilleriyle, kurdukları cümleler değiştirilmeden çalışmadaki yerini almıştır. Yapılan görüşmelerin analizi sırasında katılımcıların isimleri rastgele seçilen farklı harflerle ifade edilmiş ve yaşları parantez içinde belirtilerek kimlikleri gizli tutulmuştur.

BULGULAR

Madde Kullanan Genç Kızların Aile İlişkilerinin Değerlendirilmesi

Yapılan görüşmeler esnasında madde kullanan veya kullanmış olan genç kızların aileleri ile ilgili olarak en yaygın kanaatlerinin başında aile içi uygun olmayan iletişim yollarının varlığı ya da iletişimden kopuk bir aile ortamından geldiklerini düşünmeleridir. Bu konuyla ilgili verilen cevaplardan biri şu şekildedir:

“-Arkadaş ve aile sürecinden sonra. Ailemle aram kötüydü zaten benim de kafamı dağıtmaya ihtiyacım vardı, sigarayı 6 yıldır kullanıyordum, sigarayı bıraktım bıraktığım zaman annem inanmadı ayrıca bu yüzden dayak yedim, tekrar başladım, daha öncede dediğim gibi arkadaşlar sayesinde tanıştım, ailemle bayadır kötüydüm yani sevgilim ve arkadaşlarım bütün ailem, çevrem olmuştu, ben ailemi tanıyıyordum o zamanlar. Tanışmam böyle oldu.” (H., 20)

Genç kızın bir birey olarak aile içinde değer ve saygı görmeyişi, anne-baba ile derdini anlatacak ve sırrını paylaşacak düzeyde bir ilişki ve yakınlığın olmaması; genç kızların madde kullanımına sebebiyet vermektedir. 3 yıldır bağımlı olan B., yapılan görüşmede ailesinin kendisini sıkması ve ailesinde kız kardeşinden başka sırrını paylaşabileceği birinin olmaması üzerine madde kullanmaya başladığını ifade etmiştir:

“-Annemle biraz sıkıldığı için fazla yani şey değilim hatta bazen sevmiyorum bazen çok seviyorum ama çok sıkıldığı için fazla iyi değilim, babamla zaten babamın yüzünü fazla göremiyorum işte geceleri üçte filan geliyor sabahta çıkıyor fazla iletişim olmuyor, kız kardeşime bir tek her şeyi dökebiliyorum, ablamda evlendiği için zaten evlenmeden önce de zaten görüşmüyorduk hani yani öyle şey konuşmuyorduk o şekilde. Beni ailem sıkıyor dedim ölemiyorum madem dedim sigara mı içsem ne yapmam dedim arkadaşlarıma dedim ki ben artık hayattan nefret ediyorum, evden kaçacağım dedim onlarda kaçma gel ben seni rahatlatıcak bir şey vereyim dedi kaç para dedim 15 lira dedi adı ne dedim korex dediler. (B., 19)

B.'nin de belirttiği üzere evden kaçma isteği, madde kullanan genç kızların, ailede yaşadıkları sorunlara karşı bir çözüm yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Evden kaçma ve aileden uzaklaşma isteği, genç kızların yaşadıkları çatışmalardan ve problemlerden uzak kalmak istemeleri şeklinde değerlendirilebilir. Belirtilen bu durum madde kullanan diğer genç kızlar tarafından da dile getirilen bir durumdur. Nitekim yapılan görüşmeler esnasında E. madde kullanımından dolayı ailesini suçlamakta ve çözüm yolu olarak evden kaçtığını belirtmektedir:

“-Ailemin tepkisi beni ilk başta üzdü ama sonra onları suçladım sizin yüzünüzden ben bu durumdayım diye sonra evden kaçmaya başladım hiç eve gitmiyordum.” (E., 17)

Ailede yaşanan bu çatışmalar zamanla daha da ciddi sorunlara yol açabilmekte, özellikle madde kullanan genç kızların ailesi tarafından şiddet görmesi ile sonuçlanabilmektedir. Madde kullanan genç kızların ailelerinde yaşadıkları bir başka önemli sorun ise aile içi ihmal ve istismar olgusunun varlığıdır. Ailede yaşanan ihmal ve istismar ailede önemli işlevleri bozma eğilimindedir. B. çocukluğunda ailesinden gördüğü ağır şiddeti madde kullanımına giden bir vesile olarak görmektedir ve kendisine iyi davranıldığı takdirde madde kullanmaya başlamayacağını belirtmiştir:

“-En çok bir de şey etkiledi mesela ailem küçükken her gün dövüyordu. Ben bir öğün yemek yiyordum, dört öğün dayak yiyordum, beni gidiyordu tuvalete kitliyordu, köpek misali önüme bir tas koyuyordu al köpek diyordu ye diyordu bu yemekten aynı şekilde. Benim buna başlamamın sebebi kesinlikle ailem yani, arkadaşlarım var tamam var ama ailem bana iyi davransa size yemin ediyorum minnacık, azıcık bana iyi davransa Kur'an çarpsın ben bunu bırakırdım zaten, ben hiç başlamazdım bile.” (B., 19)

Ailede şiddet gören, evde huzur bulamayan gençler zamanla yalnızlaşmaya başlamaktadır ve kendisini ifade edebileceği, kendisi ile özdeşim kurabileceği bir akran grubuna yönelmektedir. Madde kullanımında akran grubunun etkisi yadsınamayacak derece önemli iken B. madde kullanımında daha çok ailesinin etkisinin olduğunu söylemektedir. A.'nın de anlattıkları ile madde kullanan genç kızların yaşadıklarının bir istisna olmadığı, bağımlı kızların ailelerinde şiddetin var olan bir gerçekliğe karşılık geldiği düşünülmektedir:

“-Yani çok süreç var. Bir kere eski sevgilimden ayrıldım. Ondan sonra annem falan babamla evdeki herkesle çok kötüydü aram. Biraz asi bir insanım. Onun dışında öyle yani.

-Annenle babanın boşanma sürecinden önce miydi bu?

-Hayır sonra ama babamla falan. Babam benim şiddet uyguluyor o yüzden mesela çok sıkıntı çektiğim için.

-Yani hayatında şu olsaydı kullanmazdım dediğin bir şey var mı?

-Hayatımda babam olmasaydı kullanmazdım.” (A., 17)

Aile içi şiddetin genç kızlarda ne gibi sonuçlar doğurabileceği hakkında A.'nın anlattıkları ile şiddetin sonuçları daha net bir şekilde anlaşılabilir. A. babasının kendisine uyguladığı şiddet karşısında, mutluluğu uyuşturucu madde kullanmakta arayan bir genç kız olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ebeveyn kaybı, boşanma gibi çeşitli sebeplerden dolayı anne-babanın birlikte yaşayamaması, çocukların akraba yanında veya yurttan kalması aile yapısını değiştiren bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcut aile yapısının değişmesi, aile üyelerine düşen rol ve sorumlulukta bir karmaşa oluşmasına sebebiyet vermektedir. Ailede yaşanan bu uyum problemleri karşısında genç kızların maddeyi denemesi ve kullanması beklenebilen bir durumdur. Aslında değişen bu aile yapısı karşısında madde kullanımı, genç kızların yaşadıkları ruhsal travmaya ve depresyona verdikleri bir yanıt olarak değerlendirilebilir. M., çeşitli sebeplerden dolayı baba ve abisinin cezaevine girdiği parçalanmış bir aileden gelmektedir:

“-Ailevi sorunlarım oldu ondan sonra kullanmaya başladım

-Biraz açabilir misin?

-Abim, babam cezaevine girdi öyle kullandım.” (M., 16)

Aile yapısında; babanın ve abinin cezaevine girmesiyle meydana gelen bu değişim diğer aile üyelerinin rollerinin değişmesi ve artması anlamına gelmektedir. Anne ve babanın çocuklarını birlikte yetiştirememesi, annenin bu durum karşısında babanın rollerini de üzerine almasını gerektirmektedir. Annenin artan bu sorumluluklar sonucu çocukları ile yeterli bir şekilde ilişki kuramaması, çocuklarına vakit ayıramaması genç kızlarda maddenin denenmesine ve sürekli kullanımına neden olabilir.

Ailesinde alkol ve madde bağımlılığı öyküsü olan ergenlerde madde kullanım riski artmaktadır (Ögel ve Aksoy, 2006). Aile üyelerinin madde kullanımı ile aile zor bir değişim sürecine girmektedir. Bu değişim sürecinde ailede madde kullanan üyenin varlığı, ergenlerin madde kullanımını yaşayarak

öğrenebilecekleri bir ortama sahip olmalarına neden olmaktadır. B., ailesinin karşısında alkol kullanan bağımlı bir babaya sahip olmasının madde kullanımındaki etkisini şu şekilde belirtmektedir:

“-Babamdan kopuğum tamamen ya içiyor bizim karşımızda, her gün bir insan niye içer, geliyor içiyor, ya sen bunu niye içiyorsun tamam içiyorsun dışarıda tamam sabah geliyorsun, ben senin zaten yüzünü görmüyorum ama sen bunu getirip benim karşımda içersen ben bırak esrari, bırak maddeyi, bırak içkiyi ben bunu yapmasam bile yaparım yani niye bunu yapıyorsun.” (B., 19)

Aile içi ilişkilerin babanın alkol kullanımı ile yeniden tanımlandığı bu süreçte babanın rol ve sorumlulukta kayıplar yaşaması, görüldüğü gibi genç kızlarda kalıcı sorunlara yol açabilmektedir. Ailede babanın varla yok arasında olması, babanın çocukları ile duygusal olarak uzaklaşması çocukların gelişimleri üzerinde olumsuz bir etki meydana getirmektedir.

Bağımlı genç kızların maddeyi denemesinde, madde kullanan aile üyesinin varlığı yadsınamamaktadır. Örnek bir rol-model kardeşe sahip olamama, kardeşin ailede varla yok arasında olması ve kardeşin madde kullanması genç kızları madde kullanımı ile karşı karşıya getirebilmektedir. Bağımlı bir abisi olan O., ilk madde deneyimini abisini tiner kullanırken görmesine bağlamaktadır. Bağımlı bir abinin maddeyi kardeşinin göreceği bir şekilde kullanması O.’nun tinere karşı bir merak duygusu oluşturmaya neden olmuştur.

“-İlk tiner. 11 yaşındaydım, ilk evde kullandım, nasıl kullanıldığını biliyordum, benim abim de madde bağımlısı, bu nasıl içiyor bende bir bakayım dedim o yüzden başladım. Tektim. Ben söyleyene kadar kimse beni ayıkamadı, çözemedi, ben söyledim anneme. 13-14 yaşlarında söyledim, o zamana kadar anlamadılar.” (O., 17)

Ergenlik döneminde genç kızın aile içinde madde kullanımına tanık olması, yaşanan travmanın boyutlarını artırmaktadır. Nitekim E. madde kullanmasının kardeşinde oluşturduğu özen ve merak duygusunu şu şekilde ifade etmektedir;

“-Kardeşim (14) benden özenmeye başladı o da yavaş yavaş benden gördüğü için özenmeye başladı yani satan çocukların yanına falan gidiyor özenmeye başladı şu an da içmiyor ama özeniyor.” (E., 17)

Madde kullanan bireyin rol model alınması, zamanla ergenlerde maddeye karşı merak ve özeni duygusunu ön plana çıkarmaktadır. Esra'nın kardeşinin şu anda madde kullanmaya başlamamış olması mevcut tehlikeleri ortadan kaldıran bir durum değildir. Madde kullanmış genç kızların ailelerinde karşılaşılan diğer bir sorun ise, ailenin düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip olmasıdır. Gelirlerinin düşük olmasının madde kullanımında etkisi olduğunu düşünen O. şunları ifade etmektedir:

“-Hayatımı, ailemi yani hayatımın düzeni, birliği, hani sıkıntı yaşamadan hani ev ortamı sıkıntılı olmadan, hani rahat yaşayabileceğim bir ortam olmasını isterdim. Annem-babam aynı kişiler olsaydı, özellikle annem hani rahat bir ortamımız olsaydı, gelirimiz iyi olsaydı onlar yeterdi zaten.” (O., 17)

Yoksulluk ve yoksulluğun beraberinde getirdiği yetersiz yaşam koşulları ile ailelerinde yeterince sevgi ve destek görmeyen genç kızların madde kullanımı gibi riskli davranışlara yönelmeleri beklenen bir durumdur. Nitekim maddi kaynakları yetersiz olması gençlerin toplumda eğitim, sağlık, sosyo-kültürel vb. faaliyetlerden yeterince faydalanamamalarına sebep olmaktadır. Yaşanan bu zor şartlar altında genç kızların kendilerini toplumda var etme çabası madde kullanımı ile sonuçlanabilmektedir.

Ebeveynlerin uygun olmayan çocuk yetiştirme tutumları, çocukların psiko-sosyal gelişimine ciddi ölçüde zarar verebilmektedir. Ebeveynlerin aşırı izin verici, ilgisiz ve reddedici davranışlar sergilemesinin genç kızlarda madde bağımlılığına sebep olduğu söylenebilir. Ailesi tarafından rahat ve serbest bırakıldığını düşünen Z. ailesinin madde kullandığını öğrendiğinde bu davranışlarının devam ettiğini belirtmiştir:

“-Yaptıklarımın bir kısmında ailemi suçluyorum, niye suçluyorum bana engel olabilirlerdi hani inanıyorum buna, onlar öğrendiğinde bile bıraktım dediğimde inanmışlardı bana, ben asla çocuğuma inanmam kötü bir alışkanlığı olduğunda onu bıraktım dediğinde. Biraz serbest bırakıldım ben.” (Z., 16)

Çocuklarının nerede, kiminle ve nasıl vakit geçirecekleri konusunda aktif bir denetim ve kontrole sahip olmayan ebeveynlerin çocukları anlık doyumlar ile yetinmeyi öğrenmektedir. Anne ve babanın çocuk yetiştirme konusundaki pasif tutumları genç kızları madde kullanımı karşısında daha korumasız kılmaktadır. Buna karşın ebeveynlerin çocuklarına karşı baskıcı bir karaktere sahip olması çocuklarda özgüven yetersizliğine ve mutsuzluğa sebep olabilir. Özgüven yetersizliğini ve sorunlarını madde kullanımı ile aştığını düşünen genç kızların madde kullanımını sürdürmesi beklenen bir durumdur. Bu konuyla ilgili bir katılımcının görüşleri şu şekildedir:

“-Tek istediğim işte ailem niye böyle yaptı sadece ben onu kullanırken düşündüğüm şey buydu ailem bana kötü davranmasın beni sıkmasın ben bunu yapmayayım keşke böyle olmasa da şöyle olsa keşke fakir olmasak da şöyle olsa aklında bir sürü şey geçiyor diyorsun evlensem de kurtulsam mı ya da mesela evlenmeyeyim evlilikten korkuyorum ama bu şeyi kullandıktan sonra belki her şey düzeler diyorsun ve o psikoloji altında kaldığın için devam ediyorsun bu şekilde ve etrafında kullanan çok kişi oluğu zaman çok güzel geliyor atıyorsun ve kendini kötü hissediyorsun kullanırken güzel geliyor ama sonra kötü hissediyorsun arkadaşlarımın hemen hemen hepsi kullandı bende tabi çok iyi bir şey zannettim aile baskısı olduğu için üzerimde o kadar sıkıldım o kadar patladım ki anlatamam yani kendimden bile nefret ettiğim zamanlar oldu bu nasıl kız dediğim zamanlar oldu aynaya bakıp dört saat ağladığım günleri hatırlıyorum, oldu, neden böyle psikolojik sorunlarım oldu atlatmaya çalıştım ama olmadı yani düzelmeyince baktım gördüm düzelmeyince ben bu maddeyi kullanayım düzelirim filan zannettim.” (B., 19)

B.’nin de belirtmiş olduğu gibi baskıcı ve otoriter ebeveyn tutumları genç kızları sadece madde kullanmaya itmekle kalmamakta, geleceğe karşı düşüncelerini ve isteklerini olumsuz yönde etkileyerek geleceğe korkuyla yaklaşmalarına sebep olabilmektedir.

Bağımlılık sadece bireyi etkileyen bir beyin hastalığı değildir, tüm aile üyelerini etkileyen bir hastalık olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuğunun madde kullandığını öğrenmesi aile için bir kriz durumudur. Aileler çocuklarının bağımlı olduklarını öğrendiklerinde çeşitli sıkıntılar yaşarlar. Bu sıkıntılar şu şekilde özetlenebilir; hayal kırıklığı, suçluluk, inkâr, ümitsizlik, şaşkınlık, öfke, utanç, korku, beklenti, çocuğa odaklı bir yaşam sürmek (Ögel ve Tamar, ty, s. 16-17). Üç aydır madde kullanmayan Ayşe, annesinin madde kullandığını öğrendikten sonraki tutumunu şu şekilde aktarmıştır:

“-Bir tek annem biliyor o da çok iyi davranıyor yani bu süreçte hep yanımda oluyor. Her şeyime geliyor.” (A., 17)

Görüldüğü gibi aileler çocuklarının madde kullandığını öğrendiğinde, eskiye nazaran aile ilişkileri olumlu yönde bir değişim gösterebilir. Ailenin bu süreçte çocuklarına karşı takındığı bu tutum ve gösterdiği davranışlar genç kızların yaşadıkları bu süreci daha zararsız bir şekilde atlatmalarına yardımcı olabilmektedir:

“-Ailem o kadar iyi davrandı ki sırdaşım gibi oldular, normalde bu kadar iyi değildi ama madde kullandığımı öğrendince çok içli dışlı olduk yani daha çok kenetlediler.

-Ailenin davranışları seni nasıl etkiledi?

-Çok iyi etkiledi yaa o an ailemin bana daha çok değer verdiğini anladım.” (M., 16)

Ailenin bu süreçte çocuklarının yanında olmalarına, destek vermelerine rağmen onlara karşı güvensizlik duygusunun oluşması da ailenin verdiği tepkiler arasında yer alabilir. ÇEMATEM’de üç aydır tedavi gören S. ise ailesinin kendisine karşı bazı güvensizliklerinin olmasına karşı bu süreçte destek olduklarını şu şekilde ifade etmiştir:

“-Annem öğrendi ilk önce, 5 ay önce, söz verdim içmeyeceğim diye, yine içtim sonra beni buraya getirdi. Babamda arkadaş gibi konuştu.

-Peki ailenin bu davranışları seni nasıl etkiledi?

-Olumlu yönde etkiledi.

-Peki o zaman mı bırakmaya karar verdin?

-Evet. Üç aydır tedavi görüyorum. ÇEMATEM'e annem, babamla gelip gidiyorum." (S., 15)

Nitekim S.'nin de ailesinde olduğu gibi, ailelerin çocuklarına karşı duyduğu güvensizlik ile bu süreçte onlara karşı destekleri birlikte yürümektedir. B. ise ailesi ile olan ilişkisi nedeniyle maddeyi bir sefer denediğini söylemiş, bağımlı olduğunu saklamıştır. Ailesine maddeyi denediğini söyleyen B. yaşadığı süreci şu şekilde anlatmaktadır;

"-Ben anneme madde kullanmıyorum ama dedim bir kere tadına bakmak için yaptım dedim o sadece bir kere içtiğimi biliyor o kadar içtiğimi bilse zaten beni yani evlatlıktan reddeder. Eğer hap falan kullanırsan eğer dedi işte beni sen benim kızım olamazsın dedi, ondan sonra seni evlatlıktan reddederim dedi. Sadece annem öğrendi, annem babama söyledi sonra işte şu an kullanmıyor biliyorlar sadece bir kere içtiğimi biliyorlar. Nasıl davrandılar, dediler ki hiç yani sanki normal bir hap içmişim gibi hiçbir şey de demediler valla sadece dediler ki bir daha yaptığını görmeyeyim yoksa işte seni evlatlıktan reddederim işte sen dedi benim kızım olamazsın şöyle böyle falan filan. Zaten anneme söyleyecektim ama bana evlatlıktan reddederim dediği için söyleyemedim." (B., 19)

Çocuklarının madde kullanımı karşısında ebeveynlerin çocuklarına karşı "seni evlatlıktan reddederim, sen benim kızım olamazsın" gibi çocuğu reddedici söylemler ailenin gerçeklerden habersiz bir şekilde hayatlarını sürmelerine sebep olmaktadır. Görüldüğü gibi B. bu süreçte ailesine karşı duyduğu korku nedeni ile madde kullandığını bir kere ile sınırlandırdığını ifade etmiştir. Bununla birlikte bazı aileler çocuklarının madde kullandığını öğrendiğinde bu durumu anlayışla karşılayarak tepkilerini en aza indirmeye çalışırlar. Ebeveynlerin gösterdiği bu tepkiler çocuklarının madde kullanım davranışını meşrulaştırmaya çalıştıkları ya da çocuklarının madde kullanımına devam etmesi istedikleri anlamına gelmemektedir.

H. ise ailesine madde kullandığını söylemeden önce annesinin bir şeyler sezdiğini şu şekilde aktarmıştır:

"-Babam şok oldu hatta kalp krizleri böyle başladı, kalbini tutarak yatmalar, nefesinin darlanması. Annem de tahmin ediyordu zaten bir şeyler olduğunu ama böyle olduğunu bilmiyordu, çünkü eve birkaç kere maddeli geldim böyle evde kullandığım zamanlara bir şey olmuyordu çünkü gramajını kendim ayarlıyordum kafamı ona göre yaşıyordum ufak bir uçkunluk versin tamam bana yetiyordu ama dışarıda kullandığım zaman bedava nasıl olsa bir gram bir buçuk gram yarım fişek falan hepsini kullanıyordum, eve geldiğimde kendimde olmuyordum zaten yüzüm gözüüm mosmordu çok kaşınıyordum, o şekildeydi. Ailemin tepkisi de ilk başta çok kızdılar inanamadılar ama ondan sonra arkamda durdular." (H., 20)

Bu süreçte ailelerin yaşadıkları tepkilerden bir diğeri de çocuklarının madde kullanımını inkâr etmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailenin yaşadıkları bu şok karşısında durumu inkâr etmeleri, yaşadıkları hayal kırıklıklarını örtbas etmeye çalışmaları olarak değerlendirilebilir. Zamanla aileler yaşanan bu süreci kabullenebilmekte ve çocuklarına destek olmaya çalışmaktadırlar.

"-Öğrendiklerinde çok kötü oldular beni eve kilitlediler ama ben evdeyken bile kendime maddeyi buldum yollarla. Sigara paketini aşağı attım baba paketim aşağı düştü dedim sonra arkadaşım içine madde koyup eve getirdi paketi sonra onu içerken annem yakaladı daha sonra beni hastaneye yatırdılar zaten." (P., 17)

Görüldüğü gibi çocuklarının madde kullandığı gerçeğiyle yüzleşen aileler, bu durum karşısında çocuklarını eve hapsederek sorunu bertaraf edebilecekleri düşünebilmektedirler. Ailenin kızlarını buldukları çevreden uzak tutarak başka bir şehre göndermeye çalışması, kızlarının kendisine maddeyi hatırlatacak yaşam deneyimlerinden uzak kalmasını istedikleri şeklinde değerlendirilebilir. Görüldüğü gibi ailelerin bu süreçte verdikleri tepkiler aile içi ilişkilere, ailenin birbirlerine duydukları sevgi ve güven değerleri ile değişkenlik gösterebilmektedir.

Bağımlılık tedavisindeki başarı bireye, aileye ve tedavi yöntemine göre değişmektedir. Tedavide başarıyı artıran faktörlerden en önemlisi kişinin istekli ve kararlı olmasıdır. Bağımlı kendini değiştirmeye çalışırken, ailesi ise değişimleri kabul edici bir tutum sergilemelidir. Bu noktada ailenin desteği önemlidir (Ögel, T.Y). Madde kullanımını bırakan A. tedavi süresince ailesinin desteğini şu şekilde ifade etmektedir:

“-Çok zorlandım ilk başta ama sonradan tabii ya annem yanımda hep olduğu için hiç sıkıntı çekmedim.” (A., 17)

Tedavi sonrasında aile desteğinin devam etmesi genç kızların madde kullanımına devam etmesi yönünde engelleyici bir tutum oluşturabilmektedir. H. ise bu süreçte ailesinin kendisini sürekli kontrol ettiğini ve bu durum karşısında ailesinin bunları yapmak zorunda olduklarını belirtmiştir:

“-Ailem bırakma sürecinde çok sıkı davrandı aşırı sıkı o kadar bunalttılar ki sanki ben tekrar başlayacaktım o derece oldum yani öyle diyeyim, ablamda kalıyordum zaten benim manevi bir ablam vardı benim psikoloğumun tanıştığı o abla sayesinde ben bıraktım mesela, babam bir bakımdan ama annem her attığım adımı affedersin iç çamaşıma bile baktığını biliyorum ben, kullanıyor musun kullanmıyor musun diye yani o derecedik ama yine de iyiydi bu yaptıkları şimdi düşününce yani yapmak zorundalarmış bunları.” (H., 20)

Madde Kullanan Genç Kızların Akran İlişkilerinin Değerlendirilmesi

Akran baskısı; kişinin dâhil olduğu akran grubunda herhangi bir aktiviteyi, etkinliği yerine getirmek üzere cesaretlendirilmesidir. Bu baskı veya cesaretlendirme nedeniyle genç grupta kalabilmek için kendinden beklenen riskli davranışı yerine getirebilir (Yörükoğlu, 1996; akt. Esen, 2003, s. 176).

Araştırma sürecinde görüşme yapılan genç kızların büyük çoğunluğu madde kullanımına arkadaş ortamında ve arkadaşlarının “cesaretlendirme veya baskıları” yüzünden başladıklarını belirtmektedirler. Ailesinden bağımsızlığını kazanmaya çalışan ergen, güven ihtiyacını tatmin edebileceği başka yapılara yönelmektedir. Akran grupları bunların başında gelir. Ergen için bir akran grubuna dahil olmak ergenlik döneminin en önemli gelişmesidir. Ergenlikte bir akran grubuna dahil olabilmek demek aileye olan bağlılığın azalması demektir. Gençler için bu özgürlüğe kavuşabilmek, akran grubunca kabul edilmek demek; grup üyelerinin yaptığı ve onun da yapmasını sözlü ya da sözlü olmayan yollarla ifade ettiği her şeyi yapmak anlamına gelebilmektedir. Akran baskısı bu süreçte devreye girmektedir. Foster ve Spencer’ın (2013) yaptığı bir araştırma, gençlerde uyuşturucu ve alkolün arkadaşlarıyla paylaşım noktasında nispeten ucuz bir eğlence sağladığını ve neoliberal şehirlerin bireysel ve yalıtıcı sınırlarında elde edilmesi zor olan samimiyet fırsatları sunduğunu göstermektedir. Araştırma, genç uyuşturucu kullanıcılarının uyuşturucu ve alkole olan kabul edilebilir ve kabul edilemez ilişkiler arasında nasıl sınırlar çizdiğini, madde kullanımının ileri düzeyde kullanıcılara ait önemli bir aidiyet duygusunu ifade ettiğini göstermektedir. Bu “sınır çalışması” sayesinde, esrar içtikleri ve alkol içtikleri insanlarla paylaştığı bağları sağlamlaştırmaktadırlar.

Araştırmaya konu olan genç kızlar için de durum bundan farklı olmamakla birlikte, büyük çoğunluğunun ailesiyle yaşadığı problemlerden kaçmak için akran gruplarına dâhil olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Gençlerin isteklerinin ailede dinlenmemesi ya da önemsenmemesi genelde ebeveynlerin otorite sağlama yöntemlerinin bir sonucu olabilmektedir. İstek ve ihtiyaçlarının ailede karşılık bulmaması genç kıza kendini değersiz, boş, önemsenmeyen, varlığı bile bir yük olarak görülen, hayatta önemli bir rolü olmayan biriymiş gibi hissettirebilmekte hatta genç kızın ailesine karşı sert tutumlar sergilemesine neden olabilmektedir. Genç kız bu durumun vermiş olduğu baskı ile kendisini ailesinden mahrum bırakmak isteyerek aileden kopup akran gruplarına yönelebilmektedir. Genç kızın arkadaşlarını ailesine tercih etmesinde aile içi iletişimin büyük etkisi olduğunu vurgulamak doğru olacaktır.

“Maddeyi ilk kullandığında yanında kimler vardı?” sorusu görüşmecilere sorulmuş ve alınan cevaplar değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucu görüşme yapılan 10 genç kızdan sadece ikisi ilk deneyimde yalnız olduklarını belirtmişlerdir. Bu da gerek ilk madde kullanım deneyimi gerek bağımlılık sürecinde akran grubunun önemini ortaya net bir şekilde koymaktadır.

“-Açık öğretimden meslek liselerine eğitim var ona gidiyordum, arkadaşımın sevgilisi sayesinde başladım bundan iki yıl önce neredeyse. Arkadaşımın sevgilisinin evine gitmiştik orada tanıştım, bunlar masada içiyorlardı bende onları ilk reddettim sonra onlar salondan kalkıp gittiklerinde ben de kullanmaya çalıştım bilmediğim halde daha sonradan olaylar olaylar başlamış oldum.” (H., 20)

Madde kullanan akran gruplarıyla bir şekilde temasa geçen ve madde kullanmaya başlayan genç kızlar için süreci saklamak çok uzun sürmeyebilmektedir. Gerek sık sık evden dışarıda vakit geçirmeye

başlamalar ya da maddeyi temin edebilmek için başvurulan yollarla genç kız kendini ele verebilmektedir. Durumdan haberi olmayan ve madde kullanmayan arkadaşların durumu öğrenmesi halinde madde kullanan genç kıza yönelik tutum ve tavırları sertleşebilmektedir. Yapılan görüşmelerde madde kullanmayan arkadaşları olan genç kızların durumu öğrendiklerinde kendileriyle görüşmeyi bıraktıklarını ifade edenlerde olmuştur. Genel olarak madde kullanmayan arkadaşlar madde kullanım sürecinde genç kıza en fazla öğüt verebilmekte, etkilemek anlamında çok destek olamamaktadır. Madde kullanmayan arkadaşlar kendilerinden mahrum ederek ya da kendilerini madde kullanım riskinden koruyabilmek için aralarına mesafe koydukları genç kızlara ancak tedavi sürecinde daha iyi destek olabilmektedirler.

Görüşmecilere sorulan bir diğer soru olan “Arkadaşların madde kullandığını öğrendiğinde sana nasıl davrandılar?” sorusunu bir görüşmeci bu şekilde yanıtlamaktadır:

“-Dışladılar tabii ister istemez. Gerçek dost dediğim insanlar üzülüler hani yapma etme dediler hiç gerek yok falan dediler ama tabii hani böyle kötü dost olanlarda zaten şey yapıyorlar ailen kötü aran da kötü iç ne olacak yani zaten onlar yüzünden bu durumda oldum.” (E., 17)

Akran baskısının madde kullanımı kadar bırakma sürecinde de etkili olduğunu “Arkadaşların bırakma sürecinde sana karşı nasıl davrandılar?” sorusuna verilen bu cevap ortaya koymaktadır:

“-Tabii iyi olanlar sevindiler çok sevindiler kötü olanlarda niye bırakıyorsun gel beraber içelim dediler tekrar düşürmeye çalıştılar ama kanmadım.” (E., 17)

Birçok gereksinimini akran grubundan karşılamaya başlayan ergen artık akran grubunun kontrolüne çok rahat girebilir. Akran grubunun kontrolüne giren onların istediklerini yapmakta tereddüt etmez ve akran grubu gibi hareket etmeye başlar (Esen, 2003, s. 169).

Özellikle benlik saygısı düşük ergenlerin kendilerini çevreye karşı olumlu ve yeterli gösterme ve grup içinde statü kazanma çabaları, grubun kontrolüne girmeleri ve gruptakilerin istediği şekilde davranmaya başlamalarıyla sonuçlanabilmektedir. Görüşmeler sırasında; “arkadaş ortamına ayak uydurabilmek, onlar gibi olabilmek ne hissettiklerini anlayabilmek” üzere ilk deneyimin ve ardından bağımlılığın başlamasıyla sıkça karşılaşmıştır.

“-Ortamlar arkadaş çevresi falan derken iyice dağıttım kendimi. Sonra okuldan devamsızlıktan dolayı atıldım kavga ettim.” (E., 17)

Madde kullanım sürecinde arkadaşlarını suçlayan, arkadaşlarına “hayır” diyemediği için bağımlı olduğunu dile getiren bir katılımcı sözlerini şöyle sürdürmektedir;

“-Yaa arkadaş etkisi, onları değiştirmek isterdim, hayır demek isterdim.” (S., 15)

Madde kullanımıyla ilgili yapılan çalışmalarda çoğunlukla; akran etkisi, ego zayıflığı, benlik saygısının yoksunluğu, kişilik sorunları, kullanım alanları, uyum sorunları, bozuk çevre, stres faktörleri öne çıkmaktadır (Gökler ve Koçak, 2008).

Bunlardan farklı olarak gençler arasında kullanma sebeplerinden biri de “merak” duygusu olarak ön plana çıkmaktadır. Gençler arasında sadece merak ettiği için madde kullanımına başladığını belirtenler olmuştur. Bununla ilgili bir gencin ifadesi şu şekildedir:

“-Valla bir beklentim yoktu. Merak ettim denedim sadece. O (K'nun erkek arkadaşı) kullanıyordu. Bende onu seviyordum ve iletişim kurabilmek için. Yani aslında merak sadece. Deneme merakı. Ne hissettiğini anlamak. Ne hissedeceğini görmek. Yani bir beklenti çok kötüyüm madde de bana iyi gelsin diye başlamadım yani. Öyle genelde öyle çok olmuyor. Hani var mesela çok mutlu oluyor arkadaşları gülüyor eğleniyor. Diyor ki niye, bende bu kadar mutlu olmak istiyorum? Diyor içiyor mesela. Ama benimki öyle çok olmadı. Daha çok uyum sağlamak için belki de merak ettiğim için öyle yani. Ama kötü bir dönemdeydim yani. (K., 32)

-Yani nasıl bir şey diye çok merak ettim. Biradan farklı, içkiden farklı olarak kokmuyor diye içmeye başladım. Öyle.” (A., 17)

Genç bireylerde madde kullanan arkadaşı olanların, madde kullanan arkadaşı olmayanlara göre madde kullanım riskleri oldukça fazladır. Madde kullanan arkadaşı olan ergen, madde kullanımına

özenebilmekte ve bu özenti ergenin madde denemesi ardından gelen madde bağımlılığıyla sonuçlanabilmektedir.

“Herhangi bir nedenden dolayı değil benim maddeye başlama isteğim, tamamen özentilik arkadaş çevresi, merak onlardan sebep.” (Z., 16)

“Onlar da içiyordu zaten içmeyenler de pek karışmıyordu, onlar da çocuk olduğu için zaten ne olduğunu çok bilmiyorlardı havalı görünüyor.” (P., 17)

Madde kullanan akran çevresinin yanı sıra ailede madde kullanıcısının olması da bağımlılığa iten bir diğer önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

“11 yaşındaydım, ilk evde kullandım, nasıl kullanıldığını biliyordum, benim abim de madde bağımlısı, bu nasıl içiyor bende bir bakayım dedim o yüzden başladım. Tektim. Ben söyleyene kadar kimse beni ayıkamadı, çözemedi, ben söyledim anneme. 13-14 yaşlarında söyledim, o zamana kadar anlamadılar.” (O., 17)

Akran grubunun madde kullanımıyla ilgili tutumları bireyin madde kullanımını önemli ölçüde etkilemektedir. Madde kullanımına yönelik olumlu tutuma sahip arkadaş grubuna dâhil ergenlerde madde kullanma riski daha yüksektir. Arkadaş grubuna bağlılığı yüksek kişilerde de madde kullanma riskinin fazla olduğu yapılan çalışmalarla ortaya çıkmaktadır (Ögel, Ermağan, Eke ve Taner, 2007). Görüşmecilere sorulan; “hayatınızdaki hangi süreçlerden sonra madde kullanmaya başladınız?” sorusuna B.’nin (19) verdiği cevap da göstermektedir ki madde kullanımında olduğu gibi maddenin temininde de akran grubunun etkisi yadsınmamaktadır.

“Beni ailem sıkıyor dedim ölemiyorum madem dedim sigara mı içsem ne yapsam dedim arkadaşlarıma dedim ki ben artık hayattan nefret ediyorum, evden kaçacağım dedim onlarda kaçma gel ben seni rahatlatacak bir şey vereyim dedi kaç para dedim 15 lira dedi adı ne dedim korex dediler.” (B., 19)

Erkek arkadaşın veya akran grubunun madde kullanması ve kullanıma teşvik etmesi; “kullan, bir şey olmaz” gibi “cesaretlendirmelerde” bulunmaları da madde kullanım sürecinde önemli bir yer edinmektedir.

“Bonzai kullandığımda öldüm geri gelemeceğim filan demiştim, ailemi düşünmüştüm onun bana yaptıkları, çalıştım sıkıldım ondan sonra işte baya bir kötü şeyler oldu filan sonra erkek arkadaşımı düşündüm o da kullanıyordu kullan bir şey olmaz filan dedi bende kullanayım bari dedim. Kullandığında her şey bitti filan diyorsun eve filan gidesin gelmiyor bir süre sonra annenle konuşmuyorsun, konuşmanı kesiyorsun baya bir değişik oluyorsun, ara sıra unutkanlık yapıyor bazen, bir arkadaşım böbreklerinden hasta olmuştu baya bir hastalık oluyor devamlı kullanırsan zararları çok.” (B., 19)

Öte yandan Z. akran grubunun maddeyi bırakma sürecindeki etkisini şu şekilde anlatmaktadır:

“Arkadaşına göre değişiyor aslında, kimileri dışladı kimileri benimle birlik olup aynı şeyi yaptı ama dışlayan daha çoktu.” (Z., 16)

SONUÇ

Madde kullanımına başlama noktasında birçok etken vardır. Bu etkenler arasında ebeveynlerin ve akranların rolünün de incelenmesi gerekmektedir. Her insan farklı dinamiklerin bir araya gelmesiyle bir madde bağımlısı olabilir. Gençler arasında ise olabilecek değişkenler arasında aile ve akran etkisi incelemeye değerdir. Bu çalışma da madde kullanmış genç kızlar arasında bağımlılık sürecine girme, devam etme ve bırakmada aile ve arkadaşlarının etkisini öğrenmek amacıyla yapılmıştır. Görüşmeciler Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Eğitim ve Destek Merkezi’ne (ÇEMATEM) gelen 15-18 yaş arası kişiler ve Ayık Yaşamda Buluşalım Derneği (AYBUDER) ile Bağımsız Yaşam Derneği’ne (BAYDER) gelen 18-20 yaş arası danışanlar arasından rastgele seçilmiş 9 kişidir.

Alan çalışmaları arasında ergenin ailesi ve akranları ile ilişkisinin madde kullanımına etkisini inceleyen ve bu iki durum arasında anlamlı ilişki bulan çalışmalar mevcuttur (Yaman, 2014; Coşkun, 2008; Ögel

ve Aksoy, 2006). Bununla birlikte Türkiye’de madde kullanan kızlar, erkeklere oranla daha az göz önünde olduğundan bu konu üzerine araştırma yapılması gerekmektedir.

Çalışma sonucumuza göre en çok kullanılan maddeler; koreks, ekstazi, bonzaidir. Bunun dışında çakmak gazı, tiner, antidepresan, esrar da kullanılan maddeler arasındadır. Ayrıca görüşülen gençlerin neredeyse tamamında bu süreçte birden fazla madde kullanımı olduğu öğrenilmiştir. Farklı maddeleri eş zamanlı kullanma durumu da söz konusudur. Maddeyi temin etme ise ailelerinden aldıkları harçlıkla veya çalışarak kazandıkları parayla olmaktadır, bu süreçte hırsızlık yaparak madde aldığını ifade eden de olmuştur. Bunun yanı sıra maddeye ulaşamadığı süreçte kendisinden faydalanılmaya çalışıldığını belirten görüşmeciler de vardır. Gerek madde satın alınan torbacılar gerek kızın madde kullandığını bilen çevredeki erkekler tarafından kızlara yönelik tacizler gerçekleşebilmektedir.

Yukarıda da bahsedilen yapılmış bir çalışmada (Coşkun, 2008) gençler arasında madde kullanımına başlanmasındaki en önemli nedenin aile içi sorunlar ve sağlıklı iletişimin yokluğu olduğu sonucuna varılmıştır. Yapılan görüşmeler esnasında da madde bağımlısı genç kızların aileleri ile ilgili en yaygın kanaatlerinin başında aile içi uygun olmayan iletişim yollarının varlığı ya da iletişimden kopuk bir aile ortamından geldiklerini düşünmeleri yer almaktadır. Genç kızın bir birey olarak aile içinde değer ve saygı görmeyişi, anne-baba ile derdini anlatacak ve sırrını paylaşacak düzeyde bir ilişki ve yakınlığın olmaması; genç kızın madde kullanımına başlamasındaki nedenler arasında gösterilebilir. Ailede sıcaklık ve şefkatin olmaması, ilişkilerin düşmanca ve kopuk yaşanması madde kullanımında bir başka etken olarak bu çalışmada karşımıza çıkmaktadır. Zira görüşme yapılan genç kızların maddeyi deneme ve bağımlı olma sürecinde sağlıklı ve uygun olmayan aile ilişkileri sıkça dile getirilmiştir.

Görüşme yapılan kişilerin bazılarının ailelerinde yaşadıkları bir başka önemli sorun ise aile içi ihmâl ve istismar olgusunun varlığıdır. Şiddet gören genç kızlar ebeveyne karşı sevgi ve güveni kaybederek aileden uzaklaşabilir. Parçalanmış ailelerdeki çocukların da madde kullanımına başlama ihtimali artmaktadır. Ebeveyn kaybı, boşanma vb. çeşitli sebeplerden dolayı anne-babanın birlikte yaşayamaması, çocukların akraba yanında veya yurttan kalması araştırmada aile yapısını değiştiren bir durum olarak karşımıza çıkmıştır. Bu konuyla alakalı çalışmalara baktığımızda ise bu bulgulara benzer olarak gençler üzerinde araştırma yapılmış (Bircan ve Erden, 2011) ve madde bağımlısı olan kişilerin daha reddedici ve olumsuz bir aile ortamında yetiştikleri ortaya konulmuş, yine benzer bir araştırmada (Denton ve Kampfe, 1994, akt. Bircan ve Erden, 2011) ise parçalanmış aileye sahip olmanın ve aile içinde çeşitli sorunların olmasının madde kullanımında önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Madde kullanımına başlanmasındaki etkenlerden bir diğeri ise ailede madde kullanan bireylerin varlığıdır. Örnek bir rol-model ebeveyne sahip olamama, ailede bazı bireylerin varla yok arasında olması veya kardeşin madde kullanması genç kızları madde kullanımı ile karşı karşıya getirebilmektedir.

Madde kullanımı noktasında Yaman’ın (2014) yapmış olduğu bir çalışmada farklı ekonomik düzeye sahip gençler incelenerek maddi anlamda daha alt düzeyde sayılabilecek kişilerin üst gelir grubundaki bireylere göre daha fazla madde kullanımı davranışına sahip olduğu ortaya konulmuştur. Ailenin düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip olmasının oldukça etkili olduğu söylenebilir. Maddi kaynaklarının yetersiz olması gençlerin toplumda eğitim, sağlık, sosyo-kültürel vb. faaliyetlerden yeterince faydalanamamalarına sebep olmaktadır. Araştırmamızda da yaşanan bu zor şartlar altında genç kızların kendilerini toplumda var etme çabasının madde kullanımı ile sonuçlanabildiği görülmüştür. Bununla birlikte ebeveynlerin uygun olmayan çocuk yetiştirme tutumları, çocukların psiko-sosyal gelişimine ciddi ölçüde zarar verebilir. Anne babanın çocuğa davranışlarında dengeyi sağlayamaması kişinin vereceği kararlarda oldukça etkili olabileceği için ebeveynlerin aşırı izin verici, ilgisiz ve reddedici davranışlar sergilemesinin genç kızlarda madde bağımlılığına sebep olduğu düşünülmektedir.

Bağımlılık sadece bireyi değil tüm aileyi etkileyen bir hastalıktır. Çocuğunun madde kullandığını öğrenmek ise aile için bir kriz durumudur. Katılımcılardan alınan bilgilere göre aileler çocuklarının madde kullandığını öğrendiğinde aile ilişkileri eskiye nazaran daha iyi bir seyir göstermiştir. Ailenin bu süreçte çocuklarına karşı takındığı tutum ve gösterilen davranışlar genç kızların yaşanan süreci daha zararsız bir şekilde atlattırmasına yardımcı olmaktadır. Bağımlılık tedavisindeki başarı bireye, aileye ve tedavi yöntemine göre değişir. Tedavide başarıyı arttıran önemli faktörlerden biri kişinin istekli ve kararlı olmasıdır. Bağımlı kendini değiştirmeye çalışırken, ailesi ise değişimleri kabul edici bir tutum sergilemelidir. Maddeyi bırakmaya karar veren gençler için aileden alacağı destek oldukça önemlidir.

Nitekim görüşmeciler arasında aileden aldığı destek sayesinde bu sürece daha rahat devam ettiğini belirtenler olmuştur. Literatürdeki farklı araştırmalarda da (Yaman, 2014) bu durum ortaya konulmuş, ailenin gencin madde kullandığını öğrendikten sonraki tutumunun bırakma sürecini oldukça etkilediği belirtilmiştir.

Gençlerin madde kullanmaya başlamasında en az aile kadar önemli olan bir diğer faktör ise akran grubudur. Yapılan görüşmeler sonucunda genç kızların büyük çoğunluğunun madde kullanımına arkadaş ortamında ve arkadaşlarının cesaretlendirme veya baskılarıyla başladıkları öğrenilmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi bir araştırma raporuna göre de (TUBİM Raporu, 2009) madde %38 oranında arkadaşlardan temin edilmektedir. Ayrıca ergen için bir akran grubuna dahil olmak ergenlik döneminin en önemli gelişmelerinden biridir. Ergenlikte bir akran grubuna dahil olabilmek aileye olan bağlılığın azalması anlamına gelebilir. Gençler için bu özgürlüğe kavuşabilmek, akran grubunca kabul edilmek demek grup üyelerinin yaptığı ve onun da yapmasını sözlü ya da sözlü olmayan yollarla ifade ettiği her şeyi yapmak anlamına gelebilir. Araştırmaya konu olan genç kızlar için de durum bundan farklı olmamakla birlikte büyük çoğunluğunun ailesiyle yaşadığı problemlerden kaçmak için akran gruplarına dahil olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Gençlerin isteklerinin ailede dinlenmemesi ya da önemsizlenmesi genelde ebeveynlerin otorite sağlama yöntemlerinin bir sonucudur. İstek ve ihtiyaçlarının ailede karşılık bulmaması genç kıza kendini değersiz, boş, önemsiz, varlığı bile bir yük olarak görülen, hayatta önemli bir rolü olmayan biri gibi hissettirebilmekte, bununla birlikte genç kızın ailesine karşı sert tutumlar sergilemesine neden olabilmektedir. Genç kız bu durumun vermiş olduğu baskı ile kendisini ailesinden mahrum bırakmak istediği için aileden koparak akran gruplarına yönelebilir. Yani gencin arkadaşlarını ailesine tercih etmesinde aile içi iletişimin etkisinin büyük olduğu söylenebilir. Başka çalışmalarda ise (Atabek, 2002) bu duruma farklı bir açıdan bakılmış ve ergenlerin/gençlerin kendileriyle sosyal, ekonomik, ailevi vb. konularda benzer sorunlar yaşayan arkadaşlarıyla daha fazla yakınlaştığı belirtilmiştir. Yani buna göre gençler hem benzer sorunlara sahip kişilerle bir araya gelerek onların madde kullanım davranışından etkilenmekte hem de arkadaş etkisiyle maddeye başlayarak ilerleyen süreçte madde kullanımından kaynaklı benzer sorunlar yaşayabilmektedir.

Yapılan farklı araştırmalar (Atabek, 2002; Yaman, 2014, Ögel, Ermağan, Eke ve Taner, 2007, Ögel ve Aksoy, 2006, Santor, Messervey ve Kusumakar, 2000) arkadaş ortamında madde kullanan kişilerin varlığının gençlerin madde kullanımını etkilediğini göstermektedir. Görüşmeler sırasında ise; “arkadaş ortamına ayak uydurabilmek, onlar gibi olabilmek, ne hissettiklerini anlayabilmek” üzere ilk deneyimin yaşanması ile sıkça karşılaşmıştır. Uyum sağlamak için denenen madde ise bağımlılığa atılan ilk adımdır. Ailesinin öğrenmesiyle genelde aileden destek gören genç, arkadaşlarının öğrenmesiyle sert bir tutumla karşılaşabilmektedir. Yapılan görüşmelerde madde kullanmayan arkadaşların durumu öğrenmesi sonucu kendisiyle görüşmeyi bıraktığını ifade edenler olmuştur. Bununla birlikte aile çoğunlukla gence destek olmaktadır.

Maddeyi denemede en önemli nedenlerden biri ise “merak ve özentilik”tir. Merak veya arkadaşına özenme sonucu maddeyi deneyen gençler bir bağımlıya dönüşür. İlk deneyime dair sorulan sorularda “mutlu olmak, dertlerini unutmak” cevabını verenlerin yanı sıra hiçbir beklentisi olmadığını, sadece meraktan kullandığını söyleyenler de olmuştur. Katılımcılar arasında ilk madde kullanımında yalnız olan neredeyse yoktur ve çoğunlukla evin dışında ve yanlarında akranları varken ilk deneyimi yaşamışlardır. Bu da maddeye başlamada akran etkisinin ne denli önemli olduğunu ispatlamaktadır.

Bırakma sürecinde çoğunlukla ailesinden destek alan kızlar farklı nedenlerden dolayı bırakma kararı almışlardır. Bu nedenler arasında tecavüz, maddi sıkıntı çekme, aileye yakalanma vb. sebepler bulunmaktadır. Aile içi ilişkilerinin zayıf olduğu ve sosyal destek sistemleri yetersiz olan ailelerden gelen genç kızlar maddeyi bırakma sürecinde daha fazla zorluk yaşamaktadır. Bu süreçte ailesinden kopuk olan genç kızlar çözümü kendisini içinde mutlu hissettiği ve değer gördüğü madde bağımlısı akran grubunda arayabilir.

Madde kullanmış/kullanmakta olan genç kızlar üzerine yapılan bu araştırma sonucunda ailenin tutum ve davranışlarının, gence gösterdiği ilgi ve sevginin onu nasıl etkilediği, akran gruplarının genç üzerindeki etkisi ve onlar için önemi öğrenilmeye çalışılmıştır. Hem aile hem arkadaş çevresi oldukça önemli

olmakla birlikte ergenlik dönemindeki olağan süreçlerden ötürü akran baskısı genç için daha önemli hale gelebilmektedir. Bununla birlikte akran baskısına karşı koymakta güçlük çeken ergenlere baktığımızda ailenin varla yok arasında olması, sevgi ve ilgiyi esirgemesi veya gence güvenmeyip çok fazla baskı yapması gibi ailesel etkileri görmezden gelmemek gerekir.

Gençlerin madde kullanımının önüne geçilmesi için hem ailelere hem de yetkililere önemli roller düşmektedir. Ailelerin çocuklarını sıkımdan takip etmesi, duygu-durumundaki veya bedenindeki değişiklikleri dikkate alması ve onların da kendileri gibi duyguları olan bir insan olduğunu unutmadan yaklaşması gerekmektedir. Akran gruplarının gencin üzerindeki etkisini göz ardı etmemeleri, arkadaş ortamının daha sağlıklı olması noktasında gence baskı yapmadan değişime teşvik etmeleri gerekmektedir. Kişinin sevgi ve ilgi ihtiyacını öncelikle ailenin karşılaması gerekir ki dışarıdan elde edilebilecek sevgi isteğiyle gençler yanlış yollara sapmasın. Aileye çocuklarını dinlemeleri, sevgilerini göstermeleri, onları eksik ve hatalarıyla da kabul ettiklerini hissettirmeleri, çocuklarına baskı kurmadan özel hayatını ve arkadaşlarını takip etmeleri önerilir. Bununla birlikte yetkililerin de madde konusunda hem aileyi hem de çocukları/gençleri uyarması gerekmektedir. Bu konuyla ilgili uzmanlarla birlikte etkili eğitimler düzenlenebilir, risk altındaki gruplar tespit edilerek belirli aralıklarla takip edilebilir. Gençlerin zamanlarını iyi değerlendirebilecekleri yeni mekanlar üretilerek vakitlerini madde kullanımının yaygın olduğu ortamlarda geçirmeleri önlenir.

KAYNAKÇA

- Atabek, E. (2002). *Erken büyüyen çocuklar*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Bilgiç, N. ve Günay, T. (2014). Ergenlerin sigara bırakma konusunda desteklenmesinde bir yöntem: Akran eğitimi. *Türk Toraks Dergisi*, 15, 104-105.
- Bircan, S. ve Erden, G. (2011). Madde bağımlılığı: Aile ile ilgili olası risk faktörleri, algılanan ebeveyn kabul-reddi ve çocuk yetiştirme stilleri. *Çocuk Ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 18(3), 211-222.
- Coşkun, S. (2008). *Uçucu madde kullanan ergenlerde bilinçlendirme eğitiminin etkinliği*. Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Drever, E. (1995). *Using semi-structured interviews in small-scale research*. A teacher's guide.
- Erdamar, G. ve Kurupınar, A. (2014). Ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığı: Bartın ili örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 16(1), 65-84.
- Erdem, G., Eke, C.Y., Ögel, K. ve Taner, S. (2006). Lise öğrencilerinde arkadaş özellikleri ve madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi*. 7(3), 111-116. 28 Nisan 2019 tarihinde [www.bagimlilik.nethttp://ogelk.net/makale/arkadas_ozellik.pdf](http://ogelk.net/makale/arkadas_ozellik.pdf) adresinden erişildi.
- Esen, B. K. (2003). *Ergenlerin akran baskısı düzeyleri ve cinsiyetlerine göre sigara içme davranışlarının incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Foster, K. ve Spencer, D. (2013). 'It's just a social thing': Drug use, friendship and borderwork among marginalized young people. *International Journal of Drug Policy*, 24(3), 223-230.
- Gökler, R. ve Koçak, R. (2008). Uyuşturucu ve madde bağımlılığı. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 89-104.
- Güleç, G., Köşger, F. ve Eşsizöğlü, A. (2015). DSM-5'te alkol ve madde kullanım bozuklukları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 7(4), 448-460.
- Kulaksızoğlu, A. (2011). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Longhurst, R. (2003). Semi-structured interviews and focus groups. N. Clifford, M. Cope, T. Gillespie ve S. French (Yay. haz.) *Key methods in geography* içinde (s. 143-156). USA: Sage.
- Nieri, T., Kulis, S., Keith, V. M. ve Hurdle, D. (2005). Body image, acculturation, and substance abuse among boys and girls in the Southwest. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 31(4), 617-639.

- Ögel, K. (2002). *Bağımlılığı önleme anne-baba-öğretmenler için kılavuz*. İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.
- Ögel, K. ve Aksoy, A. (2006). Tutuklu ve hükümlü ergenlerde madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi*, 8(1), 11-17.
- Ögel, K., Ermağan, A., Eke, C. Y. ve Taner, S. (2007). Madde deneyen ve denemeyen ergenlerde sosyal aktivitelere katılım: İstanbul örnekleme. *Bağımlılık Dergisi*, 8, 18-23.
- Ögel, K. ve Tamar, G. D (t.y). Aile, bağımlılık ve aileye yaklaşım, 3-14.
- Ögel, K., Taner, S., Tosun, M., Liman, O. ve Demir, T. (2006). Juvenile offences among hospitalized adolescent inhalant users in İstanbul: A comparison regarding place of residence. *Journal of Psychoactive Drugs*, 38(3), 297-304.
- Ögel, K., *Tanı ve değerlendirme*. 29 Nisan 2019 tarihinde <http://www.ogelk.net/Dosyadepo/tani.pdf> adresinden erişildi.
- Özmen, F. ve Kubanç, Y. (2013). Liselerde madde bağımlılığı mevcut durum ve önerilere ilişkin okul müdürleri ve öğretmenlerin bakış açıları. *Turkish Studies*, 8(3), 357-382.
- Santor, D. A., Messervey, D. ve Kusumakar, V. (2000). Measuring peer pressure, popularity, and conformity in adolescent boys and girls: Predicting school performance, sexual attitudes, and substance abuse. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(2), 163-182.
- Satan, A. (2011). Ergenlerde akran baskısı, benlik saygısı ve alkol kullanımı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 34, 183-194.
- Schinke, S. P., Fang, L. ve Cole, K. C. (2008). Substance use among early adolescent girls: Risk and protective factors. *Journal of Adolescent Health*, 43(2), 191-194.
- Temel, Z. F. ve Aksoy, A. (2001). *Ergen ve gelişimi; Yetişkinliğe ilk adım*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- TUBİM EMCDDA Türkiye Ulusal Temas Noktası, EMCDDA 2008 Yılı Türkiye Raporu, (2009), Ankara. 29 Nisan 2019 tarihinde http://www.narkotik.pol.tr/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%202008_SON.pdf adresinden erişildi.
- Türkcan, A. (1998). Türkiye’de madde kullananların profili: Hastane verilerinin incelenmesi. *Düşünen Adam*, 11(3), 56-64.
- Türk Dil Kurumu, 31.03.2019 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=6973 adresinden erişildi.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. (2018). Türkiye Uyuşturucu Raporu, Ankara. 29 Nisan 2019 tarihinde <http://www.narkotik.pol.tr/Duyurular/Documents/2018%20TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU.pdf> adresinden erişildi.
- United Nations, (2012). *A concise report, world population monitoring; Adolescent and youth*. 28 Nisan 2019 tarihinde https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/fertility/12_66976_adolescents_and_youth.pdf adresinden erişildi.
- Uzbay, İ. T. (1996). Madde bağımlılığı. *Bilim Teknik Dergisi*, 4, 20-26.
- Vatandaş, C. (2015). *Türkiye’de gençlik ve uyuşturucu madde sorunu*. İstanbul: Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi (SEKAM).
- Yaman, Ö. M. (2014). Uyuşturucu madde bağımlısı gençlerin aile içi ilişkilere yönelik görüşleri: Esenler-Bağcılar örneği. *Türkiye Yeşilay Cemiyeti*, 1(1), 99-132.

Yörükoğlu, A. (1978). *Çocuk ruh sağlığı: çocuğun kişilik gelişimi yetiştirilmesi ve ruhsal sorunları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Montessori Yaklaşımı Temelli STEM Etkinliklerinin Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Yaratıcılık Becerilerine Etkisi

Zehra Çakır^{1*}

Doç. Dr. Sema Altun Yalçın²

Prof. Dr. Paşa Yalçın³

Geliş tarihi: 02.04.2019

Kabul tarihi: 07.05.2019

Atf bilgisi:

Uluslararası Bilimsel

Araştırmalar Dergisi (IBAD)

Cilt: 4 **Sayı:** 2

Sayfa: 392-409 **Yıl:** 2019

Dönem: Yaz

This article was checked by *Turnitin*
Similarity Index 35%

^{1*} Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi,
Türkiye, zehracakir.29@hotmail.com,

ORCID ID 0000-0003-4585-8214

² Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi,
Türkiye, saltun_11@hotmail.com

ORCID ID 0000-0001-6349-2231

³ Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi,
Türkiye, pasayalcin@hotmail.com

ORCID ID 0000-0002-8085-7914

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu araştırma, Montessori yaklaşımı temelli STEM etkinliklerinin okul öncesi öğretmen adaylarının; yaratıcılık becerilerinin gelişimleri üzerinde bir etkisinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada karma yöntem kullanılmıştır. Araştırma örneklemini 2017-2018 eğitim öğretim yılında Devlet Üniversitesinin Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümünde öğrenim gören 50 öğretmen adayı oluşturmuştur. Araştırmada öğretmen adaylarının yaratıcılık becerilerindeki değişimi belirlemek amacıyla tek gruplu öntest sontest deseni oluşturulmuştur. Araştırma süresince elde edilen nicel verilerin analizi istatistiksel yöntemler ile nitel verilerin analizi ise içerik analizi ile yapılmıştır. Araştırmada nicel verilerin elde edilmesinde “Ne Kadar Yaratıcısınız?” ölçeği ile “Yarı yapılandırılmış mülakat formu” kullanılmıştır. Nicel verileri destekleyici nitelikte hazırlanan nitel veriler açık uçlu yarı yapılandırılmış görüşme formundan oluşmaktadır. 14 hafta boyunca adaylara Montessori yaklaşımı temelli STEM eğitimleri verilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgularda; yaratıcılık becerilerinin öntest ve sontest puanları arasında, anlamlı bir farklılık olduğu ve nitel verilerden elde edilen sonuçların da nicel verileri destekler nitelikte olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Montessori yaklaşımı, Okul öncesi öğretmen adayları, STEM, Yaratıcılık

Investigation of the Effects of Pre-School Teacher Candidates Creativity Skills on Montessori Approach Based STEM Effectiveness

Zehra Çakır^{1*}

Assoc. Prof. Dr. Sema Altun Yalçın²

Prof. Dr. Paşa Yalçın³

First received: 02.04.2019
Accepted: 07.05.2019

Citation:

Journal of the International Scientific Research (IBAD)

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 392-409 **Year:** 2019

Session: Summer

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 35%

^{1*} Erzincan Binali Yıldırım University,
Turkey, zehracakir.29@hotmail.com,

ORCID ID 0000-0003-4585-8214

² Erzincan Binali Yıldırım University,
Turkey, saltun_11@hotmail.com

ORCID ID 0000-0001-6349-2231

³ Erzincan Binali Yıldırım University,
Turkey, pasayalcin@hotmail.com

ORCID ID 0000-0002-8085-7914

* Corresponding Author

ABSTRACT

This research aims to determine whether STEM practises- Montessori- based Approach have any effects of pre-school trainee teachers on creativity abilities to provide development. Mixed method has been used in this research. This study has been carried out fifty trainee teachers studying Pre-school Teaching in State University Education Faculty during 2017-2018 academic year. To detect the alteration of creativity abilities of the teacher trainees, one group pretest posttest experimental desing has been formed in this study. During the research, the analyzing of the quantitative data having been acquired has been carried out by means of statistical methods. In addition, the analyzing of teh qualitative data has been carried out with content analysis. In this study, to get data "How Creative Are You?" scales and semi-structured interview form has been used. The qualitative data prepared by a research having a wuality supporting the quantitative data has been occurred open-ended semi-structured interview form. STEM trainings Montessori based approach have been given for fourteen weeks. As a result of the research; It was found that there was a significant difference between the pre-test and post-test scores of the creativity skills and the quantitative data.

Keywords: Creativity, Montessori approach, Preschool teacher candidates, STEM

GİRİŞ

Çocuklar dünyaya doğuştan doğal bir merak ve keşfetme duygusu ile gelirler (Eratay, 2009). Çocukların bu doğal meraklarını bilimsel süreçler becerileri ile kullanabilmesi, daha fazla bilimsel etkinlik yapabilmesi ve geleceğin 21. yy becerilerine sahip kaliteli birer birey olabilmeleri için kendilerine yol gösterecek alanında uzman rehberlere gereksinim duyulmaktadır. Doğru rehberlik sunulduğunda çocuklar özellikle fen alanına yönelik olumlu yaşantılar elde edebilmektedirler. Bu sebeple temel seviye olan okul öncesi eğitimler ve bu alanda yetişen okul öncesi öğretmenlerinin rolü oldukça önemlidir (Koyunlu Ünlü ve Dere, 2018). Günümüzde ülkelerin kalkınmasında ve rekabete dayalı ekonomik iş gücünde, problemlere çözüm üreten ve yaratıcılık becerileri gelişmiş kaliteli bireylerin yetişmesi bakımından eğitim ortamları daha da önem kazanmıştır (Yuvacı ve Dağlıoğlu, 2018). Bu sebeple öğrencilere bilginin nasıl elde edileceğini, bunları nasıl değerlendirecekleri, bir problemi çözmek için bu bilgiyi nasıl kullanacakları ve yaratıcılık eğitimlerine dair bilgiler erken çocukluk döneminde verilmeye başlanması gerekmektedir (Van Till et al., 1997). Problem çözme, var olan bir sorunun cevabını planlama, güç bir görevi başarmayı sağlayacak durum ya da karşılık sunma, bir olanak önerme veya ilgi göstermedir (İşmen, 2001). Wallas (1926) yaratıcılığı, herhangi bir problem çözme süreci olarak tanımlamaktadır. Bireyin orijinal, üretken, farklı ve nitelikli düşünebilmesine ve ileride sağlam adımlar atarak sorumluluk bilincine sahip bireyler olmasına yardımcı olan ortamlardan biri eğitim ortamıdır (Yuvacı ve Dağlıoğlu, 2018). 21. yy bireylerinin sahip olması gereken problem çözme, eleştirel düşünme ve yaratıcılık becerilerinin erken yaşlarda kazandırılmasında Montessori yaklaşımı (Durakoğlu, 2011) ve STEM eğitiminin etkili olduğu yapılan birçok çalışmada desteklenmiştir (Uyanık Balat ve Günşen, 2017). Montessori yaklaşımı, Maria Montessori tarafından çocuğun kendi kendine uygulayarak en iyi ve en kolay şekilde öğrenmeyi gerçekleştirme üzerine kurulmuştur (Kuşçu vd., 2014). Montessori yaklaşımındaki amaçlar; çocuğun özgüven, inisiyatif, ne istediğini bilme ve bunu uygulama, bağımsız hareket edebilme, problem çözme, eleştirel analizler yapabilme, yaratıcılık becerilerini kullanabilme, yoğunlaşma, düzenli olma, yardımlaşma ve başkalarına saygı duyma yetilerini geliştirmektir. Bu amaçlara ulaşabilmek için ise ilk olarak, çocuğun öğrenme keyfini zorlamadan kendi kendine yaşamasını ve öğrenmeyi istemesini sağlamak; ikinci olarak ise öğrenme mekanizmasını mükemmelleştirmeye yardımcı olabilmektir (Özdağ, 2014). Montessori yaklaşımı, çocukları etkinliklere isteyerek katılması için güdülemeye, tekrarlamalı somut deneyimler aracılığıyla yeteneklerini geliştirmeye cesaretlendirmektedir. Çocukları, akranları ile birlikte öğrenmelerini ve sosyal etkileşim ile işbirliği yaparak öğrenmeye teşvik etmektedir. Montessori yaklaşımı, bireye problem çözme ve zihinsel gelişim için duyu eğitimi, yaratıcı ifade için öğrenme etkinlikleri sağlamaktadır. Montessori yaklaşımını diğer yaklaşımlardan farklı kılan en önemli özellikleri arasında, yaklaşımın kurucusu tarafından geliştirilmiş kendine has materyallerinin olması, etkinliklerin çocukların katılımlarıyla ve eylemleri öğrenmelerine fırsat vermesidir. Bu materyaller yardımıyla uygulanan Montessori yaklaşımı, fiziksel ve ruhsal açıdan çocuğu olumlu yönde etkileyerek; çocuğun her türlü duyu, hareket ve dil eğitimine önem vererek; bedensel, sosyal, duygusal açılardan gelişimlerine önemli katkılar sağlamaktadır (Dereli, 2017).

STEM Eğitimi ise; ABD, Japonya, G. Kore, Almanya ve Çin gibi ülkelerde mevcut olan ekonomi ve teknoloji güçlerini korumak ve geliştirmek amacıyla ortaya çıkan Science (Fen), Technology (Teknoloji), Engineering (Mühendislik) ve Mathematics (Matematik) kelimelerinin İngilizce baş harflerinin kısaltılmasıyla oluşan bir eğitim sistemidir. Bu disiplinlerin kısaltılması ilk olarak Judith A. Ramaley tarafından kullanılmış olsa da temeli 19. yyda lider ülkelerin birbirleriyle ekonomik rekabetleri sonucu ortaya çıkmıştır (Breiner et al., 2012). STEM eğitiminin kalbindeki kavramları merak, yaratıcılık, işbirliği ve eleştirel düşünme şeklinde tanımlayan Chesloff (2013), STEM eğitiminin okul öncesi döneminde başlaması gerektiğini savunmaktadır. Okul öncesi dönemden itibaren çocuklara STEM deneyimi kazandırılması, gelecekte bireylerin karşılaşacakları karmaşık problemlere çözümler üretebilmelerini ve ekonomik anlamda önemli katkı sağlayacağı belirtilmektedir. Amerika Ulusal Araştırma Konseyi, başarılı bir STEM eğitimi için, okul öncesi dönemden itibaren başlamanın önemini vurgulamıştır (Uğraş, 2017). Dolayısıyla bunun gerçekleşmesi için öncelikle STEM alanında uzman okul öncesi öğretmenlerinin yetiştirilmesi gerekmektedir (Koyunlu Ünlü ve Dere, 2018). Bybee (2010), STEM eğitimini, okul öncesinden 12'nci sınıfa kadar matematik, bilim tabanlı mühendislik ve teknolojiyi entegre ederek öğreten bir yaklaşım şeklinde ifade etmiştir. Ülkelerin çeşitli ihtiyaçları ve gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak dünyada tek bir tanımı olmayan STEM kavramı (Çolakoğlu ve Günay Gökben,

2017), Türkiye’ de fen bilgisi, teknoloji, matematik ve mühendislik yani FeTeMM eğitimi olarak (Akgündüz ve Akpınar, 2018; Çorlu, 2014); bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik (BTMM) eğitimi olarak (Adıgüzel, Ayar, Çorlu ve Çorlu, 2012) çeşitli araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir. Yıldırım ve Altun (2014) ise çalışmalarında STEM ifadesindeki ‘Science’ kelimesine ‘Fen’ değil ‘Bilim’ olarak yer verilmesinin daha uygun olacağını ifade etmektedirler. STEM eğitime ilişkin farklı isimlendirmelere yönelik gereken literatür taraması yapılarak uluslararası bir eğitim sistemi olması nedeniyle STEM olarak ifade edilmesi uygun görülmüştür (Altun Yalçın ve Yalçın, 2018). Koştur (2017)’ a göre STEM; 21. yüzyılda ihtiyaç duyulan problem çözebilen, sorgulayan, analiz edebilen, üreten, yaratıcı ve kaliteli bireyleri yetiştirmek için ortaya çıkmış bir yaklaşımdır. Amerikan Ulusal Araştırma Konseyi’ne göre STEM eğitiminin temelinde üç amaç vardır; birincisi yükseköğretim kariyerlerinde STEM alanlarında devam edecek öğrenci sayısını arttırmak, ikincisi STEM iş gücüne katılımı yaygınlaştırmak ve üçüncüsü STEM okuryazarlığına sahip bireyler yetiştirmektir. STEM eğitiminin amacı öğrenmenin bütüncül bir yaklaşım içerisinde gerçekleştirilmesi için disiplinler arası ilişki kurabilmeyi sağlamaktır. STEM eğitimi, öğrencilerin problemlere disiplinler arası bakış açısıyla bakmasını, bütüncül bir eğitim yaklaşımıyla bilgi ve beceri kazanmasını amaçlar (Şahin vd., 2014). Öğrencilerin temel bilim derslerinde öğrendikleri bilgileri bütünleştirmelerini sağlayan STEM eğitimi dünyada birçok ülkenin öğretim programlarına dâhil edilmektedir. Böylelikle, teorik bilgi; uygulamaya, ürüne ve yenilikçi buluşlara dönüştürülmektedir (MEB, 2016). STEM eğitiminin Türkiye için çıkarımlarını Çepni (2017) araştırmasında; ülkemizin STEM eğitime ilgisinin başlamasını, PISA ve TIMMS sınavlarında gösterilen öğrenci başarısızlığının sebepleri aranırken ve STEM’ in öğretim programlarına nasıl uyarlanacağı, STEM’ i sınıflarında uygulayabilen öğretmenlerin nasıl yetiştirileceği konuları üzerinde gerekli araştırmalar yapılmış ve yapılmaya devam edildiğini belirtmiştir. Aslan Tutak vd. (2017) çalışmalarının sonuçlarında; öğretmen adaylarının STEM eğitimi konusunda, üniversiteden mezun olmadan bilinçlendirilmelerinin gerekliliğini ifade etmiş, STEM’ in disiplinler arası yaklaşım olması sebebiyle öğretmenlerin kendi alanları dışındaki alanlarda bilgi sahibi olmadıkları ve bu alanlarda da gereken bilgilerin verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Günümüzde okul öncesi dönemdeki çocuklar mühendis, problem çözücü, lider, bilim insanı, yaratıcı gibi devasa bir potansiyele sahip bireyler olarak ifade edilmektedir (Hadzigeorgiou, 2002). Birçok eğitimci, yaşamımızın ilk sekiz yılında edinilen deneyimlerin sonraki yaşantımızda karar verici olduğu görüşüne sahiptir (Kaya ve Gündüz, 2015; Katz, 2010). Dolayısıyla STEM eğitime başlanması gereken en iyi dönemin “okul öncesi dönem” olduğu kabul edilmiştir (Çepni, 2017). Yine son zamanlarda, erken çocukluk döneminde verilen eğitim müfredatındaki teknoloji ve mühendislik giderek artan önemli bir nokta olmuştur. Robotik, bireylerin temelde erken çocukluk döneminde hem T (teknoloji) hem de M (mühendislik) kavramlarıyla uğraşmaları için somut ve eğlenceli bir yol sunmaktadır (Allen, 2016). Fen, teknoloji, mühendislik ve matematik ile ilgili konuların çocuklara okul öncesi dönemde aktarılması halinde, STEM’le ilgili ilerde olumlu kararlar alma olasılığını artırdığına dair kanıtlar bulunmaktadır (Diamond and Lee, 2011). Çepni (2017), Amerika’ da yapılan araştırmalarda ilkökul düzeyinde STEM eğitimleri verilmeye başlandığında çocuklar üzerinde olumlu etkiler bıraktığını fakat ilerleyen dönemlerde meslek seçimlerinde bireylerin STEM alanlarını tercih etmediklerini ifade etmiştir. Bu da STEM eğitiminin daha temel seviye olan okul öncesi dönemde verilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmış ve bu alan üzerinde çalışmalara başlanılmıştır (Çepni, 2017). Yüksek kaliteli hizmet içi ve hizmet öncesi Montessori yaklaşımı ve STEM eğitimi almış okul öncesi öğretmenlerinin sayısının artırılması bireyi temelden yetiştirme açısından oldukça önemlidir (Açıkgöz, 2018). Açıkça ifade edilmelidir ki, eğitim fakültelerinde öğrenim gören öğretmen adaylarına, lisans eğitimi verilirken STEM eğitimi konusunda yetiştirilmeleri; gelecek meslek hayatlarında yetiştirecekleri öğrencilerin STEM alanlarına karşı olumlu tutumlar geliştirmeleri ve bu alanlarda meslek seçimlerinde bulunmaları açısından önem arz etmektedir (Çolakoğlu ve Günay Gökben, 2017). Bunu sağlayabilmenin en kolay yolu ise bireye STEM eğitimi çocukluk döneminde yapılan oyunlar yardımıyla gerçekleştirmektir (Uyanık Balat ve Günşen, 2017). STEM alanında yapılan eğitimlerin ise temelden yani okul öncesi dönemden, Montessori yaklaşımı ile birleştirilerek verilmesi öğrenmenin daha kolay ve kalıcı olmasını sağlayacaktır. Bu çalışmanın temel amacı, Montessori yaklaşımı temelli STEM etkinliklerinin okul öncesi öğretmen adaylarının; yaratıcılık becerilerinin gelişimleri üzerinde bir etkisinin olup olmadığını tespit etmektir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Çalışmada etkisi incelenen eğitimin etkililiğini birçok kanıtla desteklemek amacıyla karma yöntem kullanılmıştır. Creswell ve Tashakkori (2007); karma yöntemin en temel noktası hem nitel hem de nicel veri ve kaynaklarının toplanması, birleştirilmesi ve ilişkilendirilmesidir. Karma yöntem araştırması kendi içinde; açıklayıcı karma araştırma, çeşitleme karma araştırma ve keşfedici karma araştırma yöntemleri olmak üzere üçe ayrılmıştır (Creswell, 2002). Açıklayıcı desenlerde nicel araştırma baskındır ve araştırmacılar ilk önce nicel verileri toplayarak analiz ederler. Daha sonra bu verileri tamamlamak, desteklemek ve rafine edebilmek için nitel verileri toplarlar (Büyüköztürk vd., 2016). Çalışmada nicel analizin baskın olduğu açıklayıcı desen kullanılmıştır. Yani ilk olarak nicel veriler toplanarak analiz edilmiş daha sonra nicel sonuçlarımızı desteklemek ve tamamlamak amacıyla nitel veriler toplanarak analizi yapılmıştır. Nicel verilerin elde edilmesinde deneysel araştırma türlerinden biri olan zayıf deneysel desenin tek grup ön test son test düzeni oluşturulmuştur. Bu desene ihtiyaç duyulmasındaki temel neden, herhangi yeni bir öğrenme yöntemi veya programının etkililiğini ölçmek ve önerilerde bulunmaktır (Büyüköztürk, 2016).

2.2. Araştırmanın Çalışma Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın çalışma evrenini, Erzincan ilinde yer alan devlet üniversitesinde okul öncesi bölümü 3. Sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları oluşturmaktadır. Uygulamada çalışma evreninden örneklem seçimi seçkisiz atamayı içermeyen uygun örnekleme yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Örneklem grubunda 50 öğretmen adayı ile çalışılmıştır. Çalışmada okul öncesi öğretmen adaylarına 14 hafta boyunca teorik ve uygulama olarak Montessori yaklaşımı temelli STEM etkinlikleri uygulanmıştır. Bu etkinlikler; basit materyallerle, tiplerle, legolarla ve robotik, kodlama ile gerçekleştirilerek, öğretmen adayının kendi becerilerini geliştirebilecekleri ve öğrencilerine derste uygulatabilecekleri pek çok etkinlik ile zenginleştirilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması

Çalışmada, okul öncesi öğretmen adaylarının yaratıcılıklarını belirlemek amacıyla Whetton ve Cameron (2002) tarafından geliştirilen "How Creative are You? (Ne Kadar Yaratıcısınız?)" adlı ölçeğin Aksoy (2004) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan formundan yararlanılmıştır. Aksoy (2004) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Yaratıcı Düşünce Ölçeği'nin güvenilirlik ve geçerlilik (cronbach alfa değeri= 0,94) çalışmaları yapılmıştır. Çalışma için ulaşılan cronbach alfa değeri ise 0,768 bulunmuştur. Yaratıcılık Ölçeği, öğretmen adaylarının sahip olduğu tutumlar, özellikler, değerler, güdüler ve ilgileri karakterize etmektedir. Ölçek 40 madde içermekte ve 3'lü likertten oluşmaktadır. Yaratıcılık Ölçeği'nde yer alan her bir madde için puanlama farklı olmuştur. Ölçekteki maddelerin sahip olduğu en az puan (-2), en yüksek puan 30 olmuştur. Bununla birlikte ölçekteki 40. soru bir derecelendirme ölçeği türünden değildir. 40. soru 'sizi en iyi yansıtan 10 kelimeyi seçiniz' şeklinde yaratıcılıkla ilgili 54 tane kimlik sıfatı verilmiş ve kişinin bunlardan kendine en uygun olan 10 kelimeyi seçmesi istenmiştir. Bu kelimelerin puan değerleri ölçekte 0-2 arasında değişmektedir. Çalışmada nitel verilerin toplanmasında ise araştırmacı tarafından nicel veri araçlarının alt boyutları ve maddeleri dikkate alınarak adayların yaratıcılık becerilerinin gelişimine etkisini desteklemek amacıyla hazırlanmış yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır.

2.4. Süreç

Çalışmada uygulamalara geçilmeden önce alan taraması yapılmış, eğitim ortamlarının hangi felsefe ve uygulama yaklaşımları hedef alınarak öğrenme ortamlarının kullanıldığı araştırılmıştır. Yapılan taramalar sonucunda elde edilen veriler, öğrencilerin genellikle ne tür öğretim ortamlarından zevk aldıkları, hangi ortam ve etkinliklerin öğrenciler üzerinde olumlu etkiler bıraktığı, eğitim ortamlarından neler beklediklerini ve önceliklerinin neler oldukları yapılan literatür tarama sonuçları ile birleştirilmeye çalışılmıştır. Bütün bunların sonucunda belirlenen etkinliklerde okul öncesi öğretmen adaylarına teorik ders aşamasını çok uzatmadan sadece gerekli bilgileri kazandırıp içselleştirebilmeleri ve uygulamalarla bütünleştirebilmeleri amacıyla verilmiştir. Etkinlik ve uygulamaların seçiminde dikkat edilen bazı noktalar; uygulanan etkinliklerin STEM eğitimi özelliklerinin kesinlikle tam anlamıyla barındırması, karşılaşılabilecek problemlere yönelik sorunları kendi tecrübeleri ve bilgileri ile çözebilecekleri nitelikleri içermesi, öğretmen adaylarının alan bilgilerini kullanıp farklı ve yeni tasarımlar, ürünler

oluşturabilecekleri heyecanı verebilecek özellikte olması, hem gelecek meslek hayatlarındaki öğretme ortamlarında hem de bireysel gelişimlerinde kullanabilecek düzeyde olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Etkinlikler; atılmış parçalardan yani günlük yaşamın her alanında bulunabilen basit malzemelerden, robotik-kodlama legolarından ve tiplerden oluşturulmuştur. Öğretmen adaylarına bir eğitim-öğretim dönemi boyunca alanında uzman araştırmacılar tarafından Montessori yaklaşımı temelli STEM etkinlikleri yaptırılmıştır. Toplamda 14 hafta süren bu uygulamalar araştırmacıların rehberliğinde gerçekleştirilmiştir. Bu eğitim süresince; adayların yaratıcılık becerilerinin geliştirilmesine, birincil kaynaklardan bilgi elde edebilmelerine, öğrendikleri bilgiler ile günlük yaşam durumları arasında bağ kurabilmelerine ve öğrendikleri bilgilerle bir şeyler inşa ederek kendi ürünlerini tasarlayabilmelerine yardımcı olmaya çalışılmıştır. Bu süreçte öncelikle adaylara STEM eğitimi ve Montessori yaklaşımı hakkında temel teorik bilgiler verilmiştir. Daha sonra dört kişiyi geçmeyen gruplar oluşturmaları ve her hafta önceden uzmanlar tarafından belirlenen etkinlikleri yapmaları istenmiştir. Gruplar oluşturulduktan sonra haftanın belirlenen etkinliği ile ilgili nasıl yapacaklarına dair önce kısa ve yeterli seviyede olacak şekilde teorik bilgiler (etkinlik için gerekli olan fen ve matematik gerektiren bilgiler, yapılacak etkinliğin şeklinin çizimle gösterilmesi gibi bilgiler) anlatılarak gerekli malzemeler tanıtılmıştır. Daha sonra her grubun yapılacak etkinlik için hazırlanmış olan malzemelerden almaları ve kendilerine verilen sürede çalışmalarını tamamlamaları istenilmiştir. Uygulamalarda sırasıyla basit malzemeleri içeren etkinlikler, robotik kodlama ve tip çalışmaları yaptırılmıştır. Bütün etkinlikler bittikten sonra her grubun Montessori yaklaşımı temelli STEM etkinliklerine uygun olacak şekilde istedikleri bir konu üzerinde gerekli materyalleri ve etkinlikleri kendileri oluşturarak belirledikleri kazanımlar doğrultusunda sınıfta sunmaları istenilmiştir.

3. BULGULAR ve YORUM

3.1. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Çalışmada elde edilen nicel veriler istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiştir. Analizlerde herhangi bir istatistiksel yonteme karar verebilmek için verilerin normal dağılım gösterip göstermediğinin belirlenmesi bakımından tüm ölçümlerin histogram grafiklerine, çarpıklık katsayısına ve Kolmogorov-Smirnov (örneklem sayısı 30' un üzerinde olduğu için bu test dikkate alınmıştır) testine bakılmış ve değerlerin normallik varsayımına uygun olduğu bulunmuştur ($p > .05$; Can, 2016). Örneklem grubunun ön test ve son test yaratıcılık puanları arasında anlamlı bir farklılık gözlenip gözlenmediğini belirlemek amacıyla Bağımlı Örneklem t-Testi (Paired Sample t- Test) yapılmış ve sonuçlar Tablo 1' de gösterilmiştir. Bağımlı Örneklem t-Testi'nde aynı örneklem grubu üzerinde ön ve son test ortalamaları karşılaştırılmaktadır (Can, 2016; Büyüköztürk vd., 2016). T testine bakılmadan önce verilerin normal dağıldığı ve toplam puanların homojenliği sağladığı görülmüştür ($p > 0,05$; Can, 2016)

Tablo 1. Yaratıcılık becerilerine ilişkin Bağımlı Örneklem t-Testi sonuçları

Ölçümler	N	\bar{X}	Ss	t	Sd	P
Öntest	50	46,20	7,89			
Sontest	50	65,96	8,23	-12,145	49	,000

$p < .05$

Okul öncesi öğretmen adaylarının yaratıcı eğilimlerinin ön ve son test puanları arasında yapılan Bağımlı Örneklem t-Testi sonuçları Tablo 1' de gösterilmiştir. Testin sonuçlarında uygulama öncesi puan ortalaması ($\bar{X}_{\text{Öntest}}=46,20$) ile uygulama sonrası yapılan puan ortalaması ($\bar{X}_{\text{Sontest}}=65,96$) arasında anlamlı bir fark görülmüştür ($t_{49}: -12,145, p < .05$). Bu anlamlı fark sayesinde verilen eğitimlerin okul öncesi öğretmen adaylarının yaratıcılık becerilerini geliştirdiği söylenebilir.

Araştırmanın nitel verileri ise araştırmanın amacına uygun olması ve nitel analiz yöntemlerinde sıkça karşılaşılan bir analiz yöntemi olması nedeniyle içerik analizi yapılmıştır. Bu analiz yöntemiyle elde edilen verilerin toplanarak açıklanması için gereken olgulara, ilintilere, gizli gerçeklere ulaşmayı hedeflemektedir. Bu yöntemde araştırmacı tarafından sınırlandırılmış kodlar ortaya çıkarılarak ilgili kategoriler oluşturulmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Yapılan görüşme verileri bir kayıt altına

alınarak veriler yazıya dönüştürülmüş ve içerik analizinin aşamalarına uygun olarak analiz edilmiştir. İçerik analizinde elde edilen nitel veriler içerik analizine uygun olarak verilerin kodlanması, kategorilerin bulunması, kodların ve kategorilerin düzenlenmesi-tanımlanması, bulguların yorumlanması olmak üzere toplamda dört aşamada analiz edilmiştir. Aşağıda her bir soru için ayrı ayrı içerik analizi yapılarak tablo oluşturulup yorumlanması yapılmıştır.

Tablo 2. “Bu etkinlikleri yaparken neler hissettiniz? Bu etkinliklerin nasıl olmasını isterdiniz?” sorusuna ilişkin öğretmen adayları görüşleri

Kategori	Kod Adı	f	%
Eğitime yönelik öneriler	Dersin sayısı artırılmalı	4	9,3
	Devamı olmalı	1	2,32
	Saatlik eğitim olmalı	1	2,32
	Bilim ilerlemeli	1	2,32
	Herkes bilinçlendirilsin	1	2,32
	Temel seviyeden itibaren verilmeli	3	6,96
Tutum	Fene yönelik ön yargıları yıkma	3	6,97
	Çok eğlenceli ve güzel	11	23,22
	Heyecan verici	2	4,64
	İlgi çekici	1	2,32
	Hatalarda sinirlenme	1	2,32
	Yapamayınca oluşan kötü duygu	1	2,32
Faydalar	Derslerin dolu dolu geçmesi	2	4,64
	Akılda kalıcılık	2	4,64
	Uygulamaya dönüklük	2	4,64
	Başarma hazzı	1	2,32
	Grupça olmanın özgüveni	1	2,32
	Ürün oluşturma zevki	4	9,3
	Farklı tasarımlar yapma	1	2,32
Toplam		42	99,83(%)

Tablo 2’de görüşme sonucu adayların soruya yönelik cevaplarına yer verilmiş ve 3 ayrı kategori ortaya çıkmıştır. Eğitime yönelik öneriler kategorisinde; dersin sayısı artırılmalı (f=4), devamı olmalı (f=1), saatlik eğitim olmalı (f=1), temel seviyeden itibaren verilmeli (f=3), bilim ilerlemeli (f=1) ve herkes bilinçlendirilsin (f=1) kodları bulunmaktadır. Kategoride en fazla frekansa dersin sayısı artırılmalı (f=4) kodu sahiptir. Bu kodlarda öğretmen adayları aldıkları eğitime yönelik istek ve önerilerini belirtmişlerdir. Bunlar, etkinliklerin saatlik eğitimler halinde devamlı bir ders şeklinde verilmesini, derslerin sayısının artırılmasını ve zorunlu ders olmasını, eğitimin en temel seviyeden itibaren verilmesi gerektiğini, liselerde hatta ortaokullarda bir eğitim olarak verilmeye başlanması gerektiğini, her yaş grubu öğrencinin bu eğitimle bilinçlendirilmesi ve bu sayede bilimin ilerlemesine katkı sağlanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Tutum kategorisinde; fene yönelik ön yargıları yıkma (f=3), çok eğlenceli ve güzel (f=11), heyecan verici (f=2), ilgi çekici (f=1), hatalarda sinirlenme (f=1), yapamayınca oluşan kötü duygu (f=1) kodları bulunmaktadır. Bu kodlarda öğretmen adayları etkinlikleri yaparken yaşadıkları hislerini belirtmişlerdir. Kodlara bakıldığında en fazla frekansa sahip dersi çok eğlenceli bulduklarını belirten çok eğlenceli ve güzel (f=11) kodudur. Öğretmen adayları etkinlikleri çok şaşırtıcı bulduklarını ve bunları yaparken çok eğlendiklerini, zevkli ve ilgi çekici bulduklarını, etkinliklerde sonuca ulaşamayınca sinirlenip, üzüldüklerini, yapılan bu etkinlikler sayesinde fen dersine yönelik ön yargılarının yıkıldığını, kendi ürünlerini ortaya çıkarmanın mutluluk verici ve müthiş bir duygu olduğunu belirtmişlerdir. Faydalar kategorisinde ise; derslerin dolu dolu geçmesi (f=2), akılda kalıcılık (f=2), uygulamaya dönüklük (f=2), başarıma hazzı (f=1), grupça olmanın özgüveni (f=1), ürün oluşturma zevki (f=4), farklı tasarımlar yapma (f=1) kodları bulunmaktadır. Kategoride en fazla frekansa ürün oluşturma zevki (f=4) kodu sahiptir. Bu kodlarda öğretmen adayları etkinliklerin kendilerine sağladığı faydalardan bahsetmişlerdir. Yani derste uygulanan etkinliklerin teorikten çok uygulamaya dönük olması sebebiyle derste sıkılmadıklarını, bilgileri bizzat uygulamaya döktükleri için boşta kalmamış olması ve akılda

kalıcılığının sağlandığını, farklı tasarım ve kendi ürünlerini oluşturmanın özgüvenlerini artırdığını, başarı duygusunu tattıklarını belirten ifadeler yer verilmiştir.

Tablo 3. “Bu etkinlikleri yapmaya başlamadan önce size verilen malzemelerle ‘başka ne yapabilirim’ diye düşündünüz mü? Neden?” sorusuna ilişkin öğretmen adayları görüşleri

Kategori	Kod Adı	f	%
Üretme	Aynı malzemeden farklı ürünler	1	4,76
	Günlük hayatta kullanılan ürünler	1	4,76
	Farklı tasarımlar	2	9,52
	Farklı fikirler	1	4,76
	Artan bilgi artan yaratıcılık	1	4,76
	Eksik malzeme tasarımı	1	4,76
Beceri	Eleştirel düşünme	4	19,04
	Ufku açma	1	4,76
	Yaratıcılık	2	9,52
	Bilgi sahibi olma	1	4,76
	İşine odaklanma	3	14,28
Duygu - Davranış	Eksik malzeme giderme	1	4,76
	Kazanma duygusu	1	4,76
	Biran önce bitirme	1	4,76
Toplam		21	100(%)

Tablo 3’te görüşme sonucu adayların soruya yönelik cevaplarına yer verilmiş ve 3 ayrı kategori ortaya çıkmıştır. Üretme kategorisinde; aynı malzemeden farklı ürünler (f=1), günlük hayatta kullanılan ürünler (f=1), farklı tasarımlar (f=2), farklı fikirler (f=1), artan bilgi artan yaratıcılık (f=1), eksik malzeme tasarımı (f=1) kodları bulunmaktadır. Kodlardan en fazla frekansa farklı tasarımlar (f=2) oluşturma kodu sahiptir. Bu kodlarda öğretmen adaylarının, etkinlikte verilen malzemelerden başka neler yapabildin sorusuna ilişkin farklı ürün ve tasarımlar yapabileceklerini, günlük yaşamda kullanılabilecek farklı tasarımlar, dekoratif eşyalar tasarlamak istediklerini ve etkinlik esnasında ihtiyaç duydukları malzemeleri tasarladıklarını belirten ifadeler yer verilmiştir. Ayrıca bu eğitimin birçok konuda bilgilerini artırdığını ve yaratıcılık becerilerini geliştirdiğini, farklı fikir ve yorumlar yürütebildiklerini belirtmişlerdir. Beceri kategorisinde; eleştirel düşünme (f=4), ufku açma (f=1), yaratıcılık (f=2), bilgi sahibi olma (f=1), işine odaklanma (f=3) kodları bulunmaktadır. Burada ise malzemeler ile farklı tasarımlar ve düşünceler geliştirme tutumu içerisine giren öğretmen adaylarının bu tutum sayesinde sınırlı düşüncelerden ufuk açıcı düşüncelere yöneldiklerini, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerinin geliştiğini fark ettiklerini ve birçok fen konusunda bilgi sahibi olduklarını ifade etmişlerdir. Bazı öğretmen adayları ise verilen malzemelerle farklı tasarımlar oluşturmayı düşünmedikleri yalnızca belirlenen etkinliğe odaklandıklarını belirtmişlerdir. Duygu ve davranış kategorisinde ise; eksik malzeme giderme (f=1), kazanma duygusu (f=1), bir an önce bitirme (f=1) kodları bulunmaktadır. Burada bireyler verilen etkinlik malzemelerinden eksikler olsa da hüsrana kapılmayıp eksik parçaları kendileri tasarlama davranışını öğrendiklerini, yarışma duygusuna kapılıp bir an önce bitirerek kazanma duygusunu tatmanın hazzına varmayı arzuladıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 4. “Bu etkinlikler sizde farklı tasarımlar ortaya koyma isteğini oluşturdu mu?” sorusuna ilişkin öğretmen adayları görüşleri

Kategori	Kod Adı	f	%
İlgi	Tasarımı sevme	1	5,88
	Farklı tasarımlar oluşturma	6	35,29
	Bir şeyler birleştirmeyi sevme	1	5,88
	Ürün oluşturmayı sevme	1	5,88
	Çok az farklı tasarım isteği	2	11,76
	Çocuklar için fen materyaller yapma isteği	1	5,88
	Öğrenme	Sebep sonuç ilişkisi kurmayı öğrenme	1
Aşamalı öğrenme		1	5,88
Yaratıcı olmayı öğrenme		2	11,76
Literatür taraması yapmayı öğrenme		1	5,88
Toplam		17	96,97(%)

Tablo 4’te görüşme sonucu adayların soruya yönelik cevaplarına yer verilmiş ve 2 ayrı kategori ortaya çıkmıştır. İlgi kategorisinde; tasarımı sevme (f=1), farklı tasarımlar oluşturma (f=6), bir şeyler birleştirmeyi sevme (f=1), ürün oluşturmayı sevme (f=1), çok az farklı tasarım isteği (f=2), çocuklar için fen materyaller yapma isteği (f=1) kodları bulunmaktadır. Kategori içerisinde en fazla kod farklı tasarımlar oluşturma (f=6) koduna aittir. Burada öğretmen adaylarının soruya verdikleri cevaplarda olumlu sonuçlar çıkmıştır. İki kişinin farklı tasarımlar oluşturma isteğinin çok az olduğu belirtilmiş, diğerleri ise farklı tasarım oluşturmaya ilgi ve isteklerinin arttığı görülmüştür. Bir şeyler oluşturmayı önceden de çok seven bazı adayların ise bu sevgisi iyice artmış olduğunu belirten ifadeler yer verilmiştir. Adaylardan bazıları etkinliklerden sonra özellikle çocuklar için fen materyalleri yapma isteklerinin arttığını belirtmişlerdir. Genel olarak etkinlikler öğretmen adaylarında farklı ürün ve tasarımlar ortaya çıkarma isteklerini ve bu alana ilgi duymaya başladıklarını ifade eden görüşlere yer verilmiştir. Öğrenme kategorisinde; sebep sonuç ilişkisi kurmayı öğrenme (f=1), aşamalı öğrenme (f=1), yaratıcı olmayı öğrenme (f=2), literatür taraması yapmayı öğrenme (f=1) kodları bulunmaktadır. Bu kodlarda adayların etkinliklerde ortaya koydukları tasarımlar sayesinde bazı yöntem ve becerileri öğrendiklerini içeren ifadeler yer verilmiştir. Kategori içerisinde en fazla frekans yaratıcı olmayı öğrenme (f=2) koduna aittir. Öğretmen adayları ortaya çıkan bir sorun karşısında sebep sonuç ilişkisi kurabilmeyi, o konu hakkında önceki yapılmış çalışmalara bakıp araştırma-inceleme yapabilmeyi, yaratıcı düşünebilmeyi ve sonuca aşama aşama yaparak ulaşılabileceğini öğrendiklerini belirten ifadeler yer verilmiştir.

Tablo 5. “Kendi düzeneğinizi, tasarımınızı yapmak nasıl bir duyguydu? Açıklar mısınız?” sorusuna ilişkin öğretmen adayları görüşleri

Kategori	Kod Adı	f	%
Tasarım	Yeni ürünler oluşturma	1	4
	Kendi ürününü yapma	3	12
Duygu - Düşünce	Heyecanlı	1	4
	Sevinçli	1	4
	Başarma duygusu	1	4
	Güzel	4	16
	Yapabilme inancı	1	4
	Özgüven artırıcı	3	12
	Muhteşem	1	4
	Hüsrana uğramama	4	16
	Yaratıcı hissetme	3	12
	Harika	1	4
	Zevkli	1	4
	Toplam		25

Tablo 5’te görüşme sonucu adayların soruya yönelik cevaplarına yer verilmiş ve 2 ayrı kategori ortaya çıkmıştır. Tasarım kategorisinde; yeni ürünler oluşturma (f=1), kendi ürününü yapma (f=3) kodları bulunmaktadır. Kategoride en fazla frekans kendi ürününü yapma (f=3) koduna aittir. Öğretmen adayları burada etkinliklerde kendi ürünlerini tasarlayabilmenin onları yeni ürünler oluşturma isteğine yönlendirdiğini ifade etmiştir. Duygu - düşünce kategorisinde; heyecanlı (f=1), sevinçli (f=1), başarıma duygusu (f=1), güzel (f=4), yapabilme inancı (f=1), özgüven artırıcı (f=3), muhteşem (f=1), hüsrana uğramama (f=4), yaratıcı hissetme (f=3), harika (f=1), zevkli (f=1) kodları bulunmaktadır. Kategoride en fazla frekans güzel (f=4) ve hüsrana uğramama (f=4) kodları sahiptir. Bu kodlarda öğretmen adayları kendi tasarımlarını yapmanın verdiği duygu ve düşüncelere yer verilmiştir. Adaylar etkinlikleri yaparken mutlu hissettiklerini, zevk aldıklarını, kendilerini yaratıcı hissettiklerini, bir ürün ortaya koymanın yaratıcılıklarını ve özgüvenlerini artırdıklarını, başarıma duygusunu tattıklarını, sorunlar karşısında yapabilme inançlarının arttığını belirten ifadelerle yer verilmiştir.

Tablo 6. “Zor bir durumla karşılaştığınızda var olan bilginizi ya da yeni bilgilerinizi kullanmak ister misiniz?” sorusuna ilişkin öğretmen adayları görüşleri

Kategori	Kod Adı	f	%
Bilgi Kullanım	Yeniliğe açık olma	1	7,69
	Bilgi birikimi- deneyim	1	7,69
	Mevcut bilgi	7	53,84
	Yeni bilgi arayışı	4	30,76
Toplam		13	99.98 (%)

Tablo 6’da görüşme sonucu adayların soruya yönelik cevaplarına yer verilmiş ve tek kategori ortaya çıkmıştır. Bilgi kullanım kategorisinde; yeniliğe açık olma (f=1), bilgi birikimi- deneyim (f=1), mevcut bilgi (f=7), yeni bilgi arayışı (f=4) kodları bulunmaktadır. Kategoride en fazla frekans mevcut bilgi (f=7) koduna aittir. Öğretmen adayları bu kodlarda soruya cevap olarak yeniliğe açık olduklarını ve yeni bilgiler öğrenip kullanmak istediklerini, etkinliklerde yaşadıkları deneyimlerle sahip oldukları bilgi birikimlerini kullanabileceklerini ve eğer yetersiz gelirse de yeni bilgi arayışlarına girebileceklerini, bazı adaylar da zor durumlar karşısında öncelikli olarak mevcut bilgilerini kullandıklarını belirten ifadelerle yer verilmiştir.

Tablo 7. “Bu etkinliklerde size verilen malzemeleri değiştirme imkânınız olsa neleri değiştirip, neler yapmak isterdiniz?” sorusuna ilişkin öğretmen adayları görüşleri

Kategori	Kod Adı	f	%
Tasarım	Gazlı balonla uçan araba	1	7,14
	Gerçek camı olan araba sileceği	2	14,28
	Bütün materyalleri birleştirip proje çıkarma	1	7,14
	Küçük tekerlekli balonlu araba	1	7,14
Yapmak İstenilen	Daha çok etkinlik yapma	1	7,14
	Yapılan materyali bozmama	1	7,14
	Malzemeleri kendisi bulma	1	7,14
	Daha ucuza mal etme	1	7,14
	Hazır verileni yapma	1	7,14
	Gruplar arası malzeme değişimi	4	28,57
Toplam		14	99.97 (%)

Tablo 7’de görüşme sonucu adayların soruya yönelik cevaplarına yer verilmiş ve 2 ayrı kategori ortaya çıkmıştır. Bu kategoriler sırasıyla tasarım kategorisi; gazlı balonla uçan araba (f=1), gerçek camı olan araba sileceği (f=2), bütün materyalleri birleştirip proje çıkarma (f=1), küçük tekerlekli balonlu araba (f=1) kodları bulunmaktadır. Kategoride en fazla frekans gerçek camı olan araba sileceği (f=2) koduna aittir. Burada öğretmen adayları yapılan etkinliklerdeki malzemelerden kendilerine göre neyi değiştirip ne yapmak istediklerini belirtmişlerdir. Bazıları balonlu araba etkinliğinde normal balon değil helyum gazıyla dolu olan bir balon kullanarak yerde giden araba değil uçan bir araba yapmak istediklerini, bazıları daha küçük tekerleklere sahip arabalar yapmak istediklerini, bazıları robotik kodlama legolarında araba sileceği etkinliğinde gerçek cama sahip ve su fişkırtan bir malzeme kullanarak bir araba sileceği yapmak istediklerini ve bazıları da yapılan bütün bu etkinliklerin bozulmadan saklayarak dönem sonunda bunlardan büyük bir proje yapmak istediklerini belirten ifadeler yer verilmiştir. Yapmak istenilen kategorisinde ise; daha çok etkinlik yapma (f=1), yapılan materyali bozmama (f=1), malzemeleri kendisi bulma (f=1), daha ucuza mal etme (f=1), hazır verileni yapma (f=1), gruplar arası malzeme değişimi (f=4) kodları bulunmaktadır. Kategoride en fazla frekans gruplar arası malzeme değişimi (f=4) koduna aittir. Öğretmen adayları malzemeler ve etkinlikler hakkındaki isteklerini; etkinlik malzemelerini kendileri bularak (temin etmesini) daha ucuza mal edebileceklerini, etkinliklerin daha da çok olmasını ve bunun sonraki dönemlerde de devam etmesini istediklerini, gruplar arasında malzeme değiş tokuşları yapmak istediklerini ve bazıları ise herhangi bir değişiklik yapmak istemediklerini ve verilen hazır malzemeleri kullanarak etkinliklerini tamamlamak istediklerini belirten ifadeler yer verilmiştir.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Montessori yaklaşımı temelli STEM etkinliklerinin okul öncesi öğretmen adaylarındaki yaratıcılık becerilerine olan etkisini ölçmek amacıyla yapılan nicel analiz sonuçlarında ön test ve son test puanları arasında anlamlı fark saptanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda Montessori yaklaşımı temelli STEM etkinliklerinin okul öncesi öğretmen adaylarının yaratıcılık becerilerini geliştirdiği yönünde yorum yapılabilir. Çalışma sonuçlarını destekler nitelikte Adıgüzel vd. (2012), Kaya (2010), Kökdemir (2003) ve Uğraş (2017); çalışmalarında STEM eğitiminin; disiplinler arası bir bakış açısı kazandıracağı, problem çözebilme, mühendislik tasarımları, bilimsel süreç, analitik düşünebilme, yaratıcılıklarını ve 21. yy becerilerini geliştirdiğini içeren düşünce ve sonuçlara yer vermişlerdir. Sungur-Gül ve Marulcu (2014) çalışmalarında öğretmen ve öğretmen adaylarının mühendis, mühendislik algıları, yöntem olarak mühendislik-dizayn ve ders materyali olarak legolara bakış açılarını incelemişlerdir. Sonuç olarak mühendislik ve mühendisler hakkında seminerden önce ortalama düzeyde bilgi sahibi olduklarını ve böyle bir eğitimin sonunda da öğretmenlerin algılarında olumlu yönde belirgin bir değişiklik gösterdiğini belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenlerin, mühendislik-dizayn temelli bir dersin öğrencilerin yaygın olarak psikomotor, yaratıcı ve sosyal düşünme becerilerini geliştireceğini belirten ifadelerine yer vermişlerdir. Elkin, et al. (2014), erken çocukluk dönemi Montessori sınıflarında robotik müfredatının uygulanması isimli çalışmalarında, Montessori yaklaşımının robotik eğitimleri ile birlikte

entegre edilmesinin, çocuklar için yeni fikirler üretebilme ve yaratıcılığı geliştireceğine yönelik önemi vurgulanmıştır. Altun Yalçın ve Yalçın (2018), fen bilgisi öğretmen adaylarının yapılan uygulama süreci sonunda STEM eğitimi konusundaki metaforik algılarının incelenmesi isimli çalışmalarında, adayların STEM eğitimine yönelik belirttikleri metaforlarda özellikle yaratıcılığa vurgu yapan ifadeleri “tasarım, sistem, yeni şeyler üretme, kurgu, zekâ, yapboz, mühendislik, basit makine” kullandıklarını belirtmişlerdir. Strong (2013); araştırmasında STEM eğitiminin bilimsel süreç becerilerini (yaratıcılık, eleştirel düşünme, problem çözme) geliştirdiğini, Sullivan (2008)’ da; bunlara ek olarak robotik ve bilim okuryazarlığı eğitimlerinin öğrencinin düşünme ve bilimsel süreç becerilerinin olumlu yönde geliştirdiğine katkı sağladığını belirtmişlerdir.

Çalışmanın yaratıcılık becerilerine yönelik yapılmış olan nitel sonuçları da nicel sonuçlarını desteklemektedir. Adaylar etkinliklerin ilk haftalarından sonra etkinliklerde ne yapılacağı, tam olarak ne istendiği gibi belli başlı konular yerine artık etkinliklerde her grup kendine has bir tasarımla (sanatsal, ürünün uygulanabilirliği, daha az maliyet tarzı açılardan), zihinlerinde daha güzel neler tasarlayabilirim sorularıyla, yaratıcılıklarını ortaya çıkararak bir ürün oluşturduklarını, etkinlik sırasında eksik çıkan malzemenin giderilmesi için kendi yaratıcılıklarını kullanarak ellerinde bulunan farklı malzemeleri birleştirerek gerekli olan malzemeyi oluşturabildiklerini, bazı etkinlikler sonunda yapılan grup yarışmalarında kazanma duygusunun bireyleri zamanı etkili ve verimli kullanarak en dayanıklı, amaca en uygun ve en hızlı olabilecek şekilde ürünlerini tasarlamak için grupça yaratıcı becerilerini ortaya koyduklarını belirtmişlerdir. STEM eğitimlerinin bireyin yaratıcılık becerilerini geliştirdiği sonuçları destekler nitelikte Knezek et al. (2013) çalışmalarında, uygulamalı projelerin öğrencilerin STEM içerik bilgisi ve hakkındaki görüşleri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Sonuç olarak öğrencilerin uygulama sonrasında STEM içerik bilgilerini kazandıkları ayrıca STEM konuları ve meslekleri ile ilgili olarak yaratıcı eğilimlerinin ve algılarının geliştiğini ifade etmişlerdir.

Çalışmanın nitel sonuçları arasında yine öğretmen adayları etkinliklerde sonuca ulaşamadıklarında veya etkinlikler sonrasında karşılaştıkları herhangi bir probleme yönelik olarak farklı çözüm yolları bulmaya çalıştıklarını, sonuca ulaşmada pes etmemeyi ve sonuna kadar fikir üreterek, ürettiğini deneyip eksiklerini görerek bir sonraki uygulamasında üstüne öğrendiklerini katıp ilerlemeyi, zor bir durum karşısında yeni bilgi arayışına girmeyi öğrendiklerini belirtmişlerdir. Çalışma sonuçlarındaki STEM’ e yönelik olumlu tutumları destekler nitelikte Gülhan ve Şahin (2016); STEM eğitiminin öğrencilerin tutumları üzerine etkisini incelemiş ve uygulama sonucunda STEM eğitiminin öğrencilerin tutumlarını olumlu yönde geliştirdiğini belirtmişlerdir. Seong-Hwan (2013) çalışmalarında STEM uygulamalarının öğrencilerin STEM disiplinlerine karşı tutumlarına olumlu yönde etkisi olduğunu belirtmiştir. Öğretmen adaylarından bazıları etkinlikler sonrasında kendi tasarımlarını oluşturarak daha farklı ürünler ortaya koymak istediklerini belirtmişlerdir. Adayların kendi hayallerindeki tasarımlar ve değiştirmek istedikleri malzemeler; gazla uçan bir araba yapmak istediğini, robotik kodlama legolarında gerçek cam kullanarak su sıkıran tam bir araba sileceği yapmak istediklerini, yapılan bütün etkinlikleri dönem sonunda bir araya getirerek bir proje yapmak istediklerini, daha küçük tekerlekler kullanılarak bir balonlu araba etkinliğini yapmak gibi isteklerini belirtmişlerdir. Adaylar bu etkinlikler ile bir problemin çözümüne yönelik sebep sonuç ilişkisi kurarak yaratıcı olmayı, yaptığı etkinliklerde karşılaştığı problemler nedeniyle artık bu tarz problemlerde önceden önlemine alabilmeyi, fen öğretimini kolaylaştırdığını ve fen konularının zevkli yanlarını görerek çocuklara fen alanında farklı bilimsel bakış açıları kazandırabileceklerini öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Tezel ve Yaman (2017)’ nın STEM eğitime yönelik gerçekleştirdikleri derleme çalışmalarındaki STEM eğitimi hakkındaki vurguları sonuçları desteklemektedir. Bunlar STEM eğitiminin fen, teknoloji, matematik ve mühendislik alanlarına ait bilgi ve becerilerin mühendislik tasarımı odaklı bir öğretim üzerinde bütünleştirilmesine odaklanan, öğrencilere disiplinler arası işbirliği, sistematik düşünebilme, yaratıcılık ve problem çözebilme becerilerini kazandıran bir eğitim olduğunu vurgulamışlardır. Yine çalışmanın yaratıcılığı, öğrenme isteğini ve düzeyini artırdığını destekler nitelikte olan Cho ve Lee (2013) çalışmalarında, STEM eğitimi etkinliklerini temel alarak hazırlanan ders planlarının öğrencilerin yaratıcılık, problem çözme ve öğrenme düzeylerine yönelik etkisini araştırmışlardır. Sonuç olarak öğrencilerin yaratıcılıklarının ve öğrenme düzeylerinin geliştiğine ulaşılmıştır. Çalışmanın fen öğretimini kolaylaştırdığını ifade eden nitel sonuçlarını destekler nitelikte olan Fortus et al. (2004) çalışmalarında, STEM eğitiminin lise öğrencilerinin öğrenme düzeyleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Sonuç olarak tasarımların fen öğretiminde köprü oluşturduğunu,

bilimsel bilginin yapılandırılmasında uygulanan tasarımların etkili olduğunu belirtmişlerdir. Venville et al. (2000) çalışmalarında, fen, matematik ve teknolojiye bütünleştirici eğitimin geleneksel disiplin temelli eğitim ortamlarında uygulandığında sonuçlarının ne şekilde değişim göstereceğini ve bütünleştirici eğitimin öğrencilerin öğrenmelerine olan etkisini incelemişlerdir. Sonuç olarak öğrencilerin öğrenmeye olan ilgilerinin artmış olduğu ve STEM derslerindeki bütünleştirici yaklaşımların normal eğitim ortamlarından ziyade yapılandırmacı eğitim ortamlarında uygulanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Siew et al. (2015) çalışmalarında, öğretmen adayları ve öğretmenlerin fen derslerinde STEM öğretimi yaklaşımının kullanımı ile ilgili olumlu düşünceye sahip olduklarını belirtmişlerdir. Yıldırım ve Selvi (2017) STEM uygulamaları ve tam öğrenmenin ortaokul öğrencilerinin öğrenme üzerine etkilerini incelemiş ve sonucunda STEM uygulamaları ve tam öğrenmenin öğrencilerin akademik başarı ve fene yönelik motivasyonları üzerine olumlu etki yaptığını bulmuşlardır. Riskowski (2009) çalışmasında, 8. sınıfta öğrenim gören ve herhangi bir mühendislik proje deneyimine sahip olmayan öğrencilere, su kaynaklarıyla ilgili bir mühendislik projesi uygulanmıştır. Bu çalışmada, fen eğitimi konusunda bütünleştirici STEM eğitimiyle ilgili olarak yapılan proje yönteminin fen bilgisi öğrenimi üzerinde olumlu etkileri olduğu gözlenmiştir. Gökbayrak ve Karışan (2016) STEM uygulamalarına yönelik çalışmalarında, STEM' in öğrencilerin ilgi ve motivasyonlarını arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Bakırcı ve Kutlu (2018) Fen bilimleri öğretmenlerinin STEM eğitimi hakkındaki görüşlerini incelemişlerdir. Sonuç olarak öğretmenler, STEM eğitiminin öğrencilerin derse karşı ilgi ve motivasyonlarının artıracaklarını, farklı bakış açıları kazanacaklarını ve karar verme becerilerini geliştireceğini belirtmişlerdir. Ayrıca STEM eğitimiyle öğrencilerin bilgiyi yaparak yaşayarak öğreneceklerini, yaratıcı ve araştırma-sorgulama becerilerini geliştireceklerini, problem durumuna uygun ürünler tasarlayacaklarını, konuları somutlaştırarak kalıcı öğrenmeler sağlanacağını ve bilimsel süreç becerilerinin gelişeceğini belirtmişlerdir. Montessori yaklaşımı temelli STEM etkinliklerinin bireyin bilimsel süreç becerilerini geliştirdiğine yönelik çıkan sonuçları destekleyen bir çalışma olarak, Şahintürk (2012) çalışmasında öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerinde Milli Eğitim programının ve Montessori yaklaşımının etkisini incelemiştir. Sonuç olarak Montessori yaklaşımının normal eğitime göre çocukların yaratıcılık becerilerini daha çok geliştirdiğini belirtmiştir. Yine Siew et al. (2015), yaptıkları çalışmada STEM ile ilgili olarak yaratıcılık ve düşünme becerileri açısından model tasarlanmanın fen derslerinde öğretmen ve öğretmen adaylarında gelişim sağladığını hatta bilimsel süreç becerilerine katkı sağladığı ifade edilmiştir. Karlıdağ (2018), okul öncesi öğretmenlerinin yaratıcılık kavramına ilişkin görüşlerini araştırmıştır. Araştırmada nitel analizler yapılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarında yaratıcılığın özgün bir ürün ortaya çıkarma süreci olarak görüldüğü ve oldukça önemli bir kavram olduğu belirtilmiştir. Öğrenim merkezlerinin çeşitli materyallerle düzenlenmesinin, yeni ortamların oluşturulmasının yaratıcılığı desteklediğini belirtmiştir. Bu ifadeler çalışmanın nitel sonuçlarını destekler niteliktedir. Okul öncesi öğretmen adaylarının öğrendikleri etkinlikleri kendi bölümlerindeki sunumlarına ekleyerek feni daha çok kullanmaya başladıklarını, ileride meslek hayatlarında derslerinde bu tarz etkinlikleri kesinlikle kullanacaklarını, bu eğitimin temelden verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca basit malzemeler ile olan etkinlikleri diğer etkinliklere (robotik kodlama ve web 2 araçları) göre malzemelerinin karşılanması zor olacağı için daha çok yaptıracağını belirtmişlerdir. Knezek et al. (2013) çalışmalarında, uygulamalı projelerin ortaokul öğrencilerinin STEM bilgi ve görüşleri üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Çalışmanın bulgularında, öğrencilerin uygulamadan sonra STEM konuları ve STEM meslekleri hakkında yaratıcı eğilimlerinin, STEM'e yönelik tutumlarının geliştirdiğini ve STEM içerik bilgilerini kazandıklarını ortaya koymuşlardır. Aynı zamanda öğretmenler STEM eğitimlerinin okul öncesi dönemden itibaren verilmesi gerektiğini belirtmişler ancak okullarda konuyla ilgili eğitim ve gerekli malzemelerin eksikliğinden kaynaklı olarak uygulanmasının zor olacağını belirtmişlerdir. Yine literatürde STEM eğitiminin okul öncesi dönemden itibaren uygulanması gerektiğini belirten benzer çalışmalar bulunmaktadır (Katz, 2010; Yıldırım ve Selvi, 2016; Soylu, 2016). Ayrıca Çepni (2017) Amerika' da ilköğretimden itibaren yapılan STEM uygulamalarında öğrenciler üzerinde olumlu etkiler bıraktığını fakat ilerde meslek seçimlerinde STEM alanlarını tercih etmediklerini belirtmişlerdir. Bu durumda STEM eğitiminin temel seviye olan okul öncesi dönemden itibaren verilmesi gerekliliğini ortaya çıkardığını belirtmişlerdir. Uyanık Balat ve Günşen (2017) okul öncesi dönemde kavram oluşumu, kazanımı ve kullanımı daha aktif olması sebebiyle çocukların fizik, kimya, biyoloji ve matematik gibi temel bilimlerin ortaya koyduğu kuramsal bilgileri alarak teknoloji ve mühendisliği harmanlayıp gelecekte yaşama değer katacak yenilikler yapabilmelerinin mümkün olduğunu ifade

etmişlerdir. Dolayısıyla STEM yaklaşımının erken çocukluk yılları itibarıyla uygulanması gerekliliğini önermektedirler. Uğraş (2017) okul öncesi öğretmenlerinin STEM' e yönelik görüşlerini incelemiş ve sonucunda bu eğitimin okul öncesi dönemden itibaren verilmesini içeren öğretmen görüşlerine yer vermişlerdir. STEM alanına yönelik ilginin artması sonucunu destekler nitelikte olan Pekbay (2017) çalışmasında, STEM etkinliklerinin ortaokul öğrencilerinin günlük yaşama dayalı problem çözme becerilerine ve STEM alanlarına yönelik ilgilerini araştırmıştır. Sonuç olarak öğrencilerin günlük yaşama dayalı problem çözme becerilerini geliştirdiği ve STEM alanına yönelik ilgilerinde olumlu yönde bir gelişim olduğunu belirtmiştir. Judson (2014) çalışmasında, STEM uygulamalarının öğrencilerin akademik başarıları üzerine yaptığı deney ve kontrol gruplu araştırma sonucunda STEM uygulanan deney grubu ile uygulanmayan kontrol grubu arasında akademik başarı açısından anlamlı bir farklılık bulunduğu gözlemlenmiştir. Yine Cosentin, (2008), Green, (2012), Hill (2002), Kang, Ju ve Jang (2013); çalışmalarında benzer STEM uygulamalarının akademik başarıyı artırdığına yönelik sonuçlara yer vermişlerdir.

5. ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI ve ÖNERİLER

Montessori yaklaşımı temeli esas alınarak hazırlanan STEM etkinlikleri uygulamalarının öğretmen adaylarının yaratıcılık becerileri ve görüşleri üzerine etkisinin incelendiği bu çalışmanın sınırlılıkları ve bu sınırlılıklar neticesinde yapılacak çalışmalar için yapılan öneriler bulunmaktadır. Bu çalışma bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesi okul öncesi öğretmenliği 3. sınıfına devam eden öğretmen adayları ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma doğrultusunda yapılacak olan başka yeni çalışmalar farklı fakülte ve sınıflar üzerinde (son sınıflardaki öğretmen adaylarının kpss üzerine yoğunluk verdikleri için etkinliklere yeterince odaklanamamaları nedeniyle 4. Sınıf öğrencileri hariç) gerçekleştirilebilir. Montessori yaklaşımı temelli STEM uygulamalarını öğrenen okul öncesi öğretmen adayları ile birlikte farklı okul öncesi okullarına gidilerek uygulamalar yapıp etkilerine bakılabilir. Ayrıca farklı okullardaki okul öncesi öğretmenleri ile belli bir dönem eğitimlerini aldıktan sonra birlikte okul öncesi okullarında uygulamalar yapılabilir. Bu çalışma toplamda 14 hafta boyunca gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma daha uzun süreçlerde çalışabilir ve çalışma sonucunda elde edilen ürünler bir proje kapsamında bir araya getirilerek sunulabilir. Ayrıca çalışmanın bir üniversitede gerçekleşmesi ve okul öncesi fen eğitimi dersi kapsamında belirli bir sürede tamamlanması da çalışmanın etkilerinin tartışılmasında sınırlama oluşturmaktadır. Araştırmacılar tarafından geliştirilen Montessori yaklaşımı temelli STEM uygulamalarının okul öncesi fen eğitimi dersi kapsamında sınırlı bir şekilde ele almak yerine tek başına bir ders olarak öğretmen adaylarının yetiştirilmesi önerilebilir. Ayrıca yeni eğitim programlarından biri olan STEM Eğitimi konusunda okul öncesi dönemdeki Montessori yaklaşımı temel alınarak okul öncesi öğretmenlerin yetiştirilmesi, bu eğitim programını milli eğitimin müfredatına uygun bir biçimde derslerinde uygulayabilen ve bu konuda yetkin birer eğitimci haline gelmelerini sağlamaktır. Böylece öğretmenlerin ders içeriklerini STEM ile zenginleştirerek öğrencilerin daha verimli dersler geçirmesi ve daha fazla öğrenim gerçekleştirmelerini sağlayarak geleceğin kaliteli bireylerinin yetiştirilmesine katkı sağlamaktır. Çalışmada; Okul Öncesi Öğretmen Adaylarından oluşan toplamda 50 öğretmen adayına Montessori yaklaşımı temelli STEM etkinliklerini teorik bilgi ve uygulamaya dönük beceri kazanmaları için gerekli uygulamalar yaptırılmıştır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, T., Ayar, M. C., Corlu, M. S., ve Özel, S. (2012). Fen, teknoloji, mühendislik ve matematik eğitimi: disiplinler arası çalışmalar ve etkileşimler. *10. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi*, Niğde.
- Akgündüz, D. ve Akpınar, B. C. (2018). Okul öncesi eğitiminde fen eğitimi temelinde gerçekleştirilen STEM uygulamalarının öğrenci, öğretmen ve veli açısından değerlendirilmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 32(1), 1-26.
- Aksoy, B. (2004). *Coğrafya öğretiminde probleme dayalı öğrenme yaklaşımı*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Allen, A. (2016). Don't fear STEM you already teach it. *School Age/After School Exchange*, September/October, 56-59.
- Altun Yalçın, S. ve Yalçın, P. (2018). Fen bilgisi öğretmen adaylarının STEM eğitimi konusundaki metaforik algılarının incelenmesi. *International Journal of Social Science*, 70, 39-59.
- Aslan-Tutak, F., Akaygün, S. ve Tezsezen, S. (2017). İşbirlikli FeTeMM (fen, teknoloji, mühendislik, matematik) eğitimi uygulaması: kimya ve matematik öğretmen adaylarının FETEMM farkındalıklarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(4), 794-816.
- Bakırcı, H. ve Kutlu, E. (2018). Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Fetemm Yaklaşımı Hakkındaki Görüşlerinin Belirlenmesi. *Türk Bilgisayar ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 9(2), 367-389.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç- Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 21. Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Breiner, J. M., Harkness, S. S., Johnson, C. C. and Koehler, C. M. (2012). What is STEM? a discussion about STEM about conceptions of STEM in education and partnerships. *School Science and Mathematics*, 112, 3-11.
- Bybee, R. W. (2010). Advancing STEM education: A 2020 Vision. *Technology and Engineering Teacher*, 70(1), 30-35.
- Can, A. (2016). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. 6. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Çepni, S. (2017). *Kuramdan uygulamaya STEM+A+E eğitimi*. 1. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Cho, B. and Lee, J. (2013). The effects of creativity and flow on learning through the STEAM education on elementary school contexts. *Paper presented at the International Conference of Educational Technology*, Sejong University, Sout Korea.
- Cosentino, C., (2008). *The impact of integrated programming on student attitude and achievement in grade 9 academic mathematics and science*. Unpublished Master's Thesis. Brock University, Ontario.
- Çolakoğlu, M. ve Günay Gökben, A. (2017). Türkiye'de eğitim fakültelerinde FeTeMM (STEM) çalışmaları. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 46-69.
- Çorlu, S. ve Çorlu, M. A. (2012). Scientific inquiry based professional development models in teacher education. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 12(1), 514-52.
- Çorlu, M. S. (2014). FeTeMM eğitimi makale çağrı mektubu. *Turkish Journal of Education*, 3(1), 4-10.
- Creswell, J. W. and Tashakkori, A. (2007). Differing perspectives on mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(4), 303-308.
- Creswell, J. W. (2002). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Columbus, Ohio: Upper Saddle River, NJ.
- Dereli, E. (2017). Montessori eğitim programının çocukların psikososyal gelişimlerine ve sosyal problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 18(2), 135-153.

- Diamond, A. and Lee, K. (2011). Interventions shown to aid executive function development in children 4–12 years old. *Science Journal*, 333(6045), 959-964.
- Durakoğlu, A. (2011). Maria Montessori'ye göre okul öncesi çocukluk döneminin özellikleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 133-145.
- Elkin, M., Sullivan, A. and Bers, M. U. (2014). Implementing a robotics curriculum in an early childhood Montessori Classroom. *Journal of Information Technology Education, Innovations in Practice*, 13, 153-169.
- Eratay, E. (2009). Montessori Yönteminin Etkililiği. 19. *Ulusal Özel Eğitim Kongresi*, 22-24 Ekim Marmaris.
- Fortus, D., Dershimer, R. C., Krajcik, J. S., Marx, R. W. and Mamlok-Naaman, R. (2004). Design-Based Science and Student Learning. *Journal of Research in Science Teaching*, 41(10), 1081-1110.
- Gökbayrak, S. ve Karışan, D. (2017). Altıncı sınıf öğrencilerinin FeTeMM temelli etkinlikler hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *Alan Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25-40.
- Gülhan F. ve Şahin, F (2016). The effects of science-technology-engineering-math (STEM) integration on 5th grade students' perceptions and attitudes towards these areas. *Journal of Human Sciences*, 13(1), 602-620.
- Green, A., (2012). *The integration of engineering design projects into the secondary science classroom*. Unpublished Master's Thesis, Michigan State University, Michigan.
- Hadzigeorgiou, Y. (2002). Okul öncesi çocuklarda mekanik stabilite kavramının gelişimi üzerine bir çalışma. *Fen Eğitimi Araştırmaları*, 32(3), 373-391.
- Hill, M.D., (2002). *The effects of integrated mathematics/science curriculum and instruction on mathematics achievement and student attitudes in grade six*. Unpublished doctoral dissertation. Texas A&M University, Texas.
- İşmen, E. (2001). Duygusal zeka ve problem çözme. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13, 111-124.
- Judson, E., (2014). Effect of Transferring to STEM focused charter and magnet schools on student achievement. *The Journal of Educational Research*, 107, 255-266.
- Kang, J., Ju, E.J. ve Jang, S., (2013). The Effect of Science-based STEAM program using a portfolio on elementary students' formation of science concepts. *Elementary Science Education*, 32(4), 593-606.
- Karlıdağ, İ. (2018). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Yaratıcılık Kavramına İlişkin Görüşleri. *Journal of International Social Research*, 11(56), 562-569.
- Katz, L. G. (2010). *STEM in the early years*. SEED papers, Retrieved November, 3.
- Kaya, H. İ. (2010). *Öğretmen eğitiminde yapılandırmacı öğrenmeye dayalı uygulamaların öğretmen adaylarının problem çözme, eleştirel düşünme ve yaratıcı düşünme eğilimlerine etkileri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kaya, D. ve Gündüz, M. (2015). Alternatif eğitim ve toplumsal değişim üzerindeki etkisi: "Waldorf Okulları Örneği". *MEB Dergisi*, 205.

- Knezek, G., Christensen, R., Tyler-Wood, T. and Periathiruvadi, S. (2013). Impact of environmental power monitoring activities on middle school student perceptions of STEM. *Science Education International*, 24(1), 98-123.
- Korkmaz, Ö. (2009). Öğretmenlerin eleştirel düşünme eğilim ve düzeyleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 1-13.
- Koştur, H. İ. (2017). FeTeMM eğitiminde bilim tarihi uygulamaları: El-Cezerî Örneği. *Journal Of Education*, 4(1), 61-73.
- Koyunlu Ünlü, Z. ve Dere, Z. (2018) Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Hazırladıkları FeTeMM Etkinliklerinin Değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 1502-1512.
- Kökdemir, D. (2003). *Belirsizlik durumlarında karar verme ve problem çözme*. Yayınlanmamış doktora tezi,, Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kuşçu, Ö., Bozdaş, Y. ve Yıldırım Doğru, S.S. (2014). Montessori eğitiminin çocuklarda sorumluluk alma, sırasını bekleme, başladığı işi bitirme becerisine etkisinin değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 307-322.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2016). *STEM Eğitimi Raporu*. Ankara: SESAM.
- Oğuz V. ve Köksal Akyol, A. (2006). Çocuk Eğitiminde Montessori Yaklaşımı. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 243-256.
- Özdağ, S. A. (2014). Montessori metodu' nun eğitim mekânlarına yansımaları üzerine kavramsal bir analiz. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Pekbay, C. (2017). *Fen teknoloji mühendislik ve matematik etkinliklerinin ortaokul öğrencileri üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Riskowski, J. L., Todd, C. D., Wee, B., Dark, M. ve Harbor, J. (2009). Exploring the Effectiveness of an Interdisciplinary Water Resources Engineering Module in an Eighth Grade Science Course. *International Journal of Engineering Education*, 25(1), 181-195.
- Seong-Hwan, C., (2013). The Effect of robots in education based on STEAM. *Journal of Korea Robotics Society*, 8(1), 58-65.
- Siew, N. M., Amir, N. and Chong, C. L. (2015). The Perceptions of Pre-Service and In-Service Teachers Regarding A Project-Based STEM Approach to Teaching Science. *Springer Plus*, 4(8), 1-20.
- Soylu, S. (2016). STEM Education in Early Childhood in Turkey. *Journal of Educational and Instructional Studies in the World*, 6, 38-47.
- Sullivan, F. V. (2008). Robotics and science literacy: thinking skills, science process skills and systems understanding. *Journal of Research in Science Teaching*, 45(3), 373-394.
- Sungur Gül, K. ve Marulcu, İ. (2014). Yöntem olarak mühendislik-dizayna ve ders materyali olarak legolara öğretmen ile öğretmen adaylarının bakış açılarının incelenmesi. *Turkish Studies*, 9(2), 761-786.

- Strong, M. G. (2013). *Developing elementary math and science process skills through engineering design instruction*. New York: Hofstra University.
- Şahintürk, Ö. (2012). *Montessori yönteminin okul öncesi dönemde öğrencilerin yaratıcı düşüncelerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Şahin, A., Adıgüzel, T. ve Acar, M.C. (2014). Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik İçerikli Okul Sonrası Etkinlikler ve Öğrenciler Üzerindeki Etkileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(1), 297-322.
- Tezel, Ö. ve Yaman, H. (2017). FeTeMM Eğitimine Yönelik Türkiye’de Yapılan Çalışmalardan Bir Derleme. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 135-145.
- Uğraş, M. (2017). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Stem Uygulamalarına Yönelik Görüşleri. *Eğitimde Yeni Yaklaşım Dergisi*, 1(1), 39-54.
- Uyanık Balat, G. ve Günşen, G. (2017). Okul Öncesi Dönemde STEM Yaklaşımı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(42), 337-348.
- Van Till, C.T., Van Der Vleuten, C.P.M. and Van Berkel, H.J.M. (1997). Problem based learning behavior: the impact of differences in problem-based learning style and activity on student’ achievement. *Annual Meeting of the American Educational Research Association*, 24-28, Chicago, USA.
- Venville, G., Wallace, J., Rennie, L. and Malone, J. (2000). Bridging the boundaries of compartmentalized knowledge: student learning in an integrated environment. *Research in Science and Technological Education*, 18(1), 23-25.
- Yaman S. ve Yalçın, N. (2005). Fen bilgisi öğretiminde probleme dayalı öğrenme yaklaşımının yaratıcı düşünme becerisine etkisi. *İlköğretim-Online*, 4(1), 42-52.
- Yıldırım, B. ve Selvi, M. (2016). Examination of the effects of STEM education integ-rated as a part of science, technology, society and environment courses. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 3684-3695.
- Yıldırım, B. ve Selvi, M. (2017). An experimental research on effects of STEM applications and mastery learning. *Journal of Theory and Practice in Education*, 13(2), 183-210.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yuvacı, Z. ve Dağlıoğlu, H.E. (2018). Okul öncesi eğitim alan çocukların ve buldukları sınıf ortamının yaratıcılık düzeyleri arasındaki ilişkisinin incelenmesi, *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 234-256.
- Wallas, G. (1926). *The art of thought*. New York, NY: Harcourt, Brace and Company
- Whetton, D. A. and Cameron, K. S. (2002). *Answers to exercises taken from developing management skills*. 3rd Edition, Illinois: Northwestern University.

Modernizm ve Post-Modernizm Arasında Sosyal Politika

Doç. Dr. Mustafa Hatipler¹

Geliş tarihi: 17.04.2019

Kabul tarihi: 18.05.2019

Atf bilgisi:

*Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)*

Cilt: 4 **Sayı:** 2

Sayfa: 410-425 **Yıl:** 2019

Dönem: Yaz

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 20%

¹ Trakya Üniversitesi, Türkiye,

mustafahatipler@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-2090-3042

* Sorumlu yazar

ÖZ

Sosyal politika, tarih boyunca başta dini ve insani sebeplerle var olan bir alandır. Sosyal politikanın tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Geçmiş insanlık geçmişine kadar uzanan sosyal politikanın, modern ve post-modern dönemde, daha önceki dönemlere göre daha etkin olduğunu ifade etmek mümkündür. Başlangıçta (dar anlamda) işçilerin ekonomik ve sosyal haklarının iyileştirilmesi anlamında işçi-işveren ilişkileri çerçevesinde bir aktiviteye sahip olan sosyal politika, zaman içinde, eğitimden işe, göçten güvenliğe kadar birçok konuyu içine alarak kapsamını genişletmiştir. Modernizmin cennet vaadinin yerine dünyayı adeta cehenneme dönüştürmesiyle birlikte modern dönem, sosyal politikanın farklı bir boyut kazandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde sosyal politika, toplumsal barışın anahtarı konumuna yükselmiştir. Sonrasında insanlığın yaşadığı büyük savaşlar ve ekonomik krizler sosyal politikanın boyut ve etkisini büyütülmüştür. Post-modern dönem ise sosyal politikanın hem büyüdüğü hem de şekil değiştirdiği bir dönemdir. Keynesyen politikalarla şekillenen bu dönem, son yıllarda neo-liberal politikalar ve küreselleşme ile sosyal politikayı değiştirmiştir. Sosyal politika, modernizmin keskin çizgilerinin belirlediği alanlarda ve bir bütünlük içinde varlığını sürdürürken, post-modernizmin belirsizliği ve bölünmüşlüğü içinde yeniden şekillenmiştir. Post-modern dönemde, küreselleşme ve göç, sosyal politikanın yeni ve zorlu alanları olmuştur. Bu makalede, nitel araştırma tekniğiyle tüme varım yöntemi kullanılarak tanım, kavram ve süreçlerin ifadesinden sonra, sosyal politikanın modernizm döneminde ve post-modernizm döneminde nasıl bir değişime uğradığı, nasıl ve neden etkilendiği üzerinde durulmuştur. Makalenin amacı, her gün daha fazla ihtiyaç duyulan (geniş anlamdaki) sosyal politikanın etkinliğini kaybetmemesi ve toplumsal barışı sağlama konusunda başarılı olması düşünce ve arzusudur.

Anahtar Kelimeler: Modernizm, Post-modernizm, Sosyal politika.

Social Policy Between Modernism And Post-Modernism

Assoc. Prof. D.r Mustafa Hatipler^{1*}

First received: 17.04.2019

Accepted: 18.05.2019

Citation:

Journal of the International Scientific Research (IBAD)

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 410-425 **Year:** 2019

Session: Summer

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 20%

¹Trakya University, Turkey,
mustafahatipler@gmail.com,
ORCID ID 0000-0002-2090-3042

* Corresponding Author

ABSTRACT

Social policy is a field that has existed throughout history for initially religious and humanitarian reasons. The history of social policy is as old as human history. It is possible to state that the social policy, whose history dates back to the human history, is more effective in the modern and post-modern periods compared to the the previous ones. Social policy, which initially had an activity within the framework of worker-employer relations in the sense of improving the economic and social rights of the workers (in the narrow sense), has widened its scope by covering many issues from time to time, from education to transportation, from migration to security. Modern period, which promised the heaven but transformed the world into nearly a hell along with the modernism, has become a period that social policy gained a different dimension. In this period, social policy became the key element of social peace. Thereafter, the wars and economic crises experienced by humanity increased the size and impact of social policy. As to post-modern period has been a period, in which social policy both grows and changes its shape. This period, shaped by Keynesian policies, has changed the social policy with neo-liberal policies and globalization in recent years. Social policy, has been reshaped in the uncertainty and division of post-modernism while maintaining its existence in the fields determined by the sharp lines of modernism. In the post-modern period, globalization and migration have become new and challenging areas of social policy. In this article, after the expression of terms, concepts and processes by using the method of induction by the qualitative research technique, it is emphasized how, how and why the social policy has changed during the period of modernism and during post-modernism. The aim of the article is to ensure that social policy, which is needed more and more every day, does not lose its effectiveness and is successful in achieving social peace.

Keywords: Modernism, Post-modernism, Social policy.

GİRİŞ

Aydınlanma ve onun kurduğu düzen olan modernizm; dinin hayatın merkezinde kilisenin olduğu bir düzenden, hayatın merkezine insanın ve aklın yerleştirildiği bir düzene geçişin adydı. Post-modernizm ise hayatın merkezine kilisenin de insanın da konmadığı ve bir merkez yerine çok merkezliğin esas olduğu bir düzendir (Aksoy ve Aksoy, 1992, s.58). Bu durum, sosyal politikanın çalışma ve uygulamalarında önemli derecede etkileyen bir durumdur.

Post-modernizm ile modernizmin ilişkisini tam karşıtlık ve reddiye olarak ele almak doğru değildir. Bunun nedeni post-modernizmin biçimsel bir kavram olmayıp tarihsel bir kavram olması ve modernizmle hesaplaşmasıdır. Bu hesaplaşma, hem sert hem yumuşak olduğu kadar hem bölücü hem de birleştirici bir yöneme sahiptir. Bu anlamda post-modernizmi, modernizmle iç içe ve onunla birlikte olarak ele almak gerekir.

Sosyal politika, günümüzde ve daha öncesinde, gerek anlam olarak gerek kavram olarak üzerinde çok tartışılan konulardan biridir (Yıldırım, 2018, s. 30). Sanayi Devrimi; dünyanın siyasal, sosyal ve ekonomik tarihinde önemli bir değişim sağlamış olmakla beraber toplumsal yapıda büyük bir sefaletin yaşanmasına neden olmuştur. (Yıldırım, 2018, s. 30).

Sosyal politika kavramı, modernizm ve post-modernizm kavramları gibi üzerinde uzlaşa sağlanamayan ancak hayatı önemli derecede etkileyen bir kavramdır. Kavramlardaki farklılık disiplin farklılığından kaynaklansa da sosyal politikanın insan hayatının akışındaki önem ve gereği her zaman var olmuş ve eksilmeden devam etmiştir.

Geçmiş insanlık tarihi kadar eski olan sosyal politika uygulamaları; modern ve post-modern dönemde tarihin eski devirlerinde var olduğu şekil, statü ve durumdan farklı bir boyut kazanmıştır. Sosyal politikanın modern ve post-modern dönem serüveni; yoğun ihtiyaç, zirve, kısıtlılık-sınırlılık ve değişim şeklinde özetlenebilir.

Yoğun ihtiyaç evresi, Sanayi Devrimi'nin ve modernizmin vadettiği cennetin yerine sefaletin yoksulluğun yaşanmasıyla başlamıştır. Bu devrin en belirgin özelliği, yeni yaşam düzeni içinde yıkılan hayatlardır. Sanayi Devrimi'yle bozulan toplumsal yapı ve düzenin en fazla zarar verdiği varlık insan olmuştur. İnsanın adeta eşyalaştırıldığı bu dönem; aynı zamanda yokluğun, sefaletin ve göçün mahşerin üç atlısı olduğu dönemdir. Sıcak yatak teorisi bu dönemin en büyük insanlık ayıbı olarak tarihin içinde yerini almıştır.

Sosyal politika; modern dönemin sonrasında, post-modern dönemde, özellikle Keynesyen uygulamaların sayesinde zirveyi yaşamıştır. Post-modern dönemde yaşanan bu zirve, 1980'lerde yerini kısıtlılık-sınırlılık ve değişime bırakmıştır.

Bu küçük çalışmada; kavramsal tanımlarıyla ve tarihsel süreçleriyle modernizm, post-modernizm ve sosyal politika üzerinde durulacak sonrasında da sosyal politikanın modernizm ve post-modernizm dönemindeki uygulamaları irdelenecektir. Sosyal politikanın bu iki süreçte nasıl bir gelişme izlediği, nelerden ve nasıl etkilendiği açıklanacaktır. Kavram, tanımlama ve sürecin ağırlıklı olarak Batı medeniyeti içindeki durumlarına göre yapıldığı gözden uzak tutulmamalıdır. Yapılacak tespitlerle, sosyal politikanın varlığının daha güçlü bir şekilde devamı amaçlanmaktadır.

1. MODERNİZM VE POST-MODERNİZM

Kavramların tarihsel sürecine girmezden evvel, modern kelimesinin kendine has özellikleri, modernite kavramının belirli bir dönemi, modernleşmenin dinamik bir zaman dilimini ve o zaman dilimindeki değişim ve gelişiminin meydana gelişini, modernizmin de modern kavramının ideolojik boyutunu ifade ettiğini söylemek gerekir. Aynı durum post-modern, post-modernite, post-modernleşme ve post-modernizm için de geçerlidir.

Modernizmi, post-modernizmden ayırmayanlar ve birbirinin devamı ve tamamlayıcısı olarak görenler olduğu gibi ayrı ve zıddı olarak görenler de vardır. Her iki grubun kendine has gerekçeleri olduğu bir gerçektir.

1.1. Kavramsal Olarak ve Tarihsel Süreciyle Modernizm

Latince *Modernus* sözcüğünden türemiş olan modern kelimesi, XIX. yüzyılda ortaya çıkmış bir kavramdır. Hıristiyanlıkta, modernus kavramı, puta tapmaya karşı çıkmak anlamındadır (Batur, 1997, s. 64). Latince *Mododan* türetilmiş olan bu kavram; V. yüzyılda, Hıristiyanlıkla Romalı ve Paganlığın ayrılması için kullanılmıştır (Kızılcelik, 1994, s. 87). Uçan (2009, s. 2285)'a göre, Modern kavramının ilk anlamı Hıristiyan olmaktadır.

Modern kavramının ortaya çıkışını hazırlayan sebeplerin kaynağı V. yüzyıla kadar inmektedir. V. yüzyılda Antik Yunan sitelerinde, puta tapma karşısında yükselen Hıristiyanlık gerçeğini nitelemek amacıyla kullanılan modernus sözcüğü genel olarak paganizme reddetmek ve Hıristiyan topluluklarını ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.

Modern kavramının oluşumundaki etkenleri; Rönesans, Reform, Aydınlanma ve Sanayi Devrimi olarak saymak mümkün ise de kavramı yaygınlaştıran en büyük etken Rönesans, kavramı özelleştiren de Rönesans aydınları olmuştur. Rönesans aydınları, kelimeyi genelleştirerek Batı toplumu adına kullanım özelliği vermişlerdir. Bu durumda modern olan batı toplumdur ve bunun dışında kalan kesim ise modern olmayan yani ilkel/barbar kesimdir. Modern kavramı aslında Rönesansdan bu yana bu anlamda kullanılmıştır.

Modern kelimesinin ortaya çıkmasında ve kullanımında, Batı'da, insanların Orta Çağ'daki Hıristiyanlık etkisinden kurtulup kendisini merkeze koymasının büyük payı vardır. Bu oluşum ilerleyen zamanlarda, sekülerizm ve pozitivizmle desteklenmiştir.

Bunun yanında, moderne farklı anlam ve misyon yükleyenler olmuştur. Bunlardan biri Hegel'dir. Hegel'e göre; modern yaşanan an, şimdiki zaman anlamlarını içerir. Modern kelimesi günümüzde çağdaş, yeni; modernizm kelimesi de çağdaşlık, yenilikçilik anlamında kullanılmaktadır. Genel olarak moderni, köklü bir değişimin sonucu ortaya çıkan ve eskiden yeniye geçen olarak ifade etmek mümkündür.

Tarihsel süreç bakımından değerlendirildiğinde, Orta Çağ'dan sonra gelen bütün zaman dilimlerini modern olarak nitelendirmek mümkündür. Modern kelimesinin bir süreç ifadesi olan modernizm; kavram olarak içinde pozitivizm, sekülerizm, realizm, pozitivizm, sistematik düşünme, doğacılık, sembolizm, kübizm, ekspresyonizm, fütürizm, sürrealizm ve yapısalcılık gibi olguları içeren bir semantiği ifade etmektedir. Birçok yerde aynı kökten gelen bir kavram olarak modernite de kullanılmaktadır. Modernitenin içinde ayrıca kapitalist dönüşüm ve aydınlanma da vardır (Şaylan, 2002).

Bir bütün olarak ele almak gerekirse modernizm; dinselliğin yerine bilimi koyan, ekonominin yaşama egemen olduğu, kent yaşamının ve kentlerin ön planda olduğu, oligarşi ve monarşinin yerine demokratik sistemin olduğu ve toplumsal kimliklerin toplumsal bütünleşme belirleyici olduğu bir yapı olarak tanımlamak mümkündür.

Modernizmin oluşumundaki etkenlerin her birinin farklı etki ve katkısı olmuştur. Rönesans ve Reform hareketleri, hümanizm, pozitivizm, sekülerizm ve dinsel konularda etkin olurken, Aydınlanma Çağı, özgürlük, akıl, birey, insan hakları, bilimsel düşünce gibi konularda etkin olmuştur. Keza, burjuvazinin doğuşu ve kapitalizme geçiş süreci, feodal yapının ve feodal yaşamın sona ermesi ve yeni bir yaşam tarzıyla modernizm üzerinde etkili olurken, beraberinde ortaya koyduğu ulus devlet düşüncesi devrim niteliğinde değişimlerin kapısını aralamıştır. Modernizmde etkili olan en büyük etken Sanayi

Devrimi'dir. Aslında Sanayi Devrimi'ni hazırlayan kendinden önceki üç büyük devrimdir. Bunlar sırasıyla Bilimsel, Siyasal ve Kültürel Devrim'dir. İlki Bilimsel Devrim, yerçekimi kanununu keşfeden Newton'la başlamıştır. İkinci olarak Siyasal Devrim; demokrasinin İngiltere, Amerika ve Fransa'da ortaya çıkmasıyla yaşanmıştır. Üçüncü olarak Kültürel Devrim düşüncenin laikleşmesi ve her alanda tüm ölçütlerin rasyonelleşmesi şeklinde yaşanmıştır.

Sanayi Devrimi'nin makineleşmeyi getirmesi nedeniyle küçük ölçekteki üretim yöntemleri yerini büyük çapta üretime bırakmak zorunda kalmıştır (Dağ, 2004). Sanayi Devrimi, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişin hem başlatıcısı hem de hızlandırıcısı olmuştur (Aktan ve Tunç, 1998, s. 118-133). Sanayi Devrimi üç önemli aşama göstermiştir. Bunların ilki, XVII. yüzyılda İngiltere'de buharın kullanımıyla başlayan aşamadır. Bu aşamayı aynı zamanda XIX. yüzyılın ortalarına kadar devam eden ve hammaddesi kömür ve demir olan Makineleşme Çağı olarak da tanımlamak mümkündür. Sanayi Devrimi'nin ikinci aşaması, XIX. yüzyılın ortalarında Amerika'da Taylorizm ile başlayan aşamadır. Bu aşamanın en belirgin yanı, seri üretimin kullanılmasıdır. Sanayi Devrimi, bu aşamada, kömür ve demire ek olarak çelik, elektrik, petrol ve kimyasal maddeler kullanımını yaşamıştır. Sanayi Devrimi'nin üçüncü aşaması da elektroniğin kullanılmasıyla başlayan süreçtir (Oran, 2005). Bu sürecin adı; Bilgi Toplumu'dur. Sanayi Devrimi'nin bu aşamasında teknolojik gelişmeler ön plana çıkmış, bilgisayar, internet gibi buluşlar bu döneme damgasını vurmuştur. Sanayi Devrimi'nin sosyal politikalar bakımından ayrı bir yeri ve önemi vardır. Çünkü Sanayi Devrimi, hem toplumsal sınıf yapısını değiştirmiş hem de yeni bir işçi sınıfının doğmasına neden olmuştur. Avrupa'da yaşanan bu değişim ve gelişim, zaman içinde bütün dünyayı etkilemiş ve bu durum modernleşme kavramını ortaya çıkarmıştır.

Modernizmi tek tipçiliğin somut hali olarak da ifade etmek mümkündür. Üstüne üstlük bu tektipçilik kurumsallaşmıştır. Avrupa Orta Çağı'nda, Hıristiyanlığın ağır baskısı altında bunalan ve ondan kurtulmak isteyen insanlar, modernizm sayesinde kurumların hegemonyası altına girmiştir.

Modernizmde bilginin tartışılmaz bir gücü ve üstünlüğü vardır. Avrupa için sanayileşme, kalkınma, ilerleme gibi hedeflerin özü olan modernizm, bazıları tarafından ekonomik amaçla ilgili olmayan olarak görülmüştür (Horkheimer, 2005, s. 155). Bu yaklaşım modernleşme sürecinin gayriinsani yapısının anlaşılması bakımından önemlidir. Çünkü bu anlamda modernizm; kendinden olmayanı ve ötekini sömürgeleştirme, asimile etme, dışlama sürecidir (İlter, 2006, s. 2).

Modernizmin geçmiş çağlardan en önemli farkı, köleliğin zorunlu olmaktan çıkıp gönüllülük esasıyla gerçekleştiriliyor olmasıdır. Modern çağ köleliği özgür köleliktir (Yüksel, 2017). Modernizmin insanlığa en büyük katkılarından biri (!) bu olmuştur. İnsan ticaretiyle ilgili uluslararası bir sözleşme (Palermo Protokolü)'nin 2003 yılında imzalanmış olması modernizmin arka bahçesinin görülmesi bakımından ilginçtir.

1.2. Kavramsal Olarak Tarihsel Süreciyle Post-modernizm

Modernizme tepki olarak ortaya çıkan post-modernizmin geçmişi bir yüzyıla kadar uzanmaktadır. Post-modernizm terimi ilk olarak 1870'li yıllarda, arkadaşlarıyla birlikte post-modern resim anlayışı getirmek istediğini ilan ettiğinde, İngiliz salon ressamı John Watkins Chapman tarafından, ikinci kez, *Die Krisis der Europaeischen Kultur* adlı eserde, Rudolf Pannowitz tarafından kullanılırken (Best-Kellner, 1998, s. 19), üçüncü kez ve bir ad olarak 1934'te, *Antologia de la Poesia Espanola e Hispanoamericana* adlı eserinde Frederico de Oniz tarafından (Hassan, 2008, s. 268) ve bugünkü tanımına en yakın şekilde ilk kez 1947'de yayımlanan *A Study of History* adlı ansiklopedik temel eserinde, Tarihçi Arnold Toynbee tarafından kullanılmıştır (Soykan, 1993, s. 123). Toynbee'ye göre modern dönem, 1918 yılında sona ermiştir. Onun ardından başlayan süreç post-modernizmdir (Toynbee'den aktaran: Erinç, 1994). Bu anlamda post-modern söylemin çıkış yerinin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olduğu söylenebilir. Bu nedenle post-modernizm, ABD'nin askeri ve ekonomik hâkimiyetinin bir ifadesi olarak tanımlanmaktadır. Bu aynı zamanda Avrupa merkeziliğinin de sonu anlamına gelmektedir.

Tarihsel süreç olarak ele alındığında; post-modernizmin temeli 1870'lere dayansa da bir hareket olarak ortaya çıkışı, 1960 yılını bulmaktadır. 1960 yılından sonraki sürecin daha hızlı geliştiği söylenebilir.

1980'lerin başında daha yaygın olarak kullanılmaya başlanan post-modernizmin tanımında büyük tartışmalar yaşanmıştır. Kelimede var olan "post" eki İngilizcede bir ön ektir ve anlamı "sonra" ve "öte"dir. Dolayısıyla post-moderni, modern sonrası veya ötesi olarak kabul etmek gerekir.

Post-modernizmin farklı ve birbirine yakın tanımları vardır. Best-Kellner (1998, s. 222-234), post-modernizmi, modernin bir parçası ve modernin bitişi olarak tanımlamaktadır. Habermas (2000, s. 236-261)'ın; modernden sonra ve arızalarını ortadan kaldıracak olan, Lyotard (1994, s. 145-159)'ın; anti-modernizm olarak anlamlandırıldığı ve genel özelliği subjektiflik ve belirsizlik olan post-modernizmin, birbirinden farklı ve birbirini tamamlayan tanımları mevcuttur. Post-modernizmi; Anderson (1998, s. 3): "Özgürleştirme süreci," Wyschogrod (2002, s. 11): "Antinomianizm türü" olarak tanımlarken, Özkiraz (2003, s. 123), post-modernizmin modernizmden sonra ve onun eksiklikleri ve yetmezlikleriyle ilgili bir sistem olduğunu yazmaktadır. Ercan (1992, s. 11)'a göre post-modernizm, çağın gerçeği ve yeni teknolojilerin ürünü olan yeni bir duyarlılıktır. Sazyek (2002, s. 599-619) post-modernizmi: "Modernizmin olumsuzlama etkinliği" olarak görmektedir.

Post modernizm; Kabaklı (1994, s. 483)'ya göre, sanat eğilimi, Doltaş (2003, s. 190)'a göre ise eleştiri yöntemidir. Kızılçelik (1994, s. 32)'e göre post-modernizm, modernliğe karşı çıkıştır ve belirsizlik, parçalılık, eklektizm, heterojenlik, dine geri dönüş, politikanın çöküşü, çoğul kültürçülük, yerellik ve anlatsal bilgidir. Post-modernizmi Kahraman (1992, s.2), toplum kuramı diye tanımlarken, Lyotard (1994, s. 158) ise, modernin içerisinde sunulamayanı olarak tanımlamıştır.

Post-modernizmin sistematik olarak da farklı tanımları da yapılmıştır. Bu bakış açısıyla post modernizm; günümüz kültüründe, daha çok sanatsal alanda ortaya çıkan bir davranış (Sarup, 2004, s. 188), kapitalizmin tüketimi önceleyen dinamiklerinin ortaya çıkardığı bir dönemin ürünü (Callinicos, 1990, s. 113-115), burjuvazinin yeniden canlandırılmasındaki ironinin bir türevi (Oskay, 1990, s. 5), ileri kapitalist kültürde, sanatlarda düşünömsellik (Ryan, 1994, s. 298) ve geç kapitalizm (Jameson, 1994, s. 78-79) olarak tanımlanmaktadır.

Eco (1992)'ya göre post-modernizm; ironi ve eğlence içeren çift anlamlılık, çift işlev yolu ile yeni bir maniheizmdir. Post-modernizmde estetiğin sürekli sorgulanması ve çeşitlenmesi esası vardır (Şenel ve Karoğlu, 2017). Ecevit (2006, s. 59-60), post-modernizmin sanatta bir kültür olgusu, bir söylem ve durum olduğunu yazmaktadır. Ecevit (2006, s. 59-60)'a göre post-modernizmde, mutlak doğrular yoktur.

Modernizmin ilk ortaya çıktığı dönemde ortaya saçtığı parlıtısı zaman içinde sönmüştür. Best ve Kellner (1998, s. 54), post-modernizmin 1980'den sonra düşüşe geçerek, moderniteye mağlup olduğunu iddia etmekte ve tarihin sayfasında sadece ismen kalacağını söylemektedir.

Post-modernist düşüncenin özünü, yaşanan devrimlerle ortaya çıkan modernizmin, bilimin ve aklın insanların her türlü sorununu çözeceği düşünülmesine rağmen bunun gerçekleşmemiş olması ve birçok gelişmeye rağmen sorunların çözülememiş olması oluşturmaktadır. Savaş, açlık, yoksulluk, kargaşa ve çatışma gibi sorunların çözülmek yerine daha da derinleşmesi de ayrı bir dilemmadır.

Modernizmin çıkmazlarından biri de; iki büyük dünya savaşı ve nihayetinde Hiroşima'ya atılan atom bombasıdır. Özellikle bilimin değişmezliği konusunda evrenin anlamı olmayan ve formüle edilemeyen bir kaos olduğu düşünce ve görüşüyle post-modernizm boy göstermiştir.

Modernizme dair eleştirilerin çoğu geçmişte eleştirel teori aydınları tarafından yapılmıştır. Özellikle Horkheimer, Adorno, Marcuse ve Habermas bu konuda önde gelen isimler olarak sayılabilir.

Habermas'a göre, modernlik hâlâ bitmemiştir; tamamlanmamış bir projedir (Habermas'dan aktaran: Kale, 1997).

Post-modernist düşünce, modernizmin bilim alanında bütün büyük gelişmelere rağmen dünyayı cehenneme dönüştürdüğü tezine dayanmaktadır. Tespit anlamında son derece başarılı olan bu düşünce, ne yazık ki modernizmin yerine neyi koyacağını henüz ifade edememiştir. Modernizmin toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal, ideolojik anlamda iflas ettiği tezi doğru olmakla beraber onların yerine yeni bir değerler sistemi oluşturamaması post-modernizmin en büyük eksikliğidir.

İnsanın temel yargılarından kurtularak bağımsızlaşmasını savunan post-modernizmi, belirsizlik, parçalılık, farklılık, kültürel çoğulculuk, bilgiye yönelik çoğulcu bakış açısı, yerel ve özgün olana ayrıcalık tanıyan bir hareket olarak tanımlamak mümkündür (Kızılcıkel, 1996, s. 28). Bu anlamda, post-modernizm; endüstriyel kapitalizmi kökünden değiştirmeye yönelik bir nitelik taşımaktadır (Brown, 1991, s. 3).

Genel olarak, anlamın reddi olarak boy gösteren post-modern sanat düşüncesi, gerçek hayat ile sanatın bağlarının yok olmasından, geçmişe saygı ve saygısızlığın bir aradalığından yanadır. Modernizmin tektipçiliğine ve buna bağlı olarak gelişen kurumsallaşmaya karşı post-modernizm çoğulcudur. Post-modernizmin de handikapı; üretimden çok tüketime, faydadan çok tasarıma dayalı bir ekonomik anlayışa sahip olmasıdır. Post-modernizm, neo-klasik düşüncelerle paralel devletin küçülmesinden yanadır.

Post-modernizmin genel karakteristik özelliklerini şu şekilde ifade etmek mümkündür: Post-modernizmde: "Ne olsa uyar" düşüncesiyle herkes aynı anda haklıdır. Post-modernizm, modern sürece yönelik eleştirel, yok sayıcı ve dönüştürücü bir bakış açısıyla yerel olana dönüşüm üzerinde durur. Post-modernizmde gerçekler karmaşıktır ve bütünlük ve uyum arz etmez. Dildeki anlamlardan bilgi kaynaklarına kadar birçok alanda çoğulculuk ve parçalanmayı kabul eden post-modernizm, anti-temelci bir eğilim, yöntemsizlik ve sıralılığa sahiptir.

Post-modernizm, tarih, özne ve yazarı devre dışı bırakarak, mutlak değerler ve birden çok doğru olduğu düşüncesindedir. Post-modernizmde, orijinalliğe değer verilmez ve yaşam ile sanat, seçkin ile popüler arasında bir ayırım da öngörmez. Post-modernizme göre, her nesne sanat yapıtıdır ve her insan sanatçıdır (Çağlar, 2008, s. 369-386).

Post-modernizm'in genel ve kapsayıcı tanımını Heywood (2013, s. 324) şu şekilde yapmaktadır:

Post-modernizm, başta genel batılı sanat, mimari, kültürel gelişmelerdeki deneysel hareketleri tarif etmek için kullanılan karmaşık ve kafa karıştıran bir kavramdır. Sosyal ve siyasi analiz aracı olarak post-modernizm, sanayileşme ve sınıf dayanışması özelliği taşıyan topluluklardan gittikçe daha bölünmüş ve çoğulcu "bilgi" topluluklarına doğru kaymayı öne çıkarır; bu toplumlarda bireyler, üreticiden tüketiciye dönüşür, bireycilik, sınıf, din ve ırk bağlıklarının yerini alır. Post-modernistler, kesinlik diye bir şeyin olmadığını ileri sürerler, mutlak ve evrensel doğrular tepeden bakan birer yorum olduğundan bunlardan vazgeçilmelidir. Bunun yerine söylem, tartışma ve demokrasi vurgulanmalıdır.

1.3. Modernizm ve Post-modernizmin Farklılıkları

Modernizm, kapitalizmin insani yüzü olarak sunulmuşken ortaya çıkan tablo orta çağa yakın bir tablo olmuştur. Modernizmin sunduğu bu tablonun orta çağdan farkı köleliğin istekli olarak ve farkında olunmadan yapıyor olmasıdır. Bozulma insandan çevreye, çevreden canlılara doğru çarpan hızıyla yaşanmıştır. Bu bozulmanın insanlığın geleceği için bir tehdit olduğu düşüncesi yaşanır hale gelmiştir. Bilimin, sanat ve siyasetin, geçmişte bu hakları zorla alan ulus yerine egemen sınıfın elinde tutulduğu bir dönem yaşanmıştır. İşte post-modernizmin ortaya çıkış nedeni budur. Batur (1997, s. 21), post-modernizmi, yeni bir dönem, felsefe, düşünce, akılcılık ve söylem olarak tanımlamaktadır.

Modernizmin, başlangıçta övgüye değer bulunmuş olsa da zaman içinde keskin çizgilere sahip olması ve insanlığın çıkarlarını baskı altına almaya başlaması, karşıtlarını ortaya çıkarmıştır (Sim, 2006, s. IX). Post-modernizm; modernizmin aksine, hakikat, doğa bilimlerinin somutlaştırdığı araçsal ve indirgeyici akıl, kimlik, nesnellik, sıralılık ve diyalektik, evrensel ilerlemeden kuşku duyan bir düşünce tarzı olarak ortaya çıkmıştır (Eagleton, 2011, s. 9).

Modernizm ve post-modernizm konusunda fikir üreten isimlerden biri Ihab Hassan'dır. Hassan (1982, s. 139, 264, 267-268), başlangıçta modernizmi post-modernizmden farklı görmemekte ve post-modern ruhun modernizmin büyük gövdesi içinde sarmalanmış olarak ve post-modernizmi modernizmin bir ilkesi olarak görmekte iken zaman içinde bu düşüncesinden uzaklaşmıştır.

Aşağıda yer alan Tablo 1.1.'de, Hassan (1982, s. 139, 264, 267-268), tarafından ortaya konan modernizmin ve post-modernizmin farkları açıklanmıştır.

Tablo 1.1. Modernizm ve Post-modernizmin Farklılıkları

<u>Modernizm</u>	<u>Postmodernizm</u>
Romantizm/sembolizm	Patafizik/Dadaizm
Form (birleşik, kapalı)	Antiform (ayrışık, açık)
Amaç	Oyun
Tasarım	Şans
Hiyerarşi	Anarşi
Egemenlik/Logos	Tükeniş/sessizlik
Sanat nesnesi/Tamamlanmış yapıt	Süreç/Perormans/Happening
Uzaklık	Katılım
Yaratım/Bütünleştirme	Yok etme/Yapıçözme
Sentez	Antitez
Mevcut olma	Mevcut olmama
Toplama	Dağıtma
Tür/Sınır	Metin/Metinlerarası
Paradigma	Sentegma
Hipotaksi	Parataksi
Metafor	Metonimi
Seçme	Birleştirme
Kök/Derinlik	Köksap/Yüzey
Yorumlamam/Okuma	Yoruma karşı/Farklı okuma
Gösterilen	Gösteren
Okunabilirlik (Okura göre)	Yazılabilirlik (Yazara göre)
Anlatı/Büyük Tarih	Karşı-anlatı/Küçük Tarih
Ana Kod	Kişisel Lehçe
Belirti	Arzu
Jenital/Fallik	Poliform/Androjen
Paranoya	Şizofreni
Köken/Neden	Farklılık/Farklılaşma/İz
Metafizik	İroni
Belirlenmişlik	Belirlenmemişlik
Aşknlık	İçkinlik

Kaynak: Hassan, 1982, s. 139, 264, 267-268.

2. SOSYAL POLİTİKA

2.1. Sosyal Politikanın Tanımı

Sosyal politikanın kavram olarak literatüre girişi ve bilim dalı olarak kurulması Sanayi Devrimi'nden sonra gerçekleşmiştir. Kavramın bilimsel nitelikte yayılması 1873 yılında, Alman Sosyal Siyaset Derneği'nin kurulması sonrasında gerçekleşmiş olan sosyal politikayı, ilk kullanan da Riehl olmuştur. 1911 yılında Otto V. Zwiedineck-Südenhorst tarafından yazılan *Sosyal Politika* adlı eserle, sosyal politika bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır (Tuna ve Yalçıntaş, 1999, s. 20-22). Türkiye'de bilimsel anlamda 1933-34'lerde Gerhard Kessler tarafından bilimselleştirilen sosyal politika, literatür anlamında ilk defa 1916-1917 yıllarında *Yeni Mecmua* dergisinde kullanılmıştır (Aydın, 2009, s. 23-30).

Kıta Avrupa'sında, sosyal politika, Kuzey Amerika'da daha çok, sosyal refah politikası olarak kullanılan sosyal politika kavramı, üzerinde çok uzlaşa sağlanamamış olmakla beraber, sosyal siyaset, sosyal ekonomi, toplumsal politika, çalışma ekonomisi, endüstri ilişkileri ve refah politikası, gibi adlarla da ifade edilmektedir (Tuna ve Yalçıntaş, 1999, s. 21-26). Sosyal politika kavramını, Koray ve Topçuoğlu (1995, s. 1), toplumsal sorunların çözümü için uygulanan çalışma ve önlemlerin bütünü, olarak tanımlamaktadır.

Günümüze sosyal politikanın dar anlamda sosyal politika ve geniş anlamda sosyal politika olmak üzere iki tanımlaması yapılmaktadır. Dar anlamda sosyal politika; Sanayi Devrimi ile başlayan ve sermaye (işverenler) sınıfı ile emek (işçi) sınıfı arasındaki ilişkiye odaklanmış olan sosyal politikadır (Güven, 1995, s.10).

Sosyal politikanın geniş anlamda tanımı ise, sosyal politikanın, bütün sosyal alan ve sosyal grupları kapsayacak şekilde, toplum yaşamında sosyal anlamda gerçekleşen tüm problemlerle ilgilenen bir alan olduğu şeklindedir (Tuna ve Yalçıntaş, 1999, s. 27-30). Sosyal politikanın geniş anlamına dar anlamda olanlarla birlikte, tüketim, yoksulluk, dezavantajlı gruplarla ilgili çalışmalar, yoksunluk, sosyal dışlanma gibi konular da dahil olmuştur.

2.2. Sosyal Politikanın Kısa Tarihsel Süreci

Yukarıdaki satırlarda bugünkü anlamda sosyal politikanın ortaya çıkışıyla ilgili olarak yazılanların yanında sosyal politikanın, engelliler, hastalar, yaşlılar, kimsesiz çocuklar vb. konularla ilgili olarak sosyal yardımlar ve sosyal refah hizmetleri şeklinde insanlık tarihi kadar eskiye dayanan bir geçmişi olduğunu söylemek mümkündür (Burden, 1998, s. 2). Bu hizmetlerin kaynağının ilahi dinler ve toplumsal düzenin sağlanması olduğu izahtan varestedir. Kaldı ki insanların en önemli vasıflarından biri de karşılıklı yardımlaşmadır (Ersöz, 2003, s. 121-122).

Sanayi Devrimi öncesinde aileler, gönüllü organizasyonlar marifetiyle ve dini kurumlar tarafından yapılan sosyal politika uygulamaları, Sanayi Devrimi'nin yol açtığı sefalet nedeniyle, sonrasında, devlet tarafından yapılabildiği olmuştur. Sanayi Devrimi, öncesinde var olan bütün kurumları yok ettiği ya da değişime uğrattığı gibi, sosyal politika organizasyonu yapan kurumları da ortadan kaldırmıştır.

Sosyal politikayı genel olarak, karşılıksız yapılan yardımlar anlamında sosyal yardımlar ve çocuk ve aile refahı hizmetleri, fiziksel ve ruhsal engelliler için yapılan hizmetler, ıslah hizmetleri, sosyal sigortalar ile toplum kalkınması gibi hizmet ve programları kapsayan sosyal hizmetler olmak üzere iki başlık altında ele almak mümkündür (Aydın, 2009, s. 23-30). Burada sözü edilen sosyal yardım; yerel ölçüler içinde en az düzeyde dahi olsa kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirme imkânı olmayan kişilere, kamu ve ve/veya gönüllü kuruluşlarca yapılan aynı ve nakdi her türlü yardımdır (DPT, 2001, s. 51). Sosyal politikanın en büyük geniş alanı yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimlerin sosyal politika uygulamalarını üstlenmeleri şehir yönetimlerinin doğuşuna kadar uzanmaktadır. Bu uygulamaların kurumsal olarak en çok bilinenleri de 1300'lü yıllardan itibaren "yoksulluk yasaları" çerçevesinde yapılanlardır (Aydın, 2009, s. 23-30).

3. MODERNİZM VE POST-MODERNİZM ARASINDA SOSYAL POLİTİKA

Sosyal politikanın tarihin eski çağlarında olan varlığının yanında, en güçlü olarak ortaya çıktığı dönem, Sanayi Devrimi sonrasına rastlar. Bunun asıl nedeni Sanayi Devrimi'nin, toplumsal ve ekonomik anlamda yaptığı değişimdir. Sanayi Devrimi bu değişimle insanın sömürülmesinin kaynağı olmuştur. Tarihin hiçbir döneminde "insan" bu kadar sıradanlaşmamıştır. Sosyal politikanın hem bu sürecin daha insani bir özellik kazanması hem de bozulan toplumsal yapının meydana getirdiği yıkımların toparlanması konusunda devreye girdiği bilinmektedir. Modern dönemde sosyal politikanın üstlendiği bu misyon, bazıları tarafından sömürü düzeninin devamlılığını sağlamak için bir manivela olduğu ileri sürülürken bazıları tarafından da kapitalizmin vicdanı olarak kabul edildiği bilinmektedir (Özaydın, 2008, s. 164).

Sosyal politika, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan sıkıntıların tedavisi amacıyla Keynesyen politikalara hız verilmesiyle daha da güçlenmiştir. Keynesyen politikalar gereği devletin ekonomik hayata ve özellikle sosyal alana olan müdahalesi artmıştır. Bu dönem 1945'ten 1975 yılına kadar sürmüştür. Bunda II. Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa'da pek çok ülkede sosyal demokrat, sosyalist ve işçi partilerinin iktidar olmalarının da büyük etkisi olduğu yadsınamaz. Sosyal politikanın bu baharı, 1970'li yıllarda yaşanan daha çok petrole bağlı ekonomik krizlerin ve işsizliğin artmasıyla sona ermiştir. Yeni dönemde Keynesyen politikalar terk edilerek piyasaya ve rekabet gücüne daha fazla önem verilmiş ve devletin küçültülmesi düşüncesi ön plana çıkmıştır.

1975'ten sonra başlayan bu dönem, 1980'lerde küreselleşme ve yeni liberalleşme ile yoluna devam etmiştir. 1980'ler küreselleşme ve neo-liberal politikalarla sermaye sahiplerinin ulus-ötesi nitelik kazanmasını sağlamıştır. Bu durum ulus devletlerinin müdahalesini daraltırken sosyal politikalarda da büyük boyutlu değişim yaşanmıştır. Bu dönemde sosyal politikadaki değişimin özü amaç konusunda olmuştur. 1945-1975 arasında sosyal politikalar toplumsal barış ve insanca yaşamayı hedeflerken yeni dönemde bu hedef yerini, uluslararası sermayenin sistemin devamlılığını sağlamak için sosyal politikayı kullanma şekline evrilmiştir. Bu evrimle beraberinde sosyal politikanın sadece üretim sürecinde değerlendirilmesini getirmiştir.

Sosyal politikalarda yaşanan bu değişim sürecinin başaktörlerinden biri küreselleşmedir. Küreselleşme, ulus, toplum ve yerel gruplar arası karşılıklı ilişkilerin ve etkileşimlerin büyümesi ile ilgili her türlü faaliyetler olarak tanımlanabilir (DPT, 2000, s. 1).

Bu dönemde sosyal politikadaki en önemli faktör, 1980 sonrası sosyal devlet anlamında sanayi kapitalizminin ilk yıllarını hatırlatan manzaradan sonra Dünya Bankası (WB), Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB)'nin iştegi alanlarına sosyal politikayı almaları olmuştur. Bu kurumlar sosyal politikayı gündemlerine aldıklarında ilk olarak, kamu harcamaları içinde beşeri sermayeye yönelik harcamaların diğer harcamalardan ayrılmasını istemişlerdir. Bununla da yetinmeyerek, sağlık ve eğitimin yanında, konut, şehircilik ve kültürün de beşeri sermaye içinde değerlendirilmesini sağlamışlardır. Sosyal politikada bu yeni dönem, devletin küçültüldüğü ancak etkisinin arttırıldığı dönem olmuştur (İnsel, 2005, s. 209-210). Bu dönemde sosyal politika uygulamaları ekonomik büyüme üzerinde de olumlu etkiler göstermiştir (Topsak, 2014).

Postmodern dönemde sosyal politikanın gücünün kaynağı olan çalışma ilişkileri, yaşanan teknolojik gelişmelerin etkisiyle değişmekte ve dönüşmektedir. Bu değişim ve dönüşüm sosyal politikanın geleneksel unsurlarında yaşanmakta ve 'sosyal sermayenin' geliştirilmesine doğru yönelmektedir (Özgül, 2003, s. 64).

Keynesyen dönemde yıldızı parlayan sosyal politika, bu dönemin sonrasında, bu sorunların şekil değiştirmesiyle yeni bir şekil almıştır. Sosyal politikanın bu değişimi kimlik krizi yaşanmadan ve genelden özele, bütünden tekile, ilişkisellikten farklılığa, sınıf ve statüden kimliklere, olgulardan metinlere şeklinde olmuştur (Taylor-Gooby'den aktaran: Yaşar, 2012, 79).

Bu değişim ve dönüşüm sosyal politikaların eskiye nazaran daha adem-i merkezietçi bir yapı içinde yürütülmesini gerekli kılmaktadır. Bu dönemde artık toplumun bütününü hedef alan sosyal politikalar işsizler, kadınlar, çevreciler, etnik azınlıklar vb. grupların bireysel ilgi ve ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Bu dönemde artık sosyal politikaların kapsama alanı içine adem-i merkezietçilikle birlikte, tüketim ekonomisi, tüketici kültürü, ihtiyaçların isteklere dönüştürülmesi, sivil toplum kuruluşlarının önemi, artan özelleştirme, daha çok demokrasi ile bireycilik gibi konular girmiştir (Yaşar, 2012, s. 79).

Postmodern dönemde sosyal politikada yaşanan en önemli değişim ve dönüşümlerden biri, post-modern toplumların yoğun demokrasi talebiyle gerçekleşmiştir.

Bunda, sosyal politikanın toplumun güçsüz kesimlerini gözeterek, onların sisteme yabancılaşmalarını önlemek, siyasal yaşama katılmalarını sağlamak gibi misyonlara sahip olmasıdır. Sosyal politika, postmodern dönemde bir şekilde etkilendiği ve etkilediği siyasal-ekonomik toplumsal yapılar üzerinde varlığını sürdürecektir (Koray, 2013, s. 37-38).

SONUÇ

Modernizmin beklenen sonuçları vermemesinin postmodernizmi doğurduğu söylenebilir. Bu noktada, modernizmin yaşattığı olumsuzlukların, gayri insani uygulamaların çok büyük boyutlu olduğunun altı çizilmelidir. Modernizmin bu katı ve keskin tavrı, postmodernizmde büyük oranda bireycilik ve ilkesizlik getirmiştir. Bu bireycilik ve ilkesizlik de; adeta modern insanı bir canavara dönüştürmüştür. Modern ya da post-modern insan, kendisi dışında her türlü otoriteyi reddetmiş ancak maddenin esiri olmaktan kendini kurtaramamıştır (Guenon, 1986, s. 99-100). Bu bireycilik ve ilkesizlik; sınırsız sahip olma ve tüketimi ortaya çıkarmıştır. Bu iki olgu; insanı hem tahrip etmiş hem de onun karakteri üzerinde silinmez izler, kapanmaz yaralar bırakmıştır (Fromm, 1991, s. 97). Yeni yaşam tarzında, isteklerle ihtiyaçlar arasındaki sınırlar kaybolmuş, istekler ihtiyaçların yerine geçmiş daha doğrusu geçirilmiştir. Hal böyle olunca insanlar mutluluğu daha çok eşyaya sahip olmak ve daha çok harcamakta arar hale gelmiştir. Vahim olan, insanın aşırı tüketime teşvik edilmesinin asıl nedeninin, kendi benliğini gerçekleştirmesinden daha çok hayat standartlarının yükselmesinin esas almasıdır (Illich, 1990, s. 125).

Postmodernizmin insan yaşamı üzerinde meydana getirdiği etkiyi ve sunduğu yaşam tarzını en iyi anlatan isimlerden biri Illich'tir. Illich (1990, s.125 ve 57), bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "Eskiden hastalar toplum içinde bir azınlığı teşkil ediyordu. Günümüz toplumunda ise her birey hayatı boyunca tıbbi danışma ve denetim altında tutulması gereken bir müşteriye dönüşmüştür."

Modernizmin, bilim ve teknoloji sayesinde insanları mutlu edeceği vaadi sonuçları bakımından ilginçtir. Daha da ilginç olan şey, modernizmin bunu ileri sürerken, en azılı düşman olarak dini seçmesidir (Özdemir, 2007, s. 41). Ne yazık ki olaylar düşünüldüğü gibi gelişmemiş ve insanlık bu süreçte büyük ekonomik krizler ve iki büyük savaş yaşamıştır. İkinci büyük savaş sonrası dönemde soğuk savaş olarak ayrı bir savaş dönemidir.

Modernizmin ürünü postmodernizmin insanlığa en önemli armağanı tüketim toplumdur. Postmodernizm; insanları çeşitli şekillerde sürekli tüketime yönlendirmiş, insanlar da büyük bir hızla ve büyük bir haz duyarak daha çok tüketmiş ya da tüketmek istemiştir. Yeterince geliri olmadığı için tüketemeyen insanlar da daha çok gelire sahip olup tüketebilmek arzu içinde boğulmuştur (Uslu, 1995, s.30-31). Böyle bir tüketim anlayışında, ihtiyaçların ve tüketimin çoğu zaman gerçek ihtiyaçlara dayanmadığını ifade etmek gerekir. Dünyanın büyük bir bölümü derin bir yoksulluk, açlık ve sefalet içindeyken diğer bir bölümü savurganlık içindedir. İkinci bölüm sıklıkla, sahte ihtiyaçlar peşinde koşmaktadır.

Sanayi Devrimi sonrası büyük önem kazanarak varlığını ortaya koyan sosyal politika uygulamaları, 1970'lere kadar güçlü bir şekilde uygulanmıştır. Bu uygulamaların Keynesyen politikalar tarafından desteklendiği bilinmektedir.

Sosyal politika uygulamalarını, modern dönemin insanlık onuru olarak saymak abartı sayılmaz. Bununla birlikte, bu onur, küresel güçlerin küresel sosyal politika anlayışı nedeniyle büyük oranda değişim ve dönüşüme uğramıştır. Post-modern dönemde sosyal politikalar, üst genellemeleri reddeden, bölünmeyi öne çıkaran ve toplumsal yaşamda özneler arası etkileşimi vurgulayan boyutta varlığını sürdürecektir (Yıldırım, 2009, s. 703-719).

Post-modernizm, farklılık, bölünmüşlük, çeşitlilik ve özgün olanın yüceltilmesi ile heterojenlik, görecelik, parçalanmışlık ve ötekini tahakküm altına almanın reddi olarak ifade edilebilecek kendine has politika ve uygulamalarıyla, sosyal politikanın birçok esas meselesini de içinde barındırmaktadır.

Bir yanı sıra küreselleşmeyle paralel olarak, farklı kimliklerin bir arada ve uyum içinde yaşayabileceği iddiasıyla bir dünya vatandaşlığı hayali ortaya koymaya çalışan postmodernizm diğer yanı sıra yerelliği ön plana çıkarmaktadır. Bunun yanında, moderniteden farklı olarak, özgürlük, kimlik, farklılık ve çoğulculuk liberal bir çizgi izleyen postmodernizm, ulusçuluğu reddetmektedir. Geçmişte sosyal politikanın özellikle göç, kültürel ayrımcılık, azınlık hakları vb. konularının kaynağı olan ulusçuluğun reddi, yeni çatışma alanlarının da ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Ulusçuluğun reddiyle ve parçalanmışlıkla ortaya çıkan bu yeni durum, aşırı bölünmüşlük gibi yeni bir sendromun yaşanmasına neden olmaktadır. Bunun devamında, sosyal politikanın temel hizmet alanı toplum, yerini topluluk anlayışına bırakmak durumunda kalacaktır. Bütün bunlar, sosyal politikanın temel mücadele alanlarından biri olan aşırı ırkçı eğilimleri yeniden ortaya çıkarabilir.

Postmodern dönemin sosyal politikalarının, her ülkenin kendi sosyokültürel yapısı içerisinde şekilleneceğini söylemek mümkündür. Klasik işlevlere sahip olan sosyal politika araçları etkisini yitirmiş ancak yeni araçlara sahip olmuştur. Modern dönemin tek tip ve standart sosyal politikalarına karşın post-modern dönemde tek ve standart bir sosyal politikanın mümkün olmadığı ve mümkün ol(a)mayacağı çok açıktır.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. ve Tunç, M. (1998). Bilgi toplumu ve Türkiye. *Yeni Türkiye Dergisi*, 4(19), 118-133.

Aksoy, N. ve Aksoy, B. (1992). İki aydınlanma. *Birikim, Ocak Sayısı*, 58-61.

Anderson, P. (1998). *The origins of postmodernity*. London: Verso.

Aydın, M. (2009). *Sosyal politika ve yerel yönetimler*. İstanbul: Yedirenk.

Batur, E. (1997). *Modernizmin serüveni*. İstanbul: YKY.

Best-Kellner, S.D. (1998). *Postmodern teori eleştirel soruşturmalar* (Çev. Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı.

Brown, D. (1991). Postmodernizme kurumsal bir yaklaşım. *Journal Of Economic Issues*, 24(4).

Burden, T. (1998). *Social policy and welfare, a clear guide*. London: Pluto Press.

Çağlar, N. (2008). Postmodern anlayışta siyaset ve kimlik. *SDÜ İİBF Dergisi*, 13(3), 369-386.

Callinicos, A. (1990). *Reactionary postmodernism. Postmodernism and society* (Der. R. Boyne-

- A. Rattansi), London: Macmillon Education Ltd.
- Dağ, A. E. (2004). *Uluslararası ilişkiler sözlüğü*. İstanbul: Anka.
- Doltaş, D. (2003). *Postmodernizm ve eleştirisi tartışmalar/uygulamalar*. İstanbul: İnkılâp.
- DPT. (2000). *Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri özel ihtisas komisyonu raporu, sekizinci beş yıllık kalkınma planı*. Ankara: DPT.
- DPT. (2001). *Sosyal hizmetler ve yardımlar özel ihtisas komisyonu raporu, sekizinci beş yıllık kalkınma planı*. Ankara: DPT.
- Ecevit, Y. (2006). *Türk romanında postmodernist açılımlar*. İstanbul: İletişim.
- Eagleton, T. (2011). *Postmodernizmin yanulsamaları* (Çev. Mehmet Küçük). İstanbul: Ayrıntı.
- Eco, U. (1992). *Günlük yaşamdan sanata* (Çev. Kemal Atalay). İstanbul: Adam.
- Ercan, E. (1992). Önay Sözer ile postmodern üzerine. *Varlık*, 1023, 11-14.
- Erinç, M. S. (1994). *Postmodernizmin tanımı*. Eskişehir: Anadolu Sanal Anadolu Üniversitesi G. S. F. Yayınları.
- Ersöz, H. Y. (2003). Doğuşundan günümüze sosyal politika anlayışı ve sosyal politika kurumlarının değişen rolü. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 53, 119-144.
- Fromm, E. (1991). *Sahip olmak ya da olmak*. 3. Baskı (Çev. Aydın Arıtan). İstanbul: Arıtan.
- Guenon, R. (1986). *Modern dünyanın bunalımı* (Çev. Mahmut Kanık). İstanbul: Risale.
- Güven, S. (1995). *Sosyal politikanın temelleri*. Bursa: Ezgi.
- Habermas, J. (2000). Postmoderniteye giriş: Bir dönüm noktası olarak Nietzsche (Çev. Mehmet Küçük), *Modernite versus postmodernite* (Der. Mehmet Küçük). Ankara: Vadi.
- Hassan, I. (1982). *The Dismemberment Of Orpheus: Towards A Postmodern Literture*. Newyork: Oxford University Pres.
- Hassan, I. (2008). Bir postmodernizm kavramına doğru (Çev. İshak Yetiş), *Hece*, 138, 267-277.
- Heywood, A. (2013). *Siyasî ideolojiler: Bir giriş*. 5. Baskı (Çev. Ahmet Kemal Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnaç, Şeyma Akın, Buğra Kalkan). Ankara: Adres.
- Horkheimer, M. (2005). *Akıl tutulması* (Çev. O. Koçak). İstanbul: Metis.
- İnsel, A. (2005). *Kamuyu değil, devleti daraltmak, neo-liberalizm hegemonyanın yeni dili*. 2.Baskı. İstanbul: Birikim.
- Illich, I. (1990). *Tüketim köleliği* (Çev. Mesut Karahasan). İstanbul: Pınar.
- Jameson, F. (1994). *Postmodernizm* (Çev. Necmi Zeka). Ankara: K1y1.
- Kabaklı, A. (1994). *Postmodernizm ve son yeni*. Türk Edebiyatı V (Hikâye Ve Roman), Türk İstanbul: Edebiyatı Vakfı.

- Kahraman, H. B. (1992). Total' kültürel bir olgu olarak postmodernizm. *Varlık*, 1021, 2-19.
- Kale, N. (1997): Postmodernizm Hermeneutik ve eğitim. *AÜ Eğitim Bilimleri Dergisi*, 28, 281-292.
- Kızılcıkelik, S. (1994). Postmodernizm: 'Modernlik projesine' bir başkaldırı. *Türkiye Günlüğü*, 30, 86-96.
- Kızılcıkelik, S. (1996). *Postmodernizm dedikleri*. İzmir: Saray Kitabevi.
- Koray, M. (2013). Akademik Alanda Sosyal Politika Nereye? *Çalışma Ve Toplum Dergisi*, 36, 5-39.
- Koray, M. ve Topçuoğlu A. (1995). *Sosyal politika*. Bursa: Ezgi
- Lyotard, J. F. (1994): *Postmodern durum bilgi üzerine bir rapor* (Çev. Ahmet Çiğdem). Konya: Vadi.
- Oran, B. (2005). 1980-1990 Batı bloku ekseninde Türkiye -2. (Ed. Baskın Oran). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. 8. Baskı. İstanbul: İletişim.
- Oskay, Ü. (Kasım 1990). Modernizm ve postmodernizm: Pazarda profesyoneller ve sıradan insanların düşleri. *Hürriyet Gösteri*, 120, 5-9.
- Özaydın, M. (2008). Küresel etkilerle şekillenen sosyal politika anlayışı ekseninde sosyal politikaların geleceğini tartışmak. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 163-180.
- Özdemir, İ. (2007). Kur'an perspektifiyle bir çevre etiği anlayışına doğru. *İslam Ve Ekoloji*. (Haz: Richard C. Foltz, Frederick M. Denny, Azizan Baharuddin). İstanbul: Oğlak.
- Özkiraz, A. (2003). *Modernleşme teorileri ve postmodern durum*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özügürlü, M. (2003). Sosyal politikanın dönüşümü ya da sıfatın suretten kopuşu. *Mülkiye Dergisi*, 27, (239), 59-74.
- Ryan, M. (1994). Postmodern siyaset (Çev. Mehmet Küçük), *Modernite versus postmodernite* (Der. Mehmet Küçük). Ankara: Vadi.
- Sarup, M. (2004). *Post-yapısalcılık ve postmodernizm* (Çev. Abdülbaki Güçlü). Ankara: Bilim Ve Sanat.
- Sazyek, H. (2002). Türk romanında postmodernist yöntemler ve yönelimler. *Hece*, 65, 599-619.
- Sim, S. (2006). *Postmodern düşüncenin eleştirel sözlüğü* (Çev. Mukadder Erkan-Ali Utku). Ankara: Ebabil.
- Soykan, Ö. N. (1993). Postmodern'in kendisi tartışmalı bir kavram. *İzlenim*, 1(12), 121-124.
- Şaylan, G. (2002). *Postmodernizm*, İstanbul: İmge.
- Şenel, E. ve Karoğlu, H. (2017). Postmodern dönemde estetik ve tüketim kavramları açısından sanat ve moda etkileşimi. *Ulakbilge*, 5, 10, 303-329.
- Topsak, F. (2014). *Postmodern dönemde sosyal politika*. 2 Şubat 2018 tarihinde <http://Sahipkiran.Org>. adresinden erişildi.
- Tuna, O. ve Yalçıntaş, N. (1999). *Sosyal siyaset*. İstanbul: Filiz Kitapevi.

- Uçan, H. (2009). Modernizm/postmodernizm ve J. Derrida'nın yapısökümcü okuma ve anlamlandırma önerisi. *Turkish Studies*, 4(8), 2283-2306.
- Uslu, İ. (1995). *Çevre sorunları*, İstanbul: İnsan.
- Wyschogrod, E. (2002). *Azizler ve postmodernizm* (Çev. Ahmet Demirhan). İstanbul: İnsan.
- Yaşar, Y. (2012) Neoliberal küreselleşme ve sosyal politikada dönüşüm. *Mülkiye Dergisi*, 36(274), 63-92.
- Yıldırım, M. (2009). Modernizm, postmodernizm ve kamu yönetimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 703-719.
- Yıldırım, B. (2018). Endüstrileşme ve sosyal politika arasındaki ilişki üzerine bir değerlendirme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 18(1), 30-44.
- Yüksel, B. (2017). *Özgür köleler*. 2 Şubat 2018 tarihinde <http://www.felsefesi.org> adresinden erişildi.

Yaygın Eğitim Kurumlarında Görev Yapan Usta Öğretici ve Kadrolu Öğretmenlerin Öğretmen Liderliğine İlişkin Bakış Açılıarı

Dr.Reyhan Şekerci^{1*}

Doç.Dr.Süleyman Karataş²

Geliş tarihi: 08.05.2019

Kabul tarihi: 24.05.2019

Atf bilgisi:

*Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)*

Cilt: 4 **Sayı:** 2

Sayfa: 426-435 **Yıl:** 2019

Dönem: Yaz

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 09%

¹ Konyaaltı Halk Eğitimi Merkezi,
Türkiye,

rnazaroglu@hotmail.com

ORCID ID 0000-0002-9348-2621

²Akdeniz Üniversitesi,

Türkiye, skaratas07@gmail.com,

ORCID ID 0000-0003-0002-2886

* Sorumlu Yazar

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, yaygın eğitim kurumlarında görev yapan kadrolu öğretmen ve usta öğreticilerin öğretmen liderliğine ilişkin bakış açılarının ortaya konulmasıdır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu araştırmaya amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme ile belirlenen 6 kadrolu öğretmen ve 6 usta öğretici katılmıştır. Araştırma nitel araştırma desenlerinden olgu bilim desenindedir. Bu nedenle araştırmada da veri toplamak amacı ile yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Araştırmada elde edilen tüm veriler kodlanmış, araştırmanın amacına uygun olarak çeşitli boyutlar ve bu boyutlara uygun temalar saptanmış, temalara ilişkin yüzde ve frekanslar hesaplanmıştır. Verilerin analizinde ayrıca içerik analizi yapılarak, katılımcıların görüşlerine ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Araştırma sonucunda genel olarak tüm katılımcıların öğretmen liderliği kavramına dair farkındalıkları olduğu, daha önce az da bir bilgilerinin olduğu ancak bu kavramı daha çok sınıf yönetimi ve bazı idari görevlerin paylaşılması şeklinde değerlendirdikleri saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadrolu öğretmen, usta öğretici, öğretmen liderliği.

The Viewpoints of Master Trainers and Staffed Teachers Working in Informal Education Institutions on Teacher Leadership

Dr.Reyhan Şekerci^{1*}
Doç.Dr.Süleyman Karataş²

First received: 08.05.2019
Accepted: 24.05.2019

Citation:
*Journal of the International
Scientific Research (IBAD)*
Volume: 4 **Issue:** 2
Pages: 426-435 **Year:** 2019
Session: Summer

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 09%

¹ Konyaaltı Halk Eğitimi Merkezi,
Türkiye, rnazaroglu@hotmail.com
ORCID ID 0000-0002-9348-2621
² Akdeniz Üniversitesi,
Türkiye, skaratas07@gmail.com,
ORCID ID 0000-0003-0002-2886

* Corresponding Author

ABSTRACT

The purpose of this study is to reveal the viewpoints of master trainers and staffed teachers working in informal education institutions on teacher leadership. Six staffed teachers and six master trainers who were determined with convenience sampling, which is among purposeful sampling methods, participated in the study that was conducted using qualitative research method. The study was conducted in phenomenological design, which is among qualitative research designs. Thus, in order to collect data in the study, a semi-structured interview form was prepared and the interview technique was used. The data were analyzed using the content analysis technique. All the data acquired in the study were coded, various dimensions and convenient themes were determined in accordance with the study purpose and finally, percentages and frequencies concerning the themes were calculated. A theme analysis was also performed in the analysis of the data and the participants' viewpoints were included extensively. As a result of the study, it was determined that all the participants were aware of the concept of teacher leadership that they received in general and already had some information before but evaluated this concept mainly as sharing the classroom management and some administrative tasks.

Keywords: Staffed teacher, master trainer, teacher leadership.

INTRODUCTION

Education is not limited only with schools and predetermined curriculum; instead, it extends to the whole life and every area of life. In addition, it appears in different forms to meet the changing needs and keep pace with the necessities of the time. The educational needs that cannot be met by current curricula in formal education system can be realized with informal education activities where individuals from all ages can participate (Karakütük, 1990). When assessing informal education in general, it is indicated that formal education and informal education complete one another and learning continues for a lifetime in line with the principle of sustainability, which is one of the fundamental principles of the Turkish National Education System.

Used synonymously with concepts like informal and continuing education, lifelong learning is defined by Candy (2003) as a supportive process which enhances and strengthens the knowledge, values, skills, and understandings acquired by individuals throughout their lives and enables them to apply these things in real life. Aksoy (2008, s. 35) defines lifelong learning as the documentation of formal, informal and life lesson activities in which individuals participate throughout their lives and the outcomes of these activities for the purpose of improving their competences regarding knowledge, skills, attitudes and behaviors by determining their fields of interest with an individual, social, cultural, economic and especially employment-related approach. Friessen and Anderson (2004) indicate that lifelong learning comprises all kinds of learnings from formal education to informal education which are classified according to ages; from programmed, planned and intended learnings to random and need-related learnings that occur in working life or from learnings required by society to optional learnings.

The ever-changing world and society affect individuals who are the inputs of the system of education and indirectly schools. Educational institutions, educational administrators, teachers and students have to keep pace with the change. Education is not only a means of changes, but also a process of adapting individuals to changing conditions and strengthening them to cope with some problems caused by the change. In the literature, it is indicated that formal structures determined for the organization to fulfil its functions within this continuous change are not sufficient alone. Effective and modern schools should aim to raise assertive individuals who can have the freedom of thinking multi-directionally, internalize their own culture, and have a vision (Can, 2009a). Teachers play an undeniable role in the process of raising students. Leadership roles of teachers are more effective on managing and changing students' behaviors. In this respect, teacher leadership aims to allow students to participate in educational activities in the classroom and also raise individuals who are always ready for continuous learning (Can, 2009a). There are numerous studies on teacher leadership in the literature (Katzenmayer and Moller, 2009; Scot, 2011; Kılınç ve Reçepoğlu, 2013). For examples, Beycioğlu and Aslan (2012) express the need for teacher leadership as follows: Schools which are among the leading institutions of society are also affected by the changes of the time. Schools are today expected to become functional not only from the educational aspect, but also from the organizational aspect that is open to society and students' emotional side, accepts social diversity, has a higher sensitivity toward technology, improves and protects their spiritual value in the eyes of society, collaborates with wage earners, teaches democracy and acts democratically while teaching it, is ready for the competitive environment of today's world, resists harmful effects of the external environment without getting detached from the tangible side of life, questions their own structure while doing all these, and is open to change. In order to realize this, it is a primary prerequisite to display innovative and effective leadership behaviors in school administration.

From this point of view, the teacher as an educational leader in school should be able to dominate and influence the classroom and create a classroom vision. Teachers in schools should not only display formal leadership behaviors such as educational leadership and department presidency, but also play leadership roles in informal groups (Can, 2009b). Leadership behaviors displayed by teachers who lead formal and informal groups in schools are among the principal factors creating the school culture. It is important for a teacher who displays leadership features in the classroom to create a free classroom atmosphere, prepare a proper classroom climate where students can express themselves, and prevent factors that may deteriorate this climate (Can, 2009b). It is possible to think that this condition is important and effective for school shareholders to feel that they belong to the school, adopt school,

display gallant behaviors, prioritize conscience in their acts and display benevolence behaviors. Thus, the aim of this study is to determine the viewpoints and awareness of master trainers and staffed teachers working in informal education institutions on teacher leadership. In order to achieve this goal, the following questions were tried to be answered:

1. What are the viewpoints of staffed teachers working in informal education institutions on teacher leadership?
2. What are the viewpoints of master trainers working in informal education institutions on teacher leadership?

METHOD

Research Design

According to Karasar (2009), this study was conducted using descriptive screening model which tries to describe a case and subject individually. In order to perform that description profoundly, qualitative research technique was used in the study and the study was conducted in the phenomenological design, which is among qualitative research designs (Turgut, 2009). Thus, the interview technique was also used in the study to collect the data and a semi-structured interview form was prepared for this purpose.

Sample Group

Sample group was selected from the master trainers and staffed teachers working in a school which provides informal education in Konyaaltı district of Antalya province in the study. In addition, convenient sampling, being one of purposeful sampling methods, was used in the study. Thus, the sample consisted of a total of twelve participants including six staffed teachers and six master trainers working in an informal education institution. According to the order of interviews; the staffed teachers were coded as S1, S2, S3, S4, S5, S6 and the master trainers were coded as M1, M2, M3, M4, M5, and M6 (Kuş, 2007; Mason J. 2002; Patton, 1990; Rubin and Rubin, 1995; Yıldırım and Şimşek, 2006).

Personal Characteristics of the Sample Group

Table 1. Demographic Characteristics of the Master Trainers

Variable	Code	M1	M2	M3	M4	M5	M6	f
Duty	Retired MT	√		√	√			3
	Normal MT		√			√	√	3
Gender	F		√			√	√	3
	M	√		√	√			3
Educational Background	Associate's Degree	√	√	√				2
	Bachelor's Degree				√	√		2
	Postgraduate						√	1
Course Type	General	√						1
	Occupational/ Art		√	√	√	√	√	5
	0-10 years	√						1
Seniority	10 years and over		√	√	√	√	√	5

When examining the demographic characteristics of the master trainers; it is seen that half of those who were interviewed were retired and the half were in a normal status. Their gender status also showed a balanced distribution. While half of them had an associate's degree, only one had a postgraduate degree. Master trainers were mainly in occupational and art branches and almost all of them had a seniority of 10 years and over. The working duration of almost all of them has been limited with one year in their informal education institutions and their possibility of reassignment was limited with the score to be obtained according to their application in the beginning of education and convenience for assignment

criteria, as well as the commission decision based on the recent regulation in informal education institutions.

Table 2. Demographic Characteristics of the Staffed Teachers

Variable	Code	S1	S2	S3	S4	S5	S6	f
Duty	Administrator	√				√	√	3
	Teacher		√	√	√			3
Gender	F		√			√	√	3
	M	√		√	√			3
Educational Background	Bachelor	√					√	2
	Postgraduate		√	√	√			3
	Doctorate					√		1
Branch	General	√		√		√		3
	Occupational/Art		√		√		√	3
Seniority	0-10 years							
	10 years and over	√	√	√	√	√	√	6

When examining the demographic characteristics of the staffed teachers, it was seen that the variables of duty type and gender were distributed in a balanced way. Administrators were also included in the sample group because they wanted to participate in the training program voluntarily and as a teacher. Educational background of the participants was generally bachelor's degree and higher education. It was seen that there was a balanced distribution on the basis of branch. All of the participants had a seniority of 10 years and over. Although not included in the table, the participants all consist of staffed teachers who worked in the same institution for at least 1 year and over.

Data Collection Tools

The interview questions were prepared using a literature review and examined by a field expert. Preliminary application of the interview questions was performed by a teacher, an administrator and a student outside the participants. The interview questions were finalized based on the feedback received from these interviews. The interview questions consist of ten questions. The semi-structured interview form includes questions about positive aspects and contributions of teacher leadership.

The participants to be interviewed were informed about the purpose of the study and the teachers, administrators and students who wanted to participate in the study were determined on a voluntary basis. Notes were taken by the researcher synchronically with the interviews. The interviews lasted for about 30-50 minutes. The interviews were conducted between September and November 2018 at the course centers and in an available classroom at the same places with course attendees.

Data Analysis

In the study, the qualitative data acquired from the interviews were analyzed using content analysis, which includes the stages of coding, finding the themes and organizing the data according to the codes and themes (Balcı, 2004; Yıldırım and Şimşek, 2011). The interviews recorded were put in writing by the researchers in the computer environment. Then, all the data acquired in the study were read many times and coded. During the process of coding, various dimensions were determined in line with the study purpose and the themes were determined according to these dimensions. In order to provide the reliability of the analyses, another researcher recoded the interview texts. A considerable consensus was achieved among the codings of the researcher and another expert in order for validity and reliability to provide the objectivity of a good qualitative research (Morse et al., 2002) and it was concluded that the coding had been performed in a reliable way.

FINDINGS

This section includes results acquired in relation with the participants' viewpoints concerning the general viewpoints of the master trainers and staffed teachers on teacher leadership, as well as interpretations of these results.

General Viewpoints of the Master Trainers on Teacher Leadership

Table 3. General Viewpoints of the Master Trainers on Teacher Leadership

Themes	M1	M2	M3	M4	M5	M6
1.A teacher should be a leader	√	√	√	√	√	√
2.A teacher should have leadership qualities		√	√		√	√
3.Teacher leadership is a requirement	√	√	√	√	√	√
4.A teacher should fulfil leadership roles	√		√	√	√	
5.A teacher should display example attitudes and behaviors reinforcing leadership	√	√	√	√	√	
6.A teacher should be a role model with his/her leadership behaviors	√	√	√	√	√	
7.A teacher should strengthen the classroom management with leadership behaviors				√		
8.A teacher should display leadership behaviors beyond classroom management						√
9.She/he should be a good teacher leader		√	√	√	√	√

Table 3. General viewpoints of the master trainers on teacher leadership are as follows:

"I think that the teachers should display teacher leadership behaviors and roles in the classroom as an example for our students to set their goals, work willingly and have self-confidence. They should be determined, patient, instructive and disciplined as much as possible." M1(1,3,4,5,6)

"A teacher's leadership signifies being productive, expert and appropriate for leadership qualities. As a matter of fact, the teacher should be leader in education." M2(1,2,3,5,6,9)

"A teacher should always display example behaviors toward the people for him she/he is responsible. This necessity is of great importance." M3(1,2,3,4,5,6)

"A teacher should be an example person and also be good at crisis management. She/he should be self-confident and have comprehensive knowledge. All these are very necessary for leadership and classroom management in the classroom, as well." M4(1,3,4,5,6,7,9)

"Individuals with leadership qualities should be fair, solution-oriented, objective, charismatic, respectful, social, problem-solving, self-expressive and should also have a proper diction. It is of great importance for a teacher to have leadership qualities." M5 (1,2,3,4,5,6,9)

"A leader teacher should have good educational knowledge, high self-confidence and self-expression and be clear. In addition, she/he should produce new things and display other leadership skills outside classroom management." M6(1,2,3,8,9)

Viewpoints of the Staffed Teachers on Teacher Leadership

Table 4. General Viewpoints of the Staffed Teachers on Teacher Leadership

Themes	S1	S2	S3	S4	S5	S6
1.A teacher should be a leader	√	√	√	√	√	√
2.A teacher should have leadership qualities			√			√
3.Teacher leadership is a requirement	√	√	√	√	√	√
4.A teacher should fulfil leadership roles	√		√	√	√	√
5.A teacher should display example attitudes and behaviors reinforcing leadership	√	√		√	√	
6.A teacher should be a role model with leadership behaviors	√	√	√	√	√	√
7.A teacher should strengthen the classroom management with leadership behaviors	√	√	√	√	√	
8.A teacher should display leadership behaviors beyond classroom management		√			√	√
9.She/he should be a good teacher leader			√			√

Table 4. General viewpoints of the staffed teachers on teacher leadership were as follows:

“A teacher should care about their students from all aspects and help them build their lives. Among these things, determining the students’ competences and shaping their future according to these competences are of prime importance. A teacher should prioritize this and consequently take the necessary step. Then she/he will complete building the students’ structure with auxiliary materials like education and training. The teacher’s leadership roles and behaviors are of great importance because during adolescence, children spend time with their teachers the most and take them as role a model.” S1(1,3,4,5,6,7)

“Teacher leadership is a leadership displayed by the teacher to guide her/his students in all activities performed in the classroom. I think we confuse it with classroom management a little. Motivating a student group in line with goals, reaching all the students individually and providing an active participation in the educational process in the classroom. Although I know what leadership is, I am not so sure with what behaviors can display it in the classroom. I don’t know how to put it into practice. Because teacher leadership is more like an independent and creative leadership rather than an administrative leadership.” S2(1,3,5,6,7,8)

“A teacher is already a leader in the classroom. She/he should extend it to the school or to a broader framework. The teacher is a guide and a mentor. She/he sets an example in doing a lot of things. Thus, she/he is really necessary. She/he fulfils this role for either her/his students, colleagues or other social circle. She/he also needs to be a good leader in directing the parents and organizing activities.” S3(1,2,3,4,6,7,9)

“Being determined-consistent is very essential. Motivating is a must. Inspiring is a must, as well.” S4(1,3,4,5,6,7)

“Actually, she/he is everything. A teacher is a role model in the first place. She/he is an example person. Therefore, all her/his behaviors are related with leadership. That’s the way it should be. Teachers have great roles and tasks on this subject in the social aspect.” S5(1,3,4,5,6,7,8)

“A teacher should be a creative leader. Because being a role model requires this.” S6(1,2,3,4,6,8,9)

DISCUSSION, CONCLUSION AND IMPLICATIONS

When considering the study results in general; the participants stated that they had heard of the concept of teacher leadership before, thought that it could be related with leadership, but did not know exactly how to apply it in education and reflect it to the course areas and their classrooms. This coincides with the finding of Beycioğlu (2009) that teachers are aware of the necessity and display level of teacher leadership behaviors in schools.

Among master trainers and teachers working in informal education institutions, especially master trainers stated that they had a difficulty in solving the problems and distresses they faced in the courses because they were working in the areas far from the course center (such as villages, far neighborhoods, towns) and also faced many other problems due to the waste of time experienced while reaching the administrators and managers in charge and conveying their problems immediately. Thus, they reported that the concept of teacher leadership was really important for them and it had to be transferred to educational environments. There are numerous studies on teacher leadership in the literature (Katzenmayer and Moller, 2009; Scot, 2011; Kılınç and Receptoğlu, 2013).

The staffed teachers, on the other hand, stated that they had obtained a little knowledge about the subject before, but that kind of leadership applications were mostly limited with administrative and managerial tasks in institutions, and were mainly perceived as sharing an administrator's tasks. Similarly, Can (2010) and Beycioğlu (2009) stated that teacher leadership behaviors were known as a concept by teachers in present schools. However, Can (2010) stressed that the aforementioned behaviors were mostly confused with classroom management and administrative skills by school principals.

In addition, all of the administrators who participated in the study think that it would be wrong to expect all of the leadership and administrative skills only from the administrators in charge. They suggested that it was necessary to include all the participants working in the institution in administrative processes. A particular emphasis was laid on the necessity for teachers to acquire leadership skills and strengthening teacher leadership in areas that are inclined to flexible, independent and creative educational activities, such as informal education institutions. Beycioğlu (2010) therefore suggests that development of teacher leadership is among prerequisites in order to display innovative and effective leadership behaviors in administration of schools.

Thus, it can be asserted that renewing the assignment and job definitions of administrators in charge at different times and transforming and changing the responsible areas instead of keeping the administrators responsible only for certain areas and regions will help them develop their leadership skills and strengthen teacher leadership by preventing certain teachers from being assigned constantly.

Bilgilendirme / Acknowledgement: Bu çalışma 10th International Congress on New Trends in Education/ 10'uncu Uluslararası Eğitimde Yeni Yönelimler Kongresi, 26-27 Nisan, Antalya'da sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

REFERENCES

- Aksoy, M. (2008). *Yaşam boyu öğrenme ve kariyer rehberliği ilkelerinin istihdam edilebilirliğe etkileri: Otel işletmeleri üzerine bir uygulama*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Balcı, A. (2004). *Sosyal bilimlerde araştırma*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Beycioğlu, K. (2009). *İlköğretim okullarında öğretmenlerin sergiledikleri liderlik rollerine ilişkin bir değerlendirme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

- Beycioglu, K. ve Aslan, B. (2010). Öğretmen liderliği ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *İlköğretim Online*, 9(2), 764-775.
- Beycioglu, K. ve Aslan, B. (2012). Öğretmen ve yöneticilerin öğretmen liderliğine ilişkin görüşleri: Bir karma yöntem çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 2(2), 191-223.
- Can, N. (2009a). *Öğretmen liderliği*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Can, N. (2009b). Öğretmenlerin sınıfta ve okulda liderlik davranışları, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 385-399.
- Can, N. (2010). Öğretmen liderliğinde müdürlerin etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 57-66.
- Candy, P. C. (2003). *Lifelong learning and information literacy*. Report for U.S. National Commission on Libraries and Information Science and National Forum on Information Literacy. Retrived on 22 January 2014, at URL: <http://www.nclis.gov/libinter/infolitconf&meet/papers/candy-fullpaper.pdf>
- Çeken, R. (2011). “Bu Benim Eserim” Öğrenci Projelerinin Okul Türü Bakımından Değerlendirilmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(22), 1-14.
- Demir, E. (2008). *Sınıf öğretmenlerinin ilköğretim programlarındaki değerlendirme sürecine ilişkin görüşleri* (Eskişehir ili örneği).Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Ertürk, S. (1994). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- Friessen, N. & Anderson, T. (2004) Interaction for life-long learning. *British Journal of Educational Technology*, 35(6), 679-687.
- Gelbal, S. ve Kellecioglu, H. (2007). Öğretmenlerin ölçme değerlendirme yöntemleri hakkındaki yeterlik algıları ve karşılaştıkları sorunlar [Çevrimiçi sürüm]. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 135-145.
- Güven, S. (2008). Sınıf öğretmenlerinin yeni ilköğretim ders programlarının uygulanmasına ilişkin görüşleri [Çevrimiçi sürüm]. *Milli Eğitim Dergisi*, 177, 224-236.
- Hersan, E. (2008). *2004 yılı ilköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programına ilişkin veli görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karakütük, K. (1990). Yaygın eğitim harcamalarının değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 23(1): 195-211.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Katzenmeyer, M. & Moller, G. (2009). *Awakening the sleeping giant. helping teachers develop as leaders*, 3. Baskı, ThousandOaks, CA: Corwin.
- Kılınç, A. Ç., & Reçepoğlu, E. (2013). Ortaöğretim okulu öğretmenlerinin öğretmen liderliğine ilişkin algı ve beklentileri, *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 3(2), 175-215.
- Kuş, E. (2003). *Nicel-nitel araştırma teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kuş, E. (2007). *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri*. 2. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Mason J. (2002). *Qualitative researching*. 2nd. Ed. London: Sage.
- Morse, J. M., Barrett, M., Mayan, M., Olson, K. ve Spiers, J. (2002). Verification strategies for establishing reliability and validity in qualitative research, *International Journal of Qualitative Methods*, 1(2), 13-22.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. London: Sage.
- Patton, M., Q. (1990). *Qualitative evaluation and research*. 2nd.Ed. California, USA: Sage.

- Rubin, H. ve Rubin, I. (1995). *Qualitative interviewing: The art of hearing data*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Scott, P. D. (2011). *Teacher Leadership Development at the Second Career Stage: Influential Factors, Challenges, and Systems Implications*. Unpublished doctoral dissertation, University of Washington, USA.
- Torun, O. (2003). Yeni Bir Mesleki Oluşum: Okul Kütüphanecileri İstanbul Grubu. *Türk Kütüphaneciliği* 17(1), 55-68.
- Turgut, Y. (2009). Verilerin kaydedilmesi, analizi, yorumlanması: nicel ve nitel. Tanrıöğen, A., (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (s. 193-247). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. tıpkı basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Olasılık Kuramında Veni, Vidi, Vici

Doç. Dr. Adil Korkmaz^{1*}

Ayşenur Avar²

Geliş tarihi: 03.04.2019
Kabul tarihi: 27.05.2019

Atf bilgisi:
Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)
Cilt: 4 **Sayı:** 2
Sayfa: 436-446 **Yıl:** 2019
Dönem: Yaz

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 03%

¹Akdeniz Üniversitesi, Türkiye,
adilkorkmaz@akdeniz.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-2432-518X
²Akdeniz Üniversitesi, Türkiye,
aysenuravar@gmail.com,
ORCID ID 0000-0002-6657-3552

* Sorumlu yazar

ÖZ

Olasılık kuramını önceleyen üç itici güç bu çalışmada Gaius Julius Caesar'dan ödünç alınan *veni, vidi, vici* sözcükleriyle temsil edilmektedir. İlk itici güç yeni rastgelelik düşüncesidir. Geçmiş dönemlerde Tanrısal istemin göstergesi olarak anlaşılan rastgelelik artık fiziksel bir süreç ile ilgili öngörülemezlikten başka bir anlama gelmemektedir. *Vidi* sözcüğüyle temsil edilen ikinci itici güç öngörülemezliklerin nicelleştirilebileceği konusunda kumarseverlerde oluşan farkındalıktır. Kumarseverler bu farkındalıklarıyla matematikçilere yönelirler ve onlardan öngörülemezliklerin nicelleştirilmesini isterler. Matematikçilerin bu konudaki başarıları *vici* sözcüğüyle dile getirilen üçüncü itici gücün bir ürünüdür. Söz konusu itici güç eşolabilirlik kavramıyla ilgili farkındalıktır. Astragaluslardan zarlara doğru olan evrim bu kavramı elde etmek için uygun bir tarihsel zemin oluşturmaktadır. Olasılık kuramı bu son itici gücün öncelikle eklenmesiyle başlar.

Anahtar Kelimeler: Olasılık Kuramı, Kumar, Rastgelelik, Öngörülemezlik, Eşolabilirlik

Veni, Vidi, Vici in Probability Theory

Assoc. Prof. Dr. Adil Korkmaz^{1*}
Ayşenur Avar²

First received: 03.04.2019
Accepted: 27.05.2019

Citation:

*Journal of the International
Scientific Research (IBAD)*

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 436-446 **Year:** 2019

Session: Summer

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 03%

¹Akdeniz University, Turkey,
adilkorkmaz@akdeniz.edu.tr,

ORCID ID 0000-0002-2432-518X

²Akdeniz University, Turkey,

aysenuravar@gmail.com,

ORCID ID 0000-0002-6657-3552

* **Corresponding Author**

ABSTRACT

Three driving forces which are the precursors of probability theory have been represented in this study by the words veni, vidi, vici, borrowed from Gaius Julius Caesar. The first driving force is the new thought of randomness. Randomness that was interpreted as the manifestation of the God's desire from then on meant nothing less than unpredictability of physical processes. The second driving force, represented by the word vidi, is the awareness of gamblers about that unpredictability is able to quantify. The gamblers tend to the mathematicians by their awareness and desire from them to quantify unpredictability. The accomplishments of mathematicians on this topic are the product of the third driving force represented by the word vici. The mentioned driving force is related to the awareness of equipossibility. An evolution from astragalus to dice creates an appropriate historical ground in order to obtain that concept. Probability theory begins when the last driving force is added to the previous ones.

Keywords: Probability Theory, Gamble, Randomness, Unpredictability, Equipossibility

GİRİŞ

George Sarton (1884-1956), kültürel ve siyasal olmak üzere iki tür tarih olduğunu dile getirir. Ona göre kültürel tarih; Homeros, Anaximandros, Apollonius gibi sayıları az olan kişilerin yalnızlıklar içinde çalışarak yarattıkları bir oluşumdur (Sarton, 1946, s. 61). Sessizlik bu tarihin en belirgin özelliklerinden biridir. Oysa siyasal tarih farklıdır. Sargon, Labarna, Nabukadnezar gibi gene sayıları az olan kişilerin yarattıkları siyasal tarih kalabalıklar olmaksızın gerçekleştirilemediği için gürültülü olmak durumundadır. Olasılık kuramı tarihi bu ikisinden ilkinde girer. O da Blaise Pascal, Pierre de Fermat, Christiaan Huygens gibi sayıları az olan kişilerin çalışma masalarının başlarında yalnızlıklar içinde çalışarak yarattıkları sessiz bir oluşumdur. 17. yüzyılın ortalarında varlık alanına gelmeye başlayan bu oluşum öyle hızlı gerçekleşir ki onun doğduğundan çok doğuverdiğini söylemek daha uygun olur. Olasılık kuramının varlık alanına böyle hızlı bir biçimde gelmesini önceleyen birtakım itici güçler vardır. Buradaki çalışmanın konusunu oluşturan bu itici güçler birbirlerine eklenerek yepyeni bir matematik dalının -olasılık kuramının- doğmasına zemin hazırlarlar.

1. OLASILIK KURAMINI ÖNCELEYEN İTİCİ GÜÇLER

Olasılık kuramının başlangıç zamanı tartışmalı bir konudur. Maurice Kendall (1907-1983) söz konusu kurama bir başlangıç zamanı aramanın tehlikelerine dikkat çeker (Kendall, 1970a, 1970b). Ancak başka türlü düşünenler de vardır. Onlar olasılık kuramının başlangıç zamanını 1654 yılı olarak belirler (Ore, 1960; Hacking, 1991, s. 57; Galavotti, 2005, s. 8). Tutulurluğu yüksek olan bu düşünce, salt yeni zamanlarda değil, eskiden beri benimsenegelen bir görüştür. Isaac Todhunter (1820-1884) söz konusu görüşün on yıllar önce bile benimsendiğini kanıtlayan bir örnektir. O; Pierre-Simon Marquis de Laplace, Siméon Denis Poisson, George Boole gibi yazarlardan alıntılar yaparak olasılık kuramına ilişkin başlangıç zamanının 1654, başlangıç zamanında duran kişinin de Blaise Pascal olduğunu dile getirir (Todhunter, 1865, s. 7). Onun çok geniş oylumlu yapıtında Blaise Pascal öncesine yalnızca 6 sayfa ayırması olasılık kuramının 1654 yılından önce var olmadığını, anılan yılda hızlı bir biçimde doğuverdiğini ve ondan sonra da ilerleye yüksele gelişmeye başladığını imler.

Olasılık çalışmalarının var olması olasılık kuramının var olması demek değildir. Olasılık çalışmaları 1654 yılından önceki zamanlarda da vardır; ancak bunlar olasılık kuramı diye adlandırılabilir nitelikte değildirler. Bu nedenle söz konusu çalışmaları yapanlar olasılık kuramı ile ilgili sessiz tarihin başlangıç noktasında duran kişiler olarak değerlendirilmezler. Fra Luca Bartolomeo de Pacioli (1447-1517) bu gibi kişilere ilk örnek olarak gösterilebilir. Onun Summa'sında salt olasılık kavramı yardımıyla doğru bir biçimde çözülebilecek bölüştürme sorularından bol bol vardır (Hacking, 1991, s. 50). Bunlar Summa'nın yayınlandığı 1494 yılında ve sonraki zamanların bir bölümünde olasılık soruları olarak anlamlandırılmazlar; yalnızca Araplardan alıntılanan bölüştürme soruları olarak anlamlandırılırlar (Ore, 1960). Fra Luca Bartolomeo de Pacioli bu tutum içinde olan kişilerden yalnızca biridir. Onun bu tutumu bölüştürme sorularını doğru bir biçimde çözememesini kaçınılmaz kılar. Böyle bir başarı eksikliği de

onun olasılık kuramıyla ilgili sessiz tarihin başlangıç noktasında duran kişi olmasını olanaksızlaştırır. Benzer bir söz İtalyan Yenidendoğuş matematikçisi Gerolamo Cardano (1501-1576) için de söylenebilir. Onun Liber de Ludo Aleae adlı yapıtı, kumar üzerine yazılan ikinci batılı kitaptır. İlki sol eline karşı sağ eliyle oynayan Roma İmparatoru Claudius'un yazdığıdır (David, 1955; Sambursky, 1956). Anılan bu ikinci yazar da Summa'daki bölüştürme sorularıyla ilgilenir. Dahası bu sorularla ilgili olarak Fra Luca Bartolomeo de Pacioli'nin sergilediği çözümleri alaycı bir tutumla değerlendirir. Ancak bu tutumu onu başarıya götürmez. O da söz konusu soruları doğru bir biçimde yanıtlayamaz. Bu ve bunun gibi durumlar Gerolamo Cardano açısından eksiler olarak değerlendirilebilir. Elbette onun artıları da vardır. Liber de Ludo Aleae adlı yapıtında probability (olasılık) sözcüğüyle çok yakın anlamlı proclivity (eğilim) sözcüğünü kullanması bunlardan yalnızca biridir. Bir başka artısı proclivity konusunda Aristoteles'ten ödünç aldığı potentia sözcüğünü kullanarak felsefe yapmasıdır (Korkmaz, 2005). Ne var ki artılarının eksilerinden çok olması Gerolamo Cardano'yu da olasılık kuramının başlangıç noktasında duran kişi yapmaya yetmez. Benzer sözler Galileo Galilei (1564-1642) için de yinelenir. Ölümünden sonra masasında bulunan bir çalışma onun olasılık kavramıyla ilgilendiğini kanıtlamaktadır. Söz konusu çalışma Todhunter'e (1865, s. 4-7) göre bir arkadaşının Galileo Galilei'ye kısaca şu anlamda bir soru yöneltmesiyle gerçekleşir:

“Hangisi daha şanslıdır: Fırlatılıp atılan üç zar toplamının 9 etmesi mi, 10 etmesi mi? ”

Kunoff ve Pines (1986) soruyu yönelten kişinin Tuscany Büyük Beyi (The Grand Duke of Tuscany) olduğunu belirtir. Temel ilgi alanı daha çok Aristoteles doğabilimini çürütmek olan Galileo Galilei'nin olasılık ile bağlantısı burada başlar ve burada biter. Belli ki koruyucusu olan Tuscany Büyük Beyi'nin isteği üzerine böyle bir çalışma yapmak durumunda kalır ve başka bir istek gelmeyince de bu konuya bir daha ilgi göstermez. Bu da olasılık kuramının başlangıç noktasında duran kişinin Galileo Galilei olmasını olanaksızlaştırır.

Olasılık kuramının başlangıç noktasında duran kişi Blaise Pascal'dır (1623-1662). Bunu ilk dile getiren kişi Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), pekiştiren kişi ise Siméon Denis Poisson'dur (1781-1840). Bu ikincinin şu sözü bu konuda bir kanıt olarak değerlendirilebilir (Hacking, 1991, s. 8):

“Bir dünya adamının koyu bir Jansenist'e yönelttiği soru olasılık kuramının başlangıcını oluşturur.”

Burada soruyu yönelten dünya adamı Chevalier de Méré olarak bilinen Antoine Gombaud (1607–1684) adlı kumarsever, kendisine soru yöneltilen koyu Jansenist ise Blaise Pascal'dır. Krala hizmet ettiği dönemlerde bir süre Poitou'daki malikânesinde, bir süre de Paris'teki sarayda yaşayan Chevalier de Méré bir yerde sıkıldığında öteki yere, öteki yerde sıkıldığında da beriki yere faytonla gidip gelmektedir. O, bir mektubunda faytonla Poitou'ya yaptığı bir yolculuğu anlatır ve o yolculukta bütün matematik sorularını çözen bir matematikçiye değinir (Ore, 1960; Hacking, 1991, s. 57-62; Korkmaz, 2005). Adını anmasa da o matematikçinin Blaise Pascal olduğundan kimse kuşkulamaz. Chevalier de Méré olasılık

kuramının yıldızının parlamasına neden olan soruyu büyük bir olasılıkla 1651 ya da 1652 yılının yazında gerçekleşmiş olan bu fayton yolculuğunda Blaise Pascal'a yöneltir. Blaise Pascal kendisine o gün yöneltilen soruyu ve daha sonraki günlerden birinde yöneltilen bölüştürme sorusunu çözmeyi başarır. Ancak kimi konularda tartışmak üzere 1654 yılında Pierre de Fermat ile yazışmaya başlar. O sıralarda Blaise Pascal Paris'te, Pierre de Fermat ise Toulouse'ta yaşamaktadır. Blaise Pascal'ın 29 Temmuz 1654 Çarşamba günü Pierre de Fermat'a yazdığı bir mektuptaki "Anlıyorum ki doğru olan, Paris'te de Toulouse'ta da birdir." sözü bu savı desteklemektedir. Bu iki kişi arasındaki yazışmalar başka yıllarda da sürer; ancak bunların 1654 yılına ilişkin olanları olasılık kuramının başlangıcını oluşturur. Çok geçmeden Paris gazeteleri yeni bir matematik dalının kurulduğunu dünyaya duyururlar. Böylece Hollanda'dan Christiaan Huygens (1629-1695) ve Almanya'dan Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) bu yeni matematik dalını öğrenmek üzere Paris'e yolculuk yaparlar. İlki Paris'e geldiğinde o sıralarda sağ olan Blaise Pascal ile görüşebilir; ikincisi ise 1663 yılında Paris'e geldiğinde, yaşamını bir yıl önce yitirmiş olan Blaise Pascal ile değil de onun ancak kız kardeşi ile görüşebilir. Bütün bunlar da gösterir ki artık ileride olasılık kuramı diye adlandırılacak olan bu yepyeni matematik dalına dünyanın bir ilgisi vardır. Artık onun gelişmesini durdurmak şöyle dursun, yavaşlatmak bile olanaksızdır. Bu yepyeni matematik dalını önceleyen itici güçler, buradaki çalışmada şu üç başlık altında toplanmaktadır: (i) Devrim niteliğindeki yeni rastgelelik düşüncesi; (ii) Öngörülemezliğin nicelleştirilebileceğine ilişkin farkındalık; (iii) Öngörülemezliği nicelleştirmede bir araç olan eşolabilirlik kavramına yönelik farkındalık. Bunlar buradaki çalışmada Gaius Julius Caesar'dan alıntılanan veni, vidi, vici sözcükleriyle temsil edilerek incelenmektedir. Bu sözcükler üçlüsü Roma döneminden alıntılanan en ünlü sözler arasında sayılmaktadır (Östenberg, 2013). Söz konusu üçlü, Türkçeye "Geldim, gördüm, yendim." diye çevrilmiştir (Plutarkhos, 2018, s. 124). Plutarkhos'a göre Gaius Julius Caesar eski adı Zela, şimdiki adı Zile olan kentin yakınlarında İ. Ö. 47'de Pontuslu Pharnaces ile yaptığı savaşın hızlılığını anlatmak için yalnızca üç sözcük kullanır: Veni, vidi, vici. Gaius Julius Caesar bu üç sözcük ile şunu anlatmak ister: Gelmesi, görmesi ve yenmesi Pontuslu Pharnaces ile olan savaşını hızlı bir biçimde bitirmesi için yeterlidir. Buradaki çalışmada olasılık kuramının 17. yüzyılın ortalarında kısa bir zaman dilimi içerisinde doğuvermesi olayı Gaius Julius Caesar'ın Pontuslu Pharnaces ile olan savaşının kısa bir süre içerisinde bitirilmesi olayına benzetilmektedir. Olasılık kuramının hızlıca doğmasını önceleyen ve veni, vidi, vici sözcükleri ile temsil edilen üç itici güç bu benzetmeyle temellendirilmektedir.

1.1. Veni

Olasılık kuramına giden yoldaki ilk adım devrim niteliğindeki yeni rastgelelik düşüncesidir. Rastgelelik geçmiş dönemlerde "Olup bitenleri Tanrı yapar." düşüncesinin bir sonucu olarak Tanrısal istemi yansıtan bir gösterge olarak değerlendirilir. Geçmiş dönemlerde rastgeleliğe böyle bakanlar bu istemin ne olduğunu bilmek istediklerinde rastgelelikleri gözlemlerler ve yorumlayıp Tanrı'nın neyi isteyip neyi istemediğini anlamaya çabalarlar. Bu amaçla kullanılan rastgeleliklerden biri de tavukların bağırsaklarında gözlemlenen rastgeleliktir. Bu rastgeleliği gözlemleyebilmek için tavukları parçalayıp

onların bağırsaklarına bakmak gerekmektedir. Rastgeleliğe yönelik bu bakış olasılık kuramının doğmasının önündeki bir duvar olarak rol oynar (Hacking, 1991, s. 2). Olasılık kuramının doğabilmesi için rastgeleliği Tanrısal istemi gösteren bir im olarak görmekten uzaklaşmak gerekir. İşte Yeniden Doğu Çağına dek uzanan dönemde olup biten gelişmelerden biri de budur. Artık rastgelelikte Tanrısal istemi görmeye çalışan insanların yerini olup bitenlerdeki öngörülemezliği görmeye çalışan insanlar alır. Olasılık kuramının başlangıç zamanında Chevalier de Méré de, Blaise Pascal da rastgeleliğe baktıklarında bu yeni düşünceye göre bakmaktadırlar. Bir zar havaya fırlatılıp atıldığında Tanrısal istemin ne olduğunu aramamaktadırlar; çünkü rastgelelikte fiziksel bir sürecin sonuçlarındaki öngörülemezliği bulmaktadırlar. Bu insanlardan biri de Blaise Pascal'dır. Blaise Pascal 1670'te Port Royal Logic'in sonunda yayınlanan bir denemesine "Tanrı var mı, yok mu?" sorusu ile "Yazı mı, tura mı?" sorusunu yan yana getirir (Pascal, 1972, s. 150; Gillies, 2000, s. 12; Pascal, 2000, s. 111). Bu, iki bilinemezliği yan yana getirmek demektir. Birinci bilinemezliğin nedeni Blaise Pascal'a göre Tanrı'nın sonsuz uzaklıkta olmasıdır. İkinci bilinemezliğin nedeni ise rastgeleliktir. Rastgelelik nesnel açıdan fiziksel süreçlerin tümcelerle dile getirilemeyecek ölçüde karışık olması, öznel açıdan ise böyle tümceler olmaması nedeniyle fiziksel süreçlere ilişkin sonuçların öngörülemez olmasıdır (Korkmaz ve Avar, 2019). Bu iki özelliği bir paranın havaya fırlatılıp atılması denemesinde bile görmek olanaklıdır. Milyarlarca molekül, parayı havaya fırlatıp atma sürecini etkileyip tümcelerle dile getirilemeyecek ölçüde karışık yapmakta, bunun sonucunda da paranın yazı mı yoksa tura mı geleceği öngörülemezdir. Blaise Pascal ne ölçüde koyu bir Hristiyan olsa da yere fırlatılıp atılan bu paradaki rastgeleliği gözlemlediğinde onda "Acaba Tanrı ne istiyor?" sorusunun yanıtını değil, fiziksel sürece ilişkin olan ve yukarıda betimlenen özellikleri görmektedir. Bu sözün Chevalier de Méré için de yinelenmemesi için bir neden yoktur. İnsanların bilinçlerini gittikçe daha çok etkileyen bu yeni rastgelelik düşüncesi olasılık kuramını önceleyen ilk itici güç olarak kendisini ortaya koymaktadır.

1.2. Vidi

Chevalier de Méré, olasılık kuramı ile ilgili sessiz tarihin başlangıcında duran kişiye ilk olarak şu soruyu yöneltir (Ore, 1960; Hacking, 1991, s. 59):

"Bir çift zarı üst üste kaç kez atmalı ki bir düşüş (6-6) getirmek ile getirememek eşit şanslı olsun?"

Hacking (1991, s. 59) bu soruyu trifling sözcüğüyle betimleyerek küçümsemektedir. Türkçeye eften püften ikilemesiyle çevrilebilecek olan bu sözcük yukarıdaki sorunun bugünkü gözle bakıldığında ilgi çekici olmadığını anlatmak için uygun bir sözcük olarak değerlendirilebilir. Ancak söz konusu sorunun şu özelliğini gözden ırak tutmamak gerekir: O, Blaise Pascal gibi bir kişinin olasılık konusuna ilgi gösterip bu alanda çalışmasını sağlamak gibi büyük etki yaratan bir sorudur. Kendisi eften püften olsa bile yarattığı sonuç eften püften değildir. Bu soruyu yönelterek tarihsel rolünü oynayan Chevalier de Méré'nin anlamak istediği şudur:

“Hangisi daha şanslıdır? Tek bir zarı üst üste dört kez atarak en az bir şaş (6) getirmek mi? Yoksa bir çift zarı üst üste 24 kez atarak en az bir düşüş (6-6) getirmek mi?”

Bu sorular Chevalier de Méré'nin şanslar arasındaki küçücük farkları bile hissedebildiğini göstermektedir. Burada şans rastgele bir sonucun olmaındaki kolaylığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle “Hangisi daha şanslıdır?” sorusu “Hangisi daha kolay olur?” sorusu ile anlamdaştır. Kolay olup olmama, evrene değil, kişiye özgü gerçekliklerdir. Kişi açısından şu ya da bu işi yapmak kolay olarak nitelendirilebilir. Evren kişileştirilince o zaman evren açısından şu ya da bu işi yapmak da kolay olarak nitelendirilebilir. Kolay olmak böylesine bir kurgusallığı içerdiğinden her kurgusal kavram gibi ancak gözlemsel bir kavram aracılığıyla ölçülebilir. Olmaındaki kolaylığı ölçmeye aracılık eden kavram, olmaındaki sıklıktır. Chevalier de Méré'nin gözlemediği de budur. Gözlemlerine inanıp inanamayacağını anlamak için Blaise Pascal'ın kapısını çaldığında şu gereksinimi sergiler:

“Neye oynamam gerekiyor?”

Bu soru, Blaise Pascal açısından esin dolu olarak nitelendirilebilir. Çünkü buna benzer bir soru Blaise Pascal'ın ünlü bahsinde de vardır (Pascal, 1972, s. 150; Gillies, 2000, s. 12; Pascal, 2000, s. 111):

“Tanrı ya vardır ya da yoktur. Biz hangi yanda duracağız? Us bunu yanıtlayamaz. Sonsuz bir kargaşa bizi Tanrı'dan uzak tutuyor... Kimilerimiz Tanrı'nın var olduğunu, kimilerimiz de var olmadığını söylüyor. Bir oyun oynanıyor. Yazı-tura gibi bir oyun... Sonsuz bir uzaklığın olduğu bir yol ayırımında... Bir seçim yapmanın gerekli olduğu bir yerde... Hangi yanı tutmuş olurlarsa olsunlar seçim yapanları suçlamayın. Yaşayanlar bir seçim yapacaklardır. Peki, sen ne üzerine oynamak istersin?”

Blaise Pascal buradaki “Peki, sen ne üzerine oynamak istersin?” sorusunu büyük bir olasılıkla Chevalier de Méré'den esinlenerek oluşturmuştur. Çünkü o kumar ile içli dışlı olmayan, Chevalier de Méré'ye kumar konusunda danışmanlık yaptığıında suçluluk duygusu altında ezilen ve bir gün bunun etkisiyle Port Royal Manastırı'na kapanıp yalnızlığa çekilen bir kişidir. Bu nedenle onun bir kumarsever tutumuyla konuşmayı kendi yaşamından değil de bir kumarseverden öğrenmiş olabileceği düşünülebilir. O kumarsever de olsa olsa Chevalier de Méré'dir. Chevalier de Méré bu konudaki öğreticiliğini Blaise Pascal'a “Neye oynamam gerekiyor?” diye sorarken göstermiş olmalıdır. Onun amacı elbette bu konuda öğreticilik sergilemek değildir. O yalnızca şunu öğrenmek ister: Bir çift zarı üst üste kaç kez atmalıdır ki bir kez düşüş getirebilmek ile getirememek yarı yarıya şanslı olsun? Böyle bir soru yöneltmek demek olmaındaki kolaylığın nicelleştirilebileceği konusunda bir farkındalık olarak anlamlandırılabilir. Bu farkındalık olasılık kuramının yaratılmasında yeterli olsaydı o zaman Blaise Pascal'a bir mektubunda şöyle yazan Chevalier de Méré haklı olarak değerlendirilebilirdi (Ore, 1960; Korkmaz, 2005):

“...Monsieur, bana düşünebildiğinizin en yükseği ölçüsünde borçlusunuz. Biliyorsunuz, ben, matematikte sıkça rastlanmayan yöntemler geliştirdim, buluşlarım Avrupa'nın en iyi matematikçilerini şaşırttı. Monsieur, siz benim buluşlarım üzerine yazmışsınız, Monsieur Huygens ve Monsieur Fermat da onlara hayranlık duymuşlar... ”

Bu mektuba göre Chevalier de Méré olasılık kuramını kendisinin yarattığını düşünmektedir. Başkalarının böyle düşünmemesinden Blaise Pascal'ı sorumlu tutan Chevalier de Méré ona olan kızgınlığını yukarıdaki tümcelerde belli etmektedir. 1651 ya da 1652 yılı yazında gerçekleşen fayton yolculuğunda Blaise Pascal'ın adını anmaması da onun bu kızgınlığının bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Yukarıda bir parçası dile getirilen mektubu okuyan biri “Chevalier de Méré, Madame de Maintenon'a kırıtmayı öğretmekle kalmadı, Blaise Pascal'a da matematiği öğretti.” diye alay etmekten kendini alamaz (Ore, 1960; Korkmaz, 2005). Söz konusu alay etme davranışı olasılık kuramının doğmasında Chevalier de Méré'nin rolünü yok sayıyorsa yerinde bir tutum olarak değerlendirilemez. Hacking (1991, s. 11-98) onun rolünü anlatabilmek için ona birçok kez değinmekle kalmaz, ayrıca onun yukarıda öngörülemezliklerin nicelleştirilmesi konusundaki farkındalığını da öve öve göklere çıkarır. Chevalier de Méré'nin bu tür övgüleri haklılaştıran farkındalığı küçük farkları bile hissedebilme keskinliğindedir. İşte bu keskinlikteki bir farkındalık bulanık biçimde hissedilen bir gerçekliği duru bir biçimde hissetme gereksinimini yaratır. Olasılık kuramının doğuvermesini önceleyen bu gereksinimin nasıl karşılandığını anlamak Blaise Pascal'ın rolünü anlamaktan başka bir anlama gelmez.

1.3. Vici

Olasılık kuramı ile ilgili sessiz tarihin başlaması için bir kumarseverin bir zar sorusu yöneltmesi yetmez, bir matematikçinin de onu çözmeyi başarması gerekir. Bu matematikçi Blaise Pascal'dır. Onun bu başarısı eşolabilirlik kavramı ile ilgili farkındalığı üstünde yükselir. Söz konusu kavramla bağlantılı olan kavram yetersiz neden ilkesidir. Yetersiz neden ilkesi, sonuçlardan birine daha çok inanmak için bir neden olmadığını bildiren bir tümcedir ve bu tümce nedeniyle sonuçlardan hangisinin gerçekleşeceğine karar vermek zorlaşır. O nedenle bu ilke eşit ölçüde karar verilemezlik ilkesi diye de dile getirilir. Blaise Pascal eşolabilirlik kavramını şurada ya da burada anmaz ancak kendisine yöneltilen soruları çözerken onu kullanır. Hacking (1991, s. 122-133) eşolabilirlik kavramını uzun uzun inceler ve onun Pierre-Simon Marquis de Laplace'den önceki dönemde de var olduğunu gösterir. Bu konudaki kanıtı Gottfried Wilhelm Leibniz'in Jacques Bernoulli'ye anlattıkları arasında eşolabilirlik sözcüğünün geçmesidir. Bu konuda ondan daha inandırıcı olan kanıt kuşkusuz Galileo Galilei'nin, Blaise Pascal'ın ve Pierre de Fermat'ın adını anımlar anması eşolabilirlik kavramından yararlanarak kendilerine yöneltilen olasılık sorularını çözmeyi başarmalarıdır. Pierre-Simon Marquis de Laplace 1813 yılında basılan *A Philosophical Essay on Probabilities* (Olasılıklar Üzerine Bir Felsefe Denemesi) adlı yapıtında Galileo Galilei, Blaise Pascal, Pierre de Fermat gibi öncellerinden alıntılıdığı eşolabilirlik ve onunla eşdeğer saydığı eşit ölçüde karar verilemezlik kavramına dayanarak olasılığı tanımlar. Onun tanımının atası

Gottfried Wilhelm Leibniz'in olasılık tanımıdır. Söz konusu tanıma göre olasılık uygun durumlar sayısının bütün durumlar sayısına oranıdır; yeter ki bütün durumlar eşolabilir nitelikte olsunlar. Eşolabilir nitelikte olmak eşit ölçüde karar verilemez nitelikte olmak demektir. Blaise Pascal ise eşolabilirlik içindeki durumların lehte ve aleyhte olan sayıları arasına iki nokta üst üste koyarak olasılıkla ilgili gerçeği dile getirmeye çalışır. O, eşolabilirlik ya da onunla bağlantılı olarak eşit ölçüde karar verilemezlik kavramlarına sezgisel olarak sahip olmasaydı böyle bir bahis oranını hesaplayamaz ve kendisine yöneltilen soruları yanıtlayamazdı. Bir zarı dört kez üst üste fırlatıp atmada en az bir şaş (6) getirebilme ve getirememe sayılarını hesaplayabilmesinde onun bu sezgisel bilgisini görmemek olanaksızdır. Bugün onun bu hesabı şöyle dile getirilebilir:

Bir zar üst üste dört kez fırlatılıp atılırsa 6^4 farklı dizilim elde edilebilir. Dizilimlerden birinin ötekine göre daha sık ya da daha seyrek olması için bir neden yoksa o zaman bütün bu dizilimlerin eşolabilir nitelikte oldukları söylenebilir. Bu durumda:

“Benim neye oynamam gerekiyor? En az bir şaş getirmeye mi, yoksa hiç şaş getirememeye mi? ”

sorusu yanıtlanabilir. Hiç şaş atamama durumlarının sayısı $5^4 (=625)$ olmaktadır. 1296 dizilimin 625 tanesinde hiç şaş yoktur, geri kalan $1296-625=671$ dizilim içinde en az 1 şaş vardır. Bu da en az bir şaş atabilmenin ve hiç şaş atamamanın sıklıkları arasındaki oranı $671:625$ olarak belirleme olanağı sağlar. Buna göre şaş içeren dizilimlerin yüzdesi:

$$671/1296=0.5177469136\dots$$

olur ki 0.5'ten daha büyük olan bu oran bir zarı üst üste dört kez fırlatıp atma kumarında en az bir şaş atmaya oynayan kişinin hiç şaş atamamaya oynayan kişiye göre uzun dönemde daha iyi durumda olacağını gösterir.

Eşolabilirlik kavramı kullanılarak şu soru da yanıtlanabilir:

“Benim neye oynamam gerekiyor? Bir çift zarı yirmi dört kez üst üste fırlatıp atmada en az bir düşüş (6-6) getirmeye mi, yoksa hiç düşüş getirememeye mi? ”

Bir çift zar fırlatılıp atıldığında 36 durumdan biri gerçekleşir:

$$1-1, 1-2, \dots, 1-6, 2-1, 2-2, \dots, 2-6, \dots, 6-1, 6-2, \dots, 6-6.$$

Bir çift zar 24 kez üst üste fırlatılıp atılır ise 36^{24} sayıda farklı çift zar dizilimi elde edilir. Düşüş içermeyen dizilimlerin sayısı 35^{24} , en az bir düşüş içeren dizilimlerin sayısı ise $36^{24}-35^{24}$ olur. Düşüş içeren dizilim sayısının yüzdesi:

$$(36^{24}-35^{24})/36^{24}=0.4914038761\dots$$

olur. 0.5'ten küçük olan bu oran şu üç gerçekliği anlatır: Bir çift zarı 24 kez üst üste atma kumarında hiç düşüş atamamaya oynayan kişi en az bir düşüş atmaya oynayan kişiye göre (i) daha kolay kazanır; (ii) daha sık kazanır; (iii) kazanacağına daha çok inanır. Daha kolay kazanma ile daha sık kazanma aynı gerçekliğin farklı anlatımlarıdır. Her iki anlatım da nesnel gerçekliğe ilişkin bir özelliği dile getirir. İkisi arasındaki fark; ilkinin kurgusal, ikincisinin gözlemsel nitelikte olmasıdır. Oysa üçüncü şık öncekilerden farklıdır. Böyle bir kumarda daha çok kazanacağına inanma, öznel gerçekliğe gönderme yapmaktadır. Chevalier de Méré bir zarı üst üste dört kez fırlatıp atmada bir şaş getirmeye oynayan kişi ile bir çift zarı üst üste 24 kez fırlatıp atmada bir düşüş getirmeye oynayan kişinin eşit şanslı olduğunu sanar. Matematik bilmediğinden bu konuda yanıldığını anlamaz ancak şunu gözlemler: Birinci kumarda daha çok kazanmakta ise de ikinci kumarda daha çok yitirmektedir. Ona öyle gelir ki matematikte bir hata vardır. Bu inancını da Blaise Pascal ile paylaşır. Blaise Pascal matematikte bir hata olmadığı konusunda Chevalier de Méré'yi ikna etmek için çabalar ise de bu konuda bir başarı elde ettiğini hissedemez. 29 Temmuz 1664 Çarşamba günü Pierre de Fermat'a yazdığı mektupta Chevalier de Méré'yi salt ikna edemediğini değil, ayrıca onu neden ikna edemediğini de itiraf eder:

“O çok yetenekli biri ancak geometrici değil.”

Bu anlatım Blaise Pascal ile ilgili iki gerçekliği dile getirmektedir: i) Geometrici olmayanların ikna edilmelerindeki zorluğu bütün derinliğiyle hissettiğini; ii) Academia'nın kapısına “ΑΓΕΩΜΕΤΡΗΤΟΣ ΜΗΔΕΙΣ ΕΙΣΙΤΩ: GEOMETRİ BİLMEYENLER GİREMEZ.» diye yazdıran Platon'a ne denli çok benzediğini.

SONUÇ

Veni, vidi, vici sözcükleriyle betimlenen itici güçler 17. yüzyılın ortalarında birbirlerine eklenerek olasılık kuramını öncelerler ve onun çok kısa bir süre içinde varlık alanına gelmesinde rol oynarlar. Bugün bu itici güçler elbette yok olmuş olmayıp aynı kuramın hızlı bir biçimde ilerlemesini sağlamakta rol oynamaktadır. Bu bağlamda ilk olarak veni sözcüğüyle dile getirilen rastgelelik düşüncesinin tarihsel rolünü oynadığı söylenebilir. Dün olduğu gibi bugün de evrenin öngörülemezliğiyle ilişkilendirilen rastgelelik, olasılık kuramı ile ilgili sessiz tarihin gelişmesinde olmazsa olmaz bir rol oynamaktadır. İkinci olarak vidi sözcüğüyle dile getirilen itici gücün de tarihsel rolünü oynamayı sürdürdüğü söylenebilir. Bu itici güç dün kumarseverlerde öngörülemezliği nicelleştirme gereksinimini yaratıyordu. Bugün ise tarihsel rollerini oynamış olan kumarseverler artık yerlerini bilimsel araştırmacılara bırakmışlardır. Son olarak vici sözcüğüyle dile getirilen itici gücün de tarihsel rolünü oynamayı sürdürdüğü söylenebilir. Nitekim eşolabilirlik kavramı hâlihazırda da yaşayan bir kavram olarak öngörülemezliği nicelleştirmede araç olarak kullanılmaktadır. Ancak artık eskisi gibi olasılığı belirlemede kullanılan tek seçenek olmaktan uzaklaşmış durumdadır. Bugün artık öteki seçenekler arasında bir seçenek olmaktan başka bir anlam taşımamaktadır. Bütün bunlar göz önünde tutulduğunda

söylenilecek olan şudur: Gaius Julius Caesar'ın üçlüsü ile dile getirilen itici güçler olasılık kuramının sessiz tarihinde eskiden oynadıkları rollerini bugün de oynamayı sürdürmektedirler.

KAYNAKÇA

- David, F. N. (1955). Dicing and gaming (A note on the history of probability). *Biometrika*, 42, 1-15.
- Galavotti, M. C. (2005). *Philosophical introduction of probability*. Stanford/California: CSLI Publications.
- Gillies, D. (2000). *Philosophical theories of probability*. London and New York: Routledge.
- Hacking, I. (1991). *The emergence of probability*: Cambridge: Cambridge University Press.
- Kendall, M. (1970a). The beginnings of a probability calculus. *Studies in the history of statistics and probability II* (Editor E. S. Pearson-M. G. Kendall), 19-34, London: Hafner Publishing Company.
- Kendall, M. (1970b). Where shall the history of statistics begin? *Studies in the history of statistics and probability II* (Editor E. S. Pearson-M. G. Kendall), 45-46, London: Hafner Publishing Company.
- Korkmaz, A. (2005). Olasılık kuramının doğuşu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(2), 171-193.
- Korkmaz, A. ve Avar, A. (2019). Olasılık: Janus yüzlülüğün eski ve yeni görünüşleri. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 4(1), 81-92.
- Kunoff, S. ve Pines, S. (1986). Teaching elementary probability through its history. *The College Mathematics Journal*, 17(3), 210-219.
- Ore, O. (1960). Pascal and the invention of probability theory. *American Mathematical Monthly*, 67(5), 409-419.
- Östenberg, I. (2013). Veni Vidi Vici and Caesar's triumph. *The Classical Quarterly*, 63(2), 813-827.
- Pascal, B. (1972). *Penseés*. London: Penguin Books.
- Pascal, B. (2000). *Düşünceler*. İstanbul: Kaknüs.
- Plutarkhos (2018). *İskender-Sezar* (Çev. İo Çokona). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sambursky, S. (1956). On the possible and probable in Ancient Greece. *Osiris*, 12, 35-48.
- Sarton, G. (1946). *The life of science (Essays in the history of civilization)*. New York: Henry Schuman.
- Todhunter, I. (1865). *A History of the mathematical theory of probability (From the time of Pascal to that of Laplace)*. Cambridge and London: Macmillan and Co.

BRAUDEL, Fernand (2016), *Bellek ve Akdeniz (Tarihöncesi ve Antikçağ)*, (çev. Ali Berktaş), Metis Yayınları: İstanbul

*İnceleyen: Alper Geçer*¹

Geliş tarihi: 10.06.2019

Kabul tarihi: 20.06.2019

Atf bilgisi:

*Uluslararası Bilimsel
Araştırmalar Dergisi (IBAD)*

Cilt: 4 **Sayı:** 2

Sayfa: 447- 452 **Yıl:** 2019

Dönem: Yaz

ÖZ

Etkili ve dikkatli okumanın türünü olan bir kitap inceleme yazısı yazmak, yeni okuyucuları kitap hakkında bilgilendirmenin en verimli bir yoludur. Kitap hakkında detaylı bilgilere değinmeden, kısa ve yalın bilgilerle yazının yazılması; kitap inceleme yazılarında olması gereken en önemli özelliklerdir. Bu özellikler dikkate alınarak oluşturulan bu çalışmada, *Bellek ve Akdeniz* adlı eser değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kitap inceleme, Akdeniz., Antikçağ, Medeniyet, Koloni

¹ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi,
Türkiye,

alpergecer11@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-1441-2482

* Sorumlu yazar

BRAUDEL, Fernand (2016), *Memory and Mediterranean (Prehistoric Time and Antique Age)*, (trans. Ali Berktaş), Metis Publishing: İstanbul

Reviewed by **Alper Geçer**^{1*}

First received: 10.06.2019

Accepted: 20.06.2019

Citation:

Journal of the International Scientific Research (IBAD)

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 447- 452 **Year:** 2019

Session: Summer

ABSTRACT

Writing a book review article that is the product of effective and careful reading is the most efficient way to inform new readers about the book. Writing with short and simple information without referring to detailed information about the book; the most important features that should be in Book Review articles. In this study, which was created considering these features, *Memory and Mediterranean* were evaluated.

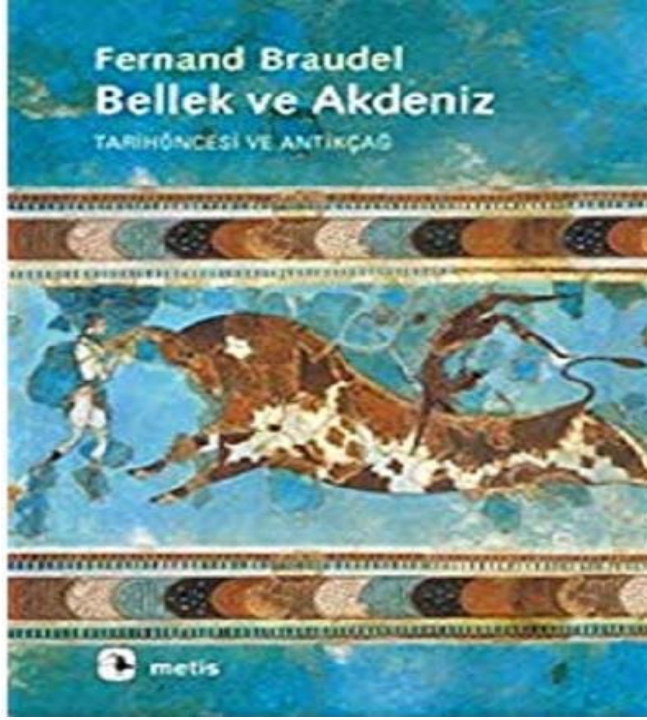
Keywords: Book review, Meditarrean, Antique age, Civilization, Colony

¹ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi,
Türkiye,

alpergecer11@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-1441-2482

* Corresponding Author

Fransız Fernand Braudel'in "*Les Memories de la Mediterranee*" adıyla yazmış olduğu bu eser, Türkçe'ye Ali Berktaş tarafından; "*Bellek ve Akdeniz- Tarih öncesi ve Antikçağ*" ismiyle çevrilmiştir. Eserin ilk basımı Fransızca olarak 1998 yılında Paris'te yayımlanırken, Türkçe çevirisi ise, "13:978-975-342-634-3" ISBN numarası ile Metis yayınları tarafından ilk kez 2007 yılında yapılmıştır. Eser, tekrar Metis yayınları aracılığıyla 2016 yılında üçüncü basımı ile Türk okuyucuların kütüphanelerine sunulmuştur.

Kitabın yazılma serüveni aslen Albert Skira tarafından başlatılmıştır. İsviçreli bir yayıncı olan Skira, büyük boy Akdeniz albüm koleksiyonu hazırlamak ister ve 16-17. yüzyıl ciltlerinin hazırlayıcısı olacak olan Braudel'den, ilk cilt olan tarih öncesi ve antikçağ bölümünü de yazmasını ister. 1969 tarihinde Braudel ilk cildi yazar ve yayıncıya teslim eder. Ancak Skira'nın 1973'teki ölümünün ardından bu koleksiyonun hazırlanmasından vazgeçilir ve Braudel metni geri alır. Braudel'in vefatından sonra, eserin varlığından haberdar olan birkaç kişi bu eseri tekrar gözden geçirip yayınlamaya karar verirler. Böylelikle taslak metin Jean Guilaine ve Pierre Rouillard tarafından ele alınıp incelenir. Ardından eserin değiştirilmeden aynen verilmesine ve metin altlarına küçük destekleyici notların eklenmesine karar verilerek yayına hazırlanır. Bu olaylar "Yayıncının İlk Sözü" bölümünde anlatılarak okuyucu bilgilendirilmiştir.

Guilaine ve Rouillard'ın tekrar yayına hazırladıkları Bellek ve Akdeniz'in ana bölümlerine geçilmeden önce, "Yayıncının ilk sözü, Önsöz ve Uyarı" metinleri eklenerek esere bir giriş yapılmıştır. Braudel eserini, Birinci Kısım ve İkinci Kısım olmak üzere iki ana başlık altında ele almıştır. Bu ana başlıklar, kendi içerisinde sekiz alt başlığa bölünmüştür. Beş alt başlığın bulunduğu Birinci Kısım'da sırasıyla; "*Denizi Görmek, Uygarlığa Kadar Giden Uzun Yürüyüş, Denizin İki Kez Doğumu, Birlik Yüzyıllar: MÖ 2500-1200 Arasında Doğu Akdeniz ve MÖ 12.-8. Yüzyıllar Arasında Her Şey Değişir*" başlıkları bulunmaktadır. Bu bölüme, Akdeniz coğrafyasının tanımı ve konumu ile başlanmış ve Akdeniz'in tarihöncesi olarak adlandırılan dönemden antikçağına kronolojik olarak geçiş evreleri ile devam edilmiştir. İkinci Kısım ise, üç alt başlıktan oluşturulmuştur. Bu başlıklar ise şöyle sıralanmıştır; "*Kolonizasyonlar veya Bir Tür Amerika'nın Keşfi (MÖ. 10.-6. Yüzyıllar), Yunan mucizesi, Roma Akdeniz'in Tamamından Fazlası Haline Geliyor*". Bu bölüme de, Akdeniz'de bulunan çeşitli devletlerin Akdeniz'de tek güç olmak için verdikleri mücadele ve yaptıkları katkılardan bahsedilerek başlanmıştır.

Ardından Yunanistan ve Roma'nın kuruluşu, birbirleri ile mücadeleleri ve Roma'nın bir imparatorluğa dönüşmesi konuları ile devam edilmiştir. Ayrıca her alt başlık altında içindekiler bölümünde yer verilmeyen başlıklarıma yöntemine gidilmiştir. Buradaki başlıklar açık uçlu bir soru niteliğinde kullanılarak, hem metinler verilmiş hem de bu başlıklardan yola çıkarak okuyucu meraklandırılmıştır. Ayrıca okuyucuyu sadece metne bağlı kalmayıp geniş çaplı düşünmeye de yöneltmiştir.

Son olarak ana metinler bittikten sonra esere haritalar ve dizin kısımları eklenmiştir. Ayrıca metin sonundaki haritalardan ziyade metin içerisine de, tarihi eser, buluntu, batık gibi medeniyetlere ait görseller de eklenmiştir. Sayfa numaraları, metin içerisindeki görsellerin bulunduğu sayfalara eklenmeyip, yalnızca metinlerin bulunduğu sayfalara eklenmiştir. Bu hali ile eser, 429 sayfadan meydana gelmiştir. Eserde sonuç ve kaynakça bölümleri yer almamaktadır. Bunun nedeni ise, bu eserin büyük boy Akdeniz albümünün ilk cildini oluşturacak olmasından kaynaklanıyor olabilir. Albüm oluşturulurken, albümün son cildinde genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç kısmı ile genel bir Akdeniz kaynakçasının yerleştirilmesi tasarlanmış olabilir. Ayrıca eserin sonunda genel bir sonuç kısmının olmayışının başka bir nedeni de, her bölümün kendi içerisinde ayrı bir sonuç bölümünün olmasından ileri geliyor olabilir. Zira bu denli geniş bir coğrafyanın ve uzun bir zaman diliminin genel bir değerlendirmesini yapmak oldukça güç olacaktır.

Eserin bölümlerinden kısaca bahsetmek gerekirse,

ÖNSÖZ: Bu bölüm, kitabı yayına tekrar hazırlayan Jean Guilaine ve Pierre Rouillard tarafından kaleme alınmıştır. Burada, eserde hangi konuların yer aldığından, coğrafyanın genişliğinden, zaman diliminin uzunluğundan ve Braudel'in akademik kişiliği ve çalışmalarından bahsedilmiştir. Ayrıca Braudel'in merakları, kitabı yazma isteği ve üslubu da önsözde ele alınan konular arasındadır.

UYARI: Fernand Braudel tarafından kaleme alınan bu bölümde yazar, okuyucusuna bir uyarı ya da bir açıklama yapma isteği duymuştur. Burada, kitabının konusunun kendi çalışma alanından çok uzak bir dönemi kapsadığını ifade eden Braudel, buna rağmen kitabı neden yazmayı kabul ettiğini açıklamıştır.

BİRİNCİ KISIM:

Denizi Görmek alt başlığı ile başlanılan bu bölüme, Akdeniz'in oluşum süreci, kaçınıcı zamanda oluştuğuna dair kısa bilgilerle bir giriş yapılmıştır. Ardından Akdeniz'in oluşumu sunucunda meydana getirdiği jeolojik etkilerin neler olduğu ve hangi bölgeleri etkilediği ele alınmıştır. Buna mukabil jeolojik ve jeomorfolojik olayların bölgelerin üzerindeki tarihsel serüveni üzerinden, Akdeniz'in yüzey haritası çıkartılmaya çalışılmıştır. Akdeniz'in etki içerisine aldığı bölgeler ile birlikte, bu uzun coğrafyanın jeolojik farklılığının ve meydana getirmiş olduğu iklimsel çeşitliliğin yaşam koşulları üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur. Bu kısımda daha çok, Akdeniz'in oluşumu, sınırları, yer şekilleri, iklimsel farklılığı, yaşam koşulları, üretim çeşitliliği üzerinde durularak genel bir Akdeniz coğrafyası tanımı yapılmıştır.

Uygarlığa Kadar Giden Uzun Yürüyüş bölümünde genel olarak insanın tarihi, oluşumu, geçirdiği evreleri, avcı toplayıcılıktan üretime geçişleri, toplu halde yaşama istekleri ve bununla birlikte uygarlıkların ortaya çıkışları ele alınmıştır. Bu bölüme Braudel, genel geçer bir algının değiştirilmesi gerektiğini belirterek başlamıştır. Yazının kullanılmasına atıfta bulunarak –Tarih Sümerle Başladığını düşünceinin yanlış olduğunu, tarihin ilk insanla birlikte başladığını ve bu döneme dair bilgileri de arkeolojik veriler neticesinde belirlemenin mümkün olduğundan bahsetmiştir. Yazar, alt paleolitik, paleolitik, mezolitik ve neolitik dönemlerde insanın geçirmiş olduğu evrimleri, kullanılan araçları, ilk tarımsal faaliyetlerin ortaya çıkışını, ilk köy ve kentler kuruluşunu ve ilk din ile tanrı kavramlarının oluşumunu tarihsel süreç içerisinde aşamalı olarak ele almıştır.

Denizin İki Kez Doğumu başlığında ise uygarlıkların artık suya yön vererek daha yoğun tarımsal faaliyetlerde bulduklarını ele almıştır. Burada, Mısır ve Mezopotamya'da bulunan uygarlıkların Dicle, Fırat ve Nil nehirlerini kullanarak, bu nehirlerin çevrelerinde tarım alanları açtıkları ve bu alanları ekmeye başladıklarını dile getirmiştir. Ancak bir karşılaştırmaya da gidilerek, Mezopotamya'da bulunan uygarlıkların suya hükmedebildikleri, Mısır'ın ise Nil Nehri'ne istedikleri şekilde yön veremedikleri belirtilmiştir. Braudel, Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarını tanımlamak ve aynı zamanda suyun kontrol altına alınıp, uygun bir şekilde yönlendirilebilirliğini tanımlamak için şu alıntıyı yapar: *Mısır, Nil'in*

armağanı; Mezopotamya insanların eseridir. Tarımın ardından hayvancılık faaliyetlerinin başladığını, ilk evcilleştirilen hayvanların hangileri oldukları ve buna mukabil dokumacılığın da başladığını anlatmıştır. Ardından yazı ve rakamların ilk örneklerinin Mısır ve Mezopotamya'dan çıktığını ve bunların da farklı versiyonlarının olduğunu ifade etmiştir. Bilgi birikiminin artması ve teknolojinin ilerlemesi ile birlikte, ilk kayıkların ve teknelerin yapılması konusuna değinerek, uluslararası etkileşimin ve ticaretin başladığını belirtmiştir.

Birlik Yüzyılları: M.Ö. 2500-1200 isimli başlık, ticaretin arttığı, maden endüstrisi ve işlemeciliğinin geliştiği, ticarete bağlı olarak paranın ortaya çıktığı bir bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada da yine iki uygarlık; Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarını karşılaştıran yazar, Mezopotamya'nın avantajını, ticaret yollarının bulunduğu bir bölge olması ve parayı kullanması olarak tanımlarken, Mısır'ın avantajının ise altın olduğunu belirtmiştir. Ticaret ve endüstrinin gelişmeleri ile bölüme giriş yapan Braudel, uygarlıkların birbirleri ile etkileşim haline girerek kozmopolit bir yapıya büründüklerini, büyük kentlerin ve sarayların yapıldığını, tapınakların inşa edilmeye başlandığını, uygarlıkların birbirlerine karşı üstün olma düşüncesi ile savaşların ortaya çıktığı konularıyla bölümü sonlandırmıştır.

Birinci Kısımın son bölümü olan *M.Ö. 12.-8. Yüzyıllar Arasında Her Şey Değişir* bölümünde artık, istilaların, göçlerin arttığından, istilalar ve göçler ile birlikte Yakındoğu haritasının iyice karmaşıklaştığından ve son olarak artık alfabe ile yazıların yazıldığından bahsederek kitabın birinci kısmını sonlandırmıştır.

İKİNCİ KISIM:

Bölüm, giriş niteliğindeki kısa bir yazının ardından *Kolonizasyonlar veya Bir Tür Amerika'nın Keşfi (MÖ 10.-6. Yüzyıllar)* başlığı ile başlamıştır. Yazar, Orta ve Batı Akdeniz'i etkileyen Etrüsk, Yunan ve Fenikelilerin kolonizasyon kurma çabaları ve ilk kurulan kolonilerden söz etmiştir. Bu bölümde Braudel, Etrüskleri ayrı bir tarafa koyar. Bunun nedeni ise Etrüsklerin kökeninin ve nereden geldikleri konusunda kesin bir bilginin olmadığıdır. Tarım yapabilecek arazilerinin olmayışı nedeniyle, bir nevi zorunluluktan sanayiye yönelen Fenikelilerin, ürettikleri malları satmak amacıyla ticarete yöneldiklerini ifade eden Braudel'e göre, Doğu Akdeniz'e ilk gelenler Fenikelilerdir. Yine bu bölümde Braudel, Fenikelilerin, Asurlular tarafından bozguna uğratılmasının ardından Kartaca'yı işgal etmeleri, 7. yüzyıla kadar denizlerde rakipsiz olan Fenikelilerin karşısına Yunanlar ve Etrüsklerin çıkması, Kartaca ile birlikte Yunanlıların Sicilya Adası'na yerleşmeleri, Yunanlıların Etrüsk ve Kartaca donanmalarını yok etmeleri ve Etrüsklerin kökenine dair konuları büyük bir ustalıklarla ele almıştır.

Yunan Mucizesi, Braudel bölüme bu ismi vermesini şöyle belirtmektedir; “ *Bizi Yunan düşüncesine bağlayan unsurlar, gerçekten de bilim, akıl ve zihnimizin gururudur. Tutkularımız ve hayallerimiz de işin geri kalanını tamamlar. Biz Batılılardaki Yunan Mucizesi fikri, yaşayan her uygarlığın, her insan topluluğunun kendine kökenler bulma, kendi zevkine uygun atalar yaratma gereksiniminden geliyor olmasın sakın?*” Bölüme iddialı bir giriş yapan yazar, ardından Yunanistan'ın siyasal süreçlerini, siteler halinde yaşamış olduğu siyasal süreçleri, istilalarını ve savaşlarını ele almıştır. Ardından Yunanistan'ın kültürel hayatına değinmeyi de ihmal etmiyor yazar bu bölümde. Yunanistan'ın bilim ve kültürel alandaki başarılarının altında yatan gerçeklerin aslında bir *Yunan Mucizesi* olgusunu oluşturduğunu belirtiyor. Bununla birlikte kentlerin doğuşundan, İskender'in büyük imparatorluğuna dair bilgiler de bu bölüm içerisinde kendilerine yer bulmuşlardır.

Roma Akdeniz'in Tamamından Fazlası Haline Geliyor başlığı kitabın son bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde Roma'nın kuruluşundan, Konstantinopolis şehrinin kurulması ve Hristiyanlığın kabulüne kadar geçen yaklaşık 800 yıllık bir Roma tarihini ele almıştır Braudel. Roma'nın İtalyan birliğini sağlamadaki başarısının üzerinde durduktan sonra, K. Afrika'da Kartaca'ya karşı girişmiş olduğu mücadeleden bahsetmiştir. Roma bir süre sonra Akdeniz'in ötesine taşıp, büyük bir imparatorluk haline gelmiştir. Braudel bu aşamaları ayrıntılı bir şekilde bu bölüm içerisinde gerekçeleri ile birlikte ele almıştır. Yazar bu bölümde Roma'nın siyasi olayları ile yetinmeyip, edebiyat, kültürel ve hukuk alanındaki çalışmalarına da yer vermeyi göz ardı etmemiştir.

Braudel'in bu kitabı, neden-sonuç ilişkisine dayalı, belli bir kronoloji izleyen, olayları olduğu gibi veren klasik bir tarih kitabı görünümünden çok farklı bir görünüme sahiptir. Braudel'in kitabında sadece tarihten izler görülmez, aynı zamanda coğrafya, arkeoloji, antropoloji, sosyoloji ve ekonomi gibi pek çok disiplinin bakış açısından izler bulmak mevcuttur. Zira amacı, disiplinler arası duvarları kaldırmak ve farklı bir bakış açısıyla tarih yazmak olan anneles ekolünün mensubu olan Braudel'den de böyle bir eser beklemek yanlış olmazdı. Braudel'in eserinde vermiş olduğu bazı bilgiler bugün geçerliliğini yitirmiş durumdadır. Bu alanlar kitabı yayına hazırlayan Guilaine ve Rouillard tarafında metin altındaki dipnotlarla desteklenmiştir. Bilgilerin güncelliğini yitirmiş olmalarının nedeni, Braudel'in vefatından sonra, özellikle arkeoloji alanındaki yeni tekniklerin ortaya çıkması ile daha kesin bilgilerin elde edilmiş olmasıdır.

Cumhuriyet Neslinin İnşasında Sosyoloji ve Pedagoji Üzerine Öncü Bir Eser: Hasan Zeynetin Akkök ve Kitabı: Millî Pedagoji ve Türk İçtimaiyatı

Dr.Yeliz Okay

Geliş tarihi: 16.07.2019

Kabul tarihi: 22.07.2019

Atf bilgisi:

Uluslararası Bilimsel

Araştırmalar Dergisi (IBAD)

Cilt: 4 **Sayı:** 2

Sayfa: 453-459 **Yıl:** 2019

Dönem: Yaz

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 05%

¹ Türkiye, yelizakinokay@gmail.com

ORCID ID 0000-0001-8868-9436

* Sorumlu yazar

ÖZ

Milli toplum ve milli kimlik düşüncesinin etrafında belirginleşen Cumhuriyet dönemi eğitim anlayışı, sosyokültürel temellerin üzerinde, bilimsel olarak Sosyoloji ve Pedagojinin ilkeleri ile şekillenmiştir. Cumhuriyet Dönemi, Ziya Gökalp'ın milli kimlik ve millî kültür çatısı altında ulus bilinci ile şekillenmiş bir halk idealini doktrin olarak biçimlendirmesi millî eğitimin esaslarının da bu doğrultuda tespitini sağlamıştır. Millet olma bilincinde bir nesli yetiştirmek için gereken pedagojik yaklaşımın belirleyicisi olarak sosyolojinin bakış açısını temel alan erken Cumhuriyet dönemi eğitim anlayışı çeşitli uygulamaları ve bu uygulamaların ilkelerini ve içeriğini izah eden ilk eserlerin yayımlandığı bir dönemdir. Bu çalışmada Hasan Zeynetin'in, Ziya Gökalp'ın sosyolojik olarak eğitim anlayışından ve kaynaklarından hareketle Millî Pedagoji ve Türk İçtimaiyatı adlı eseri dönemin sosyolojik bakış açısını ve pedagoji anlayışını yansıtmış biçimi ile ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler : Hasan Zeynetin, Ziya Gökalp, Eğitim Sosyolojisi, Pedagoji Tarihi

A Pioneering Work on Sociology and Pedagogy in the Construction of the Republican Generation: Hasan Zeynettin Akkök and His Book “National Pedagogy and Turkish Sociology”

Dr. Yeliz Okay

First received: 16.07.2019
Accepted: 22.07.2019

Citation:

Journal of the International Scientific Research (IBAD)

Volume: 4 **Issue:** 2

Pages: 453-459 **Year:** 2019

Session: Summer

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 05%

¹Türkiye, yelizakinokay@gmail.com
ORCID ID 0000-0001-8868-9436

* **Corresponding Author**

ABSTRACT

The understanding of education in the Republican period, which is shaped around the idea of national society and national identity, has been shaped by the principles of Sociology and Pedagogy scientifically on sociocultural foundations. The Republican Era, Ziya Gökalp's formation of a folk ideal shaped by national consciousness under the umbrella of national identity and national culture provided the determination of the principles of national education in this direction. Early education in the Republican period, which is based on the perspective of sociology as the determinant of the pedagogical approach needed to raise a generation in the consciousness of being a nation, is a period in which the first works explaining the various applications and the principles and content of these practices are published. In this study, Hasan Zeynettin's work called National Pedagogy and Turkish Internal Therapy, which is based on Ziya Gökalp's sociological understanding of education and its sources, will be discussed in a way that reflects the sociological perspective and pedagogical understanding of the period.

Keywords: Hasan Zeynettin, Ziya Gökalp, Sociology of Education, History of Pedagogy

GİRİŞ

Çok uluslu imparatorluk yapısından ulus devlete geçiş sürecinde toplumsal yapıda meydana gelen değişimler ve değişimlerin yarattığı sosyal sorunların çözümünün merkezine Sosyoloji disiplini koyan Ziya Gökalp'ın etkisi, doktrin olarak millî kültür ve kimlik esasına dayalı toplumun oluşum koşullarını Yeni Hayat görüşü olarak şekillendirmiştir. Bu görüş kültürel milliyetçilik esasına dayalı olarak toplumsal yaşamın her alanında yenileşmeyi ve Halka Doğru esaslarını içermektedir. Millî anlayışı esas alan Ziya Gökalp doktrininin eğitime ilişkin boyutu millî kimliğin tüm toplumsal görünümünü bünyesinde taşıyan ideal vatandaşı yetiştirmek gayesi ile biçimlendirmiştir. Gökalp bunu sağlamak için de millî eğitimin pedagoji ve sosyoloji esaslarına göre şekillenmesi amacıyla kaleme aldığı fikir yazılarında eğitimin sosyokültürel temelleri meselesini tartışır. Ziya Gökalp, kendi döneminde içinde yaşadığı coğrafyanın toplumsal yapısının sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel koşulların Türkçülük anlayışı çerçevesinde olgunlaşması gereğine odaklanırken millî olgusunu esas aldığı kadar Durkheim gibi Batılı sosyologların toplum ve toplumsal meseleler hakkındaki görüşlerini de benimsemiştir. Gökalp'ın toplumsal yapıda meydana gelen ve kimliği şekillendiren sosyokültürel değişim ile eğitim arasındaki bağlantıya sosyolojik perspektiften bakarken Durkheim Sosyolojisi'nin temel kavramları ve ilkelerini hareket noktası seçtiğini söylemek mümkündür.

Eğitime, bireyin toplum içinde sosyalleşmesi olarak bakan Gökalp, eğitim ile kültür arasındaki ilişkinin gereği üzerinde dururken, Batı'da eğitim ile kültürün, birbirine uygun olduğunu ve örgün eğitimin, örgün olmayan eğitimin izini takip ettiğini ancak yerelde durumun farklı olduğunu, bu farklılığın da toplumsal bunalımlara yol açtığını ifade eder (Tezcan, 1986, s.26). Ziya Gökalp, örgün eğitim ile alınan yabancı fikirlerin, örgün olmayan eğitim ile alınan millî duygulara zıt olduğu için; eğitim/kültür ikiliğinin ortaya çıktığını, bu iki kavramın birbiriyle ilişkili olmakla birlikte uyumlarının gerçekleşmediğini ifade ederek Kültürel Türkçülüğün amacını, eğitimimizi, bir yandan milletlerarası uygarlığa, diğer yandan millî kültüre intibak ettirmek olarak tanımlar (Gökalp, 1973, s.36).Gökalp'ın Yeni Hayat görüşünün doktrin olarak inşasından sonra başta Ömer Seyfettin olmak üzere gerek halka idealin ulaşması gerekse kurumsallaşması için çeşitli fikir yazıları kaleme alınırken eğitim ve yaşamın tüm alanlarında çeviri yazılar ve kitaplar kaleme alınmaya başlanmıştır. 1914'de Ömer Seyfettin'in kaleme aldığı Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi başlıklı yazının bölümlerinden biri Bir Çocuk Nasıl Türk Milliyetperveri olur? (Ömer Seyfettin, 2016, s.461) ara başlığını taşır. Kültürel Türkçülüğün tasavvurundaki millî kimliği eğitim müfredatında nasıl biçimlendirmek gerektiği üzerine olan bu yazı millî mefkûre fikri çevresinde şekillenmiştir. Balkan Savaşı sonrası toplumsal ve siyasal çözülme ile başlayan Cumhuriyet'in erken dönem eğitim ve kültür politikalarında da etkisi süren Ziya Gökalp doktrininin geniş bir etki alanı olduğunu dönemin kitaplarında ve süreli yayınlarında görmek mümkündür.

Gökalp düşüncesi ile biçimlenen eğitim politikalarını haklılaştıran erken Cumhuriyet dönemi yerli yayınları, millî mefkûrenin toplumsal yapıda örgütlenmesi ve kabulü ve millî kimliği taşıyan milletin mensubu olan bireyin eğitiminin felsefi, sosyolojik ve kültürel esaslarını belirlemeyi ve kalıcı hale getirmeyi amaçlamışlardır. Sosyoloji disiplini gibi pedagoji de Batı kaynaklı olmasının yanında ortaya çıktıkları Batı toplumunun sorunlarını çözmek üzere kuramsal nitelikli şekillenmiştir. Disiplinin uygulama alanının eğitim ortamı olduğu düşünüldüğünde devletlerin eğitim politikaları geliştirme sürecinde bu disiplin ile arasındaki ilişki makul olarak algılanabilir. Dolayısı ile her ülkenin eğitim sistemindeki farklılıkların farklı birey imgesi inşa ettiği düşünüldüğünde, toplumdan topluma kuramsal genel ilkeler bağlamında olmasa da ilkelerin sahada yorumlanması ve yöntemleri görece olabilir. Küreselleşme ve güncel koşullar tesirinde geliştirilen eğitim modellerinin giderek bu görece durumu ortadan kaldırması sosyolojik anlamda başka bir çalışmanın konusudur ancak sosyoloji, pedagoji, siyaset bilimi disiplinlerini ortak çalışma sahası olarak benimsemiş araştırmacılar 1914 ve 1938 dönemi Türkiye'si için değerlendirme yaparken dönemin koşulları içinde geliştirilen sosyal politikalara getirdikleri tenkitlerde ulus devlet inşa sürecinde idealize edilen toplumun ortaya koymak istediği nesli zihinsel şemalarında taşıdıkları kodlar ve bugün temsil ettiklerini düşündükleri kesimlermiş gibi sosyal ve tarihsel gerçeklerden bağımsız yorumlamakta ısrarcı tavır içindedirler. Millî pedagoji kavramına getirilen eleştiriler Batı ile mukayeseli, disiplinlerarası pedagoji tarihi çalışmalarının eksikliği ya da görmezden gelinmesi ile pedagojiye güncel yaklaşımları sadece eğitim modeli geliştirmek olarak

eğitimcilerin sahası olarak yorumlanması kaynaklıdır. Tabii olarak bir başka neden de ise “Millî kelimesinin Türk kelimesi ile aynı cümlede kullanıldığı anda belli kesimler üzerinde yarattığı tesirdir” demek mümkündür. Bu anlamda Balkan Savaşı sürecinde gerek devletin gerekse Türk kimliğine sahip insanların yaşadıklarını toplumsal hafızanın derinlerine itmek ya da görmezden gelmek yoluyla “ulus devlet inşa sürecinin etnik politikası” söylemine dönemin eğitim yaklaşımlarını boğmak sağlıklı bir bakış açış olmadığı gibi dönemin bir diğer gerçeği Osmanlı İmparatorluğu’nu oluşturan çok kültürlü etnik yapının yaşadıkları özgür coğrafyada kendi kültürel kimliğine dair toplumsal belleğinde koruduğu ve aktardığı kodları aynı ulus-devlet dalgası içinde kendi bağımsızlığı yolunda kullandığını inkâr da nesnel bir yaklaşım değildir. Tüm bunların sonucunda millî pedagoji ve millî eğitim kavramına tıpkı eğitimde bireysel farklılıkların göz önünde bulundurulması ilkesi gibi ya da Türk Sosyolojisi’nin Türk toplumunun toplumsal yapısına ilişkin söylediği sözlerde yerli olgularla hareket etmesi gereği gibi Psikoloji de bir zeka ölçeğinin toplumun kültürel yapısına uyarlanması gereği gibi bir zaruret olarak algılanması meseleyi daha çıplak gözle görmeyi sağlayabilir.

Pedagoji ile ilgili erken Cumhuriyet dönemi literatüründen bahsetmek mümkündür ve sadece millî pedagoji değil Pedagoji tarihine ilişkin çok erken dönemden itibaren Batı’dan yapılan çevirilerin varlığı dikkati çeker. Aynı zamanda Türk toplumu ve millî eğitime ilişkin kaleme alınan fikir yazılarında Batılı pedagoğların ve düşünürlerin görüşlerine yapılan atıflar “millî eğitimin” sadece ulus devlet inşası yolunda bir araç olarak pedagojinin de imkânlarını kullandığı yönündeki ifadelerin tekrar düşünülmesi gereğini ortaya koyar. Eğitimde kuramsız bir uygulamanın işe yaramayacağını çok iyi bilen Nafi Atuf Kansu, tarihsel süreç içinde eğitim düşüncesinin evrimini incelemiştir (Kansu&Kansu, 2011, s.9). Tolstoy’un eğitimci kişiliğini kaleme aldığı Tolstoy: İptidai Muallimi 1919 yılında yayımlanmıştır. Yine Fransız eğitim düşünürü Demolen (1914)’in, Alman Fröbel (1916)’ın, düşüncelerini de tanıtan kitapları kaleme alan Kansu, ardından ülkemizde ilk derli toplu eğitim düşünürleri tarihi kitabı olan 347 sayfalık Fenn-i Terbiye Tarihi (1918)’ni yayımlar. Bu kitap 1928’de aynı adla, 1929’dan başlayarak Pedagoji Tarihi adıyla 1952’ye kadar yeni harflerle defalarca basılıp öğretmen okullarında ve köy enstitülerinde okutulmuştur. Ayrıca Kansu’nun kaleme aldığı millî eğitim meselesine ilişkin tüm fikir yazılarında neden “Millî eğitim şarttır ve nasıl olmalıdır?” noktasında Batılı düşünürlerin fikirlerine yapılan atıflar fikri olarak ölçütün ne olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Pedagojinin tarihi yenidir, yeni terbiyenin insiyak yerine düşüncüyü, kör tabiat yerine de sanatı koyduğu tarihten başlar (Kansu, 1932, s.3) diyen Kansu, “Maarifimiz” başlığı ile yayımladığı yazılarında Fichte’nin, millî terbiye tarifini alarak neden millî eğitime ihtiyaç duyulduğunu şöyle açıklar: “Fichte, millî terbiyeyi, “Bütün vatandaşlardan aynı menafî ile yaşayan bir vücut teşkil etmektir.” diye izah etmişti Müderris M. Zühdi Bey: “1331(1915) senesi Türk iktisad-ı millîsinin en büyük tohum atım senesi, temel merasimi devresidir.” diyor. 1331 yılına millî terbiye yılı diyememekle beraber harbin muallimlerimizi talim ve terbiyede milliyete daha ziyade yaklaştırdığımızı söyleyebilirim. Birçok muallimler çocuklara bir milliyete, bir vatana mensup olduklarını anlatmanın lâzım olduğunu idrake başladılar. Geçen sene Anadolu’muzun büyük bir şehrinde ibtidai mekteplerini gezmiştik. Çocukların ancak yüzde beşi milletini biliyordu. Çoğu millet yerine dinini veyahut doğduğu memleketi söylüyordu. Payitahtı bilmeyen mekteplere de rastladık. Çocukları milliyet, vatan, din vahdetleri etrafında toplamak lâzımdır”(Kansu, 1916, s.110).

Öğretmen okulları için ders kitabı olarak İbrahim Alaeddin Gövsa tarafından hazırlanmış Rûhiyat ve Terbiye ise 1929 yılında, kısmen tercüme, kısmen yazarın öğretmen okullarındaki hocalık tecrübelerinin mahsulüdür(Çetin, 1996, s.160). Gövsa da bu eserinde millî eğitimin neden gerekli olduğunu şöyle ifade eder; “Bilhassa Türk çocukları ve Türk mektepleri için irade terbiyesi belki hiçbir millete kıyas edilemeyecek derecede ehemmiyeti haizdir. Büyük muharebelerden, büyük inkılâplarından sonra türlü müşküllere rağmen hür ve müstakil yaşamaya, asırlardan beri kendini geçen medeniyet ve terakki cihanına süratle yetişmeye azmetmiş bir milletin evladı her şeyden evvel iradeli olmaya muhtaçtır. Dört tarafı siyasi ve iktisadi düşmanlarla mahsur olan kıymetli bir vatanın üstünde ancak kuvvetli şahsiyetler temel tutabilir”(Gövsa, 1929, s.110).

Millî Pedagoji ve Türk İctimaiyatı adlı eser bu anlamda ulusun inşasında çocuğun sosyopolitik olarak öneminden yola çıkarak eğitimi ve millî kimliği kazanma süreçleri yönüyle de bir değerlendirme olarak görülebilir. Bu çalışmada Türk toplumu ile ilişkili olarak nasıl bir pedagojik anlayışla hareket edilmesi gerektiğini ve neden pedagoji konusunda yaklaşımda millî bir anlayış benimsenmesi gerektiğini çeşitli

başlıklarla ele alan Hasan Zeynettin Akkök'ün Millî Pedagoji ve Türk İctimaiyatı adlı eseri pedagoji çalışmalarının sosyolojik ve tarihsel nedenlerle ilişkilendirilmesinin bir örneği olarak ele alınacaktır.

SOSYOLOJİ VE PEDAGOJİ AÇISINDAN HASAN ZEYNETTİN AKKÖK'ÜN KİTABI MİLLÎ PEDAGOJİ VE TÜRK İCTİMAİYATI ADLI ESERİ

Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim sosyolojisi ve pedagoji alanında yazılan öncü eserlerden biri de Hasan Zeynettin tarafından kaleme alınan Millî Pedagoji ve Türk İctimaiyatı adlı kitaptır. Kitabın kapağında yer alan bilgiye göre İstanbul'da 22. Mektep Muallimi olan Hasan Zeynettin'in -arka kapakta yer alan bilgiye göre de- yakında çıkaracağı kitaplar Cumhuriyet Türkiye'si İçin Terbiyevî Heyecanlarım(*), Yeni Türk Dili ile Terbiyevî Şiirler, Büyük Türk Çocuğu (Terbiyevî Roman) olarak sıralanmıştır. Bütün bu yayınlardan Hasan Zeynettin'in hem Cumhuriyet'in yaptığı yeniliklere bağlı hem de pedagoji alanıyla yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu kanyı doğrulayan bir başka ibare yine kapakta yer almaktadır ki bu eserin "Büyük Gazi'nin Büyük İdealine Hizmet" olduğu belirtilir.

Kitabın üst başlığı 'Mefkûrevî Pedagojik Cereyanlar 1'dir. Hasan Zeynettin "Millî Pedagoji ve Türk İctimaiyatı'ni Niçin Çıkıyorum?" başlıklı sunuş yazısında ülkede millî bir pedagoji anlayışıyla ilgili bir eser bulunmadığı bu dolayısı ile 'inkılâbın ruhu olacak millî ve terbiyevî eserlerle milletin millî ülküsüne daha şuurulu koşacağını' ve bu eserler Türk yurduna borçlu birçok olduğu birçok görevlerden birini yerine getirmiş olacağını yazar.

"Millî Pedagoji Nedir ?" başlıklı ilk bölümde bu kavramı tanımlayan Zeynettin Akkök, millî tesirlerden doğan bütün eserlerin Millî Pedagoji olduğunu; 'ilmî' bilimsel pedagojide tabiat, insan ya da uluslararası faktörlerin terbiye rolünü üstlenirken; coğrafi Türkiye, manevî Türkiye ve vatan ve milletseverlerin yeni nesillerine 'vatanî, cumhurî ve harsî' etkilerinin de Millî Pedagoji'yi meydana getirdiğini ifade eder (Zeynettin, 1933, s.4) ki uluslar, Millî Pedagoji'ye verdiği önem oranında ekonomik zaferlerini belirlemiş olurlar diyerek (Zeynettin, 1933, s.5), milli pedagoji kavramının neden millî ölçütler ile belirlenmesi gereğini açıklar. Zeynettin Akkök'e göre dünyadaki en büyük ırk Türk ırkıdır ve bunu Millî Pedagoji'ye borçludur ve İstiklâl Harbi'nin sonuçları Millî Pedagoji'yi uygulamayı bir kere daha zorunlu kılmıştır(Zeynettin, 1933, s.6). Millî Pedagoji'nin amacı ise Cumhuriyet Türkiyesi'nin kalkınmasına yol açmak ve Cumhuriyet çocuklarının ahlâken değerbilir, iktisadî olarak faal-üretken, hukuken demokrat, itikaden hoşgörülü, siyaseten cumhuriyetçi ve hayaten iyimser yapmaktır der ve dönemin neslinden beklenenlerin tarifini yapar. (Zeynettin, 1933, s.6). Hasan Zeynettin Millî Pedagoji'nin Sosyoloji ve Psikoloji ile ilişkisi bulunduğunu dile getirerek kendisinin bu disiplinler üzerinde yayınlar yapacağını söyleyerek millî kültürü, millî istidadı, millî inkılâbı ileri götürecektir eserleri sosyologların yazması gerektiğini ifade eder. (Zeynettin, 1933, s.6-7)Bir anlamda erken cumhuriyetin üzerine oturduğu bilimsel temellerin sosyoloji, psikoloji ve pedagoji üzerine oturduğunu ifade etmiştir.

Hasan Zeynettin izleyen bölümde İlmî Pedagoji ile Millî Pedagoji arasındaki farklara değinir. Buna göre İlmî Pedagoji beynelmileldir ve vatani yoktur, ulustan ulusa geçer, Millî Pedagoji ise ulusaldır. Ulusların toplumsal krizlerinden doğduğu için bir ulustan diğerine aynı şekilde geçmez. İlmî Pedagoji rasyonel, bilimsel ve deneysel yollarla ortaya çıkar ancak Millî Pedagoji ulusal bilinçten yola çıkarak meydana getirilir. İlmî Pedagoji; iradî, bedenî, hissî, ahlakî, iktisadî, hukukî ve benzeri düşünceleri meydana çıkarırken Millî Pedagoji bunları arttırır ve takviye eder. (Zeynettin, 1933, s.16-17) Zeynettin'in üzerinde durduğu ve tüm kitabında ele aldığı bu ayırım özünde pedagoji, gelişim psikolojisi ve eğitim disiplinlerinde yapılan çalışmaların kültürel farklılıklar nedeni ile terminolojide millî olarak ifade edilmese de Batı kaynaklı programların, yöntemlerin ve ölçek nitelikli materyallerin Türk toplumsal yapısına uyarlanması gereğinin çok erken dönemde ifadesidir. Zeynettin, siyasal olarak ırk üzerinden bir neslin kimliğini tanımlamışsa da bu durumu özünde sosyoloji disiplini dahil tüm disiplinlerin toplumsal yapıya uygun kuramsal temelli uygulamalarla toplumsal sorunlara çözüm araması gereğini günün koşullarında ifade ediş biçimi olarak kabul etmek mümkündür.

Hasan Zeynettin daha sonra pedagojik anlayışın etkilendiği çevresel faktörler üzerinde durur. Çocuğun doğar doğmaz evini, ailesini ve vatanını gördüğünü ve bunların millî terbiyede en büyük etken olduğunu belirterek bir anlamda toplumsallaşmanın ön koşulunun sosyal çevre olarak işaret eder ki bu pedagoji de evrensel nitelikli bir kabuldür (Zeynettin, 1933, s.30-32). Millî Pedagoji'den en büyük etkenlerden

birinin de sosyal çevre olduğuna değinen Akkök (Zeynettin, 1933, s.38-42) daha sonra Millî Pedagoji'nin nasıl incelenip araştırılması konusuna temas ederek bunda özellikle Sosyoloji'nin rolünü vurgular. Akkök'e göre sosyolojik açıdan incelenmeyen bir ulusun kendi Millî Pedagojisini sağlıklı bir biçimde ortaya koymasına olanak yoktur dolayısıyla Türk Sosyologlarına büyük görev düşmektedir.(Zeynettin, 1933, s.58). Hasan Zeynettin'e göre sosyolojik olarak ulusların ortak özellikleri çok azdır dolayısı ile bir ulusu diğer uluslardan ayıran toplumsal özellikleridir ve Millî Terbiye Türk Sosyolojisi'nden doğacaktır.(Zeynettin, 1933, s.58). Kültürel Psikoloji (harsî ruhîyat) ve Kültürel Pedagoji kavramlarına da değinen Akkök özellikle kadınların toplumdaki yerini yükseltmek açısından Millî Pedagoji'ye ve Sosyoloji'ye görev düştüğü kamsındadır. (Zeynettin, 1933, s.74-75).

Hasan Zeynettin, Millî Pedagoji İçin Neler Gereklidir? başlığı ile kaleme aldığı bölümde Ziya Gökalp'in Kültürel Türkçülük doktrininin Halka Doğru prensibine uygun detaylar ile konuyu açıklarken geçmişte millet bilincinin oluşmasının önündeki engel olarak ümmet anlayışının hakim olmasını işaret eder (Zeynettin, 1933, s.51). Zeynettin, Millî Pedagoji disiplininin öncelikle halkın eğitim anlayışını kavrayıp millî terbiye için halkın anlayışına yönelmesinin gereği üzerinde durur. Ayrıca Yeni Hayat görüşünün bakış açısına uygun olarak dilde Arapça ve Farsça tesirinden kurtulmuş bir eğitim terminolojisinin önemini de vurgular ki bu sosyoloji disiplini ilkeleri ile şekillenmiş olan Ziya Gökalp anlayışının erken cumhuriyet döneminde etkisinin sürdüğünün de göstergesidir. Hasan Zeynettin, Millî Pedagoji'nin ancak halk duygusunu yücelten halk edebiyatının ürünlerinin anlaşılması ile halkın sosyal yapısının değişkenlerini kavrayabileceğini söyler(Zeynettin,1933, s.52). Yunus Emre'nin, Karacaoğlan'ın eserlerinin ve dilinin anlaşılmasının ve edebiyattaki avam-havas ikiliğinin kalkmasının Türk halkının gündelik hayatta kullandığı dilin Millî Edebiyat'a da hâkim olmasının Millî Terbiye için olmazsa olmaz olduğunu ifade eder (Zeynettin, 1933, s. 53). Millî Pedagoji için bir diğer önemsedığı değişken de Millî tarih bilincidir. Zeynettin Akkök, İslamiyet öncesi Türk Tarihi'nin ve geleneksel Türk kültürünün zenginliğinin gençlere aktarılması gereken kültürel kodlar olduğunu ve bu sayede millî bir şuurun gençlerde yerleşebileceğini söyler ve son olarak Millî Müze'nin millî terbiye için gereği üzerinde durur. Türklüğe ait tüm kültürel kodları içeren İslamiyet öncesi döneme ait kültürel zenginliğin bu müzelerde sergilenmeleri gerektiğini vurgular (Zeynettin, 1933, s. 54). Millî Pedagoji'nin sosyolojik anlamda amaçları üzerinde de durur. Türk toplumsal yapısının oluşumunda birincil dereeden önemli gördüğü Türk ailesinin toplumsal hayat içindeki görünümünü yükseltmek amacını ilk amaç olarak vurgular (Zeynettin, 1933, s. 71). Bu noktada Zeynettin, kadının toplumsal temsilinin ve kimliğinin Türk toplumunda görünür olmasının gereği üzerinde durur. Millî Pedagoji'nin öncelikle kadını merkeze koyması gerektiğini vurgularken millî terbiye feminist bir terbiyedir demesi dikkati çeker. Kadına ve kız çocuklarına toplumda varlık gösterebilecekleri siyasal ve sosyal hakların verilmedikçe ve toplumsal hayatın içinde kadın görünür olmadıkça toplumun ilerleyemeyeceğini vurgular (Zeynettin, 1933, s. 72). Millî Terbiye'nin kadını, devleti, milleti ve aileyi yükseltmesini toplumsal amaçları olarak sıralayan eğitimci, Türk kadınının üç temel toplumsal sistem olarak sıraladığı devlette, ailede, millette merkezi konumda olduğu takdirde gelişebileceğini vurgular. Kadının cumhuriyetten önceki konumunun Türk toplumsal yapısının gerçeği olmadığını ve Arap toplumunun gerçeği olduğunu kadının gerçek millî kimliğine ulaşması için devletin gerekli hakları teminat altına alması gereğinin üzerinde durur (Zeynettin, 1933, s. 72). Kadının güçlü bir kimliğe sahip oluşunun çocuğun ilk sosyalleşme basamağı olan ailede sağlıklı gerçekleşebileceğini söyleyen yazar, kadınları toplumsal hayatın gereklerine göre yetiştirmek gereği üzerinde durur. Hasan Zeynettin, millî iktisat bilincini de veren bir eğitimin toplumsal hedeflere ulaşmada önemli olduğunu çocuğun eğitiminde millî bilinç içinde tasarruf ve yerli olanın kıymetli olduğunu öğretilmesinin önemli olduğunu vurgular. Kitapta görsel malzeme olarak "Türkiye'de Millî Pedagoji'nin Ölmez Bir Dâhisi" alt yazısıyla Atatürk ve "Millî Pedagoji ve Türk İctimaiyatının(sosyolojisinin) Biricik Hâmisi" alt yazısıyla İnönü ve "Türkiye'de ilk Millî Mürebbi" alt yazısıyla Türkiye'de Sosyoloji'nin kurucusu Ziya Gökalp resimleri yer alır (Zeynettin, 1933, s.41).

SONUÇ

Hasan Zeynettin'in eğitimci olarak Millî Pedagoji ve Türk İctimaiyatı adlı eseri erken cumhuriyet döneminin eğitimci profilini ortaya koyması bakımından olduğu kadar eğitimin sosyolojik ve pedagojik olarak dönemin siyasal ve sosyal koşullarında nasıl tasarlandığı hakkında fikirler vermesi bakımından önemlidir. Pedagoji gibi Batı kökenli bir disiplinin neden millî olarak biçimlenmesi gerektiğini

sosyolojik nedenlere dayandırarak açıklayan Zeynettin Akkök, sosyolojiyi, millî pedagojinin kaynağı olarak görürken bunu toplumsal yapıya ilişkin nedenlerle açıklar. Hasan Zeynettin'in bakış açısında bir diğer önemli nokta ise Kültürel Türkçülük doktrininin fikir babası ve Türk Sosyolojisi'nin kurucusu Ziya Gökalp'ın toplum düşüncesi çerçevesinde millî pedagoji anlayışını ortaya koymuş olmasıdır. Bu bakış açısı Atatürk Dönemi toplumsal yapı tasavvurunda ölçüt kabul edilen Ziya Gökalp'ın topluma dair fikirlerinin etkisinin kitabın kaleme alındığı dönemde de sürdüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Eğitimi Akkök, Millî Pedagoji'nin toplumsal amaçlarını milli eğitimin sosyolojik esaslar dikkate alınarak planlanması ile gerçekleştirebileceğini vurgularken toplumsal yapıda çeşitli toplumsal kurumlar aracılığı ile sosyalleşen bireyin nasıl bir vatandaş olması gerektiğinin tasarlanmasının asıl hedef olduğunu belirtir. Tüm sosyalleşme süreçlerinin bireyin Türk millî kimliğini edinmiş olarak yetişmesini hedeflediğini vurgularken bunun bilimsel yöntemlerle planlanması için pedagoji ile sosyolojinin disiplinler arası çalışması gereğine değinen yazar; kadın, çocuk politikalarının da Millî Pedagoji ve Sosyoloji perspektifinden belirlenebileceğinin altını çizer. Hasan Zeynettin'in üzerinde ısrarla durduğu noktalardan hareketle halkın kültürel kodlarının esas alınarak avam-havas ikiliğine yol açan tüm değişkenlerin gözden geçirilmesi ve dilde sadeleşme gibi gereklerin yerine getirilmesi toplumsal yapıda egemen olan yabancılaşmaya yol açan ne kadar sosyal gösterge varsa Türk millî kimliği esaslarına göre yeniden düzenlemesi gibi o dönemin güncel meselelerinin düşünsel yapıyı şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Hasan Zeynettin'in bakış açısı ve kaleme aldığı Millî Pedagoji ve Türk İctimaiyatı adlı eser kimliğin inşası ve toplumun kültürel kodlarına dönüş yoluyla millî bilincin aktarımı gibi siyasal-sosyal yapıya uygun nitelikler taşıyan neslin yetişmesinin yöntemini ortaya koyan dönemin diğer eserleri ile aynı niteliktedir. Sosyoloji disiplininin millî pedagoji anlayışının biçimlenmesinde önemsenmesi ve Ziya Gökalp düşüncesi ölçüğünde hareket etmesi dönemin hâkim Türkçülük akımının eğitim düşüncesini yansıması itibarıyla önemlidir.

NOTLAR

(*) Bu kitap 1935 yılında Cumhuriyet Türkiye'sine İçin Terbiyevî Heyecanlarım adı ile 1935 yılında basılmıştır. İstanbul: Bozkurt Matbaası.

KAYNAKÇA

- Çetin, A. (1996). İbrahim Alaeddin Gövsa. *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)* içinde. (c. 14, ss. 158-160). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hasan Zeynettin[Akkök].(1933). *Millî Pedagoji ve Türk İctimaiyatı*. İstanbul: Necm-i istikbal Matbaası.
- İbrahim Alaeddin[Gövsa].(1929). *Ruhiyat ve Terbiye*. İstanbul: Muallim Mektebi Kitapları.
- Kansu, M.A. Kansu. I.(2011) *I. Cumhuriyet Eğitim Devriminin Mülkiyeli Mimarı Nafi Atuf Kansu Yaşamı ve Yazıları 1890-1949*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.
- Nafi Atuf[Kansu].(1932). *Pedagoji Tarihi*. İstanbul: Muallim Mektebi Kitapları.
- Ömer Seyfettin (2016). *Bütün Nesirleri* (haz. Nazım Hikmet Polat). Ankara: Türk Dil kurumu Yayınları.
- Tezcan, M.(1985). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Ziya Gökalp. (1981). *Makaleler V*. (haz.Rıza Kardeş). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ziya Gökalp. (1982). *Makaleler VII*. (haz. Rıza Kardeş). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.